

**Европска конвенција
о људским правима
и пракса Европског суда
за људска права у
одлукама Уставног суда**

**ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА
О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И
ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА
ЗА ЉУДСКА ПРАВА
У ОДЛУКАМА
УСТАВНОГ СУДА**

Октобар, 2022

ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЛЉУДСКИМ ПРАВИМА И
ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЛЉУДСКА ПРАВА
У ОДЛУКАМА УСТАВНОГ СУДА

Издавач

Уставни суд
Булевар краља Александра 15
Београд, Република Србија
www.ustavni.sud.rs

За издавача

Снежана Марковић, председник Уставног суда

Приредили

др Наташа Плавшић, судија Уставног суда
Мајда Кршикапа
Мирослав Мићановић
Верица Јаковљевић
Јасмина Живановић

Лектура и коректура

Ирена Поповић Глигоров

Дизајн корица

Ивана Зорановић

Припрема и штампа

Досије студио, Београд

Тираж

500

ISBN 978-86-84925-07-9

Ова публикација израђена је уз финансијску подршку Европске уније и Савета Европе, кроз заједнички пројекат „Јачање ефикасних правних средстава за спречавање кршења људских права у Србији“ у оквиру заједничког програма „Horizontal Facility за Западни Балкан и Турску 2019-2022“. Ставови изражени у публикацији не представљају нужно званичне ставове Европске уније или Савета Европе.

Финансирано
од стране Европске уније
и Савета Европе

COUNCIL OF EUROPE

Имплементирано
од стране Савета Европе

Садржај

КОРИШЋЕНЕ СКРАЋЕНИЦЕ	6
УВОДНА РЕЧ	7
ОЦЕНА УСТАВНОСТИ ИЛИ ЗАКОНИТОСТИ ОПШТИХ АКТА	11
УСТАВНА ЖАЛБА	81
ЧЛАН 23. УСТАВА: СЛОБОДАН РАЗВОЈ ЛИЧНОСТИ	82
ЧЛАН 24. УСТАВА: ПРАВО НА ЖИВОТ	88
ЧЛАН 25. УСТАВА: ПРАВО НА НЕПОВРЕДИВОСТ ФИЗИЧКОГ И ПСИХИЧКОГ ИНТЕГРИТЕТА	95
ЧЛАН 26. УСТАВА: ЗАБРАНА РОПСТВА, ПОЛОЖАЈА СЛИЧНОГ РОПСТВУ И ПРИНУДНОГ РАДА	114
ЧЛАН 27. УСТАВА: ПРАВО НА СЛОБОДУ И БЕЗБЕДНОСТ	120
ЧЛАН 30. УСТАВА: ПРИТВОР	127
ЧЛАН 31. УСТАВА: ТРАЈАЊЕ ПРИТВОРА	130
ЧЛАН 32. УСТАВА: ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ	140
а) Члан 32. став 1. Устава – право на непристрасан суд	140
б) Члан 32. став 1. Устава – право на приступ суду	148
в) Члан 32. став 1. Устава – право на законом установљен суд	162
г) Члан 32. став 1. Устава – право на правну сигурност	165
д) Члан 32. став 1. Устава – право на образложено судску одлуку	171
ђ) Члан 32. став 1. Устава – произвољна примена права	179
е) Члан 32. став 1. Устава – право на усмену јавну расправу	188
ж) Члан 32. став 1. Устава – право на суђење у разумном року	193

ЧЛАН 33. УСТАВА: ПОСЕБНА ПРАВА ОКРИВЉЕНОГ	208
ЧЛАН 34. УСТАВА: ПРАВНА СИГУРНОСТ У КАЗНЕНОМ ПРАВУ	218
ЧЛАН 35. УСТАВА: ПРАВО НА РЕХАБИЛИТАЦИЈУ И НАКНАДУ ШТЕТЕ	230
ЧЛАН 36. УСТАВА: ПРАВО НА ЈЕДНАКУ ЗАШТИТУ ПРАВА И НА ПРАВНО СРЕДСТВО	233
а) Члан 36. став 1. Устава – право на једнаку заштиту права	233
б) Члан 36. став 2. Устава – право на правно средство	235
ЧЛАН 39. УСТАВА: СЛОБОДА КРЕТАЊА	244
ЧЛАН 41. УСТАВА: ПРАВО НА ТАЈНОСТ ПИСАМА И ДРУГИХ СРЕДСТАВА	265
ЧЛАН 43. УСТАВА: ПОВРЕДА СЛОБОДЕ МИСЛИ, САВЕСТИ И ВЕРОИСПОВЕСТИ	268
ЧЛАН 46. УСТАВА: СЛОБОДА МИШЉЕЊА И ИЗРАЖАВАЊА	275
ЧЛАН 51. УСТАВА: ПРАВО НА ОБАВЕШТЕНОСТ	288
ЧЛАН 54. УСТАВА: СЛОБОДА ОКУПЉАЊА	292
ЧЛАН 57. УСТАВА: ПРАВО НА УТОЧИШТЕ	308
ЧЛАН 58. УСТАВА: ПРАВО НА ИМОВИНУ	314
ЧЛАН 59. УСТАВА: ПРАВО НАСЛЕЂИВАЊА	331
ЧЛАН 60. УСТАВА: ПРАВО НА РАД	333
ЧЛАН 64. УСТАВА: ПРАВА ДЕТЕТА	339
ЧЛАН 65. УСТАВА: ПРАВА И ДУЖНОСТИ РОДИТЕЉА	348
НЕПОСРЕДНА ПРИМЕНА ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ – ЧЛАН 8. КОНВЕНЦИЈЕ – ПРАВО НА ПОШТОВАЊЕ ПРИВАТНОГ И ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА	359
КОНТРОЛА УСТАВНОСТИ РАДА ПОЛИТИЧКИХ, СИНДИКАЛНИХ И ДРУГИХ ОРГАНИЗАЦИЈА (УДРУЖЕЊА)	374
ПОСТУПАК ПО ЖАЛБИ СУДИЈА, ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА И ЗАМЕНИКА ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА НА ОДЛУКУ О ПРЕСТАНКУ ФУНКЦИЈЕ	379

а) Поступак по жалби судија на одлуку Високог савета судства о престанку судијске функције	380
б) Поступак по жалби јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца на одлуку Државног већа тужилаца о престанку функције	392
СПИСАК ПРЕСУДА И ОДЛУКА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА КОРИШЋЕНИХ У ПУБЛИКАЦИЈИ	396
СПИСАК ПРЕСУДА И ОДЛУКА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА ПРОТИВ СРБИЈЕ КОРИШЋЕНИХ У ПУБЛИКАЦИЈИ	408
СПИСАК ОДЛУКА УСТАВНОГ СУДА КОРИШЋЕНИХ У ПУБЛИКАЦИЈИ	410

Коришћене скраћенице

- ЕСЉП – Европски суд за људска права
- Европска конвенција; – Европска конвенција за заштиту људских права и Конвенција основних слобода
- Међународни пакт – Међународни пакт о грађанским и политичким правима
- ЗКП – Законик о кривичном поступку
- КЗ – Кривични законик
- ЗИКС – Закон о извршењу кривичних санкција
- ЗПП – Закон о парничном поступку
- ЗИП – Закон о извршном поступку
- ЗЈРМ – Закон о јавном реду и миру
- ЗОР – Закон о раду
- УН – Уједињене нације
- СМ – Северна Македонија
- АП – Аутономна покрајина

Уводна реч

Уважени читаоци,
Задовољство ми је да вам представим публикацију *Европска конвенција о људским правима и пракса Европског суда за људска права у одлукама Уставног суда*.

Мисија Уставног суда као „чувара Устава“ почела је још 1963. године, контролом уставности и законитости општих правних аката, а од доношења Устава Републике Србије 2006. године проширена је и на индивидуалну заштиту људских и мањинских права и слобода.

Уставом се јемче и, као таква, непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима. Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење. Уставни суд се у својој пракси најчешће ослања и позива на *Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и праксу Европског суда за људска права*.

Подсетимо се шта је претходило потписивању Конвенције. У Европи, разореној и подељеној после Другог светског рата, развијала се идеја о европском јединству и сарадњи међу државама. У мају 1949. године основан је Савет Европе. Статут Савета Европе у првом тренутку потписало је само десет западноевропских држава, које су међусобно биле чврсто повезане вековним спонама религије, права, друштвених и државних начела и одане истим заједничким вредностима. Чланом 3 Статута, државе потписнице су прихватиле начело владавине права и обавезале се да свима у својој надлежности омогуће да уживају људска права и основне слободе. На основу тог члана Статута, имајући у виду, између осталог, и Универзалну декларацију о људским правима, коју је Генерална скупштина Уједињених нација прогласила 10. децембра 1948. године, стручњаци и политичари су стварали текст Конвенције који је поднет Саветодавној скупштини – претечи садашње Парламентарне скупштине Савета Европе.

Четвртог новембра 1950. године, у Риму, једанаест држава је потписало Конвенцију, а 3. септембра 1953. године, када је испуњен услов да је десет држава потписница ратификовало Конвенцију, она је ступила на снагу. Данас четрдесет шест држава чланица Савета Европе примењује Конвенцију.

Република Србија је приступила Савету Европе 3. априла 2003. године и истог дана потписала Конвенцију. Конвенција је ратификована 3. марта 2004. године. Република Србија јесте међу најмлађим чланицама Савета Европе, али је држава која је и пре оствареног статуса чланице била држава посматрач у Савету Европе, свесна значаја и циљева организације, а тиме и заштите људских права.

Осим што представља једну врсту повеље о људским правима, утврђивањем апсолутних права која државе никада не смеју да прекрше и заштите одређених права и слобода који могу да буду ограничени само законом када је то неопходно у демократском друштву, Конвенцијом је, што је представљало новину у међународном праву, створена могућност за појединца да се због повреде људских права и основних слобода за које сматра да му је нанела држава жали једној међународној институцији.

Сам текст Конвенције није обиман – она садржи свега 59 чланова: преамбулу, затим уводни члан начелне природе – о обавези држава уговорница да свакоме у својој надлежности јемче права и слободе из Конвенције, одредбе о правима и слободама које јемчи, одредбе о органу заштите – Европском суду и остале (прелазне и завршне одредбе). Међутим, Конвенција је деценијама константно еволуирала: с једне стране, захваљујући судској пракси Европског суда, који је задужен за разумевање и живот Конвенције и који је чини „живим инструментом“, а с друге стране, захваљујући усвајању протокола, који су јој додали нова права.

Конвенција је успостављена на принципу подељене одговорности и државе уговорнице су преузеле обавезу да јемче права и слободе који су њом утврђени.

Разматрајући спорове који се износе пред њега, Европски суд утврђује да ли државе уговорнице поштују преузете обавезе и, уколико то није случај, утврђује повреду Конвенције, а на државама је, у том случају, да изврше пресуду, под надзором Комитета министара Савета Европе, предузимајући појединачне или опште мере.

С обзиром на то да је тај процес био врло иновативан, на националним нивоима је у почетку постојао изванредан отпор, али је он временом „бледео“.

Читав механизам је са годинама постајао све богатији, како природом и обимом заштићених права, јер су сада основне одредбе Конвенције обогаћене додатним протоколима, тако и судском праксом, која третира Конвенцију као „живи инструмент“.

Питање тумачења Конвенције је увек актуелно и еволутивни приступ је нужан јер би, у супротном, текст Конвенције из 1950. године, имајући у виду све друштвене и технолошке промене, био неделотворан, при чему се у пракси често поставља питање граница тумачења.

Одржано је и више конференција на високом нивоу, посвећених реформама и будућности Конвенције (и Европског суда): 2018. године у Копенхагену, 2015. године у Бриселу, а претходиле су им конференције у Ослу, Брајтону, Измиру, Интерлакену.

Уставни суд је увек свестан чињенице да је Конвенција успостављена на принципима супсидијарности, подељене одговорности и дијалога. Пут којим се Уставни суд кретао у примени Конвенције и ставова Европског суда некада је ишао од скромне и стидљиве примене и референци, до потпуног разумевања значаја правилне примене Конвенције, праксе и ставова Европског суда.

Прва мериторна одлука Уставног суда у поступку по уставној жалби донета је 10. јула 2008. године, а објављена је у „Службеном гласнику Републике Србије“ од 7. августа те године. Од тог тренутка се и уставна жалба сматра делотворним правним средством у националном правном систему, које грађани морају да искористе пре него што се обрате ЕСЉП.

У пресуди *Винчић и други против Србије*, од 1. децембра 2009. године, представка број 44698/06 и др., ЕСЉП је изнео став о делотворности уставне жалбе и закључио следеће: „Суд је мишљења да уставну жалбу треба, у начелу, сматрати делотворним домаћим средством у смислу значења члана 35. став 1. Конвенције у вези са свим представкама поднетим почев од 7. августа 2008. године, као датума када су прве мериторне одлуке Уставног суда о основности наведених жалби објављене у ‘Службеном листу’ Тужене државе.“

Прва одлука у којој је Уставни суд поменуо Конвенцију донета је 25. септембра 2008. године. У тој одлуци је Уставни суд, одлучујући о наводној повреди права на суђење у разумном року, заузео став да за утврђивање разумне дужине поступка мора да се узме у обзир целокупан период, од почетка до окончања спорног поступка, а посебно из разлога што је „у односу на Републику Србију 3. марта 2004. године ступила на снагу Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, која у члану 6. став 1. гарантује право на правичну и јавну расправу у разумном року“.

Уставни суд је први пут поменуо праксу ЕСЉП у одлуци која је донета неколико месеци касније, 25. децембра 2008. године. У том предмету подносилац уставне жалбе је тражио да се утврди повреда члана 5 Конвенције, а Уставни суд је тврдње о повреди права оценио у односу на одредбу члана 27 Устава, којом је уређено исто питање – лишење слобода и права с тим у вези. Уставни суд је констатовао следеће: „Како је Устав највиши правни акт Републике Србије, којим се гарантује право на слободу и безбедност, које право је гарантовано и одредбом члана 5. Конвенције, то је Уставни суд евентуалну повреду овог права у конкретном случају ценио у односу на одредбу члана 27. став 1. Устава и одредбе Законика о кривичном поступку. ЕСЉП је у пресуди *Венхат против Уједињеног Краљевства*, образлажући став да нико не може бити лишен слобода осим ‘у складу са поступком прописаним законом’, навео следеће: ‘Европска конвенција се овде у суштини позива на национално право и наводи обавезу прилагођавања његовим материјалним и процесним правилима о томе, али захтева додатно да било које лишење слобода мора бити у складу са сврхом члана 5, а то је заштита појединца од произвољности’.“

Коначно, прва одлука у којој је Уставни суд применио праксу ЕСЉП донета је 12. фебруара 2009. године. У њој је Уставни суд, разматрајући да ли је дужина

трајања судског поступка пробила разуман рок, применио четири критеријума из праксе ЕСЉП. Осим тога, примењен је и став ЕСЉП да сама чињеница да се више пута налаже понављање разматрања једног предмета пред нижом инстанцом може, само по себи, да открије озбиљан недостатак у правном систему државе.

Осим пресудама и одлукама Европског суда, као институције Конвенције, дијалог између Европског суда и Уставног суда је обogaћен и приступањем Уставног суда, у марту 2018. године, Мрежи највиших судова држава чланица Савета Европе – пројекту Савета Европе и Европског суда. Њен циљ је да се обезбеди ефикасна размена информација између Европског суда и националних судова о праву Конвенције, судској пракси Европског суда и праву и пракси држава чији судови су чланови Мреже. Тиме је потврђена свест о значају јасне и доследне примене Конвенције и судске праксе и размене информација.

У сусрет 3. септембру 2023. године и обележавању 70 година од ступања на снагу Конвенције, Уставни суд наставља помно да прати Конвенцију као „живи инструмент“ и судску праксу Европског суда за људска права, уз искрену и квалитетну сарадњу и партнерске односе са институцијама Савета Европе.

**Председник Уставног суда
Снежана Марковић**

Оцена уставности или законитости општих аката

Уставни суд је државни орган чија је основна надлежност заштита уставности и законитости општих аката, потврђена и у члану 167. став 1. Устава Републике Србије¹. Она подразумева контролу уставности закона и свих других општих правних аката у правном поретку Републике Србије, а потом и контролу законитости свих општих аката нижих од закона.

Уставни систем Србије има мешовити систем контроле уставности закона, у коме истовремено постоје контрола *a posteriori* као правило, док је контрола *a priori* ограничена на оцену уставности закона.

Према Уставу из 2006. године, „сви закони и други општи акти донети у Републици Србији морају бити сагласни са Уставом“² и „не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права“³. „Потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују“, а „потврђени међународни уговори морају бити у складу с Уставом“⁴, односно „потврђени међународни уговори не смеју бити у супротности са Уставом“⁵.

Кад Уставни суд утврди да закон, статут аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе, други општи акт или колективни уговор није у сагласности с Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговором, тај закон, статут аутономне покрајине или јединице локалне самоуправе, други општи акт или колективни уговор престаје да важи даном објављивања одлуке Уставног суда у „Службеном гласнику РС“.

Одредбе потврђеног међународног уговора за које је одлуком Уставног суда утврђено да нису у сагласности са Уставом, престају да важе на начин предвиђен тим међународним уговором и општеприхваћеним правилима међународног права.

1 „Службени гласник РС“, број 98/06.

2 Члан 194. став 3. Устава.

3 Члан 194. став 5. Устава.

4 Члан 16. став 2. Устава.

5 Члан 194. став 4. Устава.

Кад Уставни суд утврди да општи акт или колективни уговор није у сагласности са законом, тај општи акт или колективни уговор престаје да важи даном објављивања одлуке Уставног суда у „Службеном гласнику РС“.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

ИУ-347/2005 од 22. јула 2010. године⁶

- ▶ **Право на поштовање приватног и породичног живота; начело забране дискриминације по основу пола; заједнице живота особа истог пола**
- ▶ **Одлука о одбијању предлога за утврђивање неуставности и несагласности са потврђеним међународним уговорима одредбе члана 4. став 1. Породичног закона („Службени гласник РС“, број 18/05)**

ЕСЉП је у својој досадашњој пракси повреду начела забране дискриминације по основу пола првобитно доводио у везу са правом на поштовање приватног живота, а у новијој пракси, заузео је став да заједнице живота особа истог пола које живе у стабилном *de facto* партнерству могу спадати у домен сфере права на породични живот из члана 8. Европске конвенције.

ЕСЉП и Комитет за људска права Уједињених нација, као институције за заштиту људских права и слобода гарантованих Европском конвенцијом и Међународним пактом, дефинисали су тумачењем наведених међународних уговора да начело забране дискриминације подразумева забрану различитог поступања у истим или сличним ситуацијама када не постоји објективно и разумно оправдање за такво различито поступање. Поред наведеног услова, да би постојала дискриминација по основу сексуалне оријентације, различито поступање се мора довести у везу са неким од права гарантованих овим међународним уговорима.

Ова сфера друштвених односа спада у домен права у којима је државама остављено шире поље процене приликом њиховог уређења. Самим тим не постоје правне сметње да се особама истог пола које живе у трајнијој економској и емоционалној заједници признају одређена права која уживају ванбрачни партнери, а поједини закони већ садрже таква решења.

Да ли ће и када законом бити гарантована и друга права особама истог пола које живе у *de facto* партнерству, а чије признање предлагач тражи, зависи од законодавца који нека од права наведених у предлогу није гарантовао ни лицима која живе у ванбрачној заједници.

Уставни суд је Одлуком ИУз-347/2005 од 22. јула 2010. године одбио предлог за утврђивање неуставности и несагласности са потврђеним међународним уговорима одредбе члана 4. став 1. Породичног закона, којом је утврђено да је ванбрачна заједница трајнија заједница жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи.

⁶ „Службени гласник РС“, број 18/11.

У поднетом предлогу, поред осталог, истакнуто је да су гарантовањем права из ванбрачне заједнице само трајнијим заједницама особа различитог пола, стављене у неповољнији положај сличне економске и емоционалне заједнице особа истог пола, и то без разумног и објективног оправдања, да тиме постају жртве дискриминације по основу свог пола, односно сексуалне оријентације, а у вези са правом на приватност и правом на породични живот.

У спроведеном поступку, Уставни суд је утврдио да је законодавац, на основу уставног овлашћења из члана 62. ст. 4. и 5. Устава, Породичним законом уредио брак и односе у породици, али и појам ванбрачне заједнице и права и дужности ванбрачних партнера. Уставни суд је даље констатовао да из садржине оспорене одредбе члана 4. став 1. Закона произлази да је појам ванбрачне заједнице одређен помоћу три кључна елемента, а то су: 1) заједница живота жене и мушкарца као ванбрачних партнера; 2) дужина трајања заједнице живота и 3) непостојање брачних сметњи. Законодавац је одредбом става 2. истог члана Породичног закона права и дужности ванбрачних партнера изједначио са правима и дужностима супружника, доводећи их у везу са сфером брака, али и породице. Имајући у виду да је одредбом члана 62. став 5. Устава ванбрачна заједница изједначена са браком, Уставни суд је оценио да је оспорена одредба члана 4. став 1. Породичног закона, којом је ванбрачна заједница дефинисана као трајнија заједница живота жене и мушкарца између којих нема брачних сметњи, сагласна са наведеном одредбом Устава.

Оцењујући да ли се оспореном одредбом члана 4. став 1. Породичног закона повређује начело забране дискриминације из члана 21. Устава, Уставни суд је констатовао да је Уставом гарантована општа забрана дискриминације. Уставни суд је даље констатовао да Устав не садржи дефиницију „дискриминације“, али да Уставни суд сматра да овај термин треба схватити на начин на који је дефинисан у ставу 7 Општег коментара број 18 (37) Комитета за људска права Организације уједињених нација, усвојеном 1989. године (dok. UN HRI/GEN71REV8, str. 185-188.). Уставни суд је овакав став заузео руковођен чињеницом да је садржина члана 21. Устава у битном истоветна садржини члана 26. Пакта. По схватању Комитета за људска права, термин „дискриминација“ означава било какво разликовање, искључивање, ограничавање или давање предности засноване на основама као што су раса, боја коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или друштвено порекло, имовина, рођење или други статус, а који за циљ или последицу имају угрожавање или онемогућавање признавања, уживања или остваривања свих права и слобода свих људи под једнаким условима. Из наведене дефиниције дискриминације у којој се „последнице“ помињу заједно са „циљем“, проистиче да Комитет под дискриминацијом не подразумева само непосредну, већ и посредну дискриминацију.

Уставом се у члану 21, такође, поред непосредне дискриминације усмерене на одређену категорију лица, забрањује и посредна дискриминација, која може постојати и у случају када су последице једне законске одредбе дискриминаторне. По мишљењу Уставног суда, оспорена одредба члана 4. став 1. Породичног закона има за последицу различито поступање у односу на сексуалну оријентацију лица која живе у емоционалној и економској заједни-

ци, у зависности од тога да ли се ради о лицима истог или различитог пола. Наиме, према оспореној одредби Закона, ванбрачни партнери су само особе различитог пола, а не и особе истог пола које живе у трајнијој заједници.

Међутим, према становишту Уставног суда, разликовање које је засновано на разумном и оправданом основу не представља дискриминацију. Да би утврдио да ли такав оправдан основ постоји у конкретном случају, Уставни суд је сматрао да се оцена сагласности оспорене одредбе Закона са одредбама члана 21. Устава не може извршити на ваљан начин, а да се при томе немају у виду одредбе члана 62. Устава. Одредбе о људским и мањинским правима и слободама у Другом делу Устава морају се посматрати као целина, а основна начела, међу којима је и начело забране дискриминације, морају се довести у везу са садржином појединих права и слобода која се јемче Уставом. У члану 62. Устава ванбрачна заједница је везана за појам брака, а тиме и за различитост полова лица која чине ову заједницу, јер је уставотворац задржао традиционални концепт хетеросексуалног брака као темељ заснивања породице. По налажењу Уставног суда, у одредбама члана 62. Устава налази се довољан и оправдан основ за различито поступање према заједницама живота особа истог пола (по основу сексуалне оријентације). По оцини Уставног суда, из свега наведеног следи да оспорена одредба члана 4. став 1. Породичног закона није несагласна са одредбама члана 21. Устава.

Оцењујући сагласност оспорене одредбе члана 4. став 1. Породичног закона са потврђеним међународним уговорима, Уставни суд је констатовао да Европска конвенција у члану 14, као и Пакт у члану 26. садрже одредбе о општој забрани дискриминације, које, поред осталог, забрањују дискриминацију по основу пола. Према овим међународним инструментима, начело забране дискриминације је акцесорне природе, будући да се односи на остваривање неког од права гарантованих тим истим инструментима. Другим речима, наведеним одредбама међународних уговора се гарантује уживање зајемчених права и слобода без дискриминације по било ком основу, као и постојање ефикасне заштите против сваке дискриминације у уживању тих права и слобода.

Уставни суд је даље констатовао да, с друге стране, и Европска конвенција и Пакт гарантују право на брак и заснивање породице. Тако је одредбом члана 12. Европске конвенције утврђено да мушкарци и жене одговарајућег узраста имају право да ступају у брак и заснивају породицу у складу с унутрашњим законима који уређују вршење овог права, а одредбом члана 23. Пакта утврђено да се право на склапање брака и оснивање породице признаје човеку и жени када су дорасли за женидбу. Дакле, оба међународна уговора предвиђају да право на брак и заснивање породице подразумева различитост полова лица која их заснивају. Уставни суд је констатовао и да појам ванбрачне заједнице и право на ванбрачну заједницу нису уређени наведеним међународним уговорима. Поред права на ступање у брак и заснивање породице, Европска конвенција у члану 8. гарантује и право на поштовање породичног и приватног живота, као и поштовање дома.

Уставни суд је даље указао на то да су ЕСЉП и Комитет за људска права ОУН, као институције за заштиту људских права и слобода гарантованих Европском конвенцијом и Пактом, тумачењем наведених међународних уговора де-

финисали да начело забране дискриминације подразумева забрану различитог поступања у истим или сличним ситуацијама када не постоји објективно и разумно оправдање за такво различито поступање. Поред наведеног услова, да би постојала дискриминација по основу сексуалне оријентације, различито поступање се мора довести у везу са неким од права гарантованих овим међународним уговорима.

Уставни суд је нагласио да је досадашњој пракси ЕСЉП повреду начела забране дискриминације по основу пола из члана 14. Конвенције првобитно доводио у везу са правом из члана 8. Конвенције, и то правом на поштовање приватног живота, изражавајући став да различити третман лица по основу сексуалне оријентације може спадати у домен сфере права на приватни живот (*Mata Estavez против Шпаније*⁷). ЕСЉП је у предмету *Karner против Аустрије*⁸ дискриминационо поступање тужене државе према апликанту због његове сексуалне оријентације, које се односило на право апликанта да након смрти партнера настави са закупом стана, довео у везу са правом на поштовање дома. У својој новијој пракси ЕСЉП је у предмету *Schalk и Kopf против Аустрије*⁹ заузео став да заједнице живота особа истог пола које живе у стабилном *de facto* партнерству могу спадати у домен сфере права на породични живот из члана 8. Европске конвенције, али је у овој пресуди констатовао да питање правног признања заједнице живота особа истог пола спада у домен права у којима држава ужива поље слободне процене да ли ће и када то питање правно уредити и регулисати.

Уставни суд је даље нагласио да је ЕСЉП у неколико случајева утврдио повреду права на забрану дискриминације у вези са правом на поштовање приватног живота, јер је нашао да тужена држава није доказала да постоји објективно и основано оправдање за различито поступање (*Salguero da Silva Monta против Португала*¹⁰).

Из свега наведеног Уставни суд је закључио да се сагласно Конвенцији и пракси ЕСЉП, у односу на које је предлагач тражио оцену сагласности оспорене одредбе Породичног закона, различито поступање по основу сексуалне оријентације које је истовремено и дискриминаторно мора односити на неко гарантовано и признато право и то у ситуацији када за такво различито поступање не постоји објективно и основано оправдање.

Оспореном одредбом члана 4. став 1. Породичног закона, различитост полова, као обавезни елемент за настанак ванбрачне заједнице, стављена је у контекст брака и породичних односа. За такво законодавно уређење и различито поступање према трајнијим заједницама особа истог пола, по оцени Уставног суда, законодавац има објективно и разумно оправдање. Овакво законодавно решење објективно проистиче из одредаба члана 62. Устава, којима се не гарантује право на брачну или ванбрачну заједницу особама истог пола. Разумно оправдање се, по схватању Уставног суда, налази у заштити по-

7 *Mata Estavez против Шпаније*, представка број 56501/00, од 10. маја 2001. године.

8 *Karner против Аустрије*, представка број 40016/98, од 24. јула 2003. године.

9 *Schalk и Kopf против Аустрије*, представка број 30141/04, од 24. јуна 2010. године, ст. 92, 93, 94. и 105.

10 *Salguero da Silva Monta против Португалије*, представка број 33290/96, од 21. децембра 1999. године

родичних односа и породице који се темеље на традиционалном појму брака као заједнице мушкарца и жене, те и ванбрачне заједнице која је изједначена са брачном, а у којој се права ванбрачних партнера налазе у корелацији са њиховим дужностима. Имајући у виду све наведено, Уставни суд је утврдио да је оспорена одредба члана 4. став 1. Породичног закона у сагласности и са потврђеним међународним уговорима.

Ова сфера друштвених односа, по оцени Уставног суда, спада у домен права у којем је државама остављено шире поље процене приликом њиховог уређења. Самим тим не постоје правне сметње да се особама истог пола које живе у трајнијој економској и емоционалној заједници признају одређена права која уживају ванбрачни партнери. Поједини закони већ садрже таква решења којима се гарантују и поједина права на која указује предлагач. Тако је одредбама члана 197. Породичног закона право на заштиту од насиља у породици признато не само ванбрачним партнерима и бившим ванбрачним партнерима, већ и лицима која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, не одређујући при томе да ли се ради о вези особа истог или различитог пола. Према одредби члана 98. став 1. тачка 1) Законика о кривичном поступку, дужности сведочења у кривичном поступку су ослобођени брачни друг окривљеног и лице са којим окривљени живи у ванбрачној заједници, али и у каквој другој трајној заједници. Да ли ће и када законом бити гарантована и друга права особама истог пола које живе у *de facto* партнерству, а чије признање предлагач тражи, зависи од законодавца који нека од права наведених у предлогу није гарантовао ни лицима која живе у ванбрачној заједници.

ИУз-564/2011 од 18. јануара 2012. године¹¹

- ▶ **Право на стицање држављанства**
- ▶ **Одлука о одбијању предлога за утврђивање неуставности и несагласности са потврђеним међународним уговорима одредбе члана 18. Закона о изменама и допунама Закона о држављанству Републике Србије („Службени гласник РС”, број 90/07)**

Не јемчи се право на стицање држављанства у „повлашћеном” или „олакшаном режиму” само на основу изјаве воље, без испуњења било каквих других услова. Такво право није гарантовано ни Европском конвенцијом о људским правима, али ни Европском конвенцијом о држављанству, која, одређујући да свака држава треба да одреди по свом властитом праву ко су њени држављани, те да стицање држављанства везује за испуњење услова као што су рођење, пребивалиште, брак, држављанство једног од родитеља и слично.

¹¹ „Службени гласник РС”, број 18/12. Судија Уставног суда др Марија Драшкић је написала одбијајуће издвојено мишљење.

Предлогом Заштитника грађана града Зрењанина пред Уставним судом покренут је поступак за оцену уставности одредбе члана 18. Закона о изменама и допунама Закона о држављанству Републике Србије. Предлагач, је између осталог, сматрао да оспорена одредба, која предвиђа да се захтев за пријем у држављанство на основу члана 23. став 3. овог закона може поднети у року од две године од дана ступања на снагу Закона, уводи дискриминацију припадника других народа или етничких заједница (националних мањина) са територије Републике Србије, јер се ограничење из члана 18. Закона односи искључиво на њих. Стога је, према мишљењу предлагача, члан 18. Закона у супротности са одредбама чл. 21. и 76. Устава који забрањују дискриминацију по било ком основу, а такође и са људским и мањинским правима зајемченим општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима.

У спроведеном поступку, Уставни суд је пошао од одредаба чл. 21, 38. ст. 1. и 3. и 97. тач. 1, 2. и 17. Устава, члана 14. Европске конвенције и члана 1. Протокола 12 уз Конвенцију, као и чл. 3, 5, 6. и 17. Европске конвенције о држављанству Савета Европе, коју Република Србија није ратификовала.

Уставни суд је указао на то да је држављанство, по дефиницији, правни однос јавноправног карактера између физичког лица и суверене државе на основу кога то лице има статус по коме су му, уз одговарајуће обавезе, формално-правно доступна сва грађанска, политичка и економско-социјална права у тој држави, без обзира да ли се налази на домаћој или страниј територији.

Полазећи од тога да је одредбом члана 38. став 1. Устава утврђено да се стицање и престанак држављанства Републике Србије уређује законом, а одредбама члана 97. тач. 1, 2. и 17. Устава да Република Србија уређује и обезбеђује, поред осталог, сувереност, независност, територијалну целовитост и безбедност Републике Србије, остваривање и заштиту слобода и права грађана, уставност и законитост и друге односе од интереса за Републику Србију, а посебно имајући у виду да Устав одредбом члана 38. став 3. право на држављанство јемчи само детету рођеном у Републици Србији, ако нису испуњени услови да стекне држављанство друге државе, Уставни суд је закључио да, у конкретном случају, није повређено Уставом зајемчено право.

Уставни суд је нагласио да Устав не јемчи право на стицање држављанства у „повлашћеном“ или „олакшаном режиму“ само на основу изјаве воље, без испуњења било каквих других услова, те да такво право није гарантовано ни Европском конвенцијом, а ни Европском конвенцијом о држављанству, која, одређујући да свака држава треба да одреди по свом властитом праву ко су њени држављани, стицање држављанства везује за испуњење услова као што су рођење, пребивалиште, брак, држављанство једног од родитеља и слично.

Право на стицање држављанства Устав јемчи само детету рођеном у Републици Србији ако нису испуњени услови да стекне држављанство друге државе, те прописујући право припадника српског народа који нема пребивалиште на територији Републике Србије да буде примљен у држављанство Републике Србије без ограничења времена за подношење захтева и могућност за припадника другог народа или етничке заједнице са територије Републике Србије

да буде примљен под истим условима, али уколико такав захтев поднесе у року од две године од дана ступања Закона на снагу, законодавац није повредио Уставом зајемчена права, нити начело забране дискриминације.

Стога је Уставни суд закључио да се у конкретном случају не ради о повреди права које је заштићено, односно гарантовано било Уставом, било потврђеним међународним уговорима, па се самим тим не поставља питање повреде начела забране дискриминације из члана 21. Устава.

Уставни суд је имао у виду и чињеницу да се Законом прописан рок за привилеговани начин стицања држављанства, који је садржан у оспореној одредби, односи подједнако на сва лица која припадају оној категорији лица на која се одредба односи, а то су припадници другог народа или етничке заједнице са територије Републике Србије, те је Уставни суд оценио да ни по том основу нема дискриминације.

ИУз-1218/2010 од 19. априла 2012. године¹²

- ▶ **Право на приватност; појам „преписка“; појам „средства комуницирања“; налог директора ВБА или лица које он овласти за тајно прикупљање података о телекомуникационом саобраћају и локацији корисника без увида у њихов садржај; право ВБА да од телекомуникационих оператера тражи и добије информације о корисницима њихових услуга самостално и без било какве улоге суда**
- ▶ **Одлука о утврђивању да одредбе члана 13. став 1. у вези са чланом 12. став 1. тачка 6) и члана 16. став 2. Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији („Службени гласник РС“, број 88/09) нису у сагласности са Уставом**

Основна идеја заштите права на која се примењује члан 8. Европске конвенције јесте да постоје сфере живота сваког појединца у које држава не сме да се меша, осим у оним ситуацијама када су кумулативно испуњени услови из става 2. овог члана, односно да је такво мешање у складу са законом, да има легитимни циљ и да је неопходно у демократском друштву.

Право на приватност преписке обухвата не само писану реч, већ и изговорену реч, дакле односи се и на електронски послата писма и поруке и на телефонске разговоре. Такође, појам „средства комуницирања“ обухвата не само непосредан садржај комуникација, већ и податке о томе ко је и са ким остварио комуникацију, или је то покушао, у које време, колико дуго је одређени разговор трајао, колико учестало је комуникација кроз преписку, разговоре или упућене поруке остваривана у одређеном периоду времена и са којих локација је вршена.

¹² „Службени гласник РС“, број 55/12.

Пресретање телефонских комуникација, коме прибегне неки орган јавне власти, представља облик мешања у право на поштовање нечије преписке. Заправо, закони који допуштају јавним властима да тајно пресрећу комуникације могу, већ самом чињеницом свог постојања, бити третирани као „претња“ и могу се сматрати мешањем у право на поштовање преписке и приватности.

Једно од основних начела у демократском друштву је начело владавине права, које се изричито помиње у Преамбули Европске конвенције. Владавина права, између осталог, подразумева и да мешање у права појединца од стране извршне власти мора бити подложно ефикасној контроли, коју по правилу треба да врши судство, бар у крајњој инстанци, због тога што судска контрола пружа најбоље гаранције независности, непристрасности и правилног поступка.

Израз „у складу са законом“ не односи се само на домаће право, већ се такође односи и на својство закона, захтевајући да он буде у складу са владавином права... Према томе, тај израз подразумева, а то следи и из циља и сврхе члана 8. – да у унутрашњем праву мора постојати мера правне заштите од произвољног мешања јавних власти у права заштићена ставом 1. овог члана. Опасност од произвољности је очигледна посебно тамо где се овлашћења извршне власти остварују у тајности. Закон мора бити довољно јасан, да би дао грађанима одговарајуће индикације у погледу околности у којима, и услова под којима, јавне власти имају право да прибегну овом тајном и потенцијално опасном мешању у право на поштовање приватног живота и преписке.

Употреба информација у вези датума и дужине телефонских разговора и посебно бројева који су бирани може да покрене питања на основу члана 8, јер таква информација представља интегрални елемент комуникације путем телефона.

Уставном суду поднети су заједнички предлог Заштитника грађана и Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, као и једна иницијатива за оцену уставности одредаба Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, односно ради утврђивања њихове несасгласности са одредбом члана 41. став 2. Устава, будући да се на прописан начин одступа од утврђене неповредивости тајности писама и других средстава комуницирања, које је дозвољено само на основу одлуке суда.

Оспореним одредбама Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији прописано је: да се посебни поступци и мере из члана 12. тач. 1) до 6) овог закона предузимају на основу налога директора ВБА или лица које он овласти (члан 13. став 1.); да ВБА има право на добијање информација од телекомуникационих оператора о корисницима њихових услуга, обављеној комуникацији, локацији са које се обавља и других података од значаја за резултате примене посебних поступака и мера (члан 16. став 2.).

У наведеној Одлуци, Уставни суд се ослонио на члан 8. Европске конвенције и праксу ЕСЉП. Тако је Уставни суд нагласио да је основна идеја заштите права на које се примењује члан 8. Конвенције да постоје сфере живота сваког појединца у које држава не сме да се меша, осим у оним ситуацијама када су кумулативно испуњени услови из става 2. овог члана, односно да је такво мешање у складу са законом, да има легитимни циљ и да је неопход-

но у демократском друштву. Полазећи од тога да се одредбе о људским и мањинским правима према Уставу Републике Србије, тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење, Уставни суд је констатовао да, у складу са ставовима израженим у пракси ЕСЉП, право на приватност преписке обухвата не само писану реч, већ и изговорену реч, дакле односи се и на електронски послата писма и поруке и на телефонске разговоре. Такође, појам „средства комуницирања“ обухвата не само непосредан садржај комуникација, већ и податке о томе ко је и са ким остварио комуникацију, или је то покушао, у које време, колико дуго је одређени разговор трајао, колико учестало (фреквентно) је комуникација кроз преписку, разговоре или упућене поруке остваривана у одређеном периоду времена и са којих локација је вршена.

Уставни суд је указао на то да је ЕСЉП у појединим својим пресудама¹³ изразио следеће ставове: „Пресретање телефонских комуникација, коме прибегне неки орган јавне власти, представља облик мешања у право на поштовање нечије преписке. Заправо, закони који допуштају јавним властима да тајно пресрећу комуникације могу, већ самом чињеницом свог постојања, бити третирани као ‘претња’ и могу се сматрати мешањем у право на поштовање преписке и приватности“. „Једно од основних начела у демократском друштву је начело владавине права, које се изричито помиње у Преамбули Европске конвенције. Владавина права, између осталог, подразумева и да мешање у права појединца од стране извршне власти мора бити подложно ефикасној контроли, коју по правилу треба да врши судство, бар у крајњој инстанци, због тога што судска контрола пружа најбоље гаранције независности, непристрасности и правилног поступка“. „Суд би поновио свој став да се израз „у складу са законом“ не односи само на домаће право, већ се такође односи и на својство закона, захтевајући да он буде у складу са владавином права... Према томе, тај израз подразумева, а то следи и из циља и сврхе члана 8. – да у унутрашњем праву мора постојати мера правне заштите од произвољног мешања јавних власти у права заштићена ставом 1. овог члана. Опасност од произвољности је очигледна посебно тамо где се овлашћења извршне власти остварују у тајности. Закон мора бити довољно јасан, да би дао грађанима одговарајуће индикације у погледу околности у којима, и услова под којима, јавне власти имају право да прибегну овом тајном и потенцијално опасном мешању у право на поштовање приватног живота и преписке“. „Суд подсећа да употреба информација у вези датума и дужине телефонских разговора и посебно бројева који су бирани може да покрене питања на основу члана 8, јер таква информација представља интегрални елемент комуникације путем телефона“.

Уставни суд је, полазећи од одредаба члана 41. став 2. Устава које предвиђају да је одступање од неповредивости тајности писама и других средстава ко-

13 *Klass и други против Немачке*, представка број 5029/71, од 6. септембра 1978. године, *Malone против Уједињеног Краљевства*, представка број 8691/79, од 26. априла 1985. године и *Sorland против Уједињеног Краљевства*, представка број 62617/00, од 3. априла 2007. године.

муницирања могуће само на основу одлуке суда, утврдио да је „једино суд надлежан да, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на одређено време и на начин предвиђен законом, одреди (дозволи) одступање од Уставом зајемчене неповредивости тајности писама и других средстава комуницирања“. Уставни суд је даље утврдио да како из оспорене одредбе члана 13. став 1. Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, којом је прописано да се посебни поступци и мере тајног прикупљања података из члана 12. тачка 6) Закона (тајни електронски надзор телекомуникација и информационих система ради прикупљања података о телекомуникационом саобраћају и локацији корисника, без увида у њихов садржај) предузимају само на основу налога директора Војнобезбедносне агенције или лица које он овласти, то очигледно, по оцени Уставног суда, следи да је оспореним законским одредбама дозвољено одступање од зајемчене неповредивости тајности средстава комуницирања и без одлуке суда.

Из наведеног, по оцени Уставног суда, произлази да прописане мере тајног електронског надзора телекомуникација и информационих система ради прикупљања података о телекомуникационом саобраћају и локацији корисника, чак и без увида у њихов садржај, нарушавају неповредивост права на приватност преписке, односно тајности средстава комуницирања корисника комуникационих мрежа, с обзиром на то да надлежне службе безбедности те мере могу вршити без претходно прибављене одлуке суда, која управо треба да представља облик контроле и неопходну брану свакој могућој злоупотреби овлашћења од стране управних власти, због чега оспорена одредба Закона није у сагласности са Уставом.¹⁴

По оцени Уставног суда, оспорена одредба члана 16. став 2. Закона, према којој Војнобезбедносна агенција има самостално право на добијање информација од телекомуникационих оператора о корисницима њихових услуга, обављеној комуникацији, локацији са које се обавља и других података од значаја за резултате примене посебних поступака и мера, једнако задира у заштићену приватност средстава комуницирања и такође одступа од Уставом утврђене тајности писама и других средстава комуницирања.

14 Видети и Одлуку Уставног суда IУз-149/2008 од 28. маја 2009. године („Службени гласник РС“ број 50/09) када је у поступку оцене уставности одредбе члана 55. став 1. Закона о телекомуникацијама („Службени гласник РС“, бр. 44/03 и 36/06) Уставни суд је утврдио да је, сагласно одредбама члана 20. став 1. и члана 41. став 2. Устава, само суд надлежан да, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике, на одређено време и на начин предвиђен законом одреди, односно дозволи одступање од Уставом зајемчене неповредивости тајности писама и других средстава комуницирања. Како је оспореном одредбом члана 55. став 1. наведеног закона била прописана дозвољеност одступања од забране активности или коришћења уређаја којима се угрожава или нарушава поверљивост порука које се преносе телекомуникационим мрежама, не само када се врше у складу са судском одлуком, већ и без посебног налога суда, када је таква могућност прописана тим или другим законом, Уставни суд је оценио да се активности или коришћење уређаја којима се угрожава или нарушава приватност и поверљивост порука не могу вршити без одлуке суда, те да стога оспорена одредба, у делу који гласи: „законом или“, није у сагласности са Уставом.

У складу са изнетим разлозима, Уставни суд је закључио да Војнобезбедносна агенција, као орган управе, без одговарајуће одлуке суда, нема сопствено право на добијање информација од телекомуникационих оператора о корисницима њихових услуга о обављеној комуникацији, локацији са које се обавља и других података од значаја за резултате примене посебних поступака и мера, јер и ти подаци представљају интегрални елемент заштићене тајности комуникације путем телефона, па је, полазећи од наведеног, Уставни суд оценио да ни оспорена одредба члана 16. став 2. Закона није у сагласности са чланом 41. став 2. Устава.

ИУз-295/2009 од 06. децембра 2012. године¹⁵

- ▶ Легализација објеката изграђених без грађевинске дозволе; начело забране дискриминације; принцип једнакости грађана пред Уставом и законом
- ▶ Одлука о утврђивању да одредбе чл. 185. до 200. Закона о планирању и изградњи („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 81/09-исправка, 64/10-УС и 24/11) нису сагласне са Уставом

Последице фактичког кршења прописа о изградњи и неповољан правни положај у који су се лица у питању довела сопственим противправним радњама, не могу се предвидети законом као основ и разлог за прописивање посебних мера, којима би се та лица довела у једнак положај са осталим грађанима. Напротив, успостављање такве погодности за лица која су поступала противправно, у односу на лица која су ово право остварила применом закона, има за последицу повреду начела владавине права, обавезности закона, правне сигурности и гаранције једнаке примене права.

Уважавајући јавни/општи интерес за спровођење легализације објеката, ти се односи морају уређивати и спроводити уз очување начела владавине права и правне једнакости, без повреде права трећих лица, односно, уз најмању меру ограничења права трећих лица, водећи рачуна о томе да се легализацији не подвргавају односи који су настали незаконитим радњама, па и онима које су у време извршења биле предвиђене као кривично дело.

Поводом иницијатива грађана, решењем Уставног суда је покренут поступак за оцену уставности одредаба чл. 185. до 200. Закона о планирању и изградњи („Службени гласник РС“, бр. 72/09 и 81/09), којима је уређен институт „легалације објеката“ као накнадно издавање грађевинске и употребне дозволе за објекат, односно делове објекта изграђене или реконструисане без грађевинске дозволе. Наведеним решењем Уставни суд је оценио да се, са аспекта одредаба чл. 3. и 21. Устава, које утврђују начела владавине права и правне

¹⁵ „Службени гласник РС“, број 50/13.

једнакости, основано постављају питања: да ли је оспореним одредбама Закона које прописују начин, услове и рокове за легализацију бесправно изграђених објеката противно начину и условима изградње објеката утврђених истим законом, законодавац прекршио уставни принцип владавине права у делу који се односи на обавезу повиновања власти Уставу, односно, да ли је прописивањем поступка изградње објеката који се односи на потребну врсту и садржину техничке документације и грађевинску и употребну дозволу, на начин којим се одступа од основног концепта овог закона, прекршен принцип једнакости грађана пред Уставом и законом.

Испитујући правну природу установљеног института легализације бесправно саграђених објеката, Уставни суд је утврдио да се одредбама оспорених чл. 185. до 200. Закона успоставља посебан режим за остваривање права у вези са изградњом и употребом објеката, за чије су остваривање иначе, другим одредбама истог закона прописана обавезна правила редовног режима градње (чл. 110. до 160. Закона). Посебан режим за стицање права и у њему садржаних погодности Закон је засновао на околности да су објекти изграђени, односно стављени у употребу без претходног испуњења законом прописаних услова које закон захтева за закониту изградњу, то јест за легално постојање, изградњу и употребу грађевинских објеката. При свему томе, за разлику од Закона из 2003. године, који је легализацију установљavaо као прелазно законско решење, оспорени Закон не поставља институт легализације као прелазно решење, већ га установљava као системско решење, које егзистира паралелно и истовремено са Законом прописаним обавезним правилима која важе за текућу градњу, што је по оцени Уставног суда, уставноправно неприхватљиво решење.

Уставни суд је даље оценио да тако установљени различити режими за остваривање истог права и тиме успостављене погодности у корист једне групе лица – бесправних градитеља, не задовољава услов уставности са аспекта уставних гаранција владавине права, правне једнакости и забране дискриминације зајемчених одредбама чл. 3. и 21. Устава, као и са становишта одредаба члана 14. Конвенције које утврђују забрану дискриминације и члана 1. Протокола 12 уз Европску конвенцију, које утврђују општу забрану дискриминације утврђењем обавезе државе да ће се свако право које закон предвиђа остваривати без дискриминације по било ком основу, то јест да јавне власти неће ни према коме вршити дискриминацију по основу било ког личног статуса лица. По схватању Уставног суда, јемство правне једнакости садржано у одредбама члана 21. Устава и истоврсна гаранција садржана у Конвенцији, обавезује не само на једнаку примену права/закона, него обавезује и сам законодавни орган приликом доношења закона да при уређивању односа прописује једнаке услове за остваривање права које уређује, без дискриминације по било ком основу.

Имајући у виду да је прописивање различитих услова за остваривање једног истог права уставноправно допуштено само у случају кад је за то испуњен услов из члана 21. став 4. Устава, према којем се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају

са осталим грађанима, Уставни суд је сматрао да се последице фактичког кршења прописа о изградњи и неповољан правни положај у који су се лица у питању довела сопственим противправним радњама, не могу предвидети законом као основ и разлог за прописивање посебних мера, којима би се та лица довела у једнак положај са осталим грађанима. Напротив, успостављање такве погодности за лица која су поступала противправно, у односу на лица која су ово право остварила применом закона, има за последицу повреду начела владавине права, обавезности закона, правне сигурности и гаранције једнаке примене права.

Полазећи од тога да у систему владавине права противправна поступања обавезно резултирају применом прописаних санкција, Уставни суд је указао на то да у случају бесправне градње законита и једнака примена права значи примену прописаних казних мера према лицу које је прекршило закон и налагање уклањања, односно уклањање бесправно изграђеног објекта. Са друге стране, уважавајући реално фактичко стање у држави које карактерише постојање великог броја бесправно изграђених објеката, нерационалност рушења великог броја бесправно изграђених, дограђених и реконструисаних објеката и потребу да се затечено стање оконча спровођењем поступка легализације бесправно изграђених објеката, којим би се противправно засновани фактички односи превели у режим правом признатих односа, Уставни суд је констатовао да је уставноправно допуштиво законско увођење института легализације, као опште мере из домена уставних овлашћења Републике Србије садржаних у одредби члана 97. тачка 8. Устава.

Међутим, Уставни суд је нагласио да захтев правне једнакости не допушта, у начелу, никакав облик разликовања грађана у обавезама које су прописане принудним прописима, а нарочито не у виду законског успостављања два паралелна режима за остваривање права, при чему се повољнији режим успоставља за прекршиоце закона. За примену јединог уставно допуштеног основа разликовања у правима које се може оправдати мером тзв. позитивне дискриминације из члана 21. став 4. Устава, у овом случају нису испуњени услови, јер за примену те мере ни у ком случају не може основ да буде извршено кршење закона. Узимајући у обзир да је циљ законом прописане „легализације објеката“ одржање већ изграђених објеката ради смањења штете која би настала њиховим уклањањем, Уставни суд сматра да услов правне једнакости захтева и допушта само онај облик преласка права на објектима стеченим противправном изградњом у режим правом признатих односа који би се темељио на накнадном извршавању свих обавеза у погледу изградње објекта које терете сваког инвеститора законите изградње, у мери у којој је то фактички и правно могуће, имајући у виду природу института легализације. Само на тај начин се могу, у уставноправно допуштеним оквирима, изједначавати правни положаји лица која су право градње остварила применом прописа и оних лица која су изградњу извршила уз потпуно или делимично кршење прописа.

Уставни суд је указао на то да утврђујући овлашћења законодавног органа да одређене односе уређује, Устав успоставља истовремено и обавезу да исте „обезбеђује“, што значи обавезу државе да обезбеди спровођење односа које

је законом уредила. По оцени Уставног суда, није у складу са уставном позицијом законодавног органа да ради отклањања последица до којих је дошло услед кршења и неспровођења закона, то јест, не само незаконитом активношћу лица, него и нечињењем органа јавне власти, законом предвиди конвалидирање нелегалних стицања имовине, прописивањем за то повољнијих услова од оних који важе за редован начин стицања прописан законом. Уставни суд сматра да се начело правне једнакости огледа како у прописивању истих услова за исте ситуације, тако и у једнакој примени општег правила.

Такође, Уставни суд је имао у виду да су различите економске и социјалне прилике у друштву у дужем периоду условљавале потребу грађана да оскудним средствима решавају стамбене потребе и остваре право на дом, па и да ради задовољења егзистенцијалних потреба посежу за противправним радњама, то јест за бесправном градњом објеката. Са друге стране, постоји вишедеценијско репродуковање односа бесправне градње, уз одсуство одговарајуће реакције државних органа упркос постојању закона који су уређивали градњу, санкционисали противправна поступања и утврђивали обавезе органа јавне власти у извршавању закона. Континуирано неспровођење закона условило је појаву понављаног законског омогућавања легализације, при чему врсте објеката који подлежу легализацији сведоче о томе да је бесправна градња извршена не само за намирење личних и породичних потреба становања средствима приватних лица, него и за стицање профита, потребе пословања, па и при изградњи објеката средствима буџета.

Стога је Уставни суд оценио да стављање у исти привилеговани положај свих тих лица у односу на лица која су градњу остваривала применом прописа, те прописивање повољнијих услова у виду испуњавања техничких услова градње и олакшица у плаћању јавних терета који прате изградњу, није у складу са уставним гаранцијама правне једнакости, нити се успостављање такве врсте привилегија може оправдати јавним/општим интересом за спровођење поступка легализације као легитимног циља. При свему, полазећи од одредбе члана 1. Устава која утврђује заснованост Републике Србије на владавини права и социјалној правди, Уставни суд је нашао да прописивање погодности за стицање права у поступку легализације бесправно изграђених објеката може бити уставноправно допуштено само уколико се односи на групе лица за које законодавни орган оцени, на основу објективних показатеља, да њихова социјална ситуација захтева и чини оправданим давање погодности у виду мере тзв. позитивне дискриминације коју допушта одредба члана 21. став 4. Устава.

За изложена правна схватања о неуставности Законом успостављеног неједнаког третмана лица у правима која се тичу услова за стицање имовинских права – права власништва на непокретностима и о уставно допустивим границама тумачења јавног интереса, Уставни суд је нашао потврду и у правним схватањима ЕСЛП који је у бројним случајевима у пракси изразио став о значењу начела забране дискриминације из члана 14. Конвенције, наводећи да је разлика у правном третману лица дискриминаторна ако није утемељена на објективном и разумном оправдању, кад није усмерена на остварење легитимног циља, или кад не постоји разуман однос пропорционалности између

употребљених средстава и циља који се жели постићи (*D.H. и остали против Чешке*¹⁶). Код оцене утврђеног „јавног интереса“ из члана 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију, као разлога којим се може оправдати мешање државе у имовинска права, ЕСЉП је изразио став да јавни интерес мора бити заснован на законитом и разумном основу, са постигнутом правичном равнотежом између општег интереса заједнице и заштите темељних права појединаца (*Chassagnou и други против Француске*¹⁷), док је у случају на који се позива један од предлагача, Европски суд, решавајући о постојању повреде имовинских права проистекле из чина бесправне градње, изразио став да се и само постојање неовлашћене градње има сматрати мешањем у право на мирно уживање својине (*Костић против Србије*¹⁸).

Са друге стране, за изложено правно схватање о уставноправној допуштености института легализације заснованог на оцени законодавног органа о постојању јавног/општег интереса за превођење бесправне градње у режим правом признатих односа, Уставни суд се такође ослонио на праксу ЕСЉП према којој „се правило о заштити имовине коју гарантује члан 1. Протокола 1 уз Конвенцију односи и на случај бесправне изградње објекта заузимањем државног земљишта коју су власти дозволиле у дужем временском периоду (*Enerildiz против Турске*¹⁹), као и схватању да „право на поштовање приватног и породичног живота, односно права на дом из члана 8. Европске конвенције ужива свако, независно од тога да ли је кућа/дом стечена законито, да иако су власти овлашћене да уклоне објекте са незаконито заузетог општинског земљишта, вишедеценијско толерисање незаконитог насеља обавезује власти да одлучују применом начела сразмерности супротстављених интереса, да размотре алтернативне методе као што је легализација објеката, да спрече ризик наступања бескућништва и да размотре да ли лица у питању припадају друштвеним групама које су у неповољном положају“ (*Јорданова и други против Бугарске*²⁰).

Уважавајући јавни/општи интерес за спровођење легализације објеката, Уставни суд је нагласио да се ти односи морају уређивати и спроводити уз очување начела владавине права и правне једнакости, без повреде права трећих лица, односно, уз најмању меру ограничења права трећих лица, водећи рачуна о томе да се легализацији не подвргавају односи који су настали незаконитим радњама, па и онима које су у време извршења биле предвиђене као кривично дело, што је случај са бесправном градњом извршеном у време важења Закона о планирању и изградњи из 2003. године, чијим је одредбама бесправна изградња била санкционисана и кривичном одговорношћу, а такву инкриминацију садрже и сада важеће одредбе чл. 219а и 219б Кривичног законика.

16 *D.H. и остали против Чешке*, представка број 57325/00, од 13. новембра 2007. године.

17 *Chassagnou и други против Француске*, представке број 25088/94, 28331/95 и 28443/95, од 29. априла 1999. године.

18 *Костић против Србије*, представка број 41760/04, 25. новембра 2008. године.

19 *Enerildiz против Турске*, представка број 48939/99, од 30. новембра 2004. године.

20 *Jordanova и други против Бугарске*, представка број 25446/06, од 24. априла 2012. године.

Оцењујући на основу свега изложеног да у правном поретку не могу опстати одредбе чл. 185. до 200. Закона, које садрже или установљавају основ за прописивање посебних техничких и материјалних, односно финансијских услова за остваривање права у питању, који су повољнији од оних које закон иначе предвиђа за изградњу објеката, Уставни суд је, полазећи од природе утврђене повреде Устава, утврдио несагласност са Уставом наведених одредаба у целини. Уставни суд је притом констатовао да поједине одредбе садржане у оквиру чл. 185. до 200. Закона, које уређују питања предмета и поступка легализације, правила подношења захтева, поступка одлучивања по захтеву, последица одбијања или одбацивања захтева за легализацију, те дејства започетог поступка по поднетом захтеву, нису саме по себи неуставне, али да нису ни подобне да буду предмет самосталне оцене изван контекста укупне оспорене регулативе, нити могу самостално опстати, будући да су у служби неуставног концепта института легализације који се темељи на Уставом недопуштеним привилегијама у корист прекршилаца закона.

Налазећи да из изложених разлога начин на који је оспореним одредбама Закона уређен институт легализације није на Уставу заснован, Уставни суд је, оценио беспредметним разматрање уставне заснованости појединих решења садржаних у оспореним одредбама којима се уређују поједини елементи овог института, а разлози њиховог оспоравања се односе на различитост Законом прописаних права и обавеза лица у поступку легализације (чл. 187, 188, 190. и 193, члан 195. став 8.) у односу на права и обавезе које друге одредбе Закона прописују за редован режим изградње објеката, као и на различитости прописаних услова за поједине врсте објеката који подлежу легализацији (чл. 188. и 189.), те несагласност оспорених одредаба са одредбама других закона, али је у вези са посебним разлозима који су истакнути у предлозима и иницијативама поводом оспоравања појединих одредаба Закона указао на одређене специфичности.

У погледу оспорене одредбе члана 193. став 3. Закона, у делу којим се утврђује да ће се сматрати да је сувласник, односно сукорисник на предметном земљишту дао сагласност за легализацију, ако је знао или могао знати за изградњу предметног објекта, односно за извођење радова, али се у време изградње томе није противио, Уставни суд је констатовао да има значење изузетка од правила прописаног у претходном делу исте одредбе према којем је, за случај захтеване легализације објекта саграђеног на грађевинском земљишту које је у сусвојини, односно сукоришћењу више лица, потребна и писмена сагласност свих сувласника, односно сукорисника на грађевинском земљишту која је судски оверена. Полазећи од претходно изложених начелних разлога неуставности одредаба Закона, Уставни суд констатовао је да се оспореном одредбом уводи додатна погодност за бесправне градитеље, и то директним успостављањем основа да се у њихову корист, а на терет трећих лица – сувласника/сукорисника земљишта прибави недостајући основ за располагање, односно стицање права на земљишту. Уставни суд је оценио да Уставом зајемчено право мирног уживања својине и других имовинских права стечених на основу закона, што је у овом случају право сусвојине или сукоришћења, не може у смислу одредаба члана 58. Устава бити одузето дејством законске претпоставке, односно фикције да се неисказивањем противљења

титулар права истог одрекао у корист бесправног градитеља. Уставни суд је нагласио да члан 58. Устава који у ставу 2. допушта одузимање или ограничавање права својине само у јавном интересу и уз накнаду, не допушта овакав основ стицања права на земљишту, нити таква норма закона, ако се и узме да исказује јавни интерес за легализацију као разуман циљ, задовољава услов да мера коју прописује за остварење тог циља не сме прећи границе „правичне равнотеже“, то јест не сме да успостави несразмеран терет за лице чија се права одузимају или ограничавају, ради остваривања легализације као јавног интереса. Отуда, по схватању Уставног суда, законско успостављање основа за лишавање имовине трећих лица, ради стварања услова за стицање права од стране несавесног актера бесправне градње, превазилази уставно допуштени оквир тумачења јавног интереса, а чињеница да за овај вид одузимања имовинских права других лица Закон не предвиђа ни обавезу стицаоца на плаћање одговарајуће/тржишне накнаде, чини оспорену одредбу неслагасном са одредбом члана 58. став 2. Устава.

Уставни суд је оценио основаним оспоравање одредбе става 8. овог члана Закона, која предвиђа обавезу органа надлежног за упис права својине у јавну књигу да приликом уписа легализованог објекта стави забележбу да с обзиром на минималну техничку документацију која је за легализацију прописана – Република Србија не гарантује за стабилност и сигурност објекта, као и одредбе члана 187. став 5. Закона која предвиђа исту обавезу за објекте за које се не прибавља сагласност у погледу мера заштите од пожара. Уставни суд је нагласио да је при реализацији уставних овлашћења да уређује односе и да истовремено обезбеђује њихово извршавање, законодавни орган обавезан да односе уређује на начин којим се остварују све уставне гаранције и јемства којима се штите Уставом утврђене вредности, што се у овом случају односи у првом реду на непосредне и посредне видове заштите људског живота и здравља које Устав установљава јемствима неприкосновености људског живота, неповредивости физичког и психичког интегритета, а такође и јемствима права на накнаду штете коју незаконитим или неправилним радом проузрокује државни орган, права на здраву животну средину, са посебном одговорношћу Републике Србије за заштиту животне средине, те могућношћу ограничавања предузетништва ради заштите здравља људи, животне средине и природних богатстава и ради безбедности Републике Србије, ограничавања коришћења и располагања земљиштем ради отклањања опасности од наношења штете животnoj средини или да би се спречила повреда права и на закону заснованих интереса других лица, дужношћу чувања природних реткости, наслеђа и добара од општег интереса, са посебном одговорношћу Републике Србије, забрањеношћу радњи усмерених против здравља и безбедности потрошача, и обавезом Републике Србије да уређује и обезбеђује остваривање и заштиту слобода и права грађана, уставност и законитост и безбедност грађана (члан 24. став 1, члан 25. став 1, члан 35. став 2, члан 74, члан 83. став 2, члан 88. став 2, чл. 89. и 90. и члан 97. тач. 2. и 4. Устава). Из изложених разлога, Уставни суд је оценио да не постоји уставно овлашћење за законодавни орган да приликом уређивања односа из своје надлежности законом искључи одговорност државе за последице које наступају услед законом допуштеног штетног поступања.

Полазећи од свега изнетог, Уставни суд је утврдио да одредбе чл. 185. до 200. оспореног Закона о планирању и изградњи нису у сагласности са Уставом.

ИУз-1503/2010 од 07. марта 2013. године²¹

- Прецизне, јасне и предвидиве норме; „посебан и претеран терет“; тест пропорционалности; ограничење имовине ради наплате казни; условљавање издавања регистрационе налепнице измиривањем новчаних обавеза по основу извршених прекршаја или кривичних дела прописаних тим законом;
- Одлука о утврђивању да одредбе члана 270. ст. 3. и 4. Закона о безбедности саобраћаја на путевима („Службени гласник РС“, бр. 41/09, 53/10 и 101/11) нису у сагласности са Уставом

Да би се један општи акт сматрао законом, не само формално, него и у садржинском смислу тај закон, односно његове норме морају бити у довољној мери прецизне, јасне и предвидиве тако да субјекти на које се закон односи своје понашање могу ускладити са законом, те се израз „сагласно закону“ не односи на пуко постојање закона, већ и на квалитет закона.

Уставни суд је на основу иницијативе покренуо поступак за утврђивање неуставности одредаба члана 270. ст. 3. и 4. Закона о безбедности саобраћаја на путевима којима је прописан „додатни услов“ за регистрацију и издавање регистрационе налепнице, односно за омогућавање коришћења моторног возила за намену за коју га је власник прибавио, а који се не може довести у непосредну везу са (законом прописаним) својствима моторног возила, са становишта „режима и безбедности саобраћаја на путу“. У покренутом поступку, Уставни суд је поставио следећа уставноправна питања:

- Да ли оспореним одредбама Закона прописано ограничење имовинског права за подносиоца захтева представља „посебан и претеран терет“, односно да ли је ограничење „пропорционално“ сврси ради које је прописано, с обзиром на то да држава и без прописивања овог услова има другим законом предвиђена (ефикасна) средства за наплату новчаних казни за прекршаје и трошкова прекршајног поступка;
- Да ли је, с обзиром на то да је оспореним одредбама Закона дато овлашћење надлежном органу (и организацији) да одбије упис у регистар моторног возила, односно да одбије да изда регистрациону налепницу ако има „сазнања“ да подносилац није измирио „све новчане обавезе“, оспореним одредбама Закона на начин на који су формулисане, утврђен довољно прецизан основ који искључује било какву „произвољност“ за предузимање радње надлежног органа којом се ограничава ово право власника моторног возила, будући да се принудно могу извршити само правоснажно утврђене и доспеле

²¹ „Службени гласник РС“, број 32/13

новчане казне за прекршаје и трошкови поступка (а надлежни орган, примера ради, има сазнање да је донета првостепена пресуда);

- Да ли из оспорених одредаба Закона, како су формулисане, а којима је предвиђено да се упис у регистар неће извршити, односно да се неће издати регистрациона налепница ако подносилац захтева „није измирио све новчане обавезе поводом учињених прекршаја, односно кривичних дела прописаних овим законом, или поводом повреде одредаба локалних прописа везаних за послове саобраћаја“, произлази да ће надлежни орган, односно организација одбити регистрацију иако је подносилац захтева платио новчану казну за прекршај, али примера ради, није платио пресудом утврђен одштетни захтев; другим речима, поставља се питање да ли оспореним одредбама прописан услов има шире значење од „пореске мере“ ради наплате пореза и других дажбина или казни, како је то предвиђено одредбом става 4. члана 58. Устава;
- С обзиром на то да је оспореним одредбама прописан различит услов за одбијање захтева за издавање регистрационе налепнице зависно од тога да ли је захтев поднет Министарству унутрашњих послова или правном лицу које има овлашћење за издавање регистрационе налепнице, односно да ће Министарство унутрашњих послова одбити издавање регистрационе налепнице ако има „сазнање“ да подносилац захтева није измирио све новчане обавезе и „поводом повреде одредаба локалних прописа везаних за послове саобраћаја“, а да такав услов није прописан када се захтев за издавање подноси овлашћеном правном лицу, поставља се питање да ли је сагласно с Уставом да се законом одређен поступак спроводи под различитим условима зависно од тога да ли га непосредно спроводи орган управе или организација којој су ти послови поверени, односно да ли се подносиоци захтева евентуално доводе у различит положај будући да су законом прописани различити услови за издавање регистрационе налепнице зависно од тога коме се захтев подноси.

Уставни суд је констатовао да је Република овлашћена да уређује и обезбеђује режим и безбедност у свим врстама саобраћаја, те да се сагласно наведеном овлашћењу, одређивање услова које моторно возило мора да испуњава да би могло да се користи у саобраћају на путу, представља ствар оцене законодавца о потреби испуњености одговарајућих својстава тог возила ради његовог коришћења у саобраћају на путу, па и давања овлашћења надлежном органу да уписом у регистар, односно издавањем регистрационе налепнице потврди испуњеност законом прописаних услова за коришћење моторног возила у саобраћају на путу.

Међутим, Уставни суд је даље констатовао да је оспореним одредбама Закона прописан „додатни услов“ за регистрацију и издавање регистрационе налепнице, односно за омогућавање коришћења моторног возила за намену за коју га је власник прибавио, а који се не може довести у непосредну везу са (законом прописаним) својствима моторног возила, са становишта „режима и безбедности саобраћаја на путу“. Стога прописивање овлашћења надлежног

органа да не изврши упис у регистар возила, односно да не изда регистрациону налепницу подносиоцу захтева за возило које испуњава све законом прописане услове, осим услова да сам подносилац нема „неизмирене новчане обавезе по основу извршених прекршаја или кривичних дела прописаних овим законом“, има, по схватању Уставног суда, у суштини значење прописивања услова којим се ограничава право власника моторног возила да моторно возило користи за намену за коју га је прибавио, односно да учествује у саобраћају на путу. Наиме, иако се прописаном мером не врши непосредна наплата пореза, дажбина и казни, одбијање регистрације моторног возила из разлога што подносилац захтева није платио новчане казне за прекршаје прописане тим законом, у суштини, по оцени Уставног суда, има значење прописивања посебне административне мере ради наплате ових казни.

Како наведени прописани услов има значење ограничења имовине, те да је наведено ограничење, сагласно оспореним одредбама Закона, предвиђено из разлога наплате „свих новчаних обавеза поводом учињених прекршаја“, по схватању Уставног суда, за оцену уставности оспорених одредаба Закона од значаја су одредбе члана 58. Устава, којима се јемчи мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона, те утврђује да је одузимање или ограничење имовине ради наплате пореза и других дажбина или казни, дозвољено само у складу са законом.

Имајући у виду да се оспореним одредбама Закона одбијањем регистрације, односно продужења регистрације власнику возила који има „неизмирене новчане обавезе по основу прекршаја и кривичних дела предвиђених тим законом, као и поводом повреда локалних прописа везаних за послове саобраћаја“, ограничава право коришћења возила из разлога испуњавања „фискалних обавеза, односно казни“ према држави, односно из разлога обезбеђења „ефикасне наплате“ новчаних казни за прекршаје, Уставни суд је указао да је у Одлуци IUз-225/2005²², извршио свеобухватну анализу Уставом и Европском конвенцијом зајемченог права на имовину, са становишта наведеним актима предвиђених услова за „дозвољено мешање државе“ у ово право. Стога је, оцењујући уставност оспорених одредаба Закона, Уставни суд пошао од раније заузетог правног става да право на имовину није апсолутно, односно неограничено право, већ да подлеже ограничењима која су прописана чланом 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, те да је мешање државе у право на мирно уживање имовине дозвољено ако су испуњена кумулативно три услова, и то: 1) ако је прописано законом (тј. легално); 2) ако је оправдано, односно у општем интересу (тј. легитимно) и 3) ако је неопходно у демократском друштву, односно пропорционално сврси ограничења и разумно.

Оцењујући у конкретном случају испуњеност наведених услова, Уставни суд је у погледу првог услова – да је мешање државе у право на имовину прописано законом, оценио да је оспореним одредбама Закона предвиђена могућност ограничења права коришћења моторног возила у саобраћају на путу. Међутим, оцењујући Законом прописано овлашћење, а са становишта предвиђеног ограничења права подносиоца захтева „који није измирио све нов-

22 Одлука IUз-225/2005 од 19. априла 2012. године („Службени гласник РС“, број 57/12).

чане обавезе“ на регистрацију моторног возила, као законом прописаног услова за његово коришћење у саобраћају на путу, Уставни суд је констатовао да оспореним одредбама Закона није на довољно прецизан и јасан начин означен обим власти поступајућих органа, односно организација, као и начин примене оспорених одредаба Закона. Наиме, према становишту Уставног суда израженом у више његових одлука, да би се један општи акт сматрао законом, не само формално, него и у садржинском смислу тај закон, односно његове норме морају бити у довољној мери прецизне, јасне и предвидљиве тако да субјекти на које се закон односи своје понашање могу ускладити са законом, како због нејасних и непрецизних норми не би били ускраћени у остваривању својих зајемчених права или правних интереса. И ЕСЉП је у својим одлукама, такође, указивао на одређена својства закона, односно њихових норми које морају карактерисати законе и друге опште акте земље потписнице Конвенције, изражавањем става да се израз „сагласно закону“ не односи на пуко постојање закона, већ и на квалитет закона, захтевајући да он буде сагласан владавини права.

Анализа оспорених одредаба Закона, по оцени Уставног суда, указује да дато овлашћење надлежном органу (и организацији) да одбије упис у регистар моторног возила, односно да одбије да изда регистрациону налепницу „уколико има сазнања“ да подносилац није измирио „све новчане обавезе“, на начин на који је прописан оспореним одредбама Закона, не утврђује довољно прецизан основ за поступање надлежног органа којим се ограничава право власника моторног возила, који испуњава све друге законом прописане услове, осим услова да није измирио „све новчане обавезе поводом учињених прекршаја“ да региструје возило као законом предвиђен услов за коришћење возила у саобраћају. Наиме, будући да Закон не утврђује обавезу надлежног органа, односно организације да приликом регистрације утврди да ли подносилац захтева има неизмирене новчане обавезе, по оцени Уставног суда, следи да је оспореним одредбама Закона, прописивањем да ће надлежни орган, односно организација одбити регистрацију или продужење регистрације „уколико има сазнања“, предвиђена могућност различитог поступања органа и организације у поступку регистрације према подносиоцима захтева који се налазе у истој правној ситуацији, односно имају неизмирене новчане обавезе по основу прекршаја, јер ће подносиоцу захтева за кога „има сазнање“ орган одбити регистрацију, а подносиоцу захтева „за кога нема сазнање“ регистровати возило иако има неизмирене новчане обавезе по основу прекршајних казни. И одређивање да подносилац захтева није измирио „све новчане обавезе поводом учињених прекршаја“, на начин одређен оспореним одредбама Закона, по схватању Уставног суда, отвара питање да ли наведене новчане обавезе подразумевају, осим новчане казне за прекршаје и неке друге новчане обавезе по основу учињених прекршаја, односно да ли оспореним одредбама прописан услов има шире значење од „пореске мере“ ради наплате пореза и других дажбина или казни, како је то предвиђено одредбом става 4. члана 58. Устава. Такође, из овлашћења органа, односно организације прописаног оспореним одредбама Закона, по оцени Уставног суда, следи могућност одбијања регистрације и лицу које има „неизмирене новчане обавезе“ које нису правоснажно утврђене, иако Закон о прекршајима који на системски начин уређује област прекршаја, предвиђа

да се принудно могу извршити само правоснажно утврђене и доспеле новчане казне за прекршаје и трошкови поступка. Уставни суд је констатовао и да су оспореним одредбама Закона прописани различити услови за поступање надлежног органа, односно организације којој је поверено обављање послова продужења регистрације возила, будући да је „сазнање за неизмирене обавезе поводом повреде одредаба локалних прописа везаних за послове саобраћаја“, предвиђено као разлог за одбијање захтева када се захтев за продужење регистрације подноси надлежном органу, али не и када се подноси овлашћеном правном лицу. Другим речима, законом предвиђен поступак, сагласно оспореним одредбама Закона, спроводи се под различитим условима зависно од тога да ли га непосредно спроводи орган управе или организација којој су ти послови поверени, односно подносиоци захтева доводе се у разлитичит положај у остваривању права зависно од тога коме су поднели захтев за продужење регистрације.

Имајући у виду да оспорене одредбе Закона имају значење очигледног ограничења Уставом зајемченог права на имовину, а полазећи од Уставом и Конвенцијом предвиђене заштите тог права, те изграђених ставова ЕСПЛ у погледу услова под којима је „мешање државе“ у право на мирно уживање имовине дозвољено, Уставни суд је оценио да оспорене одредбе Закона због своје непрецизности и непотпуности нису у функцији обезбеђивања владавине права и једнакости свих пред законом, што оспорене одредбе из наведених разлога, по оцени Уставног суда, чини несагласним с Уставом.

С обзиром на то да оспорене одредбе Закона не задовољавају већ први од утврђених услова за дозвољено мешање државе у право на мирно уживање имовине, Уставни суд се није даље упуштао у оцену оспореним одредбама прописаног ограничења права на имовину.

ИУз-2/2010 од 14. марта 2013. године²³

- ▶ Начело забране повратног дејства закона; прелазне одредбе закона; право на изјављивање ревизије; право на приступ суду
- ▶ Одлука о утврђивању да одредба члана 55. став 2. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку („Службени гласник РС“, број 111/09), у делу који гласи: „изјављеним пре ступања на снагу овог закона“, у време важења, није била у сагласности са Уставом и са потврђеним међународним уговором
- ▶ Уставни суд је одбио захтев за утврђивање неуставности и несагласности са потврђеним међународним уговором одредаба чл. 38. и 51. и члана 55. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку

²³ „Службени гласник РС“, број 53/13.

Законско уређивање дозвољености ревизије може трпети ограничења како у погледу врсте спора, тако и висине тужбеног захтева поводом којих се ревизија може изјавити.

Члан 6. став 1. Европске конвенције не намеће обавезу државама чланицама да успоставе апелационе или касационе судове, али ако их ипак успоставе, онда се таквом суду мора омогућити да може да одлучи о спору који се тиче утврђивања субјективних грађанских права и дужности.

Услови за подношење ревизије (*appeal on points of law*) могу, међутим, бити строжи од оних који се траже за подношење жалбе, односно сматра се да је легитиман циљ постигнут када се имовински цензус за обраћање Врховном суду повећа како би се избегло претерано оптерећење таквог суда случајевима мање важности.

Тренутна примена прелазних одредби закона јесте допуштена као општи принцип, уколико супротно није изричито прописано.

Поводом више иницијатива за покретање поступка за оцену уставности Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку, Уставни суд је донео Решење о покретању поступка за утврђивање неуставности и неслагласности са потврђеним међународним уговором одредаба чл. 38, 51. и 55. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку („Службени гласник РС“, број 111/09). У Решењу о покретању поступка, Уставни суд је оценио да се могу поставити као спорна следећа уставноправна питања:

- Да ли су оспорене одредбе чл. 38. и 51. Закона довеле у питање смисао и суштину овог ванредног правног средства које је установљено законом, односно да ли из члана 97. тачка 2. Устава следи овлашћење законодавног органа да уређујући остваривање и заштиту слобода и права грађана слободно и неограничено уреди систем ванредних правних средстава којима се врши контрола законитости правоснажних судских одлука, а тиме и услове за њихово изјављивање?
- Да ли законско уређивање дозвољености ревизије, за разлику од жалбе која је уставна категорија и која је свакоме зајемчена чланом 36. став 2. Устава, може трпети сваку врсту ограничења како у погледу врсте спора, тако и у односу на висину тужбеног захтева поводом кога се ревизија може изјавити?
- Да ли се повећањем цензуса за изјављивање ревизије у оспореним одредбама чл. 38. и 51. Закона дерогира Уставом утврђена улога Врховног касационог суда, будући да су знатно смањене могућности изјављивања ревизије, те да ли се на тај начин ограничава право на приступ суду, што је и елемент права на правично суђење из члана 36. Устава?
- Да ли је оспореним одредбама чл. 38. и 51. Закона установљена дискриминација по основу имовног стања и локације имовине, те дерогирана права зајамчена чланом 19. и чланом 21. ст. 2. и 3. Устава, чиме је такође ускраћено и право на правично суђење и право на једнаку заштиту права и на правно средство, из члана 32. и 36. Устава?

- Да ли прописивање у одредби члана 55. Закона да ће се поступци започети пре ступања на снагу овог закона окончати по одредбама овог закона, има повратно дејство и да ли су тиме повређене одредбе члана 197. Устава?

Изјашњавајући се о томе да ли су оспорене одредбе чл. 38. и 51. Закона до-веле у питање смисао и суштину ревизије као ванредног правног лека, Устав-ни суд је констатовао да из Устава неспорно следи овлашћење законодавног органа да уређујући остваривање и заштиту слобода и права грађана, као и поступак пред судовима, а тиме и парнични поступак – односно правила по-ступка за пружање судске заштите по којима се поступа и одлучује приликом решавања грађанскоправних спорова из личних, породичних, радних, прив-редних и других грађанскоправних односа – уреди и систем правних сред-става којима се врши контрола законитости судских одлука, а тиме и услове за њихово изјављивање. При томе, за разлику од жалбе која је уставна кате-горија и која је свакоме зајемчена чланом 36. став 2. Устава, обавеза пропи-сивања тростепеног поступка не проистиче из Устава. Сагласно томе, Уставни суд је указао на то да законско уређивање дозвољености ревизије може тр-пети ограничења како у погледу врсте спора, тако и висине тужбеног захтева поводом којих се ревизија може изјавити и нагласио да слично произлази и из праксе ЕСЉП, који је указао да члан 6. став 1. Конвенције не приморава др-жаве чланице да успоставе апелационе или касационе судове, а ако их ипак успоставе, онда се таквом суду мора омогућити да може да одлучи о спору који се тиче утврђивања субјективних грађанских права и дужности. Услови за подношење ревизије (*appeal on points of law*) могу, међутим, бити строжи од оних који се траже за подношење жалбе (*EM LINIJA D.O.O. против Хрват-ске*²⁴), односно ЕСЉП сматра да је легитиман циљ постигнут када се имовин-ски цензус за обраћање Врховном суду повећа како би се избегло претерано оптерећење таквог суда случајевима мање важности (*Brualla Gómez de la Torre против Шпаније*²⁵). Уставни суд је даље указао на праксу ЕСЉП у односу на Србију: „Мишљење је Суда да је Врховни суд тежио легитимном циљу и да је постигнута разумна сразмера између употребљених средстава и циља коме се тежило. Посебно, примењени законски праг није представљао неоправ-дано мешање у право подносиоца на приступ суду. То је био легитиман и ра-зуман процесни захтев, имајући у виду саму суштину улоге Врховног суда да се бави стварима изузетне важности“ (*Добрић против Србије*²⁶ и *Јовановић против Србије*²⁷)²⁸.

24 *EM LINIJA D.O.O. против Хрватске*, представка број 27140/03, од 22. новембра 2007. године.

25 *Brualla Gómez de la Torre против Шпаније*, представка број 26737/95, од 19. децем-бра 1997. године, став 36.

26 *Добрић против Србије*, представке бр. 2611/07 и 15276/07, од 21. јуна 2011. године, ст. 51. и 54.

27 *Јовановић против Србије*, представка број 32299/08, од 2. октобра 2012. године, став 48.

28 У истом смислу изјаснио се и Уставни суд оцењујући одредбу Закона о парничном поступку, која је вредност предмета спора била поставила на износ од 500.000 ди-нара, али је смисао тог образложења остао актуелан и данас: „Према ставу Суда, овакво законско ограничавање могућности приступа Врховном суду кроз утврђе-

Стога, иако су Законом о изменама и допунама Закона о парничном поступку, односно оспореним одредбама чл. 38. и 51, биле знатно смањене могућности изјављивања ревизије, Уставни суд је оценио да је правоснажност институт процесног права који је установљен у интересу правне сигурности, а да је приступ суду трећег степена резервисан само за изузетне ситуације. Отуда Уставни суд сматра да наведеним изменама и допунама Закона о парничном поступку право на изјављивање ревизије није постало недоступно, већ мање приступачно. У том смислу, одређивање висине вредности предмета спора као претпоставке за пружање ревизијске заштите и прописивање изузетка од тог правила када је то посебним законом одређено, по оцени Уставног суда, сагласно је с овлашћењима законодавца из члана 97. тачка 2. и члана 99. тачка 7. Устава.

Када је реч о питању права на приступ суду, Уставни суд је подсетио да приступ суду никако не може значити приступ Врховном касационом суду, односно да право на приступ суду није апсолутно. Приступ највишој судској инстанци свуда је сужен, на различите начине. Као што то произлази из пресуде ЕСЉП у случају *Golder*, ограничење права на приступ суду мора бити засновано на закону, мора бити пропорционално како би се на тај начин постигло остварење легитимног циља и не сме да угрози суштину самог права о коме је реч (*Golder против Уједињеног Краљевства*²⁹). Примењујући овај стандард на конкретан случај оцене уставности оспорених одредаба Закона о парничном поступку, Уставни суд је закључио да је ограничење приступа Врховном касационом суду засновано на закону; да прописивање објективно високог цензуса за изјављивање ревизије није угрозило остварење легитимног циља својом непропорционалношћу, будући да је суштинска позиција Врховног касационог суда да се бави само питањима од изузетне важности, а да је ограничење установљено на предвидив и транспарентан начин из кога је свакоме могло бити јасно на који начин ће се ово ванредно правно средство употребљавати; најзад, да ограничење не угрожава суштину самог права, имајући у виду да се надлежност Врховног касационог суда могла предвидети и другим ванредним правним средствима.

Када је реч о изузетно дозвољеној ревизији, Уставни суд је имао у виду, најпре, чињеницу да је ова ревизија доступна свакоме, односно да је управо ова ревизија начин да се дође до надлежности Врховног касационог суда, под условом да је потребно да се размотре правна питања од општег интереса, ради уједначавања судске праксе, као и када је потребно ново тумачење права. Са друге стране, Уставни суд је имао у виду и сопствену праксу, у којој је више

ну минималну вредност предмета спора представља разумно ограничење прописано у складу са јавним интересом ефикасне судске заштите права и потребе да се поступак пред судовима оконча у разумном року. Осим тога, по оцени Уставног суда, Устав у члану 36. став 2. јемчи двостепеност поступка у ком се одлучује, тако да је питање ванредних правних средстава законска процесна материја, у чију целисходност Уставни суд не може улазити, сагласно члану 167. Устава.“ (Видети Решење IY-28/2005 од 30. априла 2009. године).

29 *Golder против Уједињеног Краљевства*, представка број 4451/70, од 21. фебруара 1975. године, ст. 26. до 36.

пута изразио становиште да Закон о парничном поступку није искључивао посебну жалбу против решења којим апелациони суд утврђује да ревизија, изјављена на основу одредбе члана 395. Закона о парничном поступку ради уједначавања судске праксе, није дозвољена. Другим речима, Уставни суд се изјаснио да апелациони суд у таквој ситуацији даје само првостепену оцену о томе да ли постоји потреба да Врховни касациони суд одлучује о ревизији и признао је право подносиоцима жалби да у посебном поступку побијају решење апелационог суда (Решење Уж-2233/2011³⁰). Уставни суд је указао на то да апелациони суд даје само прелиминарну оцену да ли сматра да треба допустити изјављивање ревизије у датој правној ствари, што значи да том оценом Врховни касациони суд није и никако не може бити везан, односно да о питању да ли ће се допустити изузетна ревизија у споровима који завређују интервенцију Врховног касационог суда, у коначном исходу, дефинитивно и у последњој инстанци одлучује управо Врховни касациони суд. Уставни суд је констатовао и да је оспореном одредбом члана 38. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку у ставу 3. члана 394. измењеног Закона уведена одредба према којој је ревизија увек дозвољена када је то посебним законом одређено (а то су ситуације које предвиђају, на пример, Закон о раду, Закон о забрани дискриминације, Породични закон итд.), што значи да је право на изјављивање ревизије било објективно проширено у односу на одредбе о ревизији у Закону о парничном поступку које су оспорене у овом уставносудском поступку³¹.

Уставни суд је, надаље, размотрио и аргументе који се тичу наводне неуставности оспорених одредаба Закона о парничном поступку, а засновани су на улози Врховног касационог суда у обезбеђивању једнаке примене и тумачења права. Анализирајући уставни положај Врховног касационог суда и улогу Врховног касационог суда у обезбеђивању јединствене примене права, Уставни суд је закључио да се не може прихватити став да се ревизијским цензусом Врховни касациони суд ограничава у вршењу својих Уставом дефинисаних надлежности, јер Уставом уопште нису дефинисане надлежности Врховног касационог суда. Штавише, надлежност Врховног касационог суда да утврђује правне ставове и схватања ради јединствене судске примене права јесте надлежност дефинисана Законом о уређењу судова, и то као надлежност коју Врховни касациони суд остварује изван суђења, а то значи изван поступка по правним лековима. Уставни суд је нагласио да стога није неопходно да постоји изјављен правни лек да би се Врховни касациони суд старао о јединственој примени права, јер он ту своју функцију остварује упра-

30 Решење Уж-2233/2011 од 17. марта 2011. године.

31 Уставни суд је приликом заузимања оваквог става имао у виду и Препоруку број Р (95) 5 Комитета министара Савета Европе од 7. фебруара 1995. године о увођењу и унапређивању жалбених поступака у грађанским и привредним предметима, у којој се државама чланицама Савета Европе препоручује да приликом разматрања мера у вези трећестепених судова треба да узму у обзир да је предмет већ обрађен од стране два суда, те да жалбе трећој судској инстанци треба да буду коришћене само у случајевима који то посебно заслужују, као што су предмети у којима би се постигло ново тумачење права или који доприносе уједначеном тумачењу права или разматрању правних питања од општег интереса (члан 7 б-ц).

во изван суђења, а то значи независно од тога да ли је ванредни правни лек уопште изјављен у конкретном предмету. То се првенствено односи на оне ситуације када постоји потреба да највиши суд даје своја правна тумачења о неким спорним питањима, да уједначи судску праксу, као и када се указује потреба да се пружи ново тумачење у односу на конкретну правну ствар, о којој је судска пракса застарела или непримерена. Уставни суд је указао да из пресуда ЕСЉП које су донете у односу на Србију произлази да је повреда права на правично суђење била утврђивана као резултат противречне судске праксе унутар истог суда. Та противречна судска пракса, а тиме и повреда права на правично суђење, није настала као последица немогућности странака да стигну пред тадашњи Врховни суд Србије, већ због некоришћења иначе постојећих инструмената за уједначавање судске примене права (као што је, на пример, поступак за решавање спорног правног питања из члана 176. Закона о парничном поступку, који се примењује док је првостепени поступак још увек у току) од стране највишег суда. Другим речима, пресуде ЕСЉП у односу на Србију показују да је повреда права на правично суђење дошла као резултат погрешног одбијања Врховног суда Србије да реагује по захтеву за решавање спорног правног питања који је поднео првостепени суд, неприхватљивим позивањем на то да су у појединим предметима већ донете одлуке (*Винчић и други против Србије*³²). Из тога јасно следи да инструменти за уједначавање судске примене права, попут поступка за решавање спорног правног питања, постоје, али их Врховни суд није увек користио када је то требало да чини.

Уставни суд је, потом, испитивао и наводе да су изменом цензуса поводом ревизије иницијатори изгубили право на ревизију коју су стекли у тренутку подношења тужбе тако што су сами дефинисали вредност спора, као и да им је у складу са тим обрачуната висока судска такса. Поводом тога, Уставни суд је констатовао да се право на изјављивање ревизије не стиче тренутком подношења тужбе, како се погрешно тумаче одредбе Закона о парничном поступку, већ се право на ревизију стиче тренутком доношења правоснажне другостепене пресуде. Из тога следи да се доступност ревизије као ванредног правног лека не може оцењивати у односу на вредност предмета спора коју су одредиле саме странке у време подношења тужбе, односно која је, уз примену принципа контрадикторности, промењена до закључења главне расправе. Стога је Уставни суд оценио да, иако је висина цензуса за изјављивање ревизије очигледно била непримерена животном стандарду већине грађана и економским приликама у Републици Србији, та околност, сама по себи, није могла бити од утицаја на оцену уставности оспорених одредаба чл. 38. и 51. Закона о парничном поступку.

У односу на постављено спорно питање о томе да ли је оспореним одредбама чл. 38. и 51. Закона установљена дискриминација по основу имовног стања и локације имовине, те дерогирана права зајемчена чланом 19. и чланом 21. ст. 2. и 3. Устава, чиме је такође ускраћено и право на правично суђење из

32 *Винчић и други против Србије*, представке број 44698/06 и други, од 1. децембра 2009. године, ст. 17, 39. и 50.

члана 32. Устава и прво на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава, Уставни суд је оценио да се у овом случају не ради ни о каквој врсти дискриминације по основу имовинског стања. Наиме, чињеница да непокретности по природи ствари имају различиту вредност, између осталог, и у зависности од тога на којој се локацији налазе, значи да се њихови власници не налазе у аналогним ситуацијама, због чега недостаје прва претпоставка за примену теста дискриминације. Другим речима, различит третман подносилаца ревизије, у зависности од тога да ли непокретност на којој имају право својине достиже или не достиже вредност за ревизију, није последица бољег третмана у праву неких лица у односу на лице које сматра да је жртва дискриминације, већ је последица објективно различитог положаја лица чије се позиције упоређују.

Најзад, Уставни суд преузео је задатак да утврди и како се цензус за ревизију одређује у упоредном праву европских држава, а нарочито држава у региону. Ова анализа показала је да износи варирају у распону од 5.000 евра (на пример, у Црној Гори) до 30.000 евра (на пример, у Хрватској) за општи парнични поступак, односно од 16.000 евра (на пример, у Македонији) до 80.000 евра (на пример, у Хрватској) када је реч о привредним споровима. У аустријском праву прописани цензус за ревизију износи 5.000 евра, а у немачком праву 20.000 евра, али је у обема овим државама ревизија редовни, а не ванредни правни лек. Из овог прегледа, дакле, произлази да се у погледу имовинског цензуса за изјављивање ревизије не може ништа посебно закључити из упоредног права, односно да нема сагласности међу државама које су регулисале ово питање у погледу законског уређивања дозвољености ревизије те да не постоји јединствени став у Европи који би могао бити релевантан и за законодавство Републике Србије.

Следом свега наведеног, Уставни суд је закључио да одбије као неоснован захтев за утврђивање неуставности и несагласности са потврђеним међународним уговором у односу на оспорене одредбе чл. 38. и 51. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку.

Поводом одредаба члана 55. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку, Уставни суд је оценио да оспорена одредба члана 55. став 1. Закона, којом је било прописано да ће се поступци започети пре ступања на снагу овог закона окончати по одредбама овог закона, није имала повратно дејство, јер је том одредбом, као прелазном, било прописано поступање по новом закону у поступцима који су у току, независно од тога да ли је поступак покренут пре или након измене закона, или је поступак настављен након укидања првостепене одлуке, те да тиме нису повређене одредбе члана 197. Устава.

Наиме, Уставни суд је констатовао да примена новог закона на поступке који су у току представља тренутно дејство закона, док би повратно дејство и ретроактивност значили примену нове правне норме на окончане правне ситуације. Стога је Уставни суд оценио да је ствар законодавца како ће уредити спровођење неокончаних поступака и да ли ће прописати да се ти по-

ступци заврше по правилима поступка по којем су и почели или по новим правилима. Уставни суд је указао да је, према преовлађујућем ставу правне теорије, за примену новог или старог закона меродавно време доношења одлуке; напротив, по досадашњој законодавној пракси, то је било најчешће време подношења тужбе суду. Међутим, за шта ће се законодавац одредити приликом уређивања прелазног режима и поступања у неокончаним поступцима, ствар је законодавца и његове оцене целисходности, што не може бити предмет оцене Уставног суда у смислу члана 167. Устава. Уставни суд је указао да се ЕСЉП такође изјаснио да тренутна примена прелазних одредби закона јесте допуштена као општи принцип, уколико супротно није изричито прописано (*Brualla Gómez de la Torre против Шпаније*³³).

Из свега наведеног, Уставни суд је одбио као неоснован захтев за утврђивање неуставности и неслагласности са потврђеним међународним уговором у односу на оспорене одредбе члана 55. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку.

Међутим, у погледу уставности става 2. члана 55. Закона којим је било прописано да ће о ревизијама изјављеним пре ступања на снагу овог закона одлучивати Врховни касациони суд у већу састављеном од троје судија, по правилима парничног поступка која су важила до дана ступања на снагу овог закона, Уставни суд је оценио да из ове одредбе Закона произлази да је законодавац прекршио уставну забрану повратног дејства закона из члана 197. Устава. Наиме, на странке које нису изјавиле ревизију до 29. децембра 2009. године, односно до ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку, а оспорена другостепена пресуда је донета до тог датума, примењују се одредбе новог Закона којим је вредност за ревизију била вишеструко увећана, што је довело до недозвољеног дејства новог Закона и на односе који су већ били окончани у том тренутку. Такође, оспорена одредба члана 55. став 2. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку ставила је у неравноправну позицију једну групу лица у односу на све друге учеснике у поступцима по ревизији, у односу на које је донета другостепена пресуда до овог датума која им је и достављена. Уставни суд је поновио, као што је то већ више пута рекао у овој одлуци, да се право на изјављивање ревизије стиче даном доношења другостепене пресуде, па је у складу са начелом забране дискриминације, које гарантује члан 21. Устава, само такво законско уређење прелазног режима изјављивања ревизије, које би све учеснике у поступку ставило у једнаку правну ситуацију у односу на правоснажне пресуде које су донете до 29. децембра 2009. године, а независно од тога када су им оспорене пресуде и уручене.

Стога је Уставни суд оценио да из наведених разлога оспорена одредба члана 55. став 2. Закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку, у делу који гласи: „изјављеним пре ступања на снагу овог закона“, у време важења није била у сагласности са Уставом и са потврђеним међународним уговором.

33 *Brualla Gómez de la Torre против Шпаније*, став 35.

ИУз-17/2011 од 23. маја 2013. године³⁴

- ▶ Принцип доступности и делотворности правног средства; јединство правног поретка у области уређења управног поступка; једнако поступање према странама у поступку; појам „објављивања“ и појам „достављања“; достављање писмена у управном поступку; утврђивање јавног интереса у поступку експропријације; права власника експроприсане непокретности
- ▶ Одлука о утврђивању да одредбе члана 20. став 12. у делу који гласи: „и сматра се да је достављено странкама у поступку даном објављивања“ и члана 20. став 13. у делу који гласи: „односно објављивања у „Службеном гласнику РС“ Закона о експропријацији („Службени гласник РС“, бр. 53/95, 23/01 и 20/09) нису у сагласности са Уставом и потврђеним међународним уговором

Принцип доступности и делотворности правног средства не може егзистирати само на теоријском нивоу. Много је важније да законом прописано правно средство буде заиста доступно и у пракси у датом времену, тако да лице може да заштити свој правни интерес.

Од доступности правног средства зависи и његова делотворност, под којом се подразумева да је његова правна природа таква да може пружити задовољење у погледу захтева стране у поступку, уз постојање разумног изгледа на успех. То конкретно значи да само формално постојање правних средстава заштите у једном правном систему није довољно, већ да је неопходно сагледати и све конкретне околности од којих зависи њихова доступност и делотворност.

Уставни суд је поводом поднете иницијативе покренуо поступак за утврђивање неуставности и несагласности са потврђеним међународним уговором одредаба члана 20. став 12. и члана 20. став 13. Закона о експропријацији. Иницијатор је сматрао да су наведене одредбе овог Закона у директној супротности са Уставом гарантованим правом на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава, а посредно и са чланом 58. Устава, којим се јемчи мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона, јер се лице о чијим правима се директно одлучује одређеним решењем о томе не обавештава и то решење му се не доставља лично, већ се сматра да је одлука достављена објављивањем у „Службеном гласнику РС“.

Уставни суд је, као спорна, поставио следећа уставноправна питања:

- Да ли се оспореном одредбом члана 20. став 12. Закона обезбеђује једнакост странака пред законом, тј. једнака заштита права странака у поступку, сагласно члану 36. став 1. Устава, имајући у виду да се по-

³⁴ „Службени гласник РС“, број 55/13.

ступак за утврђивање јавног интереса покреће на предлог корисника експропријације и да Влада може донети решење без претходног саслушања странака;

- Да ли је оспорена одредба члана 20. став 12. Закона у сагласности са начелом јединства правног поретка, утврђеним чланом 4. став 1. Устава, имајући у виду да уставно начело јединства правног поретка налаже да основни принципи и правни институти предвиђени законима којима се на системски начин уређује једна област друштвених односа буду поштовани и у посебним законима, па и у случају када је системским законом изричито прописана могућност другачијег уређивања истих питања;
- Да ли се оспореном одредбом Закона нарушава начело законитости управе из члана 198. став 2. Устава, имајући у виду да је власнику непокретности у поступку преиспитивања решења о утврђивању јавног интереса, због прописаног начина доставе акта, умногоме отежан приступ суду за вођење управног спора.
- Уставни суд је поставио и питање сагласности оспорене одредбе члана 20. став 12. Закона о експропријацији са одредбом члана 13. Европске конвенције, којом је зајемчен делотворан правни лек пред националним судовима, јер предвиђени начин доставе акта отвара питање делотворности прописаног правног средства за заштиту права и интереса странака у поступку, предвиђеног одредбом члана 20. став 13. Закона.

Уставни суд је нагласио да је право на имовину једно од Уставом зајемчених основних права и да право својине може бити одузето или ограничено само у јавном интересу утврђеном на основу закона, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне. Сагласно наведеном, одредбом члана 1. Закона о експропријацији је прописано да се непокретности могу експроприсати или се својина на њима може ограничити само у јавном интересу утврђеном на основу закона, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне, што даље значи да постојање јавног интереса представља услов без кога се поступак експропријације не може спровести. Јавни интерес за експропријацију непокретности се утврђује посебним законом или одлуком Владе, у складу са Законом о експропријацији и тек након утврђивања јавног интереса, корисник експропријације може поднети предлог за експропријацију одређене непокретности, што значи да се поступак експропријације, у ствари, састоји из више фаза: у првој фази се доноси акт о утврђивању јавног интереса, а након тога акт о експропријацији, којим се из права својине ранијег власника изузима одређена непокретност и уступа кориснику експропријације, уз давање накнаде, која не може бити нижа од тржишне и која се одређује у посебном поступку.

Поводом наведеног, Уставни суд је даље указао на то да се решењем којим Влада усваја предлог за утврђивање јавног интереса формално-правно не врши одузимање, односно ограничавање права својине власника непокретности, али се ствара правна претпоставка да се одређена непокретност из-

узме из права својине ранијег власника, тако што се овим актом одређује скуп непокретности неопходних за реализацију одређеног пројекта који је од јавног интереса, како би се у другој фази поступка експропријације, актом о експропријацији извршило одузимање непокретности или ограничавање права својине уз накнаду, од одређеног, конкретног власника непокретности.

Иако се у првој фази поступка експропријације директно не одлучује о одузимању непокретности од власника непокретности, ова фаза поступка је битна, јер се донетим актом одлучује о постојању јавног интереса за експропријацију непокретности, што значи да се овим актом посредно одлучује и о правном интересу власника непокретности, који је заснован на закону и којим се ствара предуслов за одузимање или ограничавање права својине, које је непосредно зајемчено Уставом, па је, стога, Уставни суд оценио да се и у овој фази поступка власнику непокретности морају омогућити сва права како би ефективно и делотворно заштитио тај свој интерес.

Полазећи од наведеног, Уставни суд је констатовао да је утврђивање јавног интереса актом Владе прописано одредбама члана 20. Закона о експропријацији, којима су одређене намене због којих се може утврдити јавни интерес, као и поступак у коме Влада утврђује постојање јавног интереса, на основу предлога који подноси корисник експропријације, а чија садржина је одређена ставом 6. овог члана Закона. Сагледавајући све особености поступка у коме Влада утврђује јавни интерес на основу предлога корисника експропријације, Уставни суд је констатовао да се прописаним начином доставе Владиног решења о утврђивању јавног интереса на основу његовог објављивања у службеном гласилу Републике Србије, доводи у питање сазнање власника непокретности о спроведеном поступку у коме је посредно одлучено о његовом интересу заснованом на закону, нарочито имајући у виду да се овај поступак не покреће на његов захтев, већ на основу предлога корисника експропријације, да не постоји законска обавеза да власник непокретности буде обавештен о вођењу поступка и да се може искључити начело саслушања странака у поступку. Наиме, како све ове особености поступка о утврђивању јавног интереса могу искључити сазнање власника непокретности да се тај поступак уопште води, Уставни суд је оценио да је начин доставе овог акта власнику непокретности од изузетног значаја због заштите његовог правног интереса, јер управо достављање управних аката представља једну процесну радњу у поступку, којом се омогућава лицу којем је акт намењен да се упозна са његовом садржином, како би могло предузети све оно што је потребно, како за остваривање, тако и за заштиту својих права и правних интереса. Наиме, правило је да управни акт не производи никакво правно дејство све док не буде достављен странци у поступку. Зато је, према оцени Уставног суда, достављање Владиног решења о утврђивању јавног интереса од посебног значаја, имајући у виду да је као заштитно правно средство против овог Владиног акта предвиђена могућност покретања управног спора, а рок за његово покретање тече од дана доставе тог акта странама у поступку, који је у овом случају изједначен са даном његовог објављивања у службеном гласилу Републике Србије. При томе, Уставни суд је истакао да заштита правног интереса власника непокретности у овој фази експропријације управо зависи од доступности и делотворности предвиђеног правног

средства. Наиме, иако се *prima facie* прописано правно средство чини доступним у датом тренутку (30 дана од дана објављивања акта о утврђивању јавног интереса у „Службеном гласнику Републике Србије“), Уставни суд је стао на становиште да принцип доступности правног средства не може егзистирати само на теоријском нивоу, већ да је много важније да законом прописано правно средство буде заиста доступно и у пракси у датом времену, односно да, у конкретном случају, буде приступачно власнику непокретности, како би он заштитио свој правни интерес и у овој фази поступка експропријације. Од доступности правног средства зависи и његова делотворност, под којом се подразумева да је његова правна природа таква да може пружити задовољење у погледу захтева стране у поступку, уз постојање разумног изгледа на успех. То конкретно значи да само формално постојање правних средстава заштите у једном правном систему није довољно, већ да је неопходно сагледати и све конкретне околности од којих зависи њихова доступност и делотворност. Тако је Уставни суд, полазећи од свих наведених особености поступка у коме се утврђује постојање јавног интереса за експропријацију одређене непокретности, оценио да предвиђено правно средство заштите против решења о утврђивању јавног интереса – покретање управног спора, у суштини представља једно „илузорно правно средство“, нарочито имајући у виду прописани начин његове доставе, као и његову садржину, односно облик у коме се објављује.

Наиме, иако на први поглед изгледа да је достављање можда више практично, него правно питање, Уставни суд је нагласио да се у основи ради о веома битном питању, којим се штити законитост управног и судског поступка, па самим тим обезбеђује и заштита људских права и слобода. Стога, и у овом конкретном случају, начин достављања Владиног решења о утврђивању јавног интереса у поступку експропријације непокретности, представља неоспорно радњу која је од битног утицаја на цео поступак експропријације, у коме се врши ограничавање права својине, које је Уставом заштићено као једно од основних људских права.

Уставни суд је даље указао на то да су одредбама чл. 71. до 88. Закона о општем управном поступку уређени начини достављања управних аката. Достављање по овом закону може бити лично или посредно, с тим што су Законом одређени и посебни случајеви достављања, од којих је достављање јавним саопштењем регулисано одредбом члана 84. овог закона. Овај вид достављања писмена је дозвољен када се ради о већем броју лица која органу нису позната или која се не могу одредити, па стога орган достављање врши јавним саопштењем на својој огласној табли, с тим што се достављање сматра извршеним у року од 15 дана од дана његовог истицања на огласној табли. Поред објављивања на огласној табли, орган може објавити саопштење и у дневној штампи, односно у другим средствима јавног обавештавања или на други уобичајен начин.

Уставни суд је указао и да у правној теорији преовладава схватање да би достављање писмена јавним саопштењем (огласна табла, службена гласила, средства јавног информисања) требало ограничити само на управне поступке покренуте по захтеву странке, а оне који су покренути по службеној дужности,

само у случају када је странка учествовала у поступку, тј. имала сазнање да се поступак уопште води. Међутим, у поступку за утврђивање јавног интереса сагласно наведеним одредбама Закона о експропријацији, управо ова два услова нису, по оцени Уставног суда, испуњена, јер власник непокретности не покреће овај поступак, а начело расправности може бити искључено, па стога Уставни суд налази да се прописивањем да се Владино решење о утврђивању јавног интереса сматра достављеним странкама у поступку даном његовог објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије“, власник непокретности доводи у ситуацију да нема сазнања да се поступак за утврђивање јавног интереса води пред надлежним органом, све док решење донето у том поступку не буде објављено у „Службеном гласнику Републике Србије“. За достављање путем јавног саопштења такође је од значаја и питање како се опредељује рок у коме се достава има сматрати извршеном. Тај рок је најчешће 15 дана од дана истицања јавног саопштења, што је такође изостало у случају предвиђеног начина доставе у оспореном члану 20. став 12. Закона о експропријацији. Наиме, достава се у овом случају сматра извршеном самим даном објављивања Владиног решења у службеном гласилу Републике Србије, чиме је, према оцени Уставног суда, власнику непокретности ускраћен рок у коме се акт Владе има сматрати достављеним, већ се дан објављивања тог акта истовремено сматра и даном уредне доставе овог акта.

Поводом предвиђеног начина достављања Владиног решења о утврђеном јавном интересу, објављивањем у „Службеном гласнику Републике Србије“, Уставни суд је истакао да се под правним појмом објављивања, пре свега подразумева право грађана да се упознају са донетим правним актом, како би исти могао да ступи на снагу. Наиме, да би правна норма могла бити поштована, она мора прво да дође до свести субјеката, тј. да буде сазната. Ово се обезбеђује објављивањем прописа, што представља завршни део њихове израде, односно доношења, јер се за објављивање везује почетак важења усвојене правне норме, односно њен почетак примене у пракси. Стога, према оцени Уставног суда, између објављивања и достављања не може постојати знак једнакости, јер се објављивањем обавештавају сва лица о постојању неке правне норме, односно врши се њено „обнародовање“, док је достављање у управном поступку, како је већ наведено, процесна радња у поступку, којом се омогућава лицу којем је акт намењен да се упозна са његовом садржином, како би могло предузети све оно што је потребно, како за остваривање, тако и за заштиту својих права и правних интереса.

У односу на достављање писмена у управном поступку, Уставни суд је истакао да је неспорно да оно треба и мора да трпи промене које су наметнуте динамичним темпом савременог живота, новим технолошким могућностима и потребом да вођење поступка буде ефикасно и економично. Међутим, увођењем промена у начину достављања писмена у појединим управним поступцима, према схватању Уставног суда, не могу се довести у питање основна начела управног поступка, као што су заштита странака у поступку, односно заштита права појединаца, с једне стране и заштита јавног интереса, с друге стране, нарочито у случајевима када понашање странке онемогућава уредно достављање управног акта. Наиме, чланом 6. Закона о општем управном поступку прописано је да су органи дужни да при вођењу поступка и

решавању у управним стварима, странкама омогуће да што лакше заштите и остваре своја права и правне интересе, водећи рачуна да остваривање њихових права и правних интереса не буде на штету права и правних интереса других лица, нити у супротности са законом утврђеним јавним интересима.

Имајући у виду да се решењем Владе управо утврђује јавни интерес за експропријацију одређене непокретности, која се налази у својини физичког или правног лица, Уставни суд је оценио да предвиђеним правилима поступка није обезбеђено једнако поступање према странама у поступку, зајемчено чланом 36. став 1. Устава, односно да је пропорционалност у заштити интереса страна у поступку нарушена на штету једне стране у поступку – власника непокретности, који о постојању јавног интереса за експропријацију своје непокретности може стећи сазнање тек након спроведеног поступка, и то објављивањем Владиног решења у *„Службеном гласнику Републике Србије“*. Штавише, Уставни суд истиче и чињеницу да, имајући у виду да су власници непокретности најчешће физичка лица, то се скоро редовно дешава да ова лица зато што нису у могућности да дођу у посед *„Службеног гласника Републике Србије“*, с обзиром на начин његове дистрибуције, практично и не сазнају да је утврђен јавни интерес за експропријацију њихове непокретности, све док надлежни орган управе не донесе решење о експропријацији непокретности.

У погледу начела јединства правног поретка из члана 4. став 1. Устава, Уставни суд је најпре указао да правни поредак одражава своје јединство регулисањем друштвених односа тако што се обезбеђује да сви акти и све норме које га чине буду у складу и да дејствују у истом правцу, испуњавајући одговарајућу друштвену функцију – заштиту основних права и интереса појединаца, са једне стране, односно друштва као целине, са друге стране. Сагласно наведеном, Уставни суд је оценио да заштита јавног интереса не може бити обезбеђена на штету начела законитости (тј. неоснованог одступања од системских решења), које такође мора бити заштићено, не само на основу одредаба Закона о општем управном поступку, као системског закона из ове области, већ и на основу сваког посебног закона којим су регулисана питања управног поступка у областима друштвеног живота, која су предмет тог закона, у конкретном случају Закона о експропријацији.

Дакле, ако се посебним законом, односно у овом случају Законом о експропријацији, уведе специфичности којима се одступа од општих правила управног поступка, Уставни суд је оценио да се таквим решењима не може слабити (угрозити) положај једне стране у поступку и тиме довести у питање остварење заштите њених права у поступку, односно уводити неједнако поступање према странкама у поступку. Уколико се у одређеном управном поступку предвиде сва наведена одступања из Закона о општем управном поступку, тада се, по мишљењу Уставног суда, одређеним правним решењима мора обезбедити баланс којим би се предвиђена заштита правног интереса појединца, односно, у конкретном случају, власника непокретности и фактички могла остварити. С тим у вези, Уставни суд је истакао да предвиђени начин доставе Владиног решења из оспорене одредбе Закона о експропријацији не омогућава власнику непокретности да се на примерен начин фактички (ст-

варно) упозна са актом којим је посредно одлучено и о његовом правном интересу, како би квалитетно и у року могао сачинити поднесак, тј. тужбу, којом ће покренути управни спор и тако заштити свој интерес, на начин утврђен Уставом. Ово је, по оцени Уставног суда, посебно битно и због тога што једном утврђен јавни интерес за експропријацију одређене непокретности, који није оспорен вођењем управног спора, представља неспорну чињеницу, која се не може побијати у другој фази поступка експропријације, када надлежни орган управе доноси решење о експропријацији конкретне непокретности и на које странка у поступку може уложити жалбу министарству надлежном за послове финансија.

Уставни суд је, такође, констатовао да је чак и у случају када је лично достављање решења о утврђивању јавног интереса немогуће у потпуности извршити, јер Влади у тренутку доношења решења нису позната имена свих власника непокретности или зато што их не може са сигурношћу утврдити, указао да се као начин доставе овог решења, поред јавног оглашавања у службеном гласилу Републике Србије, могло предвидети достављање и на друге начине (објављивањем у јавним гласилима локалног карактера, средствима јавног информисања, истицањем на огласним таблама у месним заједницама или јединицама локалне самоуправе и др.), како би се обезбедила непосреднија доступност донетог акта и тиме остварила реална могућност да странка у поступку сазна за његову садржину не само из јавног гласила Републике Србије, које је по правилу, најмање доступно и коришћено у свакодневном животу грађана.

Поводом навода доносиоца оспореног Закона да власник непокретности мора имати сазнање о покретању поступка за утврђивање јавног интереса и пре његовог отпочињања, јер је обавештен о предвиђеној намени своје непокретности на основу излагања одговарајућег планског документа на јавни увид и обавезе његовог објављивања у средствима јавног информисања, Уставни суд је указао на то да се поступак експропријације не спроводи само на основу утврђених планских докумената. Наведено следи из одредбе члана 20. став 4. Закона, којом је прописано да се јавни интерес за експропријацију може утврдити ако је, у складу са законом, донет одговарајући плански акт, уколико Законом о експропријацији није другачије одређено, чиме се дозвољава да се овим законом уреде и ситуације у којима ће се спровести поступак експропријације уколико плански акт није донет. Сагласно наведеном, у члану 20. став 6. Закона, којим се одређује шта предлог за утврђивање јавног интереса, који подноси корисник експропријације, мора да садржи, прописано је да се уз предлог подноси и извод из одговарајућег планског акта, а у случају прибављања непокретности ради обезбеђења неновчаног улога Републике Србије – извод из уговора о заједничком улагању, односно заједничком оснивању привредног друштва, ако не постоји одговарајући плански акт. Из наведеног следи да плански акт није обавезан елемент за спровођење поступка експропријације. Уставни суд је такође указао да се могућност сазнања о вођењу поступка за утврђивање јавног интереса не може везивати за сазнање о постојању одговарајућег планског документа, чак и тамо где плански документ постоји, најпре имајући у виду саму природу планског документа, којим се врши уређење прецизно дефинисаног простора и из

кога се не може неоспорно закључити да постоји потреба за спровођењем поступка експропријације ради остварења неког јавног интереса, нарочито имајући у виду сложеност и обимност планских докумената који се доносе на различитим степенима територијалне организације Републике Србије, као и немогућност да се предвиди у ком року ће се евентуално покренути поступак за утврђивање јавног интереса за експропријацију неке непокретности у односу на тренутак објављивања планског документа у неком од средстава јавног информисања.

У односу на истицање начела ефикасности у поступку доношења Владиног решења о утврђивању јавног интереса (члан 7. Закона о општем управном поступку), Уставни суд је истакао да ово начело не подразумева ефикасност у раду надлежног органа на штету странака у поступку, већ напротив, обавезу органа да у управном поступку обезбеде успешно и квалитетно остваривање и заштиту права и правних интереса физичких лица, правних лица или других странака. Не спорећи потребу да се поступак утврђивања јавног интереса спроводи што ефикасније и да се спрече могуће опструкције власника непокретности приликом доставе акта којим се утврђује јавни интерес, и на тај начин онемогући одуговлачење овог поступка, Уставни суд је истакао да у области заштите права својине постоји позитивна обавеза државе да створи законски оквир путем којег ће се обезбедити ефективно остваривање заштите права појединаца, који се у овом случају налазе наспрам државе као носиоца власти. Наиме, правни интерес власника непокретности често не кореспондира интересу државе, која, преко надлежних органа утврђује да је општи интерес друштва да се одређена непокретност изузме из права својине власника непокретности. Уставни суд је констатовао да је законодавац слободан да утврди када постоји јавни интерес за експропријацију непокретности, па је стога, у јуриспруденцији ЕСЉП права заузет став да ће суд поштовати оцену законодавца о томе шта је у јавном интересу, осим уколико је „очигледно без разумног основа“ или се појам „јавног интереса узима прешироко“. Међутим, у поступку утврђивања јавног интереса, према схватању Уставног суда, мора постојати практична и делотворна правна заштита појединца, а не чисто формални принцип доступности те заштите. У супротном се може поставити питање чему прописивање једног поступка, односно давање права власнику непокретности да против решења о утврђивању јавног интереса може покренути управни спор, уколико он не може практично да ужива (оствари) ово законом прописано право.

У погледу члана 13. Европске конвенције, којим је утврђено право појединца на делотворан правни лек пред националним властима, Уставни суд је указао на став ЕСЉП заузет поводом одређивања критеријума које мора да задовољи правни лек да би се сматрао адекватним и ефикасним средством заштите пред националним властима. Један од тих критеријума је и доступност прописаног правног лека, јер то је први услов за остваривање његове делотворности, односно без доступности правног лека не може се ни говорити о његовој делотворности. Доступност правног лека мора постојати како у теорији, тако и у пракси. Наиме, Уставни суд је нагласио да је ЕСЉП у више својих предмета заузео став да „постојање оваквих правних лекова мора бити у довољној мери извесно не само у теорији, већ и у пракси,

јер без тога не би постојала њихова потребна доступност и делотворност“ (*Vernillo против Француске* и *Dalia против Француске*)³⁵, односно да је „правни лек био делотворан и на располагању у теорији и у пракси у одговарајућем тренутку, тј. да је био приступачан“ (*Sejdović против Италије* и *Лепојућ против Србије*)³⁶. Полазећи од наведеног, Уставни суд је стао на становиште да предвиђено правно средство заштите правног интереса власника непокретности приликом утврђивања јавног интереса за експропријацију његове непокретности – покретање управног спора представља правно средство које му, фактички, није доступно у пракси, због предвиђеног начина достављања акта о утврђивању јавног интереса, те стога представља неделотворно правно средство пред судским органима, а што је у супротности са наведеним чланом 13. Европске конвенције.

На основу свега наведеног, Уставни суд је оценио да оспорена одредба члана 20. став 12. Закона, у делу који гласи: „и сматра се да је достављено странкама у поступку даном објављивања“, није у сагласности са одредбама члана 4. став 1, члана 36. став 1. и члана 198. став 2. Устава, због нарушавања јединства правног поретка у области уређења управног поступка, због необезбеђивања једнаке заштита права странака у поступку и због повреде начела законитости управе, имајући у виду да је власнику непокретности у поступку преиспитивања решења о утврђивању јавног интереса, због прописаног начина доставе акта, умногоме отежан приступ суду за вођење управног спора. Уставни суд је такође оценио да прописани начин достављања Владиног решења из члана 20. став 12. Закона није у сагласности ни са чланом 13. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, јер се на прописани начин доводи у питање покретање управног спора, као дозвољеног начина правне заштите против Владиног акта о утврђивању јавног интереса.

У погледу одредбе члана 20. став 13. Закона, којим је дозвољено вођење управног спора против решења Владе којим се одлучује о предлогу за утврђивање јавног интереса, Уставни суд је констатовао да је наведена правна заштита странака сагласна зајемченом праву на правно средство из члана 36. став 2. Устава и начелу законитости управе из члана 198. став 2. Устава. Међутим, имајући у виду да је оспореном одредбом члана 20. став 13. Закона предвиђено рачунање рока за покретање управног спора не само од дана достављања Владиног решења, већ и од дана његовог објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије“, то је због међусобне повезаности одредаба ст. 12. и 13. члана 20. Закона о експропријацији, Уставни суд оценио да из истих разлога наведених за оцену уставности и сагласности са потврђеним међународним уговором одредбе члана 20. став 12. Закона, није сагласна са Уставом и Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода ни одредба члана 20. став 13. Закона, у делу који гласи: „односно објављивања у 'Службеном гласнику Републике Србије'“.

35 *Vernillo против Француске*, представка број 11889/85, од 20. фебруара 1991. године, став 27 и *Dalia против Француске*, представка број 154/1996/773/974, од 19. фебруара 1998. године, став 38.

36 *Sejdović против Италије*, (BB), представка број 56581/00, од 1. марта 2006. године, став 46 и *Лепојућ против Србије*, представка број 13909/05, од 6. новембра 2007. године, став 51.

ИУз-1245/2010 од 13. јуна 2013. године³⁷

- ▶ Тајност писама и других средстава комуникације; појам „средства комуницирања“; пресретање телефонских комуникација; пресретање и задржавање података без пристанка
- ▶ Одлука о утврђивању да одредбе члана 128. став 1. у делу који гласи: „у складу са законом којим се уређује кривични поступак“, као и у делу који гласи: „у складу са законима којима се уређује рад служби безбедности Републике Србије и рад органа унутрашњих послова“, члана 128. став 5. у делу који гласи: „на захтев надлежног државног органа, у складу са ставом 1. овог члана“ и члана 129. став 4. Закона о електронским комуникацијама („Службени гласник РС“, број 44/10) нису у сагласности са Уставом

Пресретање телефонских комуникација, коме прибегне неки орган јавне власти, представља облик мешања у право на поштовање нечије преписке. Закони који допуштају јавним властима да тајно пресрећу комуникације могу, већ самом чињеницом свог постојања, бити третирани као „претња“ и могу се сматрати мешањем у право на поштовање преписке и приватности.

Израз „у складу са законом“ не односи се само на домаће право, већ и на својство закона, захтевајући да он буде у складу са владавином права... Према томе, тај израз подразумева, а то следи и из циља и сврхе члана 8. Конвенције – да у унутрашњем праву мора постојати мера правне заштите од произвољног мешања јавних власти у права заштићена ставом 1. овог члана. Опасност од произвољности је очигледна посебно тамо где се овлашћења извршне власти остварују у тајности. Закон мора бити довољно јасан да би дао грађанима одговарајуће индикације у погледу околности у којима, и услова под којима, јавне власти имају право да прибегну овом тајном и потенцијално опасном мешању у право на поштовање приватног живота и преписке.

Употреба информација у вези датума и дужине телефонских разговора и посебно бројева који су бирани може да покрене питања на основу члана 8. Конвенције, јер таква информација представља интегрални елемент комуникације путем телефона.

Уставном суду поднети су предлог за утврђивање неуставности и две иницијативе за покретање поступка за оцену уставности и сагласности са потврђеним међународним уговорима одредаба чл. 126. до 130. Закона о електронским комуникацијама, јер се одредбама Закона дозвољава примена посебних мера којима се одступа од тајности писама и других средстава комуникације не само у складу са судском одлуком, већ и без налога суда – када је таква могућност прописана законом, односно на захтев надлежног државног органа.

³⁷ „Службени гласник РС“, број 60/13.

Имајући у виду наводе из поднетих предлога и иницијатива за покретање поступка у овом конкретном предмету, Уставни суд је у Одлуци констатовао да је неповредивост тајности писама и других средстава комуницирања зајемчена одредбом члана 41. став 1. Устава, али да ово право није апсолутно, јер је одредбом члана 41. став 2. Устава утврђено да су одступања од неповредивости тајности писама и других средстава комуницирања дозвољена само под одређеним условима, и то на одређено време и на основу одлуке суда и у сврхе које су такође утврђене овом одредбом Устава, а односе се на неопходност вођења кривичног поступка или заштиту безбедности Републике Србије, на начин који може бити уређен само законом.

Како електронске комуникације представљају једно од средстава комуницирања, чија тајност је гарантована наведеном одредбом Устава, то је одредбама чл. 126. до 130. Закона о електронским комуникацијама уређена тајност електронских комуникација, као и законито пресретање и задржавање података, којима се дозвољава одступање од зајемчене неповредивости тајности средстава комуникације.

Уставни суд је даље констатовао да је основни принцип којим је обезбеђена тајност електронских комуникација садржан у ставу 1. члана 126. Закона, којим је прописано да пресретање електронских комуникација којим се открива садржај комуникације није допуштено без пристанка корисника. То значи да је пресретање електронских комуникација којим се открива садржај комуникације дозвољено само онда када постоји јасно изражена воља корисника електронске комуникације да се наведено пресретање изврши, јер на тај начин корисник комуникације дозвољава својим пристанком да се открије садржај комуникације. Да је воља корисника електронских комуникација од пресудног значаја приликом поступања са подацима обезбеђеним електронским комуникацијама, по оцени Уставног суда, јасно се види и из одредаба члана 126. ст. 2. до 4. Закона, јер је овим одредбама прописано: да приликом снимања комуникација и са њима повезаних података о саобраћају, које се обавља ради доказивања комерцијалних трансакција или других пословних односа, обе стране у комуникацији морају бити свесне или би морале бити свесне или су изричито упозорене на чињеницу да обављена комуникација може бити снимљена (став 2.); да је коришћење електронских комуникационих мрежа и услуга ради чувања или приступања подацима похрањеним у терминалној опреми претплатника или корисника дозвољено само под условом да је претплатнику или кориснику дато јасно и потпуно обавештење о сврси прикупљања и обраде података, у складу са законом којим се уређује заштита података о личности, као и да му је пружена прилика да такву обраду података одбије (став 3.); да одредба става 3. овог члана не спречава техничко чување или приступ подацима у сврху обезбеђења комуникације у оквиру електронских комуникационих мрежа или пружања услуга које је претплатник или корисник изричито затражио (став 4.). Из наведеног следи да се на предвиђени начин штити неповредивост тајности електронских комуникација, јер се корисник електронске комуникације изричито упозорава да комуникација може бити снимљена, тражи се сагласност од њега за прикупљање и обраду одређених података или се приступ подацима обезбеђује на његов изричит захтев.

Уставни суд је нагласио да је оступање од наведеног принципа, тј. могућност пресретања електронских комуникација без пристанка, односно без знања корисника електронских комуникација дозвољено само на основу одлуке суда, и то на одређено време, у случају ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на начин предвиђен законом. Законито пресретање електронских комуникација је уређено чланом 127. Закона, па је ставом 1. овог члана Закона прописана обавеза оператора да омогући законито пресретање комуникација из члана 126. став 1. Закона, што значи оних комуникација за чије пресретање на одређено време постоји одлука суда и које су неопходне за вођење кривичног поступка или за заштиту безбедности Републике Србије. На тај начин су, према оцени Уставног суда, испуњени услови и разлози који су утврђени чланом 41. став 2. Устава, чиме је радња пресретања електронских комуникација уређена сагласно наведеној одредби Устава, што значи да оператор неће омогућити пресретање електронских комуникација надлежном органу који ову радњу спроводи без образложене одлуке суда у којој је наведено име корисника чије електронске комуникације се пресрећу, време трајања пресретања и разлози због којих се пресретање врши. Начин на који се законито пресретање електронских комуникација врши уређен је одредбама члана 127. ст. 2. до 5. Закона, као и права и обавезе надлежног органа који спроводи пресретање, односно оператора, као што су: обавеза надлежног органа који спроводи пресретање да води евиденцију о пресретнутим електронским комуникацијама и да ову евиденцију чува као тајну; обавеза оператора да води евиденцију о пресретнутим електронским комуникацијама, уколико надлежни орган то чини у просторијама и са опремом оператора и обавеза оператора да ову евиденцију чува као тајну; обавеза оператора да о свом трошку обезбеди неопходне техничке и организационе услове за законито пресретање електронских комуникација и да доказе о томе достави Агенцији, као и обавеза министарства надлежног за послове телекомуникација и информационог друштва да ближе пропише захтеве за уређаје и програмску подршку, по прибављеном мишљењу министарства надлежног за послове правосуђа, министарства надлежног за унутрашње послове, министарства надлежног за послове одбране, Безбедносно-информативне агенције и органа надлежног за заштиту података о личности. Према оцени Уставног суда, наведеним законским одредбама којима су прописане обавезе оператора и надлежног органа у спровођењу мере пресретања електронских комуникација, законодавац није прекорачио своја овлашћења, јер је ова питања уредио сагласно одредби члана 41. став 2. Устава.

Уставни суд је даље нагласио да поред законитог пресретања електронских комуникација, оператор, сагласно члану 128. став 1. Закона, има и обавезу задржавања података о електронским комуникацијама за потребе спровођења истраге, откривања кривичних дела и вођења кривичног поступка, у складу са законом којим се уређује кривични поступак, као и за потребе заштите националне и јавне безбедности Републике Србије, у складу са законима којима се уређује рад служби безбедности Републике Србије и рад органа унутрашњих послова. Наведена обавеза оператора задржавања односи се на податке потребне за праћење и утврђивање извора, одредишта, почетка,

трајања и завршетка комуникације, врсте комуникације, идентификацију терминалне обраде података и утврђивање локалне мобилне терминалне опреме корисника (члан 129. став 1. Закона – врсте задржаних података), док је Законом изричито забрањено задржавање података који откривају садржај комуникација (члан 129. став 3. Закона). Уставни суд је закључио да из наведеног следи да је овим законом установљена обавеза оператора за задржавање свих података који се односе на формална обележја електронске комуникације, али не и њену садржину, као општа обавеза оператора у односу на кориснике електронских комуникација како би се образовала посебна база података у коју се приступ сачуваним, односно задржаним подацима може дозволити на начин прописан законом за потребе спровођења истраге, откривања кривичних дела и вођења кривичног поступка, као и за потребе заштите националне и јавне безбедности Републике Србије. Уставни суд је констатовао да задржавање података у систему оператора електронских комуникација само по себи не може представљати радњу којом се врши повреда тајности писама и других средстава комуницирања, јер чувањем одређених података на једном месту не може се извршити повреда овакве врсте. Међутим, Уставни суд је нагласио да сврха задржавања података од стране оператора и располагање подацима овакве врсте којима се, под одређеним условима, може обезбедити приступ, односно који могу бити достављени надлежним органима, свакако представља одступање од неповредивости тајности средстава комуницирања, јер се коришћењем задржаних података залази у сферу приватности корисника електронске комуникације. Наиме, посебна база података која је формирана на основу обавезе оператора да задржава податке о електронским комуникацијама може бити злоупотребљена незаконитим поступањем органа власти, па стога њихова употреба, односно коришћење мора бити заштићено од таквих злоупотреба у циљу очувања неповредивости приватне сфере сваког појединца.

Поводом наведеног, Уставни суд је стао на становиште да, иако је овом спореном одредбом Закона само прописана општа обавеза оператора да задржава податке о електронским комуникацијама и одређена сврха због које се задржавање ових података прописује, при чему несумњиво постоји легитимни циљ за прописивање ове обавезе оператора, а то су заштита друштва од криминалитета и заштита безбедности Републике Србије и њеног система одбране, а не и начин коришћења овако задржаних података, оно што је спорно у наведеној одредби Закона јесте да се увођење ове обавезе оператора врши у складу са законима којима се уређује кривични поступак, рад служби безбедности Републике Србије и рад органа унутрашњих послова. На тај начин је, према оцени Уставног суда, установљена једна обавеза оператора којом посредно може доћи до повреде права тајности средстава комуницирања, уколико се задржани подаци не користе сагласно одредби члана 41. став 2. Устава, што значи без одлуке суда и без одређивања времена у коме се они користе, већ на основу решења из наведених закона. Наиме, услови и сврха дозвољеног одступања од тајности средстава комуницирања су утврђени Уставом и као такви не могу бити предмет законске материје, јер се начин остваривања овог права може прописати само законом³⁸.

38 Овакав став Уставни суд је већ заузео у својој Одлуци IУз-149/2008 од 28. маја 2009. године када је у поступку оцене уставности одредбе члана 55. став 1. Закона о те-

Поводом оспоравања одредбе члана 128. став 1. Закона, Уставни суд је указао на то да је својом Одлуком ИУз-1218/2010 од 19. априла 2012. године, утврдио да поједине одредбе једног од закона на које се позива члан 128. став 1. оспореног Закона, тј. одредбе члана 13. став 1. у вези са чланом 12. став 1. тачка б) и члана 16. став 2. Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији („Службени гласник РС“, број 88/09) нису у сагласности са Уставом, управо због повреде члана 41. став 2. Устава. Наиме, наведеним одредбама тог закона било је прописано (до престанка важења на основу Одлуке Уставног суда) да се посебни поступци и мере тајног прикупљања података – тајни електронски надзор телекомуникација и информационих система ради прикупљања података о телекомуникационом саобраћају и локацији корисника, без увида у њихов садржај предузимају само на основу налога директора Војнобезбедносне агенције или лица које он овласти, из чега очигледно следи да је оспореним одредбама тог закона било дозвољено одступање од Уставом зајемчене неповредивости тајности средстава комуникарања, односно предузимања наведене мере без одлуке суда. На тај начин је једним од закона у складу са којим је оператор дужан да врши задржавање података била уведена једна противуставна мера тајног прикупљања података која је била од утицаја на поступање и обавезе оператора у поступку задржавања података, која је престала да важи тек након објављивања наведене одлуке Уставног суда у „Службеном гласнику Републике Србије“, тј. 1. јуна 2012. године.

Поред наведеног, Уставни суд је посебно истакао да у случају задржавања података није од значаја то што се задржани подаци не односе на садржај комуникације, већ се ради о њеним формалним обележјима, којима се открива врста, извор и одредиште комуникације, време њеног трајања и терминална опрема корисника комуникације. Наиме, из саме уставне одредбе којом је зајемчена неповредивост тајности писама и других средстава комуникарања произлази да уставотворац није имао на уму само заштиту садржаја средстава комуникарања, већ да се заштита овог права односи на сва обележја средстава комуникарања, што значи да су поред садржаја средства комуникације овим правом његове неповредивости заштићени и други елементи који се односе на податке, попут оних када, са ким, одакле и колико често је нека особа остварила контакт преко електронских комуникација.

Уставни суд је констатовао да је исти правни став по овом питању заузео и ЕСЉП, у оквиру члана 8. Европске конвенције, констатујући да је основна

лекумуникацијама („Службени гласник РС“, бр. 44/03 и 36/06) утврдио да је сагласно одредбама члана 20. став 1. и члана 41. став 2. Устава, само суд надлежан да, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике, на одређено време и на начин предвиђен законом одреди, односно дозволи одступање од Уставом зајемчене неповредивости тајности писама и других средстава комуникарања. Како је оспореном одредбом члана 55. став 1. наведеног закона била прописана дозвољеност одступања од забране активности или коришћења уређаја којима се угрожава или нарушава поверљивост порука које се преносе телекомуникационим мрежама, не само када се врше у складу са судском одлуком, већ и без посебног налога суда, када је таква могућност прописана тим или другим законом, Уставни суд је оценио да се активности или коришћење уређаја којима се угрожава или нарушава приватност и поверљивост порука не могу вршити без одлуке суда, те да стога оспорена одредба у делу који гласи „законом или“ није у сагласности са Уставом.

идеја заштите права из овог члана Конвенције да постоје сфере живота сваког појединца у које држава не сме да се меша, осим у оним ситуацијама када су кумулативно испуњени следећи услови: да је такво мешање у складу са законом, да има легитимни циљ и да је неопходно у демократском друштву. Сагласно наведеном, Уставни суд је констатовао да, у складу са ставовима израженим у пракси ЕСЉП, право на приватност преписке обухвата не само писану реч, већ и изговорену, дакле односи се и на електронски послата писма и поруке и на телефонске разговоре. Такође, појам „средства комуницирања“ обухвата не само непосредан садржај комуникација, већ и податке о томе ко је и са ким остварио комуникацију, или је то покушао, у које време, колико дуго је одређени разговор трајао, колико учестало (фреквентно) је комуникација кроз преписку, разговоре или упућене поруке остваривана у одређеном периоду времена и са којих локација је вршена. Уставни суд је указао да је ЕСЉП у појединим својим пресудама (*Klass и други против Немачке*, *Malone против Уједињеног Краљевства*, и *Sorland против Уједињеног Краљевства*, од 3. априла 2007. године)³⁹ изразио следеће ставове: „Пресретање телефонских комуникација, коме прибегне неки орган јавне власти, представља облик мешања у право на поштовање нечије преписке. Заправо, закони који допуштају јавним властима да тајно пресрећу комуникације могу, већ самом чињеницом свог постојања, бити третирани као „претња“ и могу се сматрати мешањем у право на поштовање преписке и приватности“. „Једно од основних начела у демократском друштву је начело владавине права, које се изричито помиње у Преамбули Европске конвенције. Владавина права, између осталог, подразумева и да мешање у права појединца од стране извршне власти мора бити подложно ефикасној контроли, коју по правилу треба да врши судство, бар у крајњој инстанци, због тога што судска контрола пружа најбоље гаранције независности, непристрасности и правилног поступка“. „Суд би поновио свој став да се израз „у складу са законом“ не односи само на домаће право, већ се такође односи и на својство закона, захтевајући да он буде у складу са владавином права... Према томе, тај израз подразумева, а то следи и из циља и сврхе члана 8. Конвенције – да у унутрашњем праву мора постојати мера правне заштите од произвољног мешања јавних власти у права заштићена ставом 1. овог члана. Опасност од произвољности је очигледна посебно тамо где се овлашћења извршне власти остварују у тајности. Закон мора бити довољно јасан, да би дао грађанима одговарајуће индикације у погледу околности у којима, и услова под којима, јавне власти имају право да прибегну овом тајном и потенцијално опасном мешању у право на поштовање приватног живота и преписке“. „Суд подсећа да употреба информација у вези датума и дужине телефонских разговора и посебно бројева који су бирани може да покрене питања на основу члана 8. Конвенције, јер таква информација представља интегрални елемент комуникације путем телефона“.

Уставни суд је констатовао да из наведеног следи да и задржани подаци из члана 129. став 1. Закона представљају податке који су обухваћени правом о неповредивости тајности средстава комуницирања, па је сагласно томе, одступање од овог зајемченог права приликом коришћења задржаних подата-

39 *Klass и други против Немачке*, *Malone против Уједињеног Краљевства* и *Sorland против Уједињеног Краљевства*.

ка могуће остварити само на начин утврђен чланом 41. став 2. Устава, тј. ови подаци се могу користити само на одређено време и на основу одлуке суда, ако су неопходни ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на начин предвиђен законом.

Сагласно наведеном, Уставни суд је утврдио да је једино суд надлежан да, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на одређено време и на начин предвиђен законом, одреди (дозволи) одступање од Уставом зајемчене неповредивости тајности писама и других средстава комуницирања, а не да се то право одређује у складу са законом.

Полазећи од свега наведеног, Уставни суд је утврдио да оспорена одредба члана 128. став 1. Закона у делу који гласи: „у складу са законом којим се уређује кривични поступак“, као и у делу који гласи: „у складу са законима којима се уређује рад служби безбедности Републике Србије и рад органа унутрашњих послова“ није у сагласности са одредбом члана 41. став 2. Устава.

У погледу оспорене одредбе члана 128. став 5. Закона којом је прописано да је оператор дужан да задржава податке тако да им се без одлагања може приступити, односно да се без одлагања могу доставити на захтев државног органа у складу са ставом 1. овог члана, Уставни суд је констатовао да је овом одредбом прописана обавеза поступања оператора да задржане податке учини доступним надлежном органу без одлагања само на захтев тог органа, а без одлуке суда, па је Уставни суд оценио да наведена одредба члана 128. став 5. Закона у делу који гласи: „на захтев државног органа у складу са ставом 1. овог члана“, није у сагласности са чланом 41. став 2. Устава, јер за приступ задржаним подацима није прописано постојање судске одлуке, којом би се дозволио приступ задржаним подацима, чиме је Уставом обезбеђена правна заштита од потенцијалног ризика произвољног мешања јавних власти (захтев надлежног органа) у права приватности појединаца у које спада и тајност писама и средстава комуницирања.

Из наведеног, по оцени Суда, произлази да се оспореном одредбом члана 128. став 5. Закона *in fine* нарушава неповредивост права на тајност комуницирања корисника електронских комуникација, с обзиром на то да је установљена обавеза оператора да задржане податке, без обзира што се њима не открива садржај комуникације, учини доступним на захтев надлежног органа, а без претходно прибављене одлуке суда, која управо треба да представља облик контроле и неопходну брану свакој могућој злоупотреби овлашћења од стране органа власти, због чега оспорена одредба Закона није у сагласности са Уставом.

Како је оспорена одредба члана 129. став 4. Закона правно и логички повезана са делом оспорене одредбе члана 128. став 5. Закона, јер је њоме прописано да Министарство, по прибављеном мишљењу министарства надлежног за послове правосуђа, министарства надлежног за унутрашње послове, министарства надлежног за послове одбране, Безбедносно-информативне агенције и органа надлежног за заштиту података о личности, ближе пропи-

сује захтеве у вези са задржавањем података, тј. управо оног захтева из члана 128. став 5. овог закона, на основу кога се не може вршити приступ или достављање задржаних података, то је Уставни суд утврдио да одредба члана 129. став 4. није у сагласности са Уставом из истих разлога због којих је утврђена неуставност одредбе члана 128. став 5. Закона.

Поводом члана 128. став 4. Закона, којим је прописана обавеза оператора да задржане податке чува 12 месеци од дана обављене комуникације, а који се оспорава једном од поднетих иницијатива, Уставни суд је још једном указао да се самим чувањем задржаних података не нарушава начело тајности средстава комуникације, односно електронских комуникација у овом случају, већ да је наведеном одредбом Закона само прописана обавеза оператора колико дуго у својој бази података мора да чува задржане податке, који, тек на основу одлуке суда у којој је утврђено и време трајања ове мере, могу бити доступни надлежним органима, тако да се време чувања задржаних података разликује од времена коришћења овако прикупљених података. Из наведеног следи да рок чувања задржаних података није исто што и рок у коме се задржани подаци чине доступним надлежним органима, па се тако и почетак њиховог рачунања разликује, јер се први рачуна од момента обављања комуникације, а други од донете судске одлуке, јер се само на основу судске одлуке може дозволити законит приступ или достављање задржаних података надлежном органу. Одређивање рока у коме се чувају задржани подаци је од важности и због заштите задржаних података, јер је Законом установљена обавеза оператора да након истека овог рока мора да уништи задржане податке, осим оних који су сачувани и достављени надлежном органу (члан 130. став 1. тачка 4) Закона). Полазећи од наведеног, Уставни суд је оценио да оспорена одредба члана 128. став 4. Закона није у супротности са одредбом члана 41. став 2. Устава, јер се овом одредбом не одређује рок у коме се задржани подаци користе, већ рок у коме оператор има обавезу да задржане податке само чува у свом систему.

ИУз-204/2013 од 09. априла 2015. године⁴⁰

- ▶ Слобода окупљања; забрана слободе окупљања; судска заштита коначних појединачних аката
- ▶ Одлука о утврђивању да Закон о окупљању грађана („Службени гласник РС”, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 17/99 и 33/99, „Службени лист СРЈ”, број 21/01 и „Службени гласник РС”, бр. 29/01 и 101/05) није у сагласности са Уставом.

40 „Службени гласник РС”, број 88/15. У односу на одлуку ИУз – 204/2013, судија Уставног суда, др Драган М. Стојановић, је написао издвојено мишљење.

Мирно окупљање грађана на отвореном простору може бити ограничено (забрањено) само из Уставом утврђених основа.

Принцип судске контроле законитости управе из члана 198. став 2. Устава изричито утврђује да законитост коначних управних аката подлеже преиспитивању од стране суда, било у поступку у управном спору, било у неком другом, прописаном судском поступку.

Одржавање јавних скупова начелно је дозвољено свуда, те нема уставноправног основа за одређивање простора на коме одржавање јавног скупа јесте дозвољено, већ може бити прописано само изузимање одређеног простора на коме се може одржати јавни скуп, и то због заштите оних вредности које су Уставом утврђене као основ ограничења саме слободе.

Уставни суд је по сопственој иницијативи покренуо поступак за оцену уставности Закона о окупљању грађана⁴¹, јер је у поступку одлучивања о уставним жалбама⁴² поднетим због повреде слободе окупљања из члана 54. Устава, утврдио да Министарство унутрашњих послова, као надлежан орган државне управе коме се пријављује одржавање јавног скупа о испуњености услова да се ограничи зајемчена слобода окупљања одлучује применом одредаба Закона о окупљању грађана који је донет у време важења Устава Републике Србије од 1990. године и који није био усклађиван са важећим Уставом Републике Србије од 2006. године. Разматрајући основаност поднетих уставних жалби, Уставни суд је нашао да је један од битних узрока повреде слободе окупљања управо у томе што се као системски проблем поставило питање сагласности наведеног закона са важећим Уставом из 2006. године.

Уставни суд је у поступку оцене уставности оценио да се поводом одредаба наведеног закона могу поставити следећа спорна уставноправна питања:

- Прво се односило на очигледну језичку разлику између законске формулације разлога због којих се може забранити одржавање јавног скупа и утврђених основа за ограничење слободе окупљања из члана 54. Устава;
- Друго се односило на то да ли постоји уставни основ да се остваривање зајемчене слободе, па тиме и могућност њеног ограничења, законом уреди на различит начин у зависности од тога из ког разлога се ова слобода ограничава;
- Треће питање се тицало сагласности Закона са уставним начелом о судској заштити зајемчених слобода и права из члана 22. став 1. Устава и са уставним принципом судске контроле законитости управе

41 „Службени гласник РС“, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 17/99 и 33/99, „Службени лист СРЈ“, број 21/01 и „Службени гласник РС“, бр. 29/01 и 101/05

42 Уж-1918/2009 од 22. децембра 2011. године („Службени гласник Републике Србије“, број 8/12); Уж-4078/2010 од 29. фебруара 2012. године („Службени гласник Републике Србије“, број 24/12); Уж-5436/2010 од 11. децембра 2013. године („Службени гласник Републике Србије“, број 1/14) и Уж-5284/2011 од 18. априла 2013. године („Службени гласник Републике Србије“, број 40/13)

из члана 198. став 2. Устава, као и сагласности одговарајућих законских норми са Уставом зајемченим правом на правно средство из члана 36. став 2. Устава, а у контексту начела из чл. 18. и 20. Устава на којима уставотворац темељи остваривање свих зајемчених слобода и права;

- Коначно, поставило се и питање уставноправне заснованости Законом датог овлашћења јединицама локалне самоуправе да својим актом одреде простор примерен за одржавање јавног скупа.

Сагледавајући одредбе Закона о окупљању грађана у светлу уставног оквира за уређивање слободe окупљања како је то утврђено чланом 54. Устава, али и чланом 11. Европске конвенције, а полазећи од питања која су се за Уставни суд поставила као уставноправно спорна, Уставни суд је утврдио:

Да мирно окупљање грађана на отвореном простору може бити ограничено (забрањено) само из Уставом утврђених основа, те је у том смислу констатовао да се у одредбама оспореног Закона не наводе ограничења слободe окупљања утврђена чланом 54. став 4. Устава из 2006. године (неопходност заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије), већ ограничења која су била утврђена чланом 43. став 2. Устава из 1990. године (који је и био уставни основ за доношење овог закона). У том смислу, Уставни суд је указао да очигледно формално постоји несагласност Закона о окупљању грађана са одредбом члана 54. став 4. Устава, али и са одредбом члана 11. став 2. Конвенције, што аутоматски није морало значити да законске одредбе у материјално-правном смислу нису сагласне са Уставом, али само ако нису водиле проширивању уставних основа допуштеног ограничења слободe окупљања.

Да поједини уставни основи ограничења слободe окупљања (на пример, неопходност заштите права других) могу захтевати ближе законско уређење, али тада прописани разлог за забрану јавног скупа мора бити доведен у непосредну везу са уставним основом ограничења. У том смислу, Уставни суд је указао да и поједини предвиђени разлози за забрану јавног скупа, као што су, на пример, ометање јавног саобраћаја или угрожавање безбедности људи и имовине, могу имати своје уставноправно утемељење, али уколико се законом доведу у везу са одговарајућим правима која Устав јемчи свим грађанима. Ово из разлога што, сагласно начелу из члана 20. став 1. Устава, за законско ограничење зајемчене слободe или права није довољно да Устав допушта ограничење, већ до ограничења може доћи само у сврхе ради којих га Устав допушта, у обиму који је неопходан да се уставна сврха ограничења задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права.

Да из одредаба члана 54. важећег Устава не произлази да има уставноправног основа да се законом, у зависности од тога из ког разлога се забрањује јавни скуп, пропише различит поступак одлучивања о забрани јавног скупа (привремена забрана из члана 9. Закона и забрана из члана 11. Закона која нема привремени карактер), а који суштински представља основ

за различито уређивање поступка заштите зајемчене слободе. Уставни суд је овде имао у виду да су Уставом утврђени основи за ограничење слободе окупљања по својој природи битно различити и да надлежност законодавца да уређује, поред осталог, поступак пред судовима и другим државним органима, даје овлашћење законодавцу да уређујући одређени поступак може предвидети и одређене специфичности уколико оне имају легитимно и разумно оправдање управо у различитости уставних основа за забрану јавног скупа. Према оцени Уставног суда, није било уставноправног утемељења да те специфичности имају за последицу различиту правну заштиту слободе окупљања.

Да је одредбом члана 22. став 1. Устава утврђено право на судску заштиту свакога ко сматра да му је то право, односно слобода повређена или ускраћена. Из анализе одредаба Закона о окупљању грађана утврђено је да је судска заштита зајемчене слободе окупљања обезбеђена у ситуацији када надлежни орган привремено забрани јавни скуп (посебан поступак судске заштите пред редовним судовима опште надлежности), али да се овај поступак не односи на случајеве из члана 11. Закона, у којима је решењем надлежног органа одржавање пријављеног јавног скупа забрањено ради спречавања ометања јавног саобраћаја, угрожавања здравља, јавног морала или безбедности људи и имовине. У тим случајевима Закон предвиђа само право жалбе у управном поступку, против првостепеног решења Министарства. Уставни суд је имао у виду да принцип судске контроле законитости управе из члана 198 став 2. Устава изричито утврђује да законитост коначних управних аката подлеже преиспитивању од стране суда, било у поступку у управном спору, било у неком другом, прописаном судском поступку.

Да право на правно средство из члана 36. став 2. Устава, које је такође гарантовано и чланом 13. Европске конвенције, подразумева не само да у правном систему постоје прописана правна средства за заштиту одређених права, већ и да је правно средство делотворно, што значи да реално омогућава ефективну заштиту права због чијег пружања је предвиђено. По оцени Уставног суда, целокупан поступак остваривања слободе окупљања уређен је на начин који није задовољавао критеријум делотворности, из разлога што, независно од тога који је основ за забрану пријављеног јавног скупа, крајњи рок прописаних обавеза, како за сазивача да скуп пријави, тако и за надлежни орган да донесе одлуку о евентуалној забрани, фактички није омогућавао да се делотворно, пре заказаног времена одржавања јавног скупа, спроведе и оконча поступак одлучивања о забрани јавног скупа, а који обухвата и коришћење свих предвиђених правних средстава за заштиту права сазивача. Уставни суд је оценио да је остваривање слободе окупљања укључивало и то да се јавни скуп одржи управо у време за које је пријављен, те да се зато пре тог времена мора учинити извесним и правно неспорним да ли има основа за ограничење ове слободе. Уставни суд је утврдио да, полазећи од прописаних рокова, ову извесност не омогућава ни поступак предвиђен одредбама чл. 9. и 10. Закона о

окупљању грађана, који, сам по себи, садржи елементе који треба да обезбеде примерену хитност одлучивања. Када је, пак, реч о поступку прописаном одредбама члана 11. Закона, Уставни суд је констатовао да у овом случају Законом није предвиђена судска заштита поводом решења о забрани пријављеног јавног скупа, али и да прописани поступак не испуњава ни минималне претпоставке делотворног окончања управног поступка у коме се одлучује о поднетој пријави. Ово из разлога што одредбе члана 11. Закона о окупљању грађана садрже само рок од најкасније 12 сати пре времена за које је скуп заказан, као рок у коме је надлежни првостепени орган дужан да донесе решење. Означеним одредбама није био прописан рок у коме је орган дужан да решење достави сазивачу, није био прописан посебан, краћи рок за жалбу против првостепеног решења, нити рок у коме је другостепени орган био дужан да одлучи о жалби, из чега следи да се примењују општи рокови предвиђени Законом о општем управном поступку⁴³, а то значи да се жалба могла изјавити у року од 15 дана од дана достављања решења, а да се решење по жалби морало донети и доставити странци (у овом случају сазивачу јавног скупа) најкасније у року од два месеца од дана предаје жалбе.

У погледу давања генералног овлашћења јединицама локалне самоуправе да својим актом одређују простор на коме је дозвољено одржавање јавних скупова, Уставни суд је указао да је мирно окупљање грађана слободно, а Устав ограничење ове слободе везује само за очување одређених вредности наведених у одредби члана 54. став 4. Према томе, из Устава следи да је одржавање јавних скупова начелно дозвољено свуда, те зато нема уставноправног основа за одређивање простора на коме одржавање јавног скупа јесте дозвољено, већ може бити прописано само изузимање одређеног простора на коме се може одржати јавни скуп, и то због заштите оних вредности које су Уставом утврђене као основ ограничења саме слободе.

Имајући у виду да се изнете оцене о уставноправној неутемељености Закона о окупљању грађана у одредбама Устава од 2006. године односе на оне законске одредбе на којима почива суштина остваривања слободе окупљања, а то је њена заштита, Уставни суд је утврдио да Закон о окупљању грађана из 1992. године није у сагласности са Уставом из 2006. године, те да у целини престаје да важи даном објављивања одлуке Уставног суда у *„Службеном гласнику РС“*.

Уставни суд је, у смислу члана 58. став 4. Закона о Уставном суду, одложио објављивање ове Одлуке у *„Службеном гласнику РС“* за шест месеци од дана њеног доношења како би се Министарству унутрашњих послова оставило времена да изради нацрт новог закона, организује јавну дискусију, а затим да се предлог Закона достави Народној скупштини на усвајање. Нови Закон о јавном окупљању је донет и почео је да се примењује 5. фебруара 2016. године.

43 *„Службени лист СРЈ“*, бр. 33/97 и 31/01 и *„Службени гласник РС“*, број 30/10

ИУо-42/2020 од 22. маја 2020. године⁴⁴

- ▶ Ванредно стање; појам „јавна опасност“; одступање од редовног режима људских права;
- ▶ Решење о одбацавању иницијативе за покретање поступка за оцену уставности и законитости Одлуке о проглашењу ванредног стања („Службени гласник РС“, број 29/20).

Особеност ванредног стања је управо у томе што допушта одступање од редовног режима људских права да би се што делотворније превазишле ванредне околности и успоставио нарушени јавни поредак. Привремено одступање од општег режима људских права је оправдано настојањем да се сачува опстанак државе и грађана у случају њиховог угрожавања, будући да је то неоствариво редовним функционисањем правног система. Институт одступања од људских права везује се за ванредно стање и привременог је карактера, јер ова одступања трају највише колико и ванредно стање.

„Јавна опасност“ постоји уколико су испуњени следећи услови: 1) опасност мора бити стварна или неминовна; 2) дејство опасности треба да осети цело становништво (овај услов не треба схватити у апсолутном значењу, будући да пракса ЕСЉП допушта да опасност прети само делу становништва, када се мере дерогирања људских права могу односити само на тај део државне територије); 3) мора бити угрожен наставак организованог живота заједнице (конкретније, овај услов је испуњен уколико постоји угрожавање физичког интегритета становништва, територијалног интегритета државе или је угрожено функционисање државних органа); 4) криза или опасност морају бити ванредног карактера тако да примена редовних мера или ограничења није довољна за успостављање нарушеног јавног поретка.

Приликом утврђивања правног стандарда „јавна опасност која угрожава опстанак државе или грађана“, у контексту члана 15. Европске конвенције, одступање од људских права је допуштено у случају постојања „јавне опасности која прети опстанку нације“.

Уставном суду је поднето више иницијатива за покретање поступка за оцену уставности и законитости Одлуке о проглашењу ванредног стања („Службени гласник РС“, број 29/20), као и захтев да Уставни суд, сагласно члану 56. Закона о Уставном суду, обустави извршење појединачних аката и радњи предузетих на основу оспорене Одлуке.

Подносиоци иницијатива су, поред осталог, сматрали да није било потребе за проглашењем ванредног стања, већ да је било довољно да се уведе ванредна ситуација (која би у мањој мери ограничила људска права). Подносиоци иницијатива указивали су и на то да оспореном одлуком није предвиђено

44 „Службени гласник РС“, број 77/20. Поводом одлуке број ИУо-42/2020 о иницијативама за оцену уставности и законитости одлуке о проглашењу ванредног стања судија Уставног суда, др Јован Ћирић, издвојио је сагласно мишљење.

трајање ванредног стања и изнели закључак да увођење ванредног стања није ни пропорционална ни адекватна мера ради постизања циља којем оспорена одлука декларативно тежи. Затим су истицали да је, супротно Уставу, ванредно стање проглашено уз супотпис председника Народне скупштине, председника Владе и председника Републике, уместо од стране Народне скупштине. Иницијативама је оспораван и разлог за несастајање Народне скупштине због проглашења епидемије COVID-19, одлуком од 19. марта. У погледу постојања епидемије као разлога за несастајање Народне скупштине, подносиоци иницијатива истицали су да се ради о правно неприхватљивом аргументу, јер је Наредба о проглашењу епидемије заразне болести COVID-19 („Службени гласник РС”, број 31/20) донета 19. марта 2020. године, односно након оспорене одлуке, а општа забрана ретроактивности (члан 197. Устава) не дозвољава да се наводна немогућност састајања Народне скупштине образложи накнадно проглашеном епидемијом. Подносиоци иницијатива су стога истицали да чак да је епидемија фактички и постојала пре доношења оспорене одлуке, у том случају би био испуњен услов за увођење ванредне ситуације (не и ванредног стања) у складу са чланом 2. став 1. тач. 2. и 7. Закона о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама. Такође, довођено је у питање да ли је Одлука о проглашењу ванредног стања општи или појединачни акт, па се у једној од поднетих иницијатива наводи да се „оспорена одлука не може сматрати општим, већ појединачним актом, и то из разлога што никада није потврђена од стране Народне скупштине у складу са Уставом”, те у овом случају подносиоци иницијативе сматрају да је „применљив члан 56 Закона о Уставном суду по коме се ова одлука мора узети од извршења, док не буде потврђена од стране Народне скупштине”.

Ванредно стање је због епидемије корона вируса уведено 15. марта 2020. године, а како Народна скупштина није била у могућности да се састане, ту одлуку су заједнички донели председник РС, председница Народне скупштине и председница Владе РС. Народна скупштина је одлуку о увођењу ванредног стања потврдила 29. априла, а укинула 6. маја 2020.

Уставни суд је у поступку одлучивања разматрао следећа питања:

- правну природу акта о проглашењу ванредног стања;
- услове за проглашење ванредног стања;
- органе надлежне за проглашење ванредног стања;
- постојање услова за одржавање седнице Народне скупштине;
- разликовање ванредног стања од ванредне ситуације.

Полазећи од уставноправног оквира којим су уређена питања која се односе на ванредно стање у Републици Србији, Уставни суд је утврдио четири конститутивна елемента ванредног стања: 1) уставни услов – „јавна опасност која угрожава опстанак државе или грађана”; 2) заштитни објект – „држава или грађани”; 3) средства или механизми заштите – „мере којима се одступа од Уставом зајемчених људских и мањинских права”; 4) циљ – делотворност у превазилажењу јавне опасности и хитност повратка у редовно уставно стање. Уставни суд је даље утврдио да из ових конститутивних елемената произла-

зе још два битна обележја ванредног стања: а) његов привремени карактер (трајање највише 90 дана, уз могућност продужења за највише 90 дана); б) уставни елементи поступка за проглашење ванредног стања (државни орган, односно државни органи који проглашавају ванредно стање и одлука о проглашењу ванредног стања).

У вези са утврђеним конститутивним елементима ванредног стања, Уставни суд је истакао да је уставни услов дат у виду правног стандарда, „јавне опасности која угрожава опстанак државе или грађана“ и да Устав садржински преузима формулацију коју предвиђа Европска конвенција, у делу који се односи на дерогацију права. Наиме, према Европској конвенцији, одступање од људских права је допуштено у случају постојања „јавне опасности која прети опстанку нације“ (члан 15. став 1.). Уставни суд је констатовао да је Устав прецизнији у одређивању заштитног објекта, будући да, уместо неправног појма „нације“, подједнако штити две вредности: државу и грађане.

С тим у вези, Уставни суд је сматрао да је важно да постоје што објективнија мерила приликом процењивања испуњености услова за проглашење ванредног стања. У том смислу, Уставни суд је указао на праксу ЕСЉП који се у више наврата бавио овим мерилима (*Lawless против Ирске* (3), Извештај Поткомисије Европске комисије за људска права у тзв. *Грчком предмету* – *Danska против Грчке*, *Norveška против Грчке*, *Švedska против Грчке* и *Holandija против Грчке*⁴⁵) и указао да „јавна опасност“ постоји уколико су испуњени следећи услови: 1) опасност мора бити стварна или неминовна; 2) дејство опасности треба да осети цело становништво (овај услов не треба схватити у апсолутном значењу, будући да пракса ЕСЉП допушта да опасност прети само делу становништва, када се мере дерогирања људских права могу односити само на тај део државне територије); 3) мора бити угрожен наставак организованог живота заједнице (конкретније, овај услов је испуњен уколико постоји угрожавање физичког интегритета становништва, територијалног интегритета државе или је угрожено функционисање државних органа); 4) криза или опасност морају бити ванредног карактера тако да примена редовних мера или ограничења није довољна за успостављање нарушеног јавног поретка. Из претходног произлази да, и поред покушаја да се правни стандард „јавна опасност...“ максимално објективизира и прецизира, овај појам остаје уопштен. Уставни суд је закључио да је то последица природе догађаја који је узрок проглашења ванредног стања, тј. његове непредвидљивости, али и неопходности да се зарад хитног и ефикасног деловања, надлежном државном органу који одлучује о ванредном стању остави извесна „маргина слободне процене“ о испуњености услова за проглашење ванредног стања (*Irska против Уједињеног Краљевства*)⁴⁶.

45 *Lawless против Ирске* (3), представка број 332/57, од 1. јула 1961. године, став 28. (у делу пресуде који се односи на ПРАВО)) и Извештај Поткомисије Европске комисије за људска права у тзв. *Грчком предмету* – *Danska против Грчке*, представка број 3321/67, *Norveška против Грчке*, представка број 3322/67, *Švedska против Грчке*, представка број 3323/67 и *Holandija против Грчке*, представка број 3344/67, усвојен 4. октобра 1969. године, свезак I, део 1, став 113. (стр. 70.))

46 *Irska против Уједињеног Краљевства*, представка број 5310/74, од 18. јануара 1978. године, став 207.

У вези са конкретним чињеницама које су претходиле проглашењу ванредног стања у Републици Србији, Уставни суд је констатовао следеће: прво, да је Народна Република Кина 31. децембра 2019. године обавестила Светску здравствену организацију о појави пнеумонија изазваних вирусом који је касније назван COVID-19, а Светска здравствена организација прогласила је пандемију заразне болести COVID-19 11. марта 2020. године; друго, да у том тренутку о карактеристикама заразне болести COVID-19 светска медицинска наука и струка нису располагале валидним и поузданим подацима (нпр. природа вируса, начини на који се шири, типични симптоми, посебно угрожене категорије грађана, лек, односно вакцина итд.), што значи да се радило о потпуно непознатој заразној болести која се ширила готово неконтролисано; треће, да су у европским државама у којима је вирус регистрован пре него у Републици Србији (попут Шпаније, Француске, Италије) биле већ евидентне последице неконтролисаног ширења ове заразне болести, како у броју заражених лица, тако и у броју жртава; четврто, да су у тренутку када је одлучивано о проглашењу ванредног стања и у Републици Србији већ били регистровани случајеви лица заражених COVID-19 вирусом са тенденцијом пораста броја заражених, а извештаји медицинске струке, надлежних органа и служби су указивали на то да се вирус шири непредвидивом прогресијом и да представља, према оцени епидемиолошке струке, обољење од јавно-здравственог значаја које носи собом опасност највишег степена ризика по живот и здравље грађана.

Имајући у виду наведене чињенице и „маргину слободне процене“ надлежних органа, Уставни суд је закључио да се појава заразне болести COVID-19 и опасност од њеног неконтролисаног ширења на територији Републике Србије могла сматрати опасношћу која значајно угрожава здравље шире популације, а тиме доводи у питање нормално одвијање живота у држави, укључујући и функционисање њених институција, јавних служби и привреде, а нарочито здравственог система.

У погледу појединих навода иницијатива да је у конкретном случају било сасвим довољно прогласити ванредну ситуацију у Републици Србији поводом проглашења пандемије COVID-19, Уставни суд је указао на то да наш правни поредак, као законску, не и уставну категорију, познаје и ванредну ситуацију. Ванредна ситуација је на идентичан начин дефинисана Законом о јавном здрављу⁴⁷, Законом о заштити становништва од заразних болести⁴⁸ и Законом о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама⁴⁹ (одредбе овог закона се и наводе у појединим иницијативама), као стање које настаје проглашењем од надлежног органа када су ризици и претње или настале последице по становништво, животну средину и материјална и културна добра таквог обима и интензитета да њихов настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби, због чега је за њихово ублажавање и отклањање неопходно употребити посебне мере, снаге и средства уз појачан режим рада. Уставни суд је

47 „Службени гласник РС”, број 15/16.

48 „Службени гласник РС”, број 15/16.

49 „Службени гласник РС”, број 87/18.

даље указао да у уставноправној доктрини преовлађује став да је тешко, ако не и немогуће направити јасну разлику између ванредног стања и ванредне ситуације. Очигледно, реч је, с једне стране, о интензитету опасности, а с друге, о неопходности да се у одбрани државе и грађана од те опасности посегне не само за посебним мерама одређеним законом, већ и за мерама које нису предвиђене у редовном правном режиму, укључујући и мере одступања од људских права, које свој основ имају у Уставу. Те мере одступања од људских права, под условом да су оправдане и сразмерне, као и друге мере које се могу донети у ванредном стању, а којима се могу и проширити законом уређена права или умањити законом предвиђене обавезе, дају далеко веће могућности држави да благовремено и ефикасно реагује у отклањању јавне опасности по живот грађана. По мишљењу Уставног суда, правни „капацитет“ ванредне ситуације ни приближно не гарантује такву делотворност реаговања државних органа и служби (недовољна ефикасност служби, проблеми у координацији, немогућност темељне здравствене реорганизације итд.).

Уставни суд је подсетио да, у поступку оцене уставности и законитости, не суди на основу чињеница нити суди о чињеницама. Ипак, имајући у виду претходно речено о уставном услову проглашења ванредног стања, Уставни суд је оценио да би се заразна болест COVID-19 могла сматрати „јавном опасношћу која угрожава опстанак државе или грађана“, у смислу члана 200. става 1. Устава. Стога је Уставни суд истакао да се не може закључити да није био испуњен уставни услов за проглашење ванредног стања. При томе, Уставни суд је додатно указао на то да се приликом проглашења ванредног стања мора водити рачуна и о другим чиниоцима, који оправдавају такву одлуку, а у конкретном случају то би били стање и капацитети здравственог система, здравствена култура грађана, менталитет, старосна структура нације и др.

Што се тиче средстава (механизма) заштите, Уставни суд је указао на то да поремећај надлежности, најчешће у корист егzekутиве, као и потенцијално одступање од људских права и слобода, јесу општа обележја ванредног стања и као таква нису, сама по себи, доказ да је подела власти нарушена нити да су контролни механизми правне државе престали да функционисају. Уставни суд је указао на то да Устав предвиђа могућност да Народна скупштина у време ванредног стања пропише мере којима се одступа од Уставом зајемчених људских и мањинских права (члан 200. став 4.), односно, да кад Народна скупштина није у могућности да се састане, то чини Влада, уредбом, уз супотпис председника Републике (члан 200. став 5.), те да у овом другом случају долази до извесног поремећаја надлежности у корист извршне власти (уз напомену да је, према Уставу, Влада носилац извршне власти, а председник Републике изражава државно јединство). Уставни суд је додатно указао и на то да се концентрација власти, у извесном смислу, остварује и кад те мере прописује Народна скупштина. Ово стога што те мере нису „обични“ акти законодавне власти, нити је реч о „редовној законодавној материји“, већ о одступању од Уставом зајемчених људских права у мери у којој то ванредне околности чине неопходним и оправданим. Уставни суд је истакао да у ванредном стању, без обзира на поремећај надлежности највиших државних органа, свакако долази до „системског“ одступања од редовног функционисања државних органа и јавних служби, што по правилу не иде на штету грађана,

него њима у корист (нпр. различите економске мере у виду пореских и других олакшица, застој у роковима за предузимање одређених радњи пред државним органима итд.).

Уставни суд је с тим у вези оценио да је особеност ванредног стања управо у томе што допушта одступање од редовног режима људских права да би се што делотворније превазишле ванредне околности и успоставио нарушени јавни поредак. Дакле, привремено одступање од општег режима људских права је оправдано настојањем да се сачува опстанак државе и грађана у случају њиховог угрожавања, будући да је то неоствариво редовним функционисањем правног система. Наиме, изузетне околности захтевају одређени степен концентрисања власти, у циљу ефикасног реаговања државних органа, ради што бржег превазилажења кризне ситуације и повратка на редовно функционисање правног поретка. Дакле, то је, по мишљењу Уставног суда, уставни и легитимни циљ који се остварује на оба Уставом предвиђена начина, а нарочито сразмерним и неопходним одступањем од људских и мањинских права. Уставни суд је, при томе, указао на неопходност разликовања између ограничавања људских права и одступања од људских права. Институт дерогације, односно одступања од људских права везује се за ванредно стање и привременог је карактера, јер ова одступања трају највише колико и ванредно стање.

Једно од битних обележја ванредног стања јесте и његово временски ограничено трајање, тј. привременост. С тим у вези, Уставни суд је констатовао да је Уставом Републике Србије утврђено да одлука о ванредном стању важи најдуже 90 дана, а да по истеку овог рока, Народна скупштина одлуку о ванредном стању може продужити за још 90 дана, већином од укупног броја народних посланика (члан 200. став 2. Устава). Основни смисао временског ограничења трајања ванредног стања је спречавање злоупотребе овог института, односно спречавање могућности увођења перманентног ванредног стања. С обзиром на то да је време трајања ванредног стања одређено Уставом, Уставни суд је указао на то да није на државном органу који проглашава ванредно стање да унапред одређује колико ће оно трајати. По оцени Уставног суда, оваква обавеза, по природи ствари, није ни могућа, будући да је услов за проглашење ванредног стања наступање догађаја који представља опасност за сам опстанак грађана, те се у тренутку проглашења ванредног стања објективно не може одредити до када ће таква опасност захтевати ванредне мере.

У погледу надлежности за доношење одлуке о ванредном стању, Уставни суд је констатовао да одлуку о проглашењу ванредног стања доноси Народна скупштина, која је највише представничко тело и носилац уставотворне и законодавне власти у Републици Србији (члан 98. Устава). Ову одлуку Народна скупштина усваја већином гласова свих народних посланика (члан 105. став 2. тачка 2. Устава). Уколико Народна скупштина није у могућности да се састане, одлуку о проглашењу ванредног стања доносе заједно председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе, под истим условима као и Народна скупштина (члан 200. став 5. Устава). Дакле, Народна скупштина је изворно надлежна за проглашење ванредног стања, али имајући у виду

да је реч о колегијалном органу кога чини 250 народних посланика чије састајање може бити онемогућено услед настанка ванредних околности, Устав је предвидео алтернативни начин одлучивања о проглашењу ванредног стања. У том случају, уколико хитност и озбиљност ситуације то намећу, одлуку о ванредном стању заједно доносе председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе, чиме је према мишљењу Уставног суда, оваквим алтернативним одлучивањем сачуван „дух“ равнотеже који одликује сваки, у основи, парламентарни систем, односно овакво решење је у складу са захтевом „равнотеже и узајамне контроле“ из члана 4. став 3. Устава, па се тиме онемогућава и евентуална злоупотреба ванредног стања.

У погледу природе одлуке о проглашењу ванредног стања, Уставни суд је најпре констатовао да је одлука о проглашењу ванредног стања специфичне природе, имајући у виду да она представља акт којим се држава преводи из редовног у ванредно уставно стање на основу претходне процене надлежног државног органа, односно надлежних државних органа о испуњености услова за проглашење ванредног стања. Наиме, њоме се у држави успоставља једно од два Уставом предвиђена нередовна стања – ванредно стање, а њен правни основ је, у ствари, „нужда, схваћена као врховна потреба за очувањем устава, па, дакле, и извор који омогућава прихватање прописа којима се одступа од формалног уставног текста, али који треба да очувају суштину устава“⁵⁰.

Имајући у виду претходно изнето, Уставни суд је сматрао да је одлука о проглашењу ванредног стања акт опште и конститутивне природе којим се успоставља нова правна ситуација. Она има и специфично опште дејство, јер се тек њеним ступањем на снагу, односно увођењем ванредног стања, ствара правна претпоставка за прописивање мера одступања од људских и мањинских права, као и за предузимање свих других мера надлежних органа и служби у циљу отклањања узрока ванредног стања. У погледу навода иницијатива да оспорена Одлука не садржи образложење, и то стриктно и формално правно образложење за доношење одлуке о ванредном стању као саставном делу те одлуке, Уставни суд је истакао да се приликом објављивања одлуке о проглашењу ванредног стања не објављује образложење, као што се не објављује образложење било ког општег правног акта.

Поводом навода иницијатива о повреди Устава услед примене тзв. алтернативне процедуре проглашења ванредног стања, тј. непоштовања уставне процедуре за проглашење ванредног стања, Уставни суд је констатовао да поступак проглашења ванредног стања није уређен само Уставом, већ и Законом о одбрани и Пословником Народне скупштине. Устав само одређује који државни орган примарно – Народна скупштина, а који алтернативно, кад Народна скупштина није у могућности да се састане, врши ову надлежност. Устав не одређује ко процењује и на основу којих критеријума и разлога да Народна скупштина није у могућности да се састане. Како ово питање није непосредно уређено Уставом, Уставни суд је пошао од Уставом утврђеног положаја председника Народне скупштине који представља Народну скупштину, сазива њене седнице, председава њима и врши друге послове одређене

50 Вид. Ђузепе Верготини, *Упоредно уставно право*, 2015, 403.

Уставом, законом и пословником Народне скупштине (члан 104. став 2.). Одредбама члана 19. став 1. тач. 1) и 2) Закона о Народној скупштини прописано је да председник Народне скупштине представља Народну скупштину, сазива седнице Народне скупштине и утврђује предлог дневног реда. Поред наведеног, одредбом члана 244. алинеја пета Пословника Народне скупштине (Глава IX. „Поступци за доношење аката и други поступци“, Одељак 19. „Поступак одлучивања о рату и миру и о проглашењу ратног и ванредног стања“), предвиђено је да председник Народне скупштине, у случају ратног или ванредног стања, обавештава председника Републике и председника Владе да Народна скупштина није у могућности да се састане. Дакле, Уставни суд је констатовао да ни у једном од наведених аката није предвиђена обавеза председника Народне скупштине да сазове ово тело ради проглашења ванредног стања пре него што самостално процени да ли је Народна скупштина у могућности да се састане. Ако процени да Народна скупштина није у могућности да се састане, о томе обавештава председника Републике и председника Владе. Сагласно наведеном, у конкретном случају председник Народне скупштине је 15. марта 2020. године обавестио председника Републике и председника Владе о немогућности састајања Народне скупштине, чиме је био испуњен услов за примену члана 200. став 5. Устава, према коме одлуку о проглашењу ванредног стања доноси председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе.

Питање (не)могућности да се Народна скупштина састане је, према оцени Уставног суда, фактичко, а не правно питање, имајући у виду да Устав, а ни други правни акти нису одредили које су то ситуације кад Народна скупштина није у могућности да се састане, а нарочито имајући у виду и чињеницу да Уставни суд не може да оцењује организационе могућности Народне скупштине да се састане без одлагања у условима постојања опасности по живот и здравље људи. Стога, Уставни суд нема уставно, нити друго правно „мерило“ на основу којег би могао довести у питање обавештење председника Народне скупштине да парламент није био у могућности да се састане.

Поводом навода појединих иницијатива да Наредба министра здравља о забрани окупљања у Републици Србији на јавним местима у затвореном простору није могла бити „правни основ“ за немогућност састајања Народне скупштине, Уставни суд је указао на то да треба правити разлику између правног основа за одлучивање и узимања у обзир одређених чињеница при одлучивању. „Одлука“ да се Народна скупштина не састане најпре није никаква правна одлука, већ обавештење председника Народне скупштине надлежним органима. У том смислу, она и не може имати правни основ, па самим тим и наведена наредба министра здравља то није у овом случају, при чему, по мишљењу Уставног суда, садржина и овог акта може бити једна од фактичких околности или разлога који су руководили председника Народне скупштине да обавести председника Републике и председника Владе о немогућности састајања Народне скупштине.

Најзад, Уставни суд је сматрао неопходним да упореди две процедуре проглашења ванредног стања. Одредбом члана 200. став 1. Устава је утврђено да одлуку о проглашењу ванредног стања доноси Народна скупштина, док

је чланом 87. Закона о одбрани прописано да Народна скупштина то чини на основу заједничког предлога председника Републике и председника Владе. Уставни суд је посебно истакао да, иако коначну одлуку о проглашењу ванредног стања, након спроведене расправе, доноси Народна скупштина, та одлука се не може донети без заједничког предлога председника Републике и председника Владе.

Члан 88. Закона о одбрани, којим је прописано да се заједнички предлог за проглашење ратног или ванредног стања утврђује на основу процене ризика и претњи по безбедност Републике и њених грађана, а који садржи оцену угрожености и последице које су услед тога наступиле или могу наступити и коју министар одбране истовремено доставља председнику Републике и председнику Владе, примењује се, иако то није изричито наведено, и у случају када Народна скупштина није у могућности да се састане, па одлуку о ванредном стању доноси председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе. Кад се ови процедурални елементи из Закона о одбрани узму у обзир, произлази да између поступка проглашења у којем одлуку о проглашењу ванредног стања доноси Народна скупштина и тзв. алтернативног поступка, који је примењен у конкретном случају, постоји једна суштинска разлика: у првом поступку, одлука о проглашењу ванредног стања доноси се после скупштинске расправе; у алтернативном поступку, та расправа изостаје. Дакле, репрезентативност, као критеријум којем Устав даје предност у односу на ефикасност одлучивања о ванредном стању, уступа, вољом Устава, а не противно тој вољи, место ефикасности, јер „чекање“ да се стекну услови за састајање народног представништва могу имати неслагљиво штетне последице и спречити државу да делује хитно на отклањању узрока проглашења ванредног стања.

Сагласно свему изложеном, Уставни суд је оценио да наводи подносилаца иницијатива нису уставноправно утемељени, односно да изнетим разлозима у иницијативама није поткрепљена тврдња да има основа за покретање поступка за оцену уставности и законитости Одлуке о проглашењу ванредног стања.

ИУо-45/2020 од 17. септембра 2020. године⁵¹

- **Забрана кретања; ограничење и одступања од људских права и слобода; правна сигурност у казненом праву; начело *ne bis in idem*; мерила „Енгел“; веза у временском и просторном смислу између два догађаја**

⁵¹ „Службени гласник РС“, број 126/20. У односу на одлуку број ИУо – 45/2020 судија Уставног суда др Тамаш Корхеџ (Dr. Korhecz Tamás) је написао издвојено мишљење и изразио неслагање са тачком 2. и 3. Одлуке.

- Одлука да одредбе члана 4в став 6, члана 4г став 6. и члана 4д став 2. Уредбе о мерама за време ванредног стања („Службени гласник РС“, бр. 31/20, 36/20, 38/20, 39/20, 43/20, 47/20, 49/20, 53/20, 56/20, 57/20, 58/20 и 60/20) и члана 2. Уредбе о прекршају за кршење Наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије („Службени гласник РС“, број 39/20), у делу који гласи: „без обзира на забрану из члана 8. став 3. Закона о прекршајима („Службени гласник РС“, бр. 65/13, 13/16 и 98/16–УС)“, нису у време важења биле у сагласности са Уставом и потврђеним међународним уговором
- Уставни суд је обуставио поступак за утврђивање неуставности и незаконитости одредаба чл. 1а, 2. и 3. Уредбе о мерама за време ванредног стања
- Уставни суд је обуставио поступак за утврђивање неуставности Наредбе о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 34/20, 39/20, 40/20, 46/20 и 50/20)
- Уставни суд је одбацио захтеве за обуставу извршења појединачних аката и радњи предузетих на основу оспорених аката

Право на правну сигурност у казненом праву (чији је саставни део и начело *ne bis in idem*, тј. забрана двоструког кажњавања) спада у права зајемчена Уставом у погледу којих нису дозвољене мере одступања ни у ком случају, што значи ни у време ванредног или ратног стања.

Члан 4. Протокола 7 Европске конвенције забрањује казнени/кривични прогон или суђење за друго дело у мери у којој оно произлази из истоветних чињеница или чињеница које су у суштини битно исте као и прво „кажњиво дело“ за које је већ донета правоснажна осуђујућа или ослобађајућа пресуда.

Да ли се ради о „оптужби за кривично/казнено дело“ подразумевају оцену следећих питања („Мерила Енгел“): 1) правна квалификација дела према домаћем законодавству и 2) природа дела, односно одређеног „противправног понашања“, што подразумева два кумулативна поткритеријума: а) обим прекршене норме и сврху казне, као и б) природу и степен кривичне санкције, односно тежину казне.

Израз „кривични поступак“ у одредби члана 4. Протокола 7 Европске конвенције у основи је шири од значења термина кривични поступак или казнени поступак у већини националних кривичнопроцесних система. Стога, независно од тога како се конкретан „деликт“ формално означава у националном законодавству, он се сматра „кривичним“, односно „казненим“, уколико из њега произлази/може произаћи казна, односно санкција која је по врсти и тежини иста као што су то са кривичне/прекршајне санкције, односно казне садржане уопште у „казненом“, односно у кривичном законодавству.

ЕСЉП је становишта да државама треба оставити могућност да легитимно изаберу комплементарне одговоре на друштвено неприхватљиво понашање путем различитих поступака који чине повезану целину, како би се решили различити аспекти одређеног друштвеног проблема, под условом да укупност тих правних одговора не представља прекомеран терет за појединца на којег се односе.

Члан 4. Протокола 7 Европске конвенције не искључује у апсолутном смислу вођење два поступка, који се тичу различитих предмета, произишлих из истог животног догађаја, а из којих могу произићи и две санкције, ако су испуњени одређени услови који се односе како на тип тих различитих поступака, одговарајућу везу у временском и просторном смислу, која међу њима постоји, тако и на карактер различитих санкција, које могу да се допуњују, али наравно, не смеју да буду исте садржине, нити да претерано тешко погоде појединца према којем се примењују, те морају бити израз правичне равнотеже између интереса и права појединца заштићених деловањем начела *ne bis in idem* и јавног интереса који налаже/омогућава вођење два поступка у конкретном случају.

Уставном суду поднето је више иницијатива за покретање поступка за оцену уставности одредаба чл. 1а, 2. и 3, члана 4в став 6, члана 4г став 6. и члана 4д став 2. Уредбе о мерама за време ванредног стања⁵², Наредбе о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије⁵³ и члана 2. Уредбе о прекршају за кршење Наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије⁵⁴, у делу који гласи: „без обзира на забрану из члана 8. став 3. Закона о прекршајима („Службени гласник РС“, бр. 65/13, 13/16 и 98/16 –УС)“.

У спроведеном поступку, Уставни суд је, у односу на наведене оспорене акте, између осталог, утврдио:

- Да су због пандемије заразне болести COVID-19, председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе, на основу члана 200. став 5. Устава, донели Одлуку о проглашењу ванредног стања⁵⁵ на територији Републике Србије, које је проглашено 15. марта 2020. године и трајало до 6. маја 2020. године, када је Народна скупштина донела Одлуку о укидању ванредног стања⁵⁶;
- Да је први оспорени акт, Уредбу о мерама за време ванредног стања, донела Влада уз супотпис председника Републике, 16. марта 2020. године, која је прописивала мере којима се одступа од Уставом зајемчених људских и мањинских права; да је Уредба мењана и допуњава на 12 пута у току ванредног стања, у правцу постепеног ублажавања прописаних мера у зависности од ситуације у погледу сузбијања штетних последица због пандемије заразне болести COVID-19; као и

52 „Службени гласник РС“, бр. 31/20, 36/20, 38/20, 39/20, 43/20, 47/20, 49/20, 53/20, 56/20, 57/20, 58/20 и 60/20.

53 „Службени гласник РС“, бр. 34/20, 39/20, 40/20, 46/20 и 50/20.

54 „Службени гласник РС“, број 39/20.

55 „Службени гласник РС“, број 29/20.

56 „Службени гласник РС“, број 65/20.

да је Народна скупштина, на седници одржаној 6. маја 2020. године донела Закон о важењу уредаба које је Влада уз супотпис председника Републике донела за време ванредног стања и које је Народна скупштина потврдила⁵⁷, којим су, између осталог, таксативно наведене уредбе донете за време ванредног стања које су престале да важе његовим окончањем. Уставни суд је констатовао да је, на основу члана 2. став 1. тачка 1) наведеног закона, 6. маја 2020. године престала да важи оспорена Уредба;

- Да је други оспорени акт – Наредба министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије, донета уз сагласност министра здравља 18. марта 2020. године; да је мењана и допуњавана четири пута за време ванредног стања и да је престала да важи 9. априла 2020. године, на основу члана 6. Одлуке о допунама Уредбе о мерама за време ванредног стања⁵⁸, када су питања која су била уређена оспореном Наредбом постала саставни део Уредбе о мерама за време ванредног стања (додавањем новог члана 1а Уредбе);
- Да је трећи оспорени акт – Уредба о прекршају за кршење Наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије донела Влада, уз супотпис председника Републике, 21. марта 2020. године и да је престала да важи 9. априла 2020. године, такође на основу члана 6. Одлуке о допунама Уредбе о мерама за време ванредног стања, када су питања која су била уређена оспореном Уредбом постала саставни део Уредбе о мерама за време ванредног стања (додавањем новог члана 4д Уредбе).

Како су у току трајања поступка пред Уставним судом сви наведени оспорени акти престали да важе, Уставни суд је ценио уставност и законитост наведених акта у време њиховог важења.

Уставни суд је у Одлуци, поред уставних и законских норми, посебно указао на одредбе Европске конвенције, којима је утврђено: да у доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мери коју изискује таква ситуација, с тим да те мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву; да претходна одредба не допушта одступања од члана 2, осим у погледу смрти проузроковане законитим ратним поступцима, или члана 3, 4 (став 1) и 7; да свака Висока страна уговорница која користи своје право да одступи од одредби Конвенције обавештава у потпуности генералног секретара Савета Европе о мерама које предузима и разлозима за њих, да она такође обавештава генералног секретара Савета Европе када такве мере престану да делују и када одредбе Конвенције поново почну да се примењују у потпуности (члан 15. Европске конвенције); да се никоме не сме поново судити нити се може

57 „Службени гласник РС”, број 65/20.

58 „Службени гласник РС”, број 53/20.

поново казнити у кривичном поступку у надлежности исте државе за дело због кога је већ био правоснажно ослобођен или осуђен у складу са законом и кривичним поступком те државе, да одредбе претходног става не спречавају поновно отварање поступка у складу са законом и кривичним поступком дате државе, ако постоје докази о новим или новооткривеним чињеницама, или ако је у ранијем поступку дошло до битне повреде која је могла да утиче на његов исход; да се овај члан не може ставити ван снаге на основу члана 15 Конвенције (члан 4. Протокола 7 уз Европску конвенцију).

Оспореним одредбама Уредбе о прекршају за кршење Наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије (члан 2.) и Уредбе о мерама за време ванредног стања (члан 4д. став 2.), било је предвиђено да се за одређене прописане прекршаје због непоштовања забране кретања, може покренути и довршити прекршајни поступак и у случају да је против учиниоца покренут или је у току кривични поступак за кривично дело које обухвата обележја тог прекршаја, што је супротно начелу *ne bis in idem* од којег одступања нису допуштена. Уставни суд је најпре истакао да је ово начело садржано у члану 34. став 4. Устава, тако што је утврђено да нико не може бити гођен ни кажњен за кривично дело за које је правоснажном пресудом ослобођен или осуђен или за које је оптужба правоснажно одбијена или поступак правноснажно обустављен, нити судска одлука може бити измењена на штету окривљеног у поступку по ванредном правном леку, а истим забранама подлеже вођење поступка за неко друго кажњиво дело, што значи да се ова норма односи и на прекршаје, али и друга казнена дела, попут привредних преступа. Наведено начело је утврђено и у члану 4. став 1. Законика о кривичном поступку и у члану 8. став 1. Закона о прекршајима.

Уставни суд је у односу на ово питање указао и на одредбе Међународног пакта о грађанским и политичким правима (члан 14. став 7.) и Европске конвенције (члан 4. Протокола 7), те је посебно указао на праксу ЕСЉП. У неколико својих одлука, ЕСЉП је заузео став према коме се члан 4. Протокола 7 Европске конвенције мора схватити на начин да забрањује казнени/кривични прогон или суђење за друго дело у мери у којој оно произлази из истоветних чињеница или чињеница које су у суштини битно исте као и прво „кажњиво дело“ за које је већ донета правоснажна осуђујућа или ослобађајућа пресуда (*Maresti против Хрватске*⁵⁹ и *Muslija против Босне и Херцеговине*⁶⁰).

Уставни суд је притом указао да ЕСЉП стоји на становишту да је израз „кривични поступак“ у одредби члана 4. Протокола 7 Европске конвенције у основи шири од значења термина кривични поступак или казнени поступак у већини националних кривичнопроцесних система, што даље значи, када је реч о правном систему Републике Србије, да се под тим термином поистовећују кривични и прекршајни поступак. Према пракси ЕСЉП, суштина се испољава у кључном питању да ли то „друго дело“ може да се сматра кажњи-

59 *Maresti против Хрватске*, представка број 55759/07, од 25. јула 2009. године, став 62.

60 *Muslija против Босне и Херцеговине*, представка број 32042/11, од 14. јануара 2014. године, ст. 32. и 33.

вим делом, што се своди на примену „мерила Енгел“ (*Engel и остали против Холандије*⁶¹), на основу којих се утврђује да ли се ради о „оптужби за кривично/казнено дело“, а која подразумевају оцену следећих питања: 1) правна квалификација дела према домаћем законодавству и 2) природа дела, односно одређеног „противправног понашања“, што подразумева два кумулативна поткритеријума: а) обим прекршене норме и сврху казне, као и б) природу и степен кривичне санкције, односно тежину казне.

Дакле, независно од тога како се конкретан „деликт“ формално означава у националном законодавству, он се сматра „кривичним“, односно „казненим“, уколико из њега произлази/може произаћи казна, односно санкција која је по врсти и тежини иста као што су то кривичне/прекршајне санкције, односно казне садржане уопште у „казненом“, односно у кривичном законодавству. Поред тога, за ЕСЉП је од посебног значаја и природа самог дела, као и вредности које се штите прописивањем таквог дела, а посебно са становишта опсега такве заштите, што значи да се посебно процењује да ли се њиме штите сви грађани или само одређене категорија лица.

Уставни суд је даље указао да је ЕСЉП питање да ли се ради о истом делу (*idem*) примарно решавао применом доктрине материјалног идентитета дела, односно кроз разматрање одговарајуће „материјалне суштине дела“, тако што се утврђује да ли се код оба дела у конкретном случају ради о битно истом чињеничном стању (*Zolotukhin против Русије*⁶²). У пракси ЕСЉП, након ове пресуде, прихваћена је могућност да је изрицање различитих санкција од стране различитих органа које се односе на исто понашање у одређеној мери допуштено на основу члана 4. Протокола 7 уз Европску конвенцију, без обзира на постојање одлуке која има својство *res iudicata*, те да се комбинација санкција у тим предметима треба разматрати као целина. ЕСЉП је стано-вишта да „треба оставити могућност држави да легитимно изабере комплементарне одговоре на друштвено неприхватљиво понашање путем различитих поступака који чине повезану целину, како би се решили различити аспекти одређеног друштвеног проблема, под условом да укупност тих правних одговора не представља прекомеран терет за појединца на којег се односе“ (*А. и В. против Норвешке*⁶³), при томе водећи рачуна на успостављање правичне равнотеже између заштите интереса појединца који је заштићен начелом *ne bis in idem*, са једне стране, и јавног интереса да се успостави потпуни регулаторни приступ у предметном подручју, са друге стране.

Прихватајући ставове ЕСЉП, Уставни суд је своју оцену о постојању „довољно тесне повезаности у садржинском и временском смислу“, као корективних критеријума у односу на „мерила Енгел“, између прекршајног и кривичног поступка утемељио на констатацији о кумулативном постојању следећих релеватних услова: 1) да ли су се у различитим поступцима оствариле усклађене сврхе које се међусобно надопуњују и чине један јединствени поступак;

61 *Engel и остали против Холандије*, представке бр. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72 од 8. јуна 1976. године.

62 *Zolotukhin против Русије*, представка број 14939/03, од 10. фебруара 2009. године

63 *А. и В. против Норвешке*, представке бр. 24130/11 и 29758/11, од 15. септембра 2016. године, став 121.

2) да ли је дуалитет тих поступака била предвидљива последица за окривљеног (*idem*); 3) да ли су ти поступци вођени на начин како би се што више избегло дуплирање у прикупљању и оцени доказа, сарадњом између различитих надлежних тела како би се чињенице утврђене у једном поступку користиле у другом поступку, као и 4) да ли је казна изречена у поступку који је први правоснажно окончан узета у обзир у поступку који је касније правоснажно окончан, и то на начин да укупан износ свих санкција буде сразмеран извршеном делу, тако да окривљени не буде изложен неправди или претераној штети због вођења два поступка и санкционисања различитим санкцијама.

Уставни суд је констатовао да члан 4. Протокола 7 Европске конвенције не искључује у апсолутном смислу вођење два поступка, који се тичу различитих предмета, произишлих из истог животног догађаја, а из којих могу произићи и две санкције, ако су испуњени одређени услови који се односе како на тип тих различитих поступака, одговарајућу везу у временском и просторном смислу, која међу њима постоји, тако и на карактер различитих санкција, које могу да се допуњују, али наравно, не смеју да буду исте садржине, нити да претерано тешко погоде појединца према којем се примењују, те морају бити израз правичне равнотеже између интереса и права појединца заштићених деловањем начела *ne bis in idem* и јавног интереса који налаже/омогућава вођење два поступка у конкретном случају.

Полазећи од уставноправног дејства начелне забране кажњивости прописане у Уставу и изложене праксе ЕСЛП, Уставни суд је у оцени да ли се оспореним актима у њиховом делу који се односи на могуће кршење начела *ne bis in idem*, а у вези са тим и могуће повреде права на правну сигурност, најпре констатовао да је прописаним решењима из оспорених уредби било омогућено да се поред претходне могућности литиспенденције у смислу паралелног вођења и прекршајног и кривичног поступка у односу на исто дело, у крајњем правоснажном исходу тих поступака одступи и од забране садржане у члану 8. Закона о прекршајима, чиме би била извршена повреда уставне забране из члана 34. став 4. Устава. Одступањем од наведене забране из Закона о прекршајима практично би се потенцијално омогућило и двоструко кажњавање у погледу „исте ствари“, односно омогућило би се потенцијално кажњавање у погледу „исте ствари“ у једном казненом поступку, а након што је одговарајућа правоснажна одлука већ донесена у другом и претходно (раније) завршеном казненом поступку, што је, такође, противно забрани садржаној у члану 34. став 4. Устава. Иако би то у пракси било знатно мање вероватно, из решења садржаног у оспореним уредбама би могла произићи и обрнута ситуација, да се након што је већ о конкретном кривичном делу донесена релевантна правоснажна одлука у кривичном поступку, против истог лица потом донесе у односу на исто кажњиво дело и одговарајућа правоснажна одлука у прекршајном поступку, што би такође било противно уставној забрани садржаној у члану 34. став 4. Устава.

У закључку, Уставни суд је констатовао да одредбе члана 4д став 2. Уредбе о мерама за време ванредног стања и члана 2. Уредбе о прекршају за кршење Наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања

лица на територији Републике Србије, у делу који гласи: „без обзира на забрану из члана 8. став 3. Закона о прекршајима („Службени гласник РС“, бр. 65/13, 13/16 и 98/16 –УС)“, у време њиховог важења, нису биле у сагласности са чланом 34. став 4. Устава.

Уставни суд је на овом месту указао на још једну битну чињеницу, а то је да је наведени начин санкционисања био предвиђен за непоштовање мера забране кретања становништва за време трајања ванредног стања у Републици Србији, тј. мере којом се одступа од Уставом зајемчених људских и мањинских права за време ванредног стања и за коју је Уставом утврђен посебан правни режим. Наиме, одредбом члана 202. став 4. Устава таксативно су наведена права зајемчена Уставом где мере одступања ни у ком случају нису дозвољене, што значи ни у време ванредног стања. Међу Уставом зајемченим правима у којима нису допуштена одступања спадају и права из члана 34. Устава (правна сигурност у казненом праву), чији је саставни део и начело *ne bis in idem*. Из тих разлога, наведени делови одредаба члана 4д став 2. Уредбе о мерама за време ванредног стања и члана 2. Уредбе о прекршају за кршење Наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије у време важења нису биле у сагласности ни са одредбом члана 202. став 4. Устава.

Како су идентичне забране (да се не буде суђен или кажњен двапут у истој ствари и забране одступања у ванредним околностима из члана 15. Европске конвенције) утврђене и чланом 4. Протокола 7 уз Конвенцију, наведене одредбе оспорених уредби у време важења нису биле у сагласности ни са овим потврђеним међународним уговором.

Уставни суд је у току поступка утврдио да идентично оспорено решење у Уредби о мерама за време ванредног стања садрже и одредбе члана 4в став 6. и члана 4г став 6. наведеног акта, које нису биле оспорене поднетим иницијативама, те је Уставни суд утврдио да и ове одредбе у делу који гласи: „без обзира на забрану из члана 8. став 3. Закона о прекршајима“, у време важења, нису биле у сагласности са Уставом и потврђеним међународним уговором.

Поводом оспоравања члана 2. Уредбе о мерама за време ванредног стања, Уставни суд је истакао да су овом одредбом Уредбе одређене као могуће мере одступања од људских и мањинских права зајемчених Уставом, за време трајања ванредног стања, а у циљу сузбијања и спречавања ширења заразне болести COVID-19 и заштите становништва од те болести, чиме је Влада надлежним министарствима поставила оквир да конкретизују одређене мере чија је примена потребна, као и да одреде обим примене тих мера. У складу са тим, Министарство унутрашњих послова је било орган који начелно располаже свим релевантним подацима потребним за одлучивање о конкретизацији прописаних мера и њиховом спровођењу, уз сагласност Министарства здравља. Стога је Уставни суд нашао да се овде није радило о „делегирању надлежности Владе на органе државне управе“, како је то било наведено у појединим иницијативама, имајући у виду да је Влада одредила, сагласно Уставу, неопходне мере одступања од зајемчених људских и мањинских права, и то установљавајући их, одређујући њихов легитимни циљ и круг субјеката на које се оне имају применити, према критеријумима који су пре свега били

везани за ефикасно сузбијање и спречавање ширења наведене заразне болести. Наиме, овде се радило о активирању мера и њиховој оперативној примени на терену у датим околностима, од стране надлежних органа. У складу са Уредбом, министар унутрашњих послова је, уз сагласност министра здравља, 18. марта 2020. године донео Наредбу о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије, којом су биле конкретизоване мере забране кретања лица на територији Републике Србије из члана 2. Уредбе, а која је била на снази до 9. априла 2020. године. Уставни суд је, из самог одговора Владе и на основу овлашћења органа државне управе која су прописана у правном поретку Републике Србије, нашао да је оспорена Наредба суштински представљала одговарајући спроведбени акт, који сам по себи не представља вид изворног и самосталног одлучивања самог министра унутрашњих послова, већ је на тај начин само реализована и конкретизована уредба Владе. Уставни суд је даље нашао да мере предвиђене чланом 2. оспорене Уредбе, донете након проглашења ванредног стања, јесу мере које је било неопходно спровести због заштите Уставом зајемченог права на живот и заштиту здравља становништва у Републици Србији, у ситуацији постојања претње неконтролисаног ширења епидемије заразне болести COVID-19 и наступања штетних последица несагледивих размера, како по живот и здравље људи, тако и по здравствени систем Републике Србије. Уставни суд је, такође, истакао да су мере из члана 2. Уредбе о мерама за време ванредног стања биле временски ограничене на трајање ванредног стања у Републици Србији, да су у току трајања биле преиспитиване више пута, како би све мере одговарале обиму у којем је била неопходна њихова примена услед промена епидемиолошке ситуације у којој се држава у датом моменту налазила. Поред тога, Уставни суд је, следом напред наведеног, нашао да одредбе члана 3. Уредбе, којима су биле само одређене мере друге врсте у погледу прихватних центара за мигранте, попут затварања свих прилаза отвореном простору или објекту и онемогућавање напуштања тог простора или објекта без посебног одобрења, или обавезног боравка одређених лица или група лица на одређеном простору или у одређеним објектима, нису супротне Уставу.

Будући да је Уставни суд оценио да наводи иницијатора о неуставности и незаконитости члана 2. и члана 3. став 1. Уредбе о мерама за време ванредног стања и Наредбе о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије нису основани, Уставни суд је утврдио да нису испуњене процесне претпоставке за даље вођење поступка у односу на наведене одредбе Уредбе и Наредбу, те је у овом делу обуставио поступак.

У погледу оспоравања појединих мера забране кретања прописаних за време ванредног стања у Републици Србији, најпре Наредбом министра унутрашњих послова, уз сагласност министра здравља, до 9. априла 2020. године, а након тога одредбама члана 1а и члана 3. ст. 2. и 3. Уредбе о мерама за време ванредног стања, Уставни суд је указао да поред мера ограничења људских права утврђених Уставом, постоји и правни режим одступања од људских права. Овај посебан правни режим који подразумева суспендовање појединих људских права установљава се у ванредним приликама и њега одликује привремени карактер. Правна претпоставка за прописивање мера одступања од људских и мањинских права јесте одлука о проглашењу ван-

редног стања, јер тек по проглашењу ванредног стања дозвољена су одступања од људских и мањинских права зајемчених Уставом, и то само у обиму у којем је то неопходно (члан 202. став 1. Устава). Ове мере не смеју да доведу до разликовања на основу расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или друштвеног порекла, привременог су карактера и престају да важе престанком ванредног стања (члан 202. ст. 2. и 3. Устава). Одредбом члана 202. став 4. Устава су таксативно наведена права зајемчена Уставом код којих је дерогација изричито забрањена (на исти начин су ова питања уређена и одредбама члана 15. Европске конвенције и члана 4. Међународног пакта о грађанским и политичким правима).

Уставни суд је, полазећи од наведеног, констатовао: да је ванредно стање проглашено у Републици Србији 15. марта 2020. године, доношењем Одлуке о проглашењу ванредног стања од стране председника Републике, председника Народне скупштине и председника Владе; да је Влада уз супотпис председника Републике донела Уредбу о мерама за време ванредног стања; и да су све мере забране кретања у току трајања ванредног стања преиспитиване у зависности од степена угрожености становништва од заразне болести, тако да су исте ублажаване како је епидемиолошка слика у држави била све боља, односно како су све више опадали бројеви заражених лица, лица са тешком клиничком сликом и преминулих од ове болести. Уставни суд је констатовао да је одређеној категорији лица била прописана забрана кретања од најстроже, потпуне забране кретања у трајању од три дана, до дозволе кретања суботом, односно недељом у тачно одређеном временском интервалу ради куповине намирница, а затим и до дозволе кретања најпре одређених дана у седмици у предвиђеном временском интервалу по 30 минута, првенствено ради шетње, да би затим, кретање ових лица било дозвољено сваког дана по 60 минута у периоду од 18 часова (када је за остале категорије становника ступала на снагу забрана кретања, чиме се спречавала могућност преношења заразе) до 01 час наредног дана у пречнику од 600 метара удаљености од места пребивалишта, односно боравишта, с тим што се ове мере забране кретања нису односиле на физичка лица којима је била потребна неопложна здравствена помоћ. Из наведеног је следило да је наведена мера забране кретања за најстарију популацију становништва била прописана првенствено ради заштите њихових живота и здравља, те да је преиспитивана и ублажавана више пута у току трајања ванредног стања.

У односу на истицану дискриминацију ове категорије становништва у односу на лица млађа од 65 година живота, Уставни суд је истакао да за мере одступања важи посебан режим забране дискриминације који је утврђен чланом 202. став 2. Устава, а не чланом 21. Устава, на који су се подносиоци иницијатива позивали.

Поводом навода једног од подносилаца иницијатива да му је прописаном мером забране кретања за време ванредног стања било онемогућено обављање адвокатске делатности, Уставни суд је истакао да је одредбом тачке 3. став 1. подтачка 3) оспорене Наредбе било предвиђено да се прописане мере забране кретања за време ванредног стања не односе на лица којима Министарство унутрашњих послова изда дозволу кретања, чиме је дата мо-

гућност да, по прибављању овакве дозволе, велики број послодаваца и предузетника настави да обавља своју делатност у пуном или смањеном обиму.

У погледу навода појединих иницијатива да су наведеним мерама забране кретања лица од 65 и више година живота била лишена слободе и да им је тиме повређено Уставом зајемчено право на слободу и личну безбедност из члана 27. Устава, односно допунска права у случају лишења слободе без одлуке суда из члана 29. Устава, Уставни суд је нашао да мере којима се одступа од Уставом зајемченог права слободе кретања, а које су биле неопходне ради сузбијања и спречавања ширења заразне болести COVID-19 и заштите становништва од те болести за време ванредног стања, не представљају лишење слободе наведених лица и не могу се довести у правну везу са повредом права из чл. 27. и 29. Устава. Следом овог закључка, ни привремено ограничење кретања тражилаца азила и ирегуларних миграната смештених у центре за азил и прихватне центре у Републици Србији за време трајања ванредног стања није представљало лишење, ни према својој сврси, нити према садржини.

У односу на наводе појединих подносилаца иницијатива да је због забране кретања појединим лицима у време Васкршњих празника (17–20. априла 2020. године) било повређено њихово право на слободу вероисповести из члана 43. Устава, имајући у виду да нису могли да присуствују ускршњим верским службама и обаве чин причешћа, Уставни суд је нашао да се у конкретном случају није радило о мери којом се дерогира слобода вероисповести, већ о мери којом се дерогира слобода кретања за време проглашеног ванредног стања, са циљем да се спречи ширење вирусног обољења, уз подсећање да је у то време на снази била и наредба којом је било забрањено окупљање више од пет лица у затвореном простору због опасности од ширења заразне болести COVID-19.

Поводом навода појединих подносилаца иницијатива да оспореном Наредбом није било предвиђено посебно време када у току трајања забране кретања власници могу извести своје кућне љубимце у шетњу, чиме се директно угрожава добробит и здравље животиња, Уставни суд је најпре указао да није надлежан да цени тзв. „недостајућа“ решења у оспореном акту, већ само постојећа решења. Међутим, у овом конкретном случају, Уставни суд је указао да је изменама и допунама оспореном Наредбом било дозвољено извођење кућних љубимаца сваког дана у одређеном временском периоду, тако да је на тај начин уклоњен и основ оспоравања ових подносилаца иницијатива.

Будући да је Уставни суд оценио да наводи иницијатора о неуставности и незаконитости одредаба члана 1а и члана 3. ст. 2. и 3. Уредбе о мерама за време ванредног стања нису основани, а имајући и виду да је оспорена уредба престала да важи, Уставни суд је утврдио да нису испуњене процесне претпоставке за даље вођење поступка, те је у овом делу обуставио поступак.

Уставна жалба

Устав из 2006. године је увео у правни систем Републике Србије ново правно средство за појединачну заштиту људских права. Ово правно средство је установљено у корист појединаца, чиме им се омогућава да се обрате непосредно Уставном суду због евентуалних повреда људских права и слобода. Према Уставу, уставна жалба се може изјавити против појединачног акта или радње свих државних органа који су носиоци законодвне, извршне или судске власти или организација којима су поверена јавна овлашћења, а којима се повређују или ускраћују људска или мањинска права и слободе зајемчени Уставом, ако су исцрпљена или нису предвиђена друга правна средства за њихову заштиту⁶⁴.

Предмет непосредне уставносудске заштите у поступку по уставној жалби могу бити „сва људска и мањинска права и слободе, индивидуална и колективна, зајемчена Уставом, независно од њиховог систематског места у Уставу и независно од тога да ли су изричито уграђена у Устав или су у уставноправни систем имплементирана потврђеним међународним уговорима.“⁶⁵

ЕСЉП је у предмету *Винчић и други против Србије*⁶⁶ констатовао да је уставна жалба ефикасан правни лек, и то од 7. августа 2008. године, када су прве мериторне одлуке Уставног суда по уставним жалбама објављене у „Службеном гласнику РС“.

У току поступка пружања уставносудске заштите, поводом испитивања основаности уставне жалбе у границама захтева истакнутог у њој, Уставни суд утврђује да ли је у поступку одлучивања о правима и обавезама подносиоца уставне жалбе повређено или ускраћено његово Уставом зајемчено право или слобода.

Када Уставни суд утврди да је оспореним актом или радњом повређено или ускраћено људско или мањинско право и слобода зајемчена Уставом, Уставни суд може да поништи појединачни акт, забрани даље вршење или нареди вршење одређене радње и може одредити да се уклоне штетне последице у одређеном року.

64 Члан 170. Устава.

65 Став Уставног суда у поступку испитивања и одлучивања по уставној жалби, Редакциона комисија Уставног суда, усвојен на седници од 10. априла 2009. године.

66 *Винчић и други против Србије*.

Члан 23. Устава: Слободан развој ЛИЧНОСТИ

Људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите.

Свако има право на слободан развој личности, ако тиме не крши права других зајемчена Уставом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-7676/2015 од 08. фебруара 2018. године

- ▶ Посебни затворски режим; мера усамљења; обавезно ношење затворске одеће
- ▶ Одлука о одбијању; кривично право; није утврђена повреда права на људско достојанство из члана 23. Устава, нити права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава

Оправдано је успостављање установа са високим степеном безбедности за поједине притворенике и затворенике, за која лица важе строга безбедносна правила. Посебни затворски режими, као што је мера усамљења, у облику казне самицом, изолације или сепарације, сами по себи, нису у супротности са чланом 3. Конвенције, ако је законита и ако за њену примену постоје ваљани разлози.

Ускраћивање контакта са другим затвореницима из разлога безбедности, дисциплине или заштите, само по себи, не представља нечовечно или понижавајуће поступање, нити се обавезно ношење затворске одеће, ако је у складу са општим правилима и није арбитарно, може сматрати понижавајућим поступањем према осуђеницима.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду и радњи Казнено-поправног завода Београд – Падинска Скела, којом је одлучивано о захтеву за судску заштиту положаја осуђеног лица у установи за из-

државање казне затвора. Подносилац је навео да му суд није пружио потребну заштиту права да у казнено-поправном заводу носи сопствену одећу, да се над њим континуирано спроводи фактичка примена посебне мере смештаја под посебним надзором, са искључивом намером да се незаконито казни и понизи нечовечним и понижавајућим поступањем, те да му је тако повређено начело једнакости пред Уставом и законом и забрана дискриминације из члана 21. Устава, право на достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава, право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као несновану и утврдио да није дошло до повреде права на достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава, нити права на правично суђење из члана 32. Устава, имајући у виду да Устав никоме не јемчи право да ће казну затвора на коју је осуђен издржавати у установи одређеног типа.

Приликом одлучивања о уставној жалби, Уставни суд је указао на праксу ЕСЉП према којој је, с једне стране, оправдано успостављање установа са високим степеном безбедности за поједине притворенике и затворенике, за која лица важе строжа безбедносна правила (*Ramirez Sanchez против Француске*⁶⁷), а да, с друге стране, ови посебни затворски режими, као што је мера усамљења, у облику казне самицом, изолације или сепарације, сами по себи, нису у супротности са чланом 3. Европске конвенције, која садржински одговара одредбама чл. 23. и 25. Устава, и то под условом да је законита и да за њену примену постоје ваљани разлози (*Van der Ven против Холандије*⁶⁸). Стога ускраћивање контакта са другим затвореницима из разлога безбедности, дисциплине или заштите, само по себи, не представља нечовечно или понижавајуће поступање, нити се обавезно ношење затворске одеће, ако је у складу са општим правилима и није арбитарно, може сматрати понижавајућим поступањем према осуђеницима (*McFeely против Уједињеног Краљевства*⁶⁹).

ЕСЉП је у предмету *Irska против Уједињеног Краљевства*⁷⁰ дефинисао појам понижавајућег поступања као поступање које проузрокује осећања страха, стрепње или ниже вредности која могу да понизе или да слома физичку или менталну отпорност жртве, односно да је поступање понижавајуће онда када код жртве изазива осећај страха узнемирености и инфериорности, дакле поступање које може да понизи и осрамоти.

Имајући у виду да Устав никоме не јемчи право да ће казну затвора на коју је осуђен издржавати у установи одређеног типа, Уставни суд је оценио да се не могу прихватити као основани наводи уставне жалбе о повреди права из чл. 23. и 32. став 1. Устава којима се позива на то да суд подносиоцу није пружио потребну заштиту права да у заводу носи своју летњу одећу, а да је

67 *Ramirez Sanchez против Француске*, представка број 59450/00, од 4. јула 2006. године, ст. 80, 82 и 138.

68 *Van der Ven против Холандије*, представка број 50901/99, од 4. фебруара 2003. године, ст. 51.

69 *McFeely против Уједињеног Краљевства*, представка број 9317/78, од 15. маја 1980. године ст. 81.

70 *Irska против Уједињеног Краљевства*, ст. 167.

у циљу његовог омаловажавања задужен одећом дугих рукава у летњем периоду, која својом бојом наглашава његову искљученост из друштва.

Уж-9205/2018 од 13. фебруара 2020. године

- ▶ **Част и углед јавне личности; право на приватни живот јавне личности, ограничавање политичког говора или дебате о питањима од јавног интереса; принцип сразмерности**
- ▶ **Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на људско достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава**

У ситуацији када су част и углед једне личности (политичара) у сукобу са слободом изражавања друге личности (политичког противника), судови су у обавези да две сукобљене вредности доведу у равнотежу, те пажљиво примене принцип сразмерности.

Границе прихватљиве критике увек су шире када је циљ критике политичар као јавни функционер, али ни тада нису апсолутне, што значи да право на критику није неограничено. Слобода медија може да се ограничи ради остваривања, поштовања и заштите права и угледа других лица. Слобода изражавања представља један од суштинских темеља демократског друштва и она важи како за „информације“ или „идеје“ које се прихватају или сматрају увредљивим, тако и за оно што вређа, шиканира или узнемирава, па изузеци од слободе изражавања морају бити строго тумачени, а потреба за било каквим ограничењима мора бити убедљиво утврђена. Има мало простора за ограничавање политичког говора или дебате о питањима од јавног интереса, а границе прихватљиве критике су шире у погледу политичара него у погледу приватних лица.

За разлику од приватних лица, јавне личности се неизбежно и свесно стављају пред оцену јавности, а њихове речи и дела су изложени пажљивијем испитивању јавности, па стога морају показати већи степен толеранције. У доброј намери се саопштавају информације о питањима од јавног интереса, чак и кад то подразумева штетне изјаве о појединцима, а слобода изражавања је посебно важна за политичке странке и њихове активне чланове. Мора се узети у обзир да ли се спорни изрази тичу нечијег приватног живота или нечијег понашања у службеном својству.

Подносилац, познат политичар, је изјавио уставну жалбу против пресуде Апелационог суда у Новом Саду којом је правоснажно одбијен као неоснован његов тужбени захтев ради накнаде штете због повреде части и угледа против туженог А. М., политичког противника, јер је у електронским и писаним медијима против подносиоца изнео низ неистинитих изјава увредљивог карактера. Према мишљењу подносиоца, оспореном пресудом му је повређено начело заштите људских и мањинских права и слобода из члана 22. Устава, право на људско достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава и право на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да подносиоцу није повређено право на људско достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава, имајући у виду да је закључио да је у оспореној пресуди другостепени суд на уставноправно прихватљив начин образложио своје становиште којим је одбијен тужбени захтев подносиоца и оценио околности конкретног случаја, правилно постављајући границу између супротстављених права, тј права на достојанство личности и права на приватност подносиоца уставне жалбе, са једне стране, и слободе изражавања туженог, са друге. Упреосталом делу уставна жалба је одбачена.

С позивом на праксу ЕСЉП, Уставни суд је углед и част у овом предмету посматрао као саставни део права на приватни живот. Наиме, према пракси ЕСЉП, право на поштовање приватног живота из члана 8. Конвенције, између осталог, штити и право појединца на поштовање његовог угледа који представља аспекте како његовог личног идентитета, тако и друштвеног живота, тј. обликује начин на који други доживљавају ту особу и како та особа сама себе доживљава.

Одлучујући по уставној жалби, Уставни суд је заузео став да у ситуацији када су част и углед једне личности (политичара) у сукобу са слободом изражавања друге личности (политичког противника), судови су у обавези да две сукобљене вредности доведу у равнотежу, те пажљиво примене принцип сразмерности. По оцени Уставног суда, као и ЕСЉП, границе прихватљиве критике увек су шире када је циљ критике политичар као јавни функционер, али ни тада нису апсолутне, што значи да право на критику није неограничено. Слобода медија може да се ограничи ради остваривања, поштовања и заштите права и угледа других лица, а слобода изражавања представља један од суштинских темеља демократског друштва и важи како за „информације“ или „идеје“ које се прихватају или сматрају увредљивим, тако и за оно што вређа, шиканира или узнемирава (*Castells против Шнаније*⁷¹ и *Vogt против Немачке*⁷²). Изузеци од слободе изражавања морају бити строго тумачени, а потреба за било каквим ограничењима мора бити убедљиво утврђена (*Handyside против Уједињеног Краљевства*⁷³). Према ставу ЕСЉП, има мало простора за ограничавање политичког говора или дебате о питањима од јавног интереса (*Sürek против Турске*⁷⁴), а границе прихватљиве критике су шире у погледу политичара него у погледу приватних лица (*Oberschlick против Аустрије*⁷⁵). За разлику од приватних лица, јавне личности се неизбежно и свесно стављају пред оцену јавности, а њихове речи и дела су изложени пажљивијем испитивању јавности, па стога морају показати већи степен толеранције (*Lingens против Аустрије*⁷⁶). ЕСЉП је више пута потврдио да се саопштавају, у доброј намери, информације о питањима од јавног интереса, чак и кад то подразумева штетне изјаве о појединцима (*Bladet Tromsø и Stensaas против Норвеш-*

71 *Castells против Шнаније*, представка број 11798/85, од 23. априла 1992. године.

72 *Vogt против Немачке*, представка број 17851/91, од 26. септембра 1995. године.

73 *Handyside против Уједињеног Краљевства*, представка број 5493/72, од 7. децембра 1976. године.

74 *Sürek против Турске*, представка број 26682/95, од 8. јула 1999. године.

75 *Oberschlick против Аустрије*, представка број 11662/85, од 23. маја 1991. године.

76 *Lingens против Аустрије*, представка број 9815/82, од 8. јула 1986. године.

ке⁷⁷), а да је слобода изражавања посебно важна за политичке странке и њихове активне чланове (*Incal против Турске*⁷⁸), као и да се мора узети у обзир да ли се спорни изрази тичу нечијег приватног живота или нечијег понашања у службеном својству (*Dalban против Румуније*⁷⁹).

Уставни суд је у Одлуци констатовао да се подносилац уставне жалбе, као познат политичар, у контексту права на приватност има сматрати јавном личношћу и позвао се на Резолуцију Парламентарне скупштине Савета Европе Рес 1165(1998) о праву на приватност⁸⁰, којом су јавне личности дефинисане као особе које обављају јавне функције и/или се користе јавним изворима прихода и, шире, све оне особе које имају улогу у јавном животу, било у политици, економији, уметности, социјалној сфери, спорту или било којој другој области, као и да право на приватност, зајемчено чланом 8. ЕСЉП, не би требало да штити појединца само од мешања јавних власти, него и од мешања приватних лица или институција, укључујући и медије.

Како је истакнуто у Одлуци, право на част и углед припада свим грађанима, па сходно томе заштита права на част и углед обухвата и политичаре, чак и кад не поступају у приватном својству. Међутим, у тим случајевима услови за заштиту се морају одмерити са интересима друштва на отворену дискусију о политичким стварима. Додатно, границе прихватљиве критике су шире када је реч о јавним личностима у односу на приватна лица и, за разлику од обичних грађана који то својство немају, јавне личности су неизбежно и свесно изложене помном испитивању сваке своје речи и дела, од јавности уопште, те морају испољавати већи степен толеранције. Природа и статус политичке функције су изузетно важни са аспекта пропорционалности у смислу толеранције и јавне личности морају да покажу већи степен исте, а поготово кад се расправа односи на домен политичке и јавне расправе и тиме не задире у приватан, нити професионални живот подносиоца.

Уставни суд је, у контексту конкретног предмета, прихватио да је суд који је донео оспорену пресуду посебно имао у виду да се подносилац дуги низ година бавио политиком, да на политичкој сцени Србије изјаве и натписи сличних садржина представљају свакодневицу, да је подносилац сличним изјавама био изложен и у ранијем периоду током активног бављења политиком, као и да је као јавна личност и активни учесник политичког живота морао бити спреман да у датим политичким околностима поднесе, уз већи степен толеранције, све негативне критике, што је као дугогодишњи политичар могао очекивати, те да је подносилац, као актуелни политичар, био дужан да испољи виши степен толеранције на изјаве туженог као политичког противника, па те изјаве нису биле подобне да подносиоцу проузрокују душевне болове због повреде угледа и части, који би оправдали досуђивање новчане накнаде за нематеријалну штету. Уставни суд је истакао да уколико

77 *Bladet Tromsø u Stensaas против Норвешке*, представка број 21980/93, од 20. маја 1999. године.

78 *Incal против Турске*, представка број 22678/93, од 9. јуна 1998. године.

79 *Dalban против Румуније*, представка број 28114/95, од 28. септембра 1999. године.

80 Резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе, Рес 1165(1998) о праву на приватност, од 26. јуна 1998. Године

су употребљени изрази у спорним изјавама и били прејаки, мора се водити рачуна о томе да слобода изражавања политичког противника подразумева и извештајан степен провоцирања, посебно када се ради о особи која узима учешће у јавној дискусији о темама од значаја за јавност, те да је самим тим подносилац уставне жалбе, од тренутка када се упустио у политички живот, морао трпети више него остали који то не чине.

Уставни суд је закључио да је у оспореној пресуди другостепени суд на уставноправно прихватљив начин оценио околности конкретног случаја, правилно постављајући границу између супротстављених права – права на достојанство личности и права на приватност подносиоца уставне жалбе, с једне стране, и слободе изражавања туженог, с друге, као и да је суд у оспореној пресуди дао јасне и довољне уставноправно прихватљиве разлоге за свој став да у конкретном случају спорним изјавама туженог није повређен углед, нити част подносиоца уставне жалбе.

Члан 24. Устава: Право на живот

Људски живот је неприкосновен.

У Републици Србији нема смртне казне.

Забрањено је клонирање људских бића.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-4527/2011 од 31. јануара 2013. године⁸¹

- Позитивна обавеза државе; материјални аспект права на живот; процесни аспект права на живот; допуштеност *ratione personae*; допуштеност *ratione temporis*; насилна смрт; делотворна истрага
- Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на живот из члана 24. став 1. Устава

Право на живот спада у „тврдо језгро“ људских права које не може да буде предмет било каквог ограничења или одступања, те подразумева позитивну обавезу државе да предузме све потребне мере како би се заштитио живот лица које је под њеном надлежношћу, у материјално-правном и процесноправном смислу.

Уставна жалба је допуштена *ratione personae* када су подносиоци блиски сродници „жртве“ – лица која су под још увек неразјашњеним околностима лишена живота. Уставна жалба је допуштена *ratione temporis* када из контекста и околности конкретног случаја произлази постојање релевантних догађаја пре ступања на снагу Устава.

Материјалноправни аспект се огледа у позитивној обавези државе да предузме све неопходне мере како до насилне смрти не би дошло, што

⁸¹ „Службени гласник РС“, број 18/13.

подразумева успостављање правног оквира који треба да пружи ефикасну заштиту од претњи усмерених на право на живот, постојање делотворних кривичноправних и других норми које би одвраћале од вршења кривичних дела против живота лица, процесних механизма за спречавање, сузбијање и кажњавање повреда тих норми, као и предузимање превентивних мера ради заштите живота, посебно у односу на опасне делатности које потенцијално представљају ризик за живот.

У процесноправном смислу, позитивна обавеза државе се састоји у спровођењу независне и делотворне истраге у случају када је неко лице лишено живота, што подразумева постојање ефикасног судског система у оквиру којег ће бити спроводен поступак који не мора нужно по свом карактеру да буде кривични.

Обавеза заштите живота захтева постојање неке врсте делотворне званичне истраге када су појединци убијени услед сумње у употребу силе, било од стране државних службеника или од стране приватних лица, при чему истрага мора бити делотворна у смислу да може довести до идентификације и кажњавања одговорних.

Обавеза заштите живота није обавеза циља већ обавеза средстава, што значи да су надлежни државни органи у обавези да предузму све разумне мере које су им на располагању како би обезбедили доказе у вези са конкретним догађајем, укључујући, пред осталог, и узрок смрти. Сваки недостатак у „истрази“ који подрива њену способност да се утврди узрок смрти или одговорна особа, може представљати ризик да наведени стандард неће бити задовољен, при чему постоји имплицитни захтев за хитношћу и разумном експедитивношћу. Иако могу постојати стварне потешкоће које спречавају напредовање одређене истраге, брзо реаговање власти у ситуацијама које укључују употребу смртоносне силе могу се генерално сматрати суштинским за очување поверења јавности у владавину права и спречавање сваке појаве завере или толерисања незаконитих радњи. Из истих разлога, мора постојати довољан елемент јавне контроле истраге или њених резултата како би се осигурала одговорност за полагање рачуна и у пракси и у теорији, степен јавне контроле који се тражи може бити различит од предмета до предмета, а блиски рођаци жртве морају учествовати у поступку у свим предметима у мери која је потребна како би се чували њихови легитимни интереси.

Подносиоци, очеви покојних Д. Ј. и Д. М., су изјавили уставну жалбу против „радњи нечињења, непоступања... по захтевима за спровођење истраге од 10. октобра 2005. године од стране бившег Окружног суда у Београду“. Уставна жалба је изјављена и због „непоступања надлежних државних органа у циљу расветљавања свих околности око убиства покојних Д. Ј. и Д. М., а нарочито откривања и процесуирања починиоца“, чија је смрт наступила док су били на одслужењу редовног војног рока у Војсци Државне заједнице Србија и Црна Гора, у касарни Топчидер у Београду, због повреде права на живот из члана 24. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу подносилаца и утврдио да је пропуштањем надлежних државних органа подносиоцима повређено право на живот из члана 24. став 1. Устава, имајући у виду да ни након скоро осам година од смрти синова подносилаца преткривични поступак није окончан, тако да основна сврха овакве „истраге“, која је требало да осигура делотворно

спровођење закона који штите право на живот, није обезбеђена. Уставни суд је поступајућим надлежним органима наложио да предузму све мере како би се преткривични поступак окончао у најкраћем року. Такође, Уставни суд је подносиоцима утврдио право на накнаду нематеријалне штете, сваком у износу од по 5.000 евра.

Приликом одлучивања о постојању повреде права на живот, Уставни суд је истакао да „иако Устав не гарантује право да ће се кривични поступак против трећих лица водити“, у конкретном случају је од одлучујућег значаја била чињеница да је реч о поступку који се водио у вези са повредом права на живот из члана 24. став 1. Устава. Будући да према ставу ЕСЉП, право на живот спада у „тврдо језгро“ људских права која се јемче сваком лицу и које не може бити предмет било каквог ограничења или дерогирања, оно подразумева позитивну обавезу државе да предузме све потребне мере како би се заштитио живот лица које је под њеном надлежношћу, у материјалноправном и процесноправном смислу (*L.C.B. против Уједињеног Краљевства*⁸², *Guerra и други против Италије*⁸³ и *Botta против Италије*⁸⁴).

Узимајући у обзир праксу ЕСЉП који је разматрао представке сродника лица која су лишена живота под још увек неразјашњеним околностима, с аспекта права на живот из члана 2. ЕКЉП, јер није спроведена делотворна и ефикасна истрага у вези са смрћу тих лица (*Šilih против Словеније*⁸⁵, *Akdeniz и други против Турске*⁸⁶ и *McKerr против Уједињеног Краљевства*), Уставни суд је у конкретном предмету закључио да је уставна жалба допуштена *ratione personae*.

Такође, у складу са праксом ЕСЉП (*Šilih против Словеније*⁸⁷ и *Hackett против Уједињеног Краљевства*⁸⁸) Уставни суд је заузео став да је уставна жалба подносилаца допуштена *ratione temporis* са Уставом у оној мери у којој се односи на догађаје и радње након ступања на снагу Устава. Будући да је у околностима конкретnog случаја, у периоду од више од пет година било разних процесних радњи у спорном преткривичном поступку почев од 8. новембра 2006. године, укључујући и чињеницу да је поступак још увек у току, Уставни суд је оценио да наведено указује на озбиљне недостатке ранијег поступка, при чему је имао у виду и релевантне догађаје пре наведеног датума.

Оцењујући питање благовремености уставне жалбе, Уставни суд је пошао од тога да је у конкретном случају истакнута повреда права на живот, која се у свом процесно-правном аспект приликом истраге сумњивих смртних случајева исказује као обавеза државе да поступа темељно, независно и стварно, а не фингирано, као и да се овај аспект права на живот не може заштитити ни у једном другом поступку осим у поступку пред Уставним судом. Стога је, према становишту Уставног суда, оспорена трајна радња пропуштања на-

82 *L.C.B. против Уједињеног Краљевства*, представка број 23413/94, од 9. јуна 1998. године, ст. 36.

83 *Guerra и други против Италије*, представка број 14967/89, од 19. фебруара 1998. године.

84 *Botta против Италије*, представка број 21439/93, од 24. фебруара 1998. године

85 *Šilih против Словеније*, представка број 71463/01, од 9. априла 2009. године.

86 *Akdeniz и други против Турске*, представка број 25165/94, од 31. маја 2001. године.

87 *Šilih против Словеније*, ст. 159. и 161.

88 *Hackett против Уједињеног Краљевства*, представка број 34698/04, од 10. маја 2005. године.

длужних државних органа да утврде околности под којима је наступила смрт синова подносиоца уставне жалбе, па је Уставни суд оценио да је уставна жалба благовремена.

Одлучујући о меритуму предмета, Уставни суд је пошао од тога да се према пракси ЕСЉП материјалноправни аспект огледа у позитивној обавези државе да предузме све неопходне мере како до насилне смрти не би дошло, што подразумева успостављање правног оквира који треба да пружи ефикасну заштиту од претњи усмерених на право на живот (видети, *mutatis mutandis*, *Osman против Уједињеног Краљевства*⁸⁹), постојање делотворних кривичноправних и других норми које би одвраћале од вршења кривичних дела против живота лица, као и процесних механизма за спречавање, сузбијање и кажњавање повреда тих норми (*Streletz, Kessler u Krenz против Немачке*⁹⁰), предузимање превентивних мера ради заштите живота, посебно у односу на опасне делатности које потенцијално представљају ризик за живот (*Oneriyildiz против Турске*⁹¹).

У процесноправном смислу, позитивна обавеза државе се састоји у спровођењу независне и делотворне истраге у случају када је неко лице лишено живота (*McKerr против Уједињеног Краљевства*⁹²), што подразумева постојање ефикасног судског система у оквиру којег ће бити спроводен поступак који не мора нужно по свом карактеру да буде кривични.

Уставни суд је у овом случају применио ставове ЕСЉП изражене у пресуди *Младеновић против Србије*⁹³, где обавеза заштите живота захтева постојање неке врсте делотворне званичне истраге када су појединци убијени услед сумње у употребу силе, било од стране државних службеника или од стране приватних лица (*Branko Tomašić и други против Хрватске*⁹⁴); да та истрага мора бити делотворна у смислу да може довести до идентификације и кажњавања одговорних (*Ođur против Турске*⁹⁵); да то није обавеза циља већ обавеза средстава, што значи да су надлежни државни органи у обавези да предузму све разумне мере које су им на располагању како би обезбедили доказе у вези са тим догађајем, укључујући, поред осталог, и узрок смрти; да сваки недостатак у „истрази“ који подрива њену способност да се кроз њу утврди узрок смрти или одговорна особа, може представљати ризик да наведени стандард неће бити задовољен (*Bazorkina против Русије*⁹⁶); да постоји имплицитни захтев за хитношћу и разумном експедитивношћу (*Yaşa против Турске*⁹⁷ и *Mahmut Kaуа*

89 *Osman против Уједињеног Краљевства*, представка број 23452/94, од 28. октобра 1998. године, ст. 115. и 116.

90 *Kessler u Krenz против Немачке*, представка бр. 34044/96, 35532/97 и 44801/98, од 22. марта 2001. године ст. 86.

91 *Oneriyildiz против Турске*, представка број 48939/99, од 30. новембра 2004. године, ст. 107.

92 *McKerr против Уједињеног Краљевства*, представка број 28883/95, од 4. маја 2001. године ст. 111.

93 *Младеновић против Србије*, представка број 1099/08, од 22. маја 2012. године.

94 *Branko Tomašić и други против Хрватске*, представка број 46598/06, од 15. јануара 2009. године, ст. 62.

95 *Ođur против Турске*, представка број 21594/93, од 20. маја 1999. године ст. 88.

96 *Bazorkina против Русије*, представка број 69481/01, од 27. јула 2006. године ст.118.

97 *Yaşa против Турске*, представка број 22495/93, од 2. септембра 1998. године ст. 102-04.

*против Турске*⁹⁸); да иако могу постојати стварне потешкоће које спречавају напредовање одређене истраге, брзо реаговање власти у ситуацијама које укључују употребу смртоносне силе могу се генерално сматрати суштинским за очување поверења јавности у владавину права и спречавање сваке појаве завере или толерисања незаконитих радњи (*Jularić против Хрватске*⁹⁹); да из истих разлога мора постојати довољан елемент јавне контроле истраге или њених резултата како би се осигурала одговорност за полагање рачуна и у пракси и у теорији и да степен јавне контроле који се тражи може бити различит од предмета до предмета, као и да блиски рођаци жртве морају учествовати у поступку у свим предметима у мери која је потребна како би се чували њихови легитимни интереси (*Shanaghan против Уједињеног Краљевства*¹⁰⁰).

Уставни суд је у конкретном предмету закључио да је обавеза надлежних правосудних органа – јавног тужилаштва и суда, била да управо у оквиру преткривичног поступка делотворно истраже околности под којима се догађај одиграо и да утврде евентуалну одговорност одређених лица.

Уставни суд је истакао да је преткривични поступак започет одмах након смрти синова подносилаца уставне жалбе у октобру 2004. године, да до дана подношења уставне жалбе, 4. октобра 2011. године, а ни након тога, није окончан, при чему у периоду од 29. септембра 2009. године до 30. маја 2011. године нису предузимане било какве радње. Уставни суд је нашао да се раздобље потпуне неактивности у погледу напредовања преткривичног поступка у овом предмету од једне године и шест месеци ипак чини неразумним и да је ово кашњење, заједно са укупном дужином преткривичног поступка од преко седам година, односно преко пет година од ступања на снагу Устава, довело у питање делотворност спроведених истражних радњи, те је нужно морало имати негативан утицај на изгледе за утврђивање истине.

Имајући у виду све наведено, те чињенице да се са процесноправног аспекта права на живот, у околностима какве су постојале у овом предмету, у начелу захтева предузимање истражних радњи које су такве да могу довести до утврђења идентитета одговорних, а да ни након скоро осам година од смрти синова подносилаца уставне жалбе преткривични поступак није био окончан, нити се поуздано знало под којим околностима су они настрадали и ко би могао бити одговоран. Уставни суд је оценио да основна сврха овакве „истраге“, која је требало да осигура делотворно спровођење закона који штите право на живот, није била обезбеђена, иако је обавеза надлежних органа да спроведу хитну и делотворну „истрагу“ у смислу заштите права на живот од виталног значаја за одржавање поверења јавности у владавину права и правну сигурност.

Уставни суд није посебно разматрао повреду права на суђење у разумном року, јер је захтев хитности из члана 32. став 1. Устава саставни део члана 24. став 1. Устава у процесном смислу.

98 *Mahmut Kaya против Турске*, представка број 22535/93, од 28. марта 2000. године ст. 106. и 107.

99 *Jularić против Хрватске*, представка број 20106/06, од 10. јануара 2011. године ст. 43.

100 *Shanaghan против Уједињеног Краљевства*, представка број 37715/97, од 4. маја 2001. године ст. 91. и 92.

Уж-356/2015 од 08. децембра 2016. године

- ▶ **Право на живот у грађанском поступку; апсолутно нужна употреба силе**
- ▶ **Одлука о одбијању, грађанско право; није утврђена повреда права на живот из члана 24. Устава, ни права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Када нема намерне одговорности власти или повреда произлази из њеног немара, члан 2. Европске конвенције не успоставља право тужиоца на казнени прогон трећих особа, већ обавеза може бити задовољена ако су жртви доступна грађанскоправна средства, било засебно или у вези с казненоправним средствима, која омогућавају успостављање одговорности, те другу врсту обештећења попут накнаде штете или објављивања одлуке.

Одредбом члана 2. став 2. Европске конвенције утврђено је да се лишење живота не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна: а) ради одбране неког лица од незаконитог насиља; б) да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе и ц) приликом законитих мера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне.

Подносиоци, блиски сродници Г. П., су изјавили уставну жалбу против пресуде Основног суда у Зрењанину и пресуде Апелационог суда у Новом Саду, којима је правоснажно одбијен њихов тужбени захтев да се тужена Република Србија обавезе да им на име накнаде нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због смрти блиског лица и због повреде права личности, угледа, достојанства и личног интегритета, као и за претрпљени страх исплати одређене новчане износе, као и да им на име материјалне штете исплати одређене износе за трошкове сахране и друге трошкове. Према наводима подносилаца, судови нису правилно и потпуно утврдили чињенице везане за штетни догађај, када је њихов син, односно брат, приликом претреса стана од стране полицијских службеника лишен живота, због чега је и материјално право примењено на њихову штету. Подносиоци су истакли повреде више начела и права из Устава, међу којима и права на живот из члана 24. Устава и права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану и утврдио да нема повреде права на живот и права на правично суђење из чл. 24. и 32. став 1. Устава, имајући у виду да су материјалноправни и процесноправни аспект заштите права на живот поштовани у конкретном случају, док је у преосталом делу уставну жалбу одбацио.

Приликом одлучивања о уставној жалби и истицања повреде права на живот у грађанском поступку, Уставни суд је указао да „када нема намерне одговорности власти, или повреда произлази из њиховог немара, члан 2. Конвенције не успоставља право тужиоца на казнени прогон трећих особа, већ да обавезује

за може бити задовољена ако су жртви доступна грађанскоправна средства, било засебно или у вези с казненоправним средствима, која омогућавају успостављање одговорности, те другу врсту обештећења, попут накнаде штете или објављивања одлуке“ (*Vo против Француске*¹⁰¹ и Уж-8771/2013¹⁰²).

Уставни суд је указао да је одредбом члана 2. став 2. Конвенције утврђено да се лишење живота не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна: а) ради одбране неког лица од незаконитог насиља; б) да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе и ц) приликом законитих мера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне.

Уставни суд је у овом случају применио ставове ЕСЉП изражене у пресуди *Младеновић против Србије*¹⁰³, а према којима: обавеза заштите живота према члану 2. Конвенције захтева постојање неке врсте делотворне званичне истраге када су појединци убијени услед сумње у употребу силе, било од стране државних службеника или од стране приватних лица (*Gül против Турске*¹⁰⁴, *Branko Tomašić и други против Хрватске*¹⁰⁵), да та истрага мора бити делотворна у смислу да може довести до идентификације и кажњавања одговорних (*Ođur против Турске*¹⁰⁶); да то није обавеза циља већ обавеза средстава, што значи да су надлежни државни органи у обавези да предузму све разумне мере које су им на располагању како би обезбедили доказе у вези са тим догађајем, укључујући, поред осталог, и узрок смрти; да сваки недостатак у „истрази“ који подрива њену способност да се кроз њу утврди узрок смрти или одговорна особа, може представљати ризик да наведени стандард неће бити задовољен (*Bazorkina против Русије*¹⁰⁷).

У складу са наведеним стандардима, а имајући у виду околности конкретног случаја, Уставни суд је утврдио да је по налогу истражног судије извршена како обдукција, тако и балистичко вештачење, те да и према свим извештајима службених лица сачињених поводом интервенције полиције није доведено у сумњу да се догађај одвијао неким другим током, супротно описаном у тим извештајима, а што потврђује и одлука Вишег јавног тужилаштва Зрењанину да не покреће кривични поступак поводом тог догађаја. С обзиром на то да су полицијски службеници имали законски основ за претрес стана, те да су у самоодбрани лишили живота Г. П., након што је он пуцајући из ватреног оружја лишио живота једног полицијског службеника, а другог ранио, Уставни суд је утврдио да се несумњиво радило о ситуацији проистеклој из употребе силе државних органа која је била апсолутно нужна ради одбране од незаконитог насиља.

Имајући у виду да су материјалноправни и процесноправни аспект заштите права на живот задовољени у конкретном случају, Уставни суд је оценио да оспореним пресудама није повређен члан 24. Устава.

101 *Vo против Француске*, представка број 53924/00, од 8. јула 2004. године.

102 Одлука Уставног суда Уж-8771/2013 од 14. априла 2016. године.

103 *Младеновић против Србије*.

104 *Gül против Турске*, представка број 22676/93, од 14. децембра 2000. године.

105 *Branko Tomašić и други против Хрватске*.

106 *Ođur против Турске*.

107 *Bazorkina против Русије*.

Члан 25. Устава:

Право на неповредивост физичког и психичког интегритета

Физички и психички интегритет је неповредив.

Нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-4100/2011 од 10. јула 2013. године¹⁰⁸

- ▶ Материјални аспект забране злостављања; процесни аспект забране злостављања; квалификација облика злостављања; дозвољена / прекомерна употреба средстава принуде; терет доказивања тврдњи о злостављању
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава

Апсолутно се забрањује сваки облик злостављања, независно од околности и понашања жртве, а природа кривичног дела коју је (наводно) почињено (притвореник) затвореник не може бити оправдање за злостављање. Материјални аспект заштите права на неповредивост физичког и психичког интегритета се огледа у обавези надлежних државних органа да се уздрже од радњи којима се повређује психички и физички интегритет лица које се налази у притвору или на издржавању казне затвора, односно да се уздрже од излагања тог лица мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

¹⁰⁸ „Службени гласник РС”, број 90/13.

Процесни аспект заштите права на неповредивост физичког и психичког интегритета се огледа у обавези надлежних државних органа да у случају постојања јасних индиција да је лице које се налази у притвору или на издржавању казне затвора било изложено неком од облика злостављања, спроведе делотворну, темељну, брзу и независну истрагу која би требало да осигура идентификовање и кажњавање одговорних лица.

У погледу обавезе исцрпљености правних средстава, морају се имати у виду околности сваког појединачног случаја. Постојање правних средстава мора бити у довољној мери извесно, не само у теорији него и у пракси, без чега се они не могу сматрати делотворним и доступним и на држави је да обезбеди њихово постојање и примену, при чему то правно средство мора пружити прилику да се кроз њега реше супстанцијална питања везана за одређено прекршено људско право, као и да пружи одговарајуће задовољење за конкретно кршење права. У ситуацији када наизглед постоји више правних средстава које жртва кршења људских права може да искористи, на њој је да одлучи које ће средство искористити, при чему правно средство мора пружити разуман изглед на успех, али након што искористи такво правно средство, од њега се не може захтевати да покуша и са другим правим средством које му је било на располагању.

Могу постојати посебне околности када се подносилац представке ослобађа обавезе да претходно исцрпи све домаће правне лекове, те се правило о исцрпљености домаћих правних средстава примењује у контексту механизма заштите људских права, при чему се мора тумачити са одређеним степеном флексибилности и без непотребног формализма.

У погледу питања дозвољене, али и прекомерне употребе средстава принуде, приликом поступања са притвореником или затвореником постоје ситуације у којима је, због његовог понашања, употреба принуде законита и дозвољена, и које могу довести до настанка повреда, односно које притвореник или затвореник доживљава као повреду свог физичког и психичког интегритета.

Међутим, дозвољену употребу средстава принуде треба разликовати од ситуације када примена средстава принуде, независно од понашања притвореника или затвореника, прелази дозвољене границе и када доводи у питање јемство забране злостављања. Употреба силе и средстава принуде може бити потребна да би се осигурала безбедност затвора, одржао ред или спречили злочини у казним установама, али таква се сила и принуда може употребити само ако је неопходна, при чему не сме бити прекомерна.

Злостављање мора достићи минимални степен тежине, односно патње и окрутности поступања, да би се могло подвести под оцену права на неповредивост физичког и психичког интегритета и члана 3. Европске конвенције, при чему је процена тог минималног нивоa релативна и зависи од свих околности конкретног случаја, а највише од трајања таквог поступања, његовог физичког и психичког ефекта, као и од мотива и циља таквог поступања.

Облици злостављања се међусобно разликују по интензитету нанете патње и бола, као и намери да се патња и бол проузрокују са одређеним циљем, најчешће ради добијања обавештења, признања или кажњавања.

Мучење (тортура) представља нечовечно или понижавајуће поступање која је учињено са намером да се, зарад одређеног циља, неком лицу нанесе

веома озбиљне, тешке и сурове физичке и душевне патње и бол. Да би казне или поступци били „нечовечни“ или „понижавајући“, претрпљена патња или понижење мора, у сваком случају, да превазиђе неизбежни елемент патње или понижења који се повезује с датим обликом легитимног поступања или кажњавања. Фактор који такође треба узети у разматрање је да ли је сврха таквог поступања била да понизи или омаловажи жртву, али одсуство било које такве сврхе не може у потпуности да искључи закључак да је дошло до повреде члана 3. Европске конвенције. Код мучења је неопходно постојање намере да се нанесу физичке и душевне патње и бол високог интензитета, са одређеним циљем, док код нечовечног поступања или кажњавања није неопходно, нити је одлучујуће постојање овакве намере. Такође, када је реч о понижавајућем поступању или кажњавању, за овај облик злостављања је потребно постојање циља да се одређено лице понизи, реч је о поступању које код жртве ствара осећај страха, душевног бола и инфериорности.

Тврдње о злостављању морају бити доказане „ван разумне сумње“; докази о злостављању морају проистећи „из скупа индиција, или из неоспорених, довољно озбиљних, јасних и усаглашених претпоставки“.

У случају када се спорни догађаји о наводном злостављању налазе у потпуности или претежно у оквирима „заштићених сазнања“ надлежних државних органа, као што је свакако случај са лицима која су у притвору или затвору, може се појавити јака претпоставка постојања чињеница о питању настанка повреда до којих је дошло током трајања притвора или на издржавању казне затвора, те се обавеза доказивања једним делом мора пребацити на надлежне државне органе, који морају пружити и обезбедити „задовољавајуће и убедљиво објашњење“ за настанак таквих повреда.

Истрага треба да буде спроведена на начин који може довести до идентификације и кажњавања одговорних, како би задовољила стандард делотворности. У супротном би уставна забрана мучења и нечовечног и понижавајућег поступања и кажњавања била неделотворна у пракси, те би, у „неким случајевима службена лица могла злоупотребити права оних под њиховом контролом, практично без кажњавања“.

Темељна истрага свакако подразумева узимање детаљних изјава од наводне жртве, изјаве сведока, одређивање додатних медицинских вештачења, при чему сваки недостатак истраге који утиче на утврђивање узрока настанка повреда или откривање одговорних особа, представља ризик да истрага неће задовољити овај стандард. Такође, истрага мора бити спроведена хитно, и то од стране независних надлежних органа који нису били укључени у наводно злостављање. Истрага мора да омогући довољан елемент увида јавности да би обезбедила одговорност, те иако „степен траженог увида јавности може да варира, онај ко се притужује мора да добије делотворан приступ истражном поступку у свим случајевима“. Обавеза спровођења делотворне истраге није по свом обиму обавеза резултата, већ обавеза средстава, те је у том смислу превасходно потребно да су надлежни државни органи „предузели све разумне кораке које су имали на располагању да обезбеде доказе у вези са догађајем“.

Подносилац, који се налази на издржавању казне затвора у Казнено-поправном заводу Пожаревац – Забела, изјавио је уставну жалбу против радњи чињења и нечињења Министарства унутрашњих послова, Министарства

правде и државне управе, односно Управе за извршење кривичних санкција, Основног суда у Пожаревацу и Основног јавног тужилаштва у Пожаревацу. Подносилац је, између осталог, навео да су га од 18. јула 2005. године, када је лишен слободе, па до „данашњег дана“, службеници Министарства унутрашњих послова, Министарства правде и државне управе, односно Управе за извршење кривичних санкција, у неколико наврата злостављали, те да надлежни државни органи нису у вези његових навода о злостављању спровели делотворну и ефикасну истрагу, чиме је дошло до повреде и материјалног и процесног аспекта забране мучења и других облика злостављања из члана 25. Устава. Квалификујући облик злостављања, подносилац, позивом на праксу ЕСЉП, тврди да је у описаним ситуацијама био мучен, а у прилог томе доставља извештај и препоруку Заштитника грађана од 31. јануара 2012. године, у којем је констатовано да је 24. децембра 2011. године у Казнено-поправном заводу Пожаревац – Забела био изложен тортури и да му је повређено право на психички и физички интегритет и право на здравствену заштиту.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио повреду материјалног и процесног аспекта права на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава током боравка подносиоца у притвору у Окружном затвору у Београду, као и повреду истих права на издржавању казне затвора у Казнено-поправном заводу Пожаревац – Забела. У односу на временски период који је подносилац провео у тзв. „полицијском притвору“, у Полицијској станици „29. новембар“ у Београду, Уставни суд је оценио да је уставна жалба у том делу недопуштена *ratione temporis*. Имајући у виду преклапање са садржином права чија је повреда већ утврђена, Уставни суд није посебно ценио остале наводе који су се односили на повреду права на судску заштиту из члана 22. Устава и права на делотворно правно средство из члана 36. став 2. Устава и члана 13. Конвенције. Уставни суд је подносиоцу уставне жалбе утврдио право на накнаду нематеријалне штете у износу од 1.000 евра. Позивајући се на члан 105. Закона о Уставном суду, Уставни суд је упутио писмо Народној скупштини у коме је указао на све аспекте проблема недостатка правне регулативе у случајевима поступања по притужбама притвореника у погледу навода о злостављању.

Уставни суд је констатовао да се јемство неповредивости физичког и психичког интегритета у односу на представнике државних органа огледа првенствено у обавези да се уздрже од радњи којима се повређује психички и физички интегритет лица које се налази у притвору или на издржавању казне затвора, односно да се уздрже од излагања тог лица мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, а чиме се осигурава поштовање материјалног аспекта овог права. С друге стране, постоји позитивна обавеза надлежних државних органа да у случају постојања јасних индиција да је лице које се налази у притвору или на издржавању казне затвора било изложено неком од облика злостављања, спроведе делотворну, темељну, брзу и независну истрагу која би требало да осигура идентификовање и кажњавање одговорних лица, а чиме се осигурава заштита процесног аспекта овог права

(*Станимировић против Србије*¹⁰⁹, *Labita против Италије*¹¹⁰, *V. D. против Хрватске*¹¹¹ и *Mađer против Хрватске*¹¹²).

Према пракси ЕСЉП, коју прихвата и Уставни суд, јемство и поштовање материјалног и процесног аспекта забране мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања представља императивну норму уставног и општег међународног права, те се испитивање процесних претпоставки за одлучивање и основаност навода о њиховој повреди може вршити одвојено.

Уставни суд је оцену постојања процесних претпоставки за одлучивање и основаност навода о повреди означених права вршио у односу на три временска периода – период који је подносилац провео задржан у тзв. „полицијском притвору“, период који је подносилац провео у притвору и период издржавања казне затвора.

У односу на први период, „полицијски притвор“, испитујући постојање процесних претпоставки за поступање, Уставни суд је подсетио да нема временску надлежност да поступа по уставним жалбама у којима се оспорава радња која је предузета пре ступања на снагу Устава, при чему је Уставни суд констатовао да ни Европска конвенција не обавезује државу уговорницу ни за једно дело или чињеницу који су се десили, или за неку ситуацију која је престала да постоји пре њеног ступања на снагу у односу на ту државу уговорницу (*Станимировић против Србије*¹¹³), те је уставну жалбу у овом делу одбацио као недопуштену *ratione temporis*.

У односу на период притвора у Окружном затвору у Београду, имајући у виду праксу ЕСЉП, али и досадашње одлучивање о уставним жалбама, Уставни суд је напре испитивао да ли су пре изјављивања уставне жалбе искоришћена редовна правна средства у поступку забране злостављања.

Наиме, у погледу исцрпљености домаћих правних лекова, Уставни суд је као и ЕСЉП био става да се морају имати у виду околности сваког појединачног случаја (*Akdivar и остали против Турске*¹¹⁴), да постојање правних средстава мора бити у довољној мери извесно, не само у теорији него и у пракси, без чега се они не могу сматрати делотворним и доступним и на држави је да обезбеди њихово постојање и примену (*Vernillo против Француске*¹¹⁵ и *Selmuni против Француске*¹¹⁶), при чему то правно средство мора пружити прилику да се кроз њега реше супстанцијална питања везана за одређено прекршено људско право, као и да пружи одговарајуће задовољење за

109 *Станимировић против Србије*, представка број 26088/06 од 18. октобар 2011. године, ст. 39. и 40.

110 *Labita против Италије*, представка број 26772/95, од 6. априла 2000. године, ст. 131.

111 *V. D. против Хрватске*, представка број 15526/10, од 8. фебруара 2012. године, ст. 63. и 64.

112 *Mađer против Хрватске*, представка број 56185/07, од 21. јуна 2011. године, ст. 111. и 112.

113 *Станимировић против Србије*.

114 *Akdivar и остали против Турске*, представка број 21893/93, од 16. септембра 1996. године, ст. 69.

115 *Vernillo против Француске*, ст. 27.

116 *Selmuni против Француске*, представка број 25803/94, од 28. јула 1999. године, ст. 75.

конкретно кршење права (*Chahal против Уједињеног Краљевства*¹¹⁷). У ситуацији када наизглед постоји више правних средстава које жртва кршења људских права може да искористи, на њему је да одлучи које ће средство искористити (*Airey против Ирске*¹¹⁸ и *Mađer против Хрватске*¹¹⁹), при чему правно средство мора пружити разуман изглед на успех (*Akdivar против Турске*¹²⁰), али након што искористи такво правно средство, од њега се не може захтевати да покуша и са другим правним средством које му је било на располагању (*Mađer против Хрватске*¹²¹).

Уставни суд је такође истакао да у складу са „општеприхваћеним принципима међународног права“ могу постојати посебне околности када се подносилац представке ослобађа обавезе да претходно исцрпи све домаће правне лекове (*Selmuni против Француске*¹²²), те се правило о исцрпљености домаћих правних средстава примењује у контексту механизма заштите људских права, при чему се мора тумачити са одређеним степеном флексибилности и без непотребног формализма (*Cardot против Француске*¹²³ и *Selmuni против Француске*¹²⁴).

Полазећи од наведеног када је реч о обавези исцрпљивања домаћих правних средстава, Уставни суд је оценио да правна средства прописана ЗКП и ЗИКС, а која се односе на поступање са притужбама, у конкретном случају, не представљају делотворна и ефикасна правна средства којима су се, пре изјављивања уставне жалбе, могли испитати наводи о злостављању подносиоца у притвору, иако је подносилац током трајања притвора „покушао“ да користи правни пут прописан ЗКП, као и сходни правни пут прописан ЗИКС, те да је овај правни пут, у конкретном случају, био неделотворан.

У односу на период издржавања казне затвора у Казнено-поправном дому Пожаревац – Забела, Уставни суд је такође нашао да је потребно испитати да ли је подносилац, пре изјављивања уставне жалбе, имао на располагању правна средства којима би се делотворно и ефикасно могли испитати наводи о његовом злостављању у затвору, те да ли је подносилац та правна средства користио, те је закључио да поводом притужби осуђених лица о наводном злостављању могу поступати управни органи и Управни суд, али и Заштитник грађана. Уставни суд је утврдио да је подносилац поднео притужбу Заштитнику грађана, те да је Заштитник грађана препоруком утврдио да је подносиоцу уставне жалбе у Казнено-поправном заводу Пожаревац – Забела повређено право на психички и физички интегритет, као и право на здравствену заштиту, те се у конкретном случају од подносиоца није могло очекивати, нити тражити, да поред изјављивања притужбе Заштитнику грађана, а пре обраћања Уставном суду, покуша да заштиту од злостављања оствари и другим правним средствима.

117 *Chahal против Уједињеног Краљевства*, представка број 22414/93, од 15. новембра 1996. године, ст. 145.

118 *Airey против Ирске*, представка број 6289/73, од 9. октобра 1979. године, ст. 23.

119 *Mađer против Хрватске*, ст. 87.

120 *Akdivar против Турске*, ст. 68.

121 *Mađer против Хрватске*.

122 *Selmuni против Француске*, ст. 75.

123 *Cardot против Француске*, представка број 11069/84, од 19. марта 1991. године, ст. 34.

124 *Selmuni против Француске*, ст. 77.

У оцени меритума уставне жалбе, Уставни суд је пошао од тога да материјални аспект права на неповредивост физичког и психичког интегритета и забране злостављања представља једну од основних вредности демократског друштва, те да се њиме апсолутно забрањује сваки облик злостављања, независно од околности и понашања жртве, те да природа кривичног дела коју је (наводно) починио (притвореник) затвореник не може бити оправдање за злостављање (*Labita против Италије*¹²⁵ и *Rodić и три остала против Босне и Херцеговине*¹²⁶). Ово право појединца ствара обавезу за представнике државних органа да се уздрже од радњи којима се повређује психички и физички интегритет лица које се налази у притвору или на издржавању казне затвора, односно да се уздрже од излагања тог лица мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Како је наглашено, приликом поступања са притвореником или затвореником (лицем лишеним слободе), надлежни државни органи морају водити рачуна о томе да свако прибегавање физичкој сили која није неопходна због његовог понашања (активног или пасивног отпора) у начелу може довести до угрожавања или повреде његовог физичког и психичког интегритета, односно доводи у питање јемство забране злостављања (*Хајнал против Србије*¹²⁷).

У погледу питања дозвољене, али и прекомерне употребе средстава принуде, ослањајући се на праксу ЕСЉП, Уставни суд је констатовао да приликом поступања са притвореником или затвореником свакако постоје ситуације које су биле наведене и у члану 128. Закона о извршењу кривичних санкција (ЗИКС)¹²⁸ у којима је, због његовог понашања, употреба принуде законита и дозвољена, и које могу довести до настанка повреда, односно које притвореник или затвореник доживљава као повреду његовог физичког и психичког интегритета (*Gömi и други против Турске*¹²⁹). Међутим, дозвољену употребу средстава принуде треба разликовати од ситуације када примена средстава принуде, независно од понашања притвореника или затвореника, прелази дозвољене границе и када доводи у питање јемство забране злостављања (*Berliński против Пољске*¹³⁰ и *Gladović против Хрватске*¹³¹). Употреба силе и средстава принуде може бити потребна да би се осигурала безбедност затвора, одржао ред или спречили злочини у казним установама, али таква се сила и принуда може употребити само ако је неопходна, при чему не сме бити прекомерна (*Ivan Vasilev против Бугарске*¹³²). С тим у вези, Уставни суд је указао да је и одредбама ЗИКС било прописано да је кажњива принуда према лицу према коме се извршава санкција ако је несразмерна потребама њеног извршења, те да су забрањени и кажњиви поступци којима се лице према

125 *Labita против Италије*, ст. 119.

126 *Rodić и три остала против Босне и Херцеговине*, представка број 22893/05, од 27. маја 2008. године, ст. 66.

127 *Хајнал против Србије*, представка број 36937/06, од 19. јуна 2012. године, ст. 80.

128 Закон о извршењу кривичних санкција („Службени гласник РС“, бр. 85/05, 72/09 и 31/11).

129 *Gömi и други против Турске*, представка број 35962/97, од 21. децембра 2006. године, ст. 77.

130 *Gladović против Хрватске*, представка број 28847/08, 10. маја 2011. године, ст. 37.

131 *Berliński против Пољске*, представка бр. 27715/95 и 30209/96, од 20. јуна 2002. године.

132 *Vasilev против Бугарске*, представка број 48130/99, од 12. априла 2007. године, ст. 63.

коме се извршава санкција подвргава било каквом облику мучења, злостављања и понижавања. Уставни суд је прихватио праксу ЕСЉП према којој тврдње о злостављању морају бити доказане „ван разумне сумње“; докази о злостављању морају проистећи „из скупа индиција, или из неоспорених, довољно озбиљних, јасних и усаглашених претпоставки“ (*Irska против Уједињеног Краљевства*¹³³, *Salman против Турске*¹³⁴ и *Labita против Италије*¹³⁵).

У погледу терета доказивања, иако је он првенствено на подносиоцу уставне жалбе, у случају када се спорни догађаји о наводном злостављању налазе у потпуности или претежно у оквирима „заштићених сазнања“ надлежних државних органа, као што је случај са лицима која су у притвору или затвору, може се појавити јака претпоставка постојања чињеница о питању настанка повреда до којих је дошло током трајања притвора или на издржавању казне затвора, те је у складу са праксом ЕСЉП, Уставни суд је био става да се обавеза доказивања једним делом мора пребацити на надлежне државне органе, који морају пружити и обезбедити „задовољавајуће и убедљиво објашњење“ за настанак таквих повреда (*Salman против Турске*¹³⁶ и *Sunal против Турске*¹³⁷).

У погледу квалификовања облика злостављања, Уставни суд је констатовао да злостављање представља општи појам за појавне облике утврђене одредбама члана 25. Устава и члана 3. Европске конвенције, те да облици изричито поминути у наведеним одредбама (мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање), у суштини, могу бити исте природе, али да се разликују по интензитету нанетог физичког и/или психичког бола. Злостављање мора достићи минимални степен тежине, односно патње и окружности поступања, да би се могло подвести под оцену члана 25. Устава и члана 3. Европске конвенције, процена тог минималног нивоа је релативна и зависи од свих околности конкретног случаја, а највише од трајања таквог поступања, његовог физичког и психичког ефекта, као и од мотива и циља таквог поступања (*Labita против Италије*¹³⁸, *Gladović против Хрватске*¹³⁹ и *Mader против Хрватске*¹⁴⁰).

Према пракси ЕСЉП, коју је Уставни суд прихватио у конкретном предмету, мучење (тортура) представља нечовечно или понижавајуће поступање које је учињено са намером да се, зарад одређеног циља, неком лицу нанесу веома озбиљне, тешке и сурове физичке и душевне патње и бол (*Aksoy против Турске*¹⁴¹ и *Ilhan против Турске*¹⁴²).

Да би казне или поступци били „нечовечни“ или „понижавајући“, претрпљена патња или понижење мора, у сваком случају, да превазиђе неизбежни елемент патње или понижења који се повезује са датим обликом легитимног по-

133 *Irska против Уједињеног Краљевства*, ст. 161.

134 *Salman против Турске*, представка број 21986/93, од 27. јуна 2000. године, ст. 100.

135 *Labita против Италије*, ст. 121.

136 *Salman против Турске*, ст. 100.

137 *Sunal против Турске*, представка број 43918/98, од 25. јануара 2005. године, ст. 41.

138 *Labita против Италије*, ст. 120.

139 *Gladović против Хрватске*, ст. 34.

140 *Mader против Хрватске*, ст. 106.

141 *Aksoy против Турске*, представка бр. 21987/93, од 18. децембра 1996. године, ст. 63. и 64.

142 *Ilhan против Турске*, представка број 22277/93, од 27. јуна 2000. године, ст. 85.

ступања или кажњавања. Питање да ли је сврха таквог поступања била да понизи или омаловажи жртву, јесте фактор који такође треба узети у разматрање, али одсуство било које такве сврхе не може у потпуности да искључи закључак да је дошло до повреде члана 3. Конвенције“ (*Gäfgen против Немачке*¹⁴³, *Jalloh против Немачке*¹⁴⁴, *Labita против Италије*¹⁴⁵ и *Хајнал против Србије*¹⁴⁶).

Уставни суд је закључио да сваки од облика злостављања мора достићи минимални степен тежине, односно патње и окружности поступања, те да се ови облици међусобно разликују по интензитету нанете патње и бола, као и намери да се патња и бол проузрокују са одређеним циљем, најчешће ради добијања обавештења, признања или кажњавања. Тако је код мучења неопходно постојање намере да се нанесу физичке и душевне патње и бол високог интензитета, са одређеним циљем, док код нечовечног поступања или кажњавања није неопходно нити одлучујуће постојање овакве намере. Такође, када је реч о понижавајућем поступању или кажњавању, Уставни суд је констатовао да је за овај облик злостављања потребно постојање циља да се одређено лице понизи, те да је реч о поступању које код жртве ствара осећај страха, душевног бола и инфериорности.

Када је реч о процесном аспекту права на неповредивост физичког и психичког интегритета и забране злостављања, он се огледа у позитивној обавези надлежних државних органа да спроведу делотворну званичну истрагу у случају када лице које се налази у притвору или на издржавању казне затвора износи уверљиве наводе да је од стране службених лица претрпело неки од облика злостављања. Ова обавеза постоји чим се поднесе званична притужба са уверљивим наводима, и то без обзира на начин истраге, односно без обзира на то каква је прописана процедура поступања по притужбама.

Уставни суд наглашава да се истрага мора спровести чак и у ситуацији када формално нема званичне притужбе, и то под условом да постоје довољно јасне назнаке да је од стране службених лица према притворенику или лицу на издржавању казне затвора примењено злостављање. Ово из разлога што је потребно „узети у обзир посебно осетљив положај жртава и чињеницу да ће људи који су били изложени озбиљном злостављању бити мање спремни или вољни да поднесу притужбу“ (*Оташевић против Србије*¹⁴⁷, *Станимировић против Србије*¹⁴⁸ и *Vati и други против Турске*¹⁴⁹).

Истрага треба да буде спроведена на начин који може довести до идентификације и кажњавања одговорних, како би задовољила стандард делотворности. У супротном би уставна забрана мучења и нечовечног и понижа-

143 *Gäfgen против Немачке*, представка број 22978/05, од 1. јуна 2010. године, ст. 88. и 89.

144 *Jalloh против Немачке*, представка број 54810/00, од 11. јула 2006. године, ст. 68.

145 *Labita против Италије*, ст. 120.

146 *Хајнал против Србије*, ст. 79.

147 *Оташевић против Србије*, представка број 32198/07 од 5. фебруара 2013. године, ст. 30.

148 *Станимировић против Србије*, ст. 39.

149 *Vati и други против Турске*, представка бр. 33097/96 и 57834/00, од 3. јуна 2004. године, ст. 133.

вајућег поступања и кажњавања била неделотворна у пракси, те би, у „неким случајевима службена лица могла злоупотребити права оних под њиховом контролом, практично без кажњавања“ (*Оташевић против Србије*¹⁵⁰ и *Labita против Италије*¹⁵¹).

Уставни суд је констатовао да обавеза спровођења делотворне истраге није по свом обиму обавеза резултата, већ обавеза средстава, те да је у том смислу превасходно потребно да су надлежни државни органи „предузели све разумне кораке које су имали на располагању да обезбеде доказе у вези са догађајем“ (*Милановић против Србије*¹⁵² и *Mađer против Хрватске*¹⁵³).

Уставни суд је на крају констатовао да надлежни државни органи морају истрагу спровести темељно, односно да морају увек озбиљно покушати да открију шта се десило и не би требало да се ослањају на исхитрене или неосноване закључке да би истрагу завршили, нити би такве закључке требало да користе као основ за своје одлуке. Темељна истрага свакако подразумева узимање детаљних изјава од наводне жртве, изјаве сведока, одређивање додатних медицинских вештачења, при чему сваки недостатак истраге који утиче на утврђивање узрока настанка повреда или откривање одговорних особа, представља ризик да истрага неће задовољити овај стандард (*Mađer против Хрватске*¹⁵⁴). Такође, истрага мора бити спроведена хитно, и то од стране независних надлежних органа који нису били укључени у наводно злостављање. Најзад, да би задовољила стандард делотворности, истрага мора да омогући довољан елемент увида јавности да би обезбедила одговорност, те иако „степен траженог увида јавности може да варира, онај ко се притужује мора да добије делотворан приступ истражном поступку у свим случајевима“ (*Оташевић против Србије*¹⁵⁵ и *Bati и други против Турске*¹⁵⁶).

Примењујући све горе наведене основне ставове у вези права на неповредивост физичког и психичког интегритета и забране злостављања на конкретни случај, Уставни суд је оценио да је уставна жалба у првом посматраном временском периоду који се односи на период задржавања у Полицијској станици „29. новембар“ у Београду недопуштена *ratione temporis* и у погледу материјалног и у погледу процесног аспекта, имајући у виду да се наводно злостављање подносиоца у Полицијској станици „29. новембар“ десило пре него што је Устав ступио на снагу. Додатно, иако за настанак процесне обавезе спровођења званичне, делотворне истраге о наводима подносиоца о злостављању није било неопходно да подносилац поднесе кривичну пријаву, од значаја је да накнадно није било указивања од стране подносиоца, нити његовог браниоца, на овакво поступање полицијских службеника, или указивања на пропуштање да се спроведе истрага, те да поводом овог догађаја ниједна радња није предузета након ступања на снагу Устава.

150 *Оташевић против Србије*, ст. 31.

151 *Labita против Италије*, ст. 131.

152 *Милановић против Србије*, представка број 44614/07, од 14. децембра 2010. године, ст. 86.

153 *Mađer против Хрватске*, ст. 111.

154 *Mađer против Хрватске*, ст. 112.

155 *Оташевић против Србије*, ст. 31.

156 *Bati и други против Турске*, ст. 137.

Оцењујући процесне претпоставке и меритум у односу на други посматрани период који је подносилац провео у притвору у Окружном затвору у Београду, Уставни суд је у погледу испуњености услова исцрпљивања правних средстава оценио да правна средства прописана Законом о кривичном поступку (ЗКП)¹⁵⁷ која се односе на поступање са притужбама нису била делотворна и ефикасна. Ово, пре свега, јер ЗКП није прописивао обавезу судије или надлежног министарства да притворенику који се притужује одговори у форми писаног акта на наводе притужбе, нити је из њих произлазило да су обавештења судије и министарства надлежног за правосуђе правно обавезујућа. Штавише, Уставни суд је указао на то да ако би се и екстензивним тумачењем ЗИКС закључило да се на притужбе притвореника могу применити и одредбе ЗИКС које уређују питање поступања по притужби осуђених лица, *prima facie* такав правни пут не би био у довољној мери известен за подносиоца, те да је стога неделотворан за притужбе о злостављању. Упркос њиховој неделотворности и неефикасности, подносилац је током трајања притвора 13 пута „покушао“ да користи правни пут прописан ЗКП, као и сходни правни пут прописан ЗИКС, при чему 13 поднесака и притужби подносиоца никад нису примљени у Управу за извршење кривичних санкција, па је остало нејасно да ли су и када притужбе прослеђиване поступајућем судији, као ни шта је поводом ових притужби даље чињено, из ког разлога је Уставни суд закључио да је овај правни пут у конкретном случају био неделотворан.

Да би одговорио на питање да ли је подносилац заиста и био злостављан у периоду притвора у Окружном затвору, и ако јесте, о ком облику злостављања је реч, Уставни суд је претходно морао да одговори на питање да ли су примењене мере принуде у ова два описана догађаја заиста биле и неопходне, односно да ли је примењена принуда била прекомерна у два документарно догађаја.

Уставни суд је констатовао да је јачина употребљене силе која је у оба догађаја резултирала бројним повредама на телу подносиоца, упућивала да је у описаним догађајима употреба средстава принуде била прекомерна, односно несразмерна. Иако је подносилац својим понашањем „испровоцирао“ употребу принуде, описан активни и пасивни отпор који је подносилац том приликом пружао, свакако није могао оправдати бројност и тежину нанетих повреда. Приликом одређивања о ком облику злостављања је реч, Уставни суд је пошао од претходно наведених дефиниција и оценио да је у описаним догађајима према подносиоцу поступано нечовечно. Наиме, подносилац је неспорно задобио стварне и озбиљне телесне повреде које су морале код њега изазвати физичку и психичку патњу и бол, али је Уставни суд закључио да није доказано да је у поступању стражара било намере да му се те повреде нанесу ради одређеног циља. Стога је Уставни суд оценио да је такво поступање морало код подносиоца узроковати физичку и психичку патњу која је неспојива са забраном злостављања гарантованом чланом 25. Устава, чиме му је током боравка у притвору у Окружном затвору у Београду повређен материјални аспект овог права.

¹⁵⁷ Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ”, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 122/08 и 20/09).

И поред више притужби подносиоца уставне жалбе, као и медицинске документације о његовим бројним повредама, током трајања притвора у Окружном затвору у Београду, од стране надлежних државних органа није покренута, нити спроведена било каква званична истрага која би утврдила истинитост навода подносиоца о злостављању. Како поводом притужби подносиоца о злостављању није спроведена делотворна званична истрага, Уставни суд је оценио да је током трајања притвора у Окружном затвору у Београду подносиоцу повређен и процесни аспект права из члана 25. Устава.

У односу на трећи временски период, издржавање казне затвора у Казнено-поправном заводу Пожаревац – Забела, Уставни суд је констатовао да је подносилац уставне жалбе поднео притужбу Заштитнику грађана који је утврдио да је подносиоцу у Казнено-поправном заводу Пожаревац – Забела повређено право на психички и физички интегритет, као и право на здравствену заштиту, те да се стога у конкретном случају од подносиоца није могло очекивати, нити тражити, да поред изјављивања притужбе Заштитнику грађана, а пре обраћања Уставном суду, покуша да заштиту од злостављања оствари и другим правним средствима.

Имајући у виду да је током издржавања казне у Казненом поправном заводу Пожаревац – Забела подносилац, услед несразмерне употребе средстава принуде, задобио стварне и озбиљне телесне повреде које су код њега морале изазвати физичку и психичку патњу и бол, али да није доказано да је у поступању стражара било намере да му се те повреде нанесу ради одређеног циља, Уставни суд је утврдио да је према подносиоцу уставне жалбе поступано нечовечно. Стога је Уставни суд оценио да је током издржавања казне затвора у Казнено-поправном заводу Пожаревац – Забела, 22. и 24. децембра 2011. године, подносиоцу повређен материјални аспект права из члана 25. Устава.

У односу на процесни аспект у вези са тврдњама подносиоца поводом догађаја који су се догодили за време издржавања казне затвора, Уставни суд је још једном указао на постојање позитивне обавезе државних органа да спроведу делотворну званичну истрагу која је хитна, спроведена од стране независних надлежних органа, темељна, те омогућава довољан елемент увида јавности. Иако су надлежно тужилаштво и суд спроводили истражне радње (тек након препоруке Заштитника грађана) на начин који задовољава стандард темељне истраге, те да су на исход истраге свакако морале утицати изјаве стражара и командира из којих произлази да се и даље не може са сигурношћу утврдити на који начин се дошло до повређивања подносиоца, нити се могу идентификовати одговорна лица, и поред ових околности, Уставни суд је утврди, да, обзиром да од тренутка сазнања за повреде подносиоца, надлежни државни органи нису хитно „предузели све разумне кораке које су имали на располагању да обезбеде доказе у вези са догађајем“, као и да званичну истрагу од самог почетка воде независни надлежни органи, да је поводом догађаја од 24. децембра 2011. године подносиоцу повређен процесни аспект права из члана 25. Устава, јер није спроведена делотворна истрага.

Уж-8023/2016 од 07. марта 2019. године

- ▶ Азил; концепт сигурне треће државе; делотворна правна средства за заштиту од ризика злостављања у случају удаљења
- ▶ Одлука о одбијању; управно право; није утврђена повреда права на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава, ни права на уточиште из члана 57. Устава, ни забрана враћања на територију државе на којој му прети мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање из члана 39. став 3. Устава, као ни право на правно средство из члана 36. став 2. Устава

Жалба у управном поступку и тужба у управном спору пружају гаранције тражиоцима азила да ће бити озбиљно размотрени докази на којима они заснивају своје уверење да ће удаљењем у одређену земљу бити изложени стварном ризику од поступања супротног принципима Европске конвенције.

На тај начин, тражиоцима азила се пружају гаранције да концепт сигурне треће државе нема апсолутни карактер и да се неће применити без претходног испитивања разлога и доказа због којих сматрају да би у конкретном случају требало отклонити примену Одлуке Владе о листи сигурних држава порекла и сигурних трећих држава. Постојање закона и приступање међународним уговорима којима се гарантују људска права није, само по себи, довољно да обезбеди заштиту од ризика злостављања, у ситуацији када поуздани извори (извештаји UNHCR-а, Комесара за људска права Савета Европе, невладиних организација, као и истраживања на терену) сведоче да се у пракси поступа супротно принципима Европске конвенције.

Подносилац, држављанин Судана, је изјавио уставну жалбу против решења Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Управа граничне полиције – Канцеларија за азил, решења Комисије за азил и пресуде Управног суда, којима је одбачен захтев, односно одбијена његова жалба и тужба на азил у Републици Србији и он обавезан да, уколико нема други основ за боравак, напусти Србију. Подносилац је навео „да су надлежни органи од почетка предметног поступка „имали јасан став“ да је Македонија¹⁵⁸ сигурна трећа земља, пропуштајући да испитају све ризике од поступања супротно члану 25. Устава, и да размотре релевантне извештаје међународних хуманитарних организација, као и да је „погрешно протумачио“ записник о саслушању у коме су јасно наведени „инциденти“ због којих подносилац није могао да приступи поступку азила у Турској Републици, Републици Грчкој, ни у Македонији“¹⁵⁹. Подносилац је сматрао да му је тиме повређено право на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава, право на правно средство из чла-

158 Од 12. фебруара 2019. године носи назив Република Северна Македонија.

159 Одлука Уставног суда Уж-8023/2016 од 07. марта 2019. године.

на 36. став 2. Устава, забрана враћања на територију државе на којој му прети мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање из члана 39. став 3. Устава, као и право на уточиште из члана 57. Устава. Подносилац жалбе је указао и на права из чл. 3. и 13. Европске конвенције.

Уставни суд је одбио као неосновану уставну жалбу и утврдио да подносиоцу оспореним актима нису повређена права на неповредивост физичког и психичког интегритета и право на уточиште из чл. 25. и 57. Устава, ни забрана враћања на територију државе на којој му прети мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање из члана 39. став 3. Устава, као ни право на правно средство из члана 36. став 2. Устава, имајући у виду да је утврдио да су у поступку одлучивања о захтеву подносиоца за азил испитане околности које су могле довести до тога да се искључи одбацивање захтева као очигледно неоснованог, односно да примена концепта сигурне треће државе не би имала за последицу излагање подносиоца ризику од протеривања у Грчку и даље у Турску, јер би он у поступку реадмисије био враћен у Македонију, као државу из које је непосредно ушао на територију Републике Србије.

Приликом одлучивања, Уставни суд се позвао на своје решење Уж-5331/2012¹⁶⁰, где је оценио да жалба у управном поступку и тужба у управном спору пружају гаранције тражиоцима азила да ће бити озбиљно размотрени докази на којима они заснивају своје уверење да ће удаљењем у одређену земљу бити изложени стварном ризику од поступања супротног принципима Конвенције. На тај начин, тражиоцима азила се пружају гаранције да концепт сигурне треће државе нема апсолутни карактер и да се неће применити без претходног испитивања разлога и доказа због којих сматрају да би у конкретном случају требало отклонити примену Одлуке Владе о листи сигурних држава порекла и сигурних трећих држава. С тим у вези, Уставни суд је указао на пресуду ЕСЉП *М. С. S. против Белгије и Грчке*¹⁶¹, у којој је ЕСЉП изразио становиште да постојање закона и приступање међународним уговорима којима се гарантују људска права није, само по себи, довољно да обезбеди заштиту од ризика злостављања, у ситуацији када поуздани извори (извештај UNHCR-а, Комесара за људска права Савета Европе, невладиних организација, као и истраживања на терену) сведоче да се у пракси поступа супротно принципима Европске конвенције.

Примењујући горе наведено на околности конкретног случаја, Уставни суд је констатовао да се из оспореног решења првостепеног органа није могло утврдити да ли је тај орган размотрио извештаје хуманитарних организација на које се позвао подносилац уставне жалбе, „међутим наведени пропуст је отклоњен у поступку по жалби где је Комисија за азил посебно оценила извештај UNHCR-а „Македонија као земља азила“, истичући да се у њему указује на значајан прогрес у области азила у овој земљи“.

Позивајући се на извештаје UNHCR-а за 2012. и 2016. годину као извештај *Amnesty International*-а из 2015. године, Уставни суд је оценио „да су повреде људских права тражилаца азила у Републици Србији и Македонији – у перио-

160 Решење Уставног суда Уж-5331/2012 од 24. децембра 2012. године.

161 *М. С. S. против Белгије и Грчке*, представка број 30696/09, од 21. јануара 2011. године.

ду у коме је одлучивано о предметном захтеву подносиоца уставне жалбе, биле последица околности на које те државе нису могле да утичу, као и да, како је навео другостепени орган, предметни извештаји међународних организација о поступању са тражиоцима азила у Македонији, сами по себи, не могу послужити као доказ да захтев подносиоца уставне жалбе за азил у тој држави не би био размотрен¹⁶².

Уставни суд је утврдио да подносиоцу нису повређена напред наведена права, јер примена концепта сигурне треће државе неће имати за последицу излагање подносиоца ризику од протеривања у Грчку и даље у Турску, будући да ће он у поступку реадмисије бити враћен у Македонију, као државу из које је непосредно ушао на територију Републике Србије.

Уж-7951/2015 од 27. јануара 2022. године¹⁶³

- ▶ **Неповредивост физичког и психичког интегритета; забрана дискриминације; позитивне обавезе државе у случају насилног напада; дискриминаторни мотив напада; примена начела опортунитета**
- ▶ **Одлука о усвајању; кривично право; утврђена повреда права на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава, у вези са начелом забране дискриминације из члана 21. Устава**

Обавеза власти да истражи постојање могуће везе између дискриминаторног мотива и акта насиља потпада под процесни аспект члана 3. Европске конвенције, али се може подвести и под позитивну обавезу према члану 14. Европске конвенције – да се обезбеди примена основних принципа из члана 3. Европске конвенције, без дискриминације.

Процена да ли је поступање било понижавајуће и да ли потпада под примену члана 3. Европске конвенције је релативна и зависи од свих околности конкретног случаја, а пре свега од трајања таквог поступања, његовог физичког и психичког ефекта, као и од мотива и циља таквог поступања, а у неким случајевима од пола, година и здравља жртве.

Процесни аспект члана 25. Устава, односно члана 3. Европске конвенције, подразумева обавезу надлежних државних органа да, у случају постојања јасних индиција да је лице било изложено било ком облику злостављања, предузму све разумне кораке који су им на располагању да обезбеде доказе у вези са конкретним догађајем и спроведу делотворну истрагу подобну да доведе до откривања и кажњавања починилаца. Поменута обавеза није ограничена само на случајеве где је злостављање извршено од стране представника државе.

162 Одлука Уставног суда Уж-8023/2016 од 07. марта 2019. године.

163 „Службени гласник РС”, број 50/22. У предмету Уж-7951/2015, судије Уставног суда, проф. др Милан Шкулић и др Тијана Шурлан написали су издвојено мишљење.

Приликом истраге насилних догађаја, као што је злостављање, постоји обавеза државних органа да предузму све могуће кораке у откривању могућих дискриминаторних мотива, све практичне мере за откривање истине и да донесу довољно образложене, непристрасне и објективне одлуке, без изостављања сумњивих чињеница које могу указивати на на- силје мотивисано неким обликом дискриминације.

Подносилац, припадник ЛГБТ популације, је изјавио уставну жалбу против решења Првог основног јавног тужилаштва у Београду о одбачају кривичне пријаве поднете против В. Р. због кривичног дела насилничко понашање, као и против радње Првог основног јавног тужилаштва у Београду у том поступку, због повреде начела забране дискриминације из члана 21. Устава Републике Србије, права на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава, права на једнаку заштиту права и правно средство из члана 36. Устава, као и због повреде права из чл. 3. и 13. Европске конвенције.

Подносилац је истакао да надлежни орган у поступку који је окончан доношењем оспореног решења, није узео у обзир чињеницу да је напад на њега недвосмислено био мотивисан мржњом због његове претпостављене сексуалне оријентације, те да је у догађају у коме је нападнут дошло до телесне повреде и тешког понижавања, који су подобни да произведу теже психичке последице по њега. Подносилац је истакао да је надлежно тужилаштво „у потпуности игнорисало тежину и специфичност положаја подносиоца уставне жалбе као жртве злочина из мржње“, те да је приликом одлучивања о примени начела опортунитета кривичног гоњења тужилаштво било у обавези да истражи све околности које су везане за кривично дело, укључујући и мотив.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу радњама Првог основног јавног тужилаштва у Београду повређено право на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава Републике Србије, у вези са начелом забране дискриминације из члана 21. Устава, будући да је утврдио да су надлежни државни органи у конкретном случају пропустили да предузму све разумне кораке како би био откривен и разјашњен могући дискриминаторни мотив напада, односно да нису истражили постојање могућег хомофобичног мотива и његов утицај на предметни напад, нити су овој чињеници придали неопходан значај приликом одбацивања кривичне пријаве.

У спроведеном поступку Уставни суд је, из навода уставне жалбе и увидом у списе конкретног предмета, утврдио да је полиција о нападу на подносиоца, који се догодио 16. априла 2015. године, била обавештена путем имејла четири дана након напада (20. априла 2015. године), да се из увреда које су му нападачи приликом напада упутили могло закључити да је дело учињено из мржње (члан 54а Кривичног законика); да је подносилац, у својству оштећеног, у вези са предметним нападом дао изјаву у полицији седам дана након напада (23. априла 2015. године); да је истог дана у својству грађанина изјаву дао и један од нападача (В. Р., 23. априла 2015. године), као и да је Министарство унутрашњих послова – Дирекција полиције – Полицијска управа за град Београд – Полицијска станица Врачар, 28. априла 2015. године поднело кривичну пријаву Пр-

вом основном јавном тужилаштву у Београду против двојице осумњичених, В. Р. и Л. О., због извршења кривичног дела насилничко понашање из члана 344. Кривичног законика, према подносиоцу. Уставни суд је даље утврдио да је решењима од 19. октобра 2015. године, односно од 6. марта 2017. године надлежно тужилаштво одбацило кривичну пријаву против В. Р. и Л. О. због кривичног дела насилничко понашање, с обзиром на то да су, применом начела опортунитета кривичног гоњења, осумњичени извршили обавезу уплате износа од по 60.000,00 динара, о чему је подносилац био обавештен.

У односу на наводе из уставне жалбе, Уставни суд је констатовао да је подносилац оспорио радњу Првог основног јавног тужилаштва који је окончан спореним решењем о одбачају кривичне пријаве од 19. октобра 2015. године у односу на нападача В. Р., јер је сматрао да тужилаштво није спровело делотворну истрагу о нападу на њега, а посебно да није истражен могући дискриминаторни мотив за напад, односно да приликом примене начела опортунитета кривичног гоњења тужилаштво није имало у виду мотив мржње на страни нападача, а због претпостављене сексуалне оријентације подносиоца.

Разматрајући питање границе испитивања притужби из уставне жалбе, Уставни суд је пошао од праксе ЕСЉП према којој обавеза власти да истражи постојање могуће везе између дискриминаторног мотива и акта насиља, потпада под процесни аспект члана 3. Европске конвенције, али се може подвести и под позитивну обавезу према члану 14. Европске конвенције – да се обезбеди примена основних принципа из члана 3. Европске конвенције, без дискриминације (*B. S. против Шпаније*¹⁶⁴ и *Škorjanec против Хрватске*¹⁶⁵). Уставни суд је закључио да притужбе подносиоца у конкретном предмету треба разматрати у оквиру члана 25. Устава у вези са чланом 21. Устава. Имајући у виду да су гаранције из чл. 21. и 25. Устава суштински исте као гаранције садржане у чл. 3. и 14. Европске конвенције, Уставни суд није посебно разматрао наводе уставне жалбе о повреди истакнутих конвенцијских права.

У одговору на питање да ли је члан 25. Устава у конкретном случају примењив, односно да ли је поступање приликом напада на подносиоца достигло минимални ниво озбиљности да ужива заштиту по члану 25. Устава, Уставни суд је констатовао да је процена тог минималног нивоа релативна и зависи од свих околности конкретног случаја, а пре свега од трајања таквог поступања, његовог физичког и психичког ефекта, као и од мотива и циља таквог поступања, а у неким случајевима од пола, година и здравља жртве (*Gladović против Хрватске*¹⁶⁶ и *Kalashnikov против Русије*¹⁶⁷).

Примењујући праксу ЕСЉП на конкретан случај, у вези са проценом да ли је поступање било понижавајуће и да ли потпада под примену члана 3. Европске конвенције (*М. С. и А. С. против Румуније*¹⁶⁸), Уставни суд је констатовао да

164 *B. S. против Шпаније*, представка број 47159/08, од 24. јула 2012. године, став 59.

165 *Škorjanec против Хрватске*, представка број 25536/14, од 28. марта 2017. године, став 37.

166 *Gladović против Хрватске*, став 34.

167 *Kalashnikov против Русије*, представка број 47095/99, од 15. јула 2002. године, став 95.

168 *М. С. и А. С. против Румуније*, представка број 12060/12, од 12. априла 2016. године, став 108.

је подносилац тврдио да је физички и вербално нападнут од стране два лица без икаквог повода, да је као резултат тог напада претрпео телесне повреде и психичке последице, при чему је посебно истакао значај и указивање на хомофобни мотив напада који је заснован на његовој претпостављеној сексуалној оријентацији, као и да је претрпео осећање страха, туге, несигурности и понижења. Имајући све ово у виду, Уставни суд је закључио да подносилац због поступања које је наводно претрпео приликом напада ужива заштиту по члану 25. Устава, и то не одлучујуће због значаја тежине физичких повреда, већ пресудно због значаја психолошких последица, осећаја понижења и несигурности, као и повреде људског достојанства.

Уставни суд је даље указао и на процесни аспект члана 25. Устава, односно члана 3. Европске конвенције, који подразумева обавезу надлежних државних органа да, у случају постојања јасних индиција да је лице било изложено било ком облику злостављања, предузму све разумне кораке који су им на располагању да обезбеде доказе у вези са конкретним догађајем (*Милановић против Србије*¹⁶⁹) и спроведу делотворну истрагу подобну да доведе до откривања и кажњавања починилаца, с тим да поменута обавеза није ограничена само на случајеве где је злостављање извршено од стране представника државе (*Милановић против Србије*¹⁷⁰ и *Šečić против Хрватске*¹⁷¹). Приликом истраге насилних догађаја, као што је злостављање, Уставни суд је указао и на обавезу државних органа да предузму све могуће кораке у откривању могућих дискриминаторних мотива, све практичне мере за откривање истине и донесу довољно образложене, непристрасне и објективне одлуке, без изостављања сумњивих чињеница које могу указивати на насиље мотивисано неким обликом дискриминације (*Nachova и други против Бугарске*¹⁷²). У вези са тим, Уставни суд је даље указао на пресуду ЕСЉП *Sabalić против Хрватске*¹⁷³, у којој је утврђена повреда члана 3. у вези са чланом 14. Европске конвенције, јер је оцењено да је тужена држава пропустила да испуни своју позитивну обавезу у вези насилног напада на подносиоца, а који напад је био мотивисан њеном сексуалном оријентацијом.

У односу на питање да ли је подносиоцу оспореним радњама надлежног тужилаштва повређено право из члана 25. Устава у вези са чланом 21. Устава, односно да ли је у конкретном случају спроведена делотворна истрага у вези са обавезом надлежног органа да истражи могуће дискриминаторне мотиве напада на подносиоца, Уставни суд је истакао да је против двојице осумњичених вођен предистражни поступак, те да је МУП против В. Р. и Л. О. поднео кривичну пријаву надлежном јавном тужилаштву због кривичног дела насилничко понашање, те имајући ову чињеницу у виду, Уставни суд је констатовао да је потребно испитати да ли је тај поступак/истрага спроведена на адекватан начин, односно да ли су надлежни државни органи предузели све

169 *Милановић против Србије*, став 86.

170 *Милановић против Србије*, став 85.

171 *Šečić против Хрватске*, представка број 40116/02, од 31. маја 2007. године, став 53.

172 *Nachova и други против Бугарске [BB]*, представке бр. 43577/98 и 43579/98, пресуда од 6. јула 2005. године.

173 *Sabalić против Хрватске*, представка број 50231/13, пресуда од 14. јануара 2021. године

разумне кораке које су имали на располагању да обезбеде доказе у вези са критичним догађајем, а посебно да открију могући дискриминаторни мотив напада на подносиоца.

Уставни суд је закључио да је применом начела условљеног опортунитета кривичног гоњења, кривична пријава одбачена против обојице осумњичених. И поред тога што је примена начела опортунитета кривичног гоњења начелно уставноправно прихватљива, Уставни суд је става да она не мора бити у сваком конкретном случају и оправдана, те је с тим у вези, пре одбацивања кривичне пријаве, било потребно истражити постојање дискриминаторног мотива на страни осумњичених и овој околности дати адекватан значај, у складу са цитираном праксом Европског суда. Ово, пре свега, због постојања јасних индиција које указују да је кривично дело извршено из мржње, односно да је напад на подносиоца учињен због његове претпостављене сексуалне оријентације, имајући у виду карактер увреда и речи које су приликом напада биле упућене подносиоцу по том основу. У конкретном случају Уставни суд није могао да закључи да су полиција и тужилаштво предузели све разумне кораке у том циљу. Уставни суд је такође констатовао да тужилаштво, приликом разматрања примене начела опортунитета, поред испуњености формалних законских услова, није оценило да ли је у конкретном случају одлагање кривичног гоњења и одбацивање кривичне пријаве и целисходно, са аспекта јавног интереса.

Уставни суд је, имајући у виду све околности конкретног случаја, утврдио да је подносиоцу радњама Првог основног јавног тужилаштва у Београду повређено право на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава, у вези са начелом забране дискриминације из члана 21. Устава, будући да надлежни органи нису истражили постојање могућег хомофобичног мотива и његов утицај на предметни напад, нити су овој чињеници придали неопходан значај приликом одбацивања кривичне пријаве.

Члан 26. Устава: Забрана ропства, положаја сличног ропству и принудног рада

Нико не може бити држан у ропству или у положају сличном ропству.

Сваки облик трговине људима је забрањен.

Забрањен је принудни рад. Сексуално или економско искоришћавање лица које је у неповољном положају сматра се принудним радом.

Принудним радом се не сматра рад или служба лица на издржавању казне лишења слободе, ако је њихов рад заснован на принципу добровољности, уз новчану надокнаду, рад или служба лица на војној служби, као ни рад или служба за време ратног или ванредног стања у складу са мерама прописаним приликом проглашења ратног или ванредног стања.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-1526/2017 од 04. марта 2021. године¹⁷⁴

- ▶ Трговина људима; материјални аспект забране трговине људима; процесни аспект забране трговине људима
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на забрану трговине људима из члана 26. Устава и права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава

¹⁷⁴ „Службени гласник РС“, број 34/21.

Појам принудног рада има за циљ заштиту од случајева озбиљне експлоатације, као што је присилна проституција, без обзира да ли су, у одређеним околностима случаја, повезани са специфичним контекстом трговине људима.

Материјални аспект позитивних обавеза државе у односу на забрану свих облика трговине људима огледа се у креирању законског и административног правног оквира у односу на лица окривљена за трговину људима, као и у креирању законског и административног оквира у односу на жртве трговине људима.

Процесни аспект позитивних обавеза подразумева примену свих релевантних правних норми током поступка истраге и судског кривичног поступка.

Вођење поступка против окривљеног за трговину људима мора да буде делотворно, тако да може да доведе до потпуног расветљавања свих аспеката дела и до правилне одлуке суда у односу на санкционисање окривљеног.

Да би истрага била делотворна, она мора бити независна од свих лица која су укључена или су у вези са догађајима, а сама иницијатива за вођење кривичног поступка се не може препустити на одговорност жртви.

Судски поступак који је делотворно спроведен, мора резултирати доношењем судске одлуке. Обавеза делотворности не значи обавезу доношења осуђујуће пресуде, с обзиром на то да је процесни аспект конципиран као обавеза средства, а не циља. У односу на судски поступак, обавеза делотворности подразумева свеобухватно сагледавање свих чињеница конкретног случаја. Све чињенице морају се сагледати у њиховој међусобној повезаности како би се задовољио захтев делотворности. Супротно томе, давање преваге само једној чињеници могло би да доведе до нарушења захтева делотворности судског поступка.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду, којим је према окривљеном И. П. обустављен кривични поступак због кривичног дела трговине људима. Према наводима подносиоце, која је у предметном кривичном поступку имала својство оштећене, оспореним решењем јој је повређено право на заштиту људских и мањинских права и слобода из члана 22. Устава, забрана трговине људима из члана 26. Устава, право на правично суђење из члана 32. Устава и право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава, као и права из чл. 4. и 6. Европске конвенције. Уставна жалба је поднета и због повреде права на суђење у разумном року из члана 32. Устава у поступку који је вођен у предмету Вишег суда у Београду.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоце повређено право на забрану трговине људима из члана 26. став 2. Устава, имајући у виду да је утврдио да је дошло до повреде позитивне обавезе државе у односу на жртву трговине људима непоштовањем мера превенције, заштите и помоћи таквим лицима, као и право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, имајући у виду да је кривични поступак неспорно имао изузетан значај и тежину за подносиоце, а да је трајао пет година и девет месеци, и то само у првом степену судског поступка. С тим у вези, Уставни суд је утврдио право подносиоце на накнаду нематеријалне штете у износу од 5.000 евра, као и 800 евра због повреде права на суђење у разумном року.

Приликом одлучивања о уставној жалби, Уставни суд је, поред домаћег, указао и на међународноправне одредбе о правима детета и жена од значаја за одлучивање у овом предмету¹⁷⁵, као и на међународноправне одредбе у односу на ропство, трговину људима и принудни рад¹⁷⁶.

Уставни суд је пошао од става ЕСЉП да трговина људима потпада под опсег члана 4. Европске конвенције, те се наводи о трговини људима разматрају када се стекну конститутивни елементи прописани међународним инструментима – радња, средство и циљ, односно да појам принудног рада има за циљ заштиту од случајева озбиљне експлоатације, као што је присилна проституција, без обзира да ли су, у одређеним околностима случаја, повезани са специфичним контекстом трговине људима (*Rantsev protiv Kunpa и Русије*¹⁷⁷ и *С. М. против Хрватске*¹⁷⁸). Такође, Уставни суд је имао у виду став ЕСЉП према коме појам принудног рада у себи може под одређеним условима укључивати и појам трговине људима, те да је појам принудног рада, чак и када се он односи на сексуално искоришћавање, шири од појма трговине људима. Како је у Уставу у члану 26. изричито утврђена забрана свих облика трговине људима, утолико се ова забрана, према ставу Уставног суда, мора разматрати као посебан правни институт у складу са међународним инструментима и националним правним оквиром.

Приликом разматрања меритума уставне жалбе, Уставни суд је истакао да је трговина људима модеран вид ропства и да је као таква супротна принципу хуманости, да вређа људско достојанство и фундаменталне вредности на којима почива цивилизовано демократско друштво. Овакав став је заснован на чињеници да је забрана свих облика трговине људима изричито утврђена одредбом члана 26. став 2. Устава, а исти став заузео је и ЕСЉП у више својих пресуда (*Rantsev protiv Kunpa и Русије*¹⁷⁹, *Chowdury и други против Грчке*¹⁸⁰ и *С. М. против Хрватске*¹⁸¹).

175 У питању су Конвенција Уједињених нација о правима детета, Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији уз Конвенцију о правима детета, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена и Опште препоруке Комитета за елиминисање дискриминације жена.

176 У питању су Међународни пактови о људским правима, Општи коментар број 28 о једнакости права мушкараца и жена Комитета за људска права, Конвенција о принудном раду Међународне организације рада (Конвенција број 29), препоручени принципи и смернице о људским правима и трговином људима Високог комесара за људска права од 2002. године (Е/2002/68/Add.1), Конвенција Савета Европе о борби против трговине, Извештај Групе експерата за сузбијање трговине људима (GRETA) о спровођењу Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима за Србију од 8. новембра 2013. године (први круг оцењивања и други круг оцењивања), Препорука 1325 (1997) Парламентарне скупштине Савета Европе, као и Препорука Комитета министара о заштити жена од насиља из 2002.

177 *Rantsev protiv Kunpa и Русије*, представка број 25965/04, од 7. јануара 2010. године.

178 *С. М. против Хрватске*, представка број 60561/14, од 25. јуна 2020. године, ст. 290. и ст. 303.

179 *Rantsev protiv Kunpa и Русије*, ст. 282.

180 *Chowdury и други против Грчке*, представка број 21884/2015, од 30. марта 2017. године, ст. 93.

181 *С. М. против Хрватске*, ст. 289.

На основу праксе ЕСЉП (*Rantsev против Кипра и Русије*¹⁸² и *S. М. против Хрватске*¹⁸³), Уставни суд је констатовао да садржина уставне забране сваког облика трговине људима обухвата три групе позитивних обавеза државе: 1) обавезу успостављања законодавног и административног оквира за спречавање и кажњавање трговине људима; 2) обавезу заштите жртава трговине људима кроз обезбеђење мера превенције, евидентирања и помоћи таквим лицима; 3) обавезу спровођења истраге и судског поступка када постоји оправдана сумња да је дошло до извршења кривичног дела трговине људима.

Уставни суд је даље указао на то да позитивне обавезе државе, у смислу члана 26. Устава, подразумевају њен материјални и процесни аспект. Материјални аспект позитивних обавеза државе огледа се у креирању законског и административног правног оквира у односу на лица окривљена за трговину људима, као и у креирању законског и административног оквира у односу на жртве трговине људима. Процесни аспект огледа се у поступању по наведеним одредбама, како у фази истраге, тако и у фази судског поступка.

Разматрајући материјални аспект, Уставни суд је закључио да је појам трговине људима, као појаве забрањене Уставом у члану 26. став 2, дефинисан у међународним уговорима и Кривичном законнику Републике Србије.

Процесни аспект позитивних обавеза, у односу на забрану свих облика трговине људима зајемчене чланом 26. став 2. Устава, подразумева примену свих релевантних правних норми током поступка истраге и судског кривичног поступка. Уставни суд је схватања, које је изражено и у пракси ЕСЉП, да вођење поступка против окривљеног за трговину људима мора да буде делотворно, такво да може да доведе до потпуног расветљења свих аспеката дела и до правилне одлуке суда у односу на санкционисање окривљеног (*S. М. против Хрватске*¹⁸⁴). Обавеза вођења поступка против окривљених за трговину људима један је од сегмената шире постављеног процесног аспекта и она не може зависити од пријављивања жртве трговине људима или пак њених сродника. Да би истрага била делотворна, она мора бити независна од свих лица која су укључена или су у вези са догађајима, а сама иницијатива за вођење кривичног поступка се не може препустити на одговорност жртви (*Rantsev против Кипра и Русије*¹⁸⁵). Уставни суд је прихватио и став ЕСЉП да обавеза делотворности не значи обавезу доношења осуђујуће пресуде, с обзиром на то да је процесни аспект концепиран као обавеза средства, а не циља (*S. М. против Хрватске*¹⁸⁶). У односу на судски поступак специфично, обавеза делотворности подразумева свеобухватно сагледавање свих чињеница конкретног случаја (*S. М. против Хрватске*¹⁸⁷). Све чињенице морају се сагледати у њиховој међусобној повезаности како би се задовољно захтев делотворности. Супротно томе, давање преваге само једној чињеници могло би да доведе до нарушења захтева делотворности судског поступка. Судски

182 *Rantsev против Кипра и Русије*, ст. 285–289.

183 *S. М. против Хрватске*, ст. 304–306.

184 *S. М. против Хрватске*, ст. 313.

185 *Rantsev против Кипра и Русије*, ст. 288.

186 *S. М. против Хрватске*, ст. 314.

187 *S. М. против Хрватске*, ст. 316–317.

поступак који је делотворно спроведен мора резултирати доношењем судске одлуке, што не значи да постоји обавеза на доношење осуђујуће пресуде и изрицање казне, већ обавеза судског одлучивања у предметима трговине људима, чиме се, између осталог, обезбеђује да сви аспекти сваког конкрет-ног случаја буду у потпуности сагледани и оцењени од стране суда. Судска одлука је та која обезбеђује да тешка кривична дела не прођу некажњено и којом се обезбеђује пуни ефекат правног система и у виду превентивног де-ловања, како генералне, тако и специјалне превенције.

Применом горе наведеног на конкретни случај, Уставни суд је сматрао да је Република Србија испунила материјални аспект своје позитивне обавезе да обезбеди законодавни оквир за борбу против трговине људима, да је континуирано предузимала мере образовања мреже тела за спречавање трговине људима и заштиту жртава трговине људима, те да је обезбедила сарадњу са невладиним сектором и усвајала националне стратегије за борбу против тр-говине људима.

У односу на процесни аспект позитивних обавеза, имајући у виду да суд то-ком поступка није пружио ниједну меру заштите и помоћи оштећеној која је у време вршења кривичног дела била дете према међународним уговорима, односно малолетно лице према Кривичном закону¹⁸⁸, да није прилагодио вођење поступка налазу судског вештака у коме је констатовано стање тра-уматизованости жртве, да није одговорио на захтев за добијање статуса по-себно осетљивог сведока, као ни на захтев у односу на метод испитивања оштећене као сведока, а што је довело до секундарне виктимизације оштеће-не, Уставни суд је нашао да је у овом аспект поступка дошло до повреде по-зитивне обавезе државе у односу на жртву трговине људима, непоштовањем мера превенције, заштите и помоћи таквим лицима из члана 26. став 2. Устава.

Ценећи питање испуњености процесног аспекта позитивних обавеза у од-носу на судски поступак за кривично дело трговине људима, Уставни суд је истакао да је делотворност судског поступка могла бити повређена уко-лико после пет година и шест месеци вођења поступка, пет пута одржаног главног претреса од 24 пута заказиваног, двоструким сведочењем оштећене у поступку који се водио по оптужници за трговину људима, заменик јавног тужиоца на крају доказног поступка преиначи дело, „одложи кривично гоњење“ примењујући институт из члана 283. ЗКП¹⁸⁹, а суд последично обу-стави кривични поступак. Додатно, са становишта процесног аспекта позитив-них обавеза суда, Уставни суд је констатовао да је недостављањем решења о обустави поступка оштећеној, како би се изјаснила да ли жели да ступи на место јавног тужиоца, оштећена лишена било какве могућности да преузме кривично гоњење, да заступа оптужбу и сопственим активностима доприне-се спровођењу целокупног поступка.

Уставни суд је поновио да је начело опортунитета у конкретном случају при-мењено после пет година и шест месеци вођења поступка, чиме је повређен суштински *ratio* овог процесног механизма и оценио да су основани наводи

188 Кривични законик („Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09 и 111/09).

189 Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13 и 45/13).

подносиоце да поступајући јавни тужилац није могао да примени институт одлагања кривичног гоњења из члана 283. ЗКП према окривљеном И. П., имајући у виду да је оптужница потврђена.

Надлежни државни органи – Више јавно тужилаштво у Београду и Виши суд у Београду нису испунили своје позитивне обавезе у процесном аспект у односу на забрану свих облика трговине људима зајемчене чланом 26. став 2. Устава, тј. да спроведу делотворан и правичан поступак, који би резултирао доношењем одговарајуће судске пресуде. Стога је Уставни суд утврдио да је подносиоци и у овом аспект повређено право из члана 26. став 2. Устава.

Уставни суд је даље констатовао да је наведено трајање кривичног поступка, само по себи, могло указивати на то да предметни поступак није окончан у оквиру разумног рока. Међутим, у погледу повреде права на суђење у разумном року, Уставни суд је указао да је појам разумне дужине трајања једног судског поступка релативна категорија која зависи од низа чинилаца – сложености чињеничних и правних питања у конкретном предмету, понашања подносиоце уставне жалбе као странке у поступку, поступања надлежних судова који воде поступак и значаја самог кривичног поступка за подносиоцу.

Уставни суд је утврдио да је у односу на подносиоцу уставне жалбе кривични поступак трајао пет година и девет месеци, и то само у првом степену судског поступка. Уставни суд је указао да је од 24 пута заказиваног, главни претрес одржан свега пет пута, при чему је имао у виду и динамику заказивања главног претреса. Главни претрес је у највећој мери одлаган услед оправдане спречености адвоката одбране да присуствују претресу, а што се не може ставити на терет ни суду ни подносиоци уставне жалбе. Уставни суд је напоменуо да подносиоца и њен пуномоћник нису допринели трајању оспореног кривичног поступка и констатовао да је подносиоца у тренутку предузимања радње извршења кривичног дела од стране окривљених била малолетна (16 година, односно 17 година), те да је окривљеном И. П. првобитно стављено на терет кривично дело трговине људима, а након тога кривично дело помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела. Такође, Уставни суд је посебно имао у виду и то да је подносиоца поднела захтев за одређивање статуса посебно осетљивог сведока због „додатне трауматизације коју поновљеним сведочењима проживљава“, што је неспорно указивало на изузетан значај и тежину самог кривичног поступка за подносиоцу уставне жалбе. С друге стране, Уставни суд је имао у виду и то да је у току кривичног поступка био штрајк адвоката, затим чињеничну и правну сложеност кривичног поступка – да је било троје окривљених, као и више сведока, да су изведена психијатријска вештачења, да је једном извршена измена и прецизирање оптужног акта, али је то у конкретном случају било од значаја само за утврђење висине накнаде нематеријалне штете. На основу наведеног, Уставни суд је утврдио да је подносиоци у предметном кривичном поступку повређено и право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

Члан 27. Устава: Право на слободу и безбедност

Свако има право на личну слободу и безбедност. Лишење слободе допуштено је само из разлога и у поступку који су предвиђени законом.

Лице које је лишено слободе од стране државног органа одмах се, на језику који разуме, обавештава о разлозима лишења слободе, о оптужби која му се ставља на терет као и о својим правима и има право да без одлагања о свом лишењу слободе обавести лице по свом избору.

Свако ко је лишен слободе има право жалбе суду, који је дужан да хитно одлучи о законитости лишења слободе и да нареди пуштање на слободу ако је лишење слободе било незаконито.

Казну која обухвата лишење слободе може изрећи само суд.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-4303/2015 од 01. октобра 2020. године ¹⁹⁰

- ▶ Хитност испитивања одлуке о продужењу притвора; целисходност доношења јединственог решења о продужењу притвора у односу на више лица
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на слободу и безбедност из члана 27. став 3. Устава

Питање да ли је право на хитно одлучивање поштовано одређује се у светлу околности сваког појединачног случаја: мора се ценити сложеност поступка, начин на који је поступак спроведен од стране домаћих органа, понашање подносиоца, као и значај поступка за самог подносиоца.

¹⁹⁰ „Службени гласник РС”, број 127/20

Члан 5. став 4. Европске конвенције не обавезује стране уговорнице да успоставе више од једног нивоа надлежности за испитивање законитости притвора и испитивање захтева за пуштање из притвора. Ипак, према пракси Европског суда, свака држава која предвиђа жалбени поступак, у начелу, мора дати притвореницима исте гаранције у жалбеном поступку као оне које су дате у првом степену, укључујући ту и хитност испитивања притвора од стране другостепеног суда.

Да би се утврдило да ли је поступљено у складу са захтевом хитности, неопходно је извршити свеобухватну оцену ако је поступак спроведен у више степена, при чему је Европски суд спреман да толерише дуже трајање одлучивања о жалби у поступку пред другостепеним судом.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду, због повреде права на хитно одлучивање о жалби против решења о продужењу притвора из члана 27. став 3. Устава, права на образложену судску одлуку из члана 32. став 1. Устава и права на слободу кретања из члана 39. ст. 1. и 2. Устава. Уставна жалба је изјављена и због повреде права из члана 5. став 4, члана 6. став 1. и члана 2. ст. 1. и 3. Протокола 4. уз Европску конвенцију.

Подносилац је тврдњу о повреди права на хитно одлучивање о жалби против решења о продужењу притвора из члана 27. став 3. Устава образложио тиме да је у конкретном случају жалба против решења судије за претходни поступак Вишег суда у Београду од 8. маја 2015. године изјављена 14. маја 2015. године, а да је веће Вишег суда у Београду одлуку о жалби донело и доставило подносиоцу уставне жалбе након 19 дана.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и подносиоцу утврдио повреду права из члана 27. став 3. Устава, будући да је оценио да у конкретном случају налог и захтев хитног поступања и одлучивања о жалбама на решење о продужењу притвора није поштовано појединачно у односу на свако лице коме је јединственим решењем продужен притвор. У осталом делу уставна жалба је одбијена као неоснована. Разматрајући основаност тврдњи о повреди права из члана 27. став 3. Устава, Уставни суд је указао на више својих одлука¹⁹¹ у којима је заузео ставове о критеријумима на основу којих у сваком конкретном случају оцењује да ли постоји или не повреда права на хитно одлучивање о жалби против решења о продужењу притвора из члана 27. став 3. Устава.

Тако Уставни суд полази од тога да је у Уставу јасно постављен рок од 48 сати за доношење и достављање одлуке о жалби на решење о одређивању притвора, а да свака следећа одлука којом се одлучује о жалби на решење о продужењу притвора мора бити донета у што краћем временском периоду, уз поштовање захтева хитности. Поред тога, Уставни суд има у виду и то да суд који одлучује о жалби на одлуку о постојању даљих разлога за притвор одлуку мора донети хитно, али да је стандард хитности мање захтеван

¹⁹¹ Видети, поред осталих, Одлуку Уж-687/2008 од 25. децембра 2008. године, Одлуку Уж-1254/2009 од 9. октобра 2009. године и Одлуку Уж-5509/2011 од 26. септембра 2012. године.

када се у другостепеном поступку преиспитује одлука суда о продужењу притвора, јер одлучивање о жалби заправо представља додатно испитивање његове оправданости. Коначно, Уставни суд указује да се стандард хитности мора процењивати и у зависности од фазе кривичног поступка у којој је донето првостепено решење, односно на који временски период је притвор продужен.

Поред ових критеријума и ставова, за одлучивање Уставног суда од значаја је и пракса ЕСЉП која се односи на члан 5. став 4. Конвенције, а која је систематизована и детаљно изложена у пресуди Великог већа у предмету *Ilmseher против Немачке*¹⁹². Према пракси ЕСЉП, питање да ли је право на хитно одлучивање поштовано одређује се у светлу околности сваког појединачног случаја, па се као и у случају одредби о „разумном року“ из члана 6. став 1. Конвенције, и код члана 5. став 4. Конвенције мора ценити сложеност поступка, начин на који је поступак спроведен од стране домаћих органа, понашање подносиоца, као и значај поступка за самог подносиоца. Члан 5. став 4. Европске конвенције не обавезује стране уговорнице да успоставе више од једног нивоа надлежности за испитивање законитости притвора и испитивање захтева за пуштање из притвора. Ипак, према пракси ЕСЉП, свака држава која предвиђа жалбени поступак, у начелу, мора дати притвореницима исте гаранције у жалбеном поступку као оне које су дате у првом степену, укључујући ту и хитност испитивања притвора од стране другостепеног суда. Да би се утврдило да ли је поступљено у складу са захтевом хитности, неопходно је извршити свеобухватну оцену ако је поступак спроведен у више степена, при чему ЕСЉП толерише дуже трајање одлучивања о жалби у поступку пред другостепеним судом.

Примењујући напред наведено на конкретан случај, Уставни суд је констатовао да је оспореним решењем Вишег суда у Београду притвор продужен у односу на седам лица, укључујући и подносиоца, који је по том решењу могао трајати најдуже до 7. јуна 2015. године. Уставни суд даље констатује да је бранилац подносиоца против овог решења о продужењу притвора изјавио жалбу 14. маја 2015. године. Против истог решења жалбе су изјавили браниоци окривљеног С. С. 14. маја 2015. године, окривљеног М. А. 15. маја 2015. године, окривљене С. Ђ. 18. маја 2015. године и окривљеног В. А. 18. маја 2015. године. Уставни суд је даље утврдио да су након пријема наведених жалби, списи предмета достављени 29. маја 2015. године надлежном Кривичном већу Вишег суда у Београду, ради одлучивања о жалбама, а који је о наведеној жалби подносиоца, као и о жалбама бранилаца осталих лица, одлучио доношењем оспореног другостепеног решења 2. јуна 2015. године. Уставни суд даље констатује да је наведено другостепено решење подносилац примио 2. јуна 2015. године, односно након 19 од дана подношења жалбе, а да је његов бранилац ово решење примио 8. јуна 2015. године.

Имајући у виду околности конкретног случаја, Уставни суд је препознао да је у одређеним случајевима, због потребе вођења јединственог и ефикасног

¹⁹² *Ilmseher против Немачке* (BB), представке бр. 10211/12 и 27505/14, од 4. децембра 2018. године, ст. 251–256.

поступка, целисходно и оправдано да се одлука о продужењу притвора/одлука о жалби против решења о продужењу притвора доносе истовремено, једним јединственим актом, у односу на више лица. С друге стране, Уставни суд сматра да је у таквим ситуацијама када је једним решењем одлучивано о продужењу притвора у односу на више лица, неопходно да надлежни суд, приликом одлучивања о жалбама на решење о продужењу притвора, посебно има у виду императивни налог о хитном поступању и одлучивању о жалби из члана 27. став 3. Устава, као и да је притвор строго индивидуална и лична мера. То посебно значи да се налог и захтев хитног поступања и одлучивања о жалбама на решење о продужењу притвора мора поштовати појединачно у односу на свако лице коме је јединственим решењем продужен притвор.

У конкретном случају, истим решењем од 8. маја 2015. године подносиоцу и још шесторици лица је продужен притвор. Бранилац подносиоца је жалбу против решења о продужењу притвора изјавио 14. маја 2015. године и о тој жалби је одлучено након 19 дана, при чему подносилац није допринео дужем трајању жалбеног поступка. Уставни суд је констатовао да су браниоци осталих лица о чијим жалбама је одлучивано у истом другостепеном поступку жалбе изјавили у распону од четири дана од дана када је то учинио бранилац подносиоца (14, 15. и 18. маја 2015. године). С тим у вези, Уставни суд констатује да, иако је право на хитно одлучивање о жалби на решење о продужењу притвора (исто као и притвор) строго индивидуално и лично право, у конкретном случају период од четири дана и „чекање“ на жалбе осталих окривљених и њихових бранилаца могу бити посматрани као целисходни и оправдани због потребе ефикасног вођења поступка и јединственог одлучивања, при чему само трајање од четири дана није одлучујуће утицало на укупно трајање жалбеног поступка и поштовање стандарда хитности из члана 27. став 3. Устава. На укупно трајање жалбеног поступка, односно одлучивања о жалби подносиоца на решење о продужењу притвора је, пре свега, одлучујуће утицало то што су списи предмета достављени надлежном, кривичном већу Вишег суда у Београду тек 29. маја 2015. године, 15 дана након што је бранилац подносиоца изјавио жалбу. Уставни суд примећује да је након тога одлука о жалби донета и достављена подносиоцу у року од четири дана, конкретније 2. јуна 2015. године. Уставни суд је оценио да у оваквим околностима случаја, пре свега због временског периода на који је притвор био продужен, те чињенице да је жалба подносиоца усвојена, притвор укинут и замењен блажом мером, жалба подносиоца на решење о продужењу притвора није била „хитно“ размотрена, како то изричито налаже одредба члана 27. став 3. Устава. Стога рок од 19 дана за доношење одлуке о жалби на решење о продужењу притвора и достављање ове одлуке подносиоцу, у конкретном случају, представља несразмерно дуг период за преиспитивање законитости, односно оправданости одлуке о продужењу притвора, чиме је повређено право из члана 27. став 3. Устава.

Уж-3576/2016 од 04. марта 2021. године¹⁹³

- ▶ Незаконито лишење слободе; недоношење решења о задржавању; посебна права задржаног лица
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на слободу и безбедност из члана 27. Устава

Појам лишења слободе, у смислу члана 5. став 1. Европске конвенције, садржи како објективни елемент затварања неког лица у одређеном ограниченом простору током периода времена који није занемарљив, тако и додатни субјективни елемент који се односи на то да то лице није на ваљан начин дало пристанак на затварање о којем је реч.

Релевантни објективни фактори које треба размотрити обухватају могућност напуштања ограниченог простора, степен надзора и контроле кретања лица, меру у којој је оно изоловано и могућност да остварује друштвене контакте.

Елемент принуде приликом вршења овлашћења полиције да зауставља и претреса лица указује на лишење слободе, без обзира на краткотрајност те мере.

Чињеница да неком лицу нису стављене лисице, да није затворено у ћелију или на други начин физички спутано, не представља одлучујући фактор приликом утврђивања постојања лишења слободе.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против радњи Полицијске управе за град Београд – Полицијска станица „Стари град“ од 4. априла 2016. године, које се односе на задржавање подносиоца у просторијама полицијске станице и током боравка у подрумским просторијама за задржавање, указујући на повреду више начела и права из Устава, између осталог, и права на слободу и безбедност из члана 27. став 1. Устава, као и због повреде права из чл. 3, 5. и 13. Конвенције.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу радњама наведених органа повређено право из члана 27. Устава које се односе на задржавање подносиоца у просторијама полицијске станице, будући да поступак лишења слободе подносиоца није био извршен у складу са Закоником о кривичном поступку.

Подносилац уставне жалбе је детаљно описао радње полицијских службеника, тако што је указао да је, између осталог, незаконито и арбитрарно лишен слободе од стране полицијских службеника ПС Стари град, да му никада нису саопштени разлози лишења слободе, нити чињеница да је осумњичен за кривично дело фалсификовање новца, да му никада није уручена одлука о лишењу слободе (решење о задржавању), као и записник о задржавању, те да му није омогућено да о свом лишењу слободе обавести трећу особу. Подносилац наводи да сама чињеница да није донета одлука о његовом лишењу

¹⁹³ „Службени гласник РС“, број 34/21.

слободе (које је трајало од тренутка када је ушао у полицијско возило (13h 15min), па све до окончања службене радње прикупљања обавештења од грађана које је окончано у 16h 10min), није био у могућности да уложи жалбу.

Као основно пред Уставним судом поставило се питање да ли је подносилац био лишен слободе у смислу члана 27. Устава. У одговору на ово питање, Уставни суд је указао на праксу ЕСЉП у вези са чланом 5. Конвенције, узимајући у обзир читав спектар критеријума, „попут врсте, трајања, ефеката и начина спровођења мере о којој је реч“.¹⁹⁴ Појам лишења слободе у смислу члана 5. став 1. Европске конвенције садржи како објективни елемент затварања неког лица у одређеном ограниченом простору током периода времена који није занемарљив, тако и додатни субјективни елемент да то лице није на ваљан начин дало пристанак на затварање о којем је реч (*Stanev против Бугарске* и *Storck против Немачке*)¹⁹⁵.

Релевантни објективни фактори које треба размотрити обухватају могућност напуштања ограниченог простора, степен надзора и контроле кретања лица, меру у којој је оно изоловано и могућност да остварује друштвене контакте (*Guzzardi против Италије* и *H. L. против Уједињеног Краљевства*).

Елемент принуде приликом вршења овлашћења полиције да зауставља и претреса лица указује на лишење слободе, без обзира на краткотрајност те мере (*Крупко и други против Русије*¹⁹⁶, *Foka против Турске*¹⁹⁷, *Gillan и Quinton против Уједињеног Краљевства*¹⁹⁸, *Shimovolos против Русије*¹⁹⁹ и *Brega и други против Молдавије*²⁰⁰). Чињеница да неком лицу нису стављене лисице, да није затворено у ћелију или на други начин физички спутано не представља одлучујући фактор приликом утврђивања постојања лишења слободе (*М. А. против Кипра*²⁰¹).

Примењујући критеријуме на конкретан случај, Уставни суд је утврдио да је подносилац био лишен слободе у смислу члана 5. ЕКЉП, односно члана 27. Устава.

Приликом испитивања меритума, Уставни суд је најпре утврдио да је лишење слободе подносиоца било из разлога предвиђених законом, због постојања основа сумње да је учинио кривично дело прописано законом, па је наставио са испитивањем да ли је лишење слободе извршено у поступку предвиђеном

194 *Guzzardi против Италије*, представка број 7367/76 од 6. новембра 1980. године, серија А, број 39, ст. 92. и *Medvedyev и други против Француске* (BB) представка број 3394/03 од 29. марта 2010. године, ст. 73. ECHR 2010.

195 *Stanev против Бугарске* (BB), представка број 36760/06, од 17. јануара 2012. године, ст. 117. и *Storck против Немачке*, представка број 61603/00, од 16. септембра 2005. године, ст. 74.

196 *Крупко и други против Русије*, представка број 26587/07, од 26. јуна 2014. године

197 *Foka против Турске*, представка број 28940/95, од 24. јуна 2008. године.

198 *Gillan и Quinton против Уједињеног Краљевства*, представка број 4158/05, ECHR 2010, став 57

199 *Shimovolos против Русије*, представка број 30194/09, од 21. јуна 2011. године, став 50.

200 *Brega и други против Молдавије*, представка број 61485/08, од 24. јануара 2012. године, став 43.

201 *М. А. против Кипра*, представка број 41872/10, од 23. јула 2013. године, ECHR 2013, став 193.

законом и закључио да поступак лишења слободе није извршен у складу са ЗКП. Наиме, полиција подносиоца није поучила о његовим правима из члана 69. став 1. ЗКП, а што је била дужна да учини на основу члана 291. став 2. Закона; даље, Полицијска станица „Стари град“ подносиоцу није донела и уручила решење о задржавању, иако је он *de facto* био задржан, што је налагало хитност у поступању и давање посебних права, пре свега право на жалбу и право на браниоца. С тим у вези, Уставни суд напомиње да је подносиоцу недоношењем решења о задржавању ускраћена и могућност да изјави жалбу против решења о задржавању на основу ЗКП, чиме је онемогућен да оствари и своје право на правни лек из члана 27. став 3. Устава.

Полазећи од свега наведеног, Уставни суд је утврдио да је подносиоцу уставне жалбе свим напред наведеним радњама пропустима Полицијске управе за град Београд – Полицијска станица „Стари град“ повређено право на слободу и безбедност из члана 27. Устава.

Члан 30. Устава: Притвор

Лице за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело може бити притворено само на основу одлуке суда, ако је притварање неопходно ради вођења кривичног поступка.

Ако није саслушано приликом доношења одлуке о притвору или ако одлука о притвору није извршена непосредно по доношењу, притворено лице мора у року од 48 часова од лишења слободе да буде изведено пред надлежни суд, који потом поново одлучује о притвору.

Писмено и образложено решење суда о притвору уручује се притворенику најкасније 12 часова од притварања. Одлуку о жалби на притвор суд доноси и доставља притворенику у року од 48 часова.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-893/2008 од 22. јуна 2010. године²⁰²

- ▶ Судска контрола законито одређеног притвора; рок од 48 часова за извођење притвореног лица пред надлежни суд
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; повреда права из члана 30. став 2. Устава; није утврђена повреда права на правно средство из члана 36. став 2. Устава, нити права из члана 27. став 3. и члана 30. став 3. Устава

Законито ухапшен појединац или појединац осумњичен да је починио кривично дело мора бити заштићен одређеном судском контролом која мора да испуни захтев хитности, при чему та контрола мора бити аутоматска, односно да не зависи од претходне представке лица о коме је реч, а притворено лице мора лично бити изведено пред судију или другог службеника овлашћеног по закону који може да одлучи, односно нареди његово или њено пуштање на слободу у току суђења.

202 „Службени гласник РС”, број 69/10. Указујемо да је за одлучивање у овом предмету био релевантан Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ”, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09 и 72/09).

Притвор није незаконит и произвољан када је одређен ради несметаног вођења кривичног поступка услед постојања основане сумње да је лице извршило кривична дела која се лицу оптужницом стављају на терет.

Првобитно одређен притвор од стране суда не искључује накнадну примену захтева хитности ако, између осталог, оптужени није саслушан приликом одређивања мере притвора.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против радњи Окружног суда у Суботици и Врховног суда Србије, а у вези с одређивањем притвора током кривичног поступка који се против ње водио пред Окружним судом у Суботици. Подносиатељка је навела да су јој оспореним радњама повређена права из члана 27. став 4. Устава, члана 30. ст. 2. и 4. Устава и члана 36. став 2. Устава, између осталог, и због тога што није саслушана приликом доношења одлуке о притвору, односно да одлука о притвору није извршена непосредно по доношењу, те да је морала бити изведена пред надлежни суд у року од 48 сати од лишења слободе. Како је лишена слободе 4. јула 2008. године, а изведена пред суд тек 23. јула 2008. године, сматра да јој је повређено право из члана 30. став 2. Устава, јер је вишеструко премашен рок од 48 сати утврђен наведеном уставном одредбом.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је радњама Окружног суда у Суботици повређено право подносиатељке из члана 30. став 2. Устава, будући да суд није по притварању подносиатељке извршио било какву контролу и проверу основаности разлога због којих је лишена слободе, већ је то учиinio тек на главном претресу, када је нашао да више не стоје разлози због којих јој је притвор одређен. У преосталом делу уставна жалба је одбијена као неоснована.

Приликом одлучивања о уставној жалби, Уставни суд је узео у обзир релевантне ставове ЕСЉП, пре свега да притвор није незаконит и произвољан када је одређен ради несметаног вођења кривичног поступка услед постојања основане сумње да је лице извршило кривична дела која су јој оптужницом стављена на терет (*Вренчев против Србије*²⁰³), али и став ЕСЉП да „чак и када је домаћи суд првобитно одредио притвор, то не искључује накнадну примену наведеног захтева хитности ако, између осталог, оптужени није саслушан приликом разматрања његовог притвора и да се, на пример, период од петнаест дана од када је подносилац представке стављен у притвор, на основу судског решења, до његовог личног саслушања пред судијом сматрао несагласним са чланом 5. став 3. Европске конвенције“ (*McGoff против Шведске*²⁰⁴), као и да „законито ухапшен појединац или појединац осумњичен да је починио кривично дело мора, према члану 5. став 3. Конвенције, бити заштићен одређеном судском контролом, која мора да испуни захтев хитности, као и да та контрола мора бити аутоматска, односно да не зависи од претходне представке лица о коме је реч, те да притворено лице мора лично бити изведено пред судију или другог службеника овлашћеног по закону

203 *Вренчев против Србије*, представка број 2361/05, од 23. септембра 2008. године, ст. 60. и 61.

204 *McGoff против Шведске*, представка број 9017/80, од 26. октобра 1984. године, ст. 27.

који може да одлучи, односно нареди његово или њено пуштање на слободу у току суђења (*МсКау против Уједињеног Краљевства*²⁰⁵).

У конкретном случају, Уставни суд је утврдио да притвор према подносиоци уставне жалбе није био незаконит и произвољан, јер је одређен како би се она извела пред надлежни суд ради несметаног вођења кривичног поступка услед постојања основане сумње да је извршила кривична дела која су јој стављена на терет. Међутим, будући да је она саслушана 18 дана након лишења слободе, односно 15 дана од када је Окружни суд у Суботици о томе обавештен, Уставни суд је утврдио повреду права из члана 30. став 2. Устава, јер није испоштован Уставом утврђени рок од 48 сати од лишења слободе до извођења подносиоцике пред надлежни суд, ради поновног одлучивања о притвору. Уставни суд је том приликом нагласио да чињеница да је притвор према подносиоци уставне жалбе одредио суд на законит начин, није од значаја за његову другачију одлуку.

205 *МсКау против Уједињеног Краљевства*, представка број 543/03 од 3. октобра 2006. године, ст. 33, 34. и 35.

Члан 31. Устава: Трајање притвора

Трајање притвора суд своди на најкраће неопходно време, имајући у виду разлоге притвора. Притвор одређен одлуком првостепеног суда траје у истражи најдуже три месеца, а виши суд га може, у складу са законом, продужити на још три месеца. Ако до истека овог времена не буде подигнута оптужница, окривљени се пушта на слободу.

После подизања оптужнице трајање притвора суд своди на најкраће неопходно време, у складу са законом.

Притвореник се пушта да се брани са слободе чим престану разлози због којих је притвор био одређен.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-4940/2010 од 31. марта 2011. године²⁰⁶

- ▶ Ограничено трајање притвора; обавеза образлагања разлога за продужење притвора; аутоматско продужење притвора
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; повреда права о трајању притвора из члана 31. став 1. и 2. Устава, а у преосталом делу уставна жалба је одбијена

Постојање основане сумње да је притворено лице извршило кривично дело, а у циљу несметаног вођења кривичног поступка је услов *sine qua non* за постојање уставности и законитости, како приликом одређивања, тако и приликом продужавања мере притвора.

Постојање основане сумње само по себи није довољно. Надлежни судови су приликом доношења одлуке о притвору, у случају када утврде да и даље постоје разлози за продужење ове мере, дужни да посебно образложе разлоге за притвор у сваком појединачном случају.

Ти разлози морају бити релевантни и довољни, односно не смеју бити произвољни, до чега долази онда када надлежни органи не образложе на

²⁰⁶ „Службени гласник РС”, број 41/11.

задовољавајући начин разлоге због којих је лишавање слободе било или ако суд даје стално идентичне и стереотипне разлоге због којих је донето решење о продужењу притвора, а да при томе не образложи нове разлоге због којих је продужење притвора неопходно.

Код изразито тешких кривичних дела, као што су кривична дела против човечности и ратног злочина, дужина притвора може бити оправдана и код дугогодишњег притвора, али је и у тим случајевима потребно детаљно оправдање за продужење притвора.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду – Одељење за ратне злочине и решења Апелационог суда у Београду – Одељење за ратне злочине, којим је према подносиоцу продужен притвор за још два месеца. Према наводима подносиоца, оспореним актима му је повређено право на притвор на основу одлуке суда, зајемчено одредбама члана 30. став 1. Устава, право на ограничено трајање притвора из члана 31. Устава и право на правно средство из члана 36. став 2. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу оспореним решењима повређено право на трајање притвора из члана 31. ст. 1. и става 2. Устава, будући да је оценио да су редовни судови у оспореним решењима пропустили да истакну конкретне чињенице и, ослањајући се искључиво на тежину кривичног дела и последице које су наступиле, подносиоцу продужили притвор из разлога који се иако „релевантни“, не могу сматрати и „довољним“ да оправдају трајање притвора од пет година. У преосталом делу уставна жалба је одбијена као неоснована.

Уставни суд је нагласио да притвор представља посебно осетљиву меру одузимања личне слободе човека у периоду пре доношења правоснажне судске одлуке о кривици. Притвор се, наиме, одређује пре него што је правоснажном судском одлуком утврђена кривица, тако да током трајања мере притвора у кривичном поступку који није правоснажно окончан, још увек у потпуности важи Уставом и ЗКП-ом утврђена претпоставка невиности. Притвор није казна и за притвореника се не сме претворити у казну.

Уставни суд је и у овом предмету нагласио да се оцена да ли је време трајања притвора разумно не може проценити *in abstracto* већ се мора процењивати у сваком појединачном случају, према његовим специфичним околностима. Како истиче ЕСЉП, продужавање мере притвора може бити оправдано само ако постоје такве околности које оправдавају јавни интерес и претежу над правилом поштовања слободе појединца (*W. против Швајцарске*²⁰⁷, *Kudla против Пољске*²⁰⁸ и *Solmaz против Турске*²⁰⁹).

Постојање основане сумње да је притворено лице извршило кривично дело, а у циљу несметаног вођења кривичног поступка, је услов *sine qua non* за постојање законитости, како приликом одређивања тако и приликом продужа-

207 *W. против Швајцарске*, представка број 14379/88, од 26. јануара 1993. године, ст. 30. и 111.

208 *Kudla против Пољске*, представка број 30210/96, од 26. октобра 2000. године, ст. 110.

209 *Solmaz против Турске*, представка број 27561/02, од 16. априла 2007. године, ст. 38.

вања мере притвора (Уж-1429/2008²¹⁰). Међутим, постојање основане сумње саме по себи није довољно. Када се притвор више пута продужава, надлежни судови су приликом доношења одлуке о притвору, у случају када утврде да и даље постоје разлози за продужење ове мере, дужни да посебно образложе разлоге за притвор у сваком појединачном случају. Ти разлози морају бити релевантни и довољни, односно не смеју бити произвољни. Произвољно лишавање слободе постоји онда када надлежни органи не образложе на задовољавајући начин разлоге због којих је лишавање слободе било неопходно или ако суд даје стално идентичне и стереотипне разлоге због којих је донето решење о продужењу притвора, а да при томе не елаборира нове разлоге због којих је продужење притвора неопходно (*Mansur против Турске*²¹¹). Такође, надлежни суд је у обавези да детаљно образложи разлоге за притвор (*Kurt против Турске*²¹² и *Bayorkina против Русије*²¹³).

Уставни суд је нагласио да иако тежина кривичног дела и висина запрећене казне која је за то дело прописана може бити релевантан основ у процени разлога за даље задржавање подносиоца уставне жалбе у притвору, не може бити и једини. Наиме, одређена кривична дела, због своје посебне тежине и висине запрећене казне оправдавају иницијално притварање. Према ставу ЕСЉП код изразито тешких кривичних дела, као што су кривична дела против човечности и ратног злочина, дужина притвора може бити оправдана и код дугогодишњег притвора (*Jentzsch против Немачке*²¹⁴), али је и у тим случајевима потребно даље оправдање за продужење притвора. Додатно, Уставни суд је истакао да је ЕСЉП у великом броју предмета утврдио повреду члана 5. став 3. Европске конвенције, јер су судови продужавали притвор подносиоцима представки ослањајући се углавном на озбиљност оптужби и користећи стереотипне формуле без освртања на конкретне чињенице (*Smirnova против Русије*²¹⁵, *Panchenko против Русије*²¹⁶, *Rokhlina против Русије*²¹⁷, *Khudoiorov против Русије*²¹⁸, *Dolgova против Русије*²¹⁹, *Mamedova против Русије*²²⁰, *Khudobin против Русије*²²¹ и *Belevitskiy против Русије*²²²).

210 Одлука Уставног суда Уж -1429/2008 од 16. јула 2009. године, („Службени гласник РС“, број 60/09), тачка 7. образложења.

211 *Mansur против Турске*, представка број 16026/90, од 8. јуна 1995, ст. 55.

212 *Kurt против Турске*, представка број 24276/94 од 25. маја 1998. године.

213 *Bayorkina против Русије*, представка број 69481/01 од 27. јула 2006. године.

214 *Jentzsch против Немачке*, представка број 2604/65 од 5. маја 1971. године.

215 *Smirnova против Русије*, представка број 46133/99 48183/99 од 24. јула 2003. године, ст. 56.

216 *Panchenko против Русије*, представка број 45100/98 од 8. фебруара 2005. године, ст. 91.

217 *Rokhlina против Русије*, представка број 54071/00 од 7. априла 2005. године, ст. 63. и даље.

218 *Khudoiorov против Русије*, представка број 6847/02 од 8. новембра 2005. године, ст. 172. и даље.

219 *Dolgova против Русије*, представка број 11886/05 од 2. марта 2006. године, ст. 38. и даље.

220 *Mamedova против Русије*, представка број 7064/05 од 1. јуна 2006. године, ст. 72. и даље.

221 *Khudobin против Русије*, представка број 59696/00 од 26. октобра 2006. године, ст. 103. и даље.

222 *Belevitskiy против Русије*, представка број 72967/01 од 1. марта 2007. године, ст. 99. и даље.

У конкретном случају, Уставни суд је утврдио да је притвор подносиоцу одређен и продужаван због постојања основане сумње да је извршио кривично дело ратни злочин против цивилног становништва у саизвршилаштву, за које дело је законом прописана казна затвора преко десет година.

Уставни суд је оценио да су редовни судови у оспореним решењима, пропустивши да истакну конкретне чињенице и ослањајући се искључиво на тежину кривичног дела и последице које су наступиле, продужили притвор подносиоцу уставне жалбе из разлога који се иако „релевантни“, не могу сматрати и „довољним“ да оправдају трајање притвора од пет година. Уставни суд је прихватио да су редовни судови оправдано сматрали да тешке околности дела које се огледају у „повезаном деловању већег броја окривљених према више оштећених и проузрокованим последицама у виду лишавања живота више лица међу којима су жене и деца“ првобитно, а и касније, биле јак разлог за продужење притвора, али не и да оне оправдавају целокупан период трајања притвора више од пет година. Редовни судови нису указали на било који субјективни разлог или понашање у односу на подносиоца који би ишли у прилог њиховом закључку да га задрже у притвору и нису узели у обзир чињеницу да су наведени општи разлози иако релевантни, све мање и мање довољни са протеком времена. Стога су надлежни судови након протекла времена морали да додатно образложе и употпуне разлоге због којих сматрају да је притвор и даље основан.

Додатно, редовни судови су константно, током целог поступка контроле притвора, понављали потпуно исте формулације, тако да је један исти пасус преписиван из године у годину и служио као основ за продужење притвора, чиме се јасно потврдио површан однос редовних судова према притвору подносиоца уставне жалбе, који је био аутоматски продужен, без конкретних и довољних чињеница, односно измењених околности које би могле да се узму у обзир. Такође, надлежни судови пропустили су да оцене да ли је дужина трајања мере притвора према подносиоцу премашила „разуман рок“, што је требало да буде посебно истакнуто у решењима о продужењу притвора, након што је подносилац уставне жалбе провео неколико година у притвору.

Уж-8018/2013 од 28. новембра 2013. године

- **Ограничено трајање притвора; одговарајућег степена узнемирења јавности**
- **Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на ограничено трајање притвора из члана 31. став 1. Устава**

Постојање основане сумње да је притворено лице извршило кривично дело, а у циљу несметаног вођења кривичног поступка је услов *sine qua non* за постојање уставности и законитости, како приликом одређивања, тако и приликом продужавања мере притвора. Постојање основане

сумње саме по себи није довољно. Надлежни судови су приликом доношења одлуке о притвору, у случају када утврде да и даље постоје разлози за продужење ове мере, дужни да посебно образложе разлоге за притвор у сваком појединачном случају. Ти разлози морају бити релевантни и довољни, односно не смеју бити произвољни, до чега долази онда када надлежни органи не образложе на задовољавајући начин разлоге због којих је лишавање слободе било неопходно.

Да ли је време трајања притвора разумно не може се проценити *in abstracto* већ се мора процењивати у сваком појединачном случају, према његовим специфичним околностима. Продуžаване мере притвора може бити оправдано само ако постоје такве околности које оправдавају јавни интерес и претежу над правилом поштовања слободе појединца. У изузетним случајевима, одређена кривична дела због своје посебне тежине и реакције јавности на њих, могу да оправдају притвор, бар за неко време.

Притвор се може одредити (и продужити) за кривична дела која због посебне тежине и реакције јавности на њих могу изазвати немир у друштву, али одлука о томе мора бити заснована на чињеницама које показују да биостанак окривљеног на слободи заиста угрозио јавни ред и мир. Опасност угрожавања јавног реда и мира не може се извести само из тежине кривичних дела или из оптужбе стављене на терет окривљеног; овај основ за притвор не може се dostatно образложити позивањем само на апстрактну тежину кривичног дела.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Апелационог суда у Београду – Посебно одељење, којим му је продужен притвор за још три месеца. Подносилац сматра да му је, поред осталог, повређено право на ограничено трајање притвора из члана 31. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу оспореним решењима повређено право на ограничено трајање притвора из члана 31. став 1. Устава, будући да је оценио да су образложења оспорених решења недостатна, односно у њима нису наведене чињенице и околности које указују да је због тежине или последице кривичног дела које се подносиоцу ставља на терет заиста и дошло до узнемирења јавности. Уставни суд је одредио да Апелациони суд у Београду – Посебно одељење понови поступак и у најкраћем року донесе нову одлуку о жалби подносиоца.

Уставни суд је приликом одлучивања у овом предмету истакао неке опште принципе засноване и на пракси ЕСЉП, пре свега, да је постојање основане сумње да је притворено лице извршило кривично дело, а у циљу несметаног вођења кривичног поступка услов *sine qua non* за постојање уставности и законитости, како приликом одређивања, тако и приликом продуžавања мере притвора. Међутим, постојање основане сумње саме по себи није довољно, стога су надлежни судови приликом доношења одлуке о притвору, у случају када утврде да и даље постоје разлози за продужење ове мере, дужни да посебно образложе разлоге за притвор у сваком појединачном случају (*Kurt против Турске*²²³ и *Bayorkina против Русије*²²⁴). Ти разлози морају бити релевантни и довољни, односно не смеју бити произвољни, а према схватању

²²³ *Kurt против Турске*.

²²⁴ *Bayorkina против Русије*.

ЕСЛП, постоје онда када надлежни органи не образложе на задовољавајући начин разлоге због којих је лишавање слободе било неопходно (*Кау против Уједињеног Краљевства*²²⁵). Такође, надлежни суд је у обавези да детаљно об-разложи разлоге за притвор.

Како је Уставни суд истакао, у надлежности редовних судова је да утврде постојање конкретних разлога који се односе на основ за одређивање или продужење мере притвора. Међутим, Уставни суд јесте надлежан да на основу разлога који су у вези са притвором дати у одлукама редовних судова и чињеница на које подносиоци уставних жалби указују, одлучи да ли је у конкретном случају дошло до повреде Уставом зајемчених права.

Да ли је време трајања притвора разумно, не може се проценити *in abstracto* већ се мора процењивати у сваком појединачном случају, према његовим специфичним околностима. Како истиче ЕСЛП, продужавање мере притвора може бити оправдано само ако постоје такве околности које оправдавају јавни интерес и претежу над правилу поштовања слободе појединца (*W. против Швајцарске*²²⁶, *Kudla против Пољске*²²⁷ и *Solmaz против Турске*²²⁸).

Уставни суд је указао да се притворски основ садржан у одредби члана 211. став 1. тачка 4) ЗКП заснива на: 1) висини прописане, односно изречене казне затвора и 2) начину извршења или тежини последице кривичног дела који су довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка. Наведени законски основ за одређивање, односно продужење мере притвора препознат је и прихваћен и од стране ЕСЛП, односно, у изузетним случајевима, одређена кривична дела због своје посебне тежине и реакције јавности на њих, могу да оправдају притвор, бар за неко време (*Tomasi против Француске*²²⁹, *Scott против Шпаније*²³⁰, *Bozano против Француске*²³¹ и *Guzzardi против Италије*²³²).

Уставни суд је посебно нагласио да се, сагласно добро устаљеној пракси ЕСЛП, овај основ може сматрати релевантним и довољним само под условом да се заснива на чињеницама које указују да би пуштање окривљеног на слободу заиста угрозило јавни ред и мир, односно довело до узнемирења јавности (*Letellier против Француске*²³³ и *Kemtache против Француске*²³⁴). Притвор се, према становишту ЕСЛП, може одредити (и продужити) за кривична дела која, због посебне тежине и реакције јавности на њих, могу изазвати немир у друштву, али да одлука о томе мора бити заснована на „чињеницама које показују да биостанак окривљеног на слободи заиста угрозио јавни ред и

225 *Кау против Уједињеног Краљевства*, представка број 37341/06 од 1. марта 1994, ст. 31.

226 *W. против Швајцарске*, ст. 30. и 111.

227 *Kudla против Пољске*, ст. 110.

228 *Solmaz против Турске*, ст. 38.

229 *Tomasi против Француске*, представка број 12850/87, од 27. августа 1992. године, ст. 91.

230 *Scott против Шпаније*, представка број 21335/93, од 18. децембра 1996. године.

231 *Bozano против Француске*, представка број 9990/82, од 18. децембра 1986. године.

232 *Guzzardi против Италије*.

233 *Letellier против Француске*, представка број 12369/86, од 26. јуна 1991. године, ст. 51.

234 *Kemtache против Француске*, представка бр.12325/86 и 14992/89, од 27. новембра 1991. године, ст. 52.

мир". Такође, ЕСЉП је стао на становиште да се „опасност угрожавања јавног реда и мира не може извести само из тежине кривичних дела или из оптужбе стављене на терет окривљеном“ (*Letellier против Француске*²³⁵). „Овај основ за притвор не може се dostatно образложити позивањем само на апстрактну тежину кривичног дела“ (*Kemtsche против Француске*²³⁶).

Полазећи од наведених општих принципа, као и околности конкретног случаја, Уставни суд је утврдио да је притвор према подносиоцу уставне жалбе одређен и продужаван због постојања основане сумње да је извршио кривично дело злоупотреба службеног положаја. Поред постојања основане сумње, Апелациони суд у Београду је у оспореним решењима утврдио да је за кривично дело које му се ставља на терет прописана казна затвора преко десет година, а да су начин извршења и тежина последице кривичног дела довели до узнемирења јавности које може угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка.

Међутим, Уставни суд је закључио да у оспореним решењима нису наведене конкретне чињенице и околности које указују да је заиста дошло до узнемирења јавности, а због тежине или последице кривичног дела које се подносиоцу ставља на терет, те да оне могу због својих манифестационих облика озбиљно и непосредно угрозити несметано и правично вођење кривичног поступка, а које су судови у оспореним решењима морали да посебно образложе и доведу их у везу са тежином кривичног дела које је подносиоцу уставне жалбе стављено на терет. Према оцини Уставног суда, надлежни судови су пропустили да утврде конкретне чињенице које указују да је услед начина извршења или тежине последице кривичног дела за које се подносилац сумњичи, дошло до одговарајућег степена узнемирења јавности, нити су образложили на који начин је угрожено несметано и правично вођење кривичног поступка, посебно имајући у виду да је подносиоцу стављено на терет да је радње за које се терети предузео 2005. године, од када је прошло више од осам година.

Уставни суд је утврдио да је подносиоцу уставне жалбе повређено право на ограничено трајање притвора зајемчено одредбом члана 31. став 1. Устава, јер су оспорена решења била недостатна, у њима нису наведене, а самим тим ни оцењене, чињенице и околности које су довеле до данас присутног узнемирења јавности, а које објективно морају постојати приликом одлучивања о притвору по законском основу из тачке 4) члана 211. став 1. ЗКП. Уставни суд је, стога, сматрао да су надлежни судови исказали недовољно брижљив однос према притвору, који као мера ограничења слободе не сме бити продужаван са чисто апстрактне тачке гледишта, узимајући у обзир само тежину кривичног дела, нити се може везати за околности које су евентуално постојале у времену које знатно претходи одлучивању о даљем лишењу слободе окривљеног лица. Такође, Уставни суд је указао да у оспореним решењима није могло бити места истицању да се „приликом продужавања притвора према осумњиченима имало у виду“ да истрага још није окончана, те навођењу које је истражне радње надаље неопходно спровести, с обзиром на то да те околности имају свој значај само за притворски основ из тачке 2)

235 *Letellier против Француске*, ст. 51.

236 *Kemtsche против Француске*, ст. 52.

члана 211. став 1. ЗКП, а који је у односу на подносиоца претходно отклоњен решењем судије за претходни поступак и више није егзистирао као основ за продужење притвора.

Уж-11708/2018 од 01. октобра 2020. године²³⁷

- Ограничено трајање притвора; мера забране напуштања стана уз примену електронског надзора; одговарајући степен узнемирења јавности
- Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на ограничено трајање притвора из члана 31. став 1. Устава

Мера забране напуштања стана, уз примену електронског надзора, несумњиво представља лишење слободе, имајући у виду степен ограничења који код ове мере постоји, односно да се по интензитету ограничења не разликује од мере притвора, без обзира на боље услове.

Трајање мере забране напуштања стана се цени заједно са трајањем мере притвора, као укупног периода лишења слободе. Дужина укупног трајања лишења слободе које неће довести до повреде права на ограничено трајање притвора подразумева да надлежни судови у својим одлукама наведу релевантне и довољне разлоге којима оправдавају трајање мере и показују посебну хитност у вођењу поступка.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против више решења Вишег суда у Београду којима му је, пре подношења оптужног предлога, правоснажно продужена мера забране напуштања стана. Према наводима уставне жалбе, оспореним решењима је подносиоцу, поред осталог, повређено право на ограничено трајање притвора из члана 31. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу јер је утврдио да је правоснажним продужењем мере забране напуштања стана из члана 208. Законика о кривичном поступку по истеку 60 дана од дана лишења слободе подносиоцу повређено право на ограничено трајање притвора из члана 31. став 1. Устава.

Одлучујући у овом предмету, Уставни суд, је у складу са праксом ЕСЉП указао да мера забране напуштања стана, уз примену електронског надзора, несумњиво представља лишење слободе, имајући у виду степен ограничења који код ове мере постоји, односно да се по интензитету ограничења не разликује од мере притвора, без обзира на боље услове (*Lavents protiv Letonije*²³⁸ и *Mancini protiv Италије*²³⁹, *А. В. против Швајцарске*²⁴⁰ и *Buzadi protiv Молдавије*²⁴¹).

237 „Службени гласник РС“, број 131/20.

238 *Lavents protiv Letonije*, представка број 58442/00, од 28. новембра 2002. године, ст. 63.

239 *Mancini protiv Италије*, представка број 44955/98, од 2. августа 2001. године.

240 *А. В. против Швајцарске*, представка број 20872/92, од 22. фебруара 1995. године.

241 *Buzadi protiv Молдавије*, представка број 23755/07, од 5. јула 2016. године, ст. 103–110.

У својој ранијој одлуци Уж-9137/2014²⁴², Уставни суд је стао на становиште да се одредбе члана 31. Устава примењују и на трајање мере забране напуштања стана, при чему се трајање наведене мере цени заједно са трајањем мере притвора као укупног периода лишења слободе (*Lavents против Летоније*²⁴³), те да дужина укупног трајања лишења слободе које неће довести до повреде права из члана 31. Устава подразумева да надлежни судови у својим одлукама наведу релевантне и довољне разлоге којима оправдавају трајање мере и показују посебну хитност у вођењу поступка (*Lavents против Летоније*²⁴⁴ и *Buzadi против Молдавије*²⁴⁵).

У конкретном случају, Уставни суд је утврдио да је подносилац до подношења уставне жалбе био лишен слободе укупно четири месеца, рачунајући од када му је одређено задржавање. Уставни суд је утврдио да је мера забране напуштања стана према подносиоцу продужена због постојања основане сумње да је извршио кривично дело изазивање панике и нереда из члана 343. став 2. КЗ, за које је прописано спровођење скраћеног кривичног поступка, као и да су Више јавно тужилаштво у Београду и подносилац склопили споразум о признању кривичног дела у предмету, а да до доношења оспорених решења против подносиоца није био поднет оптужни предлог.

Уставни суд је указао да је трајање притвора у скраћеном кривичном поступку пре подношења оптужног предлога везано за доказну активност јавног тужиоца и да не може трајати дуже од 30 дана. Изузетак је предвиђен за кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању од пет година или тежа казна, као у конкретном случају, када притвор пре подношења оптужног предлога може трајати и дуже од 30 дана, и то само на основу образложеног предлога јавног тужиоца којим би додатним аргументима уверио суд да су га оправдани разлози спречили да прикупи доказе у току трајања притвора од 30 дана. Уставни суд је констатовао да је лишење слободе подносиоца, у скраћеном кривичном поступку пре подношења оптужног предлога могло трајати најдуже 60 дана.

Имајући у виду да је подносилац уставне жалбе лишен слободе 14. јуна 2018. године, да су се према њему спроводиле доказне радње због кривичног дела за које је предвиђено спровођење скраћеног кривичног поступка, да су окривљени и јавни тужилац закључили споразум о признању кривичног дела, као и да до доношења оспореног првостепеног решења оптужни акт против подносиоца није поднет, Уставни суд је утврдио да је правоснажним продужењем мере забране напуштања стана по истеку 60 дана од дана лишења слободе, подносиоцу у конкретном случају учињена повреда права на ограничено трајање притвора из члана 31. став 1. Устава.

Поред тога, по оцени Уставног суда, оспорено решење није садржало прихватљиво образложење, с обзиром да коментар подносиоца на његовом

242 Одлука Уставног суда Уж-9137/2014 од 21. децембра 2017. године, тачка 5. образложења.

243 *Lavents против Летоније*, ст. 65. и 66.

244 *Lavents против Летоније*, ст. 70. и 71.

245 *Buzadi против Молдавије*, ст. 113.

Facebook профилу, на којем има свега 614 пратилаца, не представља такав ниво узнемирења јавности који би оправдао лишење слободе у наведеном трајању. Иако је друштвена мрежа *Facebook* „доступна великом броју људи“, у оспореном решењу нису наведени довољни разлози који би довели до сумње да је конкретан коментар био прочитан од већег броја људи од броја његових пратилаца, изазивајући код њих панику.

Члан 32. Устава: Право на правично суђење

Свако има право да независан, непристрасан и законом већ установљен суд, правично и у разумном року, јавно расправи и одлучи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, као и о оптужбама против њега.

Свакоме се јемчи право на бесплатног преводиоца, ако не говори или не разуме језик који је у службеној употреби у суду и право на бесплатног тумача, ако је слеп, глув или нем.

Јавност се може искључити током читавог поступка који се води пред судом или у делу поступка, само ради заштите интереса националне безбедности, јавног реда и морала у демократском друштву, као и ради заштите интереса малолетника или приватности учесника у поступку, у складу са законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

а) Члан 32. став 1. Устава – право на непристрасан суд

Уж-4461/2010 од 12. децембра 2013. године²⁴⁶

- ▶ Право на непристрасан суд; проширено дејство одлуке Уставног суда и на лица која нису поднела уставну жалбу
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава

Објективна повреда начела раздвојености функција гоњења, спровођења истраге и суђења, мора бити праћена пристрасним понашањем судије. При томе је неопходно испитати да ли се субјективне бојазни

²⁴⁶ „Службени гласник РС”, број 14/14.

окривљеног могу прихватити као објективно оправдане, будући да је то одлучујући елемент приликом оцене о непристрасности. Неопходно је извршити анализу околности конкретног случаја у којем судија није поштовао раздвојеност наведених функција, при чему се узима у обзир становиште окривљеног, али оно нема одлучујући значај.

Подносилац, лице које се налази на издржавању казне затвора, је поднео уставну жалбу против пресуде Окружног суда у Београду – Веће за ратне злочине и пресуде Апелационог суда у Београду, у чијем је доношењу, као председник већа, учествовао судија који је, према тврдњама подносиоца, по закону морао бити изузет, јер је „активно учествовао у више наврата у доношењу одлука првостепеног суда које су директно утицале на првостепену пресуду“. Према наводима подносиоца, оспореним актима му је, поред осталог, повређено право на непристрасан суд, као саставни део права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на правично суђење из члана 6. став 1. Европске конвенције.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу уставне жалбе повређено право на непристрасан суд, као саставни елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, имајући у виду да је нашао да вишеструко процесно ангажовање судије С. В. у првостепеном поступку и одлуке које је том приликом доносио, представљају околности које, сагледане кроз његово учешће у истом предмету као председника жалбеног већа Апелационог суда у Београду, изазивају сумњу у пристрасност у смислу члана 40. тачка б) Законика о кривичном поступку. Уставни суд је наложио да Апелациони суд у Београду поново одлучи о жалби коју је подносилац изјавио против пресуде Окружног суда у Београду – Веће за ратне злочине. Уставни суд је оценио да је утврђена повреда права на непристрасан суд такве природе да одлука има правно дејство и према свим осталим лицима из предметног кривичног поступка, а која се налазе у истој правној ситуацији као и подносилац уставне жалбе.

Уставни суд је упутио на своју претходну праксу²⁴⁷, као и на праксу ЕСЉП која се развијала од чисто објективне концепције засноване на строгој раздвојености функције гоњења, истраге и суђења, до концепције која је више субјективна, јер претпоставља анализу околности конкретног случаја у којем судија није поштовао раздвојеност наведених функција. Уставни суд је навео да је у првом периоду ЕСЉП настојао да применом строге дефиниције објективне непристрасности отклони било какав ризик који би, услед претходног вршења функције гоњења или спровођења истраге, довео у питање

²⁴⁷ Решење Уставног суда Уж-4440/2010 од 14. марта 2013. године, у ком се Уставни суд позвао на одлуку Уж-4481/2010, којом је одбацио уставну жалбу, јер чињеница „да је председник другостепеног већа био судија који је раније у току поступка одлучивао о додељивању статуса сведоцима сарадницима“, према ставу Уставног суда није указивала да су оспорене пресуде донете на основу произвољне или неправичне примене кривичног материјалног и процесног права, а што би за последицу имало повреду права на правично суђење и права на одбрану, јер у поступку додељивања статуса сведока сарадника није одлучивано о правима и обавезама подносиоца уставне жалбе, већ о правима и обавезама лица која су предложена да се саслушају као сведоци ради добијања статуса сведока сарадника.

пристрасност судије у фази суђења (*Cubber против Белгије*²⁴⁸), док се касније поступање ЕСЛП одликује захтевом да објективна повреда начела раздвојености функција гоњења, спровођења истраге и суђења мора бити праћена пристрасним понашањем судије. Уставни суд је нагласио да је према ставу ЕСЛП, неопходно испитати да ли се субјективне бојазни окривљеног могу прихватити као објективно оправдане, будући да је то одлучујући елемент приликом оцено о непристрасности (*Hauschildt против Данске*²⁴⁹ и *Ferrantelli u Santangelo против Италије*²⁵⁰). Другим речима, некадашња апстрактна оцена замењена је оценом околности конкретног случаја, при чему се узима у обзир становиште окривљеног, али оно нема одлучујући значај (*Perote Pellon против Шпаније*²⁵¹).

Према оцени Уставног суда, прописивањем да судија или судија-поротник који је у истом предмету учествовао у доношењу одлуке нижег суда (члан 40. тачка 5. ЗКП)²⁵² не може вршити судијске дужности у поступку пред вишим судом, законодавац је настојао да искључи ситуације које би могле да доведу до одређеног предубеђења судије које би се негативно одразило на његову способност да непристрасно одлучује. Када је реч о постојању околности које изазивају сумњу у непристрасност судије или судије-поротника да врши судијску функцију (члан 40. тачка 6) ЗКП), Уставни суд је истакао да поменуте околности морају бити објективно оправдане, односно да је неопходно оценити их у светлу конкретног случаја.

Поводом конкретних навода уставне жалбе, Уставни суд је заузео став да одредбу члана 40. тачка 5) ЗКП не треба тумачити на начин да учешће одређеног судије у доношењу било које одлуке нижег суда у истом кривичном предмету има за последицу његово изузеће из поступка пред жалбеним судом. Међутим, како је оценио Уставни суд, вишеструке процесне улоге које је судија С. В. имао у првостепеном поступку, било у својству председника Окружног суда у Београду када је одлучивао о захтевима за изузеће поступајућих судија, било као члан ванпретресног већа које је донело одлуку о додељивању окривљеном С. П. статуса сведока сарадника и, уз то, одлучивало о продужењу притвора оптуженима, није се могло оправдати на начин на који је то учинио заменик в. д. председника Апелационог суда у Београду у решењу од 2. јуна 2010. године којим је одбијен као неоснован захтев бранилаца оптужених за изузеће. Наиме, иако је било неспорно да „је судија, у складу са својом функцијом и по самом закону, дужан да у свакој прилици одржи поверење у своју независност и непристрасност“, то се, према оцени Уставног суда, у околностима конкретног случаја није могло сматрати довољним да отклони постојање објективне оправдане бојазни у непристрасност судије С. В. Другим речима, Уставни суд је утврдио да вишеструко процесно ангажовање судије С.

248 *Cubber против Белгије*, представка број 9186/80, од 26. октобра 1984. године, ст. 24. и 30.

249 *Hauschildt против Данске*, представка број 10486/83, од 24. маја 1989. године.

250 *Ferrantelli u Santangelo против Италије*, представка број 19874/92, од 7. августа 1996. године.

251 *Perote Pellon против Шпаније*, представка број 5238/99, од 25. јула 2002, ст. 44.

252 Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС“, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 122/08 и 20/09).

В. у првостепеном поступку и одлуке које је том приликом доносио представљају околности које су, сагледане кроз његово учешће у истом предмету као председника жалбеног већа Апелационог суда у Београду, изазивале сумњу у пристрасност у смислу члана 40. тачка 6) ЗКП (*Perote Pellon против Шпаније*²⁵³).

Уж-337/2012 од 11. децембра 2014. године

- **Право на непристрасан суд; објективни тест**
- **Одлука о усвајању; грађанско право, повреда права на суђење у разумном року и права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Право на непристрасан суд подразумева одсуство предрасуда или унапред утврђеног става према странкама, при чему се постојање непристрасности цени применом субјективног и објективног теста.

Тестом субјективне непристрасности испитује се понашање конкретне судије, односно постојање личних предрасуда судије који је поступао/одлучивао у одређеном предмету.

Тестом објективне непристрасности утврђује се да ли је суд, између осталог и својим саставом, пружио довољне гаранције за искључење оправдане сумње у његову непристрасност. Кроз тест објективне непристрасности мора се утврдити да ли, независно од понашања одређеног судије, постоје чињенице које могу довести у сумњу непристрасност суда, при чему мишљење подносиоца јесте важно, али не и одлучујуће. Оно што је битно јесте да ли се сумња подносиоца може сматрати објективно оправданом.

Чињеница да је одређени судија имао различите процесне улоге у појединим фазама поступка може у одређеним околностима довести у питање непристрасност суда, што се оцењује у сваком конкретном случају.

Подносиоци су поднели уставну жалбу против радњи/аката у вези са парничним поступком који је вођен пред Четвртим општинским судом у Београду, касније пред Првим основним судом у Београду у предмету који је трајао 16 година, као и против пресуде Апелационог суда у Београду у чијем је доношењу учествовала судија која је поступала у првостепеном поступку, а која је, по мишљењу подносилаца због тога морала да се изузме из одлучивања. Према наводима подносилаца, оспореним актима им је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава, као и право на суђење у разумном року у поступку у ком су донете оспорене одлуке.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцима повређено право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, будући да је оценио да је поступање првостепеног суда довело до тога да предметни пар-

253 *Perote Pellon против Шпаније*, ст. 46–48.

нични поступак дуже траје и да буде правоснажно окончан тек после више од 15 година, као и право на непристрасан суд, као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да чињеница да је судија која је у истом предмету учествовала у доношењу једне првостепене пресуде, која је била укинута, а потом као члан већа другостепеног суда одлучивала о жалби подносилаца изјављеној против првостепене пресуде у чијем доношењу није учествовала, створила објективне разлоге за сумњу на страни подносилаца у непристрасност жалбеног суда у погледу његовог састава. У преосталом делу уставна жалба је одбачена. Уставни суд је подносиоцима утврдио и накнаду нематеријалне штете, сваком у износу од по 100 евра. Уставни суд је поништио пресуду Апелационог суда у Београду и одредио да тај суд донесе нову одлуку о жалби подносилаца.

Приликом одлучивања, Уставни суд је указао на релевантне ставове ЕСЉП, према којима право на непристрасан суд подразумева одсуство предрасуда или унапред утврђеног става према странкама, при чему се постојање непристрасности цени применом субјективног и објективног теста (*Piersack против Белгије*²⁵⁴). Тестом субјективне непристрасности испитује се понашање конкретне судије, односно постојање личних предрасуда судије који је поступао/одлучивао у одређеном предмету, док се тестом објективне непристрасности утврђује да ли је суд, између осталог и својим саставом, пружио довољне гаранције за искључење оправдане сумње у његову непристрасност (*Fey против Аустрије*²⁵⁵ и *Wettstein против Швајцарске*²⁵⁶). Кроз тест објективне непристрасности мора се утврдити да ли, независно од понашања одређеног судије, постоје чињенице које могу довести у сумњу непристрасност суда, при чему мишљење подносиоца јесте важно, али не и одлучујуће. Оно што је битно јесте да ли се сумња подносиоца може сматрати објективно оправданом (*Wettstein против Швајцарске*). Такође, према пракси ЕСЉП, чињеница да је одређени судија имао различите процесне улоге у појединим фазама поступка може у одређеним околностима довести у питање непристрасност суда, што се оцењује у сваком конкретном случају. Уставни суд је такође указао на значајне пресуде где је ЕСЉП утврдио повреду права на правично суђење, јер је један те исти судија у два одвојена, али чињенично и правно повезана поступка, прво учествовао у доношењу првостепене пресуде која је била укинута, а затим у другом поступку у доношењу другостепене пресуде (*Golubović против Хрватске*²⁵⁷). Како је оцењено у пресуди, околност да судија није учествовао у доношењу одлуке побијане жалбом је била без утицаја будући да је већ имао обликован став о основаности захтева (*Bajaldžiev против „БЈРМ“*²⁵⁸). У пресуди *Шоргић против Србије*²⁵⁹, ЕСЉП је утврдио повреду права на непристрасан суд јер су две судије учествовале у

254 *Piersack против Белгије*, представка број 8692/79, од 26. октобра 1984. године, ст. 30.

255 *Fey против Аустрије*, представка број 14396/88, од 24. фебруара 1993. године, ст. 30.

256 *Wettstein против Швајцарске*, представка број 33958/96, од 21. децембра 2000. године, ст. 42.

257 *Golubović против Хрватске*, представка број 43947/10, од 27. новембра 2012. године, ст. 57.

258 *Bajaldžiev против „БЈРМ“*, представка број 4650/06 од 25. октобра 2011. године, ст. 37.

259 *Шоргић против Србије*, представка број 34973/06 од 3. новембра 2011. године, ст. 69. и 70.

доношењу одлука у међусобно повезаним споровима између истих странака, на начин да су ти спорови окончани неповољно по подносиоца, чиме није био задовољен објективни тест.

У конкретном случају, Уставни суд је применио објективни тест, полазећи од навода уставне жалбе којима је оспорен састав већа жалбеног суда из разлога што је поменута судија у истом предмету учествовала у доношењу делимичне првостепене пресуде.

Уставни суд је нашао да околност да се судија Л. С. приликом доношења делимичне пресуде бавила питањима битним за решење конкретног спора тј. његовим меритумом, упућивала на закључак да је имала формиран став о основаности тужбеног захтева подносилаца и пре него што је првостепена пресуда постала предмет испитивања већа жалбеног суда чији је члан била. Уставни суд је стога закључио да чињеница да је судија која је у истом предмету учествовала у доношењу једне првостепене пресуде, без обзира што је иста укинута, а потом као члан већа другостепеног суда одлучивала о жалби подносилаца изјављеној против првостепене пресуде у чијем доношењу није учествовала (при чему су у оба случаја одлуке у чијем доношењу је ова судија учествовала биле неповољне за подносиоце), створила ситуацију да су на страни подносилаца постојали објективни разлози за сумњу у непристрасност жалбеног суда у погледу његовог састава, јер је пре доношења другостепене пресуде један члан већа тог суда имао јасно исказан и тиме формиран став о меритуму спора.

Уж-6700/2016 од 05. априла 2018. године

- ▶ **Право на правично суђење; непристрасан суд; тест објективне непристрасности; судија жалбеног већа је у истом предмету учествовала у доношењу једне првостепене пресуде која је касније укинута**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Право на непристрасан суд подразумева одсуство предрасуда или унапред утврђеног става према странкама, при чему се постојање непристрасности цени применом субјективног и објективног теста.

Тестом субјективне непристрасности испитује се понашање конкретног судије, односно постојање личних предрасуда судије који је поступао/одлучивао у одређеном предмету.

Тестом објективне непристрасности утврђује се да ли је суд, између осталог и својим саставом, пружио довољне гаранције за искључење оправдане сумње у његову непристрасност. Кроз тест објективне непристрасности мора се утврдити да ли, независно од понашања одређеног судије, постоје чињенице које могу довести у сумњу непристрасност суда, при

чему мишљење подносиоца јесте важно, али не и одлучујуће. Оно што је битно јесте да ли се сумња подносиоца може сматрати објективно оправданом.

Чињеница да је одређени судија имао различите процесне улоге у појединим фазама поступка може у одређеним околностима довести у питање непристрасност суда, што се оцењује у сваком конкретном случају.

Није задовољен објективни тест ако су две судије учествовале у доношењу одлука у међусобно повезаним споровима између истих странака, на начин да су ти спорови окончани неповољно по подносиоца.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Апелационог суда у Нишу, поред осталог, због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Подносилац је, између осталог, навео да је у доношењу оспорене пресуде Апелационог суда учествовала судија која је поступала у првостепеном поступку и донела једну од претходних одлука.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу, утврдио да је подносиоцу повређено право на непристрасан суд као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, имајући у виду да је утврдио да је судија која је учествовала у доношењу једне првостепене пресуде, а потом као члан већа другостепеног суда одлучивала о жалби подносиоца изјављеној против првостепене пресуде у чијем доношењу није учествовала, створило на страни подносиоца објективне разлоге за сумњу у непристрасност жалбеног суда у погледу његовог састава. Уставни суд је поништио оспорену пресуду и наложио да надлежни суд донесе нову одлуку о жалби подносиоца.

Оцењујући основаност уставне жалбе са становишта Уставом зајемченог права на правично суђење, а имајући у виду да је као један од разлога због ког је сматрао да му је повређено поменуто право, подносилац истакао чињеницу да је у доношењу оспорене другостепене пресуде учествовала судија која је у истом поступку, као судија појединац донела прву првостепену пресуду, Уставни суд је оценио да су наводи уставне жалбе усмерени на тврдње о повреди права на непристрасан суд као елемента права на правично суђење.

Уставни суд је даље указао на то да, према пракси ЕСЉП, право на непристрасан суд подразумева одсуство предрасуда или унапред утврђеног става према странкама, при чему се постојање непристрасности цени применом субјективног и објективног теста (*Piersack против Белгије*²⁶⁰). Тестом субјективне непристрасности испитује се понашање конкретног судије, односно постојање личних предрасуда судије који је поступао/одлучивао у одређеном предмету, док се тестом објективне непристрасности утврђује да ли је суд, између осталог и својим саставом, пружио довољне гаранције за искључење оправдане сумње у његову непристрасност (*Fey против Аустрије*²⁶¹, и *Wettstein против Швајцарске*²⁶²). Кроз тест објективне непристрасности мора се утврдити да ли, независно од понашања одређеног судије, постоје

260 *Piersack против Белгије*, ст. 30.

261 *Fey против Аустрије*, ст. 30.

262 *Wettstein против Швајцарске*, ст. 42.

чињенице које могу довести у сумњу непристрасност суда, при чему мишљење подносиоца јесте важно, али не и одлучујуће. Оно што је битно јесте да ли се сумња подносиоца може сматрати објективно оправданом (*Wettstein против Швајцарске*). Такође, према пракси ЕСЉП, чињеница да је одређени судија имао различите процесне улоге у појединим фазама поступка може у одређеним околностима довести у питање непристрасност суда, што се оцењује у сваком конкретном случају.

Како у конкретном случају подносилац није довео у питање субјективну непристрасност судије, већ је оспорио састав већа жалбеног суда из разлога што је поменута судија у истом предмету учествовала у доношењу прве првостепене пресуде, Уставни суд је наводе подносиоца испитивао применом објективног теста. Уставни суд је констатовао да је одредбом члана 67. став 2. Закона о парничном поступку прописан разлог за изузеће судије који је релативног карактера – постојање околности које доводе у сумњу непристрасност судије, а које имају за циљ отклањање сумњи у непристрасност суда, што је и према пракси ЕСЉП питање поверења које судови морају уживати у јавности у демократском друштву (*Castillo Algar против Шпаније*²⁶³).

Уставни суд је закључио да је околност да се судија приликом доношења првостепене пресуде бавила питањима битним за решење конкретног спора тј. његовим меритумом, указала да је имала формиран став о основаности тужбеног захтева подносиоца и пре него што је првостепена пресуда постала предмет испитивања већа жалбеног суда чији је члан била. Уставни суд је констатовао да чињеница да је судија која је у истом предмету учествовала у доношењу једне првостепене пресуде, без обзира што је иста укинута, а потом као члан већа другостепеног суда одлучивала о жалби подносиоца изјављеној против првостепене пресуде у чијем доношењу није учествовала, (при чему су у оба случаја одлуке у чијем доношењу је ова судија учествовала биле неповољне за подносиоца), створила ситуацију да на страни подносиоца постоје објективни разлози за сумњу у непристрасност жалбеног суда у погледу његовог састава, јер је пре доношења другостепене пресуде један члан већа тог суда имао јасно исказан и тиме формиран став о меритуму спора.

С тим у вези, Уставни суд је указао да је ЕСЉП утврдио повреду права на правично суђење, јер је један те исти судија у два одвојена, али чињенично и правно повезана поступка, прво учествовао у доношењу првостепене пресуде која је била укинута, а затим у другом поступку у доношењу другостепене пресуде. ЕСЉП је оценио да је без утицаја околност да судија није учествовао у доношењу одлуке побијане жалбом, будући да је већ имао обликован став о основаности захтева (*Golubović против Хрватске*²⁶⁴, *Bajaldžiev против „БЈРМ“*²⁶⁵). Такође, Уставни суд је указао да је ЕСЉП утврдио повреду права на непристрасан суд, јер је оценио да није задовољен објективни тест, будући да су две судије учествовале у доношењу одлука у међусобно повезаним споровима између истих странака, на начин да су ти спорови окончани неповољно по подносиоца (*Шорџић против Србије*²⁶⁶).

263 *Castillo Algar против Шпаније*, представка бр. 28194/95, од 28. октобра 1998, ст. 45.

264 *Golubović против Хрватске*, ст. 57.

265 *Bajaldžiev против „БЈРМ“*, ст. 37.

266 *Шорџић против Србије*, ст. 69. и 70.

Из напред наведених разлога, Уставни суд је оценио да је подносиоцу повређено право на непристрасан суд као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

б) Члан 32. став 1. Устава – право на приступ суду

Уж-1255/2010 од 28. новембра 2012. године²⁶⁷

- ▶ **Право на приступ суду; претерани процесни формализам; правна несигурност; противуречне одлуке истог суда у истом предмету**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење и права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава**

Претерани процесни формализам (израчунавање вредности предмета спора) може да доведе до повреде права на приступ суду, као елемента права на правично суђење. Уколико то ограничење није сразмерно легитимном циљу који се тежи остварити, долази до повреде саме суштине права на приступ суду, како је то гарантовано чланом 6. Европске конвенције.

Поред тога, постојање две противуречне одлуке истог суда у истом предмету, од којих је једној страни у поступку ревизија одбачена, а другој страни у поступку је мериторно решено о ревизији, није у складу са начелом правне сигурности, нити је у складу са начелом процесне равноправности странака у поступку којима се гарантује једнак положај.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против решења Врховног суда Србије, којим је одбачена њена ревизија изјављена против пресуда којима је правоснажно одбијен као неоснован њен тужбени захтев да јој се исплати утужени дуг. Према наводима из уставне жалбе, оспореним актима је подносиоци повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је Врховни суд Србије одбацио њену ревизију из разлога што је вредност спора наводно преиначена након доношења ЗПП-а²⁶⁸ била испод прописаног ревизијског цензуса, чиме је у истом поступку подносиоци доведена у неједнак положај у односу на другу страну у поступку којој је ревизија усвојена. Подносиоци је такође истакла и повреду права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је решењем Врховног суда Србије у поступку по ревизији подносиоци повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, имајући у виду да је доношењем потпуно другачијег решења у истом поступку, супротног од претходног начина (мериторног) одлучивања по изјављеној ревизији супротне странке, Врховни суд

²⁶⁷ „Службени гласник РС”, број 120/12.

²⁶⁸ Закон о парничном поступку („Службени гласник РС”, број 125/04).

Србије сам постао извор несигурности за процесне субјекте као учеснике у истој парници и наложио Врховном касационом суду да понови поступак по ревизији подносиоце. Уставни суд је утврдио и да је у парничном поступку пред Општинским судом у Зајечару подносиоце повређено право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, имајући у виду да је утврдио да је дугом трајању поступка првенствено допринело неделотворно поступање првостепеног суда.

Уставни суд је констатовао да је право на правично суђење једно сложено право које је првенствено усмерено на одређене процесне гаранције у судском поступку, па Уставни суд испитује постојање процесних повреда у поступцима пред судовима на које се указује у уставној жалби (право на приступ суду, право на процесну равноправност и др.), као и уставноправну утемељеност примене меродавног права и на основу тога утврђује да ли је поступак у целини био вођен на начин који је подносиоце уставне жалбе омогућио правично суђење.

Уставни суд је, указујући на праксу ЕСЉП, оценио да начин на који је ревизијски суд утврдио наводно преиначену вредност предмета спора, на основу чега је одбацио ревизију коју је изјавила подносиоца, представља претерани процесни формализам, који је проузроковао повреду права подносиоце на приступ суду као елемента права на правично суђење (*Bulfracht против Хрватске*²⁶⁹).

При томе, Уставни суд је указао да је у истој парници, у истом законском режиму и *de facto* идентичној процесно-правној ситуацији, Врховни суд Србије претходно прихватио као дозвољену ревизију коју је изјавила тужила и о њој мериторно одлучио. Постојање две противуречне одлуке Врховног суда Србије у истом предмету, по оцени Уставног суда, није било у складу са начелом правне сигурности. Стога је доношењем потпуно другачијег решења у истом поступку, супротног од претходног начина (мериторног) одлучивања по изјављеној ревизији супротне странке, Врховни суд Србије сам постао извор несигурности за процесне субјекте као учеснике у истој парници (*Vusić против Хрватске*²⁷⁰). Уставни суд је оценио да је на тај начин подносиоце уставне жалбе повређено и право на правну сигурност, као елемент права на правично суђење, као и да је подносиоца стављена у очигледно неповољнији положај у односу на другу страну у поступку, чиме је, по оцени Уставног суда, повређено њено право на процесну равноправност, односно једнак положај странака у поступку.

Уставни суд је такође утврдио да је подносиоце уставне жалбе повређено право на суђење у разумном року, јер у самом предмету није било посебно сложених чињеничних и правних питања о којима је суд требало да се изјашњава, а дугом трајању поступка, и поред делимичног доприноса и саме подносиоце, првенствено је допринело неделотворно поступање првостепеног суда.

269 *Bulfracht против Хрватске*, представка број 53261/08, од 21. јуна 2011. године.

270 *Vusić против Хрватске*, представка број 48101/07, од 1. јула 2010. године.

Уж-6536/2011 од 03. јула 2014. године²⁷¹

- ▶ **Право на приступ суду; правила о рачунању рокова; материјалноправни рок за подношење тужбе због сметања државине; продужење рока**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Правом на приступ суду се у парничном поступку даје тужиоцу могућност да „установи“ поступак пред надлежним судом ради расправљања и одлучивања о постављеном захтеву којим се коначно може одлучити о његовим правима и обавезама.

Међутим, право на приступ суду, само по себи, није апсолутно и неограничено. Природа овог права подразумева ситуације у којима држава може утврдити одређене врсте ограничења, као што је, на пример, прописивање преклузивног рока за подношење тужбе.

С друге стране, таква ограничења не могу бити прописана на начин којим се повређује суштина самог права, већ морају тежити легитимном циљу због којег су и установљена и мора постојати разуман однос пропорционалности између „коришћених средстава и циља којем се тежи“.

Подносиоци су изјавили уставну жалбу против решења Основног суда у Ужицу – Судска јединица у Чајетини и решења Вишег суда у Ужицу, којим је потврђено првостепено решење којим је одбијен тужбени захтев подносилаца. Према наводима подносилаца, оспореним решењима им је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава, будући да је правоснажно одбијен њихов тужбени захтев којим су тражили да се утврди да је тужени сметао њихову државину, с образложењем да је тужба поднета неблаговремено.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореним решењима подносиоцима повређено право на приступ суду као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је оценио да су становиштем да је тужба подносилаца уставне жалбе неблаговремена зато што у конкретном случају „нема померања рокова“, судови онемогућили подносиоце уставне жалбе да „установе“ поступак и обезбеде приступ суду, како би суд расправио и одлучио о постављеном захтеву. У преосталом делу уставна жалба је одбачена. Уставни суд је поништио оспорено решење и одредио да исти суд поново одлучи о жалби подносилаца.

Уставни суд је указао да чланом 32. став 1. Устава није посебно утврђено право на приступ суду, којим се обезбеђује право да ће сваки захтев који се односи на права и обавезе бити претходно размотрен пред судом. Међутим, иако није изричито утврђено, Уставни суд је констатовао да право на приступ суду представља саставни део права на правично суђење. У складу са својом

²⁷¹ „Службени гласник РС“, број 100/14.

ранијом праксом и праксом ЕСЉП, Уставни суд је истакао да се овим правом у парничном поступку даје тужиоцу могућност да „установи“ поступак пред надлежним судом ради расправљања и одлучивања о постављеном захтеву којим се коначно може одлучити о његовим правима и обавезама (Уж-1064/2008²⁷², *Golder против Уједињеног Краљевства*²⁷³). Међутим, право на приступ суду по себи није апсолутно и неограничено. Наиме, сама природа овог права подразумева ситуације у којима се Уставом и законом могу утврдити одређене врсте ограничења, као што је, на пример, прописивање преклузивног рока за подношење тужбе (*Ashingdane против Уједињеног Краљевства*²⁷⁴ и *Gillow против Уједињеног Краљевства*²⁷⁵). С друге стране, таква ограничења, по оцени Уставног суда, не могу бити прописана на начин којим се повређује суштина самог права, већ морају тежити легитимном циљу због којег су и установљена и мора постојати разуман однос пропорционалности између „коришћених средстава и циља којем се тежи“.

Примењујући горе наведено у конкретном случају, Уставни суд је нашао да није прихватљиво тумачење судова у оспореним решењима да рок за подношење тужбе због сметања државине представља материјалноправни рок чијим истеком подносилац губи право да исту поднесе, те да се, самим тим, на рачунање тог рока не могу применити правила о рачунању рокова из ЗПП²⁷⁶, као правила процесног права.

Уставни суд је најпре констатовао да је неспорно да постоји разлика између процесноправних и материјалноправних рокова. Међутим, члан 106. став 5. ЗПП из 2004. године је прописивао да се одредбе о продужењу рока који истиче на дан када суд не ради примењују и на рок у коме се по посебним прописима мора подићи тужба, као и на рок застарелости потраживања или неког другог права, који рокови по својој природи представљају материјалноправне рокове, а какав је и рок из члана 77. Закона о основама својинскоправних односа²⁷⁷. Стога, закључак судова да се у конкретном случају правила о „померању рокова“ из ЗПП не примењују код материјалноправног – преклузивног рока за подизање тужбе због сметања државине, је представљао произвољну примену права.

Имајући у виду напред изнето, Уставни суд је оценио да су становиштем да је тужба подносилаца уставне жалбе неблаговремена зато што у конкретном случају „нема померања рокова“, судови онемогућили подносиоце уставне жалбе да „установе“ поступак и обезбеде приступ суду, како би суд расправио и одлучио о постављеном захтеву, у смислу гаранција из члана 32. став 1. Устава.

272 Одлука Уставног суда Уж-1064/2008 од 14. јула 2010. године.

273 *Golder против Уједињеног Краљевства*, ст. 36.

274 *Ashingdane против Уједињеног Краљевства*, представка број 8225/78, од 28. маја 1985. године, ст. 57.

275 *Gillow против Уједињеног Краљевства*, представка број 9063/80, од 24. новембра 1986. године, ст. 69.

276 Закон о парничном поступку („Службени гласник РС“, број 125/04).

277 Закон о основама својинскоправних односа („Службени лист СФРЈ“, бр. 6/80 и 36/90, „Службени лист СРЈ“, број 29/96 и „Службени гласник РС“, број 115/05 - др. Закон).

Уж-7197/2013 од 21. априла 2016. године²⁷⁸

- ▶ **Право на приступ суду; претерани процесни формализам; предлог за мирно решавање спора; обавеза поштовања два процесна услова пре подношење тужбе (један из ЗКП, а други из ЗПП)**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Право на приступ суду није апсолутно право и може бити предмет законских ограничења. Зато је од правног значаја да се у сваком конкретном случају испита да ли је ограничење права на приступ суду било уставноправно прихватљиво. Обавеза покушаја мирног решавања спора пре подношења тужбе суду има легитимни циљ.

Судови су обавезни да примене правила поступка избегавајући како претерани формализам који би угрозио правичност поступка, тако и потпуну флексибилност која би обесмислила процедуралне захтеве предвиђене законима.

Право на приступ суду је угрожено када правила престају да служе циљевима правне сигурности и примереног спровођења правде и створе неку врсту баријере која спречава странку да надлежан суд одлучи о његовом или њеном захтеву у меритуму.

Подноситељка је изјавила уставну жалбу против решења Вишег суда у Суботици донетог у парничном поступку вођеном ради накнаде штете, а којим је правоснажно одбачена као недозвољена њена тужба. Према наводима уставне жалбе, оспореним решењем подносиатељки је, између осталог, повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореним решењем повређено право на приступ суду као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је оценио да је одбацивање тужбе подносиатељке за накнаду штете против Републике Србије из разлога што пре подношења тужбе није доставила предлог Државном правобранилаштву за мирно решавање спора, представљало претерани формализам парничног суда. Уставни суд је поништио решење Вишег суда у Суботици и одредио да тај суд донесе нову одлуку о жалби подносиатељке.

Одлучујући о уставној жалби, Уставни суд је истакао да није надлежан да оцењује правилност чињеничних и правних закључака редовних судова, осим у случају када је примена меродавног материјалног и/или процесног права била очигледно произвољна, односно арбитрарна на штету подносиоца уставне жалбе, што може довести до повреде Уставом зајемченог права на правично суђење. Стога је Уставни суд, у одређеним ситуацијама, које првенствено зависе од конкретних околности случаја и утемељености изнетих

²⁷⁸ „Службени гласник РС“, број 63/16.

уставноправних разлога, надлежан да цени повреду права из члана 32. став 1. Устава и са становишта примене материјалног, односно процесног права. На овакав закључак упућује и став ЕСЉП изражен у пресуди *Khamidov protiv Русије*²⁷⁹ у којој је констатовао да није задатак тог суда да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те да, у принципу, ЕСЉП неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитрарне или очигледно неосноване.

Уставни суд је нагласио и да право на приступ суду, иако није експлицитно назначено приликом нормирања уставног права на правично суђење, чини његов иманентни и неодвојиви део, као нужни услов да би се ово право уопште могло остварити, јер ако се странци онемогући расправљање и одлучивање пред судом о постављеном захтеву, сви остали елементи сложеног и вишеслојног права на правично суђење постају илузорни и апстрактни, односно беспредметни. Право на приступ суду није апсолутно право и може бити предмет законских ограничења. Зато је од правног значаја да се у сваком конкретном случају испита да ли је ограничење права на приступ суду било уставноправно прихватљиво.

Уставни суд је констатовао да је ограничење права на приступ суду у виду обавезе тужиоца да поднесе предлог за мирно решавања спора Државном правобранилаштву пре подношења тужбе за накнаду штете суду, било прописано одредбом члана 193. став 1. основног текста ЗПП²⁸⁰. О легитимном циљу овог законског института (обавеза покушаја мирног решавања спора пре подношење тужбе суду) изјаснио се и ЕСЉП у пресуди *Момчиловић против Хрватске*²⁸¹.

Кад је реч о примени процесних правила, Уставни суд је указао на општи принцип да су судови обавезни да примене правила поступка избегавајући како претерани формализам који би угрозио правичност поступка, тако и потпуну флексибилност која би обесмислила процедуралне захтеве предвиђене законима. Право на приступ суду је угрожено када правила престају да служе циљевима правне сигурности и примереног спровођења правде и створе неку врсту баријере која спречава странку да надлежан суд одлучи о његовом или њеном захтеву у меритуму (*Eşim против Турске*²⁸²).

Имајући у виду наведено, Уставни суд је оценио да је одбацивање тужбе подносиоце за накнаду штете против Републике Србије, јер пре подношења тужбе није доставила предлог Државном правобранилаштву за мирно решавање спора, представљало претерани формализам парничног суда који је довео до повреде права подносиоце на приступ суду, као елемента права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

279 *Khamidov против Русије*, представка број 72118/01, од 15. новембра 2007. године.

280 Закон о парничном поступку („Службени гласник РС”, број 72/11).

281 *Момчиловић против Хрватске*, представка број 11239/11 од 26. марта 2015. године, ст. 44. до 57. Према ставу ЕСЉП, циљ овог института јесте смањивање броја поступака за накнаду штете против државе пред домаћим судовима, чиме се истовремено постиже циљ судске економичности и ефикасности и охрабрује увођење алтернативних начина за решавање спорова како би се смањило прекомерно оптерећење судова.

282 *Eşim против Турске*, представка број 59601/09, од 17. септембра 2013. године, ст. 21.

Подноситељка уставне жалбе је поднела тужбу за накнаду штете против Републике Србије на име неисплаћене накнаде нужних издатака и награде за одбрану у кривичном поступку, који падају на терет буџетских средстава. Одредбом члана 197. став 6. ЗКП²⁸³ је било прописано да ако о захтеву за накнаду нужних издатака и награде суд не донесе одлуку у року од три месеца од дана подношења захтева, окривљени и бранилац имају право да потраживање остварују у парничном поступку против Републике Србије. Према оцени Уставног суда, истек рока од три месеца у коме суд није одлучио о предметном новчаном потраживању је већ био један процесни услов пре подношења тужбе. Подносиатељка је као бранилац пре подношења тужбе поднела захтев кривичном суду за накнаду предметног потраживања, али о том захтеву кривични суд није одлучио не само у законском року од три месеца, већ ни у року од седам месеци. Тиме су се стекли услови из ЗКП за директно подношење тужбе за накнаду штете парничном суду против Републике Србије. Наметање процесне обавезе подносиатељки да и у оваквој ситуацији пре подношења тужбе против Републике Србије достави предлог за мирно решавање спора Државном правобранилаштву, чиме се допунски и поновно пролонгира подношење тужбе парничном суду, суштински би значило обавезивање подносиатељке да поштује, кумулативно, два процесна услова (један из ЗКП, а други из ЗПП) пре подношења тужбе парничном суду, што је по оцени Уставног суда представљало претерани процесни терет за подносиатељку. Тиме је истовремено подносиатељка била стављена у неравноправан процесни положај у односу на друге тужиоце који су имали намеру да поднесу тужбу против Републике Србије ради накнаде штете, а који су били дужни да поштују само један процесни услов – подношење предлога за мирно решавање спора Државном правобранилаштву.

Уж-8195/2014 од 03. новембра 2016. године

- ▶ **Право на приступ суду; отклањање недостатака који спречавају поступање по захтеву; општа правила о поступању органа са неуредним поднеском из системског закона**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Право на правично суђење, између осталог, гарантује „право на приступ суду“, при чему ово право није апсолутно право – оно може бити предмет ограничења, али не може да ограничи или умањи приступ појединцу на такав начин или у толикој мери да се сама суштина права оштети.

Право на приступ суду подразумева и то да надлежни управни орган омогући лицу о чијем праву расправља да изнесе све чињенице и доказе на којима заснива захтев, при чему орган не сме дозволити да незнање и неуконост тог лица буде на штету права које му по закону припада.

283 Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС“, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09 и 76/10).

Судска одлука о нечијем праву или обавези мора бити донета у поступку који је спроведен у складу са важећим процесним законом, применом меродавног материјалног права и образложена на уставноправно прихватљив начин, јер би се у супротном могла сматрати резултатом арбитрарног поступања и одлучивања надлежног суда. Одредба члана 43. став 1. Закона о враћању имовине и обештећењу, према којој ће се одбацили захтев уз који нису приложени сви докази које је обавезно приложити према одредбама тог закона, у оспореном поступку морала је бити сагледана у контексту општих правила о поступању органа са неуредним поднеском из системског закона, чија примена у том делу није искључена.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против пресуде Врховног касационог суда којом је одбијен њен захтев за преиспитивање пресуде Управног суда по тужби изјављеној против закључка Агенције за реституцију о одбацивању њеног захтева за враћање имовине. Према наводима подносиоце, оспореном пресудом јој је, поред осталог, повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореном пресудом повређено право на правично суђење из члана 32. став 1 Устава, јер је нашао да је Врховни касациони суд на уставноправно неприхватљив начин онемогућио да се о захтеву подносиоце за враћање имовине одлучује у оспореном поступку. У преосталом делу уставна жалба је одбачена. Уставни суд је поништио пресуду Врховног касационог суда и одредио да исти суд донесе нову одлуку о захтеву подносиоце за преиспитивање правоснажне пресуде Управног суда.

Уставни суд је указао да право на правично суђење, између осталог, гарантује „право на приступ суду“, при чему ово право није апсолутно право – оно може бити предмет ограничења, али не може да ограничи или умањи приступ појединцу на такав начин или у толикој мери да се сама суштина права оштети (*De Geouffre de la Pradelle против Француске*²⁸⁴). Уставна гаранција права на правично суђење подразумева, поред осталог, да судска одлука о нечијем праву или обавези мора бити донета у поступку који је спроведен у складу са важећим процесним законом, применом меродавног материјалног права и образложена на уставноправно прихватљив начин, јер би се у супротном могла сматрати резултатом арбитрарног поступања и одлучивања надлежног суда.

Уставни суд је констатовао да из садржине оспорене пресуде Врховног касационог суда произлази да Агенција за реституцију није ни на који начин обавестила подносиоце о недостацима који спречавају поступање по њеном захтеву за враћање имовине, а да, према становишту Врховног касационог суда, није ни постојала обавеза Агенције да то учини, јер су Законом о враћању имовине и обештећењу, као посебним законом, прецизно уређени садржина захтева и поступак по захтеву.

Полазећи од наведених одредаба Закона о општем управном поступку, Уставни суд је констатовао: да су надлежни органи били дужни да поступају по

²⁸⁴ *De Geouffre de la Pradelle против Француске*, представка број 12964/87, 16. децембра 1992. године, ст. 28.

том закону кад у управним стварима решавају о правима или обавезама неког лица, при чему се странкама морало омогућити да што лакше заштите и остваре своја права и правне интересе; да је орган требало да позове подносиоца захтева да отклони формалне недостатке који спречавају поступање по захтеву и одреди му рок да то учини; да је у позиву за исправку, односно допуноу захтева подносилац требало да буде упозорен на то да ће захтев бити одбачен ако благовремено не поступи по налогу органа.

Уставни суд је даље указао да се посебним законом могу увести специфичности којима се одступа од општих правила управног поступка, али да се таквим решењима не може угрозити положај једне стране у поступку и тиме довести у питање остварење заштите њених права у поступку. Уставни суд је такође имао у виду да се посебним законом може предвидети обавеза прилагања одређених доказа уз поднесак, у ком случају изостанак таквих доказа представља формални недостатак због којег се по таквом поднеску не може поступати. Како је *ratio legis* одредаба члана 42. Закона о враћању имовине и обештећењу што прецизније навођење података и прилога које обавезно мора да садржи захтев за враћање имовине – с обзиром на специфичност тог поступка и његову хитност, оправдано је било да изостанак неког податка или доказа има за последицу одбацивање захтева као неуредног. Међутим, по схватању Уставног суда, наведена законска последица није могла да наступи уколико подносилац захтева претходно није био позван да захтев допуни на одређени начин и у одређеном року, и упозорен да ће, у противном, његов захтев бити одбачен. Полазећи од свега изложеног, Уставни суд је нашао да је одредба члана 43. став 1. Закона о враћању имовине и обештећењу²⁸⁵ према којој ће се одбацивати захтев уз који нису приложени сви докази које је обавезно приложити према одредбама тог закона у оспореном поступку морала бити сагледана у контексту општих правила о поступању органа са неуредним поднеском из системског закона, чија примена у том делу није искључена.

Уставни суд је указао да право на приступ суду, као сегмент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, подразумева и то да надлежни управни орган омогући лицу о чијем праву расправља да изнесе све чињенице и доказе на којима заснива захтев, при чему орган не сме дозволити да незнање и неукост тог лица буде на штету права које му по закону припада. Уставни суд је посебно истакао да је Агенција за реституцију предметни закључак о одбацивању захтева подносиоце донела по протеку рока за подношење захтева за враћање имовине, из чега следи да је одбацивањем захтева подносиоца изгубила могућност да поднесе нови захтев за враћање имовине, а тиме и само право које је могла да остварује на основу тог закона.

С обзиром на изложено, Уставни суд је нашао да је Врховни касациони суд, примењујући одредбу члана 43. став 1. Закона о враћању имовине и обештећењу на начин који је био уставноправно неприхватљив, онемогућио да се о захтеву подносиоце уставне жалбе за враћање имовине одлучује у оспореном поступку.

²⁸⁵ Закон о враћању одузете имовине и обештећењу („Службени гласник РС”, број 72/11).

Уж-7671/2014 од 11. маја 2017. године

- ▶ **Право на приступ суду; „грађанска“ права и обавезе; непрецизна поука о правном средству; произвољна примена права**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Право на приступ суду свакоме јемчи да пред суд изнесе захтев у вези својих „грађанских“ права и обавеза, те да оно не подразумева само право на покретање поступка, већ и право на добијање одлуке о „грађанским“ правима и обавезама.

Осим услова да је реч о „грађанским“ правима и обавезама, право на које се лице позива пред судом мора имати основ у унутрашњем законодавству.

Право на приступ суду није апсолутно, јер државе могу да уведу ограничења за потенцијалне парничаре/странке у поступку која се тичу допуштености њихових захтева, односно услова за обраћање суду, будући да државе по овом питању уживају одређену слободу процене све док та ограничења теже остварењу легитимног циља, сразмерна су и нису до те мере далекосежна и свеобухватна да уништавају саму суштину права.

У начелу је прихватљиво да се установе процесна ограничења и захтеви у унутрашњем праву ради бољег и ефикаснијег обављања правосудне делатности, али та ограничења не би смела да утичу на саму суштину права на приступ суду.

Такође, када одлука задире у „грађанска“ права или када „кривичну“ оптужбу износи управно, дисциплинско или извршно тело, мора постојати структурно право жалбе правосудном органу у унутрашњем праву – могућност да се поднесе захтев барем за један степен судског преиспитивања, што представља аутономни захтев члана 6. Европске конвенције.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду и Апелационог суда у Београду, којим је одбачена тужба подносиоца против закључка којим му је одбачена пријава на јавни конкурс у поступку за именовање директора ЈП „Новинска агенција Танјуг“, као и закључка Комисије за именовања, у коме поука о правном леку није садржала податак о томе у ком року и пред којим судом се може покренути поступак за поништај оспореног закључка. Према наводима подносиоца, оспореним актима му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на правно средство из члана 36. став 2. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да је нашао да је оспорени закључак био снабдевен непрецизном поуком о правном средству у погледу тачне одређености поступка у коме се може тражити судска заштита, те се услед произвољне примене процесног права подносилац, без сопствене кривице, нашао у ситуацији да основаност његових навода, којима је побијао закључак којим је одбачена његова пријава на јавни конкурс, не

буде испитана. Уставни суд је поништио решење Апелационог суда у Београду и одредио да тај суд донесе нову одлуку о жалби подносиоца.

Уставни суд је истакао да се правом на приступ суду свакоме јемчи да пред суд изнесе захтев у вези својих „грађанских“ права и обавеза, те да оно не подразумева само право на покретање поступка, већ и право на добијање одлуке о „грађанским“ правима и обавезама (*Golder против Велике Британије*²⁸⁶). Осим услова да је реч о „грађанским“ правима и обавезама, право на које се лице позива пред судом мора имати основ у унутрашњем законодавству (*James и други против Велике Британије*²⁸⁷). Такође, право на приступ суду није апсолутно, јер државе могу да уведу ограничења за потенцијалне парничаре/странке у поступку која се тичу допуштености њихових захтева, односно услова за обраћање суду, будући да државе по овом питању уживају одређену слободу процене све док та ограничења теже остварењу легитимног циља, сразмерна су и нису до те мере далекосежна и свеобухватна да уништавају саму суштину права (*Levages Prestations Service против Француске*²⁸⁸). ЕСЉП је истицао и да је у начелу прихватљиво да се установе процесна ограничења и захтеви у унутрашњем праву ради бољег и ефикаснијег обављања правосудне делатности, али да та ограничења не би смела да утичу на саму суштину права на приступ суду (*Hadjianastassiou против Грчке*²⁸⁹). Такође, када одлука задире у „грађанска“ права или када „кривичну“ оптужбу износи управно, дисциплинско или извршно тело, мора постојати структурно право жалбе правосудном органу у унутрашњем праву – могућност да се поднесе захтев барем за један степен судског преиспитивања, што представља аутономни захтев члана 6. Европске конвенције (*Albert and Le Compte против Белгије*²⁹⁰) који је суштински истоветан члану 32. став 1. Устава.

Примењујући наведено на конкретан случај, Уставни суд је утврдио да је подносилац имао право које има основ у домаћем законодавству и оно је по својој природи било „грађанско“, будући да се тичало права на приступ јавној функцији подносиоца.

Имајући у виду да је Закон о јавним предузећима само прописивао да против закључка којим се одбацује пријава на јавни конкурс за именовање директора јавног предузећа није била допуштена посебна жалба, Уставни суд је нашао да из поуке која је дата подносиоцу – да се против закључка може покренути поступак пред надлежним судом – није било извесно које правно средство је требало користити у конкретном случају. Стога, у ситуацији када је оспорени закључак био снабдевен непрецизном поуком о правном средству у погледу тачне одређености поступка у коме се може тражити судска заштита, и када се Управни суд огласио ненадлежним за поступање по подносиоцевој тужби, подносилац је имајући у виду одредбе чл. 79, 80. и

286 *Golder против Уједињеног Краљевства*, ст. 28. до 36.

287 *James и други против Уједињеног Краљевства*, представка број 8793/79, од 21. фебруара 1986. године, ст. 81.

288 *Levages Prestations Service против Француске*, представка број 21920/93, од 23. октобра 1996. године, ст. 40

289 *Hadjianastassiou против Грчке*, представка број 12945/87, од 16. децембра 1992. године, ст. 32. до 37.

290 *Albert and Le Compte против Белгије*, представка бр. 7299/75 и 7496/76 од 10. фебруара 1983. године, ст. 25. до 37.

293. Закона о парничном поступку (ЗПП)²⁹¹, разумно могао да очекује да ће га парнични суд позвати да отклони недостатке у погледу означања туженог. Међутим, произвољном применом процесног права парнични суд је тужбу одбацио налазећи да је неуредна због тога што је као тужена означена Влада Републике Србије, а не Република Србија. Подносилац се на тај начин, без сопствене кривице, нашао у ситуацији да основаност његових навода, којима је побијао закључак којим је одбачена његова пријава на јавни конкурс, не буде испитана. Таква ситуација је повредила саму суштину права на приступ суду, као елемента права на правично суђење.

Уж-4474/2016 од 03. децембра 2020. године²⁹²

- ▶ **Право на приступ суду; ограничење права на приступ суду; међународни обичај; правила о судском имунитету државе; начело пропорционалности**
- ▶ **Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Право на приступ суду, као саставни део права на правично суђење, у парничном поступку тужиоцу даје могућност да „установи“ поступак пред надлежним судом ради евентуалног расправљања и одлучивања о постављеном захтеву којим се коначно може одлучити о његовим правима и обавезама. Ипак, право на приступ суду није апсолутно и неограничено право, јер сама природа овог права подразумева ситуације у којима се могу утврдити одређене врсте ограничења.

Међутим, таква ограничења не могу бити прописана на начин којим се повређује суштина самог права, већ морају тежити легитимном циљу због којег су и установљена, при чему мора постојати и разуман однос пропорционалности између коришћених средстава и циља којем се тежи.

Када је реч о ограничењима, постоје прописи унутрашњег права и правила међународног права која предвиђају одређена ограничења права на приступ суду, укључујући она која се односе на давања имунитета државама. То даље значи да се мере које државе предузимају, „а које одражавају опште препозната правила међународног јавног права о имунитетима држава, у принципу не могу посматрати као наметање несразмерних ограничења права приступа суду као што је наведено у члану 6. став 1. ... Не би било доследно са владавином права у демократском друштву или са основним принципима наведеним у члану 6. став 1. Конвенције да држава може, без ограничења или контроле извршних органа Конвенције, уклонити из надлежности судова читав спектар грађанских захтева или доделити имунитет од грађанске одговорности одређеним категоријама људи. Таква ограничења морају тежити легитимном циљу и морају такође бити пропорционална са циљем којем се тежи“.

291 Закон о парничном поступку („Службени гласник РС“, бр. 72/11, 49/13 – Одлука УС, 74/13 – Одлука УС и 55/14).

292 „Службени гласник РС“, број 7/21.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против решења Првог основног суда у Београду и решења Вишег суда у Београду, као и решења Врховног касационог суда, којим је одбачена његова тужба против Амбасаде САД у Београду, којом је тражио поништај решења о отказу уговора о раду и враћање на рад. Према наводима из уставне жалбе, оспореним актима су му повређена право судску заштиту из члана 22. Устава и права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да подносиоцу није повређено право на приступ суду, као саставни део права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да је утврдио да оцене поступајућих судова, у конкретном случају, нису довеле у питање правичност предметног парничног поступка по подносиоца. У преосталом делу уставна жалба је одбачена.

Уставни суд је указао да право на приступ суду представља саставни део права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и члана 6. став 1. Европске конвенције и да се овим правом у парничном поступку даје тужиоцу могућност да „установи“ поступак пред надлежним судом ради евентуалног расправљања и одлучивања о постављеном захтеву којим се коначно може одлучити о његовим правима и обавезама.

Уставни суд је даље нагласио да право на приступ суду није апсолутно и неограничено право, јер сама природа овог права подразумева ситуације у којима се Уставом и законом могу утврдити одређене врсте ограничења. Међутим, таква ограничења не могу бити прописана на начин којим се повређује суштина самог права, већ морају тежити легитимном циљу због којег су и установљена, при чему мора постојати и разуман однос пропорционалности између коришћених средстава и циља којем се тежи.

Када је реч о ограничењима, Уставни суд се позвао на праксу ЕСЉП и указао на то да постоје прописи унутрашњег права и правила међународног права која предвиђају одређена ограничења права на приступ суду, укључујући она која се односе на давања имунитета државама (*Cudak против Литваније*²⁹³). То даље значи да се мере које државе предузимају, „а које одражавају опште препозната правила међународног јавног права о имунитетима држава, у принципу не могу посматрати као наметање несразмерних ограничења права приступа суду као што је наведено у члану 6. став 1. ... Не би било доследно са владавином права у демократском друштву или са основним принципима наведеним у члану 6. став 1. да држава може, без ограничења или контроле извршних органа Конвенције, уклонити из надлежности судова читав спектар грађанских захтева или доделити имунитет од грађанске одговорности одређеним категоријама људи“ (*Radunović и други против Црне Горе*²⁹⁴).

Стога, у предметима где примена правила о судском имунитету државе ограничава остварење права приступа суду, задатак Уставног суда је да испита да ли су околности конкретног предмета оправдале такво ограничење. Уставни суд је указао да „таква ограничења морају тежити легитимном циљу и да је

293 *Cudak против Литваније*, представка број 15869/02, од 23. марта 2010. године, ст. 56.

294 *Radunović и други против Црне Горе*, представка бр. 45197/13, 53000/13 и 73404/13, од 25. октобра 2016. године, ст. 64. и 65.

имунитет држава развијен у међународном праву из принципа *par in parem non habet imperium* (они који су равноправни немају ауторитет један над другим), по коме једна држава не би могла бити предмет надлежности друге државе. Оспорена ограничења морају такође бити пропорционална са циљем којем се тежи (*Radunović и други против Црне Горе*²⁹⁵). Уставни суд је указао и на став ЕСЉП да је примена апсолутног имунитета државе већ годинама неспорно била нарушена, нарочито усвајањем Конвенције о имунитету држава и њихове имовине²⁹⁶ на Генералној седници Уједињених нација из 2004. године. Ова Конвенција о имунитету држава и имовине се базира на Нацрту чланова усвојених 1991. године, од којих се члан 11. бави уговорима о раду и чини значајан изузетак у питањима имунитета државе, а у суштини се односи на то да се имунитет не примењује на уговоре о запошљавању те државе са запосленима у дипломатској мисији у иностранству, осим у ситуацијама исцрпно наведеним у ставу 2. члана 11. Надаље, постоји добро устаљен принцип међународног права да уговорна обавеза може, поред обавезе које ствара за државе потписнице, такође бити обавезујућа за државе које је још нису ратификовале, јер такве одредбе рефлектују обичајно међународно право, или његову „кодификацију“ формирањем нових обичајних правила. Стога, члан 11. из Нацрта чланова које је 1991. године донела Комисија за међународно право, а који је садржан у Конвенцији о имунитету држава и имовине, важи као међународно обичајно право, чак и ако је предметна држава није ратификовала, под претпоставком да јој се исто тако није ни противила“ (*Radunović и други против Црне Горе*²⁹⁷).

Примењујући напред наведене опште ставове и праксу ЕСЉП, Уставни суд је у конкретном случају испитивао да ли су прописане и примењене мере судског имунитета стране државе угрозиле суштину права подносиоца уставне жалбе на приступ суду и да ли је тим ограничењима прекршено начело пропорционалности.

Уставни суд је закључио да се уставна жалба заснивала на тврдњи да је Врховни касациони суд погрешно оценио да не постоји надлежност суда Републике Србије за поступање у овом радном спору, те да је превидео да је према одредбама неколико међународних конвенција и ставовима ЕСЉП искључен имунитет стране државе уколико се ради о овој врсти поступка.

Уставни суд је указао да је тужба поднета због поништаја отказа уговора о раду и враћања на рад, а не и због накнаде штете. Такође, у решењу којим је подносиоцу отказан уговор о раду наведено је да против тог решења подносилац има право да покрене спор пред надлежним судом у року од 90 дана од дана пријема тог решења, при чему није прецизирано који је то надлежан суд. Будући да је подносилац уставне жалбе тужбом у предметном парничном поступку искључиво тражио враћање на рад као последицу незаконитог отказа, а не и накнаду штете, Уставни суд је подсетио да реинтеграција на радно место према одредбама члана 11. став 2. (ц) Конвенције Уједиње-

295 *Radunović и други против Црне Горе*, ст. 67. и 68.

296 Република Србија није ратификовала УН Конвенцију о имунитету држава и њихове имовине.

297 *Radunović и други против Црне Горе*, ст. 67. до 69.

них нација о судском имунитету држава и њихове имовине из 2004. године представља један од изузетака од ограничења имунитета стране државе (*Radunović и други против Црне Горе*²⁹⁸). Када је реч о изузетку у примени правила о ограничењу судског имунитета државе из одредбе члана 11. став 2. (ф) Конвенције Уједињених нација из 2004. године, а која подразумева слободу уговарања и могућност избора суда, Уставни суд је сматрао да у конкретном случају ни ова одредба Конвенције није примењива. Ово из разлога што, и поред тога што је у решењу о отказу уговора о раду наведено да против тог решења подносилац има право да покрене спор пред надлежним судом, није наведено и прецизирано који је суд надлежан, нити из достављене документације произлази да је у уговору о раду наведено који је суд надлежан у случају радног спора (*Radunović и други против Црне Горе*²⁹⁹). Стога је Уставни суд закључио да је у конкретном случају постојао пропорционални однос између искоришћеног средства и циља, односно да примењеним мерама судског имунитета стране државе није било прекршено начело пропорционалности.

Уставни суд је такође приметио да су поступајући судови правну оцену о непостојању међународне надлежности суда засновали на потпуно различитим правним аргументима и разлозима, који према мишљењу Уставног суда нису имали утемељење у претходно изнетим оценама и ставовима Уставног суда и ЕСЉП. И поред тога, оцене поступајућих судова у конкретном случају нису довеле у питање правичност предметног парничног поступка по подносиоца уставне жалбе, пре свега из разлога што подносилац тужбом није тражио накнаду штете, већ је тражио утврђивање незаконитости отказа и враћање на рад, што представља изузетак који омогућава примену правила о судском имунитету државе, у смислу одредаба Конвенције Уједињених нација о судском имунитету држава и њихове имовине из 2004. године.

в) Члан 32. став 1. Устава – право на законом установљен суд

Уж– 8656/2015 од 18 . маја 2017 . године

- ▶ **Право на законом установљен суд; право на учешће у поступку; судска заштита права; судска контрола законитости управног акта**
- ▶ **Одлука о одбијању; управно право; нема повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава (у преосталом делу одбацивање)**

Управни органи не удовољавају захтевима независности органа који одлучују о грађанским правима и обавезама.

Неће доћи до повреде Европске конвенције ако о грађанским правима и обавезама одлучује орган који не испуњава захтеве из члана 6. став 1.

298 *Radunović и други против Црне Горе*, ст. 76.

299 *Radunović и други против Црне Горе*, ст. 78.

Конвенције, уколико је накнадно обезбеђено преиспитивање одлуке од стране органа које тим захтевима удовољава, конкретно, од стране суда пуне јурисдикције.

Преиспитивање управних аката унутар саме управе пре покретања судског поступка заштите права представља само један стадијум у одлучивању о правима и обавезама странке и оцена о испуњености захтева правичности мора узети у обзир поступак као јединствену целину, стављајући нагласак на судску заштиту права.

Појам установљености „трибунала“ на закону покрива и питања састава органа, мандата његових чланова, неспојивости функција и поштовања правила о изузећу.

Подносилац је поднео уставну жалбу због повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава у управном спору који се водио пред Управним судом и против пресуде Управног суда, због повреде начела из члана 3. Устава (владавина права) и права на правично суђење из члана 32. Устава и права на једнаку заштиту права и на „делотворну примену правног лека“ из члана 36. Устава.

Подносилац, државни службеник запослен на неодређено време који је оспоравао решење о распоређивању на друго радно место, повреду права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава образложио је, поред осталог, тиме што Управни суд у оспореној пресуди није оценио навод тужбе да је другостепени орган установљен противно закону, што је истовремено била околност због које је тражио изузеће свих службених лица овлашћених за решавање у другостепеном поступку.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да подносиоцу није повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да је оценио да је Управни суд у оспореној пресуди навео довољне разлоге о одлучним чињеницама и меродавним одредбама материјалног права, одговоривши на битне наводе тужбе, као и да уочени недостаци у оцени навода тужбе о повреди правила о изузећу службених лица у другостепеном управном поступку, не доводе у сумњу правичност оспорене пресуде, с обзиром на то да је утврђено да су процесна јемства правичног суђења накнадно остварена у поступку судског преиспитивања коначног решења.

Имајући у виду да је подносилац тврдњу о томе да другостепени орган није установљен у складу са законом доводио у везу са саставом тог органа, чији се чланови именују из реда запослених у Служби Народне скупштине, којом руководи генерални секретар Народне скупштине, а који је решавао у првом степену, Уставни суд је указао на праксу Европског суда за људска права према којој управни органи не удовољавају захтевима независности органа који одлучују о грађанским правима и обавезама (*Crisan против Румуније*³⁰⁰, *Glod против Румуније*³⁰¹, *Kilian против Чешке*³⁰² и *Бацковић против Србије*³⁰³). Међутим, Уставни суд је даље указао на то да неће доћи до повреде Европске конвенције

300 *Crisan против Румуније*, представка број 42930/98, од 27. маја 2003. године, став 25.

301 *Glod против Румуније*, представка број 4134/99, од 16. септембра 2003. године, став 36.

302 *Kilian против Чешке*, представка број 48309/99, од 7. децембра 2004. године, став 29.

303 *Бацковић против Србије*, представка број 47997/06, од 7. фебруара 2012. године, став 48.

ако о грађанским правима и обавезама одлучује орган који не испуњава захтеве из члана 6. став 1. Конвенције, уколико је накнадно обезбеђено преиспитивање одлуке од стране органа које тим захтевима удовољава, конкретно, од стране суда пуне јурисдикције (*Albert u Le Compte против Белгије*³⁰⁴).

С тим у вези, Уставни суд је констатовао да преиспитивање управних аката унутар саме управе пре покретања судског поступка заштите права представља само један стадијум у одлучивању о правима и обавезама странке и да оцена о испуњености захтева правичности мора узети у обзир поступак као јединствену целину, стављајући нагласак на судску заштиту права, а да је против коначних управних аката којима се одлучује о правима и дужностима државних службеника обезбеђена судска заштита у управном спору, пред Управним судом који је овлашћен да преиспитује правне и чињеничне закључке управних органа и да самостално утврђује чињенично стање на усменој јавној расправи, како у спору ограничене, тако и у спору пуне јурисдикције.

С обзиром на то да је подносилац остварио право на приступ суду у управном спору, који је законитост коначног решења испитао у границама захтева из тужбе, при чему његова независност и непристрасност није доведена у сумњу, Уставни суд се није упуштао у разматрање да ли је другостепени орган удовољио захтевима обухваћеним појмом установљености „трибунала“ на закону, који према пракси ЕСЉП покрива и питања састава органа, мандата његових чланова, неспојивости функција и поштовања правила о изузећу (*Lavents против Летоније*³⁰⁵).

Према оцени Уставног суда, Управни суд је у оспореној пресуди навео довољне разлоге о одлучним чињеницама и меродавним одредбама материјалног права, одговоривши на битне наводе тужбе. При томе, уочени недостаци у оцени навода тужбе о повреди правила о изузећу службених лица у другостепеном управном поступку не доводе у сумњу правичност оспорене пресуде, с обзиром на то да је утврђено да су процесна јемства правичног суђења, заштићена Уставом, накнадно остварена у поступку судског преиспитивања коначног решења.

Разматрајући наводе подносиоца да му је право на учешће у поступку, као елемент права на правично суђење, повређено тиме што је Управни суд оспорену пресуду донео без одржавања усмене јавне расправе, Уставни суд је констатовао да остваривање права на јавну расправу, пре свега, зависи од природе и делокруга питања о којима се у једној фази поступка расправља. Како је подносилац законитост коначног решења оспорио због погрешне примене материјалног права и непоштовања правила поступка о изузећу службених лица, Уставни суд је оценио да су са становишта гаранција права на правично суђење прихватљиви разлози због којих је Управни суд нашао да није било потребно одржавање расправе. Такође, изнета тврдња да је суд био дужан да подносиоцу достави одговор туженог органа на тужбу нема утемељење у одредби члана 30. став 1. Закона о управним споровима, којом је прописана само обавеза суда да тужбу достави на одговор туженом органу и заинтересованим лицима, ако их има, али не и да евентуални одговор туженог органа на тужбу достави тужиоцу на изјашњење.

304 *Albert u Le Compte против Белгије*, став 29.

305 *Lavents против Летоније*, став 114.

г) Члан 32. став 1. Устава – право на правну сигурност

Уж-1211/2008 од 25. новембра 2010. године³⁰⁶

- **Право на правну сигурност; различито одлучивање суда у истим чињеничним и правним ситуацијама**
- **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Иако су дозвољена одређена одступања у тумачењу као природно својствена сваком правосудном систему, заснованог на мрежи првостепених и жалбених судова овлашћених да суде у области своје надлежности, противречна тумачења која проистичу из исте судске надлежности и недоследно пресуђивање о захтевима многих лица у идентичним ситуацијама и њихово институционално нерешавање, доводи до стања сталне несигурности, што заузврат има смањење поверења јавности у правосуђе, при чему је то поверење једна од основних компоненти државе засноване на владавини права.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против пресуде Окружног суда у Београду којом је потврђена првостепена пресуда којом је одбијен њен тужбени захтев за исплату разлике зараде. Према наводима подносиоце, оспореним актом јој је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и начело забране дискриминације из члана 21. став 1. и 2. Устава, при чему је указано и на то да су судови у идентичним чињеничним и правним ситуацијама као код подносиоце, доносили одлуке о усвајању тужбених захтева.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореном пресудом подносиоце повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је оценио да је сама чињеница да је исти суд – Окружни суд у Београду, поводом исте чињеничне и правне ситуације доносио различите одлуке, створила правну несигурност код подносиоце уставне жалбе. У преосталом делу уставна жалба је одбачена.

Приликом одлучивања у конкретном случају, Уставни суд је пошао од тога да право на правично суђење представља једно комплексно право које садржи низ права која обезбеђују одређене процесне гаранције странкама у поступцима у којима судови одлучују о њиховим правима и обавезама – право на приступ суду, право на независан, непристрасан и законом установљен суд, право на правичну и јавну расправу, право на једнакост процесних средстава, право на образложену судску одлуку. Уставни суд је констатовао да је правилну примену материјалног права пре свега надлежан да цени виши суд у законом прописаном поступку контроле законитости одлука нижестепених судова. Међутим, Уставни суд је нашао да и погрешна примена материјалног права на штету подносиоца уставне жалбе може довести до повреде права на правично суђење, те да у одређеним ситуацијама, које првенствено зави-

³⁰⁶ „Службени гласник РС”, број 1/11.

се од уставноправних разлога наведених у уставној жалби, има основа да се у поступку по уставној жалби повреда права из члана 32. став 1. Устава цени и са становишта примене материјалног права.

Уставни суд је такође указао на своју праксу, где је у случају када су надлежни судови у предметима у којима постоји идентичност чињеничне и правне ситуације доносили различите одлуке, утврђивао постојање повреде права на правично суђење, указујући да различито поступање судова у тој ситуацији повређује принцип правне сигурности, јер су тужиоци као учесници у тим поступцима били стављени у неједнак положај. Уставни суд је у тим ситуацијама ценио да ли је примена материјалног права поводом спорног правног питања била, евентуално, произвољна или арбитарна, чиме би указала на очигледну неправичност у поступању редовних судова, на штету подносиоца уставне жалбе.

Од значаја за одлучивање у конкретном случају је била чињеница да је током поступка пред Уставним судом, ЕСЛП објавио пресуду у предмету *Винчић и други против Србије*³⁰⁷. ЕСЛП је наведеном пресудом утврдио да је дошло до повреде члана 6. став 1. Европске конвенције, налазећи да „иако се могу прихватити одређена одступања у тумачењу као природно својствена сваком правосудном систему који је, као и систем у Србији, заснован на мрежи првостепених и другостепених судова који имају надлежност на одређеној територији, у предметним случајевима у којима противречна тумачења проистичу из исте судске надлежности, тј. судске праксе Округног суда у Београду који је суд последње инстанце у овом питању (*mutatis mutandis*, *Tudor Tudor против Румуније*³⁰⁸) и укључује недоследно пресуђивање о захтевима многих лица у идентичним ситуацијама чак и после усвајања „мишљења“ Округног суда, пошто ове противречности нису институционално решене, све је то створило стање сталне несигурности, што је заузврат морало смањити поверење јавности у правосуђе, при чему је то поверење, јасно, једно од основних компоненти државе засноване на владавини права“.

ЕСЛП није сматрао да је прикладно да оцењује који је стварни исход требало да имају парнице подносилаца представки (*mutatis mutandis*, *Garcia Ruiz против Шпаније*³⁰⁹), али да је постојање судске/правне несигурности само по себи лишило подносиоце представки правичног суђења пред Округним судом у Београду, због чега је дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције по овом основу (*mutatis mutandis*, *Tudor Tudor против Румуније*³¹⁰).

Имајући у виду наведено, у конкретном случају Уставни суд је утврдио да је Округни суд у Београду у идентичној чињеничној и правној ситуацији донео различите одлуке о основаности тужбених захтева и да је на тај начин подносиоцу, одбијајући њен тужбени захтев, довео у битно различит положај од онога у коме су били тужиоци чији је истоветни тужбени захтев усвојен. Како

307 *Винчић и други против Србије*.

308 *Tudor Tudor против Румуније*, представка број 21911/03, од 24. марта 2009. године, ст. 29.

309 *Garcia Ruiz против Шпаније*, представка број 30544/96, од 21. јануара 1999. Године, ст. 28.

310 *Tudor Tudor против Румуније*, ст. 32.

је Окружни суд у Београду, као суд највише инстанце у конкретном случају, у периоду од две године и пет месеци доносио потпуно различите пресуде, које су за последицу имале то да је тужбени захтев тужиоца за накнаду зараде у два случаја правоснажно усвојен, и то у једном случају потврђивањем првостепене пресуде, а у другом њеним преиначењем, док је у трећем случају истоветни тужбени захтев подносиоци, постављен према истом туженом, правоснажно одбијен као неоснован, Уставни суд је био становишта да је таква пракса наведеног другостепеног суда у погледу заштите права на увећану зараду супротна принципу правне сигурности (*Santos Pinto против Португалије*³¹¹ и *Veian против Румуније*³¹²). Различитим правним становиштем Окружног суда у Београду изнетим поводом исте чињеничне и правне ситуације повређено је право подносиоци уставне жалбе на правну сигурност, као саставни део права на правично суђење. Уставни суд је указао да је оваква оцена Уставног суда у складу са оценом ЕСЉП у предмету *Винчић и други против Србије*.

Уж-1749/2009 од 04. априла 2012. године³¹³

- ▶ **Право на правну сигурност; различито одлучивање суда у истим чињеничним и правним ситуацијама**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Иако су дозвољена одређена одступања у тумачењу као природно својствена сваком правосудном систему заснованом на мрежи првостепених и жалбених судова, на суду последње инстанце је да разреши конфликт у вези са различитим поступањем нижестепених судова у истој и чињеничној и правној ситуацији.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против пресуде Окружног суда у Београду, којом је преиначена пресуда Првог општинског суда у Београду, тако што је због застарелости одбијен његов тужбени захтев за накнаду нематеријалне штете за душевне болове због умањења животне активности. Према наводима подносиоца, оспореном пресудом му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер Окружни суд у Београду није поступио у складу са законом и судском праксом, уз позивање на више одлука Врховног суда Србије у којима је тај суд заузео став за који подносилац сматра да је супротан ставу израженом у оспореној пресуди, да рок за застарелост потраживања накнаде нематеријалне штете због умањења животне активности почиње да тече од завршетка лечења и сазнања за трајно умањење животне активности, односно када је оштећеном саопштено да је болест хро-

311 *Santos Pinto против Португалије*, представка број 39005/04 од 20. маја 2008. године.

312 *Veian против Румуније*, представка број 30658/05 од 6. децембра 2007. године.

313 „Службени гласник РС”, број 52/12.

нична. Подносилац је такође указао на више одлука Врховног суда Србије у којима је изражен став да је погрешно тумачење одредбе члана 377. Закона о облигационим односима³¹⁴, по којем дужи рок застарелости за потраживање накнаде штете проузроковане кривичним делом не тече само у односу на извршиоца кривичног дела, већ да се тај рок односи на сва одговорна лица.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је различитим поступањем надлежних судова, Окружног суда у Београду у оспореној пресуди и Апелационог суда у Београду у другим поступцима, у истој чињеничној и правној ситуацији, подносиоцу повређено право на правну сигурност, као део права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Приликом одлучивања Уставни суд је указао на то да се правом на правично суђење грађанима јемчи, пре свега, да ће поступак у коме се одлучује о њиховим правима и обавезама бити спроведен на начин да им кроз независност и непристрасност суда, јавно расправљање, равноправно учешће у поступку, одлучивање у разумном року, применом и поштовањем прописаних правила поступка, омогућити правично суђење.

У конкретном случају, Уставни суд је утврдио да је Апелациони суд у Београду, као суд последње инстанце, у истој чињеничној и правној ситуацији донео различите пресуде у односу на оспорену пресуду Окружног суда у Београду. Уставни суд је оценио да је таква пракса редовних судова у погледу заштите права на накнаду штете супротна принципу правне сигурности (*Santos Pinto против Португалије*³¹⁵ и *Beian против Румуније*³¹⁶). Уставни суд је указао да је оваква оцена Уставног суда у складу са оценом ЕСЉП у предмету *Винчић и други против Србије*.

У погледу навода о неједнаком поступању Окружног суда у Београду у односу на поступање Врховног суда Србије, Уставни суд је утврдио да подносилац није пружио конкретне доказе да су у питању исте или битно исте чињеничне и правне ситуације, као и да позивање на праксу у примени одредбе члана 377. Закона о облигационим односима није, у конкретном случају, од значаја, с обзиром на то да на примену наведене одредбе није ни указивано у току поступка у коме је донета оспорена пресуда.

Уж-5194/2010 од 20. јуна 2013. године

- ▶ **Захтеви правне сигурности; заштита легитимних очекивања; неједнако поступање суда; право на образложену судску одлуку; стицање својства инвалида рата**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

314 Закон о облигационим односима („Службени лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и „Службени лист СРЈ“, бр. 31/93, 22/99, 23/99, 35/99 и 44/99).

315 *Santos Pinto против Португалије*.

316 *Beian против Румуније*.

Захтеви правне сигурности и заштите легитимних очекивања учесника у поступку не подразумевају право на устаљену судску праксу.

Развој судске праксе сам по себи не противуречи добром дељењу правде, али у случају постојања добро устаљене судске праксе (*well-established jurisprudence*) обавеза највишег суда је да да суштинске разлоге за одступање од дотадашње судске праксе, како не би повредио право учесника у поступку на довољно образложену судску одлуку.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против пресуде Управног суда – Одељење у Новом Саду којом је одбијена његова тужба против решења Градске управе за социјалну и дечију заштиту Града Нови Сад – Управа за борачко-инвалидску заштиту, донетог у поступку одлучивања о признавању својства цивилног инвалида рата по основу оштећења организма задобијеног у оружаним акцијама у Хрватској 10. октобра 1992. године. Уставна жалба је изјављена због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Подносилац је у уставној жалби указао на неједнако поступање суда, односно да су пресуде које је доносио Врховни суд „у директној супротности“ са оспореном пресудом Управног суда – Одељење у Новом Саду, и да је Управни суд, доносећи у идентичној чињеничној и правној ситуацији различите одлуке о основаности тужбе, довео подносиоца у битно различит положај од оног у коме су били тужиоци чије су тужбе у управном спору уважене.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и подносиоцу утврдио повреду права на правну сигурност, као елемент права на правично суђење, из члана 32. став 1. Устава, имајући у виду да је утврдио да је Управни суд у идентичној чињеничној и правној ситуацији донео различите одлуке о основаности тужбе чиме је подносиоца, одбијајући његову тужбу, довео у битно различит положај од онога у коме је било лице чија је тужба уважена пресудом тог суда. Уставни суд је поништио пресуду Управног суда – Одељење у Новом Саду и одредио да тај суд донесе нову одлуку по тужби подносиоца.

У спроведеном поступку Уставни суд је утврдио да је првостепеним решењем одбијен захтев подносиоца за признавање својства цивилног инвалида рата по основу оштећења организма задобијеног у оружаним акцијама у Хрватској 10. октобра 1992. године, да је то решење потврђено другостепеним решењем против којег је подносилац поднео тужбу, а коју је Управни суд одбио. Управни суд је оценио да се, с обзиром на принцип државног суверенитета и принцип територијалног важења Закона о правима цивилних инвалида рата за признавање својства цивилног инвалида рата, одредба члана 2. односи на случајеве настанка телесног оштећења организма лица која су их задобила искључиво на територији Републике Србије, те је тужени орган правилно и законито одлучио када је одбио захтев подносиоца, али само из разлога што оштећење организма није задобио на територији Републике Србије.

Уставни суд је приликом разматрања навода подносиоца о неједнаком поступању суда утврдио да је Врховни суд Србије, у пресуди коју је подносилац доставио у прилог својим наводима, оцењивао законитост управног акта којим је окончан поступак одлучивања о захтеву за признавање својства ци-

вилног инвалида рата лицу које је повређено на територији друге државе. Уставни суд је даље утврдио да је Врховни суд Србије у наведеној пресуди изразио правно схватање према коме стицање својства инвалида рата није условљено местом настанка телесног оштећења, нити држављанским статусом лица у време повређивања, јер лице које је у време подношења захтева за остваривање права било држављанин Републике Србије може остваривати сва права предвиђена законима Републике Србије, па и Законом о правима цивилних инвалида рата.

Разматрајући наводе и разлоге уставне жалбе са становишта права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, Уставни суд је имао у виду да захтеви правне сигурности и заштите легитимних очекивања учесника у поступку не подразумевају право на устаљену судску праксу (*Unedic против Француске*³¹⁷). Развој судске праксе сам по себи не противуречи добром дељењу правде, али у случају постојања добро устаљене судске праксе обавеза највишег суда је да да суштинске разлоге за одступање од дотадашње судске праксе, како не би повредио право учесника у поступку на довољно образложену судску одлуку (*Atanasovski против „БЈРМ“*³¹⁸). Промена правног става суда је нужна, нарочито у светлу сложених и динамичних друштвених односа, с тим да у управноправним стварима до ње може да дође само под законом одређеним процедуралним условима.

Како одступање од судске праксе, односно промена правног схватања не мора увек довести до повреде права из члана 32. став 1. Устава, Уставни суд је испитивао да ли у конкретном случају постоји идентитет чињеничног и правног стања у управним споровима који су вођени пред Управним судом, како је то подносилац указивао, те да ли је наведени суд донео различите одлуке о основаности тужбе у тим предметима.

Уставни суд је констатовао да је у оба наведена предмета Управни суд утврдио да су тужиоци поднели захтев за признавање својства цивилног инвалида рата због оштећења организма које су задобили ван територије Републике Србије и да су тужиоци после повређивања, а пре подношења предметног захтева стекли држављанство Републике Србије, из чега следи да је у ова два предмета несумњиво постојао идентитет чињеничног и правног стања.

Уставни суд је утврдио и да је Управни суд, у пресуди коју подносилац оспорава, заиста променио правно схватање изражено у ранијој пракси, те је нашао да је одступање Управног суда од постојеће судске праксе кроз промену правног става о условима за стицање својства цивилног инвалида рата, начелно имало за последицу наступање правне несигурности подносилаца захтева за остваривање наведеног права. Овакав закључак Уставног суда се, између осталог, заснивао и на чињеници да је Управни суд променио правно становиште заузето у пресудама од 3. јуна 2009. године и 22. јула 2010. године већ у децембру 2010. године, као и да је промена правног становишта о условима за признавање својства цивилног инвалида рата, имала за последицу

317 *Unedic против Француске*, представка број 20153/04, од 18. децембра 2008. године, став 74.

318 *Atanasovski против „БЈРМ“*, представка број 36815/03, одлука од 14. јануара 2010. године, став 38.

одбијање захтева за признавање тог својства лицима која су повређена за време ратних дејстава, као посебно осетљивој категорији лица којима су примања из инвалидског осигурања често једини извор прихода.

Имајући у виду наведено, Уставни суд је утврдио да је Управни суд у идентичној чињеничној и правној ситуацији донео различите одлуке о основности тужбе и да је на тај начин подносиоца, одбијајући његову тужбу, довео у битно различит положај од оног у коме су била лица чија је тужба уважена пресудом тог суда. Стога је Уставни суд оценио да је оспореном пресудом Управног суда – Одељење у Новом Саду повређено право подносиоца на правну сигурност, као елемента права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава. Имајући у виду да је Управни суд, пропуштањем да наведе суштинске разлоге за одступање од дотадашње судске праксе, истовремено повредио и право подносиоца на образложену одлуку, Уставни суд је поништио пресуду Управног суда – Одељење у Новом Саду и одредио да тај суд у поновном поступку донесе нову одлуку по тужби подносиоца.

д) Члан 32. став 1. Устава – право на образложену судску одлуку

Уж-1157/2008 од 14. априла 2011. године³¹⁹

- **Право на образложену судску одлуку**
- **Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Јемства садржана у праву на правично суђење нису нужно истоветна у споровима у којима се одлучује о грађанским правима и обавезама и у предметима у којима се расправља о кривичној оптужби. Појам правичног поступка подразумева једнакост оружја, постојање начела расправности и обавезу образложења судских одлука, с тим да се у кривичном поступку овим јемствима придодају претпоставка невиности и права одбране. Обавеза инстанционих судова је да делотворно испитају доказне предлоге странака и да оцене њихов значај приликом доношења одлуке.

Приликом давања одговора на питање да ли образложење судске одлуке задовољава стандарде права на правично суђење, требало би водити рачуна о околностима конкретног случаја и природи одређене одлуке.

Обавеза образложења судске одлуке не значи да се у одлуци морају дати детаљни одговори на све изнете аргументе, али повреда права на правично суђење постоји ако у образложењу нису са довољном прецизношћу наведени разлози на којима се одлука заснива.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Општинског суда у Милоци и пресуде Окружног суда у Ваљеву, којима је подносилац оглашен кривим за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја из члана 289. став 3. у

³¹⁹ „Службени гласник РС”, број 61/11.

вези става 1. Кривичног законика. Према наводима подносиоца, оспореном пресудом му је, поред осталог, повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореним пресудама подносиоцу повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је утврдио да оспорене пресуде нису образложене у складу са стандардима правичног суђења. У преосталом делу уставна жалба је одбијена. Уставни суд је поништио оспорену пресуду и одредио да надлежни другостепени суд донесе нову одлуку о жалби подносиоца.

Приликом одлучивања о уставној жалби, Уставни суд је истакао да иако јемства садржана у праву на правично суђење нису нужно истоветна у споровима у којима се одлучује о грађанским правима и обавезама, на једној страни, и у предметима у којима се расправља о кривичној оптужби, на другој страни (*Dombo Beheer B.V. против Холандије*³²⁰) појам правичног поступка подразумева једнакост оружја, постојање начела расправности и обавезу образложења судских одлука, с тим да се у кривичном поступку овим јемствима придодатају претпоставка невиности и права одбране, као и да је обавеза инстанционих судова да делотворно испитају доказне предлоге странака и да оцене њихов значај приликом доношења одлуке (*Kraska против Швајцарске*³²¹). Због тога је један од битних елемената права на правично суђење и право на образложену судску одлуку (*Ruiz Torija против Шпаније*³²²). Приликом давања одговора на питање да ли образложење судске одлуке задовољава стандарде права на правично суђење, требало би водити рачуна о околностима конкретног случаја и природи одређене одлуке. Уставни суд је даље указао да иако обавеза образложења судске одлуке не значи да се у одлуци морају дати детаљни одговори на све изнете аргументе (*Van der Hurk против Холандије*³²³), повреда права на правично суђење постоји ако у образложењу нису са довољном прецизношћу наведени разлози на којима се одлука заснива (*Hadjianastassiou против Грчке*³²⁴).

Применом горе наведених стандарда, Уставни суд је утврдио да је првостепени суд имао обавезу да у образложењу оспорене пресуде изнесе кључне аргументе на којима темељи своју одлуку и да, у случају постојања одређених доказа који потврђују, односно негирају неку одлучну чињеницу, изложи разлоге због којих такве доказе прихвата и на који начин је ту одлучну чињеницу ван сваке сумње утврдио, те да постоји знатна противречност између изреке пресуде, и образложења одлуке, као и скице међусобног положаја возила у тренутку контакта која је приложена налазу вештака. У погледу образложења пресуде другостепеног суда, као суда правног лека, упућујући на праксу ЕСЉП, Уставни суд је истакао да је било неопходно сагледати да ли је суд

320 *Dombo Beheer B.V. против Холандије*, представка број 14448/88 од 27. октобра 1993. године, ст. 274.

321 *Kraska против Швајцарске*, представка број 13942/88, од 19. априла 1993. године, ст. 30.

322 *Ruiz Torija против Шпаније*, представка број 18390/91, од 09. децембра 1994. године, ст. 29.

323 *Van der Hurk против Холандије*, представка број 16034/90 од 19. априла 1994. године, ст. 61.

324 *Hadjianastassiou против Грчке*, ст. 33.

испитао одлучна питања која су пред њега изнета или се задовољио пуким потврђивањем одлуке нижег суда (*Helle против Финске*³²⁵). С обзиром да првостепени суд није на задовољавајући начин распрасио аргументе окривљеног (*Fouquet против Француске*³²⁶), Уставни суд је истакао да је другостепени суд био дужан да размотри наводе које је окривљени изнео у жалби, а које је он оценио као неосноване, при чему није дао изричит и јасан одговор на противречности на које је указао окривљени (*Hiro Balani против Шпаније*³²⁷ и *Higgins и остали против Француске*³²⁸).

Полазећи од тога, Уставни суд је заузео став да другостепени суд није дао јасне, довољне и уставноправно прихватљиве разлоге у погледу свих чињеница које су од значаја за доношење одлуке у кривичном поступку, већ је, штавише, експлицитно оценио неоснованим наводе жалбе окривљеног да се критични догађај десио искључиво на половини коловозне траке којом се он кретао, иако је таква тврдња сасвим јасно проистекла из приложеног налаза вештака.

На основу изложеног, Уставни суд је закључио да оспорене пресуде нису биле образложене на начин који задовољава услове из члана 32. став 1. Устава, односно нису задовољавале стандарде правичног суђења, успостављене уставносудском праксом и праксом ЕСЉП.

Уж-6596/2011 од 30. октобра 2014. године ³²⁹

- ▶ **Право на образложену судску одлуку; азил; неодржавање усмене расправе пред Управним судом; спор пуне јурисдикције; начело забране протеривања; супсидијарна заштита; право на уточиште**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Неодржавање усмене расправе пред Управним судом, само по себи, не мора имати за последицу повреду права на правично суђење, посебно уколико образложење пресуде којом се одлучује о законитости спроведеног управног поступка садржи разлоге за оцену да у конкретном случају није постојала потреба за одржавањем усмене расправе.

Управни суд може одлучивати у спору пуне јурисдикције када нађе да оспорени управни акт треба поништити, а природа ствари и утврђено чињенично стање пружају поуздан основ за доношење пресуде.

325 *Helle против Финске*, представка број 20772/92 од 19. децембра 1997. године, ст. 60.

326 *Fouquet против Француске*, представка број 20398/92 од 12. октобра 1994. године, ст. 38.

327 *Hiro Balani против Шпаније*, представка број 18064/91 од 9. децембра 1994. године, ст. 28.

328 *Higgins и остали против Француске*, представка број 20124/92 од 19. фебруар 1998. године, ст. 43.

329 „Службени гласник РС”, број 124/14.

Подносилац, лице са боравиштем у Центру за азил, пореклом из Сомалије, је изјавило уставну жалбу против пресуде Управног суда, којом је одбијена његова тужба којом је оспорио законитост решења Комисије за азил, чиме му је, између осталог, повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава. У уставној жалби подносилац је, такође, истакао да му је ускраћено право да се његов захтев за азил размотри у суштини и одобри уточиште, као право загарантовано Уставом, сматрајући да докази које је приложио потврђују да у Могадишу (Сомалија) „влада свакодневно насиље широких сразмера, убиства и тортура цивила, спровођење радикалног шеријата од самовољних група, интегралних делова Ал Шабаба и Ал Каиде“, те да му је повређено право на уточиште из члана 57. Устава.

Подносилац је, поред осталог, истакао да Управни суд, пре доношења оспорене пресуде, није одржао усмену расправу, иако су околности указивале на потребу да се коначно разјасни и утврди чињенично стање, имајући у виду комплексност целог случаја, да није размотрио захтеве тужбе да се спор реши у спору пуне јурисдикције, те да је погрешно закључио да подносиоцу не прети прогон и опасност по живот у земљи порекла (Сомалији). Такође је истакао да се Управни суд није осврнуо на презентоване доказе међународних организација, држава, невладиних организација и медија, који, иако се не односе непосредно на тражиоца азила, представљају доказе које суд мора узети у обзир када одлучује у стварима које се тичу добијања азила.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу, утврдио да је подносиоцу повређено право на образложену судску одлуку, као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, поништио пресуду Управног суда и одредио да тај суд донесе нову одлуку о тужби подносиоца.

Испитујући наводе уставне жалбе са становишта права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, Уставни суд је најпре констатовао да је Управни суд, сагласно одредби члана 33. став 2. Закона о управним споровима³³⁰, предмет спора решио без одржавања усмене расправе, оцењујући да је предмет спора такав да очигледно не изискује непосредно саслушање странака и посебно утврђивање чињеничног стања. Уставни суд је, с тим у вези, констатовао да неодржавање усмене расправе пред Управним судом, само по себи, не мора имати за последицу повреду права на правично суђење, посебно уколико образложење пресуде којом се одлучује о законитости спроведеног управног поступка садржи разлоге за оцену да у конкретном случају није постојала потреба за одржавањем усмене расправе. Уставни суд је такође указао да Управни суд може одлучивати у спору пуне јурисдикције када нађе да оспорени управни акт треба поништити, а природа ствари и утврђено чињенично стање пружају поуздан основ за доношење пресуде. Полазећи од тога да је оспореном пресудом Управног суда одбијена тужба као неоснована, суд се самим доношењем такве пресуде одредио и према наведеном захтеву подносиоца као тужиоца, оцењујући да побијаним управним актом није повређен закон на његову штету.

Испитујући наводе уставне жалбе да Управни суд није размотрио презентоване доказе међународних организација, држава, невладиних организација и медија, који потврђују висок степен насиља у земљи порекла подносиоца, Ус-

330 „Службени гласник РС“, број 111/09.

тавни суд је имао у виду обавезу надлежног органа према Закону о азилу³³¹ да у поступку одлучивања о захтеву за азил испита постојање могућности за остваривање супсидијарне заштите као облика заштите који Република Србија одобрава странцу, који би у случају повратка у државу порекла био изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању, или би његов живот, безбедност или слобода били угрожени насиљем општих размера које је изазвано спољном агресијом или унутрашњим оружаним сукобима или масовним кршењем људских права (члан 2. Закона), те да је надлежни орган дужан да по службеној дужности размотри да ли постоје услови за одобравање супсидијарне заштите, уколико странац који се налази на територији Републике Србије не испуњава услове за добијање права на уточиште (члан 4. став 2.).

Уставни суд је утврдио да је првостепени орган, полазећи од тога да је подносилац давао различите, нејасне и контрадикторне исказе, као и нетачне информације током поступка, те да није доказао идентитет, оценио да се не може сматрати да је подносилац избеглица, нити лице коме се може доделити супсидијарна заштита, нити су у поступку пред другостепеним органом и пред Управним судом изведени други докази, на основу којих би ти органи оценили да подносилац не испуњава услове да му се одобри супсидијарна заштита.

Полазећи од свега изложеног, Уставни суд је утврдио да у образложењу првостепеног решења нису наведени уставноправно прихватљиви разлози за оцену да подносилац није лице коме се може доделити супсидијарна заштита у смислу Закона о азилу, као и да пропуст тог органа да, у складу са законом, испита постојање услова за доделу те врсте заштите подносиоцу, није отклоњен ни у поступку пред другостепеним органом. Имајући у виду да је Управни суд у оспореној пресуди прихватио као правилну оцену другостепеног органа и о овом спорном питању, не дајући за то никакве нове разлоге, Уставни суд је оценио да је оспореном пресудом Управног суда подносиоцу повређено право на образложену судску одлуку, као елемент права на правично суђење, из члана 32. став 1. Устава. Имајући у виду природу учињене повреде уставног права у конкретном случају, Уставни суд је поништио пресуду Управног суда и одредио да тај суд у поновном поступку донесе нову одлуку о тужби подносиоца.

Испитујући наводе уставне жалбе са становишта повреде права на уточиште из члана 57. Устава, Уставни суд је констатовао да је Законом о азилу не само доследно спроведено начело забране протеривања или враћања утврђено Уставом Републике Србије и Женевском конвенцијом о статусу избеглица, већ је обезбеђена додатна заштита прописивањем да ниједно лице не сме бити протерано или против своје воље враћено на територију на којој постоји ризик да ће бити подвргнуто мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, као и да је Законом о странцима прописана забрана принудног удаљења странца на територију где му прети прогон због његове расе, пола, вере, националне припадности, држављанства, припадности одређеној друштвеној групи или политичког мишљења, нити на територију на којој постоји ризик да ће бити подвргнут мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

331 „Службени гласник РС“, број 109/07.

Уставни суд је указао на пресуду ЕСЉП у предмету *Sufi i Elmi против Уједињеног Краљевства*³³² у којој је тај суд оценио да је опште насиље у Могадишу у Сомалији таквог нивоа и интензитета да се може закључити како је сваки повратник изложен стварном ризику злостављања противном члану 3. Европске конвенције, самим својим присуством у том граду, осим ако није могуће доказати да је подносилац представке довољно добро повезан с моћницима у граду, што ће му омогућити добијање заштите. Наведена оцена ЕСЉП могла би да води закључку да је овде подносиоцу у оспореном поступку истовремено повређено и право на уточиште, с обзиром на то да је оспорена пресуда Управног суда донета 20. октобра 2011. године.

С тим у вези, Уставни суд је констатовао да је ЕСЉП доставио надлежном органу захтев за привремену меру ЕСЉП, у коме се од Републике Србије тражи да подносилац не буде протеран из земље до даљег обавештења.

Полазећи од тога да подносилац уставне жалбе до доношења Одлуке Уставног суда није напустио територију Републике Србије (и поред решења Министарства унутрашњих послова – Управа граничне полиције, да подносилац као странац борави незаконито на територији Републике Србије и да исту треба да напусти у року од 30 дана од дана доношења решења), то је Уставни суд оценио да би, применом ставова ЕСЉП из пресуде *К. А. В. против Шведске*³³³, након поништавања пресуде Управног суда, тај суд у поновном поступку приликом оцењивања услова за доделу супсидијарне заштите подносиоцу требало да има у виду садашњу ситуацију у Сомалији.

Имајући у виду изложено, Уставни суд је оценио да је преурањена уставна жалба у делу изјављеном због повреде права на уточиште из члана 57. Устава, те је одбацио уставну жалбу у овом делу.

Уж-8006/2016 од 06. децембра 2018. године

- ▶ **Право на образложену судску одлуку; рефундација/повраћај ПДВ за први стан; асигнација**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.**

Судска одлука не може бити без икаквог образложења, нити сме да буде лапидарног карактера.

Обавеза образложења судске одлуке не значи да се у одлуци морају дати детаљни одговори на све изнете аргументе. Ово посебно важи за образложења одлука судова правног лека у којима су прихваћени аргументи изнети у одлукама нижих судова. Захтев да ли су испуњени стандарди права на правично суђење је утолико значајнији уколико странка није била у могућности да усмено изнесе своју ствар у току поступка.

332 *Sufi i Elmi против Уједињеног Краљевства*, бр. представки 8319/07 и 11449/07 од 28. јуна 2011. године

333 *К. А. В. против Шведске*, представка број 886/11, од 5. септембра 2013. године.

Управни спор има своје особености које се, између осталог, огледају у начелу законитости и начелу ослањања суда на утврђено чињенично стање у управном поступку. Стога, не постоји обавеза суда да образлаже све наводе тужбе уколико су они већ истицани у управном поступку који је претходио управном спору и у ком поступку су ти наводи и оцењени.

Подноситељка је изјавила уставну жалбу против пресуде Управног суда – Одељење у Крагујевцу, којом јој је правоснажно одобрена рефундација плаћеног ПДВ-а у одређеном износу, а одбијен захтев за рефундацију плаћеног ПДВ-а у преосталом делу, чиме јој је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Подноситељка је, поред осталог, у уставној жалби истакла да је Законом о порезу на додату вредност и Правилником о поступку остваривања права на повраћај ПДВ-а и о начину и поступку рефакације и рефундације ПДВ-а, прописано да је услов за рефундацију ПДВ-а да је уговорена цена стана са ПДВ-ом у потпуности исплаћена продавцу уплатом на његов текући рачун, те да ни у закону ни у подзаконском акту није прописано да је услов да је целокупну уговорену цену на текући рачун продавца у целости уплатио искључиво купац првог стана; да је у спроведеном поступку утврђено да рачун и потврда о уплати купопродајне цене гласе искључиво на подносиоца, јер је она једини купац предметног стана, да постоје уговор о налогу и уговор о асигнацији којим је подносиоца овластила своју ћерку да за њен рачун закључи предуговор о куповини стана, односно да изврши плаћање стана продавцу, па је пореска управа била дужна да предметне уговоре цени у смислу Закона о облигационим односима, а не да, без позивања на било коју законску одредбу, оспори њихово постојање и правну ваљаност.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу, утврдио да је подносиоца повређено право на образложену судску одлуку као саставни део права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је оценио да је дато образложење у другостепеном решењу, које је у свему прихватио и Управни суд, представљало резултат произвољног поступања и правно неутемељеног становишта органа управе и суда, а на штету подносиоца. Уставни суд је поништио пресуду Управног суда и одредио да тај суд донесе нову одлуку о тужби подносиоца.

Оцењујући основаност навода уставне жалбе са становишта права на правично суђење, Уставни суд је, пре свега, истакао да је његова надлежност у поступку по уставној жалби ограничена на утврђивање да ли је појединачним актом или радњом државних органа или организација којима су поверена јавна овлашћења повређено или ускраћено Уставом зајемчено право подносиоца, односно да утврди да ли је поступак који је претходио изјављивању уставне жалбе у целини посматрано био правичан, дакле у поступку који је спроведен у складу са важећим процесним законом, применом релевантног материјалног права и образложена на уставноправно прихватљив начин.

Уставни суд је у спроведеном поступку утврдио да је оспорена пресуда донета од стране законом установљеног суда, који је одлучио на основу чињеница утврђених у поступку пред пореским органима.

У односу на обавезу суда да образложи своју одлуку у смислу члана 32. став 1. Устава, Уставни суд је оспорену одлуку сагледао и у светлу гаранције која се односи на обавезу суда да образложи своју одлуку (*Ruiz Torija против Шпаније*³³⁴). Наиме, судска одлука не може бити без икаквог образложења, нити сме да буде лапидарног карактера (*Georgiadis против Грчке*³³⁵ и *Higgins и остали против Француске*³³⁶), што међутим, не значи да се у одлуци морају дати детаљни одговори на све изнете аргументе (*Van de Hurk против Холандије*³³⁷). Ово нарочито важи за образложења одлука судова правног лека у којима су прихваћени аргументи изнети у одлукама нижих судова. Међутим, за оцену да ли су у тим случајевима испуњени стандарди права на правично суђење неопходно је сагледати да ли је суд правног лека испитао одлучна питања која су пред њега изнета или се задовољио пуким потврђивањем одлуке нижег суда. Захтев да буду испуњени стандарди права на правично суђење је утолико значајнији уколико странка није била у могућности да усмено изнесе своју ствар у току поступка (*Helle против Финске*³³⁸). Како је Уставни суд констатовао да решавање суда у управном спору има своје особености, које се, између осталог, огледају у начелу законитости и начелу ослањања суда на утврђено чињенично стање у управном поступку, то је закључио да не постоји обавеза суда да образлаже све наводе тужбе уколико су они већ истицани у управном поступку који је претходио управном спору и у ком поступку су ти наводи и оцењени.

Уставни суд је констатовао да је подносиатеља током поступка указивала да је приложила све потребне доказе за рефундацију ПДВ-а за куповину првог стана и доставила мишљење Министарства финансија да купац првог стана има право на рефундацију ПДВ-а и у случају када је уговорена цена стана у потпуности исплаћена продавцу од стране трећег лица, а на основу уговора које то лице има са купцем првог стана. Уставни суд је такође констатовао да су порески органи заузели став да подносиатеља има право на рефундацију ПДВ-а само за износ плаћеног ПДВ-а који је сама уплатила, док је оцењено да нема право на повраћај ПДВ-а за износ плаћеног ПДВ-а који је уплаћен од стране њене ћерке, а да је Управни суд у оспореној пресуди, у образложењу, само навео да је правилно тужени орган одбио жалбу, налазећи да је првостепено решење донето на основу правилно и потпуно утврђеног чињеничног стања, без повреда правила поступка и уз правилну примену материјалног права.

На крају, Уставни суд је оценио да ни органи управе, нити Управни суд нису дали уверљиво образложење о томе због чега нису прихватили као релевантне доказе које је подносиатеља приложила уз захтев за рефундацију ПДВ-а за куповину првог стана, те је закључио да је оспореном пресудом Управног суда – Одељење у Крагујевцу повређено право подносиатељке на образложену судску одлуку као саставни део права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

334 *Ruiz Torija против Шпаније*, став 29.

335 *Georgiadis против Грчке*, представка број 21522/93, од 29. маја 1997. године, став 43.

336 *Higgins и остали против Француске*, став 43.

337 *Van de Hurk против Холандије*, став 61.

338 *Helle против Финске*, став 60.

ђ) Члан 32. став 1. Устава – произвољна примена права

Уж-1959/2010 од 07. новембра 2012. године³³⁹

- **Произвољна примена права; имовинскоправни захтев у кривичном поступку; прекид застаревања потраживања накнаде штете у парничном поступку**
- **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Са истицањем имовинскоправног захтева оштећени као тужилац, приватни тужилац и оштећени, стиче такозвани статус „парничне странке“ у кривичном поступку. Стога се процесне гаранције права на правично суђење у кривичном поступку примењују и на наведена лица у оном делу који се односи на одлучивање о њиховом „грађанскоправном захтеву“ и то од тренутка када су у кривичном поступку истакли имовинскоправни захтев ради накнаде нематеријалне или материјалне штете која је наступила као последица кривичног дела.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Вишег суда у Зрењанину којом је усвојена жалба друге парничне странке и одбијен његов тужбени захтев за накнаду штете. Подносилац је у уставној жалби, између осталог, навео да је против тужене најпре поднео приватну кривичну тужбу Општинском суду у Новом Кнежевцу због кривичног дела увреде, а у том кривичном поступку је истакао имовинскоправни захтев, као и да је у року од три месеца по правоснажности решења о обустави кривичног поступка поднео тужбу парничном суду против окривљене као тужене, ради накнаде штете, а по упутству кривичног суда, што је Виши суд у Зрењанину потпуно превидео, те је погрешно закључио да је његово потраживање застарело, чиме му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на накнаду штете из члана 35. став 2. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да је оценио да је произвољна примена материјалног права од стране другостепеног суда имала такву тежину да је довела у сумњу правичност поступка пред другостепеним судом. У преосталом делу уставна жалба је одбачена. Уставни суд је наложио Вишем суду у Зрењанину да понови поступак по жалбама парничних странака.

Уставни суд је указао да је захтев за накнаду штете споредни у односу на основни циљ кривичног поступка који је да се утврди постојање кривичног дела, односно да се у односу на окривљеног расправи и одлучи о основности сумње која је била разлог за покретање кривичног поступка, као и оптужбама против њега, како би се обезбедило да нико невин не буде осуђен, због чега се процесне гаранције права на правично суђење из члана 32. став

³³⁹ „Службени гласник РС“, број 114/12.

1. Устава и друга Уставом зајемчена права у кривичном поступку гарантују првенствено окривљеном. Парнични поступак је примарни поступак у коме се остварује накнада штете, док се у кривичном поступку првенствено одлучује о постојању кривичног дела, а истакнути имовинскоправни захтев ради накнаде штете представља акцесорни захтев у том поступку.

Међутим, независно од предности парничног поступка у односу на кривични поступак у погледу остваривања захтева за накнаду штете, како је указао ЕСЉП, са истицањем имовинскоправног захтева оштећени као тужилац, приватни тужилац и оштећени, стиче такозвани статус „парничне странке“ у кривичном поступку (*Пустућ против Србије*³⁴⁰). Стога се процесне гаранције права на правично суђење у кривичном поступку примењују и на наведена лица у оном делу који се односи на одлучивање о њиховом „грађанскоправном захтеву“ и то од тренутка када су у кривичном поступку истакли имовинскоправни захтев ради накнаде нематеријалне или материјалне штете која је наступила као последица кривичног дела (*Atanasova против Бугарске*³⁴¹ и *Boris Stojanovski против „БЈРМ“*³⁴²).

У складу са оваквом праксом ЕСЉП, имајући у виду да је подносилац уз приватну кривичну тужбу поднету због кривичног дела увреде, истакао и имовинскоправни захтев, Уставни суд је нашао да се од тренутка истицања имовинскоправног захтева ради накнаде штете у кривичном поступку примењују и норме меродавне за расправљање и одлучивање о накнади штете у односу на истакнути имовинскоправни захтев, па самим тим и норма о прекиду застарелости потраживања накнаде штете из члана 388. Закона о облигационим односима.

Полазећи од наведеног, Уставни суд је оценио да се истицање имовинскоправног захтева у кривичном поступку ради накнаде штете у погледу правних дејстава изједначава са подношењем тужбе у парничном поступку ради накнаде штете. Подносилац је као приватни тужилац, даном истицања имовинскоправног захтева у кривичном поступку, предузео правно релевантну радњу у циљу утврђивања и остваривања потраживања накнаде нематеријалне штете, чиме је прекинуо застаривање тог потраживања. За све време трајања кривичног поступка у коме се расправљало о имовинскоправном захтеву подносиоца постојао је прекид застаривања његовог потраживања, односно рокови везани за овај материјалноправни институт нису текли.

Додатно, Уставни суд је нагласио да у процесној ситуацији обуставе кривичног поступка због апсолутне застарелости кривичног гоњења и упућивања подносиоца као приватног тужиоца да оствари свој имовинскоправни захтев против окривљене у парничном поступку, спречавање коначног наступања застарелости потраживања накнаде штете је било условљено подношењем тужбе парничном суду од стране подносиоца у року од три месеца. С обзиром на то да је подносилац поднео тужбу за мање од два месеца од правоснажности одлуке о обустави кривичног поступка, тиме је поново прекинуто

340 *Пустућ против Србије*, представка број 32181/08, од 18. јануара 2011. године, ст. 46.

341 *Atanasova против Бугарске*, представка број 72001/01 од 2. октобра 2008. године, ст. 51.

342 *Boris Stojanovski против „БЈРМ“*, представка бр. 41916/04 од 6. маја 2010. године, ст. 40.

застаревање подносиоцевог потраживања, и то очигледно у року који је прописан материјалним правом управо за ситуацију када оштећени свој захтев не успе да оствари у кривичном поступку.

Како се Виши суд у Зрењанину у оспореној пресуди уопште није осврнуо на меродавне материјалноправне одредбе о прекиду застаревања потраживања, за разлику од првостепеног суда, Уставни суд је сматрао да је произвољна примена материјалног права од стране другостепеног суда, која се огледала у непримењивању одредаба Закона о облигационим односима о прекиду застаревања потраживања, имала такву тежину да је довела у сумњу правичност поступка пред другостепеним судом, чиме је повређено право подносиоца на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уж-2980/2015 од 05. априла 2018. године

- ▶ **Право на правично суђење; очигледна грешка у примени права; радни однос; радни спор**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Грешка у примени права или утврђивању чињеница начињена од стране националног суда, која је тако приметна да се може окарактерисати као „очигледна грешка“, може нарушити правичност поступка.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Врховног касационог суда због повреде начела забране дискриминације из члана 21. Устава Републике Србије, права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, права на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава и права на рад из члана 60. Устава. Истовремено, подносилац је са становишта одредбе члана 32. став 1. Устава оспорио дужину трајања парничног поступка у коме је донета наведена ревизијска пресуда.

Подносилац је, између осталог, навео да је Врховни касациони суд, одлучујући о ревизији одбио његов тужбени захтев за враћање на рад и накнаду штете на име изгубљене зараде и других примања из радног односа, погрешно налазећи да подносилац није изјавио приговор против спорног решења тужене којим му је престао радни однос, а што је супротно констатацији коју је изнео првостепени суд у образложењу наведене пресуде према којој је подносилац искористио правно средство против тог решења.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу у делу који се односи на повреду права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је закључио да се оспорена ревизијска пресуда заснива на закључку који није уставноправно прихватљив, узимајући у обзир утврђено чињенично стање у првостепеном поступку, а који је за последицу имао и произвољну примену меродавног права на штету подносиоца. Уставни суд је поништио оспорену пресуду Врховног касационог суда и наложио да тај суд поново одлучи о ревизији подносиоца.

Уставни суд је указао на став Европског суда за људска права према коме грешка у примени права или утврђивању чињеница начињена од стране националног суда, која је тако приметна да се може окарактерисати као „очигледна грешка“, може нарушити правичност поступка (*Bochan против Украјине*³⁴³). Полазећи од тога, а посебно имајући у виду да је подносилац уз тужбу доставио доказ да је користио правно средство прописано Законом о радним односима у државним органима из 1991. године за побијање првостепеног решења туженог којим му је престао радни однос, а што је првостепени суд узео као чињеничну подлогу за доношење пресуде, Уставни суд је утврдио да је оспорена ревизијска пресуда била заснована на закључку који није уставноправно прихватљив, узимајући у обзир утврђено чињенично стање у првостепеном поступку.

Уставни суд је даље констатовао да је овакав неутемељен закључак Врховног касационог суда имао за последицу и произвољну примену меродавног права на штету подносиоца уставне жалбе, из ког разлога је закључио да је подносиоцу повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уж-2216/2016 од 28. јуна 2018. године

- ▶ **Право на правично суђење; дисциплинска одговорност; кривична одговорност; стандард доказа**
- ▶ **Одлука о одбијању; управно право; нема повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Дисциплинска и кривична одговорност су различите врсте правне одговорности, које се утврђују у посебним поступцима, те се у дисциплинском поступку утврђују елементи повреде службене дужности, при чему није нужно да су се истовремено остварили и елементи неког кривичног дела.

Ако је орган који води поступак сам расправио претходно питање, решење таквог питања има правно дејство само у управној ствари у којој је то питање решено.

Стандард доказа који се тражи у дисциплинском поступку је различит од оног који се тражи за осуђујућу одлуку у кривичном поступку.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Управног суда – Одељење у Новом Саду, због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава.

Подносилац је навео, између осталог, да је Управни суд пропустио да оцени да је првостепени орган учинио битну повреду поступка када је ценио постојање кривичног дела, тиме што је у диспозитиву решења навео радње које

³⁴³ *Bochan против Украјине*, представка бр. 22251/08, од 5. фебруара 2015. године, ст. 62.

представљају елемент кривичног дела, које треба да се „процесуирају“ у кривичном, а не у дисциплинском поступку; да је решење првостепеног органа контрадикторно захтеву и закључку о покретању дисциплинског поступка, јер је у захтеву наведено да у радњама подносиоца постоје елементи кривичног дела лака телесна повреда и да се спомиње „основана сумња на постојање кривичног дела“; да улога дисциплинског органа није да спроводи и врши судску функцију; да постојање кривичног дела представља претходно питање, те је било места да се дисциплински поступак прекине до решавања тог питања; да је подносилац правоснажно ослобођен од оптужбе да је извршио наведено кривично дело, а да је због радњи које чине елемент наведеног кривичног дела кажњен у дисциплинском поступку, те му је престао радни однос; да је првостепени орган извео доказ читањем прилога кривичне пријаве, иако је претходно донео закључак којим се из списка дисциплинског предмета изузима наведена кривична пријава, што је подразумевало да морају бити издвојени и сви њени прилози.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану и оценио да подносиоцу није повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је оценио да је Управни суд у оспореној пресуди дао јасне и довољне разлоге, засноване на уставноправно прихватљивој примени меродавног права.

У оцени основаности уставне жалбе Уставни суд је указао да су дисциплинска и кривична одговорност различите врсте правне одговорности, које се утврђују у посебним поступцима, те се у дисциплинском поступку утврђују елементи повреде службене дужности, при чему није нужно да су се истовремено остварили и елементи неког кривичног дела. По оцени Уставног суда, постојање кривичног дела није било претходно питање за дисциплински орган и он није био дужан да, у смислу тада важећег Закона о општем управном поступку, прекине поступак до окончања кривичног поступка који се водио против подносиоца. Уставни суд је даље указао да чињеница да је подносилац у току управног спора правоснажном пресудом надлежног суда ослобођен оптужбе за кривично дело, није могла бити од утицаја на одлучивање о законитости решења другостепеног дисциплинског органа, с обзиром на то да се у управном спору оцењује законитост коначног управног акта према чињеничном и правном стању у време његовог доношења, а да је решење о престанку радног односа подносиоца уставне жалбе постало и коначно у управном поступку, неколико месеци пре правоснажности ослобађајуће пресуде.

Уставни суд је такође оценио да извођење доказа у дисциплинском поступку читањем службених белешки које је сачинило Министарство унутрашњих послова у преткривичном поступку, не може довести до повреде права на правично суђење, уколико је полицијском службенику против кога се води дисциплински поступак било омогућено да се упозна са садржајем тих белешки и изнесе своје примедбе. Уставни суд је указао на свој став да су све чињенице везане за дисциплинску одговорност подносиоца могле бити утврђене и на другачији начин, али са правним дејством само у тој управној ствари (Уж –2798/2009³⁴⁴). Према пракси ЕСЉП постоји „различит стандард

344 Уж-2798/2009 од 6. септембра 2012. године.

доказа који се тражи у дисциплинском поступку од оног који се тражи за осуђујућу одлуку у кривичном поступку“ (*Šikić против Хрватске*³⁴⁵).

Како је истакао Уставни суд, дисциплински органи у својим решењима и Управни суд у оспореној пресуди нису дали било какве оцене о кривичном поступку и кривичној одговорности подносиоца, нити да је понашање подносиоца могло да буде квалификовано као одређено кривично дело, већ су се јасно одредили о томе да предмет дисциплинског поступка није постојање кривичног дела, већ повреда службене дужности, и да су наведена два поступка одвојена.

Уж-711/2017 од 23. јануара 2020. године

- ▶ **Право на правично суђење; арбитарна или очигледно произвољна примена права; активна легитимација законских наследника; кондемпнаторна тужба**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Није задатак ЕСЉП да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те, у принципу, ЕСЉП неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитарне или очигледно неосноване.

Подносиоци су поднели уставну жалбу против пресуде Вишег суда у Београду, због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава.

Подносиоци су, између осталог, навели да иако су уз тужбени захтев за накнаду штете због исплате мањих износа породичне пензије него њиховом правном претходнику, поднели правоснажно решење о наслеђивању којим су оглашени за наследнике иза покојника – корисника пензије, то „није било довољно“ да парнични судови усвоје тужбени захтев, јер достављеним решењем о наслеђивању није утврђено да конкретно потраживање подносилаца представља заоставштину покојника.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу, утврдио повреду права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да је оценио да становиште изражено у оспореној пресуди у погледу активне легитимације, односно њеног недостатка, правних следбеника (законских наследника) лица којем је штета причињена у парници за накнаду штете, а тиме и о (не)основаности тужбеног захтева подносиоца, није засновано на уставноправно прихватљивом тумачењу меродавног права, при чему је примена материјалног прописа била на штету подносилаца. Уставни суд је поништио пресуду Вишег суда у Београду и одредио да исти суд донесе нову одлуку о жалбама странака.

³⁴⁵ *Šikić против Хрватске*, представка број 9143/08, од 15. јула 2010. године, став 53.

У погледу повреде права на правично суђење из члана 32. став 1 Устава, Уставни суд је подсетио на свој став да је правилну примену материјалног права надлежан да цени инстанционо виши суд у законом прописаном поступку контроле законитости одлука нижестепених судова. Уставни суд је даље указао да у одређеним ситуацијама, које првенствено зависе од конкретних околности случаја и изнетих уставноправних разлога, надлежан да цени повреду права из члана 32. став 1. Устава и са становишта примене материјалног права, а што је у складу и са ставом ЕСЉП који је констатовао да није његов задатак да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те да, у принципу, ЕСЉП неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитрарне или очигледно неосноване (*Khamidov против Русије*³⁴⁶).

Уставни суд је указао да је парнични суд оценио да тужбени захтев у целини није основан, јер подносиоци нису доказали да је потраживање покојника, њиховог правног претходника прешло на њих, будући да нису приложили нити предложили доказ да је то потраживање ушло у заоставштину покојника. У вези са наведеним, Уставни суд је констатовао да је парнични суд имао у виду да су правоснажним решењем подносиоци оглашени за наследнике заоставштине иза покојника, али је сматрао да то није од значаја, будући да наведеним решењем није утврђено да предметно потраживање представља заоставштину оставиоца.

Уставни суд је нагласио да, сагласно Закону о наслеђивању, заоставштину чине сва наслеђивању пододна права која су оставиоцу припадала у тренутку смрти, те да би одређено право ушло у заоставштину неког лица оно мора да је том лицу припадало у тренутку смрти. Такође, Уставни суд је указао и да се кондемпнаторном тужбом од парничног суда тражи да обавезе туженог на неку чинидбу, при чему у току поступка тужилац мора да докаже да је његов захтев за осуду на чинидбу основан. У случају да се усвоји кондемпнаторан тужбени захтев, обавеза за туженог настаје правоснажношћу пресуде, а поверилац тада стиче право да од туженог потражује да испуни чинидбу на коју је обавезан. Међутим, у ситуацији када лице које сматра да му неко право припада по подношењу кондемпнаторне тужбе када неко премине, тада његови наследници могу да имају правни интерес да доказују основаност захтева за осуду на чинидбу који је њихов правни претходник раније истакао. Стога им је меродавним процесним законом, Законом о парничном поступку, омогућено да започету парницу наставе, не обавезујући их (а то није учињено ни другим меродавним прописима) да својство наследника доказују оставинским решењем. Ово јер се оставински поступак иза смрти неког лица води само уколико је то лице имало имовину, и то ону која је пододна за наслеђивање (а и кад постоји, она у тренутку смрти прелази на оставиоца, те само решење о наслеђивању има деклараторни карактер). У појединим ситуацијама наследници могу да имају интерес и да покрену парнични поступак иако оставилац то није учинио за живота. Тако, када наследници сматрају да је радњама трећег лица умањена имовина њиховог правног претходника,

346 *Khamidov против Русије*, ст. 170.

услед чега је и њихов наследни део умањен, они могу да поднесу тужбу ради накнаде штете, којом ће тражити од суда да обавезе одговорно лице да им причињену штету накнади.

У конкретном случају, Уставни суд је оценио да становиште изражено у оспореној пресуди у погледу активне легитимације, односно њеног недостатка, правних следбеника (законских наследника) лица којем је штета причињена у парници за накнаду штете, а тиме и о (не)основаности тужбеног захтева подносиоца, није засновано на уставноправно прихватљивом тумачењу ме-родавног права, при чему је примена материјалног прописа била на штету подносилаца.

Полазећи од наведеног, Уставни суд је утврдио да је оспореном пресудом Вишег суда у Београду подносиоцима повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уж-4758/2018 од 17. јуна 2021. године

- ▶ **Право на правично суђење; право на ревизију; претерани формализам; извршење одлуке Уставног суда**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Довођење у питање од стране неког другог суда овлашћења поверених Уставном суду да доноси коначне и обавезујуће одлуке по појединачним захтевима супротно је основним принципима владавине права и правне сигурности.

Грешка у примени права или утврђивању чињеница начињена од стране националног суда, која је тако приметна да се може окарактерисати као „очигледна грешка“, може нарушити правичност поступка. Ризик било које грешке коју је починио суд мора да сноси држава, а пропусти се не смеју исправљати на штету појединаца.

Право на приступ суду, односно право на приступ суду правног лека је угрожено када правила престају да служе циљевима правне сигурности и примереног спровођења правде и створе неку врсту баријере која спречава странку да надлежан суд одлучи о његовом или њеном захтеву у меритуму.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Врховног касационог суда, као и пресуда Вишег суда у Београду и Првог основног суда у Београду, поред осталог, због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, као и због повреде права на суђење у разумном року. Подносилац је истакао и повреду чл. 6, 13. и 14. Европске конвенције.

Подносилац је, између осталог, навео да је, имајући у виду ставове и праксу Врховног касационог суда да у случајевима када је тужена Републике Србија ради накнаде нематеријалне штете због дискриминације одређене

категорије војних резервиста, ревизија није дозвољена, изјавио уставну жалбу против пресуде Вишег суда у Београду, коју је Уставни суд одбацио, али уз образложење да је подносилац имао право да против оспорених парничних пресуда изјави ревизију, при чему је у образложењу решења Уставног суда констатовано да подносилац има право да у року од 30 дана од пријема тог решења изјави ревизију Врховном касационом суду против оспорене другостепене пресуде. Поступајући по налогу Уставног суда, подносилац је затим у указаном року изјавио ревизију против означене другостепене пресуде, али је Врховни касациони суд одбацио његову ревизију као неблаговремену.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореним ревизијским решењем подносиоцу повређено право на правично суђење из члана 32. став 1 Устава, имајући у виду да је оценио да одбацивање ревизије подносиоца представља очигледно вид претераног формализма, поништио оспорено решење и наложио да Врховни касациони суд донесе нову одлуку о ревизији подносиоца.

Уставни суд је утврдио да је ревизијски суд у оспореном решењу благовременост ревизије ценио од тренутка пријема другостепене пресуде, а не од тренутка пријема решења Уставног суда којим је подносиоцу остављен рок за изјављивање ревизије, што је имало за процесну последицу одбацивање ове ревизије као неблаговремене, сматрајући да овакво упутство Уставног суда није од значаја. С тим у вези, Уставни суд је указао да је уставна жалба установљена као посебно и изузетно правно средство за заштиту Уставом зајемчених права и слобода, да је свако дужан да поштује и извршава одлуку Уставног суда, као и да Уставни суд својом одлуком уређује начин њеног извршења. Државни органи су дужни да, у оквиру својих права и дужности, извршавају одлуке и решења Уставног суда, из чега следи да постоји не само законска, већ и уставна обавеза поштовања и извршавања одлука Уставног суда, које су по својој природи коначне, извршне и општеобавезујуће.

Уставни суд је даље указао на то да је, према пракси ЕСЉП, довођење у питање од стране неког другог суда овлашћења поверених Уставном суду да доноси коначне и обавезујуће одлуке по појединачним захтевима, супротно основним принципима владавине права и правне сигурности (*Mehmet Hasan Altan против Турске*³⁴⁷).

Уставни суд је оценио да подносилац због (почетног) правног становишта највишег суда о недозвољености ревизије у овој врсти спора, није могао сносити штетне последице у виду губитка права да се о његовој ревизији одлучује у меритуму, посебно имајући у виду да је сам Врховни касациони суд променио правно становиште о дозвољености ревизије у овој врсти спора – утврђујући њену дозвољеност. Према пракси ЕСЉП, ризик било које грешке коју је починио суд мора да сноси држава, а пропусти се не смеју исправљати на штету појединаца (*Radchikov против Русије*³⁴⁸).

347 *Mehmet Hasan Altan против Турске*, представка бр. 13237/17, од 20. марта 2018. године, ст. 139

348 *Radchikov против Русије*, представка бр. 65582/01, од 24. маја 2007. године, ст. 50.

Уставни суд је указао и на општи правни принцип да су судови обавезни да примене правила поступка избегавајући како претерани формализам који би угрозио правичност поступка, тако и потпуну флексибилност која би обесмислила процедуралне захтеве предвиђене законима. Право на приступ суду, односно право на приступ суду правног лека је угрожено када правила престају да служе циљевима правне сигурности и примереног спровођења правде и створе неку врсту баријере која спречава странку да надлежан суд одлучи о његовом или њеном захтеву у меритуму (*Eşim protiv Turske*³⁴⁹).

Будући да је подносилац уставне жалбе је у року од 30 дана (законски рок за изјављивање уставне жалбе и ревизије) од дана пријема другостепене пресуде предузео правну радњу у циљу заштите својих грађанских права против нижестепених пресуда, али ту радњу је предузео у форми подношења уставне жалбе, због (почетног) уставноправно неприхватљивог правног становишта највишег суда о недозвољености ревизије у овој врсти спора, и у року од 30 дана од дана пријема решења Уставног суда, у складу са поуком датом у наведеном решењу Суда, подносилац је поднео ревизију највишем суду, Уставни суд је закључио да је одбацивање ревизије подносиоца очигледно вид претераног формализма (Уж-7367/2016³⁵⁰ и Уж-1772/2017³⁵¹) из ког разлога је утврдио повреду права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

е) Члан 32. став 1. Устава – право на усмену јавну расправу

Уж-5745/2014 од 01. децембра 2016. године³⁵²

- ▶ **Право на усмену јавну расправу; грешка у означавању личног имена на писмену које је враћено као неуручена пошиљка; достављање позива за расправу преко огласне табле суда**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на правично суђење и права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава**

Право на јавну расправу обухвата више гаранција – право странке да буде присутна на суду, да стварно учествује у поступку, на јавност судске расправе и на јавно изрицање пресуде. Основна претпоставка за остваривање права на јавну расправу је да суд благовремено и уредно позове странку на расправу. Странка мора да има правичну могућност да сазна за усмену јавну расправу.

Ризик грешке коју учини државни орган треба да сноси држава, а пропусти се не смеју исправљати на штету грађанина.

349 *Eşim protiv Turske*, ст. 20. и 21.

350 Одлука Уж-7367/2016 од 31. маја 2018. године.

351 Одлука Уж-1772/2017 од 21. маја 2020. године.

352 „Службени гласник РС“, број 1/17.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Управног суда – Одељење у Новом Саду, јер није уредно позван у својству тужиоца на усмену јавну расправу која је пред Управним судом одржана у његовом одсуству. Према наводима подносиоца, оспореном пресудом му је, поред осталог, повређено право на правично суђење и на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на јавну расправу, као део права на правично суђење, из члана 32. став 1. Устава, јер није могао да закључи да је подносилац имао правичну могућност да сазна за усмену јавну расправу и да је пропусти да узме учешће у поступку последица одсуства његове марљивости, као и право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, јер је утврдио да искључиву одговорност за дуго трајање оспореног поступка сноси Управни суд. Подносиоцу је утврђено и право на накнаду нематеријалне штете у износу од 300 евра.

Уставни суд је указао да је сврха уставног јемства из члана 32. став 1. Устава у томе да се свакоме обезбеди право да од суда затражи и добије делотворну судску заштиту у вези са својим правима и обавезама. Иако право на приступ суду није изричито утврђено наведеном одредбом Устава, оно представља саставни део права на правично суђење (Уж-1064/2008³⁵³). Право на јавну расправу, на чију је повреду указано уставном жалбом, обухвата више гаранција – право странке да буде присутна на суду, да стварно учествује у поступку, на јавност судске расправе и на јавно изрицање пресуде. Основна претпоставка за остваривање тог права је да суд благовремено и уредно позове странку на расправу. С обзиром на то да је достављање позива за расправу подносиоцу вршено преко огласне табле суда, Уставни суд је указао да то представља изузетан вид достављања писмена у току поступка који може утицати на остваривање и заштиту права и правних интереса странака пред судом због чега суд мора бити сигуран да су испуњени услови за његову примену.

У конкретном случају је задатак Управног суда био да на заказану јавну расправу уредно позове подносиоца, тужени орган и заинтересовано лице. По оцени Уставног суда, Управни суд је пре примене тог начина достављања очигледно пропустио да утврди да је у позиву за расправу и на коверти погрешно означено презиме подносиоца. То се види из тога што је и на писмену које је ставио на огласну таблу суда и у записнику о усменој јавној расправи поновио наведену грешку. Уставни суд је указао да безуспешно достављање писмена у току управног спора на начин који је био прописан чл. 127. до 139. раније важећег ЗПП није морало нужно да води његовом стављању на огласну таблу суда. Тај вид достављања био је искључен онда када суд утврди да постоје оправдани разлози због којих се достављање није могло извршити лицу које је по закону дужно или овлашћено да писмено прими. Подносилац је из извештаја о приспећу пошилике могао сазнати да је погрешно означено његово презиме, када је покушана достава, те у ком року, у којој пошти и на који начин може подићи препоручену пошилику. Уставни суд је сматрао да није било реално очекивати да подносилац може подићи пошилику са извештајем о њеном приспећу и личном картом, у ситуацији када у том извештају он није био означен као прималац пошилике. При томе, на основу наведених података у извештају, подносилац није могао да сазна за садржај

353 Одлука Уставног суда Уж-1064/2008 од 14. јула 2010. године.

пошиљке, а тиме ни за предметни позив. Стога је грешка у означавању личног имена подносиоца, о којој је Управни суд морао имати сазнања након што му се неуручена пошиљка вратила, била разлог који је спречавао достављање стављањем писмена на огласну таблу суда и обавезивао да се подносиоцу покуша достављање позива сачињеног према подацима из тужбе.

Уставни суд је, такође, узео у обзир да је Управни суд пропустио да на усменој јавној расправи и приликом доношења оспорене пресуде утврди и отклони повреду правила о достављању позива за расправу. Из одредбе члана 38. став 1. Закона о управним споровима је произишло да се одржавање усмене јавне расправе пред Управним судом мора одложити ако нека од странака није уредно позвана. Околност да је Управни суд одржао и закључио усмену расправу није спречавала тај суд да пре доношења оспорене пресуде размотри могућност поновног отварања расправе, ако би се показало да је то потребно ради разјашњења појединих важнијих питања.

Уставни суд је у конкретном случају имао у виду становиште ЕСЉП према коме ризик грешке коју учини државни орган треба да сноси држава, а пропусти се не смеју исправљати на штету дотичног грађанина (*Radchikov против Русије*³⁵⁴).

Полазећи од свега изложеног, Уставни суд је закључио да подносилац није имао правичну могућност да сазна за усмену јавну расправу и да пропусти да узме учешће у поступку није последица одсуства његове марљивости (*Zavodnik против Словеније*³⁵⁵). Ускраћивањем могућности да присуствује усменој расправи, подносилац је био спречен да пред судом расправља о спорним питањима и околностима од значаја за решење спора.

Уж-7917/2014 од 07. марта 2019. године

- ▶ **Право на правично суђење; произвољна примена права; право на одбрану на усменој расправи; учешће синдикалне организације као странке на усменој расправи**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Право синдикалне организације да се реши о њеном захтеву за признавање својства странке је повезано са правом подносиоца да му се обезбеди да ефективно и у потпуности учествује у управном поступку.

Уставни суд не оцењује које би аргументе синдикална организација истакла да је имала могућност да учествује у усменој расправи пред првостепеним органом, већ је на суду да укаже на то да би синдикалној организацији, да јој је признато својство странке, била пружена прилика да изнесе аргументе у прилог заштите права и правних интереса подносиоца уставне жалбе.

354 *Radchikov против Русије*, ст. 50.

355 *Zavodnik против Словеније*, представка број 53723/13, од 21. маја 2015. године, ст. 81.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Управног суда – Одељење у Крагујевцу којом је одбијена његова тужба изјављена против решења којим је оглашен одговорним за тешку повреду службене дужности и изречена му је дисциплинска мера распоређивање на друго радно место на којем се обављају послови за које је као услов прописана непосредно нижа стручна спрема, у трајању од једне године. Уставна жалба је, поред осталог, изјављена због повреде права на правично суђење и на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава. Подносилац је истакао да је Управни суд у оцени навода тужбе занемарио чињеницу да првостепени орган није доставио позив за усмену расправу Независном полицијском синдикату Србије, чији је подносилац био члан, што је био дужан да учини према Закону о општем управном поступку, нити је тој синдикалној организацији доставио обавештење о времену и месту за разгледање и препис списка предмета.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу, утврдио повреду права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, јер је закључио да је подносилац био онемогућен да реализује своје право на одбрану на усменој расправи уз учешће синдикалне организације као странке у поступку, што је могло бити од утицаја на ток поступка и делотворну заштиту његових права као важног дела права на правично суђење. Уставни суд је поништио оспорену пресуду и наложио да Управни суд – Одељење у Крагујевцу донесе нову одлуку о тужби подносиоца.

У оцени навода и разлога уставне жалбе, Уставни суд је узео у обзир тврдњу подносиоца да Независном полицијском синдикату Србије није била дата могућност да као странка учествује у усменој расправи. Имајући у виду да је евентуална страначка способност коју је наведена синдикална организација могла стећи у управном поступку била условљена својством странке подносиоца, те да остваривање циља посебног испитног поступка захтева да се странци омогући да пружа потребне податке и брани своја права и законом заштићене интересе, Уставни суд је сматрао да се ради о уставноправном разлогу који је потребно претходно испитати приликом оцене о повреди права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је констатовао да је наведена синдикална организација у поднеску од 3. фебруара 2012. године, позивајући се на одредбу члана 41. раније важећег Закона о општем управном поступку, поставила захтев да учествује у својству странке у дисциплинском поступку који је вођен против подносиоца, као члана и руководиоца те организације. Дисциплински старешина као службено лице овлашћено да води првостепени поступак није, до усмене расправе одржане 10. фебруара 2012. године, испитао право синдикалне организације да буде странка у поступку и о томе донео закључак. Разлози на којима је подносилац заснивао тврдњу о повреди права на одбрану због тога што синдикална организација није учествовала на усменој расправи истицани су три пута током поступка који је претходио уставној жалби: на поменутој усменој расправи, у приговорима против првостепеног решења и у тужби којом је покренут управни спор. Међутим, дисциплински старешина је те разлоге оценио као недовољне за одлагање расправе, другостепени орган као неосноване, јер синдикална организација није била пуномоћник подносиоца, нити је искористила своје право да као странка учествује на усменој

расправи, док је Управни суд нашао да ни подносилац ни синдикална организација нису доставили првостепеном органу овлашћење или пуномоћје за заступање подносиоца у дисциплинском поступку.

Испитујући да ли су изнете оцене управних органа и Управног суда засноване на уставноправно прихватљивој примени меродавног права, Уставни суд је нашао да је синдикална организација на усменој расправи у дисциплинском поступку који се води против полицијског службеника као члана те организације, могла имати својство странке, у смислу одредбе члана 41. раније важећег Закона о општем управном поступку, ради заштите права или правног интереса који члану организације може бити повређен у дисциплинском поступку, за шта јој није потребно посебно овлашћење, већ је довољан пристанак њеног члана. Уставни суд је указао на то да се у том случају ради о једностраначкој управној ствари, у којој синдикална организација и њен члан имају јединствен интерес и могу заједнички иступати у поступку. Уставни суд је даље нагласио да је учешће синдикалне организације као странке у усменој расправи превасходно усмерено на остваривање права на одбрану полицијског службеника, због чега јој се мора пружити могућност да користи сва права која, у складу са законом, припадају странци у испитном поступку.

Полазећи од тога да је синдикална организација тражила да се укључи у дисциплински поступак као странка која се придружује подносиоцу, Уставни суд је оценио да се од првостепеног органа очекивало да претходно утврди да ли су испуњени услови да јој се призна својство странке и да, у зависности од тога, одлучи о одлагању заказане усмене расправе. При томе, одређивање лица преко кога ће синдикална организација вршити радње у поступку није било препрека за решавање наведених питања, будући да би она о томе ко ће је заступати одлучивала уколико би јој као странци био достављен позив за усмену расправу. Уставни суд је констатовао да наведени пропусти првостепеног органа нису отклоњени у поступку по приговору, односно по тужби подносиоца, иако су другостепени орган и Управни суд оценили да Независни полицијски синдикат Србије може бити странка у поступку и да има очигледан правни интерес да у њему учествује. Имајући у виду наведено, Уставни суд је оценио да је оспорена пресуда заснована на произвољној примени меродавног процесног права.

Поред тога, Уставни суд је констатовао да је потребно још испитати да ли су описани пропусти могли бити на штету делотворне заштите права и интереса подносиоца, у ситуацији када је подносиоца заступао пуномоћник из реда адвоката који му је пружао стручну правну помоћ. С тим у вези, Уставни суд је указао на то да је раније важећи Закон о општем управном поступку наглашавао посебну процесну заштиту члана синдиката прописивањем да синдикална организација може бити странка ако се поступак односи на неко право или правни интерес њеног члана. При томе, Закон није искључивао учешће синдикалне организације као странке у поступку у случају када је њен члан обезбедио себи квалификовану правну помоћ, већ је орган који води поступак и тада био у обавези да утврди да ли синдикат, који то захтева, има страначку легитимацију у датој управној ствари и да му евентуално омогући да узме учешће у поступку. У конкретном случају, сврха појављивања синдикалне организације као странке била би да допринесе интересима одбране подносиоца као њеног члана против кога се води дисциплински поступак. С

обзиром на то да је заштита права запослених једна од основних функција синдиката, подразумева се да би синдикат у улози странке подносиоцу такође могао да пружи стручну заштиту, и то без накнаде. У том смислу, Уставни суд је указао на то да је право синдикалне организације да се реши о њеном захтеву за признавање својства странке било повезано са правом подносиоца да му се обезбеди да ефективно и у потпуности учествује у управном поступку. Тиме што синдикална организација уопште није имала приступ првостепеном управном органу, по оцени Уставног суда, подносилац је остао ускраћен за право које му је по закону морало бити доступно. Уставни суд је, при томе, имао у виду да је подносилац у поступку који је претходио уставно-судском оспоравао наводе из закључка о покретању дисциплинског поступка и негирао одговорност за повреду службене дужности која му је стављена на терет.

Уставни суд је истакао да није на њему да оцењује које би аргументе синдикална организација истакла да је имала могућност да учествује на усменој расправи пред првостепеним органом, већ да укаже на то да би синдикалној организацији, да јој је признато својство странке, била пружена прилика да изнесе аргументе у прилог заштити права и правних интереса подносиоца уставне жалбе (*Џерек против Чешке*³⁵⁶ и *Prikyan и Angelova против Бугарске*³⁵⁷).

Полазећи од свега изложеног, Уставни суд је закључио да је подносилац онемогућен да реализује своје право на одбрану на усменој расправи уз учешће синдикалне организације као странке у поступку, што је могло бити од утицаја на ток поступка и делотворну заштиту његових права као важног дела права на правично суђење зајемченог одредбом члана 32. став 1. Устава.

ж) Члан 32. став 1. Устава – право на суђење у разумном року

Уж-1638/2009 од 09. септембра 2010. године³⁵⁸

- Право на суђење у разумном року; поступање надлежног суда
- Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава

Појам разумног трајања судског поступка је релативна категорија која зависи од низа чинилаца, а пре свега: од сложености чињеничних и правних питања у конкретном предмету, понашања подносиоца уставне жалбе као странке у поступку, поступање надлежних судова који воде поступак и природе захтева, односно значаја расправљаног права за подносиоца. Приликом оцењивања да ли је временски рок за одлучивање о правима и обавезама странке разуман, потребно је преиспитати

356 *Џерек против Чешке*, представка бр. 9815/10, од 5. септембра 2013. године, став 58.

357 *Prikyan и Angelova против Бугарске*, представка бр. 44624/98, од 16. фебруара 2006. године, став 50.

358 „Службени гласник РС“, број 87/10.

поступање не само судова пред којима се води поступак, већ и поступање других судова, државних органа или вршилаца јавних овлашћења који предузимају поједине радње у поступку или у вези са поступком, а чије делотворно учешће може утицати на његову дужину трајања. Држава сноси одговорност за кашњења државних органа у подношењу доказа у грађанскоправним предметима.

Подносилац уставне жалбе је изјавио уставну жалбу због повреде права на суђење у разумном року зајемченог одредбом члана 32. став 1. Устава у парничном поступку који се водио пред Другим општинским судом у Београду по тужби подносиоца уставне жалбе против тужене Републике Србије – Министарство правде, ради накнаде материјалне и нематеријалне штете која је настала доношењем правоснажне пресуде Трговинског суда у Београду, услед незаконитог и несавесног поступања судије В. К.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу уставне жалбе повређено право на суђење у разумном року зајемчено чланом 32. став 1. Устава, будући да је оценио да је погрешно и неделотворно поступање Другог општинског суда у Београду првенствено утицало на неоправдано и неразумно дуго трајање предметног парничног поступка, јер тај суд није предузео законом предвиђене мере да се овај предмет оконча у примереном року.

Уставни суд је утврдио да је период у коме се грађанима Србије јемче права и слободе утврђене Уставом и обезбеђује уставносудска заштита у поступку по уставној жалби почео да тече 8. новембра 2006. године, даном ступања на снагу Устава. Међутим, полазећи од тога да судски поступак по својој природи представља јединствену целину која започиње покретањем поступка а завршава се доношењем одлуке којом се поступак окончава, Уставни суд је оценио да се ради утврђивања оправданости дужине трајања поступка мора узети у обзир и стање предмета на дан 8. новембра 2006. године и да су, у конкретном случају, били испуњени услови да се приликом оцене разумности рока узме у обзир целокупан период трајања предметног судског поступка.

Уставни суд је истакао да је појам разумног трајања судског поступка релативна категорија која зависи од низа чинилаца, а пре свега од сложености чињеничних и правних питања у конкретном предмету, понашања подносиоца уставне жалбе као странке у поступку, понашања надлежних судова који воде поступак и природе захтева, односно значаја расправљаног права за подносиоца. Приликом оцењивања да ли је временски рок за одлучивање о правима и обавезама странке разуман, потребно је преиспитати поступање не само судова пред којима се води поступак, већ и поступање других судова, државних органа или вршилаца јавних овлашћења који предузимају поједине радње у поступку или у вези са поступком, а чије делотворно учешће може утицати на његову дужину трајања.

Када је реч о дужини трајања оспореног судског поступка, Уставни суд је утврдио да је он трајао пет година и три месеца и да се у тренутку одлучивања по уставној жалби још увек налазио у фази првостепеног одлучивања, што је само по себи указивало на чињеницу да поступак није окончан у оквиру

разумног рока. Уставни суд је оценио да је у овом предмету било одређених сложених чињеничних и правних питања која су захтевала нешто сложенији доказни поступак. Ипак, имајући у виду да је у дотадашњем делу поступка првостепени суд извео само доказ саслушањем законског заступника подносиоца уставне жалбе и извршио увид у списе предмета Трговинског суда у Београду, Уставни суд је сматрао да сама природа спора не представља оправдани разлог за толико дуго трајање ове парнице. Испитујући понашање подносиоца Уставни суд је оценио да је његов законски заступник у незнатној мери допринео дужем трајању парничног поступка, да је подносилац имао несумњив интерес да првостепени суд хитно одлучи о основаности његовог тужбеног захтева с обзиром на новчани износ који је подносилац уставне жалбе тражио на име накнаде штете у овом поступку. Уставни суд је оценио да је погрешно и неделотворно поступање Другог општинског суда у Београду првенствено утицало на неоправдано и неразумно дуго трајање предметног парничног поступка, јер тај суд није предузео законом предвиђене мере да се овај предмет оконча у примереном року. Недостављање списка предмета Трговинског суда у Београду, привремена обустава рада судске администрације, неуредно позивање или недолазак законског заступника тужене, спреченост поступајућег судије да одржи рочиште и неизношење списка предмета, по оцени Уставног суда, нису представљали објективне разлоге који би оправдали пролонгирање овог поступка и директно се могу приписати у одговорност првостепеном суду. Чињеница да су се тражени списи предмета налазили у Вишем трговинском суду, ради поступања по жалби подносиоца уставне жалбе, није представљала оправдан разлог за одуговлачење ове парнице, посебно имајући у виду став ЕСЛП по коме држава сноси одговорност за кашњења државних органа у подношењу доказа у грађанскоправним предметима (*Guincho против Португалije*³⁵⁹).

Уж-2073/2009 од 17. фебруара 2011. године³⁶⁰

- ▶ **Право на суђење у разумном року; критеријуми за оцену дужине трајања поступка**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава**

Разумно временско трајање судског поступка зависи од низа чинилаца и цени се у сваком појединачном случају. Сложеност чињеничних и правних питања у одређеном предмету, понашање странке у поступку, поступање судова који воде поступак и природа захтева, односно значај расправљаног права за странку, основни су чиниоци који утичу на оцену временског трајања парничног поступка и одређују да ли је тај поступак окончан у оквиру разумног рока или не.

359 *Guincho против Португалije*, представка број 8990/80 од 10. јула 1984. године.

360 „Службени гласник РС”, број 49/11.

Парнични поступак, по својој природи, представља јединствену и недељиву целину, који започиње подношењем тужбе, а завршава се доношењем одлуке којом се поступак окончава. Приликом одлучивања о томе да ли је поштована гаранција суђења у разумном року узима се у обзир свако одуговлачење поступка које се може приписати држави, јер је држава одговорна за кашњења која су проузроковали сви њени управни или судски органи.

Подноситељка је изјавила уставну жалбу против пресуде којом је одбијен њен тужбени захтев због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на имовину из члана 58. Устава. Уставна жалба је изјављена и због повреде права на суђење у разумном року у поступку у ком је донета оспорена пресуда.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиољки повређено право на суђење у разумном року зајемчено чланом 32. став 1. Устава, јер је закључио да је поступање Општинског суда у Панчеву у највећој мери довело до тога да је предметна парница трајала седам и по година. У преосталом делу уставна жалба је одбијена.

Оцењујући период у односу на који је Уставни суд надлежан да испитује повреду права на суђење у разумном року, Уставни суд је утврдио да је период оцено разумности дужине трајања судског поступка који спада у надлежност Уставног суда почео ступањем на снагу Устава. Међутим, имајући у виду да парнични поступак по својој природи представља јединствену и недељиву целину, који започиње подношењем тужбе, а завршава се доношењем одлуке којом се поступак окончава, за оцено постојања повреде права подносиоца уставне жалбе на суђење у разумном року битан је цео протекли период, од дана подношења тужбе па до дана када је донета пресуда којом је парнични поступак правоснажно окончан.

Уставни суд је истакао да се при утврђивању разумног временског трајања судског поступка мора поћи од чињенице да поступак зависи од низа чинилаца и мора се проценити у сваком појединачном случају. Сложеност чињеничних и правних питања у одређеном предмету, понашање подносиољке уставне жалбе као странке у поступку, поступање судова који воде поступак и природа захтева, односно значај расправљаног права за подносиоца, основни су чиниоци који утичу на оцено временског трајања парничног поступка и одређују да ли је тај поступак окончан у оквиру разумног рока или не.

Уставни суд је такође указао на свој претходни став, као и праксу ЕСЉП, да приликом одлучивања о томе да ли је поштована гаранција суђења у разумном року узима се у обзир свако одуговлачење поступка које се може приписати држави, јер је држава одговорна за кашњења која су проузроковали сви њени управни или судски органи. Другим речима, за постојање повреде права на суђење у разумном року није од значаја да ли је одуговлачење судског поступка узроковано поступањем суда, неког другог државног органа или, у овом случају, организације којој су поверена јавна овлашћења, а која је

требало да достави доказе везане за предметни поступак (Уж-425/2009³⁶¹, и *Zimmermann u Steiner против Швајцарске*³⁶²).

У конкретном случају, Уставни суд је утврдио да је парнични поступак укупно трајао седам година и шест месеци. Испитујући наведене критеријуме за утврђивање повреде права на суђење у разумном року, Уставни суд је из приложене документације закључио да у овом парничном предмету није било изузетно сложених правних и чињеничних питања која би захтевала нарочито обиман и дуготрајан доказни поступак, да подносиатеља ничим није допринела дугом трајању парничног поступка, нити је предузимала процесне радње којима би одуговлачила парнични поступак, да је подносиатеља имала легитиман интерес да поступајући судови без одуговлачења одлуче о основаности њеног тужбеног захтева, јер се предметни спор водио због утврђивања накнаде за изгубљену зараду. Како је Уставни суд утврдио, основни разлог дугог временског трајања парничног поступка је неделотворно поступање како првостепеног, тако и другостепеног суда, који у неким ситуацијама нису предузимали све законом предвиђене процесне мере које су им стајале на располагању да се овај поступак ефикасно оконча и да се о поднетој тужби, односно истакнутом тужбеном захтеву одлучи без непотребног одуговлачења. Уставни суд је закључио да је поступање Општинског суда у Панчеву у највећој мери довело до тога да је предметна парница трајала седам и по година.

Уж-11924/2017 од 21. маја 2020. године

- ▶ **Право на суђење у разумном року; понављање разматрања једног предмета пред нижом инстанцом**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава**

Чињеница да се више пута налаже понављање разматрања једног предмета пред нижом инстанцом може, сама по себи, открити озбиљан недостатак у правном систему државе.

Подносиоци су изјавили уставну жалбу у управном поступку који је вођен пред Министарством финансија – Пореска управа – Филијала Савски венац, по захтеву за повраћај плаћене судске таксе. Према наводима подносилаца у управном поступку је, поред осталог, дошло до повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, јер је поступак за повраћај судске таксе трајао седам и по година, што се, по мишљењу подносилаца, не може сматрати разумним роком за одлучивање.

³⁶¹ Одлука Уставног суда Уж-425/2009 од 08. јула 2010. године.

³⁶² *Zimmermann u Steiner против Швајцарске*, представка број 8737/79, од 13. јула 1983. године, ст. 29.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на суђење у разумном року зајемчено чланом 32. став 1. Устава, док је у преосталом делу уставну жалбу одбацио, будући да је оценио да је поступање органа управе и Управног суда превасходно довело до дугог трајања оспореног поступка.

Уставни суд је одлучио да се правично задовољење подносиоца због констатоване повреде права на суђење у разумном року оствари утврђењем права на накнаду нематеријалне штете у износу од 500 евра.

Уставни суд је указао на свој став да је разумна дужина трајања поступка релативна категорија која зависи од низа чинилаца као што су: сложеност чињеничних и правних питања у конкретном предмету, понашање подносиоца уставне жалбе као странке у поступку, поступање органа управе, односно судова који воде поступак, број донетих одлука у тим поступцима, и природа захтева, односно значај права о којима се у поступку одлучује за подносиоца.

У конкретном случају Уставни суд је констатовао да је предметни поступак укупно трајао нешто више од седам година. Уставни суд је оценио да у овом управном поступку чињенично стање није било сложено, нити су се поставила сложена правна питања. Испитујући поступање органа управе и Управног суда у овој правној ствари, Уставни суд је оценио да је њихово поступање превасходно довело до дугог трајања оспореног поступка. Уставни суд је из приложене документације утврдио да су у периоду од седам година донете две одлуке првостепеног органа управе, три решења другостепеног органа управе и да су вођена два управна спора. Према становишту које је изразио и ЕСЉП, чињеница да се више пута налаже понављање разматрања једног предмета пред нижом инстанцом може, сама по себи, открити озбиљан недостатак у правном систему државе (*Pavlyulynets против Украјине*³⁶³ и *Цветковић против Србије*³⁶⁴). Уставни суд је такође констатовао да је Управни суд о тужби подносилаца одлучио након више од три године, што се не може сматрати разумним роком за одлучивање.

Уж-277/2017 од 04. јуна 2020. године³⁶⁵

- ▶ **Право на суђење у разумном року; губитак статуса „жртве“; одговорност државе за дугове предузећа са већинским друштвеним капиталом; висина накнаде нематеријалне штете; јединствен приступ у решавању питања висине накнаде нематеријалне штете**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава и права на имовину из члана 58. Устава**

363 *Pavlyulynets против Украјине*, представка број 70767/01, од 6. септембра 2005. године, ст. 51.

364 *Цветковић против Србије*, представка број 17271/04, од 10. јуна 2008. године, ст. 51.

365 „Службени гласник РС“, број 102/20.

За губитак статуса „жртве“ појединца потребно је да накнада буде довољна и разумна у поређењу са накнадама које ЕСЉП додељује у сличним предметима када правоснажна пресуда донета у радном спору остане неизвршена дуже од пет година.

Питање адекватности досуђеног износа накнаде нематеријалне штете мора се ценити у светлу свих околности случаја, посебно трајања поступка, вредности досуђеног износа у светлу животног стандарда, те чињенице да ће ова накнада у принципу бити досуђена и исплаћена знатно брже и раније него у случају да о томе одлучује ЕСЉП.

Начела која се односе на дуготрајне поступке такође су применљива у ситуацији када се подносиоци представке жале на кашњења у извршавању правоснажних пресуда донетих у њихову корист.

Извршење пресуде након значајног одлагања није, у начелу, довољно да подносилац представке буде лишен статуса „жртве“, осим у случају да су национални органи утврдили дато кршење (барем суштински) и пружили одговарајућу и довољну накнаду“. Статус „жртве“ на страни подносиоца зависи од тога да ли је накнада која им је досуђена адекватна и довољна за постизање правичног задовољења.

Статус „жртве“ подносиоца зависи од чињенице да ли му је, изричито или прећутно, утврђена повреда права на суђење у разумном року и, ако је неопходно, обезбеђена одговарајућа накнада у вези са тим.

Подносиоци су поднели уставну жалбу због повреде права на имовину из члана 58. Устава у поступку стечаја који се води пред Привредним судом у Лесковцу. Уставне жалбе су изјављене и против решења Привредног апелационог суда и решења Врховног касационог суда којима су подносиоцима усвојени захтеви за заштиту права на суђење у разумном року и утврђено да им је повређено право на суђење у разумном року, али им је само делимично усвојен захтев за исплату примерене накнаде која је досуђена у износу од 20.000,00 динара, као и право на накнаду трошкова у износу од 6.780,00 динара. Оспореним првостепеним решењима је одбачен захтев да им се утврди повреда права на имовину и досуди накнада материјалне штете, због ненадлежности суда. Напред наведена првостепена решења и оцене Привредног апелационог суда потврђени су од стране Врховног касационог суда оспореним другостепеним решењима. Према наводима подносилаца уставних жалби оспореним решењима им је повређено право на правично суђење и право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставне жалбе и утврдио да је подносиоцима повређено право на имовину из члана 58. Устава, будући да се радило о непоступању судова у извршном и стечајном поступку и немогућности да подносиоци намире потраживања која имају против дужника, које је предузеће са претежним државним капиталом, као и право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, имајући у виду да примерена накнада која је оспореним решењима досуђена подносиоцима због повреде права на суђење у разумном року не представља довољну и адекватну накнаду за претрпљене повреде права на суђење у разумном року и да подносиоци нису изгубили статус „жртве“ повреде права на суђење у разумном року из члан 32. став 1. Устава.. С тим у вези им је утврђено право на накнаду материјалне штете

сваком у висини потраживања утврђених у стечајном поступку Привредног суда у Лесковцу, умањених за износе који су по том основу евентуално већ исплаћени, као и накнада нематеријалне штете у износу од по 800 евра сваком, умањеном за износе који су по истом основу евентуално већ исплаћени.

Приликом одлучивања, за Уставни суд је била значајна пракса ЕСЛП која се односи на питање висине накнаде нематеријалне штете која је досуђена од стране домаћих судова због неизвршења/кашњења у извршењу судских одлука у којима је дужник предузеће са већинским државним/друштвеним капиталом. У више пресуда које су у овој групи предмета донете против Републике Србије, ЕСЛП се, у оквиру испитивања приговора губитка статуса „жртве“, изјашњавао о томе да ли је висина накнаде нематеријалне штете коју досуђују „редовни“ судови у поступку судске заштите права на суђење у разумном року довољна и адекватна.

Тако је у пресуди *Кнежевић и други против Србије*³⁶⁶, ЕСЛП подсетио да је за губитак статуса „жртве“ појединца потребно да накнада буде довољна и разумна у поређењу са накнадама које тај суд додељује у сличним предметима. ЕСЛП је констатовао да су накнаде које су домаћи судови доделили у овим предметима значајно ниже у поређењу са износима које је ЕСЛП додељивао у предметима који се тичу неизвршења домаћих пресуда донетих против предузећа са претежним друштвеним капиталом (*Стошић против Србије*³⁶⁷ и *Риђић и други против Србије*³⁶⁸), па је у светлу материјала из предмета и имајући у виду посебне околности предмета, сматрао да се износи који су додељени подносиоцима представки не могу сматрати довољним, да не могу представљати одговарајуће обештећење за претрпљене повреде и да подносиоци нису изгубили статус „жртве“. Разматрајући основаност притужби, утврђено је да је дужина предметних извршних поступака била прекомерна и да није испуњен услов „разумног рока“, јер су предметне пресуде извршене са закашњењем од пет до седам година, при чему није дато адекватно оправдање за такво поступање, из ког разлога је утврђена повреда члана 6. став 1. Европске конвенције. Поред тога, ЕСЛП је утврдио да је Република Србија у обавези да исплати сваком подносиоцу износ од 2.000 евра на име нематеријалне штете и трошкова, умањен за износе који су по истом основу већ исплаћени на домаћем нивоу. И у пресуди *Стевановић и други против Србије*³⁶⁹, разматрајући приговор недостатка статуса „жртве“ на страни подносилаца, ЕСЛП је, с позивом на раније донете пресуде *Адамовић против Србије*³⁷⁰ и *Кликовац и други против Србије*³⁷¹ указао на то да

366 *Кнежевић и други против Србије*, представка бр. 54787/16...60159/16, од 9. октобра 2018. године.

367 *Стошић против Србије*, представка број 64931/10, од 1. октобра 2013. године, ст. 66. и 67.

368 *Риђић и други против Србије*, представка број 53736/08 и пет других, од 1. јула 2014. године, ст. 84.

369 *Стевановић и други против Србије*, представка бр. 43815/17...6256/18, од 27. августа 2019. године.

370 *Адамовић против Србије*, представка број 41703/06, од 2. октобра 2012. године, став 51.

371 *Кликовац и други против Србије*, представка број 24291/08, од 5. марта 2013. године, став 25.

у случајевима против Србије, када правоснажна пресуда донета у радном спору остане неизвршена дуже од пет година, као што је у спорном предмету реч, тај суд обично додељује 4.700 евра на име накнаде нематеријалне штете. С обзиром на веома велики број неизвршних домаћих одлука против друштвених/државних предузећа, ЕСЉП је тај износ смањено на 2.000 евра, указујући на пресуду у предмету *Стошић против Србије*. ЕСЉП је указао на то да је узео у обзир и економску ситуацију у Србији, као и да је поменути износ од 2.000 евра већ знатно нижи од оног који би обично доделио у таквим случајевима, наглашавајући да је сваки нижи износ додељен на домаћем нивоу неразуман. Како су подносиоци представки добили мање од 2.000 евра, ЕСЉП је закључио да нису изгубили статус „жртве“, због чега је даље утврдио да су подносиоцима повређени члан 6. став 1. Европске конвенције и члан 1. Протокола број 1 уз Конвенцију. ЕСЉП је утврдио и да је Република Србија у обавези да исплати сваком подносиоцу представке износ од 2.000 евра на име нематеријалне штете и трошкова, умањено за износе који су по истом основу већ исплаћени на домаћем нивоу.

Уставни суд је посебно узео у обзир и то да је у пресуди у предмету *Стошић против Србије*³⁷², ЕСЉП први пут заузео јединствен приступ у решавању питања висине накнаде нематеријалне штете у предметима који се односе на неизвршење/кашњење у извршењу домаћих судских одлука у којима је дужник предузеће са већинским државним/друштвеним капиталом.

Коначно, у одлуци у предмету *Станковић против Србије*³⁷³, ЕСЉП се први пут изјашњавао о томе да ли је висина накнаде неимовинске штете која је досуђена од стране „редовних“ судова, а на основу Закона о заштити права на суђење у разумном року³⁷⁴, довољна и адекватна. Разматрајући приговор губитка статуса „жртве“, ЕСЉП је приметио да је износ накнаде нематеријалне штете од 800 евра, а који је од стране домаћих судова досуђен подносиоцима, нижи од износа које тај суд досуђује у сличним предметима. С тим у вези, ЕСЉП је, с позивом на пресуду *Стошић*, констатовао да је у питању износ од 2.000 евра. Међутим, ЕСЉП је даље нагласио да се питање адекватности досуђеног износа накнаде нематеријалне штете мора ценити у светлу свих околности случаја, посебно трајања поступка, вредности досуђеног износа у светлу животног стандарда, те чињенице да ће ова накнада у принципу бити досуђена и исплаћена знатно брже и раније него у случају да о томе одлучује ЕСЉП. Стога је закључио да се досуђени износ накнаде нематеријалне штете од 800 евра може сматрати довољним и адекватним за претрпљену повреду права на суђење у разумном року. У одлуци је наглашено да је за овакав закључак од значаја чињеница да је подносиоцима досуђена и у року од месец дана исплаћена накнада имовинске штете у висини потраживања утврђеног у одлуци због чијег се неизвршења и жалила, да је подносиоцима досуђена и у року краћем од четири месеца исплаћена накнада неимовинске штете у износу од 800 евра, те да је извршење спорне одлуке разматрано од стране више судских инстанци.

372 *Стошић против Србије*, ст. 66. и 67.

373 *Станковић против Србије*, представка број 41285/19, одлука од 19. децембра 2019. године, ст. 22-24.

374 Закон о заштити права на суђење у разумном року („Службени гласник РС“, број 40/15).

Примењујући наведене стандарде на конкретан случај, Уставни суд је усвојио уставне жалбе подносилаца у делу који се односи на повреду права на имовину, с обзиром да је став Уставног суда био да пропуст надлежног суда да обезбеди намирење потраживања утврђених у стечајном поступку подносиоцима уставних жалби, а против стечајног дужника који је у време настанка потраживања пословао са претежно друштвеним/државним капиталом представља и повреду права подносилаца на мирно уживање имовине зајемченог одредбом члана 58. Устава, коју чине потраживања утврђена судским одлукама (Уж-1712/2010³⁷⁵). С тим у вези, Уставни суд је оценио да подносиоци имају право на накнаду материјалне штете у висини износа утврђених у стечајном поступку који се води пред Привредним судом у Лесковцу, а који им нису исплаћени (Уж-5551/2011³⁷⁶).

Имајући у виду притужбу о неадекватности досуђене накнаде нематеријалне штете, Уставни суд је подсетио да према пракси ЕСЉП, коју прихвата, статус „жртве“ подносиоца зависи од чињенице да ли му је, изричито или прећутно, утврђена повреда права на суђење у разумном року и, ако је неопходно, обезбеђена одговарајућа накнада у вези са тим (*Видаковић против Србије*³⁷⁷). Примењујући напред наведене опште ставове у вези с губитком статуса „жртве“ на конкретан случај, Уставни суд је најпре констатовао да је оспореним решењима подносиоцима изричито утврђена повреда права на суђење у разумном року, чиме је испуњен први услов за губитак статуса „жртве“. Уставни суд је прихватио да јединствен приступ у одлучивању о питању висине накнаде нематеријалне штете у овој врсти предмета има своје оправдање због постојања већег броја истоврсних предмета и нагласио да накнада нематеријалне штете због утврђене повреде права на суђење у разумном року мора бити одговарајућа, односно довољна и адекватна, и то сходно околностима конкретног случаја.

Уставни суд је сматрао да су судови приликом одређивања висине накнаде нематеријалне штете морали имати у виду врсту предмета, тј. да су у питању предмети тзв. дуговања друштвених/државних предузећа, да су до момента њиховог одлучивања поступци подносилаца трајали у просеку више од десет година, те да се износ досуђене накнаде од 20.000,00 динара не може сматрати разумним, односно довољним и адекватним, као и да се висина износа не може оправдати ни дискреционим овлашћењем суда, нити економско-социјалним приликама у Републици Србији. За овакву оцену од посебног значаја је била врста предмета, као и чињеница да ће спорна потраживања подносилаца и њихова имовина бити суштински намирени извршењем ове одлуке Уставног суда, чиме ће подносиоци у потпуности делотворно остварити своја права. Стога је Уставни суд сматрао да примерена накнада која је оспореним решењима досуђена подносиоцима због повреде права на суђење у разумном року не представља довољну и адекватну накнаду за претрпљене повреде права на суђење у разумном року и да подносиоци нису изгубили статус „жртве“ повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

375 Одлука Уставног суда Уж-1712/2010 од 21. марта 2013. године.

376 Одлука Уставног суда Уж-5551/2011 од 20. јуна 2013. године.

377 *Видаковић против Србије*, представка број 16231/07, од 24. маја 2011. године, ст. 26.

По оцени Уставног суда, у конкретном случају, последице учињене повреде права су биле такве природе да су се могле отклонити утврђивањем права подносилаца уставних жалби на накнаду нематеријалне штете у износу од по 800 евра сваком, умањеном за износе који су по истом основу евентуално већ исплаћени.

Уж-9133/2017 од 17. децембра 2020. године³⁷⁸

- ▶ **Право на суђење у разумном року; вишеструко враћање предмета на поновно одлучивање; принцип јединственог одлучивања о висини накнаде нематеријалне штете; вођење већег броја идентичних поступака**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.**

При оцењивању да ли је период одлучивања надлежних органа и судова био разуман, узимају се у разматрање следећи критеријуми: сложеност предмета, понашање подносиоца као странке, поступање надлежних органа и судова пред којима су вођени поступци, односно управни спорови, број донетих одлука, као и то о ком праву је одлучивано.

Чињеница да се више пута налаже поновно разматрање једног предмета пред нижом инстанцом може, сама по себи, открити озбиљан недостатак у правном систему државе.

Подносилац, привредно друштво са ограниченом одговорношћу, је у периоду од октобра 2017. године до јануара 2020. године, изјавио више уставних жалби против пресуда Управног суда због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и члана 6. Европске конвенције, као и због повреде права на суђење у разумном року у управним поступцима накнадне контроле исправности царинских декларација који су вођени пред Министарством финансија – Управа царина – Царинарница Нови Сад, Царинарница Шабац и Царинарница Београд. Подносилац је у уставним жалбама указао на неразумно дуго трајање предметних поступака, док је у односу на оспорене пресуде Управног суда указао на повреду елемената права на правично суђење, и то начела правне сигурности, права на образложену судску одлуку и права на непроизвољну примену материјалног права.

Уставни суд је усвојио уставне жалбе и утврдио да је подносиоцу повређено право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, у управним поступцима који су вођени пред Министарством финансија – Управа царина – Царинарница Нови Сад, Царинарница Шабац и Царинарница Београд, будући да је нашао да је главни узрок одуговлачења конкретних поступака било враћање предмета на поновно решавање другостепеном, а потом и првостепеном органу. С тим у вези подносиоцу је утврђено право на накнаду

³⁷⁸ „Службени гласник РС“, број 6/21.

нематеријалне штете у износу од 15.000 евра. Уставни суд је уставну жалбу одбио у односу на повреду права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и то начела правне сигурности, права на образложено судску одлуку и права на непроизвољну примену материјалног права.

Уставни суд је у овој уставносудској ствари утврдио да су управни поступци накнадне контроле исправности царинских декларација започети крајем 2010. године у просторијама подносиоца, те да је решењима првостепеног органа управе из 2011. године одређено да се врши измена података у царинским декларацијама. У сваком управном поступку донето је више одлука првостепеног и другостепеног органа управе, а сви су правоснажно окончани оспореним пресудама Управног суда, у периоду од августа 2017. до децембра 2019. године.

Оцењујући основаност навода уставних жалби са становишта права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, Уставни суд је пошао од тога да је период меродаван за оцену повреде тог права трајао од средине 2011. године, када је подносилац изјавио жалбе против првостепених решења којима је одређено да се врши измена података у царинским декларацијама, до доношења оспорених пресуда Управног суда, тако да је већина поступака завршена за шест и по година, те да је мањи број поступака окончан за седам, односно осам година.

Уставни суд је при оцењивању да ли је период одлучивања надлежних органа и судова био разуман, узео у разматрање следеће критеријуме: сложеност предмета, понашање подносиоца као странке, поступање надлежних органа и судова пред којима су вођени поступци, односно управни спорови, број донетих одлука, као и то о ком праву подносиоца је одлучивано.

Примењујући наведене критеријуме на конкретан случај, Уставни суд је нашао да су се у конкретним предметима постављала релативно сложеначињенична и правна питања, да је у сваком оспореном поступку донето више одлука првостепеног и другостепеног органа управе, те да је вођено и више управних спорова пред Управним судом. Уставни суд је нашао да је главни узрок одуговлачења конкретних поступака било враћање предмета на поновно решавање другостепеном, а потом и првостепеном органу. С тим у вези, Уставни суд је указао на становиште које је изразио ЕСЉП „да чињеница да се више пута налаже поновно разматрање једног предмета пред нижом инстанцом може, сама по себи, открити озбиљан недостатак у правном систему државе“ (*Pavlyulynets против Украјине*³⁷⁹ и *Цветковић против Србије*³⁸⁰). Испитујући понашање подносиоца уставних жалби, Уставни суд је оценио да подносилац није допринео одуговлачењу поступака.

Уставни суд је, применом наведених критеријума на конкретан предмет, потврдио да је подносиоцу повређено право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, у управним поступцима који су вођени пред Министарством финансија – Управа царина – Царинарница Нови Сад, Царинарница Шабац и Царинарница Београд.

³⁷⁹ *Pavlyulynets против Украјине*.

³⁸⁰ *Цветковић против Србије*, став 51.

Приликом одлучивања о висини накнаде нематеријалне штете, Уставни суд је посебно ценио дужину трајања оспорених поступака, економско-социјалне прилике и стандард државе, те чињеницу да ће досуђена накнада бити много брже исплаћена на домаћем нивоу, него што је то случај ако о предмету одлучује Европски суд за људска права. При томе, Уставни суд је посебно имао у виду одлуку ЕСЉП у предмету *Стамбена задруга „Техничар Нови Сад“ против Србије*³⁸¹, у којој је ЕСЉП јединственом одлуком спојио и разматрао 30 представки истог подносиоца, констатовао да је подносилац представке водио 30 парничних, готово идентичних поступака и да му је пред домаћим судовима због повреде права на суђење у разумном року у свим тим поступцима утврђено право на накнаду нематеријалне штете у појединачним износима. Полазећи од тога да су сви ти поступци били готово идентични по свом садржају и да су упоредо вођени, ЕСЉП је, примењујући принцип јединственог одлучивања, разматрао висину накнаде која је укупно досуђена подносиоцу и оценио да је пред домаћим судовима подносиоцу представке досуђено одговарајуће и довољно правично задовољење, те да подносилац више не може тврдити да је „жртва“ повреде права на суђење у разумном року.

У конкретном предмету, Уставни суд је констатовао да је упоредо вођено 188 поступака и да су сви били идентични по свом садржају, јер су сви вођени због измена у царинским декларацијама у погледу правилног сврставања робе по тарифи. Такође, Уставни суд је констатовао да је велики број поступака вођен за износе мање од 25.000 динара, те је подсетио и на критеријум „непостојања значајне штете“, који се примењује тамо где, упркос потенцијалној повреди права, достигнути ниво озбиљности не оправдава разматрање од стране међународног суда, при чему се ниво озбиљности процењује у светлу финансијског утицаја спорне ствари и значаја случаја за подносиоца представке.

Уставни суд је, поред примене принципа јединственог одлучивања, имао у виду и став ЕСЉП да прихвата и када се пред домаћим судовима досуди нижи износ од оног који би ЕСЉП доделио у сличним предметима, под условом да није неразуман, уколико постоје околности које то оправдавају.

Имајући у виду напред наведену праксу ЕСЉП, чињеницу да је свих 188 поступака вођено упоредо, да су сви били идентични по свом садржају, да је, након доношења првостепених решења чак 40 поступака вођено упркос непостојању значајне, у финансијском смислу, штете за подносиоца, те чињеницу да је неизвесност код подносиоца у погледу исхода свих поступака дефинитивно престала августа 2017. године, доношењем прве пресуде Управног суда којом је један од поступака накнадне контроле царинске декларације правоснажно окончан, Уставни суд је донео јединствену одлуку у овом предмету и на основу свих утврђених чињеница и околности, подносиоцу утврдио право на накнаду нематеријалне штете у укупном износу од 15.000 евра.

381 *Стамбена задруга „Техничар Нови Сад“ против Србије*, представка број 52474/16 и још 29 других, од 14. маја 2019. године.

Уж-14479/2018 од 14. октобра 2021. године

- Право на суђење у разумном року; положај наследника-универзалних сукцесора; допринос странке трајању поступка
- Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава

Лице о којем је реч треба да покаже ревност у предузимању процесних радњи које се на њега односе, да се уздржи од коришћења тактика одуговлачења и да користи средства која домаћи закони пружају за скраћивање поступка.

Уколико постоји могућност мирног решавања спора, покушај постизања пријатељске нагодбе, на заједнички предлог странака, то је околност која утиче на дужину трајања поступка за коју су одговорне странке.

Дуги периоди „стагнирања поступка“ без пружања икаквих објашњења нису прихватљиви, што може бити довољно за утврђење повреде права на суђење у разумном року.

Подноситељке су изјавиле уставну жалбу због повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава у парничном поступку који се водио пред Основним судом у Лесковцу, у предмету који је укупно трајао више од 12 година, ради утврђења права својине, по основу стицања у браку, на различитим непокретностима и на девизним средствима. Подносиатељке су у поступак ступиле као наследници (универзални сукцесори) након смрти туженог-противтужиоца.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиатељкама повређено право на суђење у разумном року зајемчено чланом 32. став 1. Устава, будући да је утврдио да је дугом трајању поступка првенствено допринело неефикасно поступање парничних судова. Уставни суд је подносиатељкама утврдио и право на накнаду нематеријалне штете у износу од по 600 евра.

Уставни суд је најпре указао да се у односу на подносиатељке уставне жалбе, разумна дужина трајања поступка цени од дана када је поступак почео за њиховог правног претходника (*Fütterer против Хрватске*³⁸²).

Уставни суд је, приликом утврђивања постојања повреде права на суђење у разумном року, пошао од тога да је појам разумног трајања судског поступка релативна категорија која зависи од низа чинилаца, а, пре свега, од сложености чињеничних и правних питања у конкретном предмету, понашања подносиоца уставне жалбе као странке у поступку, поступања надлежних судова и природе захтева, односно значаја предметног права за подносиоца, те је испитивао да ли су и у којој мери наведени критеријуми утицали на дуго трајање поступка.

382 *Fütterer против Хрватске*, представка број 52634/99, од 20. децембра 2001. године

Примењујући наведене критеријуме на конкретан случај, Уставни суд је оценио да је спор био чињенично и правно сложен, да су подносиоце имале несумњив материјални интерес да суд одлучи како о тужби, тако и о противтужби, у разумном року, да су подносиоце својим понашањем допринеле дужини трајања поступка, те да је поступање парничних судова било неефикасно.

Образлажући допринос странака дужини трајања поступка, Уставни суд је указао на околност да је постојала могућност мирног решавања спора, а покушај постизања пријатељске нагодбе је околност која утиче на дужину трајања поступка за коју су одговорне странке у поступку (*Union Alimentaria Sanders S. A. против Шпаније*³⁸³) и одсуство подносиоци уставне жалбе са рочишта на које су уредно позвани њихови пуномоћници (*Pizzetti против Италије*³⁸⁴).

Међутим, Уставни суд је оценио да је дугом трајању поступка првенствено допринело неефикасно поступање парничних судова. Према пракси ЕСЉП, дуги периоди „стагнирања поступка“ без пружања икаквих објашњења нису прихватљиви (*Beaumont против Француске*³⁸⁵). Наведено представља довољно за утврђење повреде права на суђење у разумном року у предметном парничном поступку.

Уставни суд је оценио да је у предметном парничном поступку подносиоцима повређено право на суђење у разумном року зајемчено одредбом члана 32. став 1. Устава, те је уставну жалбу усвојио.

383 *Union Alimentaria Sanders S. A. против Шпаније*, представка број 11681/85, од 7. јула 1989. године, тачка 35 .

384 *Pizzetti против Италије*, представка број 8/1992/353/427, од 26. фебруара 1993, став 18

385 *Beaumont против Француске*, представка број 15287/89, од 24. новембра 1994. године, став 33.

Члан 33. Устава: Посебна права окривљеног

Свако ко је окривљен за кривично дело има право да у најкраћем року, у складу са законом, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима дела за које се терети, као и о доказима прикупљеним против њега.

Свако ко је окривљен за кривично дело има право на одбрану и право да узме браниоца по свом избору, да с њим несметано општи и да добије примерено време и одговарајуће услове за припрему одбране.

Окривљени који не може да сноси трошкове браниоца, има право на бесплатног браниоца, ако то захтева интерес правичности, у складу са законом.

Свако ко је окривљен за кривично дело, а доступан је суду, има право да му се суди у његовом присуству и не може бити кажњен ако му није омогућено да буде саслушан и да се брани.

Свако коме се суди за кривично дело има право да сам или преко браниоца износи доказе у своју корист, испитује сведоке оптужбе и да захтева да се, под истим условима као сведоци оптужбе и у његовом присуству, испитују и сведоци одбране.

Свако коме се суди за кривично дело има право да му се суди без одуговлачења.

Лице које је окривљено или коме се суди за кривично дело није дужно да даје исказе против себе или против лица блиских себи, нити да призна кривицу.

Сва права која има окривљени за кривично дело има, сходно закону и у складу са њим, и физичко лице против кога се води поступак за неко друго кажњиво дело.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-2768/2009 од 13. јуна 2012. године³⁸⁶

- ▶ **Право на одбрану; право на изабраног адвоката; право на испитивање сведока**
- ▶ **Одлука о одбијању; кривично право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, као ни права да окривљени сам или преко браниоца испитује сведоке из члана 33. став 5. Устава**

Право да особу заступа адвокат по сопственом избору може бити ограничено ако адвокат не поступа у складу са професионалном етиком, ако се налази под истрагом за кривично дело или ако одбије да се повинује судској процедури.

Начела правичног суђења захтевају да интереси одбране буду у равнотежи с интересима сведока или жртава позваних да сведоче, да постоје противтежне мере које ће осигурати права одбране, да суд свој закључак о кривици подносиоца представке не базира искључиво нити у одлучујућој мери на доказном материјалу добијеном од анонимних сведока, да има у виду да Европска конвенција не спречава поистовећење окривљеног и његовог браниоца у смислу става 3 (д) члана 6.; да се „околности поступка уравнотежавања интереса“ који је спровело правосудије у погледу прибављања доказа од сведока... морају сматрати довољним да омогуће одбрани да оспори доказе анонимних сведока и да покуша да изазове сумњу у поузданост њихових изјава“; да „тамо где се установи да поступци „уравнотежавања интереса“ представљају довољну компензацију за ограничења наметнута одбрани, осуђујућа пресуда не би смела да буде заснована или искључиво или у одлучујућој мери на анонимним изјавама“.

Сви докази морају бити изведени у присуству оптуженог, те „коришћење изјава датих у фази пре суђења као доказног материјала није, у начелу, противно члану 6. све док се поштују права одбране, а та права по правилу захтевају могућност да оптужени покуша да оспори наводе, као и да испитује сведока у некој од фаза током суђења. Ако се окривљеном пружи одговарајућа прилика да оспори изјаве, било у тренутку када су дате или у каснијој фази, њихово прихватање као доказа неће само по себи представљати кршење става 1. и става 3. (д) члана 6. Међутим, последица овога је да су, у случајевима где је осуда заснована било искључиво или у одлучујућој мери на изјавама лица које окривљени није могао да испита сам или преко другог лица, током истраге или током главног претреса, права одбране ограничена у мери која је неспојива с јемствима која пружа члан 6...“.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против решења Окружног суда у Суботици, којим се браниоцу подносиоца ускраћује даље право на одбрану овог оптуженог. Уставна жалба је изјављена и против пресуде Окружног суда у Суботици и пресуде Врховног суда Србије, којима је подносилац осуђен због

386 „Службени гласник РС“, број 74/12.

извршења продуженог кривичног дела трговина људима. Према наводима подносиоца, оспореним актима му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, као и право да сам или преко браниоца испитује сведоке из члана 33. ст. 2. и 5. Устава, јер му на главном претресу није било омогућено да присуствује саслушању оштећене О. М, саокривљене И. П. и сведока В. М, нити му је било омогућено да им непосредно поставља питања.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да оспореним актима није дошло до повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, као ни права да окривљени сам или преко браниоца испитује сведоке из члана 33. став 5. Устава, будући да је оценио да су у оспореном кривичном поступку били испуњени услови „уравнотежавања интереса“, те да права одбране нису била ограничена у мери која је неспојива с јемствима која пружају члан 32. став 1. и члан 33. став 5. Устава.

Приликом оцене навода из уставне жалбе, Уставни суд је имао у виду праксу Европске комисије за људска права која је заузела став да право да особу заступа адвокат по сопственом избору може бити ограничено ако адвокат не поступа у складу са професионалном етиком, ако се налази под истрагом за кривично дело или ако одбије да се повинује судској процедури (*Х. против Савезне Републике Немачке*³⁸⁷). Од значаја за одлучивање је и став Комисије да „право на одбрану помоћу браниоца по свом избору ... није апсолутно право, оно је ограничено правом државе да појављивање браниоца пред судом буде сагласно с прописима ... и обавезом браниоца да не прекрши одређене принципе професионалне етике (*Ensslin, Baader u Raspe против Савезне Републике Немачке*³⁸⁸).

Тако је Европска комисија закључила и да право на браниоца по свом избору није апсолутно право, већ да овом праву кореспондира и обавеза браниоца да се не прихвати одбране у случају када је то у супротности са позитивним прописима, поготово када су у питању конфликти интереса.

Такође, Уставни суд је имао у виду судску праксу ЕСЉП по којој „начела правичног суђења такође захтевају да у одговарајућим случајевима интереси одбране буду у равнотежи с интересима сведока или жртава позваних да сведоче“; да „морају постојати противтежне мере које ће осигурати права одбране“; да „суд није свој закључак о кривици подносиоца представке базирао искључиво нити у одлучујућој мери на доказном материјалу добијеном од анонимних сведока“; да „треба имати у виду да Конвенција не спречава поистовећење окривљеног и његовог браниоца у смислу става 3 (д) члана 6.“; да се „околности поступка „уравнотежавања интереса“ који је спровело правосуђе у погледу прибављања доказа од сведока... морају сматрати довољним да омогуће одбрани да оспори доказе анонимних сведока и да покуша да изазове сумњу у поузданост њихових изјава“; да „тамо где се установи да поступци „уравнотежавања интереса“ представљају довољну компензацију за ограничења наметнута одбрани, осуђујућа пресуда не би смела да буде заснована

387 *Х. против Савезне Републике Немачке*, представка бр. 5217/71 и 5367/72, од 20. јула 1972. године.

388 *Ensslin, Baader u Raspe против Савезне Републике Немачке*, представка бр. 7572/76, 7586/76 и 7587/76, од 8. јула 1978. године

или искључиво или у одлучујућој мери на анонимним изјавама“ (*Doorson против Холандије*³⁸⁹). У предмету *Kostovski против Холандије*³⁹⁰ ЕСЉП је констатовао да су искази сведока прочитани на суду, па закључује да „сви докази морају бити изведени у присуству оптуженог“, те да „коришћење изјава датих у фази пре суђења као доказног материјала није, у начелу, противно члану 6. све док се поштују права одбране, а та права по правилу захтевају могућност да оптужени покуша да оспори наводе, као и да испитује сведока у некој од фаза током суђења“. У предмету *Luca против Италије*³⁹¹, ЕСЉП истиче „ако се окривљеном пружи одговарајућа прилика да оспори изјаве, било у тренутку када су дате или у каснијој фази, њихово прихватање као доказа неће само по себи представљати кршење става 1. и става 3. (д) члана 6. Међутим, последица овога је да су, у случајевима где је осуда заснована, било искључиво или у одлучујућој мери на изјавама лица које окривљени није могао да испита сам или преко другог лица, током истраге или током главног претреса, права одбране ограничена у мери која је неспојива са јемствима која пружа члан 6...“.

По тумачењу Уставног суда, како је бранилац подносиоца у раније спроведеном кривичном поступку имао статус браниоца оштећене, то му је Кодекс адвокатске етике налагао да одбије заступање подносиоца као окривљеног, с обзиром на то да је требало да га заступа против бившег клијента, при чему је из начина на који је престало претходно заступање и на који се бивши клијент према њему тада и касније понашао очигледно да између њих није престао однос поверења. Имајући у виду да бранилац подносиоца није поступио по обавезујућем Кодексу професионалне етике адвоката, Окружни суд у Суботици је, према мишљењу Уставног суда, доношењем оспореног решења отклонио настали сукоб интереса у ком се сопственим радњама нашао бранилац, прихватањем да мимо нормираних етичких обавеза брани окривљеног у поступку у коме је његова ранија клијенткиња О. М. имала статус оштећене.

Имајући у виду наведену праксу ЕСЉП, као и утврђено чињенично стање, Уставни суд је оценио да у конкретном случају није повређено право подносиоца као окривљеног да на главном претресу испитује сведоке оптужбе. Исказ оштећене, који је дала без присуства окривљеног – подносиоца, предочен је подносиоцу и он је био у могућности да га оспорава и доводи у сумњу њене наводе. Саоптужена И. П. је саслушавана у више наврата и свим њеним саслушањима је подносилац присуствовао, осим накнадном саслушању од 17. јуна 2009. године, као што није присуствовао ни саслушању сведока В. М. на истом претресу. Међутим, оба ова исказа предочена су подносиоцу и он је имао могућност да се о њима изјасни, као и да саоптуженој и сведоку непосредно поставља питања. Такође, свим спорним исказима присуствовао је подносиоцев бранилац, као стручно лице.

Сагледавајући предметни кривични поступак у целини, Уставни суд је оценио да је у оспореном кривичном поступку легитимни интерес одбране да непосредно испита оштећену био уравнотежен са њеним интересом за заштитом од могућих штетних последица кривичног поступка по њену личност, телес-

389 *Doorson против Холандије*, представка број 20524/92, од 26. марта 1996. године, ст. 67.

390 *Kostovski против Холандије*, представка број 11454/85 од 20. новембра 1989. године.

391 *Luca против Италије*, представка број 33354/96 од 27. фебруара 2001. године.

но и душевно стање. Ограничење које је суд на почетку главног претреса наметнуо одбрани, онемогућивши подносиоцу да присуствује саслушању оштећене и да јој непосредно поставља питања, отклоњено је у каснијој фази поступка, с обзиром да му је њен исказ предочен и дата му могућност да га оспори и доведе у питање. Поред тога, присуство браниоца окривљеног, овде подносиоца, свим фазама поступка, а посебно саслушањима сваког од сведока оптужбе, је представљало ону меру која је додатно обезбедила поштовање права окривљеног на одбрану у смислу Уставом зајемченог права да сам или преко браниоца испитује сведоке оптужбе, јер и по ставу ЕСЉП, Европска конвенција не спречава поистовећење окривљеног и његовог браниоца у смислу става 3 (д) члана 6, као што то не чини ни одредба члана 33. став 5. Устава. Како кривични суд свој закључак о кривици подносиоца није засновао искључиво, нити у одлучујућој мери на спорном исказу оштећене, већ и на другим доказима изведеним на главном претресу, Уставни суд је оценио да су у оспореном кривичном поступку били испуњени услови „уравно-тежавања интереса“, те да права одбране нису била ограничена у мери која је неспојива са јемствима која пружају члан 32. став 1. и члан 33. став 5. Устава.

Уж-3020/2011 од 05. јуна 2014. године³⁹²

- ▶ **Право на одбрану; право на испитивање сведока; правило једног или одлучујућег доказа; одговорност државе за поступање браниоца**
- ▶ **Одлука о одбијању; кривично право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, ни права на образложену судску одлуку из члана 32. став 1. Устава, као ни повреде посебних права окривљеног из члана 33. ст. 2. и 5. Устава**

Расправа се води, о оптужбама се одлучује и докази морају бити изведени у присуству окривљеног лица, на јавној расправи, у контрадикторном поступку. Изузеци од овог правила су могући, али само под условом да се не крши право на одбрану, које, по правилу, захтева да се окривљеном да одговарајућа прилика да оспори и испита сведока против њега, било док сведок даје изјаву или у каснијој фази поступка.

Свакоме ко је окривљен за кривично дело јемчи се право на одбрану и да узме браниоца по свом избору, да с њим несметано општи и да добије примерено време и одговарајуће услове за припрему одбране. Наведено право омогућава окривљеном лицу против кога се води кривични поступак да своју одбрану организује на одговарајући начин и без ограничења, односно да све своје аргументе одбране за које сматра да су релевантни, изнесе пред суд и на тај начин утиче на исход кривичног поступка.

Без обзира на важност односа поверења између окривљеног и његовог изабраног браниоца као клијента и адвоката, ово право није апсолутно

³⁹² „Службени гласник РС“, број 69/14.

и може бити занемарено у случајевима када за то постоје релевантни и довољни разлози који указују да је то неопходно за остваривање правде. Држава не може бити одговорна за поступке или одлуке адвоката окривљеног, јер је вођење одбране у суштини ствар између окривљеног и његовог браниоца, без обзира да ли је адвокат постављен по службеној дужности или је лично ангажован. Ипак, у случају очигледног пропуста браниоца по службеној дужности или под одређеним околностима и изабраног браниоца, државни органи имају обавезу да интервенишу у циљу обезбеђивања ефективне одбране у смислу гаранција из члана 6. став 3. тачка ц) Конвенције.

Судска одлука не може бити без икаквог образложења, нити оно сме да буде лапидарног карактера. Обавеза судова да образложе своје пресуде не значи да су судови дужни да у пресуди дају одговоре на сва постављена питања и изнете аргументе, већ само на оне које оцене релевантним. Коначне одлуке жалбених судова не морају имати исцрпна образложења, већ образложења која се тичу релевантних жалбених навода. Међутим, неопходно је сагледати да ли је суд правног лека испитао одлучна питања која су пред њега изнета или се задовољио пуким потврђивањем одлука нижег суда.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Вишег суда у Београду и пресуде Апелационог суда у Београду којима је подносилац правоснажно осуђен на 15 година затвора због кривичног дела убиства у подстрекавању, као и против „радњи председника већа – судије и судске управе – председника суда у првостепеном поступку“. Према наводима подносиоца, оспореним актима и „радњама“ му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, посебна права окривљеног из члана 33. ст. 2. и 5. Устава и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава, будући да се оспорене пресуде заснивају на исказу сведока 3. Ђ, који је током поступка испитан два пута, у одсуству подносиоца и без присуства његовог браниоца, и у одсуству подносиоца, без присуства његових изабраних бранилаца, а у присуству браниоца по службеној дужности.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану и утврдио да оспореним пресудама није дошло до повреде истакнутих права.

Разматрајући наводе из уставне жалбе, Уставни суд је поновио да је питање прихватљивости и оцене доказа у надлежности редовних судова, а да је задатак Уставног суда да утврди да ли је поступак у целини, укључујући и начин на који су докази изведени, били правични (*Doorson против Холандије*³⁹³).

Разматрајући наводе подносиоца, Уставни суд је указао на своје значајне ставове као и релевантну праксу ЕСЉП, пре свега да уставне гаранције из одредби члана 32. став 1. и члана 33. став 5. Устава подразумевају и да ће се расправа водити и да ће се о опужбама одлучити у присуству окривљеног лица, односно да докази морају бити изведени у његовом присуству на јавној расправи, у контрадикторном поступку. Према пракси ЕСЉП, изузеци од овог правила су могући, али само под условом да се не крши право на одбрану које, по правилу, захтева да се окривљеном да одговарајућа прилика

393 *Doorson против Холандије*, ст. 67.

да оспори и испита сведока против њега, било док сведок даје изјаву или у каснијој фази поступка (*Delta против Француске*³⁹⁴ и *Van Mechelen и други против Холандије*³⁹⁵).

Из наведеног општег принципа произлази: прво, да мора постојати добар разлог за недолазак сведока и друго, да када се осуђујућа пресуда заснива искључиво или у одлучујућој мери на исказу сведока кога окривљени није имао прилику да испита (било током истраге или на главном претресу), у начелу се може говорити о несагласности са уставним гаранцијама из члана 32. став 1. и члана 33. став 5. Устава (*Al-Khawaja и Tahery против Уједињеног Краљевства*³⁹⁶). Међутим, како указује ЕСЉП „правило једног или одлучујућег доказа не би требало круто примењивати, већ га треба сагледати у светлу постојања одговарајућих процесних гаранција којима се обезбеђује правична оцена веродостојности тог доказа (*Al-Khawaja и Tahery против Уједињеног Краљевства*³⁹⁷). Уставни суд је такође истакао да одредба члана 32. став 1. Устава не представља сметњу оптуженом да се својом слободном вољом, изричито или прећутно, одрекне јемстава правичног суђења. Таква изјава треба да буде недвосмислена и дата уз минималне гаранције (*Sejdović против Италије*³⁹⁸).

У погледу гаранција из члана 33. став 5. Устава, Уставни суд је истакао да ове гаранције не дају окривљенима неограничено право да предлажу извођење доказа пред судом, нити им се гарантује право да сви предлози одбране буду прихваћени. Међутим, ова уставна гаранција ни на који начин не ограничава суд који води поступак да цени целисходност извођења сваког предложеног доказа, те да одлучи које ће доказе извести, а које не. С друге стране, задатак је и обавеза судова да образложе разлоге због којих су одлучили да не изводе доказе које су оптужени у својој одбрани изричито захтевали. Сагласно гаранцијама правичног суђења, обавеза је суда да на одговарајући начин образложи како је утврдио правно релевантне чињенице. Додатно, Уставни суд је поновио да се одредбом члана 33. став 2. Устава свакоме ко је окривљен за кривично дело јемчи право на одбрану и да узме браниоца по свом избору, да с њим несметано општи и да добије примерено време и одговарајуће услове за припрему одбране. Како указује и пракса ЕСЉП, наведено право омогућава окривљеном лицу против кога се води кривични поступак да своју одбрану организује на одговарајући начин и без ограничења, односно да све своје аргументе одбране за које сматра да су релевантни, изнесе пред суд и на тај начин утиче на исход кривичног поступка (*Luchaninova против Украјине*³⁹⁹), као и да је једна од основних карактеристика правичног суђења управо право свакога ко је оптужен за кривично дело да се ефикасно брани

394 *Delta против Француске*, представка број 11444/85 од 19. децембра 1990. године, ст. 36.

395 *Van Mechelen и други против Холандије*, предствка бр. 21363/93, 21364/93, 21427/93 и 22056/93 од 23. априла 1997. године, ст. 51.

396 *Al-Khawaja и Tahery против Уједињеног Краљевства*, представка бр. 26766/05 и 22228/06 од 15. децембра 2011. године, ст. 119.

397 *Al-Khawaja и Tahery против Уједињеног Краљевства*, ст. 147.

398 *Sejdović против Италије (BB)*, ст. 86.

399 *Luchaninova против Украјине*, представка број 16347/02 од 9. јуна 2011. године, ст. 62.

преко браниоца (*Krombach против Француске*⁴⁰⁰), односно да му се омогући да своју одбрану остварује кроз правну помоћ по свом избору (*Campbell and Fell против Уједињеног Краљевства*⁴⁰¹, *Pakelli против Немачке*⁴⁰² и *Whitfield и други против Уједињеног Краљевства*⁴⁰³).

Међутим, без обзира на важност односа поверења између окривљеног и његовог изабраног браниоца као клијента и адвоката, ово право није апсолутно (*Prehn против Немачке*⁴⁰⁴). У складу са праксом ЕСЉП, ово право може бити занемарено у случајевима када за то постоје релевантни и довољни разлози који указују да је то неопходно за остваривање правде (*Croissant против Немачке*⁴⁰⁵ и *Pavlenko против Русије*⁴⁰⁶). ЕСЉП је у више својих одлука заузео став да „држава не може бити одговорна за поступке или одлуке адвоката окривљеног“ (*Stanford против Уједињеног Краљевства*⁴⁰⁷), јер је „вођење одбране у суштини ствар између окривљеног и његовог браниоца, без обзира да ли је адвокат постављен по службеној дужности или је лично ангажован (*Czekalla против Португалије*⁴⁰⁸, *Vogutil против Португалије*⁴⁰⁹ и *Sejdović против Италије*⁴¹⁰). Ипак, у случају очигледног пропуста браниоца по службеној дужности или под одређеним околностима и изабраног браниоца, државни органи имају обавезу да интервенишу у циљу „обезбеђивања ефективне одбране у смислу гаранција из члана 6. став 3. тачка ц) Конвенције“ (*Güveç против Турске*⁴¹¹ и *Sejdović против Италије*⁴¹²). На крају, у погледу права на образложену судску одлуку, Уставни суд је констатовао да иако није изричито гарантовано чланом 32. став 1. Устава, ово право представља саставни део права на правично суђење, као и да је приликом давања одговора да ли образложење судске одлуке задовољава стандарде права на правично суђење, потребно водити рачуна о природи и околностима конкретног случаја (*García Ruiz против Шпаније*⁴¹³), при чему судска одлука не може бити без икаквог образложења, нити оно сме да буде лапидарног карактера (*Georgiadis против Грчке*⁴¹⁴).

400 *Krombach против Француске*, представка број 29731/96 од 13. фебруара 2001. године, ст. 89.

401 *Campbell and Fell против Уједињеног Краљевства*, представка бр. 7819/77 и 7878/77 од 28 јуна 1984. године, ст. 99.

402 *Pakelli против Немачке*, представка број 8398/78 од 25 априла 1983. године, ст. 31.

403 *Whitfield и други против Уједињеног Краљевства*, представка бр. 46387/99, 48906/99, 57410/00 и 57419/00 од 12. априла 2005. године, ст. 48.

404 *Prehn против Немачке*, представка број 40451/06, од 24. августа 2010. године.

405 *Croissant против Немачке*, представка број 13611/88 од 25. септембра 1992, ст. 29. и 30.

406 *Pavlenko против Русије*, представка број 42371/02 од 1. априла 2010. године, ст. 98.

407 *Stanford против Уједињеног Краљевства*, представка број 16757/90 од 23. фебруара 1994. године, ст. 28.

408 *Czekalla против Португалије*, представка број 38830/97 од 10. октобра 2002. године, ст. 60.

409 *Vogutil против Португалије*, представка број 35228/03 од 7. октобра 2008. године, ст. 46.

410 *Sejdović против Италије (BB)*, ст. 95.

411 *Güveç против Турске*, представка број 70337/01 од 20. јануара 2009. године, ст. 130. и 131.

412 *Sejdović против Италије (BB)*, ст. 95.

413 *García Ruiz против Шпаније*, ст. 26.

414 *Georgiadis против Грчке*, ст. 43.

Уставни суд је подсетио и да обавеза суда да образложи судску одлуку не значи да се у одлуци морају дати детаљни одговори на све изнете аргументе (*Van der Hurk против Холандије*⁴¹⁵), а што се посебно односи на образложења судова правног лека у којима су прихваћени аргументи изнети у одлукама нижих судова. Наиме, коначне одлуке жалбених судова не морају имати исцрпна образложења, већ образложења која се тичу релевантних жалбених навода. Међутим, према ставу Уставног суда за оцену да ли су у тим случајевима испуњени стандарди права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава је неопходно сагледати да ли је суд правног лека испитао одлучна питања која су пред њега изнета или се задовољио пуким потврђивањем одлука нижег суда (*Helle против Финске*⁴¹⁶).

Обавеза судова да образложе своје пресуде не значи да су судови дужни да у пресуди дају одговоре на сва постављена питања и изнете аргументе, већ само на оне које оцене релевантним (*Harutyunyan против Јерменије*⁴¹⁷). И према ставу ЕСЉП, судови имају одређену дискрециону оцену у вези са тим које ће наводе и доказе прихватити, с тим што имају обавезу да своју одлуку образложе на начин да наведу јасне и разумљиве разлоге на којима су ту одлуку засновали (*Suominen против Финске*⁴¹⁸).

Полазећи од изнетих ставова Уставног суда и ЕСЉП, Уставни суд је у конкретном случају оценио да је Виши, раније Окружни суд у Београду, у околностима конкретног случаја, предузео све неопходне мере како би се доказ – испитивање сведока З. Ћ, извео на начин који поштује принцип правичности, односно у присуству подносиоца на главном претресу, у контрадикторном поступку. Уставни суд је становишта да је надлежни суд подносиоцу у потпуности омогућио да на претресу активно учествује. Такође, Уставни суд је оценио да је одбијање надлежног првостепеног суда да поново испита сведока З. Ћ, било оправдано у околностима конкретног случаја, при чему подносилац није био неоправдано ограничен у свом праву да испита сведока чије је сведочење одиграло одлучујућу улогу у његовој осуди. Уставни суд је утврдио да су и првостепени и другостепени суд, на уставноправно прихватљив начин, по слободном судијском уверењу, ценили и појединачно и у међусобној повезаности све изведене доказе који су од значаја за доношење судске одлуке, те су у образложењу оспорених пресуда јасно изнели на основу којих доказа је утврђено да је подносилац уставне жалбе крив за извршење кривичног дела које је било предмет оптужбе у кривичном поступку који је претходио подношењу уставне жалбе. Надлежни судови за све доказе које су прихватили, као и за оне које нису, дали су јасно и разумљиво образложење. Окружни суд у Београду је у конкретном случају предузео све неопходне мере како би одбрана окривљеног у потпуности била остварена. Имајући у виду чињеницу да је саслушање сведока З. Ћ, било једино могуће спровести 26. и 27. октобра 2009. године, што је како подносиоцу, тако и његовим изабраним браниоцима било познато, Уставни суд је оценио да је Окружни суд у Београду, управо тежећи правди и у најбољем интересу самог подносиоца, поставио

415 *Van der Hurk против Холандије*, ст. 61.

416 *Helle против Финске*, ст. 60.

417 *Harutyunyan против Јерменије*, представка број 36549/03 од 5. јула 2005. године.

418 *Suominen против Финске*, представка број 37801/97 од 1. јула 2003. године, ст. 36.

браниоца по службеној дужности, јер је одбрана била обавезна. Бранилац по службеној дужности се пре спровођења истражне радње упознао са оптужницом, доказима из списка предмета и поставио је питање сведоку. Уставни суд је сматрао да је подносиоцу жалбе било омогућено да добије примерено време и адекватне услове за припрему одбране и да Окружни суд у Београду не може бити одговоран што спремљени материјал за испитивање сведока изабрани бранилац адвокат З. Т. није након отказа пуномоћја оставио подносиоцу, нити је обезбедио себи адекватну замену за извођење доказа који је несумњиво имао кључну улогу у поступку који се против подносиоца водио. У смислу наведеног, иако је редован суд одговоран да се постављењем браниоца по службеној дужности окривљеном омогући ефикасна одбрана (*Mills против Уједињеног Краљевства*⁴¹⁹), Уставни суд је оценио да је, у околностима конкретног случаја, Окружни суд у Београду успоставио правичну равнотежу између права окривљеног да добије примерено време и одговарајуће услове за припрему одбране и потребе да се кривични поступак несметано води ради остваривања правде. Уставни суд је из оспорене другостепене пресуде утврдио да је она садржала суштинске разлоге због којих је првостепена пресуда потврђена, односно због чега су у потпуности прихваћени разлози и правни ставови које је првостепени суд дао за своју одлуку. Изостанак оцено свих жалбених навода, по налажењу Уставног суда, није био таквог карактера да доводи у питање правичност поступка као целине, имајући у виду да је, како је то напред речено, Апелациони суд у Београду у образложењу оспорене пресуде изнео кључне аргументе за свој закључак о томе да подносиоци жалбени наводи нису могли довести до другачије одлуке.

419 *Mills против Уједињеног Краљевства*, представка број 35685/97 од 5. децембра 2000. године.

Члан 34. Устава: Правна сигурност у казненом праву

Нико се не може огласити кривим за дело које, пре него што је учињено, законом или другим прописом заснованим на закону није било предвиђено као кажњиво, нити му се може изрећи казна која за то дело није била предвиђена.

Казне се одређују према пропису који је важио у време кад је дело учињено, изузев кад је каснији пропис повољнији за учиниоца. Кривична дела и кривичне санкције одређују се законом.

Свако се сматра невиним за кривично дело док се његова кривица не утврди правоснажном одлуком суда.

Нико не може бити гоњен ни кажњен за кривично дело за које је правоснажном пресудом ослобођен или осуђен или за које је оптужба правоснажно одбијена или поступак правоснажно обустављен, нити судска одлука може бити измењена на штету окривљеног у поступку по ванредном правном леку. Истим забранама подлеже вођење поступка за неко друго кажњиво дело.

Изузетно, понављање поступка је допуштено у складу с казним прописима, ако се открију докази о новим чињеницама које су, да су биле познате у време суђења, могле битно да утичу на његов исход или ако је у ранијем поступку дошло до битне повреде која је могла утицати на његов исход.

Кривично гоњење и извршење казне за ратни злочин, геноцид и злочин против човечности не застарева.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-2656/2010 од 14. јула 2011. године

► Право на претпоставку невиности

- Одлука о одбијању; кривично право; није утврђена повреда права у вези с притвором из члана 30. став 1. Устава, ни права на ограничено трајање притвора и на правну сигурност у казненом праву из члана 31. став 1. и 3. Устава, као ни права на претпоставку невиности из члана 34. став 3. Устава, ни права на правно средство из члана 36. став 2. Устава

Начело претпоставке невиности захтева да чланови суда приликом обављања својих дужности немају никакву унапред створену представу о томе да је лице извршило прекршај за који је оптужено. Међутим, потребно је правити разлику између изјава које испољавају мишљење да је лице криво и изјава које само описују „стање сумње“, где се на последње не може дати приговор пре коначног одлучивања суда. У погледу повреде претпоставке невиности нечињењем државних органа („одсуством било какве акције државних органа на заустављању или бар ублажавању медијских напада“) битно је да се утврди да ли су „понашање медија у неком случају инспирисали државни органи, када би следствено постајала њихова одговорност“.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду – Посебно одељење и решења Апелационог суда у Београду, којим је потврђено решење којим је против окривљених, од којих је један подносилац уставне жалбе, продужен притвор највише за два месеца, као и против радњи „државних органа Републике Србије“. Према наводима подносиоца, оспореним актима му је повређено право у вези са притвором из члана 30. став 1. Устава, право на ограничено трајање притвора из члана 31. ст. 1. и 3. Устава, право на правну сигурност у казненом праву из члана 34. став 3. Устава и право на правно средство из члана 36. став 2. Устава.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану и утврдио да није дошло до повреде истакнутих права.

Приликом разматрања навода уставне жалбе који се односе на повреду претпоставке невиности, Уставни суд је указао на став ЕСЉП да „начело претпоставке невиности захтева да чланови суда приликом обављања својих дужности немају никакву унапред створену представу о томе да је подносилац представке извршио прекршај за који је оптужен (*Barbera, Messegue i Jabardo против Шпаније*⁴²⁰). Међутим, и ЕСЉП прави разлику између изјава које испољавају мишљење да је лице криво и изјава које само описују „стање сумње“, где се на последње не може дати приговор пре коначног одлучивања суда (*Lutz против Немачке*⁴²¹).

Иако је подносилац уставне жалбе у својим тврдњама спомињао повреду „права на правично и фер суђење“, по оцени Уставног суда, он је искључиво истакао повреду претпоставке невиности, имајући у виду да право

420 *Barbera, Messegue i Jabardo против Шпаније*, представка број 10590/83 од 6. децембра 1988. године.

421 *Lutz против Немачке*, представка број 9912/82 од 25. августа 1987. године.

на правично суђење из члана 32. став 1. Устава није ни означио приликом навођења повређених права. Наводи из образложења оспореног првостепеног решења, према којима „постоји основана сумња да су ови окривљени, дуже време и у континуитету велике количине нелегално стеченог новца и то: К. А. износ од 390.500 евра и 2.038.435 динара ... добијеног пре продајом опојне дроге кокаин превели у легалне токове, уз ангажовање већег броја лица како у земљи тако и у иностранству, што све оправдава задржавање окривљених у притвору и по овом законском основу“, нису одражавали унапред мишљење поступајућег суда да је окривљени, овде подносилац, крив, нити су прејудиицирали коначну одлуку о томе, већ су само садржали оцену постојања посебно тешких околности кривичног дела као разлога који је суд утврдио разматрајући основаност даљег продужења притвора против њега. Уставни суд је оценио да из образложења оспореног решења није произлазило да се као утврђена узима чињеница да је подносилац, као један од окривљених у кривичном поступку који се водио пред Посебним одељењем Вишег суда у Београду, учинио кривична дела која му се стављају на терет. Наиме, Виши суд у Београду је, образлажући одлуку да продужи притвор против окривљеног, само извршио индивидуализацију законских разлога због којих је утврђено да и даље постоји неопходност његовог задржавања у притвору, изричито означавајући одговарајући степен сумње у односу на изнете наводе. Уставни суд је, стога, утврдио да Виши суд у Београду – Посебно одељење, наведеном формулацијом није прекорачио границу основане сумње у оквиру које се може кретати процесно одлучивање о постојању објективних и субјективних разлога који продужење притвора чине основаним и оправданим, јер се ни *de facto* ни *de iure* није изјаснио о кривици окривљеног, те је Уставни суд тврдње подносиоца којима се истиче повреда претпоставке невиности оценио неоснованим.

У односу на тврдњу да је „одсуством било какве акције државних органа на заустављању или бар ублажавању медијских напада“ против окривљеног, њему повређена претпоставка невиности, Уставни суд је, полазећи од слободе мишљења и изражавања, зајемчене одредбама члана 46. Устава, истакао значај који ова слобода има за појединца и демократско друштво у целини. Међутим, управо због могућности да коришћење ове слободе доведе до повреде права других лица, правни поредак је обезбедио правна средства тим лицима да штите своја права, међу којима и претпоставку невиности, у законом предвиђеном поступку и пред надлежним државним органима. Подносилац, износећи тврдње да му је Република Србија својим нечињењем повредила претпоставку невиности, није навео да ли је за заштиту тог права користио правна средства у законом предвиђеном поступку, у коме би евентуално нечињење државних органа могло бити од значаја, нити је доставио доказе о томе. Стога је Уставни суд, оценивши изнете тврдње неоснованим, нашао да оне у конкретном случају нису указивале да је подносиоцу уставне жалбе радњама државних органа повређена претпоставка невиности. С тим у вези, Уставни суд је указао и на став ЕСЉП по коме је битно да се утврди да ли су „понашање медија у неком

случају инспирисали државни органи, када би следствено постајала њихова одговорност“ (*Wloch против Пољске*⁴²²). Подносилац уставне жалбе у конкретном предмету није истицао, нити доводио у везу чињење државе с понашањем медија, већ само *in abstracto* оспоравао нечињење државе, што ни према ставу Уставног суда, ни према ставу ЕСЉП, не доводи до повреде зајемчене претпоставке невиности окривљеног.

Уж-2567/2011 од 22. децембра 2011. године⁴²³

- **Право на претпоставку невиности**
- **Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на слободу и безбедност из члана 27. став 1. Устава и права на претпоставку невиности из члана 34. став 3. Устава**

Претпоставка невиности је повређена ако судска одлука која се односи на лице које је оптужено за кривично дело одражава мишљење да је криво пре него што се његова кривица докаже по закону.

Довољно је да, у одсуству званичне одлуке, постоји одређено мишљење које указује да суд сматра оптуженог кривим, док ће преурањено изношење таквог једног мишљења од стране суда неизбежно прекршити наведену претпоставку.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Основног суда у Суботици и решења Основног суда у Суботици, којима му је одређен притвор. Према наводима подносиоца, оспорена решења нису садржала довољне и релевантне разлоге за притвор, о жалби против првостепеног решења Основног суда у Суботици је одлучивао исти суд, а у првостепеном решењу је наведено да „вршењем кривичних дела добија додатни приход и пуштањем на слободу би поновио кривично дело“, чиме су му повређена права на слободу и безбедност из члана 27. став 1. Устава, право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на претпоставку невиности из члана 34. став 3. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореним решењима подносиоцу повређено право на слободу и безбедност из члана 27. став 1. Устава, будући да је оценио да оспорена решења не садрже уставноправно прихватљиве разлоге којима би се могло образложити зашто је притварање подносиоца уставне жалбе неопходно ради вођења кривичног поступка, као и право на претпоставку невиности из члана 34. став 3. Устава, будући да је утврдио да је поступајући суд у оспореном решењу, образлажући своју одлуку да се према подносиоцу одреди притвор, прекорачио границе осно-

422 *Wloch против Пољске*, представка број 27785/95, од 30. марта 2000. године.

423 „Службени гласник РС“, број 8/12.

ване сумње у оквиру којих се одлучивање о постојању законских разлога за одређивање притвора може кретати. У преосталом делу уставну жалбу је одбацио.

Уставни суд је приликом оцене навода уставне жалбе и доношења одлуке имао у виду и праксу ЕСЉП, према којој је претпоставка невиности повређена ако судска одлука која се односи на лице које је оптужено за кривично дело одражава мишљење да је криво пре него што се његова кривица докаже по закону. Довољно је да, у одсуству званичне одлуке, постоји одређено мишљење које указује да суд сматра оптуженог кривим, док ће преурањено изношење таквог једног мишљења од стране суда неизбежно прекршити наведену претпоставку (*Deweert против Белгије*⁴²⁴, *Minelli против Швајцарске*⁴²⁵, *Allenet de Ribemont против Француске*⁴²⁶, *Karakas и Yesilirmark против Турске*⁴²⁷ и *Матијашевић против Србије*⁴²⁸).

Уставни суд је оцењујући садржину оспореног решења Основног суда у Суботици утврдио да из дела оспореног решења произлази да се као утврђена узима чињеница да је подносилац жалбе, као осумњичени против кога су се тек предузимале истражне радње пред Основним судом у Суботици, извршио кривично дело које му је стављено на терет. Како у тренутку доношења оспореног решења кривични поступак у коме се разматра постојање кривичног дела и кривице подносиоца није правоснажно окончан, већ се налазио у фази спровођења истражних радњи, Уставни суд је оценио да се делом наведене формулације из оспореног решења повређује Уставом зајемчено право подносиоца да се сматра невиним док се његова кривица не утврди правоснажном одлуком суда. Ово из разлога што је Основни суд у оспореном решењу, образлажући своју одлуку да се према окривљеном, подносиоцу одреди притвор, поред осталог, навео да он „вршењем кривичних дела добија додатни приход“ и да би пуштањем на слободу „наставио да то чини“.

Оваквим ставом је поступајући суд са извесношћу утврдио чињеницу о чијем постојању може расправљати тек на главном претресу. На тај начин суд је прекорачио границе основане сумње у оквиру којих се одлучивање о постојању законских разлога за одређивање притвора може кретати и уједно је, извођењем закључка да подносилац уставне жалбе вршењем кривичних дела добија додатни приход, пре него што је о његовој кривици расправљано на главном претресу, повредио претпоставку невиности подносиоца уставне жалбе.

424 *Deweert против Белгије*, представка број 6903/75 од 27. фебруара 1980. године.

425 *Minelli против Швајцарске*, представка број 8660/79, од 25. марта 1983. године.

426 *Allenet de Ribemont против Француске*, представка број 15175/89, од 10. фебруара 1995. године.

427 *Karakas и Yesilirmark против Турске*, представка број 43925/98, од 28. јуна 2005. године.

428 *Матијашевић против Србије*, представка број 23037/04, од 19. септембра 2006. године.

Уж-1285/2012 од 26. марта 2014. године⁴²⁹

- ▶ **Забрана повреде начела *ne bis in idem***
- ▶ **Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на правну сигурност у казненом праву из члана 34. став 4. Устава**

При утврђивању да ли се ради о „оптужби за кривично дело“ треба размотрити три критеријума, општепозната као „мерила Енгел“, а то су: 1) правна квалификација дела према домаћем законодавству, 2) природа дела која подразумева два кумулативна поткритеријума, и то обим прекршене норме и сврху казне и 3) природа и степен тежине казне.

Одређена дела имају кривичну конотацију иако се према релевантном домаћем праву сматрају делима малог друштвеног значаја да би се на њих примењивао кривични закон и поступак. Позивање на „лакшу“ природу дела, само по себи не искључује његову квалификацију као „кривичног“ у аутономном смислу Европске конвенције.

У начелу је могуће да осуда једног лица у поступку за „неко друго кажњиво дело“ може представљати процесну сметњу да се против њега води кривични поступак поводом истог животног догађаја, и то под истим условима под којима вођење кривичног судског поступка и осуда за кривично дело активира забрану за вођење другог казног поступка против њега поводом истог животног догађаја.

Степен тежине казне се утврђује с обзиром на највишу могућу казну коју предвиђа меродавно право, те да када запрећена казна укључује губитак слободе, постоји претпоставка да оно што се подносиоцу стављало на терет представља „оптужбу за кривично дело“.

Члан 4. Протокола 7. забрањује казнени прогон или суђење за друго дело у мери у којој оно произлази из истоветних чињеница или чињеница које су у суштини битно исте као и прво кажњиво дело за које је већ донета правоснажна осуђујућа или ослобађајућа пресуде. На овај начин осигурано је усклађено тумачење појма „исто дело“ као елемента *idem* у начелу *ne bis in idem*.

Казнену природу неке мере треба утврђивати с обзиром на следеће критеријуме: 1) природу и циљ санкције (превенција, репарација, репресија); 2) квалификацију санкције према унутрашњем праву; 3) поступак одређивања и извршења и 4) тежину (првенствено запрећене) санкције.

У циљу заштите претежнијег интереса, поред утврђеног критеријума чињеничног идентитета дела, у сваком конкретном случају потребно је размотрити и додатне, тзв. корективне критеријуме: а) идентитет заштићеног добра и тежине последице дела и б) идентитет санкције, како би се одговорило на питање да ли су дела због којих се подносилац уставне жалбе гони или је осуђен у различитим поступцима иста (*idem*).

Подносилац је изјавио уставну жалбу против пресуде Основног суда у Нишу и пресуде Апелационог суда у Нишу, којима је оглашен кривим због кривичних дела лаке телесне повреде и увреде по приватној кривичној тужби М. Б,

⁴²⁹ „Службени гласник РС“, број 45/14.

док је ослобођен од оптужбе Основног јавног тужилаштва да је извршио кривично дело угрожавање сигурности. Према наводима подносиоца, он је два пута био правоснажно осуђен за исти догађај, и то први пут од стране Прекршајног суда у Нишу, а други пут од стране Основног суда у Нишу, чиме му је повређено право на правну сигурност у казненом праву из члана 34. Устава. Подносилац је истакао и повреду права из члана 4. Протокола број 7 Европске конвенције.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на правну сигурност у казненом праву из члана 34. став 4. Устава, будући да је утврдио да је оспореним пресудама дошло до повреде начела *ne bis in idem*, имајући у виду да је подносилац осуђен и у прекршајном и у кривичном поступку, за дела која су се односила на исто понашање и која су обухватала у суштини исте чињенице, а за која је применом корективних критеријума утврђено да се ради о истом делу (*idem*). Уставни суд је поништио пресуду Апелационог суда у Нишу и одредио да наведени суд донесе нову одлуку о жалбама окривљеног С. И. и његовог браниоца.

Уставни суд је истакао да су у судској пракси ЕСЉП постављена три критеријума, која су општепозната као „мерила Енгел“ (*Енгел и други против Холандије*⁴³⁰) која треба размотрити при утврђивању да ли се ради о „оптужби за кривично дело“, а то су: 1) правна квалификација дела према домаћем законодавству; 2) природа дела која подразумева два кумулативна поткритеријума, и то обим прекршене норме и сврху казне и 3) природа и степен тежине казне. ЕСЉП је у више својих пресуда (*Maresti против Хрватске*⁴³¹ и *Muslija против Босне и Херцеговине*⁴³²) применом тзв. „Енгел мерила“ констатовао да одређена дела имају кривичну конотацију иако се према релевантном домаћем праву сматрају делима малог друштвеног значаја да би се на њих примењивао кривични закон и поступак. Такође, позивање на „лакшу“ природу дела само по себи не искључује његову квалификацију као „кривичног“ у аутономном смислу Европске конвенције. Уставни суд је, најпре, указао да је одредбом члана 33. став 8. Устава утврђено да сва права која има окривљени за кривично дело, има сходно закону и у складу са њим, и физичко лице против кога се води поступак за неко друго кажњиво дело, док из одредбе члана 34. став 4. Устава недвосмислено произлази да се начелом *ne bis in idem* гарантује забрана двоструке угрожености појединца како у кривичном, тако и у поступцима за свако друго кажњиво дело. Стога Уставни суд, у складу са већ устаљеном праксом ЕСЉП, у начелу прихвата могућност да осуда једног лица у поступку за „неко друго кажњиво дело“ може представљати процесну сметњу да се против њега води кривични поступак поводом истог животног догађаја, и то под истим условима под којима вођење кривичног судског поступка и осуда за кривично дело активира забрану за вођење другог казног поступка против њега поводом истог животног догађаја. Уставни суд је указао и на праксу ЕСЉП да се „степен тежине казне утврђује с обзиром на највећу могућу казну коју предвиђа меродавно право, те да када запрећена

430 *Engel и други против Холандије*.

431 *Maresti против Хрватске*.

432 *Muslija против Босне и Херцеговине*.

казна укључује губитак слободе, постоји претпоставка да оно што се подносиоцу стављало на терет представља оптужбу за кривично дело“. ЕСЉП је заузео становиште да се члан 4. Протокола 7. мора схватити на начин да забрањује казни прогон или суђење за друго дело у мери у којој оно проилази из истоветних чињеница или чињеница које су у суштини битно исте као и прво кажњиво дело за које је већ донета правоснажна осуђујућа или ослобађајућа пресуда. На овај начин осигурано је усклађено тумачење појма „исто дело“ као елемента *idem* у начелу *ne bis in idem*. ЕСЉП је поред „Енгел“ критеријума, у пресуди *Welch против Уједињеног Краљевства*⁴³³ указао да казнену природу неке мере треба утврђивати с обзиром на следеће критеријуме: 1) природа и циљ санкције (превенција, репарација, репресија); 2) квалификација санкције према унутрашњем праву; 3) поступак одређивања и извршења и 4) тежина (првенствено запређене) санкције.

Оцењујући наводе уставне жалбе о повреди права на правну сигурност у казненом праву из члана 34. став 4. Устава, Уставни суд је, уважавајући праксу и критеријуме ЕСЉП, утврђивао: прво, да ли су оба поступка која су вођена против подносиоца уставне жалбе вођена за дело које по својој природи представља кажњиво дело, односно да ли је прва казна по својој природи била казненоправна; друго, да ли су дела због којих се подносилац казнено гони иста (*idem*); треће, да ли је постојала двострукост поступка (*bis*).

Уставни суд је такође указао да непостојање јасног разграничења између кривичних дела и прекршаја у српском законодавству не сме да доведе до ситуације да у судској пракси пресуђена ствар у прекршајном поступку представља сметњу за прогон учинилаца кривичних дела. Суштина кривичноправне заштите темељних друштвених вредности, пре свих, живота и телесног интегритета сваког појединца би била доведена у питање када би прекршајни суд својом изреком проширио чињенични опис прекршаја и тако обухватио чињенични супстрат кривичног дела, те активирао забрану *ne bis in idem* у кривичном поступку, у случају када елементи дела из изреке прекршајне одлуке не представљају битне елементе прописане законом за конкретан прекршај, већ искључиво чине биће неког кривичног дела. Прекршајни судови се морају ограничити на утврђивање оних чињеница које чине биће прекршаја и да препусте кривичном суду да утврђује чињенице битне за постојање кривичног дела. Конкретно, један у основи јединствен догађај, који започиње као ремећење јавног реда и мира, а завршава као повреда телесног интегритета, може се временски и садржински сагледати као две засебне целине, односно као два различита чињенична стања, једно у прекршајном, а друго у кривичном поступку. У том случају учиниоцу не би у прекршајном и кривичном поступку биле стављене на терет исте чињенице, па не би дошло ни до повреде начела *ne bis in idem*. Уставни суд сматра да је у циљу заштите претежнијег интереса, поред утврђеног критеријума чињеничног идентитета дела, потребно у сваком конкретном случају размотрити и додатне, тзв. корективне критеријуме: а) идентитет заштићеног добра и тежине последице дела, б) идентитет санкције, како би се одговорило на питање да ли су дела због којих се

⁴³³ *Welch против Уједињеног Краљевства*, представка број 17440/90, од 26. фебруара 1996. године.

подносилац уставне жалбе гони или је осуђен у различитим поступцима иста (*idem*). У случајевима правоснажне осуде за прекршаје који су по својој тежини на самој граници са кривичним делима, за које прекршајно законодавство предвиђа и казну затвора или високе новчане казне, искључује се могућност накнадног вођења кривичног поступка за тзв. „лакша“ кривична дела за која се кривичним законодавством прописује као главна новчана казна или се у кривичном поступку по правилу изричу условне осуде.

Уставни суд је указао да новчана казна прописана алтернативно са казном затвора за прекршај из члана 6. став 3. Закона о јавном реду и миру (ЗЈР-М)⁴³⁴, поред своје превентивне сврхе – да одврати од друштвено непожељног понашања, има за циљ и да казни преступника за дрско и насилничко понашање, што је својствено свим кривичним санкцијама. Дакле, оцењујући тежину конкретне прекршајне санкције, Уставни суд је сматрао да запређена казна затвора до 60 дана несумњиво указује на њен кривичноправни карактер. С тим у вези Уставни суд је заузео став да околност да је подносилац у конкретном случају био осуђен само на новчану казну, није могла да умањи кривичноправни карактер наведене санкције. Ово додатно стога што, уколико осуђени у одређеном року није платио новчану казну, суд би по службеној дужности вршио замену новчане казне казном затвора.

Везано за друго спорно питање, Уставни суд је закључио да су чињенице које су обухваћене изреком прекршајне пресуде којом је подносилац правоснажно оглашен кривим идентичне оним чињеницама које представљају елементе кривичних дела увреде и лаке телесне повреде за које је подносилац уставне жалбе оглашен кривим у кривичном поступку, након што је прекршајна осуда постала правоснажна (*res iudicata*). Дакле, иако из законског описа прекршаја из члана 6. став 3. ЗЈРМ не произлази да је наношење телесних повреда битан елемент тог прекршаја, прекршајни суд је утврдио да је подносилац уставне жалбе крив и за наношење телесних повреда. У конкретном случају, Уставни суд је констатовао да је прекршајни суд непотребно проширио чињенични опис прекршаја и тако обухватио чињенични супстрат кривичног дела лаке телесне повреде.

Следом свега наведеног Уставни суд је оценио да су у конкретном случају кривична дела увреде и лаке телесне повреде конзумирана наведеним прекршајем против јавног реда и мира, те да су дела због којих је подносилац уставне жалбе два пута оглашен кривим иста (*idem*).

Уставни суд је утврдио да су прекршајни и кривични поступак против подносиоца уставне жалбе у једном периоду вођени истовремено. У време када је осуда из прекршајног поступка постала правоснажна и стекла статус „*res iudicata*“, кривични поступак у том предмету водио се пред првостепеним судом. У тим околностима Уставни суд, уважавајући установљену праксу ЕСЉП, је сматрао да је Основни суд у Нишу морао обуставити кривични поступак након доношења правоснажне одлуке у прекршајном поступку (*Zolotukin против Русије*⁴³⁵ и *Muslija против Босне и Херцеговине*).

434 Закон о јавном реду и миру („Службени гласник РС“, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 85/05 и 101/05) .

435 *Zolotukin против Русије*, представка број 14939/03, од 10. фебруара 2009. године.

Уж-190/2011 од 07. септембра 2015. године⁴³⁶

- ▶ **Право на претпоставку невиности;**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на претпоставку невиности из члана 34. став 3. Устава**

Претпоставка невиности је повређена ако судска одлука која се односи на лице које је окривљено за кривично дело одражава мишљење да је криво пре него што се његова кривица докаже по закону, односно уколико у одсуству званичне одлуке, постоји одређено мишљење које указује да суд (или други државни орган) сматра окривљеног кривим.

Окривљени против кога је кривични поступак правоснажно окончан доношењем ослобађајуће пресуде или пресуде којом се оптужба одбија, има право на накнаду штете које се остварује у парничном поступку (због неосноване осуде или због боравка у притвору), а парнични суд је у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности везан за правоснажну пресуду кривичног суда.

Окривљеном лицу које је правоснажно ослобођено од оптужбе или према коме је оптужба одбијена, право на претпоставку невиности мора се у подједнакој мери поштовати и у другим поступцима, у конкретном случају у грађанској парници.

Домашај члана 6. став 2. Европске конвенције није ограничен на кривични поступак који је у току, него се може протегнути и на судске одлуке донете након обуставе тог поступка или након ослобађајуће одлуке, ако су питања која се постављају у тим одлукама повезана са кривичним поступком у коме је подносилац оптужен и његова су последица.

Гаранција претпоставке невиности може бити повређена и ако судска одлука која се тиче (раније) окривљеног лица оставља утисак да је он крив, а да претходно није доказана његова кривица на основу закона. Пошто је ослобађајућа пресуда постала правоснажна, више није прихватљиво да домаћи судови и даље изражавају сумњу у погледу кривице лица коме је изречена ослобађајућа пресуда.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Врховног касационог суда којом су делимично преиначене нижестепене пресуде и одбијен је као неоснован његов тужбени захтев за накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед неоснованог лишења слободе за 600.000,00 динара, са одговарајућом законском затезном каматом. Према наводима из уставне жалбе, став ревизијског суда да је „случај“ остао сумњив, упућује на кривицу подносиоца, чиме му је, поред осталог, повређено право на правну сигурност у казненом праву из 34. став 3. Устава. Подносилац је истакао и повреду права на правично суђење из члана 6. ст. 1. и 2. Европске конвенције, као и повреду чл. 1. и 17. Европске конвенције.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореном пресудом подносиоцу повређено право на претпоставку невиности из члана 34. став

⁴³⁶ „Службени гласник РС“, број 88/15.

3. Устава, будући да је утврдио да из дела оспорене пресуде Врховног касационог суда произлази да се као утврђена узима чињеница да је подносилац уставне жалбе, као раније окривљени, ипак извршио кривично дело које му се стављало на терет, односно да је поступајући суд заправо изразио став да би подносилац уставне жалбе, да није дошло до застарелости кривичног гоњења, био оглашен кривим чиме је експлицитно изразио сумњу у погледу кривице подносиоца. У преосталом делу уставну жалбу је одбацио.

Разматрајући наводе уставне жалбе, Уставни суд је истакао да је претпоставка невиности повређена ако судска одлука која се односи на лице које је окривљено за кривично дело одражава мишљење да је криво пре него што се његова кривица докаже по закону, односно уколико у одсуству званичне одлуке, постоји одређено мишљење које указује да суд (или други државни орган) сматра окривљеног кривим.

Уставни суд је указао и на следеће: прво, да окривљени против кога је кривични поступак правоснажно окончан доношењем ослобађајуће пресуде или пресуде којом се оптужба одбија, има право на накнаду штете која се остварује у парничном поступку (због неосноване осуде или због боравка у притвору); и друго, да је парнични суд у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности везан за правоснажну пресуду кривичног суда. Стога се, по оцени Уставног суда, окривљеном лицу које је правоснажно ослобођено од оптужбе или према коме је оптужба одбијена, право на претпоставку невиности мора у подједнакој мери поштовати и у другим поступцима, у конкретном случају у грађанској парници. Тако је и ЕСЉП више пута поновио да домаћај члана 6. став 2. Европске конвенције, а којим се гарантује претпоставка невиности, није ограничен на кривични поступак који је у току, него се може протегнути и на судске одлуке донете након обуставе тог поступка или након ослобађајуће одлуке, ако су питања која се постављају у тим одлукама повезана са кривичним поступком у коме је подносилац оптужен и његова су последица. Уставни суд је узео у обзир да је у пресуди *Minelli против Швајцарске*⁴³⁷ ЕСЉП истакао да гаранција претпоставке невиности може бити повређена и ако судска одлука која се тиче (раније) окривљеног лица оставља утисак да је он крив, а да претходно није доказана његова кривица на основу закона. У предмету *Sekanina против Аустрије*⁴³⁸, ЕСЉП је сматрао да, пошто је ослобађајућа пресуда постала правоснажна, више није прихватљиво да домаћи судови и даље изражавају сумњу у погледу кривице лица коме је изречена ослобађајућа пресуда, а у предметима *О. против Норвешке*⁴³⁹, *Hamtern против Норвешке*⁴⁴⁰ и *У. против Норвешке*⁴⁴¹, који су се односили на одлуке донете по захтевима за накнаду штете, ЕСЉП је утврдио кршење претпоставке невиности.

Примењујући наведено на конкретан случај, Уставни суд је, оцењујући садржину оспорене пресуде Врховног касационог суда, утврдио да из садржине

437 *Minelli против Швајцарске*.

438 *Sekanina против Аустрије*, представка број 13126/87, од 25. августа 1993. године, ст. 30.

439 *О. против Норвешке*, представка број 29327/95 од 11. фебруара 2003. године.

440 *Hamtern против Норвешке*, представка број 30287/96 од 11. фебруара 2003. године.

441 *У. против Норвешке*, представка број 56568/00 од 11. фебруара 2003. године.

дела оспорене пресуде произлази да се као утврђена узима чињеница да је подносилац, као раније окривљени, ипак извршио кривично дело које му се стављало на терет. Наводом да је „после одбијајуће пресуде случај остао сумњив“, поступајући суд је заправо изразио став да би подносилац, да није дошло до застарелости кривичног гоњења, био оглашен кривим, односно експлицитно изразио сумњу у погледу кривице подносиоца. Како је у тренутку доношења оспорене пресуде Врховног касационог суда кривични поступак који је против подносиоца вођен био правоснажно окончан доношењем пресуде којом се оптужба одбија, Уставни суд је оценио да се делом наведене формулације из оспорене пресуде повређује Уставом зајемчено право подносиоца да се сматра невиним након правоснажне одлуке кривичног суда.

Члан 35. Устава: Право на рехабилитацију и накнаду штете

Ко је без основа или незаконито лишен слободе, притворен или осуђен за кажњиво дело има право на рехабилитацију, накнаду штете од Републике Србије и друга права утврђена законом.

Свако има право на накнаду материјалне или нематеријалне штете коју му незаконитим или неправилним радом проузрокује државни орган, ималац јавног овлашћења, орган аутономне покрајине или орган јединице локалне самоуправе.

Закон одређује услове под којима оштећени има право да захтева накнаду штете непосредно од лица које је штету проузроковало.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-7487/2013 од 16. јуна 2016. године⁴⁴²

- ▶ Право на накнаду штете због неосноване осуде; правно дејство одлуке Уставног суда по уставној жалби
- ▶ Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на накнаду штете из члана 35. став 1. Устава

Према ставу ЕСЉП, задатак тога суда није да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те да, у принципу, ЕСЉП неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитрарне или очигледно неосноване.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против пресуде Основног суда у Пријепољу и пресуде Апелационог суда у Крагујевцу којима је одбијен као неоснован тужбени захтев подносиоца и других тужилаца ради накнаде штете због

⁴⁴² „Службени гласник РС”, број 76/16.

неосноване осуде, која је поништена у поступку по уставној жалби. Према наводима подносиоца, оспореним пресудама му је, поред осталог, повређено право на накнаду штете из члана 35. став 2. Устава, јер су судови своје правно становиште засновали на томе да уставна жалба није ванредни правни лек у кривичном поступку, те нема услова за накнаду штете због неосноване осуде у смислу одредбе 556. став 1. ЗКП⁴⁴³.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореним пресудама подносиоцу повређено право на накнаду штете из члана 35. став 1. Устава, будући да је оценио да је уставноправно неприхватљиво становиште парничних судова да подносиоцу не припада накнада на нематеријалну штету јер није претходно, у смислу одредбе члана 89. став 3. Закона о Уставном суду, поставио захтев за накнаду штете уз уставну жалбу. Уставни суд је поништио пресуду Апелационог суда у Крагујевцу и одредио да тај суд донесе нову одлуку о жалби подносиоца.

Разматрајући наводе уставне жалбе, Уставни суд је нагласио да је правилну примену меродавног права надлежан да цени виши суд у законом прописаном поступку контроле законитости одлука нижестепених судова. Уставни суд није надлежан да оцењује правилност чињеничних и правних закључака редовних судова, осим у случају када је примена меродавног материјалног и/или процесног права била очигледно произвољна, односно арбитрерна на штету подносиоца уставне жалбе, што може довести до повреде Уставом зајемченог права на правично суђење. Према ставу ЕСЉП, задатак тога суда није да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те да, у принципу, ЕСЉП неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитрарне или очигледно неосноване (*Khamidov protiv Русије*⁴⁴⁴).

Уставни суд је такође истакао да у тренутку нормирања права на накнаду штете услед неосноване осуде, у смислу одредбе члана 556. став 1. ЗКП из 2001. године, уставна жалба још није била уведена у правни систем Републике Србије, те је самим тим постојао легални (законски) основ и легитимно оправдање за рестриктивно тумачење према коме се накнада штете због неосноване осуде може досудити једино ако је до тога дошло као последица коришћења ванредних правних средстава у кривичном поступку. Међутим, Уставом од 2006. године у правни систем Републике Србије уведена је уставна жалба, а Законом о Уставном суду је прописан поступак по уставној жалби. Одредбом члана 89. став 2. наведеног закона је прописано да се може поништити појединачни акт (нпр. правоснажна судска одлука), као мера за отклањање штетних последица учињене повреде одређеног уставног права. Значи, и у поступку по уставној жалби може да се „касира“ правоснажна осуђујућа кривична пресуда (баш као и у поступку по ванредним правним средствима), и да се у поновном поступку поводом извршења одлуке Уставног суда донесе ослобађајућа, односно одбијајућа пресуда. Уставни суд

443 Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ”, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09 и 76/10).

444 *Khamidov protiv Русије*, ст. 170.

је указао и на то да уставна жалба није ванредно правно средство, као што је то наведено, али да је она много више од ванредног правног средства у кривичном поступку, јер и одлуке по ванредном правном средству у кривичном поступку могу бити предмет уставне жалбе, а самим тим и поништене од стране Уставног суда. Додатно је истакнуто да основна правна последица поништаја правноснажне одлуке редовног суда, у свим поступцима, јесте поштовање и примена стандарда повређеног Уставом зајемченог права у поновном поступку поводом извршења одлуке Уставног суда, а ако је „касирана“ осуђујућа правноснажна кривична пресуда, па је у поступку извршења одлуке Уставног суда пред кривичним судом донета ослобађајућа, односно одбијајућа пресуда, правна последица поништења јесте постојање и института неосноване осуде.

Одлучујући у конкретном предмету, Уставни суд је оценио да је правно становиште парничних судова да подносиоцу није припадала накнада штете због неосноване осуде, јер уставна жалба није ванредно правно средство у смислу одредбе 556. став 1. ЗКП, крајње рестриктивно и формалистичко и у контексту наведених правних чињеница не постоји више легитимни основ за овакво тумачење, а што укупно има за последицу да је овакво правно становиште и уставноправно неприхватљиво.

Правно становиште редовних судова исказано у оспореним пресудама истовремено је негирало и пуно дејство одредбе члана 89. став 2. Закона о Уставном суду, која је по својој природи *sui generis* одредба и чије се правно дејство, по сили закона, протеже не само на кривични поступак, већ и на парнични, управни, прекршајни и на све друге поступке у којима се одлучује о правима и обавезама учесника у поступку.

Негирање постојања неосноване осуде у овој правној ситуацији значило би директно негирање пуног дејства одредбе члана 89. став 2. Закона о Уставном суду на кривични поступак и селективно бирање правних последица поништења из наведене законске одредбе.

Уставни суд је оценио да је уставноправно неприхватљиво становиште парничних судова да подносиоцу уставне жалбе није припадала накнада на нематеријалну штету јер није претходно, у смислу одредбе члана 89. став 3. Закона о Уставном суду, поставио захтев за накнаду штете уз уставну жалбу. У оспореним парничним пресудама се није правила разлика између накнаде штете која је акцесорни захтев у поступку по уставној жалби – један од модалитета правичног задовољења због утврђене повреде уставног права и оригиналног уставног права на накнаду штете из члана 35. став 1. Устава.

Члан 36. Устава: Право на једнаку заштиту права и на правно средство

Јемчи се једнака заштита права пред судовима и другим државним органима, имаоцима јавних овлашћења и органима аутономне покрајине и јединица локалне самоуправе.

Свако има право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Члан 36. став 1. Устава – право на једнаку заштиту права

Уж-2886/2010 од 04. октобра 2012. године⁴⁴⁵

- ▶ Право на једнаку заштиту права пред судовима
- ▶ Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава

Иако су дозвољена одређена одступања у тумачењу као природно својствена сваком правосудном систему, заснованом на мрежи првостепених и жалбених судова овлашћених да суде у области своје надлежности, противречна тумачења која проистичу из исте судске надлежности и недоследно пресуђивање о захтевима многих лица у идентичним ситуацијама и њихово институционално нерешавање, доводи до стања сталне несигурности, што заузврат има смањење поверења јавности у правосуђе, при чему је то поверење једна од основних компоненти државе засноване на владавини права.

⁴⁴⁵ „Службени гласник РС“, број 103/12. Уставни суд је заузео идентичне ставове и у одлуци Уж-5179/2010 у којој је усвојио уставну жалбу, која се такође односила на повреду права на једнаку заштиту из члана 36. ст. 1. Устава у вези са исплатом ратних дневница.

Подносиоци су изјавили уставну жалбу против пресуде Вишег суда у Нишу и пресуде Општинског суда у Нишу којима је одбијен њихов тужбени захтев против тужене Републике Србије – Министарства одбране, којим је тражено да се тужена обавезе да им на име дуга за неисплаћене ратне дневнице у 1999. години исплати износе ближе наведене у оспореној пресуди, са законском затезном каматом почев од 21. јуна 1999. године. Према наводима из уставне жалбе оспореним актима повређено је право подносиоца на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на једнаку заштиту права пред судовима из члана 36. став 1. Устава, као и право на једнакост пред Уставом и законом из члана 21. Устава, будући да су судови у Републици Србији поступали на различите начине поводом истоветних тужби ратних војних резервиста, тако што су у неким споровима усвајали тужбени захтев, а у неким одбијали тужбени захтев или одбацивали тужбе због апсолутне ненадлежности суда.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцима повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава, будући да је оценио да су судови последње инстанце поводом исте чињеничне и правне ситуације доносили различите одлуке, што је створило правну несигурност код подносиоца. У преосталом делу уставну жалбу је одбацио.

Увидом у достављене правоснажне пресуде Другог општинског суда у Београду, које су потврђене пресудама Окружног суда у Београду, Уставни суд је утврдио да је њима „усвојен захтев тужилаца за исплату накнаде за неисплаћене ратне дневнице на име учешћа у рату за време НАТО агресије 1999. године, односно да је њима на супротан начин одлучено о тужбеном захтеву који је био истоветан са тужбеним захтевом подносиоца уставне жалбе.“⁴⁴⁶.

По становишту Уставног суда, судови последње инстанце су доношењем различитих одлука о основаности тужбених захтева који су се заснивали на идентичном чињеничном стању и истом спорном правном питању, подносиоца чији је тужбени захтев одбијен довели у битно различит положај од онога у коме су били тужиоци чији је истоврсни тужбени захтев постављен према истом туженом усвојен. Како су другостепени судови, као судови последње инстанце у предметним парничним поступцима, доносили различите одлуке у идентичној чињеничној и правној ситуацији, Уставни суд је становишта да је таква пракса супротна принципу правне сигурности, као саставном делу права на правично суђење и праву на једнаку правну заштиту пред судовима (*Santos Pinto против Португалије*⁴⁴⁷ и *Beian против Румуније*⁴⁴⁸).

У погледу решења Окружног суда у Београду, којима су потврђена првостепена решења Другог општинског суда у Београду којима се суд огласио апсолутно ненадлежним за поступање у споровима исте врсте као спор поводом кога су донете оспорене пресуде и тужбу одбацио, Уставни суд указује да овакве судске одлуке представљају израз крајње неуједначене судске праксе поводом одређених спорова, али да се у конкретном случају њима подносилац доводи у битно другачији, али не и слабији положај, будући да је оспореним пресудама мериторно одлучено о његовом тужбеном захтеву. По оце-

446 Одлука Уставног суда Уж-2886/2010, од 4. октобра 2012. године.

447 *Santos Pinto против Португалије*.

448 *Beian против Румуније*.

ни Уставног суда, став и оцена надлежног суда у овим случајевима су били засновани на уставноправно прихватљивој примени и тумачењу меродавног материјалног права на утврђено чињенично стање, те се у конкретном случају није могло говорити о неправичној примени материјалноправних прописа на штету подносиоца уставне жалбе. Међутим, сама чињеница да су судови последње инстанце поводом исте чињеничне и правне ситуације доносили различите одлуке створила је правну несигурност код подносиоца уставне жалбе, те је та околност, сама по себи, представљала довољан разлог да се утврди постојање повреде права на правично суђење.

б) Члан 36. став 2. Устава – право на правно средство

Уж-1338/2008 од 11. новембра 2010. године⁴⁴⁹

- **Право на правно средство; временско важење закона**
- **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава**

Окончањем парничног поступка се не остварује увек потпуна правна заштита субјективних права, јер ако се тужени не понаша на начин на који је обавезан правоснажном осуђујућом пресудом, тужилац нема овлашћење да се намири путем самопомоћи. Намирење се тада одвија кроз судски извршни поступак.

Специфичност извршног поступка се огледа у томе што он нема за циљ мериторно решење спора, већ се извршни поступак редовно води пошто је спор на ауторитативан и коначан начин већ решен и пошто је дужник већ обавезан на одређено понашање. Одлуке које доноси суд у поступку извршења правоснажне пресуде нужно се не односе на ново и посебно одређивање грађанских права и обавеза, у поређењу са поступком који је претходно извршном поступку и одлуком која је резултат тог поступка.

Подносиоци су изјавили уставну жалбу против решења Општинског суда у Лозници и решења Округног суда у Шапцу, којим су одбијене као неосноване жалбе подносилаца изјављене против првостепеног решења којим су намирена потраживања извршних поверилаца по правоснажним и извршним решењима. Према наводима подносилаца, који су имали својство заложних поверилаца, спореним актима им је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и члана 6. став 1. Европске конвенције, као и „право на делотворан правни лек“ из члана 36. став 2. Устава и члана 13. Европске конвенције, будући да нису ни делимично успели да намире своја потраживања према извршном дужнику, јер судови нису поштовали законом утврђен редослед намирења поверилаца, нити су правилно применили одредбе о временском важењу Закона о извршном поступку – примењујући у конкретном случају одредбе новог Закона о извршном поступку (ЗИП)⁴⁵⁰, а не претходно важећег Закона⁴⁵¹.

449 „Службени гласник РС“, број 1/11.

450 Закон о извршном поступку („Службени гласник РС“, број 125/04).

451 Закон о извршном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 28/00, 73/00 и 71/01).

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцима повређено право на правично суђење, из члана 32. став 1. Устава и право на правно средство из члана 36. став 2. Устава, будући да је констатовао да је погрешан став судова у вези с временским важењем закона имао за последицу настаanak правне несигурности у извршном поступку. Уставни суд је поништио решење Окружног суда у Шапцу и наложио Основном суду у Лозници да одлучи о жалби (приговору) подносилаца.

Уставни суд је у спроведеном поступку по уставној жалби, као претходно, разматрао питање да ли решење суда којим се намирују повериоци у току извршног поступка представља појединачни акт који може бити оспорен у поступку заштите Уставом зајемчених права. С тим у вези, Уставни суд је указао на то да се окончањем парничног поступка не остварује увек потпуна правна заштита субјективних права, јер ако се тужени не понаша на начин на који је обавезан правоснажном кондемпнаторном пресудом, тужилац нема овлашћење да се намири путем самопомоћи. Намирење се тада одвија кроз судски извршни поступак. Специфичност извршног поступка се огледа у томе што он нема за циљ мериторно решење спора, већ се извршни поступак редовно води пошто је спор на ауторитативан и коначан начин већ решен и пошто је дужник већ обавезан на одређено понашање. Уставни суд је указао и на праксу Европске комисије за људска права, која је одлучујући о примењивости гаранција садржаних у праву на правично суђење из члана 6. став 1. Европске конвенције, закључила да се одлуке које доноси суд у поступку извршења правоснажне пресуде нужно не односе на ново и посебно одређивање грађанских права и обавеза, у поређењу са поступком који је претходио извршном поступку и одлуком која је резултат тог поступка (*Anton Dornbach против Савезне Републике Немачке*⁴⁵²). На таквом становишту је и Уставни суд (Уж-87/2007⁴⁵³). Ипак, у извршном поступку може доћи до неспровођења или одговлачења извршења правоснажних судских одлука из разлога који немају основ у законским прописима и у таквој правној ситуацији подносиоцу уставне жалбе се мора пружити заштита зајемчена Уставом (*Freilinger and Others против Аустрије*⁴⁵⁴). Полазећи од наведеног, Уставни суд је стао на становиште да и решењем којим се намирују повериоци у току извршног поступка могу бити повређена или ускраћена права зајемчена Уставом, те да такав акт може бити предмет одлучивања у поступку по уставној жалби. У противном био би обесмишљен и парнични поступак који му је претходио, управо због тога што је циљ извршног поступка уподобљавање фактичког стања са правним, које је утврђено у правоснажно окончаном парничном поступку.

У конкретном случају, последица примене погрешног закона огледала се и у крајњем исходу извршног поступка. Наиме, одредбама чл. 163. и 164. ЗИП из 2000. године, те чл. 140. и 141. новог ЗИП, био је утврђен поступак првенственог намирења и редослед намирења осталих потраживања у поступку извршења продајом непокретности. Различита регулатива два закона се, поред осталог, односи и на обим исплате потраживања доприноса за социјално осигурање. Наиме, ЗИП из 2000. године је прописивао да се намирују потра-

452 *Anton Dornbach против Савезне Републике Немачке*, представка број 11258/84, од 7. јула 1986. године.

453 Одлука Уставног суда Уж-87/2007 од 17. децембра 2009. године.

454 *Freilinger и други против Аустрије*, представка број 4533/02, од 9. фебруара 2006. године.

живања доприноса за социјално осигурање доспела за последњу годину, док у новом ЗИП такво временско ограничење није било прописано. Последица наведеног је то да су одређени повериоци, међу којима и подносиоци, доведени у позицију да њихова потраживања нису могла бити намирена, управо због обима намирења доспелих потраживања доприноса за социјално осигурање која се намирују пре њихових потраживања.

Поред тога, ЗИП из 2000. године, као закон на основу кога је требало да буду донета оспорена решења, је прописивао и да о приговору против решења одлучује веће тројице судија истог суда, док је новим ЗИП била предвиђена жалба као правни лек, о којој одлучује виши суд у већу састављеном од троје судија. Чињеница да је Окружни суд у Шапцу одлучивао у другом степену уместо трочланог већа Општинског суда у Лозници, говори да о правном леку против првостепеног решења није одлучивао стварно надлежан суд, што је, по оцени Уставног суда, било довољно да се утврди повреда Уставом зајемчених права на правично суђење и на правно средство.

Имајући у виду све изнето, Уставни суд је констатовао да је у судском поступку било неопходно отклонити сваку неизвесност у погледу тога по ком ће се процесном закону поступак водити. То је морало бити јасно сваком учеснику у поступку, било у тренутку покретања поступка, било у тренутку ступања на снагу, односно примене новог процесног закона донетог за време трајања поступка. Погрешан став судова у вези с временским важењем закона имао је за последицу настанак правне несигурности у извршном поступку, узрокујући тиме и повреду Уставом гарантованог права на правично суђење и права на правно средство.

Уж-4985/2012 од 12. децембра 2013. године⁴⁵⁵

- ▶ **Право на правно средство; делотворност правног средства; вишеструко враћање предмета на поновно одлучивање**
- ▶ **Одлука о усвајању; кривично право; повреда права на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. став 2. Устава**

Правом на правно средство се сваком јемчи право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву, обавези или на законом заснованом интересу.

Приликом одлучивања о жалби против решења којим се према неком лицу одређује или продужава мера притвора, није довољно да одлука буде формално донета, већ је неопходно да се мериторно одлучи и отклони свака неизвесност у погледу основаности притварања неког лица.

Право на делотворан правни лек добија на самосталности, тако да се о његовој повреди може говорити и када одлука о правном леку није донета у разумном року. Поред тога, једна од основних одлика делотворног правног лека јесте суштинско испитивање наведене повреде права и могућност отклањања последица.

⁴⁵⁵ „Службени гласник РС”, број 23/14.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против решења Апелационог суда у Београду – Посебно одељење, којим је као неоснована одбијена његова жалба изјављена против решења којим му је продужен притвор. Према наводи-ма подносиоца, оспореним решењем му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на једнаку заштиту права и на прав-но средство из члана 32. став 1. и члана 36. Устава, будући да је одлучујући о жалбама бранилаца подносиоца, Апелациони суд у Београду у више својих одлука првостепене одлуке укидао, „налажући да се испитају такве одлуке и закључци првостепеног суда“, да би оспореним решењем жалба бранилаца била одбијена и побијано решење потврђено, с тим што је другостепени суд приликом доношења означене одлуке имао у виду да је подносиоцу одређе-но јемство.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на правно средство из члана 36. став 2. Устава.

Уставни суд је, пре свега, констатовао да се правом на правно средство сва-ком јемчи право на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се одлучује о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу. Наведено право гарантује сваком лицу да, са једне стране, тражи преиспи-тивање законитости првостепене одлуке, као и да се, са друге стране, одлу-чи о законитости првостепене одлуке у примереном року. Када је у питању одлучивање о жалби против решења о одређивању и продужењу притвора, који представља посебно осетљиву меру ограничења једног од основних људских права зајемчених Уставом – права на слободу, Уставни суд је нагла-сио да се овај захтев хитности у смислу делотворности правног средства, нарочито очекује. Приликом одлучивања о жалби против решења којим се према неком лицу одређује или продужава мера притвора, није довољно да у смислу одредбе члана 36. став 2. Устава одлука буде формално донета, већ је неопходно да се мериторно одлучи и отклони свака неизвесност у погле-ду основаности притварања неког лица. Сагласно добро устаљеној пракси ЕСЉП, право на делотворан правни лек има се признати свакоме ко тврди да су повређена његова људска права и основне слободе (*Klass и други против Немачке*⁴⁵⁶), као и да право на делотворан правни лек добија на самостално-сти, тако да се о његовој повреди може говорити и када одлука о правном леку није донета у разумном року (*Kormacheva против Русије*⁴⁵⁷). Поред тога, једна од основних одлика делотворног правног лека јесте суштинско испи-тивање наведене повреде права и могућност отклањања последица (*Leander против Шведске*⁴⁵⁸).

Имајући у виду изложене принципе, Уставни суд је утврдио да је оспорено решење Апелационог суда у Београду – Посебно одељење у формалном смислу донето у поступку спроведеном у складу са законом и из законом предвиђеног разлога. Међутим, за правилно сагледавање делотворности жалбе против решења о продужењу притвора коју је изјавио бранилац ок-

456 *Klass и други против Немачке*, ст. 64.

457 *Kormacheva против Русије*, представка број 53084/99 од 29. јануара 2004. године, ст. 64.

458 *Leander против Шведске*, представка број 9248/81 од 26. марта 1987. године, ст. 77.

ривљеног, овде пуномоћник подносиоца, неопходно је било имати у виду да је Апелациони суд у Београду, пре него што је донео оспорено решење, четири пута уважио жалбе бранилаца изјављене против решења о продужењу притвора. У образложењу сваке од наведених одлука којима је враћен предмет на поновно одлучивање Вишем суду у Београду, стајало је да првостепени суд није поступио по датим налозима, да разлози у вези с одлучним чињеницама нису наведени или су у знатној мери нејасни, а да у погледу околности које указују на опасност од бекства окривљеног тај суд није дао никакве разлоге. Вишеструко укидање првостепених решења о продужењу притвора и доношење нових, а у суштини потпуно истих – преписаних решења од стране суда првог степена, без поступања по примедбама другостепеног суда, указује, према схватању Уставног суда, на озбиљан недостатак у судском систему (*Wierciszewska против Пољске*⁴⁵⁹). Овај недостатак је утолико озбиљнији будући да је у конкретном случају реч о притворском предмету у којем се нарочито инсистира на хитности у поступању.

Уставни суд је истакао да је Апелациони суд у Београду након усвајања жалбе имао могућност да, сагласно одредби члана 467. став 3. ЗКП, преиначи побијано решење, а не само да га укине и врати ствар на поновно одлучивање. Уз то, специфичност наведене законске одредбе је у томе што другостепени суд након уважавања жалбе и укидања решења предмет враћа на поновно одлучивање само по потреби. Реч је, у суштини, о поништењу (стављању ван снаге) побијаног решења, до чега може да дође у случају када жалбени суд сматра да уопште није било потребно, односно да није било законског основа за доношење решења, а да након тога није потребно да суд првог степена доноси друго решење. Према оцени Уставног суда, управо је на тај начин требало да поступи Апелациони суд у Београду када је (четврти пут заредом) укинуо решење Вишег суда у Београду о продужењу притвора, иако је имао сазнање (што несумњиво произлази из образложења другостепеног решења) да је другим решењем Вишег суда у Београду одређено јемство за подносиоца, те је, након полагања јемства, према подносиоцу уставне жалбе притвор већ укинут и исти је пуштен на слободу.

Овакво поступање Апелационог суда у Београду је имало за последицу да је Виши суд у Београду решењем према подносиоцу ретроактивно продужио притвор, иако је већ претходно донео решење којим је подносиоцу укинуо притвор и одредио да се исти има одмах пустити на слободу. Решење којим је подносиоцу притвор формално продужен, иако тада више није егзистирао, образложено је у основи на исти начин као и сва претходна решења Вишег суда у Београду која су била укинута. Међутим, у овом случају је Апелациони суд у Београду у образложењу свог уставном жалбом оспореног решења, одбио жалбе одбране и истакао да је „првостепени суд у образложењу побијаног решења дао јасне, исцрпне и уверљиве разлоге за своје закључивање да стоје разлози из члана 211. став 1. тачка 1) ЗКП/2011 за продужење притвора“, а што је потпуно супротно свему што је исти суд наводио када је укидао претходна решења о продужењу притвора подносиоцу.

⁴⁵⁹ *Wierciszewska против Пољске*, представка број 41431/98, од 25. новембар 2003. године, ст. 46.

Уж-9346/2012 од 07. маја 2015. године⁴⁶⁰

- ▶ **Право на правично суђење; право на правно средство; искључење произвољности у поступању; предвидљивост примене правила; решење о извршењу; ускраћивање законског права на изјављивање приговора против одлуке о законској затезној камати**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава**

Није задатак ЕСЉП да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те, у принципу, ЕСЉП неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитрарне или очигледно неосноване.

Правичност суђења остварује се кроз искључење произвољности у поступању и одлучивању од стране редовних судова, што подразумева обавезу тих судова да се придржавају утврђених процесних правила током поступка, што странкама у поступку омогућава да своје понашање ускладе са постојећим процесним правилима, у ком случају на њиховој страни постоји и легитимно очекивање да се на њихов случај та постојећа, предвидљива правила заиста и примене.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против радње Првог основног суда у Београду, решења и дописа овог суда, којим је усвојен њен предлог за извршење, али је извршни судија претходно хемијском оловком прецртао затезну камату тражену у предлогу за извршење. Према наводима подносиоце, оспореном радњом јој је повређено начело забране дискриминације из члана 21. Устава, право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је оспореном радњом, неодлучивањем о свим захтевима (о законској затезној камати) из предлога за извршење, решењем о извршењу, повређено право на правично суђење и право на правно средство из члана 32. став 1. и члана 36. став 2. Устава, а у преосталом делу уставна жалба је одбачена. Уставни суд је Првом основном суду у Београду наложио да донесе допунско решење којим би се одлучило о законској затезној камати траженој у предлогу за извршење.

Приликом разматрања уставне жалбе, Уставни суд је истакао да није надлежан да оцењује правилност чињеничних и правних закључака редовних судова, осим у случају када је примена меродавног материјалног и/или процесног права била очигледно произвољна, односно арбитрарна на штету

⁴⁶⁰ „Службени гласник РС”, број 51/15.

подносиоца уставне жалбе, што може довести до повреде Уставом зајемченог права на правично суђење. Стога је Уставни суд, у одређеним ситуацијама надлежан да цени повреду права из члана 32. став 1. Устава и са становишта примене материјалног, односно процесног права. На овакав закључак упућује и став ЕСЉП (*mutatis mutandis*, *Khamidov против Русије*⁴⁶¹), у коме је тај суд констатовао да није његов задатак да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те да, у принципу, ЕСЉП неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитрарне или очигледно неосноване.

Уставни суд је истакао да је од изузетне важности став ЕСЉП да се правичност суђења остварује кроз искључење произвољности у поступању и одлучивању од стране редовних судова, што подразумева обавезу тих судова да се придржавају утврђених процесних правила током поступка (*Sotiris u Nikos Koutras Attee против Грчке*⁴⁶²). Овај став је према оцини Уставног суда од изузетне важности, јер странкама у поступку омогућава да своје понашање ускладе са постојећим процесним правилима, у ком случају на њиховој страни постоји и легитимно очекивање да се на њихов случај та постојећа, предвидљива правила заиста и примене.

Како је у конкретном случају истакао Уставни суд, према устаљеној и дуготрајној судској пракси, решење којим се усваја предлог за извршење у целини представља у суштини поднети предлог за извршење са печатом суда на коме се констатује да се одређује предложено извршење. Сходно томе, извршни суд није имао било какво процесно овлашћење да самоиницијативно прецрта законску затезну камату у поднетом предлогу за извршење, чиме је створио несклад између поднетог предлога за извршење и решења о извршењу, а што несумњиво представља разлог за утврђење повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава. Уставни суд је оценио да је оваквим (не)поступањем извршног суда подносиатељки повређено и право на образложену судску одлуку, које није изричито гарантовано чланом 32. став 1. Устава, али представља саставни део права на правично суђење.

С обзиром да је извршни суд формалноправно усвојио предлог подносиатељке за извршење у целини, подносиатељка по самом закону није могла да поднесе приговор против оспореног решења о извршењу, иако је извршни суд суштински одбио њен предлог за извршење у делу који се односи на законску затезну камату. Како извршни суд није на законом прописани начин одлучио о траженој законској затезној камати, Уставни суд је оценио да је подносиатељки ускраћено законско право да изјави приговор судском већу против одлуке о законској затезној камати, што је довело до повреде права подносиатељке на правно средство из члана 36. став 2. Устава, а све укупно до повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

461 *Khamidov против Русије*, ст. 170.

462 *Sotiris u Nikos Koutras Attee против Грчке*, представка број 39442/98, од 16. новембра 2000. године, ст. 20.

Уж-2458/2015 од 08. децембра 2016. године⁴⁶³

- ▶ **Право на правно средство; допуштеност уставне жалбе *ratione materiae*; рачунање рока за изјављивање предлога за понављање поступка**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правно средство из члана 36. став 2. Устава**

У поступку који се води по предлогу за понављање парничног поступка морају бити обезбеђена права странке да, у случају када су за то испуњени прописани услови, о његовом предлогу мериторно одлучи надлежни суд. Уставна жалба којом се указује на повреду ових гаранција по предлогу за понављање поступка, није аутоматски недопуштена.

Почетак рока за изјављивање предлога за понављање поступка, као законом предвиђеног правног средства које представља право парничне странке, је потребно рачунати управо од дана достављања судске одлуке странци, која одлука тек од тада производи дејство према странци, а не од дана њеног доношења. У противном, постојала би могућност да прописани рок за подношење предлога за понављање поступка истекне пре достављања правоснажног решења странци.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду којим је правоснажно одбачен као неблаговремен његов предлог за понављање правоснажно окончаног поступка вођеног ради утврђења сметања државине. Према наводима подносиоца, оспореним решењем му је услед неправилне примене одредаба процесног права од стране Вишег суда у Београду повређено право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на правно средство из члана 36. став 2. Устава, јер му је ускраћено право да надлежни суд мериторно одлучи о његовом предлогу за понављање поступка, док је у преосталом делу уставну жалбу одбацио. Уставни суд је поништио решење Вишег суда у Београду и одредио да исти суд поново одлучи о жалби подносиоца.

По оцени Уставног суда, наводима уставне жалбе се пре свега, указује на повреду права на правично суђење зајемченог чланом 32. став 1. Устава, иако се подносилац на њега није изричито позвао у уставној жалби, а из ове повреде је могла произаћи и повреда права на правно средство из члана 36. став 2. Устава.

Упућујући на исти став Европске комисије за људска права и ЕСЉП, Уставни суд је указао да је уставна жалба истакнута због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, *ratione materiae*, неспојива са садржином

⁴⁶³ „Службени гласник РС“, број 3/17.

судских одлука којима је одбачен или одбијен предлог за понављање парничног поступка, јер се таквим одлукама само утврђује да ли постоје процесни услови за понављање поступка, док је о правима и обавезама подносиоца предлога одлучено у правоснажно окончаном поступку чије се понављање тражи (*X. против Аустрије*⁴⁶⁴ и *Rudan против Хрватске*⁴⁶⁵).

Међутим, Уставни суд је био на становишту да и у поступку који се води по предлогу за понављање парничног поступка морају бити обезбеђена права подносиоца да, у случају када су за то испуњени прописани услови, о његовом предлогу мериторно одлучи надлежни суд. Стога, уставна жалба којом се указује на повреду ових гаранција права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава у поступку по предлогу за понављање поступка, као што је то случај у конкретној уставној жалби, према ставу Уставног суда, није недопуштена.

По оцени Уставног суда, почетак рока за изјављивање предлога за понављање поступка, као законом предвиђеног правног средства које представља право парничне странке, потребно је рачунати управо од дана достављања судске одлуке странци, која одлука тек од тада производи дејство према странци, а не од дана њеног доношења. У противном, постојала би могућност да прописани рок за подношење предлога за понављање поступка истекне пре достављања правоснажног решења странци, па би, у конкретном случају, према правном ставу парничних судова, подносиоцу уставне жалбе након достављања другостепеног решења остао на располагању рок од само четири дана за подношење предлога за понављање поступка.

Ценећи наводе уставне жалбе којима се указује на неправилно утврђивање рока за подношење предлога за понављање поступка, Уставни суд је нашао да су ови наводи уставноправно прихватљиви. Чланом 454. ЗПП је прописано да је понављање правоснажно окончаног поступка због сметања државине дозвољено у року од 30 дана од правоснажности решења о сметању државине. Виши суд у Београду је у оспореном решењу, као и претходно првостепени суд, пошао од тога да као дан правоснажности треба сматрати дан када је донесено другостепено решење којим је окончан парнични поступак. Међутим, по оцени Уставног суда, ово се није могло сматрати уставноправно прихватљивом применом меродавног процесног права. Полазећи од наведеног, Уставни суд је нашао да је оспореним решењем Вишег суда у Београду повређено право подносиоца уставне жалбе на правно средство из члана 36. став 2. Устава на које се позива у уставној жалби, јер му је ускраћено право да надлежни суд мериторно одлучи о његовом предлогу за понављање поступка. На другачију оцену Уставног суда није имала утицаја ни околност да је Суд наводе уставне жалбе о пристрасности судије – председника већа које је донело оспорено решење оценио као уставноправно неутемељене.

464 *X. против Аустрије*, представка број 7761/77 од 8. маја 1978. године.

465 *Rudan против Хрватске*, представка број 45943/99 од 13. септембра 2001. године.

Члан 39. Устава: Слобода кретања

Свако има право да се слободно креће и настањује у Републици Србији, да је напусти и да се у њу врати.

Слобода кретања и настањивања и право да се напусти Република Србија могу се ограничити законом, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, заштите јавног реда и мира, спречавања ширења заразних болести или одбране Републике Србије.

Улазак странаца у Републику Србију и боравак у њој уређује се законом. Странац може бити протеран само на основу одлуке надлежног органа, у законом предвиђеном поступку и ако му је обезбеђено право жалбе и то само тамо где му не прети прогон због његове расе, пола, вере, националне припадности, држављанства, припадности одређеној друштвеној групи, политичког мишљења или где му не прети озбиљно кршење права зајемчених овим уставом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-1167/2011 од 29. маја 2014. године⁴⁶⁶

- ▶ Слобода кретања; ограничење слободе кретања; тест пропорционалности
- ▶ Одлука о одбијању; кривично право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, ни повреда начела забране дискриминације из члана 21. став 1. и 2. Устава, као ни повреда права на ограничење слободе кретања из члана 39. став 2. Устава

Приликом оцене да ли је дошло до повреде права на слободу кретања мора се испитати: 1) да ли је било ограничења слободе кретања; 2) да ли је ограничење било изричито прописано законом и која је његова сврха; 3) да ли је ограничење пропорционално циљу који се жели постићи у демократском друштву.

⁴⁶⁶ „Службени гласник РС”, број 72/14.

Задатак редовних судова је да, ценећи околности сваког конкретног случаја, успоставе равнотежу између тих супротстављених права, или да, уколико дају превагу једном праву над другим, своју одлуку детаљно образложе, посебно водећи рачуна о значају, садржини и границама тих права, односно да обезбеде да свако ограничење буде оправдано и сразмерно.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Вишег суда у Београду – Посебно одељење, којом је одбијена жалба подносиоца против решења Окружног суда у Београду – Посебно одељење, којим је према подносиоцу изречена мера забране напуштања боравишта и наложено му је да се сваког 1. у месецу, почев од 1. новембра 2008. године, у времену од 7,00 до 10,00 часова јавља Министарству унутрашњих послова – Дирекцији полиције – Полицијској управи Ниш. Према наводима подносиоца, држављанина Бугарске, оспореним решењем су му повређена права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, начело забране дискриминације из члана 21. став 1. и 2. Устава, као и право на слободу кретања из члана 39. став 2. Устава, будући да му је било онемогућено да се слободно креће „макар на територији Републике Србије“, јер мера забране напуштања боравишта „неоправдано дуго траје“ и „судови нису утврдили стварни захтев и јавни интерес“.

Уставни суд је у целини одбио уставну жалбу као неосновану и утврдио да није било повреде права на ограничење слободе кретања из члана 39. став 2. Устава, јер је констатовао да је ограничење слободе кретања подносиоца било сразмерно, односно да је успостављена правична равнотежа између општер интереса за несметано вођење кривичног поступка и права подносиоца.

Полазећи и од устаљене праксе ЕСЉП (*Miazdzyk против Пољске*⁴⁶⁷), Уставни суд је сматрао да се приликом оцене да ли је дошло до повреде права на слободу кретања мора испитати: 1) да ли је било ограничења слободе кретања; 2) да ли је ограничење било изричито прописано законом и која је његова сврха; 3) да ли је ограничење пропорционално циљу који се жели постићи у демократском друштву. Уставни суд је нагласио да, како би ово ограничење било у складу са одредбом члана 39. став 2. Устава, оно мора бити прописано (и у складу са) законом, а у циљу несметаног вођења кривичног поступка и мора бити „неопходно у демократском друштву“ (*Raimondo против Италије*⁴⁶⁸). Уставни суд је указао и на то да је ЕСЉП у низу случајева у којима је ограничење слободе кретања подносиоцима представки трајало неколико година, а узимајући у обзир и друге околности сваког појединачног случаја, утврдио да наведено ограничење није било несразмерно (*Bulea против Румуније*⁴⁶⁹, *Fedorov и Fedorova против Русије*⁴⁷⁰ и *Antonenkov и други против Украјине*⁴⁷¹).

467 *Miazdzyk против Пољске*, представка број 23592/07 од 24. јануара 2012. године, ст. 29. до 41.

468 *Raimondo против Италије*, представка број 12954/87, од 22. фебруара 1994, ст. 39.

469 *Bulea против Румуније*, представка број 27804/10, од 3. децембра 2013. године, ст. 61.

470 *Fedorov и Fedorova против Русије*, представка број 31008/02, од 13. октобра 2005. године, ст. 42 до 47.

471 *Antonenkov и други против Украјине*, представка број 14183/02, од 22. новембра 2005. године, ст. 62. до 67.

Уставни суд је нагласио да је у ситуацији када постоје два или више супротстављених права или интереса, чије уживање је гарантовано Уставом, задатак редовних судова је да, ценећи околности сваког конкретног случаја, успоставе равнотежу између тих супротстављених права, или да, уколико дају превагу једном праву над другим, своју одлуку детаљно образложе, посебно водећи рачуна о значају, садржини и границама тих права, односно да обезбеде да свако ограничење буде оправдано и сразмерно.

Применом горе наведеног на конкретни случај, Уставни суд је констатовао да је неспорно да је до ограничења слободе кретања дошло, као и да се ограничење слободе кретања подносиоца у конкретном случају састојало у забрани напуштања боравишта и обавези да се сваког првог у месецу јавља надлежним полицијским органима. Оцењујући испуњеност другог услова, Уставни суд је утврдио да је ограничење (доношење мере о забрани напуштања боравишта према подносиоцу уставне жалбе) било прописано ЗКП (члан 136.)⁴⁷² и да је сврха продужења наведене мере била несметано вођење кривичног поступка, односно обезбеђење присуства подносиоца у кривичном поступку који се против њега водио, како то и стоји у образложењу оспорених решења редовног суда. Сходно томе, Уставни суд је сматрао да је ограничење слободе кретања подносиоца тежило легитимном циљу утврђеном одредбом члана 39. став 2. Устава, тј. вођењу кривичног поступка. Приликом испитивања трећег услова, Уставни суд је констатовао да је према подносиоцу уставне жалбе, до дана подношења уставне жалбе мера забране напуштања боравишта трајала две године и три месеца од дана када му је одређена решењем истражног судије Окружног суда у Београду, односно укупно три године, два месеца и десет дана, када му је укинута решењем Вишег суда у Београду – Посебно одељење.

Уставни суд је сматрао да се трајање наведене мере, само по себи, не може узети као једини основ за утврђивање да ли је постигнута равнотежа између општег интереса у несметаном вођењу кривичног поступка и личног интереса подносиоца да у потпуности ужива слободу кретања. Мера забране напуштања боравишта је према подносиоцу одређена и продужавана из разлога што је подносилац држављанин Републике Бугарске, који је боравио у Нишу, док је његова породица живела у Бугарској, и указао да је за одређивање ове мере постојао само један разлог, који је остајао непромењен, те је стога и образложење продужења мере остало непромењено. Наведена мера је према подносиоцу оспореним решењем правоснажно продужена у кривичном поступку који се против њега и других лица водио пред Посебним одељењем Вишег суда у Београду, и то због више кривичних дела, међу којима су злочиначко удруживање и злоупотреба службеног положаја, што неспорно указује на чињеничну и правну сложеност предмета који је у време подношења уставне жалбе био у фази главног претреса и који је у тренутку одлучивања још увек био у току. Из утврђеног чињеничног стања је произлазило да је у циљу остваривања редовне комуникације подносиоца са породицом у Републици Бугарској и одржавања пословних односа у Републици Ср-

⁴⁷² Законик о кривичном поступку („Службени лист СРЈ”, бр. 70/01 и 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09 и 76/10).

бији, подносиоцу сваки пут када је захтевао, Виши суд у Београду – Посебно одељење дозвољавао привремено напуштање места боравка. Из одговора Вишег суда у Београду је произлазило да је кривични поступак против подносиоца и других лица био и даље у току, а да је према подносиоцу укинута мера забране напуштања боравишта. Имајући у виду све наведено, Уставни суд је сматрао да је ограничење слободе кретања подносиоца уставне жалбе из члана 39. став 2. Устава било сразмерно, односно да је успостављена правична равнотежа између општег интереса за несметано вођење кривичног поступка и права подносиоца уставне жалбе.

Уж-1438/2018 од 06. децембра 2018. године⁴⁷³

- Слобода кретања; ограничење слободе кретања; тест пропорционалности
- Одлука о одбијању; кривично право; није утврђена повреда права на слободу кретања из члана 39. Устава

Приликом оцене да ли је дошло до повреде права на слободу кретања мора се испитати: 1) да ли је било ограничења слободе кретања; 2) да ли је ограничење било изричито прописано законом и која је његова сврха; 3) да ли је ограничење пропорционално циљу који се жели постићи у демократском друштву.

Задатак редовних судова је да, ценећи околности сваког конкретног случаја, успоставе равнотежу између тих супротстављених права, или да, уколико дају превагу једном праву над другим, своју одлуку детаљно образложе, посебно водећи рачуна о значају, садржини и границама тих права, односно да обезбеде да свако ограничење буде оправдано и сразмерно.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Апелационог суда у Београду – Посебно одељење и решења Вишег суда у Београду – Посебно одељење, којима му је правоснажно продужена мера забране напуштања боравишта уз привремено одузимање путне исправе за још три месеца. Према наводима подносиоца, оспореним решењима му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава и право на слободу кретања из члана 39. ст. 1. и 2. Устава, будући да „нити један разлог за даље трајање мере обезбеђења присуства окривљеног у виду напуштања боравишта уз одузимање путне исправе не постоји“ и да јасно произлази да не постоји пропорционалност између циља који се жели постићи и ограничења права на слободу кретања.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану и утврдио да није било повреде права на ограничење слободе кретања из члана 39. Устава, уз кон-

⁴⁷³ „Службени гласник РС“, број 7/19.

статацију да образложење решења Апелационог суда у Београду – Посебно одељење не задовољава стандарде који произлазе из члана 32. став 1. Устава Републике Србије, услед чега се не може оценити ни питање основаности повреде права на слободу кретања из члана 39. Устава Републике Србије.

Уставни суд је и у овом уставноправном предмету применио исте стандарде и устаљену праксу ЕСЉП као и у предмету Уж-1167/2011⁴⁷⁴.

У конкретном предмету Уставни суд је констатовао да је, до дана подношења уставне жалбе мера забране напуштања боравишта уз привремено одузимање путне исправе трајала једну годину и скоро два месеца до када је наредбом председника већа Вишег суда у Београду – Посебно одељење пуштен на слободу након што је том суду достављен доказ о положеном јемству, а по решењу истог суда којим је јемство одређено и по коме је такође одређено да ће се мера забране напуштања стана уз примену електронског надзора према подносиоцу заменити блажом мером, мером забране напуштања боравишта уз обавезу јављања Полицијској станици 3. и мером одузимања путне исправе. Уставни суд је указао да се ограничење слободе кретања подносиоца у конкретном случају састојало у забрани напуштања боравишта – територије Републике Србије уз привремено одузимање путне исправе; наведена мера према подносиоцу је одређена, те оспореним решењима продужена, након што је према подносиоцу била на снази мера притвора, а потом и мера забране напуштања стана уз примену електронског надзора, те да је првобитно уз меру забране напуштања боравишта подносиоцу било наложено да се јавља Полицијској станици 3. Уставни суд је указао да су окривљеном, сагласно одредби члана 10. став 1. ЗКП, могле бити ограничене слободе и права пре доношења правоснажне одлуке о изрицању кривичне санкције. Наиме, сваки окривљени је, по логици ствари, у великој мери ограничен у слободи кретања, будући да има дужност не само да се одазива сваком позиву суда, већ и да суд обавести о сваком свом поступку, свакој промени адресе или боравишта и намери да промени адресу или боравиште. Мера забране напуштања боравишта уз привремено одузимање путне исправе је само нешто преко тога, у смислу да се постигне већи степен контроле. Уставни суд је сматрао да подносилац није био апсолутно лишен слободе кретања, имајући у виду да уколико је имао потребу да путује у иностранство, суд је могао одредити да му се врати путна исправа. Коначно, наведена мера је према подносиоцу уставне жалбе оспореним решењима правоснажно продужена у кривичном поступку који се против њега и других лица водио пред Посебним одељењем Вишег суда у Београду, и то због више кривичних дела, што је неспорно указивало на чињеничну и правну сложеност предмета који је у време подношења уставне жалбе био у фази главног претреса, а који је у поновном поступку за поједина дела још увек у био току тренутку одлучивања.

474 Одлука Уставног суда Уж-1167/2011, од 29. маја 2014. године, „Службени гласник РС”, број 72/14.

Уж-6300/2017 од 05. марта 2020. године⁴⁷⁵

- Слобода кретања; ограничење слободе кретања; тест пропорционалности
- Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на слободу кретања из члана 39. став 1. и 2. Устава

Задатак судова је да, ценећи околности сваког конкретног случаја, успоставе равнотежу између тих супротстављених права, или да, уколико дају превагу једном праву над другим, своју одлуку детаљно образложе, посебно водећи рачуна о значају, садржини и границама тих права, односно да обезбеде да свако ограничење буде оправдано и сразмерно.

Ограничење може бити оправдано у датом случају само ако постоје јасни показатељи истинског јавног интереса који превазилазе право појединца на слободу кретања.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против решења Вишег суда у Зрењанину, којим је одбијена жалба подносиоца и потврђено решење за продужење хитних мера – привременог удаљења подносиоца, из стана и привремене забране контактирања и прилажења жртви насиља З. В. из Зрењанина на период од 30 дана под претњом прекршајног гоњења. Према наводима подносиоца оспореним решењем му је повређено право на слободу кретања из члана 39. ст. 1. и 2. Устава, имајући у виду да је кривична пријава против њега одбачена и да се против њега није више водио кривични поступак.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да подносиоцу уставне жалбе није било повређено право на слободу кретања из члана 39. став 1. и 2. Устава, будући да је оценио да је ограничење слободе кретања подносиоца било оправдано и сразмерно, односно да је успостављена правична равнотежа између општег интереса, у конкретном случају заштита жртве насиља у породици и права подносиоца уставне жалбе.

Уставни суд је указао да је питање заштите од насиља у породици регулисано различитим механизмима законске заштите, с обзиром на посебан значај заштите коју породица на основу Устава ужива, те да се примарна заштита од насиља у породици пружа кроз грађанскоправну заштиту, а да је кривичноправна заштита супсидијарног карактера, посебно због природе односа у браку и породици који спадају у приватну сферу појединаца, па се и кривично право ограничава само на оне случајеве у којима друге врсте заштите нису довољне (ИУз-16/2013⁴⁷⁶ и ИУз-18/2019⁴⁷⁷).

⁴⁷⁵ „Службени гласник РС”, број 79/20.

⁴⁷⁶ Закључак Уставног суда ИУз-16/2013 од 12. децембра 2013. године.

⁴⁷⁷ Закључак Уставног суда ИУз-18/2019 од 23. септембра 2019. године.

Оцена да ли је дошло до повреде права на слободу кретања се мора темељити на чињеницама сваког конкретног случаја, полазећи од следећих општих принципа: 1) да ли је било ограничења слободе кретања; 2) да ли је ограничење било изричито прописано законом и која је његова сврха; 3) да ли је ограничење пропорционално циљу који се жели постићи у демократском друштву (*Miażdzyk против Пољске*⁴⁷⁸). У ситуацији када постоје два или више супротстављених права или интереса, чије уживање је гарантовано Уставом, задатак судова је да, ценећи околности сваког конкретног случаја, успоставе равнотежу између тих супротстављених права, или да, уколико дају превагу једном праву над другим, своју одлуку детаљно образложе, посебно водећи рачуна о значају, садржини и границама тих права, односно да обезбеде да свако ограничење буде оправдано и сразмерно. Ограничење може бити оправдано у датом случају само ако постоје јасни показатељи истинског јавног интереса који превазилазе право појединца на слободу кретања (*Hajibeyli против Азербејџана*⁴⁷⁹).

Оцењујући испуњеност првог наведеног услова, Уставни суд је констатовао да је било неспорно да је до ограничења слободе кретања дошло, будући да подносилац оспорава решење којим су му правоснажно продужене мере привременог удаљења од куће и привремене забране контактирања и прилагања супрузи. Испитујући испуњеност другог услова, Уставни суд је сматрао да је ограничење слободе кретања подносиоца уставне жалбе тежило легитимном циљу утврђеном одредбом члана 2. став 3. Протокола 4 уз Конвенцију, тј. заштити права и слобода других. Наиме, насиље у породици угрожава остваривање основних људских права члана породице – жртве породичног насиља (*Battista против Италије*⁴⁸⁰). Оспореним актом подносиоцу су продужене изречене хитне мере у грађанском поступку које имају за циљ спречавање лица које врши насиље да понови акт насилничког понашања и ове мере изречене су без обзира и независно од вођеног кривичног поступка, који је обустављен одбацивањем кривичне пријаве против подносиоца уставне жалбе. Приликом испитивања трећег услова, Уставни суд је оцењивао да ли је овакво ограничење слободе кретања подносиоца заиста било и неопходно и сразмерно легитимном циљу. Уставни суд је указао да су наведене мере према подносиоцу уставне жалбе одређене, те оспореним решењем продужене у ограниченом трајању од 30 дана, након што је суд после вредновања ризика установио непосредну опасност од насиља у породици, те закључио да ће изреченим мерама обезбедити заштиту од породичног насиља, а тиме обезбедити и остваривање права на достојанство и слободан развој личности, те неповредивост физичког и психичког интегритета жртве насиља. Имајући у виду све наведено, Уставни суд је сматрао да је ограничење слободе кретања подносиоца било оправдано и сразмерно, односно да је успостављена правична равнотежа између општег интереса, што свакако јесте била заштита жртве насиља у породици, и права подносиоца уставне жалбе.

478 *Miażdzyk против Пољске*, ст. 29. до 41.

479 *Hajibeyli против Азербејџана*, представка број 16528/05 од 10. јула 2007. године, ст. 63.

480 *Battista против Италије*, представка број 43978/09, од 2. децембра 2014. године, ст. 40.

Уж-1823/2017 од 29. децембра 2020. године⁴⁸¹

- ▶ Слобода кретања; ограничење слободе кретања; забрана колективног протеривања тражиоца азила; забрана нечовечног поступања
- ▶ Одлука о усвајању; управно право; повреда права на слободу и безбедност из члана 27. став 3. Устава у вези са чланом 29. став 1. Устава и права на слободу кретања/забрану протеривања из члана 39. став 3. Устава у вези са чланом 25. Устава

Између физичке слободе појединца (права на слободу) и његовог права на слободу кретања треба правити разлику. Приликом утврђивања да ли је појединац лишен слободе, треба узети у обзир низ критеријума, као што су врста, трајање, ефекти и начин спровођења мере. Између лишења слободе и ограничења слободе кретања постоји само разлика у степену или интензитету, а не и у природи и суштини мере.

Колективно протеривање треба схватити као меру којом се странци као група приморавају да напусте земљу, осим онда када је таква мера предузета после разумног и објективног испитивања конкретног случаја сваког појединачног странца из те групе и на основу таквог разумног и објективног испитивања, као и да „чињеница да је извешан број странаца предмет сличних одлука сама по себи не наводи на закључак да је извршено колективно протеривање, уколико је сваком од тих лица пружена могућност да на појединачној основи изнесе надлежним органима аргументе против свог протеривања“. То међутим, не значи да тамо где је спроведено разумно и објективно испитивање конкретног случаја сваког појединца „позадина извршења налога за протеривање више нема никакву улогу у одлучивању о томе да ли је поштован или није поштован члан 4. Протокола 4 уз Европску конвенцију.

Када је реч о обиму примене члана 4. Протокола 4 уз Конвенцију, странци на које се односи забрана „колективног протеривања“ нису само они који законито борава на територији једне државе, већ и „сви они који немају стварно право на држављанство одређене државе, без обзира на то да ли само пролазе преко њене територије или су ту настањени или им се ту налази боравиште, без обзира на то да ли су избеглице или су у земљу ушли на сопствену иницијативу, или су апатриди, или можда имају неко друго држављанство“.

У односу на протеривање тражиоца азила, у случају премештања у трећу посредну земљу без мериторног одлучивања о захтеву за добијање азила, дужност је државе која намерава да премести тражиоце азила да детаљно размотри да ли у случају одбијања давања азила постоји реални ризик да у трећој држави не добије адекватан поступак за добијање азила који би га заштитио од протеривања.

Државе имају јасно утемељено право да контролишу улазак, боравак и протеривање странаца са своје територије.

⁴⁸¹ „Службени гласник РС“, број 6/21.

Сваки од облика злостављања мора достићи минимални степен тежине, односно патње и окрутности поступања, те се ови облици међусобно разликују по интензитету нанете патње и бола, као и намери да се патња и бол проузрокују са одређеним циљем, најчешће ради добијања обавештења, признања или кажњавања; код мучења је неопходно постојање намере да се нанесу физичке и душевне патње и бол високог интензитета, са одређеним циљем, док код нечовечног поступања или кажњавања није неопходно нити одлучујуће постојање овакве намере.

Када је реч о понижавајућем поступању или кажњавању, за овај облик злостављања потребно је постојање циља да се одређено лице понизи, те је реч о поступању које код жртве ствара осећај страха, душевног бола и инфериорности.

Подносиоци, сви држављани Исламске Републике Авганистан, су поднели уставну жалбу против радњи Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Станица граничне полиције Градина и радњи Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Управа граничне полиције – Служба за границу – Регионални центар граничне полиције према Бугарској, јер су им повређени право на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава, право на слободу и безбедност из члана 27. Устава, поступање са лицем лишеним слободе из члана 28. Устава, допунска права у случају лишења слободе без одлуке суда из члана 29. став 1. Устава, право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. став 2. Устава и забрана протеривања и из члана 39. став 3. Устава. Подносиоци су истакли и повреду права из чл. 3, 5. и 13. Европске конвенције и члана 4. Протокола број 4. уз Конвенцију.

Подносиоци су, између осталог, навели да их је у раним јутарњим часовима 3. фебруара 2017. године (00:15) патрола Станице граничне полиције Градина у сарадњи са припадницима Жандармерије и Војске Републике Србије, на магистралном путу за Димитровград, лишила слободе; да им је након довођења у просторије граничне полиције Градина, око 2:00 часа, обезбеђен превозилац за фарси језик и да су им полицијски службеници узели личне податке, дактилоскопирали их и фотографисали и податке унели у полицијску базу; да им је након утврђивања идентита уручен образац права доведених и задржаних лица, као и решења о задржавању, након чега су смештени у подрумске просторије за задржавање у услове који су нечовечни и понижавајући, где су провели нешто мање од 12 сати, без могућности да ангажују адвоката, а затим, уз захтеве за покретање прекршајног поступка транспортовани до Прекршајног суда у Пироту. Прекршајни поступак је против подносилаца окончан доношењем решења о обустављању прекршајног поступка, те су подносиоцима издате потврде о израженој намери за тражење азила 3. фебруара 2017. године око 22.30 сати. И поред одлуке о обустављању поступка Прекршајног суда у Пироту и након што је поступак за добијање азила покренут подношењем формалног обрасца о изражавању намере за добијање азила (који у тренутку протеривања није окончан), подносиоци су радњама полицијских службеника протерани на територију Републике Бугарске, што је било праћено и одузимањем докумената која су им претходно издата (потврде о израженој вољи да траже азил).

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да су подносиоцима радњама Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Станица граничне полиције Градина повређена права на слободу и безбедност из члана 27. став 3. Устава у вези са чланом 29. став 1. Устава, будући да је утврдио да подносиоцима од часа њиховог лишења слободе није пружена адекватна стручна правна помоћ, односно нису им биле обезбеђене услуге адвоката, како у периоду након лишења слободе, а пре покретања прекршајног поступка, тако ни у току прекршајног поступка који је вођен против њих, док је у односу на истакнуту повреду права из чл. 25 . и 28. Устава уставна жалба одбачена.

Такође, Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да су подносиоцима радњама Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Управа граничне полиције – Служба за границу – Регионални центар граничне полиције према Бугарској повређена права на слободу кретања и забрану протеривања из члана 39. став 3. Устава у вези са чланом 25. Устава, с обзиром на чињеницу да су подносиоци, покренувши поступак за добијање азила добили заштиту Републике Србије, али су радњама полиције остали без заштите правног поретка, а да претходно сваком од тих лица није пружена могућност да на појединачној основи изнесе надлежним органима аргументе против свог протеривања. Уставни суд је у овом делу одбио уставну жалбу у вези с повредом права на слободу и безбедност из члана 27. став 1. Устава, док је у преосталом делу уставну жалбу одбацио.

Уставни суд је подносиоцима утврдио право на накнаду нематеријалне штете, сваком у износу од по 1.000 евра.

Образлажући повреду права на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава и члана 3. Европске конвенције, „услед нехуманих и понижавајућих услова у подрумској просторији за полицијско задржавање у Станици граничне полиције Градина“, подносиоци су навели: да су након што су били лишени слободе од стране полицијских службеника Станице граничне полиције Градина у 00:15 и након што им је утврђен идентитет (2:15), смештени у подрумске просторије Станице граничне полиције Градина где су боравили нешто краће од 12 часова. Истакли су да су током тог борава били подвргнути нечовечном и понижавајућем поступању, које се огледа у томе што је 25 особа, од којих је деветоро било малолетно, а неки су имали мање од 5 година, да је подрумска просторија била површине не веће од 25м², без кревета и столица, нити било којег другог намештаја, осим једне клупе. Подносиоци су навели да је хигијена у тој просторији била веома лоша; да су по поду била прострта прљава ћебад; да су зидови били оронули и влажни, под бетонски, а прозори дотрајали; да је просторија била хладна, без грејног тела и без санитарног чвора, због чега су подносиоци били приморани да врше нужду у самој просторији. У уставној жалби је наведено да су се, због наведеног, подносиоци налазили у константном стању страха, понижености и унижености. Повреду права из члана 28. Устава подносиоци су образложили идентичним наводима, указујући да се боравак у наведеној просторији за задржавање у Станици граничне полиције Градина може окарактерисати као нечовечно и понижавајуће поступање супротно преемпторним нормама међународног права (*jus cogens*).

Образлажући повреду права на неповредивост физичког и психичког интегритета из члана 25. Устава и члана 3. Европске конвенције, „услед начина на који су боравили у згради Прекршајног суда у Пироту 3. фебруара 2017. године од 14.30 сати све док нису транспортовани до „зелене границе“, подносиоци су навели да су након исцрпљујућег преласка границе из Бугарске у Србију, боравка у просторијама за полицијско задржавање Станице граничне полиције Градина, затим били приморани да од 14.30 до 22.00 часова бораве у холу Прекршајног суда у Пироту чекајући да се свима окончају прекршајни поступци, мислећи да ће бити транспортовани у статусу тражиоца азила у прихватни центар Дивљана где би могли да се одморе, окрепе и намире потребе деце која су месецима уназад пролазила кроз најтрауматичнија искуства. Уместо тога, они су били „натрпани у једну марицу“ и након сат и по времена вожње истерани из комбија на „зеленој граници“ са Бугарском, где им је наређено да напусте комби, те су уз погрдне речи и неколико удараца рукама и ногама остављени у шуми на температури од -2 степена, одакле су следећег јутра кренули ка граду Софији. У уставној жалби је наведено да се овакво поступање може једино окарактерисати као поступање којим су подносиоцима намерно, у трајању од готово 24 сата, наносени тешки болови и патње, који су код њих изазивали осећање страха, понижености и унижености, као и осећање безнађа и неизвесности, које се кумулативно једино могу окарактерисати као нечовечно и понижавајуће поступање.

У односу на повреду права забране протеривања из члана 39. став 3. Устава, подносиоци су посебно истакли да су, након што је Прекршајни суд у Пироту донео решење о обустави прекршајног поступка против њих, уместо да буду одведени до прихватног центра Дивљана, полицијским возилом одведени дубоко у шуму на непознату локацију у близини границе са Бугарском, те да им је након што су им одузете све ствари на основу којих се могло закључити да су боравили на територији Србије (потврде о израженој вољи да траже азил, пресуде прекршајног суда и др.) наређено да се врате у Бугарску преко такозване „зелене линије“. На наведени начин неидентификовани полицајци и припадници Војске Републике Србије су прекршили прописе Републике Србије, као и одлуке Прекршајног суда којима је било наложено да се подносиоцима омогући приступ поступку азила, те су на описани начин спровели забрањено колективно протеривање. При томе, подносиоци су били ускраћени да у редовној правној процедури оспоравају деловање снага безбедности, те је јасно да им је повређено и право на ефикасан и делотворан правни лек из члана 36. став 2. Устава у вези са чланом 39. став 3. Устава. У уставној жалби је наведено да су по протеривању подносиоци боравили у Бугарској седам дана на улицама Софије или у хостелима уз помоћ новца који су им давале хуманитарне организације или кријумчари.

Уставни суд је у спроведеном поступку, из навода уставне жалбе, достављене документације надлежних државних органа и извештаја UNHCR – представништва за Србију, утврдио да су за одлучивање у овој уставноправној ствари биле од значаја (1) чињенице и околности које се односе на задржавање подносилаца у Станици граничне полиције Градина 3. фебруара 2017. године; (2) чињенице и околности које се односе на спровођење прекршајног поступка против подносилаца пред Прекршајним судом у Пироту и (3) чиње-

нице и околности које се односе на поступање представника надлежних државних органа у ноћи између 3. и 4. фебруара 2017. године супротно налогу Прекршајног суда у Пироту.

- 1) У односу на чињенице и околности које се односе на задржавање подносилаца у Станици граничне полиције Градина 3. фебруара 2017. године, Уставни суд је утврдио да су полицијски службеници Станице граничне полиције Градина пресрели и зауставили возила у којима су се налазила лица која су ван граничног прелаза прешла државну границу из Републике Бугарске на територију Републике Србије; да су након извршеног увиђаја од стране Полицијске станице у Димитровграду подносиоци доведени до просторија Регионалног центра (Градина); да је у односу на подносиоце („ирегуларне мигранте“) извршен преглед у службеним просторијама полиције, извршено њихово дактилоскопирање и фотографисање и утврђивање њиховог идентитета, након чега су полицијски службеници, уз координацију са Основним јавним тужиоцем у Пироту и судијом Прекршајног суда у Пироту, против подносилаца поднели прекршајне пријаве и затим их превезли у просторије Прекршајног суда у Пироту, ради спровођења прекршајног поступка против њих.

У одговору на наводе уставне жалбе, Министарство унутрашњих послова је навело да су све мере предузимане уз сагласност Штаба команде заједничких снага за обезбеђење државне границе; да је о свему био обавештен Регионални центар граничне полиције према Бугарској те да је мигрантима у току те ноћи, у сарадњи са Данским саветом за избеглице, достављена храна од стране Прихватног центра у Димитровграду, а у току преподнева достављена им је адекватна одећа и обућа од стране представника UNHCR. Даље су навели да су, након обустављања прекршајног поступка, подносиоцима издате потврде о израженој намери да се тражи азил, те су сва лица пуштена. У допуни одговора Министарства унутрашњих послова, а на захтев Уставног суда, између осталог, наведено је да полицијски службеници Станице граничне полиције Градина, 3. фебруара 2017. године, према шесторо деце нису примењивали полицијска овлашћења, мере и радње; да малолетна лица приликом поступања полицијских службеника ни у ком тренутку нису раздвајана од својих родитеља или старатеља; да су обезбеђење и превоз миграната вршени службеним возилима од стране заједничких снага за обезбеђење државне границе. Такође је наведено да је према једном лицу издато решење о задржавању, да није поседовало лична документа на основу којих би се могао утврдити идентитет тог лица, а из разлога што је затечено у вршењу прекршаја и што се није одмах могло привести у суд, а постојали су основи сумње да ће побећи или опасност да ће непосредно наставити вршење прекршаја, овлашћени полицијски службеници су то лице задржали. Решење о задржавању садржавало је поуку о правном леку Прекршајном суду у Пироту у року од четири сата од пријема решења, који је био дужан да о жалби одлучи у року

од четири сата од пријама жалбе. Решење о задржавању именованој је уручено 3. фебруара 2017. године у 2.15 сата, те је констатовано да је задржавање трајало до 4. фебруара 2017. године, без ознаке сата.

Уставни суд је имао увида и у извештај о посети Регионалном центру граничне полиције према Бугарској Заштитника грађана Републике Србије од 24. фебруара 2017. године. У извештају је наведено да је посета обављена ненајављено 9. фебруара 2017. године; да је из разговора са службеним лицима утврђено да Регионални центар граничне полиције према Бугарској нема просторије за задржавање и да не задржава мигранте, а да у случају покретања прекршајног и других поступака, у ситуацијама када се догоде ноћу, мигранти бораве у трпезарији Регионалног центра граничне полиције према Бугарској, неколико сати, до спровођења прекршајном судији или до окончања утврђивања идентитета и других процедура, као и да се у дворишту Регионалног центра налази „контејнер“ који је планиран да се користи за боравак рањивих група миграната (жене и деца), који још увек није у функцији. У извештају је наведено да је тим Националног механизма за превенцију тортуре током обиласка зграде утврдио да у наведеном Регионалном центру постоји посебна просторија у коју се смештају мигранти, у којој су раширена прљава ћебад и остаци хране, новац бугарске валуте, као и заборављене личне ствари, из чега је тим Националног механизма за превенцију тортуре закључио да у тој просторији бораве мигранти одређено време, и поред тога што просторија нема мокри чвор, доступност пијаће воде ни адекватно грејање. Даље је наведено да се комуникација са затеченим странцима обавља усменим путем, на енглеском језику, са неким из групе ко говори тај језик; да се повремено користе услуге преводиоца које им обезбеђују БЦЉП и Међународна организација за миграције; да није поступљено по препоруци Националног механизма за превенцију тортуре да се обезбеди образац о правима преведен на арапски, фарси, урду и пашту језик, који би полицијски службеници уручивали мигрантима, односно тражиоцима азила и којим би их обавестили о правној ситуацији у којој се налазе и правима која имају.

- 2) У односу на чињенице и околности које се односе на спровођење прекршајног поступка против подносилаца пред Прекршајним судом у Пироту, Уставни суд је утврдио да је прекршајни поступак против подносилаца обустављен имајући у виду њихову изражену намеру да траже азил; да је решењем о обустављању поступка Станици граничне полиције Градина, Регионални центар према Републици Бугарској наложено да, између осталог, омогући овлашћеном лицу надлежног Комесаријата за избеглице Републике Србије преузимање вођења поступка против лица која су изразила намеру да затраже азил у Србији, јер се ради о избеглицама са ратног подручја Авганистана, да им се обезбеди смештај и да се поступи у складу са Законом о азилу који забрањује протеривање или враћање против воље лица које је изразило намеру да затражи азил, као избеглица

са ратног подручја, као и да стоји сумња да су наведена лица жртве трговине људима, због чега не могу бити процесуирани. Свима је у поступку претходног испитивања било омогућено да своју одбрану изнесу у присуству преводиоца за пашту и фарси дијалект, а потом и преко преводиоца професора којој је дијалект преведен на енглески, да изврши превод на српски језик.

- 3) У односу на чињенице и околности које се односе на поступање представника надлежних државних органа у ноћи између 3. и 4. фебруара 2017. године супротно налогу Прекршајног суда у Пироту, Уставни суд је утврдио да су подносиоци изразили намеру да траже азил у Републици Србији и да су на основу потврде о израженој намери имали право боравка у Републици Србији, те су били у обавези да се у року од 72 сата јаве надлежном центру за азил. Из допуне одговора Министарства унутрашњих послова од 1. априла 2020. године, Уставни суд је, између осталог, утврдио да су се лица до уручивања потврда о израженој намери да траже азил у Републици Србији налазила у просторијама Прекршајног суда где је вршено њихово обезбеђење, а затим су, након издавања потврда, у присуству преводиоца упућена да се јаве у прихватни центар, чиме је престало ангажовање полицијских службеника Станице граничне полиције Градина у процесуирању групе ирегуларних миграната и лица нису никоме предавана. У допуни одговора је такође наведено да са враћањем лица преко граничне линије Станица граничне полиције Градина није упозната и не располаже таквим податком.

У одговору UNHCR – Представништво за Србију од 3. новембра 2020. године наведено је да UNHCR у Републици Србији није у позицији да потврди да су подносиоци поднели пријаву за азил у Бугарској, али да је UNHCR обавештен о наводном протеривању 25 тражилаца азила из Исламске Републике Авганистан у Републику Бугарску 3. фебруара 2017. године, упркос одлуци Прекршајног суда у Пироту у којој је граничној полицији наложено да се поменуће особе пребаце у прихватни центар Дивљан, а што произлази из јавног извештаја Канцеларије UNHCR у Србији за месец фебруар 2017. године.

У оцени основаности навода уставне жалбе о повреди права на слободу из члана 27. став 1. Устава, Уставни суд је најпре нагласио да је право на слободу једно од основних личних права које јемчи Устав, да се под правом на слободу подразумева физичка слобода појединца и гарантује заштита у погледу свих врста лишења слободе. У смислу наведеног, Уставни суд је указао да између физичке слободе појединца (права на слободу) и његовог права на слободу кретања из члана 39. Устава, треба правити разлику (*Lavents против Летоније*⁴⁸²). Приликом утврђивања да ли је појединац лишен слободе, треба узети у обзир низ критеријума, као што су врста, трајање, ефекти и начин спровођења мере (*Ilias and Ahmed против Мађарске*⁴⁸³). Између лишења

482 *Lavents против Летоније*, став 62.

483 *Ilias and Ahmed против Мађарске*, представка број 47287/15, од 21. новембра 2019. године, став 212.

слободе и ограничења слободе (кретања), сагласно пракси ЕСЉП, постоји само разлика у степену или интензитету, а не и у природи и суштини мере (*Guzzardi против Италије*⁴⁸⁴ и *Атиур против Француске*⁴⁸⁵). Уставни суд је даље констатовао да је лишење слободе допуштено само из разлога и у поступку који су предвиђени законом, која гаранција има за циљ да осигура да нико не буде произвољно лишен слободе. Из одредаба Устава произлази да је неопходно кумулативно постојање два услова да би лишење слободе било законито: прво, да лишење слободе мора бити засновано на разлозима предвиђеним законом, и друго, да се лице лишава слободе у складу са законом прописаним поступком.

Из свих наведених и утврђених околности конкретног случаја, Уставни суд је утврдио да нису основани наводи подносилаца да је њихово лишење слободе било незаконито и арбитарно. У околностима конкретног случаја, Уставни суд је указао и на то да на законитост иницијалног лишења слободе подносилаца уставне жалбе није утицала чињеница да је прекршајни поступак против њих касније обустављен, с обзиром на то да су полицијски службеници Станице граничне полиције Градина спровели поступак лишења слободе подносилаца у складу са Законом о прекршајима и Законом о полицији, јер су у време лишења слободе и доношења решења о задржавању постојали законом прописани разлози који су оправдавали одређивање одговарајућих мера ограничења права на слободу из члана 27. став 1. Устава и члана 5. став 1. Европске конвенције. Стога је Уставни суд нашао да оспореним радњама није повређено Уставом зајемчено право подносилаца уставне жалбе из члана 27. став 1. Устава, те је у овом делу одбио уставну жалбу као неосновану.

У оцени навода уставне жалбе о повреди права на слободу из члана 27. ст. 2. и 3, члана 29. став 1. и члана 36. став 2. Устава, које су подносиоци заснивали на тврдњи да им током трајања лишења слободе није било омогућено да ангажују браниоца који би им помогао у оспоравању основаности лишења слободе и оптужби које су им биле стављене на терет, нити им је било омогућено да уз помоћ правно компетентне особе за „међународно избегличко право и међународно право људских права“ изнесу разлоге због којих су напустили земљу порекла и Републику Бугарску, Уставни суд је утврдио да подносиоцима од часа њиховог лишења слободе није била пружена адекватна стручна правна помоћ, с обзиром на то да из достављене документације и одговора Управе граничне полиције од 10. октобра 2019. године произлази да подносиоцима, као лицима лишеним слободе без одлуке суда, нису биле обезбеђене услуге адвоката, како у периоду након лишења слободе, а пре покретања прекршајног поступка, тако ни у току прекршајног поступка који је вођен против њих. Уставни суд је, такође, утврдио да су подносиоцима уредно уручена решења о задржавању са поуком о правном леку у току ноћи 3. фебруара 2017. године, у присуству преводиоца за фарси језик, али да подносиоцима није била омогућена стручна правна помоћ од стране адвоката, с обзиром на то да они као избеглице нису имали свог браниоца нити им је био постављен бранилац по службеној дужности, што је проузроковало ускраћи-

484 *Guzzardi против Италије*, став 92.

485 *Атиур против Француске*, представка број, од 25. јуна 1996. године, Извештај о пресудама и одлукама 1996-III, страна 848, став 42.

вање права да покрену жалбени поступак у којем би суд хитно испитао законитост њиховог лишења слободе. Имајући у виду наведено, Уставни суд је утврдио да су оспореним радњама Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Станица граничне полиције Градина од 3. фебруара 2017. године подносиоцима повређена права из члана 27. став 3. у вези са чланом 29. став 1. Устава Републике Србије, те је у овом делу усвојио уставну жалбу.

У оцени навода уставне жалбе о повреди права на слободу из чл. 25. и 28. Устава, Уставни суд је утврдио да су подносиоци наведену повреду базирали на три конкретне околности: прво, што су за време трајања задржавања у Станици граничне полиције Градина 3. фебруара 2017. године били смештени у неадекватној подрумској просторији полицијске станице, у условима које су описали као нечовечне; друго, што су након довођења пред Прекршајни суд у Пироту били смештени у холу суда чекајући да се заврше сви прекршајни поступци претходно заказани за тај дан и треће, што уместо да након обуставе прекршајног поступка буду смештени у прихватни центар, као тражиоци азила, полицијски службеници Станице граничне полиције Градина су их избацили из полицијског возила усред ноћи, у шуми, у зимским временским условима, одузевши им сва документа која су им претходно издата (потврде о израженој вољи да траже азил) и наредили им да преко тзв. „зелене линије“ напусте Републику Србију и врате се у Републику Бугарску.

Уставни суд је најпре констатовао да право на неповредивост психичког и физичког интегритета, гарантовано чланом 25. Устава, представља апсолутно право (*jus cogens*) и да када је реч о његовом материјалноправном аспекту, ово право представља једну од основних вредности демократског друштва. Европска конвенција у члану 3. апсолутно забрањује мучење и нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, без обзира на понашање жртве, те сходно члану 15. став 2. Европске конвенције од забране мучења нема одступања ни у случају ванредног стања које угрожава живот нације (*Irska protiv Уједињеног Краљевства*⁴⁸⁶). Уставни суд је даље констатовао да је одредбама члана 28. Устава зајемчено право лица лишеног слободе да се према њему мора поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности, да је забрањено свако насиље према лицу лишеном слободе и да је забрањено изнуђивање исказа.

Наведена уставна јемства се у односу на представнике државних органа огледају првенствено у обавези да се уздрже од радњи којима се повређује психички и физички интегритет лица које се налази у притвору или на издржавању казне затвора, односно да се уздрже од излагања тог лица мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, чиме се осигурава поштовање материјалног аспекта права из члана 25. Устава.

⁴⁸⁶ *Irska protiv Уједињеног Краљевства*, став 163. Полазећи од тога да јемства из чл. 25. и 28. Устава представљају основне вредности демократског друштва, да Устав одредбама члана 25. апсолутно забрањује мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање, а да је у основи понижавајућег поступања повреда људског достојанства заштићеног одредбама 28. Устава, Уставни суд је повреду права из чл. 25. и 28. Устава ценио у односу на истакнуту повреду права на неповредивост психичког и физичког интегритета, гарантованог одредбама члана 25. Устава.

Што се тиче навода подносилаца о нехуманим условима у којима су боравили за време задржавања у подрумској просторији Станице граничне полиције Градина, 3. фебруара 2017. године, Уставни суд је указао на пресуду ЕСЉП у предмету *Muršić против Хрватске*⁴⁸⁷ у којој се детаљно анализирају стандарди Комитета за превенцију мучења у погледу „животног простора по затворенику у затворским установама“, као и став Међународног комитета Црвеног крста, који прави разлику између општих смештајних захтева и смештајних захтева у изванредним ситуацијама, као што су политичке кризе, природне катастрофе, пожар, немири, здравствена криза у којој се велики број затвореника мора одвојити од других, или догађаји који захтевају премештај затвореника из затвора који је оштећен у други затвор.

С обзиром на то, Уставни суд је у околностима конкретног случаја узео у обзир изузетне околности смештања у просторије већег броја лица услед мигрантске кризе и неочекивано повећаног прилива лица на територију Републике Србије, која су потпадала под посебан правни режим, потом трајање боравка подносилаца у Станици граничне полиције Градина, као и предузете мере да се подносиоцима, и поред лоших смештајних капацитета, обезбеде услови у којима њихова патња, која је проузрокована догађањима који су претходили њиховом уласку на територију Републике Србије, не би била увећана. Боравак подносилаца уставне жалбе у просторијама Станице граничне полиције 3. фебруара 2017. године трајао је непуних 12 сати, за које време је извршен преглед тих лица, те је извршено дактилоскопирање, фотографисање и утврђивање њиховог идентитета. Зато је Уставни суд сматрао да се поступање полицијских службеника Станице граничне полиције Градина у периоду од 00.15 сати 3. фебруара 2017. године до 14.30 часова у станици полиције не може оквалификовати ни као један вид злостављања у смислу одредбе члана 25. Устава.

Што се тиче боравка подносилаца уставне жалбе у холу Прекршајног суда у Пироту, Уставни суд је оценио да се објективно не могу прихватити као основани наводи уставне жалбе да се у холу Прекршајног суда у Пироту према подносиоцима поступало супротно гаранцијама из члана 25. Устава, јер су након довођења пред Прекршајни суд у Пироту чекали да се заврше сви прекршајни поступци претходно заказани за тај дан, те је у односу на радње Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Станица граничне полиције Градина од 3. фебруара 2017. године, Уставни суд одбацио уставну жалбу у овом делу као очигледно неосновану у погледу истакнуте повреде права из чл. 25. и 28. Устава.

Радње полицијских службеника у ноћи између 3. и 4. фебруара 2017. године након обуставе прекршајног поступка и престанка задржавања подносилаца уставне жалбе, односно радње протеривања, подносиоци су окарактерисали као радње које су у себи садржале елементе нечовечног поступања, те су као такве представљале повреду одредбе члана 25. Устава. С обзиром на то да су наводи о овом аспекту повреде одредбе члана 25. Устава засновани на истој чињеничној подлози као и наводи у односу на повреду слободе кретања из одредбе члана 39. став 3. Устава, Уставни суд је сматрао да је основаност ових

⁴⁸⁷ *Muršić против Хрватске*, представка број 7334/13, од 20. октобра 2016. године, ст. 48. до 52.

навода нужно разматрати са аспекта садржине члана 39. став 3. Устава, а у вези са чланом 25. Устава.

У оцени навода уставне жалбе, у односу на повреду права на слободу из члана 39. став 3. у вези са чланом 25. Устава и забране колективног протеривања странаца зајемченог чланом 4. Протокола 4 Европске конвенције, описаним радњама, у ноћи између 3. и 4. фебруара 2017. године, Уставни суд је најпре констатовао да је чланом 39. став 3. Устава утврђено да странак може бити протеран само на основу одлуке надлежног органа, у законом предвиђеном поступку и ако му је обезбеђено право жалбе, и то само тамо где странцу не прети прогон због његове расе, пола, вере, националне припадности, држављанства, припадности одређеној друштвеној групи, политичког мишљења или где му не прети озбиљно кршење права зајемчених овим уставом.

Уставни суд се у својој Одлуци позвао и на Конвенцију о статусу избеглица, која почива на фундаменталном принципу избегличког права забране враћања у земљу у којој би избегла лица била изложена могућој тортури, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању или некој другој ненадокнадивој штети (*принцип non refoulement*). Одредбама наведене Конвенције државе су се обавезале да неће примењивати казнене санкције, због бесправног уласка или боравка, на избеглице које долазећи директно са територије где су њихов живот или слобода били у опасности, улазе или се налазе на територији без овлашћења, под резервом да се одмах пријаве властима и изложе им разлоге, признате као ваљане, свог бесправног уласка или присуства (члан 31. став 1.); да неће протерати или вратити силом, на ма који начин то било, избеглицу на границе територије где би његов живот или слобода били угрожени (члан 33. став 1.), осим у ситуацијама када за то постоје разлози националне безбедности или јавног реда (члан 32. став 1.), при чему се протеривање може извршити само у извршењу одлуке донете сходно поступку предвиђеним законом (члан 32. став 2).

Разматрајући члан 4. Протокола 4 Европске конвенције, Уставни суд је указао на праксу ЕСЉП и на то да колективно протеривање треба схватити као меру којом се странци као група приморавају да напусте земљу, осим онда када је таква мера предузета после разумног и објективног испитивања конкретног случаја сваког појединачног странца из те групе и на основу таквог разумног и објективног испитивања (*Џонка против Белгије*⁴⁸⁸), као и да „чињеница да је извршен број странаца предмет сличних одлука сама по себи не наводи на закључак да је извршено колективно протеривање, уколико је сваком од тих лица пружена могућност да на појединачној основи изнесе надлежним органима аргументе против свог протеривања“ (*Хирси Јатаа и други против Италије*⁴⁸⁹). То међутим, не значи да тамо где је спроведено разумно и објективно испитивање конкретног случаја сваког појединца „позадина извршења налога за протеривање више нема никакву улогу у одлучивању о томе да ли је поштован или није поштован члан 4. Протокола 4 уз Европску конвенцију“ (*Грузија против Русије*⁴⁹⁰).

488 *Џонка против Белгије*, (Велико веће), представка број 51564/99, од 5. фебруара 2002. године, став 59.

489 *Hirsi Jamaa и други против Италије*, (Велико веће), представка број 27765/09, од 23. фебруара 2012. године, став 184.

490 *Грузија против Русије*, представка број 13255/07, од 3. јула 2014. године, став 167.

Када је реч о обиму примене члана 4. Протокола 4, Европски суд је истакао да се формулација те одредбе не односи на правни положај лица о којима је реч, односно да странци на које се односи забрана „колективног протеривања“ нису само они који законито бораве на територији једне државе, већ су то и „сви они који немају стварно право на држављанство одређене државе, без обзира на то да ли само пролазе преко њене територије или су ту настањени или им се ту налази боравиште, без обзира на то да ли су избеглице или су у земљу ушли на сопствену иницијативу, или су апатриди, или можда имају неко друго држављанство“⁴⁹¹ (*Gruzija protiv Русије*⁴⁹²).

Уставни суд је посебно истакао и став ЕСЉП у односу на протеривање тражиоца азила у случају премештања у трећу посредну земљу без мериторног одлучивања о захтеву за добијање азила. Наиме, дужност државе која намерава да премести тражиоце азила је да детаљно размотри да ли у случају одбијања давања азила постоји реални ризик да у трећој држави не добије адекватан поступак за добијање азила који би га заштитио од протеривања (*Ilias and Ahmed против Мађарске*⁴⁹³).

У односу на околности конкретног случаја Уставни суд је утврдио да је Прекршајни суд у Пироту обуставио прекршајни поступак против подносилаца, с обзиром на то да су пред судом изразили намеру да траже азил, те је Станице граничне полиције Градина наложено да омогући овлашћеном лицу надлежног Комесаријата за избеглице Републике Србије да предузме мере ради вођења поступка за добијање азила у Србији, те да се поступи у складу са одредбама Закона о азилу, који забрањује протеривање или враћање против воље лица које је изразило намеру да затражи азил, као избеглица са ратног подручја.

Из достављене документације произлази да је Прекршајни суд оценио да постоји сумња да су наведена лица жртве трговине људима, због чега не могу бити прекршајно процесуирани и у образложењима решења о обустави прекршајног поступка суд је навео да је у поступку претходног испитивања захтева, судија посумњао да се ради о лицима која су пребегла из Авганистана са ратног подручја, где се води дугогодишњи верски рат, као и да су та лица напустила Бугарску, где су боравили у приватној кући 20 дана, из разлога што Бугарску не сматрају сигурном земљом, јер их бугарски полицајци искоришћавају и од њих изнуђују новац. Из навода уставне жалбе и одговора Управе граничне полиције од 10. октобра 2019. године, надаље произлази да полицијски службеници Станице граничне полиције Градина нису поступили по датом налогу Прекршајног суда у Пироту, те су подносиоце протерали из Републике Србије у Републику Бугарску.

Уставни суд сматра да све напред наведено потврђује чињеницу да су подносиоци уставне жалбе у ноћи између 3. и 4. фебруара 2017. године протерани са територије Републике Србије.

За Уставни суд није било спорно да су подносиоци уставне жалбе пуштени на слободу пре истека рока од 24 сата од часа лишења слободе, у складу са За-

⁴⁹¹ Члан 4. Завршног нацрта Комитета експерата, страна 505. став 34.

⁴⁹² *Gruzija protiv Русије*, став 168.

⁴⁹³ *Ilias and Ahmed против Мађарске*, став 134.

коном о прекршајима, односно одмах након обуставе прекршајних поступака који су покренути против њих, те да су им у складу са одредбама Закона о азилу издате потврде о израженој намери да траже азил у Републици Србији. Међутим, из одговора Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Управа граничне полиције од 10. октобра 2019. и 18. марта 2020. године, као и из извештаја UNHCR – Представништво за Србију за месец фебруар 2017. године, произлази да подносиоци основано тврде да су, након пуштања на слободу смештени у возило које је требало да их пребаци у прихватни центар, а уместо тога превезени су назад у Бугарску. Из комуникације која је потом вођена за месец фебруар 2017. године закључује се да су се подносиоци поново нашли у Бугарској.

С обзиром на напред наведено, Уставни суд је констатовао да су подносиоци, и поред тога што су правно окарактерисани као избеглице са ратног подручја, што су подвргнути законској процедури о поступању са избеглицама, што су добили заштиту правног поретка Републике Србије, што су изразили намеру тражења азила, фактички протерани радњом полицијских службеника, те да се у таквој радњи стичу елементи нечовечног поступања. Елементи нечовечног поступања додатно су засновани и на чињеници да су подносиоци уставне жалбе протерани на територију Републике Бугарске, у шуму, у ноћи, те да је то било праћено одузимањем документа која су им претходно издата (потврде о израженој вољи да траже азил). Таквим поступањем припадника државног органа дошло је до повреде гаранције принципа забране протеривања, са елементима нечовечног поступања. У конкретном случају протеривања, кршење гаранција забране протеривања са елементима нечовечности огледала се не само у непостојању индивидуализованог акта надлежног органа да одређено лице напусти територију Србије, већ у протеривању учињеном противно одлуци Прекршајног суда у Пироту, односно протеривању након што је поступак за добијање азила покренут подношењем формалног обрасца о изражавању намере за добијање азила, при чему у конкретном тренутку протеривања поступак није окончан.

Уставни суд је даље указао да разматрању друге гаранције принципа забране протеривања, која се огледа у анализи да ли се странци враћају у сигурну трећу земљу, у овом конкретном случају није било места, с обзиром на то да се таква разматрања врше када је донета одлука о протеривању. У овом случају акценат је на радњи полиције која је супротна судској одлуци, те једнозначном онемогућавању лица да учествују у комплетном поступку решавања њиховог азилантског статуса.

Полазећи од истакнутог, а примењујући напред наведене опште принципе забране протеривања зајемчене одредбом члана 39. став 3. Устава, у вези са повредом члана 4. Протокола 4 уз Европске конвенције на конкретан случај, Уставни суд је утврдио да су подносиоци 4. фебруара 2017. године протерани из Републике Србије у Републику Бугарску. С обзиром на чињеницу да су покренувши поступак за добијање азила добили заштиту Републике Србије, те наведеним радњама полиције остали без заштите правног поретка, а да претходно сваком од тих лица није пружена могућност да на појединачној основи изнесе надлежним органима аргументе против свог протеривања

(*Џонка против Белгије*⁴⁹⁴), Уставни суд је у овом делу усвојио уставну жалбу и утврдио повреду права из члана 39. став 3. у вези са чланом 25. Устава.

Уставни суд је подносиоцима утврдио право на накнаду нематеријалне штете сваком у износу од по 1.000 евра. Приликом одлучивања о висини нематеријалне штете коју су подносиоци претрпели због утврђених повреда права, Уставни суд је ценио све околности од значаја, а посебно чињеницу да је утврдио да су се међу подносиоцима налазила деца млађа од седам година. Уставни суд је притом имао у виду сопствену праксу, праксу ЕСЉП, економске и социјалне прилике у Републици Србији, као и саму суштину накнаде нематеријалне штете којом се оштећенима пружа одговарајуће задовољење повреде права које су претрпели.

494 *Џонка против Белгије*, став 59.

Члан 41. Устава:

Право на тајност писама и других средстава

Тајност писама и других средстава комуницирања је неповредива.

Одступања су дозвољена само на одређено време и на основу одлуке суда, ако су неопходна ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на начин предвиђен законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-1163/2013 од 19. маја 2016. године

- ▶ Право на тајност других средстава комуницирања; коришћење снимака; законитост прибављених доказа
- ▶ Одлука о одбијању, кривично право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, ни права на тајност писама и других средстава општења из члана 41. Устава

Коришћење снимака, незаконито прибављених у том смислу што их није наложио истражни судија, не чини да је суђење аутоматски неправично, нити даје основ за повреду права *per se*.

У предмету у којем је снимљени телефонски разговор добијен без икаквог правног основа једини доказ, његово коришћење није само по себи неправично, уколико се странци током поступак омогући да у две судске инстанце оспори његову поузданост, као и правичност његовог прихватања.

Непостојање адекватног законског овлашћења за разне интервентне полицијске методе прибављања доказа ЕСЉП сматра пре као питање које се појављује у вези с правом на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције, него као проблем правичности *per se* према члану 6. Европске конвенције

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Апелационог суда у Крагујевцу и пресуде Вишег суда у Јагодини којом је одбијена као неоснована његова жалба и потврђена првостепена пресуда којом је подносилац (пored још шест лица) осуђен због извршења кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога и осуђен на казну затвора у трајању од три године. Према наводима подносиоца, оспореним пресудама су му повређена права у вези са притвором из члана 30. став 2. Устава, право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, посебна права окривљених из члана 33. став 4. Устава и право на тајност писама и других средстава општења из члана 41. Устава, будући да су биле засноване на снимку прислушкиваних телефонских разговора подносиоца и других окривљених, у периоду када за надзор и снимање тих разговора у односу на подносиоца није постојала наредба истражног судије.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да подносиоцу уставне жалбе није повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, нити право на тајност писама и других средстава општења из члана 41. Устава, имајући у виду да је оценио да је у конкретном случају одступање од Уставом утврђеног права на неповредивост тајности писама и других средстава општења учињено под условима утврђеним Уставом и на начин прописан законом. У преосталом делу уставна жалба је одбачена.

Приликом оцене навода из уставне жалбе, Уставни суд је указао на праксу ЕСЛП да ће се „начин на који се доказ прибавља и његова улога у суђењу испитати у контексту утврђивања да ли је суђење правично у целини“. ЕСЛП је у предмету *Schenk против Швајцарске*⁴⁹⁵ установио да коришћење снимка, незаконито прибављених у том смислу што их није наложио истражни судија, не чини да је суђење аутоматски неправично, нити даје основ за повреду права *per se*. У предмету *Khan против Уједињеног Краљевства*⁴⁹⁶ у којем је снимљени телефонски разговор добијен без икаквог правног основа, био једини доказ, ЕСЛП је установио да његово коришћење ипак није неправично, с обзиром на то да је поступак омогућио да подносилац представке у две судске инстанце оспори његову поузданост и правичност његовог прихватања. Непостојање адекватног законског овлашћења за разне интервентне полицијске методе прибављања доказа тај суд сматра пре као питање које се појављује у вези с правом на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције, него као проблем правичности *per se* према члану 6. Европске конвенције.

Констатујући да је, у конкретном случају, прикупљање доказа на које се уставном жалбом указује извршено у свему у складу са законом, Уставни суд је указао да чак и околност да су поједини докази у кривичном поступку незаконито прибављени, сама по себи није подразумевала обавезно утврђивање повреде права на правично суђење у том поступку.

У погледу навода подносиоца да му је у предметном кривичном поступку повређено Уставом зајемчено право на неповредивост тајности писама и дру-

⁴⁹⁵ *Schenk против Швајцарске*, представка број 10862/84, од 12. јула 1988. године.

⁴⁹⁶ *Khan против Уједињеног Краљевства*, представка број 35394, од 12. маја 2000. године.

гих средстава комуницирања из члана 41. Устава, Уставни суд је оценио да је у конкретном случају одступање од Уставом утврђеног права на неповредивост тајности писама и других средстава општења учињено под условима утврђеним Уставом и на начин прописан законом.

Наиме, с обзиром на то да је против подносиоца вођен кривични поступак и да су у оквиру тог поступка, под условима и на начин предвиђен законом, поред осталих, прикупљани и докази снимањем телефонских и других разговора осумњичених лица, Уставни суд је оценио да је у конкретном случају одступање права из члана 41. Устава било уставноправно допуштено. Стога нису основани наводи уставне жалбе да је у предметном кривичном поступку повређено право подносиоца на тајност писама и других средстава општења из члана 41. став 1. Устава (Уж-88/2008 ⁴⁹⁷).

497 Одлука Уставног суда Уж-88/2008 од 01. октобра 2009. године.

Члан 43. Устава: Повреда слободе мисли, савести и вероисповести

Јемчи се слобода мисли, савести, уверења и вероисповести, право да се остане при свом уверењу или вероисповести или да се они промене према сопственом избору.

Нико није дужан да се изјашњава о својим верским и другим уверењима.

Свако је слободан да испољава своју веру или убеђење вероисповедања, обављањем верских обреда, похађањем верске службе или наставе, појединачно или у заједници с другима, као и да приватно или јавно изнесе своја верска уверења.

Слобода испољавања вере или уверења може се ограничити законом, само ако је то неопходно у демократском друштву, ради заштите живота и здравља људи, морала демократског друштва, слобода и права грађана зајемчених Уставом, јавне безбедности и јавног реда или ради спречавања изазивања или подстицања верске, националне или расне мржње.

Родитељи и законски стараоци имају право да својој деци обезбеде верско и морално образовање у складу са својим уверењима.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-303/2017 од 16. јула 2020. године

- ▶ Слобода вероисповести; ограничење слободе вероисповести; регистровање верске заједнице; критеријум неопходности у демократском друштву
- ▶ Одлука о одбијању, управно право; није утврђена повреда слободе мисли, савести и вероисповести из члана 43. Устава

Свака верска група има право не само да њено постојање буде фактички прихваћено, већ и да јој буде признато својство правног лица под праведним и условима сличним онима који су примењени и у односу на друге верске групе, и да толеранција одређене верске заједнице не може бити замена за признавање, јер се једино признавањем стичу одређена права. Право на стицање статуса правног лица произлази из права на верско удруживање, као најважнијег елемента колективног аспекта испољавања слободе вероисповести, без којег би та слобода била обесмишљена. Цркве или верске заједнице могу, у смислу члана 9. Европске конвенције, уживати права у име својих чланова.

Право верника на слободу вероисповести, које садржи право да се вера испољава у заједници са другима, обухвата и очекивање верника да ће им бити допуштено да се слободно удружују, без произвољног мешања државе.

Када организација живота верске заједнице не би била заштићена слободом вероисповести, сви други аспекти слободе вероисповести који припадају појединцу били би ослабљени.

У контексту регистрације неке верске организације, мешање по правилу подразумева да надлежни орган предузме одређене мере упркос својој обавези да обезбеди неометано функционисање верске организације тиме што ће извршити упис у Регистар података који су у складу са аутономним прописима верске организације. Ако се верска организација одлучи да делује у законом признатој форми правног лица, које се стиче у поступку регистрације, тада одлука надлежног органа којом се одбија регистрација и признавање правног субјективитета представља мешање у вршење слободе вероисповести, у њеној спољној и колективној димензији, и одражава се на саму заједницу, али и на њене представнике, осниваче и појединачне чланове.

У демократском друштву је неопходно да се ограниче права на слободу вероисповести како би се помирили интереси различитих верских група. Улога државе је да допринесе јавном реду, верској хармонији и толеранцији у оквиру демократског друштва. У демократском друштву, у којем истовремено постоји више религија или више ораница једне исте религије, понекад је потребно ограничити слободу вероисповести да би се ускладили интереси разних верских група и осигурало поштовање свачијег уверења.

Ограничења слободе вероисповести су крајње изузетна и морају бити тумачена веома уско, у оквиру прописаних граница, те само убедљиви разлози могу оправдати ограничење ове слободе. Било које од ових ограничења мора бити у складу са „нужном друштвеном потребом“ и „сразмерно циљевима који се желе постићи“.

Државе имају одређено дискреционо право како би могле да утврде да ли је и у којој мери неко ограничење испољавања слободе вероисповести неопходно у демократском друштву. У сваком случају, све одлуке које државни органи доносе у тој области морају да се заснивају на прихватљивој процени релевантних чињеница и да се жељени легитимни циљ не може постићи ни једном другом мером која би била мање принудна, а којом би се више поштовала подносиочева слобода вероисповести.

У демократском друштву није потребно да држава спроводи мере да би осигурала да верске заједнице остану под једним руководством или да се подведу под једно руководство.

Повреде слободе вероисповести из члана 9. у вези са слободом удруживања из члана 11. Европске конвенције постоји уколико је одбијање регистрације и признавања верских организација произвело последице које су довеле у питање њихово само постојање или деловање на начин који је омогућен признатим верским организацијама, пре свега онима на чију се страну држава отворено ставила.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против пресуде Врховног касационог суда, као и због непоступања Министарства правде (раније Министарства вера и дијаспоре) по захтеву, односно пријави подносиоца за упис у Регистар цркава и верских заједница. Према наводима подносиоца, оспореном пресудом и радњом му је повређено начело ограничења људских и мањинских права утврђеног одредбом члана 20. став 2. Устава, као и права на правично суђење и на суђење у разумном року из члана 32. Устава, права на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава, права на правну личност и слободе вероисповести из члана 43. Устава, јер није остварен уставни и законски оквир за формално и фактичко регистравање верске заједнице, која испуњава све законске услове за регистрацију, имајући у виду „да је била уписана у претходни Регистар“ и да је само њој признато да представља традиционалну Исламску заједницу у Републици Србији.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да подносиоцу није повређена слобода мисли, савести и вероисповести из члана 43. Устава, будући да је оценио да оспореном радњом пропуштања надлежног министарства да поступи по пријави за упис у Регистар и оспореном пресудом Врховног касационог суда подносиоцу није повређен колективни аспект слободе вероисповести који обухвата право да се има правни субјективитет и учествује у правном промету.

Уставни суд је констатовао да слобода испољавања вероисповести има наглашен колективни аспект, који на првом месту обухвата слободу удруживања са другима ради испољавања вере, односно слободу да се, на основу заједничког веровања, повеже и организује у верску заједницу. Могућност да се слободно образује верска заједница, за велику већину верника је од истог значаја као и право да се уопште има одређена вера, јер се слобода испољавања вере првенствено врши кроз организовани облик. Тек оснивањем верских заједница стварају се услови за пуно уживање слободе вероисповести.

Слобода верског удруживања и у вези са тим добијање статуса правног лица и учествовање у правном промету, има посебну тежину у правним системима у којима се стицање правног субјективитета верских организација везује за одређени акт државног органа, било у форми посебног законског или управног признања или уписа у одређени регистар. У таквим правним системима од значаја су становишта ЕСЉП, према којима свака верска група има право не само да њено постојање буде фактички прихваћено, већ и да јој буде признато својство правног лица под праведним и условима сличним онима који су примењени и у односу на друге верске групе (*Katolička crkva Hanije protiv Грчке*⁴⁹⁸), и да толеранција одређене верске заједнице не може бити

⁴⁹⁸ *Katolička crkva Hanije protiv Грчке*, представка број 143/1996/762/963, од 16. децембра 1997. године, ст. 45.

замена за признавање, јер се једино признавањем стичу одређена права (*Besarabijska mitropolija и други против Молдавије*⁴⁹⁹). Право на стицање статуса правног лица произлази из права на верско удруживање као најважнијег елемента колективног аспекта испољавања слободе вероисповести, у складу са Уставом и законом, без којег би та слобода била обесмишљена. Додатно, према становишту ЕСЉП, цркве или верске заједнице могу, у смислу члана 9. Европске конвенције, уживати права у име својих чланова (*Cha'are Shalom Ve Tsedek против Француске*⁵⁰⁰).

Приликом разматрања да ли је у овом предмету дошло до кршења права, Уставни суд је применио методологију ЕСЉП и узео у обзир следеће критеријуме: 1) да ли је дошло до било каквог мешања у гарантовану слободу; 2) да ли је мешање у складу са законом; 3) да ли мешање има легитимни циљ; 4) да ли је мешање неопходно у демократском друштву.

Уставни суд је најпре указао да обавеза државе да не омета рад верских организација долази до изражаја у поступку њихове регистрације. Уставни суд је закључио да је оспореном радњом пропуштања надлежног министарства и оспореном пресудом Врховног касационог суда дошло до делимичног ограничења слободе вероисповести подносиоца из члана 43. Устава. У овоме се ослонио на праксу ЕСЉП у којој је утврђено да колективни аспект слободе вероисповести гарантоване чланом 9. Конвенције обухвата, између осталог, материју регистрације верских заједница и да је тесно повезан са слободом удруживања, те да се члан 9. мора тумачити у вези са чланом 11. Европске конвенције. У поступку регистрације у којем се остварује право на стицање статуса правног лица које служи вршењу верске слободе мора се поштовати, пре свега, аутономија верских организација. Право верника на слободу вероисповести, које садржи право да се вера испољава у заједници са другима, обухвата и очекивање верника да ће им бити допуштено да се слободно удружују, без произвољног мешања државе (*Besarabijska mitropolija и други против Молдавије*⁵⁰¹). Аутономно постојање верских заједница неотуђиви је део плурализма у једном демократском друштву и стога се налази у самом средишту заштите слободе вероисповести. Слобода верских заједница да самостално уређују своју унутрашњу организацију је од непосредног интереса не само за заједницу као такву, већ и за стварно уживање права на слободу вероисповести свих њених активних чланова. Када организација живота верске заједнице не би била заштићена слободом вероисповести, сви други аспекти слободе вероисповести који припадају појединцу били би ослабљени (*Hasan и Ćauš против Бугарске*⁵⁰²). У контексту регистрације неке верске организације, мешање по правилу подразумева да надлежни орган предузме одређене мере упркос својој обавези да обезбеди неометано функционисање верске организације тиме што ће извршити упис у Регистар података који су у

499 *Besarabijska mitropolija и други против Молдавије*, представка број 5701/99, од 13. децембра 2001. године, ст. 129.

500 *Cha'are Shalom Ve Tsedek против Француске*, представка број 27417/95, од 27. јуна 2000. године, ст. 72.

501 *Besarabijska mitropolija и други против Молдавије*, ст. 118.

502 *Hasan и Ćauš против Бугарске*, представка број 30985/96, од 26. октобра 2000. године, ст. 62.

складу са аутономним прописима верске организације. Ако се верска организација одлучи да делује у законом признатој форми правног лица, које се стиче у поступку регистрације, тада одлука надлежног органа којом се одбија регистрација и признавање правног субјективитета представља мешање у вршење слободе вероисповести, у њеној спољној и колективној димензији, и одражава се на саму заједницу, али и на њене представнике, осниваче и појединачне чланове (*Besarabijska mitropolija и други против Молдавије*⁵⁰³, *Jehovini svedoci и други против Аустрије*⁵⁰⁴ и *Kimlya и други против Русије*⁵⁰⁵). Уставни суд сматра да мешање у слободу испољавања вероисповести постоји и у случају када надлежни орган у дужем периоду није извршио упис пријављених података у Регистар, без обзира на то што није донео одлуку којом одбија регистрацију.

Прописујући да једна Исламска заједница има право да буде регистрована као традиционална верска заједница на основу тога што је у прошлости постојао посебан закон који је регулисао њен правни положај, Закон је ограничио могућност да обе постојеће исламске заједнице истовремено буду уписане у Регистар као традиционалне верске заједнице.

Уставни суд је указао да је у демократском друштву неопходно да се ограниче права на слободу вероисповести како би се помирили интереси различитих верских група (*Kokkinakis против Грчке*⁵⁰⁶). Улога државе је да допринесе јавном реду, верској хармонији и толеранцији у оквиру демократског друштва (*Refah Partisi (Странка благостања) против Турске*⁵⁰⁷).

Испитујући да ли је мешање неопходно у демократском друштву, Уставни суд је пошао од тога да је у демократском друштву, у којем истовремено постоји више религија или више огранака једне исте религије, понекад потребно ограничити слободу вероисповести да би се ускладили интереси разних верских група и осигурало поштовање свачијег уверења (*Kokkinakis против Грчке*⁵⁰⁸). Уставни суд указује на то да су ограничења слободе вероисповести крајње изузетна и морају бити тумачена веома уско, у оквиру прописаних граница, те само убедљиви разлози могу оправдати ограничење ове слободе. Било које од ових ограничења мора бити у складу са „нужном друштвеном потребом“ и „сразмерно циљевима који се желе постићи“ (*Wingrove против Уједињеног Краљевства*⁵⁰⁹). ЕСЉП признаје државама одређено дискреционо право како би могле да утврде да ли је и у којој мери неко ограничење испољавања слободе вероисповести неопходно у демократском друштву. У сваком случају, све одлуке које државни органи доносе у тој области мо-

503 *Besarabijska mitropolija и други против Молдавије*, ст. 105.

504 *Jehovini svedoci и други против Аустрије*, представка број 40825/98, од 31. јула 2008. године, ст. 62.

505 *Kimlya и други против Русије*, представка бр. 76836/01 и 32782/03, од 1. октобра 2009. године, ст. 84.

506 *Kokkinakis против Грчке*, представка број 14307/88, од 25. маја 1993. године, ст. 33.

507 *Refah Partisi (Странка благостања) против Турске*, представка бр. 41340/98, 41342/98, 41343/98 и 41344/98, од 13. фебруара 2003. године, ст. 91.

508 *Kokkinakis против Грчке*.

509 *Wingrove против Уједињеног Краљевства*, представка број 17419/90, од 25. новембра 1996. године, ст. 53.

рају да се заснивају на прихватљивој процени релевантних чињеница (*Svetomihajlovska Parohija protiv Украјине*⁵¹⁰).

Стога је Уставни суд требало да оцени да ли се неуписивање података о подносиоцу уставне жалбе у Регистар, у околностима конкретног случаја, може оправдати релевантним и довољним разлозима. То, у начелу, значи да се жељени легитимни циљ не може постићи ни једном другом мером која би била мање принудна, а којом би се више поштовала подносиочева слобода вероисповести (*Biblijski centar Čuvaške Republike protiv Русује*⁵¹¹).

Уставни суд је констатовао да је држава, у вршењу своје надлежности да уређује област слободе вероисповести и у својим односима са религијама, верским заједницама и веровањима, обавезна да остане неутрална и непристрасна и не сме повлађивати некој верској заједници на начин који би оштетио или угрозио права других верских заједница (*Hasan u Čauš protiv Бугарске*⁵¹²). Улога је државе да очува плурализам и нормално функционисање демократије, чија је једна од основних карактеристика могућност да се проблеми разреше путем дијалога, без ослањања на принуду, чак и када су ти проблеми непријатни (*Ujedinjena komunistička partije Turske protiv Турске*⁵¹³). Иако је могуће да поделе у некој верској или било којој другој заједници изазову напетости, ЕСЉП сматра да је то једна од неизбежних последица плурализма. Улога власти у таквим околностима није да уклони узроке напетости уклањањем плурализма, већ да обезбеди да супротстављене групе толеришу једна другу, а да се реагује када постоји „нужна друштвена потреба“ за мешањем. Мере државе којима би се давала предност неком вођи или вршио притисак на заједницу или део заједнице да се против своје воље ставе под јединствено руководство такође би представљале повреду слободе вероисповести. У демократском друштву није потребно да држава спроводи мере да би осигурала да верске заједнице остану под једним руководством или да се подведу под једно руководство (*Serif protiv Грчке*⁵¹⁴).

Уставни суд је, такође, сагледао релевантну праксу ЕСЉП, у складу са чланом 18. Устава, у предметима који се односе на поступке регистрације и признавања верских организација које су раније најчешће биле део јединствене верске организације. ЕСЉП је у тим предметима утврдио, поред осталог, повреду слободе вероисповести из члана 9. у вези са слободом удруживања из члана 11. Европске конвенције из разлога што је одбијање регистрације и признавања верских организација произвело последице које су довеле у питање њихово само постојање или деловање на начин који је омогућен признатим верским организацијама, пре свега онима на чију се страну држава отворено ставила. За разлику од наведених предмета, у овом уставносудском предмету, неуписивање у Регистар података о подносиоцу није имало зна-

510 *Svetomihajlovska Parohija protiv Украјине*, представка број 77703/01, од 14. јуна 2007. године, ст. 138.

511 *Biblijski centar Čuvaške Republike protiv Русује*, представка број 33203/06, од 12. јуна 2014. године, ст. 58.

512 *Hasan u Čauš protiv Бугарске*, ст. 78.

513 *Ujedinjena komunistička partije Turske protiv Турске*, представка број 133/1996/752/951, од 30. јануара 1998. године, ст. 57.

514 *Serif protiv Грчке*, представка број 38178/97, од 14. децембра 1999. године, ст. 52. и 53.

чај одбијања или прећутног одбијања његове регистрације, нити је праћено било каквим мерама које би довеле у питање статус традиционалних верских заједница који је признат обема исламским заједницама.

Полазећи од свега изложеног, Уставни суд је оценио да је подносилац активно деловао као правно лице и традиционална верска заједница, остварујући права која му по том основу, у складу са Уставом и законом, припадају. При томе, ограничења којима је подносилац изложен у поступку регистрације у виду неуписивања пријављених података који се односе на унутрашњу организацију и надлежност за заступање, могли су се сматрати сразмерним допуштеним циљевима ограничења слободе вероисповести и неопходним у демократском друштву, имајући у виду да то није била препрека да стекне и ужива статус традиционалне верске заједнице и да је тиме омогућена мирна коегзистенција обеју исламских заједница у истом статусу. Сагласно изнетом, по оцени Уставног суда, оспореном радњом пропуштања надлежног министарства да поступи по пријави за упис у Регистар и оспореном пресудом Врховног касационог суда подносиоцу уставне жалбе није повређен колективни аспект слободе вероисповести који обухвата право да се има правни субјективитет и учествује у правном промету, што је зајемчено чланом 43. Устава.

Члан 46. Устава:

Слобода мишљења и изражавања

Јемчи се слобода мишљења и изражавања, као и слобода да се говором, писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје.

Слобода изражавања може се законом ограничити, ако је то неопходно ради заштите права и угледа других, чувања ауторитета и непристрасности суда и заштите јавног здравља, морала демократског друштва и националне безбедности Републике Србије.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-3634/2012 од 26. новембра 2015. године

- Слобода изражавања; ограничење слободе изражавања; изјава о чињеницама и вредносни суд; тест пропорционалности
- Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на слободу изражавања из члана 46. Устава

Слобода изражавања важи не само за „информације“ или „идеје“ које су повољне или се сматрају неувредљивим, већ и за оне које вређају, шокирају или узнемиравају. Она обухвата, поред осталог, право на непристрасне, добронамерне информације од јавног интереса, чак и када предметна публикација подразумева штетне изјаве о појединцима. Са друге стране, слобода изражавања подразумева и одређене „дужности и одговорности“ новинара и јавних гласила. Такође, границе допуштене критике су шире у односу политичаре, носиоце јавне функције и друге јавне личности, него у односу на друга лица.

Приликом разматрања границе слободе изражавања мора се узети у обзир и да ли се спорни изрази тичу нечијег приватног живота или нечијег понашања у службеном својству, као и да треба разликовати изјаве о

чињеницама од вредносних судова, из разлога што се постојање чињеница може доказати, док је истинитост вредносног суда немогуће утврдити. То не значи да изношење баш сваког, пре свега, увредљивог вредносног суда ужива апсолутну заштиту, али у том случају, мора се водити рачуна о сразмери мешања у слободу изражавања, као и да вредносни суд ипак мора бити заснован на довољној чињеничној основи.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против пресуде Вишег суда у Крагујевцу и пресуде Апелационог суда у Крагујевцу, којима је усвојен тужбени захтев друге стране и обавезани НИГ АД „С.“ и подносилац да тужиоцу на име накнаде нематеријалне штете због повреде части и угледа солидарно исплате означени новчани износ. Према наводима подносиоца, оспореним актима му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и слобода изражавања из члана 46. Устава, између осталог и будући да ни оне изјаве садржане у спорном тексту, а које су штетне за појединца, не могу бити основ за успостављање правне одговорности, јер су границе критике шире када се односе на питања од јавног интереса.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на слободу изражавања из члана 46. Устава, будући да је оценио да разлози које су навели поступајући судови како би оправдали предметно ограничење слободе изражавања нису били релевантни и довољни, те да такво ограничење није било неопходно у демократском друштву. Уставни суд је поништио пресуду Апелационог суда у Крагујевцу и одредио да исти суд донесе нову одлуку о жалби тужених.

Разматрајући да ли је у конкретном случају дошло до повреде слободе изражавања, Уставни суд је имао у виду да посебну заштиту права на слободу изражавања уживају новинари и медији због своје нарочито важне друштвене улоге, као и да јавна гласила слободно објављују идеје, информације и мишљења о појавама, догађајима и личностима о којима јавност има оправдан интерес да зна, сагласно одредби члана 4. став 1. Закона о јавном информисању. Поред тога, Уставни суд је указао да слобода изражавања важи не само за „информације“ или „идеје“ које су повољне или се сматрају неувредљивим, већ и за оне које вређају, шокирају или узнемиравају (*Castells против Шнаније*⁵¹⁵). Она обухвата, поред осталог, право на непристрасне, добронамерне информације од јавног интереса, чак и када предметна публикација подразумева штетне изјаве о појединцима (*Ленојућ против Србије*⁵¹⁶). Са друге стране, слобода изражавања подразумева и одређене „дужности и одговорности“ новинара и јавних гласила. Новинар и уредник јавног гласила дужни су да пре објављивања информације, са пажњом примереном околностима, провере њено порекло, истинитост и потпуност (члан 3. став 1. Закона о јавном информисању). Та дужност је од посебне важности када се објављују информације које штете угледу појединца, па се стога захтева да новинари поступају у доброј намери како би пружили прецизне и поуздане информације у складу са новинарском етиком (*Bladet Tromsø u Stensaas против Норвешке*⁵¹⁷).

⁵¹⁵ *Castells против Шнаније*, ст. 42.

⁵¹⁶ *Ленојућ против Србије*, ст. 74.

⁵¹⁷ *Bladet Tromsø u Stensaas против Норвешке*, ст. 65.

Такође, сагласно одредби члана 43. став 1. Закона о јавном информисању, информације из приватног живота не могу се објавити без пристанка лица чијег се приватног живота информација тиче.

Иако медији не смеју да прекораче одређене границе, посебно у вези са угле-дом и правима других, њихова дужност је да саопштавају, на начин досле-дан њиховим обавезама и одговорностима, информације и идеје о свим пи-тањима од јавног интереса. Новинарска слобода, такође, обухвата и могуће прибегавање одређеном степену претеривања или чак провокацији (*Dalban против Румуније*⁵¹⁸). Такође, границе допуштене критике су шире у односу политичаре, носиоце јавне функције и друге јавне личности, него у односу на друга лица (*Бодрожић против Србије*⁵¹⁹). Међутим, Уставни суд је напоме-нуо да се приликом разматрања границе слободе изражавања мора узети у обзир и да ли се спорни изрази тичу нечијег приватног живота или нечијег понашања у службеном својству (*Ленојућ против Србије*⁵²⁰) као и да треба разликовати изјаве о чињеницама од вредносних судова, из разлога што се постојање чињеница може доказати, док је истинитост вредносног суда не-могуће утврдити (*Lingens против Аустрије*⁵²¹). То не значи да изношење баш сваког, пре свега, увредљивог вредносног суда ужива апсолутну заштиту, али у том случају, мора се водити рачуна о сразмери мешања у слободу изража-вања, као и да вредносни суд ипак мора бити заснован на довољној чиње-ничној основи (*Pedersen u Baadsgaard против Данске*⁵²²).

Применом наведених стандарда на конкретни случај, Уставни суд је конста-товао да су судови пропустили да утврде које то изјаве у спорном новинском тексту представљају изјаве о чињеницама, а које вредносне судове, већ су паушално закључили да су у тексту садржане „информације“ из приватног живота тужиоца. Даље, по оцени Уставног суда, изјава о оставци тужиоца на функцију директора Клиничког центра, као и изјава о томе да директор Клиничког центра обавља две функције, не представљају информације о приватном животу. Уставни суд је пошао од чињенице да су у предметном новинском тексту, између осталог, разматрана питања у вези са избором и вршењем функције директора здравствене установе, те да нема сумње да се ради о питањима од јавног значаја и да је информисање јавности о томе у складу са улогом медија као „чувара јавног интереса“ (*Observer u Guardian против Уједињеног Краљевства*⁵²³). Уставни суд је нашао да се изјаве о по-штењу тужиоца и поређењу са тадашњим министром, као вредносни судови, не односе на приватни живот тужиоца, већ представљају критику упућену на рачун тужиоца као директора здравствене установе, као и на рачун та-дашњег министра здравља. У односу на „спорну реченицу“ у којој се помињу „захтевна“ деца, љубавнице, партијске другарице, колегинице и жена, Устав-

518 *Dalban против Румуније*, ст. 45.

519 *Бодрожић против Србије*, представка број 32550/05, од 2. јуна 2009. године, ст. 54.

520 *Ленојућ против Србије*, ст. 75.

521 *Lingens против Аустрије*, ст. 46.

522 *Pedersen u Baadsgaard против Данске*, представка број 49017/99, од 19. јуна 1993. године, ст. 76.

523 *Observer u Guardian против Уједињеног Краљевства*, представка број 13585/88, од 26. новембра 1991. године, ст. 59.

ни суд је нашао да, и поред тога што та изјава садржи алузију и на тужиоца, и иако је у одређеној мери провокативна, да такву изјаву треба посматрати у контексту у коме је дата, посебно водећи рачуна и о стилу писања новинског текста. Наиме, слобода изражавања мишљења подразумева и слободу избора начина на који ће се саопштити мишљење. С тим у вези, Уставни суд је указао да чак и увредљив језик, који начелно не ужива заштиту слободе изражавања, уколико му је увреда једина сврха, може бити заштићен тим правом ако је коришћен искључиво у стилску сврху (*Mladina DD Ljubljana protiv Slovenije*⁵²⁴). Имајући у виду контекст у коме је изречена спорна изјава, као и стил чланка, Уставни суд налази да се не може сматрати да таква изјава представља безразложни лични напад и да је усредсређена на приватни живот тужиоца, нити да је њена једина сврха вређање тужиоца. По оцени Уставног суда, став поступајућих судова да су у спорном новинском тексту објављене информације из приватног живота тужиоца није био заснован на уставно-правно прихватљивом образложењу. Ово посебно ако се има у виду да судови уопште нису утврдили које то изјаве у спорном тексту представљају чињеничне тврдње, а које вредносне судове, нити које се то изјаве односе на приватни живот тужиоца, већ су паушално оценили да се ради о информацијама из приватног живота. Поред тога, Уставни суд је нашао да ни став првостепеног суда да спорни текст садржи увредљиве наводе преко разумне мере, као ни став другостепеног суда да садржај предметне колумне представља претерано мешање у приватни живот тужиоца нису засновани на уставноправно прихватљивом образложењу.

Уж-4162/2014 од 06. октобра 2016. године

- ▶ **Слобода изражавања; ограничење слободе изражавања; терет доказивања; намера омаловажавања; тест пропорционалности**
- ▶ **Одлука о усвајању, грађанско право; повреда права на слободу изражавања из члана 46. Устава и права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава**

Ограничење слободе изражавања је допуштено и под следећим условима: 1) да је такво ограничење изричито прописано законом; 2) да је сврха ограничења, између осталог, и заштита права и угледа других (легитимни циљ); 3) да је ограничење у оном обиму који је неопходан да се сврха ограничења задовољи у демократском друштву (неопходно у демократском друштву).

Слобода изражавања се може ограничити под условом да је висина досуђене накнаде штете сразмерна легитимном циљу заштите угледа тужиоца – стандард сразмерности.

⁵²⁴ *Mladina DD Ljubljana protiv Slovenije*, представка број 20981/10 од 17. априла 2014. године, ст. 45.

Подносиоци су поднели уставну жалбу против пресуде Апелационог суда у Крагујевцу, којом је одбијена као неоснована њихова жалба и потврђена првостепена пресуда којом су обавезани подносиоци Г. З. и В. З., у својству тужених, да на име накнаде нематеријалне штете за претрпљене душевне болове због повреде части и угледа, солидарно плате одређени новчани износ тужиоцу Ј. С. Према наводима подносилаца, оспореним актом им је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава у случају В. З., права на рехабилитацију и накнаду штете из члана 35. Устава, слободе изражавања из члана 46. Устава у погледу Г. З., слобода медија из члана 50. Устава, те право на обавештеност из члана 51. Устава, будући да између осталог В.З. није оснивач јавног гласила „П“, већ је оснивач правно лице „З“.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу уставне жалбе Г. З. повређено право на слободу изражавања из члана 46. Устава, имајући у виду да је оценио да разлози које су навели поступајући судови како би оправдали ограничење слободе изражавања нису били релевантни и довољни, те да такво ограничење није било неопходно у демократском друштву, док је подносиоци В. З. повређено право на образложену судску одлуку као део права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да се Апелациони суд у Крагујевцу уопште није изјаснио о одлучујућем жалбеном наводу подносиоце, што је чини необразложеном у том делу. Уставни суд је поништио оспорену пресуду Апелационог суда у Крагујевцу и одредио да исти суд у поновном поступку донесе нову одлуку о жалби подносилаца.

Приликом одлучивања о наводима из уставне жалбе, Уставни суд је констатовао да Устав јемчи слободу мишљења и изражавања, као и слободу да се говором, писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје. Међутим, Уставом се не јемчи потпуно неограничена слобода изражавања, већ се допушта ограничење те слободе и то под следећим условима: 1) да је такво ограничење изричито прописано законом; 2) да је сврха ограничења, између осталог, и заштита права и угледа других (леgitимни циљ); 3) да је ограничење у оном обиму који је неопходан да се сврха ограничења задовољи у демократском друштву (неопходно у демократском друштву). Такође, према пракси ЕСЉП, коју прихвата и Уставни суд, слобода изражавања се може ограничити под условом да је висина досуђене накнаде штете сразмерна легитимном циљу заштите угледа тужиоца – стандард сразмерности (*Koprivica protiv Црне Горе*⁵²⁵, *Tolstoy Miloslavsky protiv Уједињеног Краљевства*⁵²⁶ и Уж –1607/2013⁵²⁷).

Уставни суд је указао да слобода изражавања из члана 46. став 1. Устава у демократском друштву представља право да се неометано од било кога изражавају мишљења, информације и идеје, без обзира на садржину и њихово дејство (независно од тога да ли информација представља чињенични, вредносни или мешовити суд, да ли је информација политичка, образовна,

525 *Koprivica protiv Црне Горе*, представка број 41158/09, од 22. новембра 2011. године, ст. 65.

526 *Tolstoy Miloslavsky protiv Уједињеног Краљевства*, представка број 18139/91, од 13. јула 1995. године, ст. 49.

527 Одлука Уставног суда Уж –1607/2013, од 16. јуна 2016. године („Службени гласник РС“, бр. 76/16)

информативна, са научном, уметничком или неком другом вредношћу), а да при томе слобода изражавања може обухватати и одређен степен претеривања или чак провоцирања, као и да посебну заштиту права на слободу изражавања уживају новинари и медији због своје нарочито важне друштвене улоге. Поред тога, Уставни суд је указао да слобода изражавања важи не само за „информације“ или „идеје“ које су повољне или се сматрају неувредљивим, већ и за оне које вређају, шокирају или узнемиравају (*Castells против Шпаније*⁵²⁸). Она обухвата, поред осталог, право на непристрасне, добронамерне информације од јавног интереса, чак и када предметна публикација подразумева штетне изјаве о појединцима (*Ленојућ против Србије*). Са друге стране, слобода изражавања подразумева и одређене „дужности и одговорности“ новинара и јавних гласила. Новинар и уредник јавног гласила дужни су да пре објављивања информације, са пажњом примереном околности, провере њено порекло, истинитост и потпуност (члан 3. став 1. Закона о јавном информисању). Та дужност је од посебне важности када се објављују информације које штете угледу појединца, па се стога захтева да новинари поступају у доброј намери како би пружили прецизне и поуздане информације у складу са новинарском етиком (*Goodwin против Уједињеног Краљевства*⁵²⁹, *Fressoz и Roire против Француске*⁵³⁰ и *Bladet Tromsø и Stensaas против Норвешке*⁵³¹).

Иако медији не смеју да прекораче одређене границе, посебно у вези са угледом и правима других, њихова дужност је да саопштавају, на начин доследан њиховим обавезама и одговорностима, информације и идеје о свим питањима од јавног интереса. Новинарска слобода, такође, обухвата и могуће прибегавање одређеном степену претеривања или чак провокацији (*Dalban против Румуније*⁵³²). Такође, границе допуштене критике су шире у односу на политичаре, носиоце јавне функције и друге јавне личности, него у односу на друга лица (*Бодрожић против Србије*⁵³³). Међутим, Уставни суд је напоменуо да се приликом разматрања границе слободе изражавања мора узети у обзир и да ли се спорни изрази тичу нечијег приватног живота или нечијег понашања у службеном својству (*Ленојућ против Србије*⁵³⁴), као и да треба разликовати изјаве о чињеницама од вредносних судова, из разлога што се постојање чињеница може доказати, док је истинитост вредносног суда немогуће утврдити (*Lingens против Аустрије*⁵³⁵). То не значи да изношење баш сваког, пре свега, увредљивог вредносног суда ужива апсолутну заштиту, али у том случају, мора се водити рачуна о сразмери мешања у слободу изражавања, као и да вредносни

528 *Castells против Шпаније*, ст. 42.

529 *Goodwin против Уједињеног Краљевства*, представка број 17488/90, од 27. марта 1996. године, ст. 39.

530 *Fressoz и Roire против Француске*, представка број 29183/95, од 21. јануара 1999. године, ст. 54.

531 *Bladet Tromsø и Stensaas против Норвешке*, ст. 65.

532 *Dalban против Румуније*, ст. 45.

533 *Бодрожић против Србије*, ст. 54.

534 *Ленојућ против Србије*, ст. 75.

535 *Lingens против Аустрије*, ст. 46.

суд ипак мора бити заснован на довољној чињеничној основи (*Pedersen u Baadsgaard против Данске*⁵³⁶).

У вези с изложеним, Уставни суд је оценио да се информације које су садржане у предметним новинарским чланцима искључиво односе на трошење буџетских општинских пара – те да нема сумње да се ради о питањима од јавног значаја и да је информисање јавности о томе у складу са улогом медија као „чувара јавног интереса“ (*Observer u Guardian против Уједињеног Краљевства*⁵³⁷). Информације у предметним новинарским чланцима се нису односиле на приватни живот тужиоца, већ пре свега на његово поступање као носиоца јавне функције. Затим, у предметним новинарским чланцима нису коришћени изрази и формулације којима се вређа, понижава или омаловажава личност тужиоца. Из саме садржине новинарских чланака, по оцени Уставног суда, произлази да није постојала намера омаловажавања (*animus iniurandi*), већ искључиво обавештавања јавности о информацијама од јавног интереса. Уставни суд је констатовао да спорне информације нису имале увредљив карактер за личност тужиоца, као што је то наведено у парничним пресудама. Парнични судови су сасвим паушално констатовали да подносиоци „нису доказали истинитост да је тужилац из буџетских средстава општине издвојених преко Црвеног крста за адаптацију Старог млина користио за изградњу своје викендице у Митровом Пољу, да је купио апартман у реновираном насељу Црвеног крста, да је школовао ћерку, и на тај начин присвојио 70.000 евра“, јер те информације и подаци уопште нису наведени у новинским чланцима. Судови нису навели ни применили законске одредбе према којима се одговорност новинара заснива на доказаној кривици, а терет доказивања сноси тужилац. Додатно, стандард новинарске пажње треба ценити на основу сазнања и информација које су новинару биле доступне у време писања новинских чланака, а не на основу информација које су накнадно настале, односно постале доступне јавности (*Hlynisdottir против Исланда*⁵³⁸). Уставни суд је имао у виду ставове ЕСЉП по којима редовни судови не треба превише строго да оцењују професионално понашање новинара, јер то касније може довести до одвраћања од вршења функције информисања јавности, односно вршења функције „јавног чувара“ коју штампа обавља у једном демократском друштву, будући да једна судска одлука може имати утицај не само на појединачни случај, већ на медије у целини (*Yordanova and Toshev против Бугарске*⁵³⁹). Ово се нарочито односи на локалне штампане медије који имају ограничени тираж и који објављују информације од јавног значаја локалног карактера, те судска одлука којом се ограничава слобода изражавања локалног штампаног медија има много већи утицај у односу на дневне новине које имају много већи тираж и које објављују информације од јавног значаја које нису везане за једно одређено место.

536 *Pedersen u Baadsgaard против Данске*, ст. 76.

537 *Observer u Guardian против Уједињеног Краљевства*, ст. 69.

538 *Hlynisdottir против Исланда*, представка број 54145/10, од 2. јуна 2015. године, ст. 71.

539 *Yordanova and Toshev против Бугарске*, представка број 5126/05, од 2. октобра 2012, ст. 48.

Уж-9940/2018 од 16. јуна 2022. године

- Слобода изражавања адвоката; ограничење слободе изражавања адвоката; прихватљива критика судије; изјава о чињеницама и вредносни суд; пенални карактер изречене казне; тест пропорционалности
- Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на слободу изражавања из члана 46. Устава

Слобода изражавања у демократском друштву представља право да се неометано од било кога изражавају мишљења, информације и идеје, без обзира на садржину и њихово дејство (независно од тога да ли информација представља чињенични, вредносни или мешовити суд, да ли је информација политичка, образовна, информативна, са научном, уметничком или неком другом вредношћу), а да при томе слобода изражавања може обухватати и одређен степен претеривања или чак провоцирања.

Члан 10. Европске конвенције не јемчи потпуно неограничену слободу изражавања, јер уживање те слободе носи са собом „дужности и одговорности“.

Слобода изражавања јемчи се и адвокатима, који имају право да коментаришу спровођење правде, али њихова критика не сме да пређе одређене границе. Питање слободе изражавања адвоката везано је за независност адвокатске професије и само у изузетним случајевима може бити прихваћено ограничење слободе изражавања адвоката – чак и путем благе кривичне санкције. С тим у вези, потребно је направити разлику да ли се адвокат изражава у судници или ван ње, при чему слобода изражавања у судници није неограничена и ауторитет судства представља довољно битан интерес да би се могло оправдати ограничење слободе изражавања.

Судови немају имунитет у погледу критика и преиспитивања, а ограничење прихватљиве критике је шире у односу на судије које обављају службену дужност него у односу на обичне грађане, при чему се мора направити јасна разлика између критике и увреде. Међутим, уколико је једина намера било ког облика изражавања адвоката, увреда суда или чланова тог суда, изрицање одговарајуће/адекватне казне, у принципу, не би представљало повреду слободе изражавања.

Подносилац, адвокат из Београда, је изјавио уставну жалбу против решења Привредног апелационог суда којим је његова жалба одбијена и правоснажно изречена новчана казна због увреде суда и поступајућег судије. Уставна жалба је изјављена због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и члана 6. Европске конвенције, као и слободе изражавања из члана 46. Устава и члана 10. Европске конвенције.

Подносилац је, између осталог, истакао да је због незаконитог и намерног одуговлачења поступка пред Привредним судом у Београду, предао поступајућем суду поднесак којим је изнео критике поводом поступања судије; да

је поступајући судија потом донео решење о кажњавању подносиоца, због увреде; да је подносиоцу правоснажно изречена новчана казна у износу од 35.000 динара, која се може заменити казном затвора од 35 дана, уколико не плати новчану казну, што предметном поступку даје пенални карактер, изричито забрањен Законом о адвокатури⁵⁴⁰. Подносилац је сматрао да оспорено решење, којим му је правоснажно изречена новчана казна у износу од 35.000 динара због увреде суда и поступајућег судије, представља ограничење слободе изражавања које није било предвиђено законом и које није било неопходно у демократском друштву, те да Привредни апелациони суд није дао суштинске разлоге и образложење зашто не прихвата жалбене наводе.

Уставни суд је уставну жалбу одбио и утврдио да није дошло до повреде права на слободу изражавања из члана 46. Устава, будући да је оценио да је предметно ограничење слободе изражавања подносиоца (адвоката) било неопходно ради заштите легитимног интереса – угледа поступајућег судије и очување ауторитета суда. У преосталом делу уставну жалбу је одбацио.

Имајући у виду наведене тврдње подносиоца, Уставни суд је испитивао да ли је дошло до ограничења слободе изражавања и констатовао да се чланом 46. Устава не гарантује апсолутна слобода изражавања и да она може бити ограничена под следећим условима: 1) да је такво ограничење прописано законом; 2) да је сврха и легитимни циљ ограничења, између осталог, заштита права и угледа других и чување ауторитета и непристрасности суда; 3) да је ова слобода ограничена у оном обиму који је неопходан да се сврха ограничења задовољи у демократском друштву, односно да је ограничење пропорционално и да су разлози које су навели судови у вези ограничења релевантни и довољни.

Уставни суд је указао да слобода изражавања у демократском друштву представља право да се неометано од било кога изражавају мишљења, информације и идеје, без обзира на садржину и њихово дејство (независно од тога да ли информација представља чињенични, вредносни или мешовити суд, да ли је информација политичка, образовна, информативна, са научном, уметничком или неком другом вредношћу), а да при томе слобода изражавања може обухватати и одређен степен претеривања или чак провоцирања. С тим у вези, Уставни суд је указао на праксу ЕСЉП према којој се слобода изражавања из члана 10. Европске конвенције примењује не само на информације или идеје које се повољно прихватају или се сматрају неувредљивим или индиферентним, већ и на оне информације које вређају, шокирају или узнемиравају државу или неки део популације. Међутим, овај члан не јамчи потпуно неограничену слободу изражавања, јер уживање те слободе носи са собом „дужности и одговорности“ (*Žugić против Хрватске*⁵⁴¹).

Имајући у виду својство подносиоца, Уставни суд је указао на следеће: да се слобода изражавања јемчи и адвокатима, који имају право да коментаришу спровођење правде, али њихова критика не сме да пређе одређене границе (*Nikula против Финске*⁵⁴² и *Wingerter против Немачке*⁵⁴³); да је питање слободе

540 „Службени гласник РС“, бр. 31/11 и 24/12 – Одлука УС.

541 *Žugić против Хрватске*, представка број 3688/08, од 31. маја 2011. године, став 41.

542 *Nikula против Финске*, представка број 31611/96, од 21. марта 2002. године, став 46.

543 *Wingerter против Немачке*, представка број 43718/98, од 21. марта 2002. године.

изражавања адвоката везано за независност адвокатске професије и да само у изузетним случајевима може бити прихваћено ограничење слободе изражавања адвоката – чак и путем благе кривичне санкције (*Morice против Француске*⁵⁴⁴ и *Nikula против Финске*⁵⁴⁵); да треба направити разлику да ли се адвокат изражава у судници или ван ње, при чему слобода изражавања у судници није неограничена и ауторитет судства представља довољно битан интерес да би се могло оправдати ограничење слободе изражавања. Што се тиче „понашања у судници“, будући да слобода изражавања адвоката може довести до питања права његовог клијента на правично суђење, принцип правичности, стога, иде у корист слободне, па чак и грубље размене правних аргумената између странака. Адвокати имају дужност да „ревностно бране интересе својих клијентата“, што значи да понекад морају да одлуче да ли треба да приговоре или да се жале на поступање суда (*Morice против Француске*⁵⁴⁶). Међутим, Уставни суд је указао на то да слобода изражавања у судници није неограничена, те су одређени интереси, као што је ауторитет судства, довољно битни да би се могло оправдати ограничење ове слободе (*Radoljubac против Хрватске*⁵⁴⁷).

С тим у вези, Уставни суд је констатовао да судови немају имунитет у погледу критика и преиспитивања, а ограничење прихватљиве критике је шире у односу на судије које обављају службену дужност него у односу на обичне грађане, при чему се мора направити јасна разлика између критике и увреде. Међутим, уколико је једина намера било ког облика изражавања адвоката увреда суда или чланова тог суда, изрицање одговарајуће/адекватне казне, у принципу, не би представљало повреду члана 10. став 2. Европске конвенције и члана 46. Устава (*Skalka против Пољске*⁵⁴⁸ и *Радобуљац против Хрватске*⁵⁴⁹).

Како је спорно ограничење слободе изражавања адвоката потребно сагледати у светлу предмета у целини, примењујући све напред наведено на конкретан случај, а полазећи пре свега од одредби члана 46. Устава, Уставни суд је најпре утврдио да је оспореним решењем Привредног апелационог суда неспорно дошло до ограничења слободе изражавања подносиоца, имајући у виду да је подносиоцу од стране парничног суда изречена новчана казна. Одговор на питање да ли таква врста ограничења представља повреду слободе изражавања зависи од испуњености наведених услова – постојања законитости, легитимног циља и неопходности ограничења у демократском друштву.

У односу на критеријум законитости, Уставни суд је сматрао да је у конкретном случају испуњен услов постојања законитости, јер је оспорено решење донето на основу одредаба члана 186. Закона о парничном поступку⁵⁵⁰, које су, по оцени Уставног суда, довољно јасне, одређене и предвидљиве. Поред

544 *Morice против Француске*, представка број 29369/10, од 23. априла 2015. године, став 135.

545 *Nikula против Финске*, став 55.

546 *Morice против Француске*, ст. 136. и 137.

547 *Radoljubac против Хрватске*, представка број 51000/11, од 28. јуна 2016. године, став 58.

548 *Skalka против Пољске*, представка број 43425/98, од 27. маја 2003. године, став 34.

549 *Radoljubac против Хрватске*, став 59.

550 „Службени гласник РС“, бр. 72/11, 49/2013 – Одлука УС, 74/13 – Одлука УС и 55/14.

тога, ценећи услов законитости, Уставни суд је утврдио да против подносиоца није покренут прекршајни, нити кривични поступак због правног мишљења изнетог у току поступка, већ му је изречена новчана казна у парничном поступку са циљем обезбеђивања процесне дисциплине учесника у поступку, а поводом увреда које су изнете на рачун поступајућег судије. Уставни суд је стога оценио да предметно решење није донето противно одредби члана 33. Закона о адвокатури, те да је ограничење слободе изражавања подносиоца у конкретном случају било у складу са законом.

Испитујући услов постојања легитимног циља за ограничење слободе изражавања подносиоца, Уставни суд је указао на то да из садржине оспореног решења недвосмислено произлази да је до ограничења дошло ради заштите угледа поступајућег судије и ради очувања ауторитета суда.

Стога је задатак Уставног суда био да утврди да ли је предметно ограничење слободе изражавања било пропорционално легитимном циљу чијем се постизању тежило, односно да ли је било неопходно у демократском друштву, те да ли су разлози који су наведени у оспореном решењу, у циљу оправдања ограничења, били релевантни и довољни, при чему је овај услов неопходно сагледати у светлу предмета у целини, укључујући садржај навода који се адвокату стављају на терет и контекст у коме су они истакнути.

Уставни суд је констатовао да је подносилац у свом поднеску навео „да је судија безобзиран и да му је функција олако поверена“, те да „сумња да је овде посреди нешто још горе, а не само нерад и одуговлачење поступка“. Такође, навео је „да је судија извршио више тежих дисциплинских преступа који представљају разлог за разрешење, али да он за сада неће подносити иницијативу за разрешење судије, нити притужбу Високом савету судства који тек треба да одлучи о избору судије на сталну судијску функцију, нити ће користећи лични и пословни ауторитет обавестити друштвене организације да осигура да политика не обезбеди избор оних које треба разрешити“. Уставни суд је констатовао да, према оцени другостепеног суда, наводи који се односе на личне околности, односно биографију судија, објективно представљају увредљиво изражавање о том судији, а не аргументоване чињенице, како то наводи подносилац, из ког разлога је другостепени суд и закључио да је првостепено решење донето на основу правилне примене члана 186. став 1. Закона о парничном поступку, као и да је новчана казна примерено одмерена.

С тим у вези, Уставни суд је оценио да су разлози који су наведени у првостепеном решењу о новчаном кажњавању подносиоца и оспореном другостепеном решењу релевантни и довољни да оправдају ограничење права подносиоца на слободу изражавања, с обзиром на то да су детаљно описани наводи подносиоца који су оцењени као увредљиви, при чему је од посебног значаја оцена другостепеног суда да се наводи подносиоца односе на личне околности, односно биографију судије, те да такво поступање објективно представља увредљиво изражавање о том судији. Према оцени Уставног суда, одлуке судова о ограничењу слободе изражавања подносиоца и висина новчане казне засновани су на релевантним и довољним разлозима који су сагледани и у светлу предмета у целини, укључујући садржај навода који се подносиоцу/адвокату стављају на терет, као и контекст у коме је тај садржај дат.

Оваква оцена Уставног суда је заснована и на пракси ЕСЉП који, поред осталог, сматра да је потребно разликовати критику изречену на рачун носиоца правосудних функција која је стриктно ограничена на поступање у конкретном предмету, од ситуације када се критика односи на опште професионалне и друге квалитете носиоца правосудних функција (*Nikula против Финске*⁵⁵¹). Уставни суд је нагласио да је оспорено другостепено решење управо засновано на оцини да се наводи подносиоца из спорног поднеска односе на личне околности, односно биографију судије, те да такво поступање објективно представља увредљиво изражавање о том судији. Уставни суд, у наведеном смислу, посебно указао на наводе подносиоца „да је судија безобзиран“ и „да му је функција олако поверена“, а који, према оцини Уставног суда, представљају коментаре опште и личне природе који нису ограничени на поступање судије у конкретном парничном поступку.

Уставни суд је затим указао да је имао у виду целокупан контекст навода подносиоца истакнутих у поднеску од 23. децембра 2016. године, односно чињеницу да је разлог упућивања поднеска био његово незадовољство начином на који је судија руководио конкретним поступком (заказивање и одлагање заказаних рочишта), те да је у истом, поред спорних навода који су оцењени као увредљиви, изнео и конкретне критике на рад поступајућег судије у конкретном предмету. Међутим, Уставни суд је оцинио да наведено не може оправдати изрицање више спорних изјава које су од стране поступајућег суда оцењене као увредљиве, од којих су неке опште и личне природе и не односе се на руковођење конкретним парничним поступком. Штавише, Уставни суд је констатовао да је подносилац у конкретном случају могао да изнесе критику и укаже на евентуалне пропусте у раду поступајућег судије без употребе увредљивих коментара, као што су наводи „да је судија безобзиран“ и „да му је функција олако поверена“ (*Kincses против Мађарске*⁵⁵²).

Уставни суд је даље нагласио и да је ЕСЉП указао на то да је дужност судова и председавајућег судије да руководе поступком на такав начин да обезбеде правилно понашање странака и пре свега правичност суђења – уместо да у посебном поступку испитују прикладност изјава странке у судници. С тим у вези, Уставни суд је констатовао да у конкретном случају против подносиоца, поводом спорних коментара, није вођен посебан кривични или прекршајни поступак, већ да је подносиоцу новчана казна изречена у самом парничном поступку, а у оквиру овлашћења и обавезе поступајућег судије да руководи поступком и обезбеди процесну дисциплину, чиме је испуњен наведени стандард из пресуде *Nikula против Финске*.

Коначно, Уставни суд је констатовао да је приликом оцине пропорционалности потребно узети у обзир и природу и озбиљност изречене казне (*Skalka против Пољске и Радобуљац против Хрватске*⁵⁵³). Уставни суд је у наведеном смислу, полазећи од праксе ЕСЉП, оцинио да је новчана казна од 35.000 динара, која је изречена подносиоцу због изречених увреда на рачун судије

551 *Nikula против Финске*, став 51.

552 *Kincses против Мађарске*, представка број 66232/10, пресуда од 27. јануара 2015. године, став 40.

553 *Skalka против Пољске*, став 38. и *Радобуљац против Хрватске*, став 57.

првостепеног суда, пропорционална. Приликом оцене да је спорна мера била неопходна ради заштите легитимног интереса, Уставни суд је, у складу са цитираном праксом ЕСЉП, имао у виду и чињеницу да је подносилац, у својству пуномоћника тужиоца, предметне коментаре изнео у оквиру самог парничног поступка, односно да исти нису објављени у јавности. Међутим, имајући у виду све околности случаја, а посебно озбиљност спорних коментара који су од стране поступајућег суда оцењени као увредљиви, као и чињеницу да је подносиоцу изречена блага новчана казна, и то од стране поступајућег парничног суда, а у циљу обезбеђивања процесне дисциплине странака, при чему против подносиоца није вођен посебан прекршајни или кривични поступак, Уставни суд је оценио да је предметно ограничење слободе изражавања подносиоца било неопходно ради заштите означеног легитимног интереса.

У погледу навода подносиоца да изречена казна има пенални карактер, јер се иста може заменити казном затвора у трајању од 35 дана, Уставни суд закључио је да предметна чињеница не утиче битно на наведени закључак о пропорционалности изречене мере, јер наведена околност да ли ће изречена новчана казна бити замењена казном затвора зависи искључиво од понашања подносиоца, односно од чињенице да ли ће подносилац казну платити у одређеном року.

Члан 51. Устава:

Право на обавештеност

Свако има право да истинито, потпуно и благовремено буде обавештаван о питањима од јавног значаја и средства јавног обавештавања су дужна да то право поштују.

Свако има право на приступ подацима који су у поседу државних органа и организација којима су поверена јавна овлашћења, у складу са законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-1823/2010 од 23. маја 2013. године ⁵⁵⁴

- ▶ Слободан приступ информацијама од јавног значаја; право на слободу примања информација од јавног интереса; ометање добијања информација од јавног интереса; право на образложену судску одлуку
- ▶ Одлука о усвајању; управно право; повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава

Право на приступ информацијама од јавног (општег) значаја потпада као посебно право у оквир члана 10. ЕСЉП, којим се гарантује слобода изражавања.

ЕСЉП је у вези са остваривањем права на приступ информацијама од јавног (општег) значаја извео следеће закључке:

- јавност има право да добије информације од општег интереса и сумарни захтев за испитивање уставности, посебно када га поднесе народни посланик, несумњиво представља ствар од јавног интереса;
- право на слободу примања информација предвиђено чланом 10. Европске конвенције забрањује владама да ограничавају примање информација које су трећа лица намеравала или могла намеравати да шире;
- за слободу изражавања у сфери политике погубно је ако би јавне личности могле да цензуришу медије и јавне расправе у име својих

⁵⁵⁴ „Службени гласник РС”, број 55/13.

права, позивајући се на то да се њихово мишљење о јавним стварима тиче њих самих и стога представља лични податак који се не може објавити без њихове сагласности;

- препреке постављене да би се ометало добијање информација од јавног интереса могу обесхрабрити оне који раде у медијима или сродним областима у вршењу њихове виталне функције „чуvara јавности“ и тако утицати на њихову могућност да обезбеде тачне и поуздане информације.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против пресуде Управног суда којом је њена тужба због непоступања Владе по њеном захтеву за слободан приступ информацијама одбијена као неоснована, због повреде слободне мишљења и изражавања из члана 46. Устава и права на обавештеност из члана 51. Устава. Подносиатељка сматра да јој је нарушено не само право да тражи, прима и шири обавештења и идеје, већ је осујећена у остваривању своје дужности да истинито, потпуно и благовремено обавештава јавност о питањима од јавног значаја.

Подноситељка је, између осталог, навела да се, као новинар, Влади обратила захтевом за достављање информација у вези са Извештајем Владе о уређењу, организовању и функционисању система обезбеђења председника Владе др Зорана Ћинђића, усвојеног у августу 2003. године, са прилозима; да ју је Генерални секретаријат Владе дописом из августа 2008. године обавестио да је предметни извештај већ био доступан јавности, а да се остала тражена документација чува као радни материјал с ознаком државне тајне; да је Повереник за информације од јавног значаја њену жалбу одбацио као недопуштену и истовремено Влади упутио допис у коме је указао на то да предметном захтеву подносиатељке није удовољено, те да допис Владе из августа 2008. године не може представљати образложено решење о одбијању захтева, са поуком о правном средству које се може изјавити против таквог решења у смислу Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја. Како Влада није одлучила о захтеву подносиатељке ни у року од седам дана од дана обраћања пожурницом, подносиатељка је поднела тужбу због ћутања управе, коју је Управни суд одбио као неосновану.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиатељки повређено право на образложену судску одлуку, као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да је нашао да образложење спорене пресуде не испуњава захтеве правичности. Уставни суд је поништио пресуду Управног суда и одредио да тај суд донесе нову одлуку по тужби подносиатељке.

Како је подносиатељка истицала да је Управни суд „игнорисао чињеницу“ да је њен захтев за достављање наведеног Извештаја представљао само један део њеног захтева, а да се Управни суд није изјаснио о основаности њене тужбе у погледу преосталог дела захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, то је Уставни суд ове наводе уставне жалбе испитивао са становишта права на правично суђење из члана 32. Устава, при чему је имао у виду и садржину права на обавештеност из члана 51. Устава. У вези с тим,

Уставни суд је имао у виду да се уставна гаранција наведеног права, поред осталог, састоји у томе да одлука суда о нечијем праву или обавези мора бити донета у поступку који је спроведен у складу са важећим процесним законом, применом релевантног материјалног права и образложена на уставноправно прихватљив начин, јер би се у противном могло сматрати да је производ произвољног и правно неутемељеног становишта поступајућег суда.

Испитујући да ли је оспорена пресуда Управног суда образложена на уставноправно прихватљив начин, Уставни суд је најпре констатовао да је Влада дописом обавестила подносиоцу да је извештај Комисије био доступан јавности, а да преостала тражена документација представља државну тајну, да је подносиоца покренула управни спор због недоношења решења Владе о њеном захтеву у смислу Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, као и да такво решење Влада није донела ни у току предметног управног спора. Уставни суд је, ценећи допис Генералног секретаријата Владе, утврдио да несумњиво произлази да није удовољено захтеву подносиоца, у делу који се односи на достављање прилога које је Комисија користила у раду. Стога је Уставни суд нашао да је Управни суд био дужан да у оспореној пресуди наведе разлоге за оцјену да је актом Владе – дописом удовољено и захтеву подносиоца за достављање преосталих тражених докумената, односно њихових копија.

Уставни суд је у Одлуци указао да је ЕСЉП први пут признао право на приступ информацијама 2009. године, у случају *Mađarska Unija za građanske slobode против Мађарске*⁵⁵⁵ и у случају *Kenedi против Мађарске*⁵⁵⁶. У оба случаја утврђена је повреда права на приступ информацијама, као посебног права у оквиру члана 10. Европске конвенције, којим се гарантује слобода изражавања. ЕСЉП је, између осталог, закључио да јавност има право да добије информације од општег интереса и сумарни захтев за испитивање уставности, посебно када га поднесе народни посланик, што несумњиво представља ствар од јавног интереса, да право на слободу примања информација предвиђено чланом 10. Европске конвенције забрањује Владама да ограничавају примање информација које су трећа лица намеравала или могла намеравати да шире, да је за слободу изражавања у сфери политике погубно ако би јавне личности могле да цензуришу медије и јавне расправе у име својих права, позивајући се на то да се њихово мишљење о јавним стварима тиче њих самих и стога представља лични податак који се не може објавити без њихове сагласности и да препреке постављене да би се ометало добијање информација од јавног интереса могу обесхрабрити оне који раде у медијима или сродним областима у вршењу њихове виталне функције „чувара јавности“ и тако утицати на њихову могућност да обезбеде тачне и поуздане информације.

Имајући у виду да се права из Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја⁵⁵⁷ могу изузетно подврћи законом прописаним огра-

⁵⁵⁵ *Mađarska Unija za građanske slobode против Мађарске*, представка број 37374/05, од 14. априла 2009. године.

⁵⁵⁶ *Kenedi против Мађарске*, представка број 31475/05, од 26. маја 2009. године.

⁵⁵⁷ „Службени гласник РС“, бр. 120/04 и 54/07.

ничењима ако је то неопходно у демократском друштву ради заштите од озбиљне повреде претежнијег интереса заснованог на уставу или закону, Уставни суд је оценио да „неопходност у демократском друштву“ представља фактичко питање које се мора ценити у сваком конкретном случају. С обзиром на то да Влада у свом акту упућеном подносиоци као одговор на њен захтев за приступ информацијама од јавног значаја није утврдила који легитимни интерес, као претежан, у односу на право јавности да зна, омогућава да се то право у конкретном случају ускрати, нити је Управни суд одмеравао значај тог интереса у односу на наведено право, Уставни суд је нашао да образложење оспорене пресуде не испуњава захтеве правичности.

Стога је Уставни суд усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоци повређено право на образложену судску одлуку, као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

На крају, Уставни суд је оценио да је захтев подносиоци да утврди повреду слободе мишљења и изражавања из члана 46. Устава и права на обавештено из члана 51. Устава, за сада преурањен, имајући у виду да је Уставни суд поништио пресуду Управног суда и да ће тај суд о тужби подносиоци поново одлучивати.

Члан 54. Устава: Слобода окупљања

Мирно окупљање грађана је слободно.

Окупљање у затвореном простору не подлеже одобрењу, ни пријављивању.

Зборови, демонстрације и друга окупљања грађана на отвореном простору пријављују се државном органу, у складу са законом.

Слобода окупљања може се законом ограничити само ако је то неопходно ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-1918/2009 од 22. децембра 2011. године⁵⁵⁸

- ▶ Слобода окупљања; забрана окупљања; допуштеност уставне жалбе *ratione personae*; допуштеност уставне жалбе *ratione materiae*; делотворно правно средство
- ▶ Одлука о усвајању; управно право; повреда права на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава, и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава, у вези са начелом судске заштите из члана 22. став 1. Устава (у преосталом делу одбијање).

Слобода окупљања може се законом ограничити из такставно Уставом утврђених разлога, а то су: 1) заштита јавног здравља, 2) заштита морала, 3) заштита права других или 4) заштита безбедности Републике Србије.

Имајући у виду чињеницу да доношење решења о промени места одржавања скупа није било предвиђено законом, да је исто донето и подносиоцима достављено 24 часа пре одржавања скупа, те да подносиоци нису имали на располагању правно средство којим би побијали законитост

⁵⁵⁸ „Службени гласник РС”, број 8/12

оспореног решења, односно да им није била обезбеђена судска заштита, Уставни суд је утврдио повреду права на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава, у вези са начелом судске заштите из члана 22. став 1. Устава.

Подносиоци су изјавили уставну жалбу против решења Дирекције полиције Министарства унутрашњих послова од 19. септембра 2009. године и радњи пропуштања државних органа – Министарства унутрашњих послова да спрече насиље над учесницима „Поворке поноса“ од стране трећих лица и да им обезбеде судску заштиту и ефикасно правно средство, због повреде начела забране дискриминације из члана 21. Устава и судске заштите људских и мањинских права из члана 22. Устава, као и права на правно средство из члана 36. став 2. и права на слободу окупљања, из члана 54. Устава. Подносиоци уставне жалбе су истовремено истакли и повреде начела и права из чл. 11, 13. и 14. Европске конвенције.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио повреду права подносилаца на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава и на правно средство из члана 36. став 2. Устава, а у вези са чланом 22. став 1. Устава, будући да доношење оспореног решења није било предвиђено законом, као и да је исто донето и подносиоцима достављено 19. септембра 2009. године, 24 часа пре одржавања скупа, те да подносиоци нису имали на располагању правно средство којим би побијали законитост оспореног решења, односно није им била обезбеђена судска заштита. У преосталом делу Уставни суд је одбио уставну жалбу, имајући у виду да, у погледу оспорених радњи пропуштања државних органа да спрече насиље над учесницима „Поворке поноса“ од стране трећих лица, потенцијална претња насиљем према учесницима скупа који није одржан, не представља довољан основ за тврдњу о повреди уставних права подносилаца.

У уставној жалби подносиоци су, између осталог, навели да је држава одговорна за кршење слободе окупљања, јер је полиција оспореним решењем *de facto* забранила одвијање „Поворке поноса“ на за то пријављеној локацији у центру Београда и није испунила своју позитивну обавезу да учеснике у том скупу, међу којима су и подносиоци, заштити од трећих лица, пре свега од екстремних националистичких организација, које су желеле насилно да спрече „Поворку поноса“; да је држава одговорна за кршење забране дискриминације зато што постоје основани разлози за веровање да државни органи нису заштитили слободу окупљања подносилаца из сопствених дискриминаторских побуда и зато што су пропустили да испуне своју позитивну обавезу да заштите подносиоце од дискриминаторског поступања трећих лица због њихове другачије сексуалне оријентације, те да је држава одговорна за кршење права подносилаца на судску заштиту и ефикасно правно средство, због начина и времена доношења решења о промени локације, односно забране „Поворке поноса“ од стране полиције, при чему подносиоци нису могли да се жале ниједном другом државном органу, а посебно не суду, ради благовременог поништавања наведене забране и одржавања „Поворке поноса“ на планираном месту и у планирано време.

Уставни суд је у спроведеном поступку утврдио да су удружења грађана Геј-стрејт алијанса и Лабрис – организација за лезбејска људска права потписале 31. марта 2009. године „Меморандум о сарадњи“ са циљем да организују Поворку поноса 2009. године и тим поводом формирале организациони одбор „Поворке поноса“; да су подносиоци 31. августа 2009. године пријавили Министарству унутрашњих послова скуп „Поворка поноса“ за 20. септембар 2009. године, са детаљним планом организације ове манифестације. Уставни суд је такође утврдио да су подносиоци 16. септембра исти скуп у покрету пријавили и Градској општини Стари град, која је 17. септембра и дала сагласност за његово одржавање. Министарство унутрашњих послова је 19. септембра донело оспорено решење о промени локације одржавања скупа, тако што се одржавање пријављеног скупа дозвољава на другој локацији. У оспореном решењу је, између осталог, наведено да „сагледавајући укупно стање безбедности на територији града Београда, као и најаве више неформалних група и удружења грађана да ће по сваку цену настојати да насилно спрече одржавање најављеног скупа, постоје велики безбедносни ризици и претња за одржавање јавног скупа у центру града“, при чему у решењу није наведена поука о правном леку.

Испитујући наводе из уставне жалбе, Уставни суд је нашао да је потребно испитати постојање три претпоставке за одлучивање о овој уставној жалби, и то: 1) да ли је уставна жалба допуштена *ratione personae*; 2) да ли је уставна жалба допуштена *ratione materiae* и 3) да ли су исцрпљена сва правна средства пре изјављивања уставне жалбе.

У односу на прву претпоставку, Уставни суд је констатовао да су подносиоци уставне жалбе физичка лица која су, поред осталих лица, пријавила скуп „Поворка поноса“ 31. августа 2009. године, те да су подносиоци активно легитимисани за подношење уставне жалбе, односно да је уставна жалба допуштена *ratione personae*.

Разматрајући питање допуштености уставне жалбе *ratione materiae*, Уставни суд је утврдио да је садржина оспореног решења Министарства у директној вези са остваривањем Уставом зајемчене слободе окупљања, те је оценио да оспорени акт и са њим повезане оспорене радње представљају појединачни акт и радње у смислу члана 170. Устава и члана 82. Закона о Уставном суду.

Приликом испитивања постојања услова да ли су у конкретном случају подносиоци искористили редовна правна средства за заштиту својих права, односно да ли су била предвиђена друга правна средства која су подносиоци могли користити пре изјављивања уставне жалбе, Уставни суд констатује да Законом о окупљању грађана није била предвиђена могућност доношења решења о промени места одржавања пријављених скупова, те самим тим Законом није било прописано ни правно средство против таквог решења. Такође, Уставни суд је указао да у оспореном решењу није наведена поука о правном леку. Чак и да су подносиоци користили неко правно средство, о њему сасвим сигурно не би могло бити одлучено благовремено, до 20. септембра 2009. године у 11.00 часова за када је заказан почетак скупа, јер би донета одлука о правном средству имала *post hoc* карактер, па не би ни могла да обезбеди адекватну и благовремену, а самим тим и делотворну заштиту у вези са повредом слободе окупљања. Стога је Уставни суд закључио да под-

носиоци нису у овом случају могли да обезбеде одговарајућу заштиту својих права пре подношења уставне жалбе.

Пошто је оценио да постоје претпоставке за одлучивање о уставној жалби, Уставни суд, одлучујући о меритуму, даље је указао да слобода окупљања не представља апсолутно право, већ трпи одређена ограничења, тако да се, у складу са Уставом, може законом ограничити само ако је то неопходно ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије.

Прво ограничење слободe окупљања односи се на захтев да окупљање буде мирно, што подразумева начин на који се организује један скуп и на коме се изражавају одређена мишљења, идеје и ставови. Под мирним окупљањем не подразумева се садржина изнетог мишљења, те уколико се на неком скупу изражава мишљење које представља говор мржње или којим се позива на рат или дискриминацију, онда се мора поставити јасна линија разграничења између права на слободу окупљања и права на слободу изражавања.

У односу на остала ограничења слободe окупљања ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије, у конкретном случају, Уставни суд је констатовао да су Законом о окупљању грађана из 1992. године била прописана два различита поступка у којима се може забранити одржавање пријављеног јавног скупа. Први, који се односи на привремену забрану одржавања јавног скупа који је усмерен на насилно мењање Уставом утврђеног поретка, нарушавање територијалне целовитости и независности Републике Србије, кршење Уставом зајемчених слобода и права човека и грађанина, изазивање и подстицање националне, расне и верске нетрпељивости и мржње. Други се односи на забрану јавног скупа који би могао да омета јавни саобраћај или да угрози здравље, јавни морал и безбедност људи и имовине. У оба случаја прописан је правни лек против донетих решења.

У односу на конкретан случај, Уставни суд је констатовао да је скуп под називом „Поворка поноса“ био благовремено и уредно пријављен и да су надлежни органи дали сагласност да се скуп одржи 20. септембра 2009. године, у траженом термину, из чега је неспорно произлазило да су државни органи сматрали да нема ни једног од основа утврђених Уставом и прописаних законом да се ограничи окупљање, односно забрани одржавање скупа; да је пријављено место одржавања скупа било предвиђено Решењем о одређивању простора за окупљање грађана у Београду као место које је примерено за окупљање до 10.000 грађана; да је оспореним решењем Министарства од 19. септембра 2009. године промењено место одржавања скупа уз навођење разлога да је надлежно министарство проценило да је одржавање скупа на пријављеној локацији „са аспекта безбедности екстремно високог ризика и да може доћи до нарушавања јавног реда и мира у већем обиму на територији града Београда...“; да Законом о окупљању грађана није предвиђено овлашћење Министарства унутрашњих послова за доношење решења о промени места одржавања пријављених скупова који нису забрањени.

Дакле, оспореним решењем Министарства промењена је локација одржавања скупа „Поворка поноса“, те није експлицитно забрањено мирно окупљање ЛГБТ популације. Међутим, Уставни суд је оценио да је доношењем

оспореног решења, и то само један дан пре заказаног скупа, у суштини, ограничено право на мирно окупљање учесника пријављеног скупа. Доношењем оспореног решења „о промени локације одржавања скупа“, које нема правно утемељење у позитивним законским прописима, Министарство је заправо онемогућило учеснике скупа да се окупе на месту на коме су желели, а које је, сагласно Решењу о одређивању простора за окупљање грађана у Београду, било и предвиђено и дозвољено.

Имајући у виду чињеницу да доношење оспореног решења није било предвиђено законом, као и да је исто донето и подносиоцима достављено 24 часа пре одржавања скупа, те да подносиоци нису имали на располагању правно средство којим би побијали законитост оспореног решења, Уставни суд је усвојио уставну жалбу подносилаца и утврдио да је оспореним решењем Министарства подносиоцима повређено право на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава и право на правно средство из члана 36. став 2. Устава. Будући да у конкретном случају подносиоцима није обезбеђена судска заштита, Уставни суд је оценио да су им право на слободу окупљања и право на правно средство повређени у вези са начелом судске заштите из члана 22. став 1. Устава.

У погледу оспорених радњи пропуштања државних органа да спрече насиље над учесницима „Поворке поноса“ од стране трећих лица, Уставни суд је констатовао да потенцијална претња насиљем према учесницима скупа који није одржан не представља довољан основ за тврдњу о повреди уставних права подносилаца означеном радњом.

У односу на истицану повреду начела забране дискриминације из члана 21. Устава у вези са чланом 54. став 1. Устава, Уставни суд је нашао да у конкретном случају нема довољно основа за тврдњу о постојању директне или индиректне дискриминације према подносиоцима по основу њихове сексуалне оријентације. Уставни суд је указао на то да су надлежни државни органи на посредан начин спречили слободу окупљања подносилаца, али је оценио да не постоје релевантни показатељи да је забрана била мотивисана дискриминаторским ставом према подносиоцима. Такав закључак Уставног суда произлази и из садржине оспореног решења у коме је, поред осталог, наведено да се место одржавања скупа мења јер може доћи до угрожавања безбедности, живота и здравља учесника скупа. Стога је Уставни суд одбио уставну жалбу у овом делу.

Уж-5284/2011 од 18. априла 2013. године ⁵⁵⁹

- ▶ Слобода окупљања; ограничење слободе окупљања; тест пропорционалности; делотворно правно средство
- ▶ Одлука усвајању; управно право; повреда права на судску заштиту из члана 22. став 1. Устава, права на правно средство из члана 36. став 2. Устава и права на слободу окупљања из члана 54. Устава (у преосталом делу одбијање)

⁵⁵⁹ „Службени гласник РС“, број 40/13.

У случајевима који се тичу слободе окупљања, да би се неки правни лек сматрао ефикасним, он мора обавезивати надлежни орган да донесе одлуку тако да коначна одлука уследи пре датума за који је било предвиђено одређено окупљање.

Подносиоци, Удружење „Парада поноса Београд“, су изјавили уставну жалбу против решења Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције – Полицијска управа за град Београд – Полицијска станица Савски венац, радње државних органа извршене нечињењем, односно пропуштањем државних органа, пре свега МУП, да учине све што је у њиховој моћи да спрече насиље над учесницима Поворке поноса од стране трећих лица, односно да спрече дискриминацију против њих, као и због пропуштања државних органа да им обезбеде судску заштиту и ефикасно правно средство против наведених кршења људских права. Поред тога, подносиоци су истакли и повреду слободе окупљања из члана 54. Устава „а у вези са слободом изражавања заштићеном чланом 46. Устава“, повреду начела забране дискриминације из члана 21. Устава, као и повреду права на судску заштиту из члана 22. став 1. Устава и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава. Подносиоци су се истовремено позвали и на повреду одговарајућих одредаба Европске конвенције којима се гарантују наведена уставна права и начела.

Уставни суд усвојио је уставну жалбу Удружења „Парада поноса Београд“ и утврдио да су подносиоцу наведеним радњама повређени право на судску заштиту из члана 22. став 1. Устава, право на правно средство из члана 36. став 2. Устава и слобода окупљања из члана 54. Устава, јер подносиоци нису имали могућност да делотворним правним средством, у поступку судске заштите, траже преиспитивање одлуке којом им је ограничено њихово право слободе окупљања зајемчено Уставом. Уставни суд је подносиоцима утврдио и право на накнаду нематеријалне штете у износу од 500 евра.

У испитивању процесних претпоставки да ли је уставна жалба подносиоца Удружења „Парада поноса Београд“ допуштена, иако подносилац пре обраћања Уставном суду није искористио Законом прописано правно средство за заштиту својих права, Уставни суд је најпре констатовао да подносилац не спори да није користио прописано правно средство на чије подношење је био поучен у решењу, сматрајући предвиђено правно средство неделотворним. Полазећи од одговарајућих одредаба Закона о окупљању грађана⁵⁶⁰, а имајући у виду суштину Уставом зајемченог права на правно средство и слободу окупљања, Уставни суд је оценио да је у случају забране јавног скупа формално била предвиђена жалба као правно средство за заштиту слободе окупљања сазивача јавног скупа, али прописујући рок у коме је надлежни орган дужан да о забрани обавести сазивача, затим прописујући да жалба не одлаже забрану и коначно, препуштајући да се жалба изјави и да се о њој одлучи у складу са правилима општег управног поступка, што суштински не обезбеђује делотворну заштиту ове слободе. С обзиром на то да је неспорно да би у конкретном случају одлука о жалби изјављеној против решења о за-

⁵⁶⁰ „Службени гласник РС“, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 11/99, 33/99 и 48/94, „Службени лист СРЈ“, број 21/01 – Одлука УС СРЈ и „Службени гласник РС“, бр. 29/01 и 101/05.

брани пријављеног јавног скупа имала *post hoc* заштиту, Уставни суд је стао на становиште да таква заштита објективно не би могла да буде благовремена, па тиме ни делотворна, те је стога нашао да је, у конкретном случају, уставна жалба подносиоца Удружења „Парада поноса Београд“ допуштена.

Овакав став Уставни суд је раније изразио у својој Одлуци Уж-1918/2009⁵⁶¹. На основаност овакве оцене Уставног суда упућује и став ЕСЛП изражен у пресуди *Baczowski и др. против Пољске*⁵⁶² према коме у случајевима који се тичу слободе окупљања, да би се неки правни лек сматрао ефикасним, он мора обавезивати надлежни орган да донесе одлуку тако да коначна одлука уследи пре датума за који је било предвиђено одређено окупљање.

Приликом оцене меритума уставне жалбе, Уставни суд је имао у виду да слобода окупљања није апсолутна, већ њено остваривање подлеже Уставом утврђеним ограничењима. Са једне стране, грађанима се јемчи само слобода мирног окупљања, што значи да уставним гаранцијама ове слободе не подлеже окупљање грађана које није мирно. Са друге стране, уставотворац је допустио могућност да се зајемчена слобода окупљања законом ограничи из такстативно Уставом утврђених разлога, а то су: 1) заштита јавног здравља, 2) заштита морала, 3) заштита права других или 4) заштита безбедности Републике Србије. Такође, постоји Уставом утврђена обавеза да се окупљање грађана на отвореном простору пријави државном органу и то у складу са законом.

Уставни суд је констатовао да је у правном поретку Републике Србије начин остваривања слободе окупљања, зајемчене Уставом од 2006. године, уређен Законом о окупљању грађана који је донет 1992. године и који је током важења више пута мењан и допуњаван, последњи пут 2005. године. Анализом одредаба наведеног закона, Уставни суд је утврдио да он заправо садржи два режима ограничења слободе окупљања. Одредбама чл. 9. и 10. Закона уређена је ситуција у којој надлежни орган, а то је Министарство унутрашњих послова, само привремено забрањује одржавање јавног скупа (окупљање грађана на отвореном простору), о томе у року од 12 сати обавештава сазивача скупа и у истом року надлежном суду упућује образложени захтев за одлучивање о забрани (коначној) тог скупа. Поступак одлучивања суда о забрани одржавања јавног скупа је хитан и поштује се начело расправности, тако што се одржава претрес на који се позивају подносилац захтева за забрану и сазивач скупа, као и двостепеност у одлучивању, при чему о жалби на решење одлучује највиши суд у Републици. Међутим, овако уређени поступак ограничења слободе окупљања односи се на забрану јавног скупа „који је усмерен на насилно мењање Уставом утврђеног поретка, нарушавање територијалне целовитости и независности Републике Србије, кршење Уставом зајемчених слобода и права човека и грађанина, изазивање и подстицање националне, расне и верске нетрпељивости и мржње“ (члан 9. став 1. Закона). Насупрот претходном, исти закон, у одредбама члана 11, предвиђа забрану одржавања јавног скупа ради „спречавања ометања јавног саобраћаја, угрожавања здравља, јавног морала или безбедности људи и имовине“ (члан 11. став 1.

⁵⁶¹ Одлука Уж-1918/2009 од 22. децембра 2011. године.

⁵⁶² *Baczowski и др. против Пољске*, представка број 1543/06, од 3. маја 2007. године.

Закона), у ком случају не постоји привремена забрана, нити је прописана надлежност суда да одлучује о забрани, већ одржавање јавног скупа забрањује надлежно министарство и о забрани обавештава сазивача скупа (најкасније 12 сати пре времена за које је скуп заказан), а жалба на забрану скупа не одлаже извршење решења.

У конкретном предмету, јавни скуп је био пријављен за недељу, 2. октобар 2011. године у 11,00 часова, а оспорено решење о забрани свих јавних скупова и јавних скупова у покрету пријављених у Београду за 1. и 2. октобар 2011. године, је подносиоцу уставне жалбе, као сазивачу, уручено у петак, 30. септембра 2011. године, у поподневним часовима.

Имајући у виду све околности конкретног случаја, Уставни суд је оценио да, без обзира на то што у конкретном случају прикупљени подаци нису пружали поуздан основ за закључак да је надлежни орган управе оспорено решење о забрани скупа донео арбитрарном и произвољном оценом релевантних околности које су од значаја како за заштиту зајемчених права на физички интегритет, слободу кретања и имовину грађана који би се у време одржавања нашли на месту на коме је било предвиђено одржавање јавног скупа и јавног скупа у покрету који је пријавио подносилац, тако и за заштиту права на психички и физички интегритет самих учесника пријављеног скупа, и без обзира на то што је надлежни орган везан одредбама важећег закона, те је у складу са њима и поступао приликом доношења и уручења оспореног решења подносиоцу, сама немогућност подносиоца да делотворним правним средством, у поступку у коме ће му бити пружена судска заштита, тражи преиспитивање одлуке којом се ограничава једна од Уставом зајемчених слобода, представља повреду права на судску заштиту из члана 22. став 1. Устава и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава, а последично и повреду слободе окупљања из члана 54. Устава.

Уставни суд је утврдио подносиоцу право на накнаду нематеријалне штете у износу од 500 евра.

Према оцени Уставног суда, учињене повреде права су последица начина на који је остваривање слободе окупљања уређено важећим законом, а на шта је Уставни суд већ указивао законодавцу, истичући потребу усклађивања Закона о окупљању грађана са Уставом Републике Србије од 2006. године, како би се отклонили проблеми у остваривању уставности у овој области. Имајући у виду ранију одлуку Уставног суда у предмету Уж-1918/2009, којом је утврдио повреду слободе окупљања из члана 54. став 1. Устава и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава, а у вези са чланом 22. став 1. Устава, подносиоцима који су били неки од сазивача јавног скупа „Поворка поноса“ 2009. године, одређујући тада као вид правичног задовољења подносилаца објављивање Одлуке у „Службеном гласнику Републике Србије“, те да је сада сазивач забрањеног јавног скупа јасно одређено правно лице, Уставни суд је нашао да има основа да се подносиоцу уставне жалбе утврди право на накнаду нематеријалне штете, у износу који је примерен сврси ове накнаде као, у овом случају, специфичног вида упозорења на поновљену повреду права.

У вези са наведеним уставним жалбама и поступањем Уставног суда, указујемо да је ЕСЉП 9. фебруара 2017. године донео Одлуку у предмету *Милица Ђорђевић и други против Србије*⁵⁶³, на основу представки подносилаца који су се жалили да је дошло до незаконитог мешања у право на слободу изражавања и право на слободу мирног окупљања, која су гарантована чл. 10. и 11. Конвенције, из разлога што је на основу њиховог захтева за одржавање „Параде поноса“ промењена локација окупљања за 2009. годину и забрањено окупљање за 2011, 2012. и 2013. годину. Они су се, такође, жалили на непостојање делотворног домаћег правног лека.

ЕСЉП је сматрао да није неопходно да разматра примедбе Владе на ове притужбе, јер се оне могу сматрати решеним у оквиру значења члана 37. став 1 (б) Конвенције. Наиме, ЕСЉП је констатовао да је Уставни суд већ претходно решио структурни проблем који је био у сржи притужби подносилаца представки. Наиме, Уставни суд је потврдио постојање структурног проблема који произлази из примене Закона о јавном окупљању из 1992. године и утврдио да је тај закон неуставан.

Одлуком Уставног суда ИУз-204/2013⁵⁶⁴, и у поступку одлучивања о уставним жалбама поднетим због повреде слободе окупљања зајемчене одредбама члана 54. Устава Републике Србије, Уставни суд је утврдио да Министарство унутрашњих послова, као надлежан орган државне управе коме се пријављује одржавање јавног скупа, о испуњености услова да се ограничи зајемчена слобода окупљања одлучује применом одредаба Закона о окупљању грађана⁵⁶⁵, дакле на основу закона који је донет у време важења Устава Републике Србије од 1990. године и који није био усклађиван са важећим Уставом Републике Србије од 2006. године. Разматрајући основаност поднетих уставних жалби, Уставни суд је нашао да је један од битних узрока повреде слободе окупљања управо у томе што се као системски проблем поставља питање сагласности наведеног закона са важећим Уставом. Имајући у виду да су се указиване оцене о уставноправној неутемељености Закона о окупљању грађана у одредбама Устава од 2006. године односиле на оне законске одредбе на којима почива суштина остваривања зајемчене слободе окупљања, а то је њена заштита, Уставни суд је у Одлуци ИУз-204/2013 од 9. априла 2015. године оценио да Закон у целини није у сагласности са Уставом, па се зато није ни упуштао у даљу анализу појединих одредаба којима би изнета оцена такође била поткрепљена.

Спорни Закон о окупљању грађана је престао да важи 23. октобра 2015. године. Нови Закон о јавном окупљању из 2016. године, којим су исправљени сви недостаци Закона из 1992. године који су битни за овај предмет, ступио је на снагу 5. фебруара 2016. године.

563 *Милица Ђорђевић и други против Србије и још три представке*, представка број 5591/10, одлука од 17. јануара 2017. године.

564 ИУз-204/2013 од 9. априла 2015. године („Службени гласник РС“, број 88/15.

565 „Службени гласник РС“, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 17/99 и 33/99, „Службени лист СРЈ“, број 21/01 и „Службени гласник РС“, бр. 29/01 и 101/05.

Како је ЕСЉП навео у својој Одлуци, промена локације „Параде поноса“ 2009. године, забрана њеног одржавања 2011. године, 2012. године и 2013. године и непостојање могућности да се делотворно оспоре спорне одлуке, биле су последица примене Закона о јавном окупљању из 1992. године. Такође, ЕСЉП је констатовао да су, и пре промене односног закона, 2014. и 2015. године, „Параде поноса“ одржане и да су прошле без инцидентата.

У вези са питањем да ли мере које су органи предузели представљају довољно обештећење, ЕСЉП је констатовао да су релевантни закони промењени и истакао да се чини да је дошло до позитивне промене у схватању јавности о питањима о којима је реч. С тим у вези, ЕСЉП је оценио да је обештећење које је Уставни суд пружио, у датим околностима, одговарајуће и довољно.

Како је проценио да је питање решено на домаћем нивоу, ЕСЉП је донео одлуку о скидању представки са листе предмета.

Уж-4078/2010 од 29. фебруара 2012. године⁵⁶⁶

- ▶ Слобода окупљања; ограничење слободе окупљања; делотворна заштита права на мирно окупљање; опасност од насиља и нереда
- ▶ Одлука о усвајању; управно право; повреда права на правично суђење и на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, и права на правно средство из члана 36. став 2. Устава, као и права на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава

Право на слободу окупљања уживају како појединци који учествују у мирном окупљању, тако и они који организују окупљање.

Учесницима демонстрација се мора омогућити да одрже демонстрације без страха да ће бити подвргнути физичком насиљу од стране неистомишљеника.

Случајно насиље или неред при одржавању окупљања ужива заштиту према члану 11. Европске конвенције.

Забрана скупа који може довести до насиља, чак и ако организатори и учесници немају насилничке намере, не доводи сама по себи до повреде права на слободу окупљања, уколико је таква забрана оправдана.

Држава не може да мења датум који је организатор планирао за одржавање скупа, јер уколико се јавни скуп одржи након што конкретно друштвено питање изгуби на значају, утицај тог скупа може бити озбиљно умањен.

Подносилац, Удружење „Жене у црном“, је поднео уставну жалбу против решења Министарства унутрашњих послова – Полицијска управа за град Београд – Полицијска станица Стари Град, решења Министарства унутрашњих послова – Дирекција полиције и пресуде Управног суда, којима је забрањено

⁵⁶⁶ „Службени гласник РС“, број 24/12.

одржавање јавног скупа у покрету и одређено да жалба против тог решења не одлаже извршење решења. Такође, уставна жалба је изјављена и против пресуде Управног суда који је после више од две године одбио тужбу подносиоца. Према наводима подносиоца наведених аката дошло је до повреде права на правично суђење и суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, права на правно средство из члана 36. став 2. Устава и права на слободу окупљања из члана 54. Устава. Подносиоци су истакли и повреду из чл. 6, 11. и 13. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и права из члана 21. Међународног пакта о грађанским и политичким правима.

Подносилац је, поред осталог, навео: да му је решењем првостепеног управног органа забрањено одржавање скупа због тога што на скупу може доћи до ометања јавног саобраћаја, угрожавања здравља и безбедности људи и имовине; да наведено решење не садржи разлоге који су били одлучни при оцени доказа због којих није уважен њихов захтев; да се управни орган арбитрарно позвао на материјални пропис, као и да решење није донето у разумном року, а да се у решењу другостепеног управног органа само паушално оцењује да је побијано првостепено решење чињенично и правно образложено.

С обзиром на то да се означене одредбе чл. 6, 11. и 13. Европске конвенције и члана 21. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, по својој суштини, не разликују од одредаба члана 32. став 1, члана 36. став 2. и члана 54. Устава, Уставни суд је истакнуте повреде права ценио у односу на одредбе Устава.

Уставни суд усвојио је уставну жалбу и утврдио да су подносиоцу повређени право на правично суђење и суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, будући да оспорено решење није образложено на уставноправно прихватљив начин, јер се из њега не може утврдити на чему је надлежни првостепени орган засновао уверење да наведене вредности могу бити угрожене одржавањем пријављеног скупа, затим право на правно средство из члана 36. став 2. Устава, иако је подносилац уставне жалбе искористио право на жалбу у управном поступку и право да о његовој тужби у управном спору мериторно одлучи надлежни суд, али с обзиром на њихов *post hoc* карактер, не омогућавају адекватну заштиту због ограничавања слободе окупљања и коначно, право на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава, имајући у виду да се последице недостатака у образложењу оспореног решења о забрани скупа нису могле отклонити поновним одлучивањем по тужби у управном спору.

Испитујући наводе из уставне жалбе са становишта права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, Уставни суд је најпре констатовао да је обавеза доносиоца појединачног акта којим се одлучује о нечијим правима или обавезама да се изјасни о свим битним питањима конкретне правне ствари и да своју одлуку образложи на начин који обезбеђује остварење уставног јемства права на жалбу. Ако жалиоцу нису познати разлози на којима се темељи акт којим је незадовољан, смањује се могућност да његова жалба буде усвојена. Овакав став Уставног суда темељи се и на пракси ЕСЉП који је у више одлука изнео став да непостојање образложења може проузроковати

тешкоће приликом приступа суду ако спречава ефикасно коришћење жалбеног поступка због недовољних појединости у вези са основима на којима се заснива првостепена одлука (*Salov против Украјине*⁵⁶⁷).

У конкретном случају, Уставни суд је оценио да оспорено (првостепено) решење Полицијске станице Стари Град није образложено на уставноправно прихватљив начин, јер се из њега не може утврдити на чему је надлежни првостепени орган засновао уверење да наведене вредности могу бити уgroжене одржавањем пријављеног скупа, као и да недостаци у образложењу првостепеног решења нису отклоњени ни у поступку по жалби, јер оспорено (другостепено) решење Дирекције полиције садржи оцену да је у првостепеном поступку тачно и потпуно утврђено чињенично стање и да је надлежни орган извршио процену опасности у оквиру својих законских овлашћења. С тим у вези, Уставни суд је посебно указао да у конкретном случају жалба подносиоца није ни могла бити образложена, управо због тога што у оспореном првостепеном решењу нису наведени разлози о чињеницама утврђеним у том поступку.

С обзиром на изложено, Уставни суд је утврдио да је оспореним актима подносиоцу уставне жалбе повређено право на образложену одлуку, као елемент права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава.

У погледу основаности уставне жалбе са становишта права на слободу окупљања, Уставни суд је констатовао да право из члана 54. Устава уживају како појединци који учествују у мирном окупљању, тако и они који организују окупљање, укључујући удружења, из чега следи да је подносилац уставне жалбе титулар права на слободу окупљања. На таквом становишту је и ЕСЛП, који је у предмету *Platforma „Doktori za život“ против Аустрије*⁵⁶⁸ нагласио да демонстрације могу љутити или вређати особе које се противе идејама које демонстранти заговарају, али се учесницима демонстрација мора омогућити да одрже демонстрације без страха да ће бити подвргнути физичком насиљу од стране неистомишљеника. Такав страх може одвратити удружења или друге групе које деле заједничке идеје од јавног изношења мишљења о контроверзним друштвеним питањима.

Уставни суд је, такође, указао на став Европске комисије за људска права (*Hriščani protiv rasizma i fašizma protiv Уједињеног Краљевства*⁵⁶⁹) према коме случајно насиље или неред при одржавању окупљања ужива заштиту према члану 11. Европске конвенције. Ривалским групама, спремним на коришћење насиља, није, међутим, дозвољено да ефективно угуше слободу окупљања.

Уставни суд је, међутим, нагласио да забрана скупа који може довести до насиља, чак и ако организатори и учесници немају насилничке намере, не доводи сама по себи до повреде права на слободу окупљања, уколико је таква

567 *Salov против Украјине*, представка број 65518/01, од 6. септембра 2005. године.

568 *Platforma „Doktori za život“ против Аустрије*, представка број 10126/82, од 21. јуна 1988. године.

569 *Hriščani protiv rasizma i fašizma против Уједињеног Краљевства*, представка број 8440/78, од 16. јула 1980. године.

забрана оправдана. У конкретном случају подносилац је пријавио за 8. март 2008. године одржавање уличног марша надлежном органу, у складу са одредбама Закона о окупљању грађана, а истог дана у Београду је одржано више скупова којима су удружења жена обележила наведени празник.

Уставни суд је имао у виду да је надлежни орган подносиоцу одобрио одржавање истоименог скупа са идентичним програмом за 15. март 2008. године. Међутим, Уставни суд је истакао да и поштовање закажаног времена одржавања јавног скупа може бити од значаја за остваривање права на слободу окупљања, поготово у случајевима када синдикати запослених организују демонстрације поводом 1. маја или када удружења жена организују скупове поводом 8. марта, јер одржавање таквих скупова по протеклу наведених празника губе смисао и слабе поруку коју организатори скупа желе да пошаљу јавности. Овакав став заузео је и ЕСЉП (*Baczkowski и други против Пољске*⁵⁷⁰) оцењујући да држава не може да мења датум који је организатор планирао за одржавање скупа, јер уколико се јавни скуп одржи након што конкретно друштвено питање изгуби на значају, утицај тог скупа може бити озбиљно умањен.

Уставни суд је имајући све изложено у виду оценио да је подносиоцу у суштини повређено право на слободу окупљања из члана 54. Устава, посебно имајући у виду да се последице недостатака у образложењу оспореног решења Полицијске станице Стари Град нису могле отклонити поновним одлучивањем по тужби у управном спору.

Испитујући наводе подносиоца да о његовом захтеву није одлучено у разумном року, што је довело до повреде његовог права на делотворно правно средство, Уставни суд је оценио да наведена правна средства, имајући у виду неминовну дужину трајања управног поступка и управног спора, не омогућавају делотворну заштиту права на мирно окупљање грађана. Уставни суд је, с тим у вези, утврдио да су оспорена решења управних органа донета у законом предвиђеном року, али да је управни спор који је окончан оспореном пресудом Управног суда трајао две године и четири месеца. Стога је Уставни суд закључио да је наведеним трајањем предметног поступка, чија природа захтева хитност у одлучивању, повређено право подносиоца на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

Уставни суд је оценио да је повреда права на суђење у разумном року у конкретном случају довела и до повреде права на делотворно правно средство из члана 36. став 2. Устава, иако је подносилац уставне жалбе искористио право на жалбу у управном поступку и право да о његовој тужби у управном спору мериторно одлучује надлежни суд. Уставни суд је овако закључио имајући у виду праксу ЕСЉП (*Baczkowski и други против Пољске*⁵⁷¹) и нагласио да је за ефективно уживање слободе окупљања важно да се законом пропишу рокови у којима надлежни органи треба да донесу одлуке. За разлику од тога, уколико не постоји обавеза коначног одлучивања пре планираног датума одржавања скупа, не може се закључити да средства која жалилац има на располагању – с обзиром на њихов *post hoc* карактер, омогућавају адекватну заштиту због ограничавања слободе окупљања.

⁵⁷⁰ *Baczkowski и други против Пољске.*

⁵⁷¹ *Baczkowski и други против Пољске.*

Уж-5436/2010 од 11. децембра 2013. године⁵⁷²

- Слобода окупљања; ограничење слободе окупљања; тест пропорционалности
- Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава

Мирно окупљање не значи да уопште не сме доћи ни до каквог узнемиравања околине, али то узнемирање не сме бити претерано.

Заштита права и слобода других може бити оправдан разлог за ограничење слободе јавног окупљања, али за свако ограничење јавних окупљања по тој основи мора постојати озбиљан степен вероватноће да ће задирање у права и слободе других бити прекомерно, односно неразумно, што и представља полазиште код оцене потребе ограничења јавних окупљања на основу тога.

Понашање које представља прекорачење границе до које се мирни протест штити мора се уско тумачити, а појам „миран“ мора се тумачити тако да укључи и понашање које може на одређен начин сметати особама које се противе идејама или тврдњама које се на мирном окупљању износе, па чак и понашање које привремено кочи, успорава или спречава активности других, оних који не учествују у окупљању. При томе је потребно наћи равнотежу између ове темељне политичке слободе појединца у демократском друштву и очувања јавног реда и мира, с друге стране. Права и слободе других на које би јавно окупљање могло утицати, по правилу укључују право на приватност, право на мирно уживање имовине, слободу кретања, а под одређеним условима и право на безбедност и слободу. Због тога се окупљање неће сматрати мирним уколико организатори и учесници имају намеру да употребе силу, односно да позову на насиље, или да врше ометање јавног реда и мира.

Уколико приликом јавног окупљања дође до случајног насиља или нереда, појединци који у тим нередима не учествују неће изгубити право на заштиту слободе јавног окупљања и заштиту права на мирно протествовање. Уколико се неко лице кажњава за учествовање у законитом окупљању у којем нема индикација да се то лице понашало на незаконит или непрописан начин, може се претпоставити да ће то покренути питање пропорционалности.

Санкција се не може сматрати прихватљивом када учесник протеста није крив ни за један инкриминисани акт учествујући у демонстрацијама које су биле законите.

Подносиоци, чланови синдиката „С.– Н. с.“, су изјавили уставну жалбу против решења Општинског органа за прекршаје у Новом Саду и пресуде Вишег прекршајног суда у Београду – Одељење у Новом Саду којима су подносиоци и још два лица оглашени одговорним за извршење прекршаја из члана 6. став 1. Закона о јавном реду и миру и кажњени новчаним казнама од 10.000,00 и 15.000,00 динара. Према наводима подносилаца, оспореним актима је, по-

⁵⁷² „Службени гласник РС“, број 1/14.

ред осталог, повређено право на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава, као и повреде члана 14. Европске конвенције, јер је чињенично стање на коме је заснована њихова прекршајна одговорност погрешно утврђено, имајући у виду да „ни спорног дана, у спорно време, а ни претходних дана, није било ометања саобраћаја, нити било каквих изгледа од стране учесника протеста“, па тиме ни прекршаја против јавног реда и мира.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцима повређено право на слободу окупљања из члана 54. став 1. Устава, имајући у виду да је оценио да је мешање државе прекршајним кажњавањем подносилаца уставне жалбе као учесника конкретног синдикалног протеста, у суштини довело до повреде слободе подносилаца уставне жалбе на јавно окупљање. Уставни суд је поништио пресуду Вишег прекршајног суда и одредио да тај суд донесе нову одлуку о жалбама подносилаца. Истовремено, Уставни суд је утврдио да одлука има правно дејство и према лицима која нису поднела уставну жалбу, а решењем Општинског органа за прекршаје у Новом Саду су оглашена одговорним за извршење прекршаја из члана 6. став 1. Закона о јавном реду и миру.

Приликом оцене меритума, Уставни суд је пошао од тога да су слобода јавног окупљања и право на мирни протест политичко право и слобода и као такви су битни и нужни за слободу изражавања у демократском друштву, те да је разумљиво да ће окупљање резултирати и изражавањем незадовољства или изражавањем одређеног захтева или поруке. Мирно окупљање не значи да уопште не сме доћи ни до каквог узнемиравања околине, али то узнемиравање не сме бити претерано. Уставни суд је указао на то да заштита права и слобода других може бити оправдан разлог за ограничење слободе јавног окупљања, али за свако ограничење по тој основи мора постојати озбиљан степен вероватноће да ће задирање у права и слободе других бити прекомерно, односно неразумно, што и представља полазиште код оцене потребе ограничења јавних окупљања на основу тога. Овакав став је заснован и на пракси ЕСЉП (*Ashughyan против Јерменије*⁵⁷³).

Уставни суд је даље констатовао да се понашање које представља прекорачење границе до које се мирни протест штити мора уско тумачити, а појам „миран“ мора се тумачити тако да укључи и понашање које може на одређен начин сметати особама које се противе идејама или тврдњама које се на мирном окупљању износе, па чак и понашање које привремено кочи, успорава или спречава активности других, оних који не учествују у окупљању. При томе је потребно наћи равнотежу између ове темељне политичке слободе појединца у демократском друштву и очувања јавног реда и мира, с друге стране. Права и слободе других на које би јавно окупљање могло утицати, по правилу укључују право на приватност, право на мирно уживање имовине, слободу кретања, а под одређеним условима и право на безбедност и слободу. Због тога се окупљање неће сматрати мирним уколико организатори и учесници имају намеру да употребе силу, односно да позову на насиље, или да врше ометање јавног реда и мира.

⁵⁷³ *Ashughyan против Јерменије*, представка број 33268/03, од 17. јула 2008. године.

Према ставу Уставног суда, уколико приликом јавног окупљања дође до случајног насиља или нереди, појединци који у тим нередима не учествују неће изгубити право на заштиту слободе јавног окупљања и заштиту права на мирно протестовање. Овакав став Уставног суда заснован је и на пракси ЕСЉП (*G. Против Немачке*⁵⁷⁴). Надаље, када се неко лице кажњава за учествовање у законитом окупљању у којем нема индикација да се то лице понашало на незаконит или непрописан начин, може се претпоставити да ће то покренути питање пропорционалности. Значај овог права је толики да се санкција не може сматрати прихватљивом када учесник протеста није крив ни за један инкриминисани акт учествујући у демонстрацијама које су биле законите.

Уставни суд је у конкретном случају вршио оцену повреде слободе окупљања из члана 54. Устава, при чему је морао утврдити однос општег и појединачног интереса, односно проценити ком интересу мора дати примат.

По оцени Уставног суда, слобода окупљања и право да се тиме искаже протест и неслагање са поступцима власника привредног друштва у конкретном случају су представљали интерес који је примарнији и значајнији од интереса других за „спокојство“ и „нормалан рад“, без упуштања у утврђивање да ли се у конкретном случају на наведени начин заиста и могло утицати на спокојство и нормалан рад других грађана. Како је основни мотив конкретног законитог и мирног окупљања било управо скретање пажње на проблеме који су и изазвали протест, толеранција на вику, галаму и повишене гласове морала је постојати и, по уверењу Уставног суда, то није могло нити смело бити основ за мешање државе и ограничавање фундаменталне слободе грађана на мирно и законито окупљање и изражавање неслагања са поступањем које их је довело у тешку животну ситуацију. Стога, по оцени Уставног суда, изражавање неслагања „виком и повишеним гласовима“ и скретање пажње на проблеме који су узрок окупљања, у конкретном случају није било понашање којим је прекорачена границе до које се мирни протест штити, нити представља прекомерно и неразумно задирање у права и слободе других. Изложени ставови Уставног суда своју потврду налазе и у пракси ЕСЉП, израженој у одлукама донетим у вези са повредом одредаба члана 11. Конвенције, које гарантују слободу окупљања и удруживања (*Cetinkaya против Турске*⁵⁷⁵, *Ezelin против Француске*⁵⁷⁶, *Steel и Morris против Уједињеног Краљевства*⁵⁷⁷, *Stankov и The United Macedonian organisation Ilinden против Бугарске*⁵⁷⁸ и *Christians против Уједињеног Краљевства*⁵⁷⁹).

574 *G. против Немачке*, представка број 13079/87, од 6. марта 1989. године.

575 *Cetinkaya против Турске*, представка број 75569/01, од 27. јуна 2006. године.

576 *Ezelin против Француске*, представка број 11800/85, од 26. априла 1991. године.

577 *Steel и Morris против Уједињеног Краљевства*, представка број 68416/01, од 15. фебруара 2005. године.

578 *Stankov и The United Macedonian organisation Ilinden против Бугарске*, представка број 29225/95, од 2. октобра 2001. године.

579 *Christians против Уједињеног Краљевства*, представка број 8440/78, од 16. јула 1980. године.

Члан 57. Устава: Право на уточиште

Странац који основано страхује од прогона због своје расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или припадности некој групи или због својих политичких уверења, има право на уточиште у Републици Србији.

Поступак за стицање уточишта уређује се законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-1286/2012 од 29. марта 2012. године⁵⁸⁰

- ▶ **Забрана протеривања странаца; право на азил; ризик од злостављања**
- ▶ **Одлука о одбијању; управно право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, као ни права на уточиште из члана 57. Устава**

Без обзира на то колико су опасне или непожељне активности појединца, оне не могу бити основ за протеривање. Постојање закона и приступање међународним уговорима није само по себи довољно да обезбеди заштиту од ризика злостављања, у ситуацији кад поуздани извори сведоче да се у пракси поступа супротно принципима Конвенције.

Право на политички азил није садржано ни у Европској конвенцији, нити у Протоколима уз Конвенцију и није функција ЕСЉП да разматра захтеве за азил или да надзире поступке држава уговорница у погледу испуњавања њихових обавеза из Женевске конвенције о статусу избеглица. Држава се не може аутоматски ослонити на обавезе других држава преузеле Даблинском конвенцијом.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против пресуде Управног суда којом је одбијена његова жалба подносиоца и потврђено решење којим је одбијен његов захтев за азил. Према наводима подносиоца, лица са пребивалиштем

⁵⁸⁰ „Службени гласник РС”, број 42/12.

у Републици Куби, оспореним актом му је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и права на уточиште из члана 57. Устава, као и члан 6. Европске конвенције, будући да је Управни суд као закониту потврдио одлуку другостепеног органа, донету у поступку у коме су повређена битна правила поступка, погрешно утврђене чињенице и погрешно примењено материјално право. У уставној жалби се још наводи да је подносилац испунио услове за добијање азила у Републици Србији, јер је пореклом из Републике Кубе, а налази се ван земље порекла и постоји његов оправдан страх од прогона.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да није дошло до повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, будући да је оценио да је оспорена одлука образложена, да се заснива на уставноправно прихватљивој примени материјалног права и да задовољава захтеве правичности, као ни права на уточиште из члана 57. Устава, имајући у виду да је утврдио да су у поступку одлучивања о захтеву подносиоца уставне жалбе за азил испитиване околности које су могле довести до тога да се исклучи одбацивање захтева као очигледно неоснованог и да подносилац у том поступку није истицао разлоге на основу којих се могао извести закључак да Република Црна Гора или Република Румунија за њега не представљају сигурне државе.

Приликом одлучивања о наводима из уставне жалбе, Уставни суд је између осталог констатовао да је Законом о азилу⁵⁸¹ не само доследно спроведено начело забране протеривања или враћања утврђено Уставом и Женевском конвенцијом о статусу избеглица, већ је обезбеђена додатна заштита прописивањем да ниједно лице не сме бити протерано или против своје воље враћено на територију на којој постоји ризик да ће бити подвргнуто мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању (члан 6. став 3.) што омогућава ширу заштиту, која се гарантује чланом 3. Европске конвенције. Ово је такође у складу са правним ставом ЕСЉП, који је „и поред исказаног разумевања за тешкоће с којима се суочавају државе када штите своје друштво од терористичког насиља, на становишту да Конвенција забрањује мучење у апсолутном смислу, независно од понашања жртве. Зато се увек преиспитује одговорност државе која је протерала странца у државу у којој он може бити изложен мучењу. Без обзира на то колико су опасне или непожељне активности таквог појединца, оне не могу бити основ за протеривање“ (*Chahal против Уједињеног Краљевства*)⁵⁸².

Уставни суд је констатовао да је важећим Законом о азилу Република Србија прихватила концепт сигурне треће државе, којом се сматра држава са листе коју утврђује Влада, која се придржава међународних начела о заштити избеглица садржаних у Конвенцији о статусу избеглица из 1951. године и Протоколу о статусу избеглица из 1967. године, у којој је тражилац азила боравио или кроз коју је пролазио непосредно пре доласка на територију Републике Србије и у којој је имао могућност подношења захтева за азил, у којој не би био изложен прогону, мучењу, нељудском или понижавајућем поступку или враћању у државу у којој би његов живот, безбедност или слобода били угрожени (члан 2. Закона). Уставни суд, такође, констатује да

581 „Службени гласник РС“, број 109/07.

582 *Chahal против Уједињеног Краљевства*.

је одредбом члана 5. Закона предвиђено да надлежни органи Републике Србије сарађују са UNHCR-ом у спровођењу његових активности у складу са његовим мандатом.

С тим у вези, Уставни суд указује да је ЕСЉП у предмету *М. М. С. против Белгије и Грчке*⁵⁸³ утврдио и одговорност Белгије за повреду права из члана 3. Европске конвенције, јер је оценио да постојање закона и приступање међународним уговорима није само по себи довољно да обезбеди заштиту од ризика злостављања, у ситуацији кад поуздани извори сведоче да се у пракси поступа супротно принципима Конвенције. Уставни суд, међутим, указује да је ЕСЉП у предмету *Т. I. против Уједињеног Краљевства*⁵⁸⁴, одбацио представку подносиоца и нагласио да право на политички азил није садржано ни у Конвенцији, нити у Протоколима уз Конвенцију и да функција тог суда није да разматра захтеве за азил или да надзире поступке држава уговорница у погледу испуњавања њихових обавеза из Женевске конвенције о статусу избеглица. ЕСЉП је у овом предмету између осталог оценио да се држава не може аутоматски ослонити на обавезе других држава преузете Даблинском конвенцијом.

Уставни суд је, полазећи од чињеница утврђених у поступку који је претходио уставној жалби, а имајући у виду своју претходну оцену да подносиоцу није повређено право на правично суђење, утврдио да су у поступку одлучивања о захтеву подносиоца уставне жалбе за азил испитиване околности које су могле довести до тога да се искључи одбацивање захтева као очигледно неоснованог и да подносилац уставне жалбе у том поступку није истицао разлоге на основу којих се могао извести закључак да Република Црна Гора или Република Румунија за њега не представљају сигурне државе. Уставни суд је стога оценио да оспореном пресудом Управног суда подносиоцу уставне жалбе није повређено ни право на уточиште зајемчено чланом 57. Устава.

Уж-3548/2013 од 19. септембра 2013. године⁵⁸⁵

- ▶ **Забрана протеривања странаца; право на азил; ризик од злостављања; концепт сигурне треће земље**
- ▶ **Одлука о одбијању; управно право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, ни права на слободу кретања из члана 39. став 3. Устава, ни права на уточиште из члана 57. Устава, као ни права на заштиту породице из члана 66. Устава**

583 *М. М. С. против Белгије и Грчке*, представка број 30696/09, пресуда од 21. јануара 2011. године.

584 *Т. I. против Уједињеног Краљевства*, представка број 43844/98, од 7. марта 2000. године.

585 Уставни суд је исте ставове заузео и у одлуци Уж-8023/2016 од 07. марта 2019. године.

Постојање закона и приступање међународним уговорима којима се гарантују људска права није, само по себи, довољно да обезбеди заштиту од ризика од злостављања, у ситуацији када поуздани извори сведоче да се у пракси поступа супротно принципима Конвенције. Ризик од мучења, понижавајућег или нечовечног поступања, као и од директног или индиректног протеривања, са којим тражилац азила може бити суочен упућивањем у трећу државу, је довољно стваран и индивидуализован, у присуству поузданих извора који сведоче да се поступак азила у тој трећој земљи спроводи супротно принципима Конвенције.

Подносиоци су поднели уставну жалбу против пресуде Управног суда којом им је одбијена као неоснована жалба на одлуку другостепеног органа којом је одбијен њихов захтев за азил. Према наводима подносилаца, из Савезне Републике Сомалије, оспореним актима им је повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, право на слободу кретања из члана 39. став 3. Устава, право на уточиште из члана 57. Устава и право на заштиту породице из члана 66. Устава, јер је Управни суд потврдио као закониту одлуку другостепеног органа, којом је одбачен захтев за азил подносилаца. Подносиоци се посебно позивају на то да су управни органи и Управни суд погрешно применили концепт сигурне треће земље, који није установљен да би држава избегла мериторно разматрање захтева за азил и пребацила одговорност на трећу земљу. С тим у вези, истичу да је пре враћања тражилаца азила у наводну „сигурну трећу земљу“ неопходно у сваком конкретном случају проценити да ли постоје гаранције да ће у тој земљи имати могућност да затраже азил, да остваре избегличку заштиту, те да ће се према њима односити у складу са општеприхваћеним међународним стандардима и да ће им бити пружена ефективна заштита од даљег протеривања.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану и утврдио да подносиоцима уставне жалбе нису повређена права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, на слободу кретања из члана 39. став 3. Устава, нити на уточиште из члана 57. Устава, као ни право на заштиту породице из члана 66. Устава.

Приликом одлучивања у овом предмету Уставни суд је поновио своје ставове изнете у одлуци у предмету Уж-1286/2012⁵⁸⁶ и додао да је несумњиво да званични извештаји УНХЦР-а имају одлучујући значај приликом оцене да ли у конкретном случају има основа за уверење да ће тражилац азила у држави прихвата бити изложен стварном ризику од поступања супротно члану 3. Конвенције, као и од произвољног протеривања из треће државе у коју би био удаљен према његовој држави порекла.

Испитујући делотворност правних средстава у поступку азила у Републици Србији, Уставни суд је указао на то да је раније у Решењу Уж-5331/2012⁵⁸⁷ оценио да жалба у управном поступку и тужба у управном спору пружају гаранције тражиоцима азила да ће бити озбиљно размотрени докази на којима

586 Одлука Уставног суда Уж-1286/2012, од 29. марта 2013. године („Службени гласник РС“, број 42/12)

587 Решење Уставног суда Уж-5331/2012, од 24. децембра 2012. године .

они заснивају своје уверење да ће удаљењем у одређену земљу бити изложени стварном ризику од поступања супротног принципима Конвенције.

Позивајући се на праксу ЕСЉП (*М. S. S. против Белгије и Грчке*⁵⁸⁸), Уставни суд је указао на то да постојање закона и приступање међународним уговорима којима се гарантују људска права није, само по себи, довољно да обезбеди заштиту од ризика злостављања, у ситуацији када поуздани извори (извештај УНХЦР-а, Комесара за људска права Савета Европе, невладиних организација, као и истраживања на терену) сведоче да се у пракси поступа супротно принципима Конвенције. Приликом одлучивања о захтеву за добијање азила, посебно је важан став ЕСЉП изражен у наведеној одлуци да је ризик од мучења, понижавајућег или нечовечног поступања, као и од директног или индиректног протеривања, са којим тражилац азила може бити суочен упућивањем у трећу државу, довољно стваран и индивидуализован, у присуству поузданих извора који сведоче да се поступак азила у тој трећој земљи спроводи супротно принципима Конвенције.

Полазећи од наведеног, Уставни суд је оценио да задатак управних органа и Управног суда није био само да размотре околности којима су подносиоци били лично изложени током боравка или проласка кроз државе за које се, према Одлуци Владе, претпоставља да су сигурне треће земље, већ и да детаљно испитају сву релевантну документацију коју су подносиоци доставили, а којом се указује на ризике којима би они били изложени, пре свега, удаљењем у државу из које су дошли на територију Републике Србије.

Како се сигурном трећом државом сматра држава у којој је тражилац азила боравио или кроз коју је пролазио, непосредно пре доласка на територију Републике Србије, Уставни суд је нашао да је у овом предмету било потребно испитати, пре свега, „доказе којима су подносиоци оспоравали БЈРМ као сигурну трећу државу“⁵⁸⁹. С тим у вези, Уставни суд је констатовао да је у спроведеном управном поступку утврђено да подносиоци „нису приликом другог уласка у БЈРМ поднели захтеве за азил, већ су илегално, у организацији кријумчара, само прешли територију те државе, без намере да се у њој задржавају. Са друге стране, „тврдње подносилаца да ће им удаљењем у БЈРМ бити ускраћено право на „фер и поштен поступак“, због тога што у тој држави у дужем временском периоду не постоје позитивно решени захтеви за азил, као и због недостатка преводилаца за језике које би они разумели, саме по себи“, не указује на то да подносиоцима неће бити пружене довољне гаранције које ће их заштити од поступања супротног принципима Конвенције, а првенствено од произвољног удаљења, било директног или индиректног, у њихову земљу порекла. Ово посебно из разлога што се такви наводи уставне жалбе заснивају само на „извештају једне невладине организације достављеном на енглеском језику, без овереног превода на српски језик, при чему нису приложени званични извештаји УНХЦР-а који се односе на БЈРМ, нити постоји пресуда ЕСЉП, која би указивала на недостатке поступка азила у тој држави“⁵⁹⁰.

588 *М. М. С. против Белгије и Грчке*.

589 Одлука Уставног суда Уж-3548/2013 од 19. септембра 2013. године.

590 Одлука Уставног суда Уж-3548/2013 од 19. септембра 2013. године.

Уставни суд је имао у виду да су подносиоци уз жалбу у управном поступку и тужбу у управном спору доставили важне доказе који указују на ризике од поступања супротног принципима Конвенције и од протеривања у државу порекла, са којима би се подносиоци могли суочити удаљењем у Грчку или Турску. Међутим, иако је у другостепеном решењу и у оспореној пресуди изостала оцена доказа који доводе у сумњу став управних органа и Управног суда да се Грчка и Турска могу сматрати сигурним трећим државама, Уставни суд је био на становишту да примена концепта сигурне треће државе, у конкретном случају, „неће имати за последицу излагање подносилаца наведеним ризицима, јер ће они у поступку реадмисије бити враћени у БЈРМ, као државу из које су непосредно ушли на територију Републике Србије“⁵⁹¹.

591 Одлука Уставног суда Уж-3548/2013 од 19. септембра 2013. године.

Члан 58. Устава: Право на имовину

Јемчи се мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона.

Право својине може бити одузето или ограничено само у јавном интересу утврђеном на основу закона, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне.

Законом се може ограничити начин коришћења имовине.

Одузимање или ограничење имовине ради наплате пореза и других дажбина или казни, дозвољено је само у складу са законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-192/2007 од 12. маја 2011. године⁵⁹²

- ▶ **Неизвршење решења о рушењу објекта који је бесправно подигнут; допуштеност уставне жалбе *ratione temporis*; допуштеност уставне жалбе *ratione personae***
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на имовину из члана 58. став 1. Устава (у преосталом делу одбијање)**

Обавеза је државе да употреби сва расположива правна средства ради извршења правоснажне одлуке управног органа, без обзира што је она донета против приватног лица.

Подносилац је поднео уставну жалбу 2007. године, због неизвршења решења Одељења за инспекцијске послове општине Звездара од 12. септембра 2001. године, наводећи да му је неизвршењем предметног решења о рушењу објекта који је бесправно подигнут изнад његовог стана повређено право на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава Републике Србије и право на имовину из члана 58. Устава.

⁵⁹² „Службени гласник РС”, број 51/11.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је неизвршењем решења подносиоцу повређено право на мирно уживање имовине зајемчено одредбом члана 58. став 1. Устава, будући да је оценио да надлежни органи, након правоснажног одбијања захтева за легализацију објекта, нису испунили своју позитивну обавезу да изврше решење о рушењу. Уставни суд је наложио Секретаријату за послове легализације објеката Градске управе града Београда да предузме све неопходне мере како би се предметни поступак окончао у најкраћем року.

Уставни суд је у овом предмету, најпре, испитивао допуштеност уставне жалбе *ratione temporis*, с обзиром на то да су решење о рушењу објекта и закључак којим је дозвољено његово извршење донети пре проглашења Устава 2006. године. У том смислу, Уставни суд је несумњиво утврдио да до дана одлучивања (12. мај 2011. године) није спроведено извршење решења од 12. септембра 2001. године. Имајући у виду да је повреда на коју је подносилац указивао у уставној жалби трајног карактера и да траје и даље, Уставни суд је оценио да је уставна жалба *ratione temporis* допуштена, а у складу са праксом ЕСЉП (*Илић против Србије*⁵⁹³).

Са друге стране, оцењујући допуштеност уставне жалбе *ratione personae*, Уставни суд је пошао од одредаба чл. 13. до 15. Закона о основама својинско-правних односа⁵⁹⁴, којима је уређен правни положај сувласника у односу на целу ствар. Према одредби члана 15. став 4. наведеног Закона, за предузимање послова који прелазе оквир редовног управљања (на пример, веће поправке и сл.) потребна је сагласност свих сувласника. Уставни суд је увидом у списе предмета утврдио да је подносилац сувласник куће и сукорисник парцеле на којој су изведени грађевински радови без одобрења надлежног органа и без његове сагласности, и то изградњом два спрата изнад стана у коме станује и још једног објекта на истој парцели. Полазећи од изложеног, Уставни суд је оценио да подносилац поседује „имовину“ у смислу члана 58. Устава и да је као сувласник куће и сукорисник парцеле на којој су изведени грађевински радови без његове сагласности и без одобрења надлежног органа легитимисан да тражи уставноправну заштиту због повреде права на мирно уживање имовине. Ово посебно ако се има у виду да у правном систему не постоји законско средство којим би се органи управе приморали да изврше решење о рушењу објекта, те је у овом случају уставна жалба једино правно средство које подносиоцу стоји на располагању ради заштите његовог уставног права на мирно уживање имовине.

Испитујући основаност уставне жалбе, Уставни суд је пошао од праксе ЕСЉП у примени члана 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију који, између осталог, обухвата право на имовину, које укључује право на мирно уживање имовине. Применом члана 1. Конвенције, свака страна уговорница „јемчи свакоме у својој надлежности права и слободе одређене Конвенцијом“. Испуњење ове опште обавезе може створити позитивне обавезе за државу уговорницу у обезбеђивању делотворног вршења права зајемчених Конвенцијом. У кон-

593 *Илић против Србије*, представка број 30132/04, од 9. октобра 2007. године.

594 „Службени лист СФРЈ“, бр. 6/80 и 36/90, „Службени лист СРЈ“, број 29/96 и „Службени гласник РС“, број 115/05.

тексту члана 1. Протокола 1, те позитивне обавезе могу захтевати од државе да предузме мере неопходне за заштиту права на имовину (*Broniowski против Румуније*)⁵⁹⁵ посебно тамо где постоји директна веза између мера које подносилац представке може легитимно очекивати од органа и стварног уживања његове имовине (*Oneriyildiz против Турске*)⁵⁹⁶. Према томе, обавеза је државе да употреби сва расположива правна средства ради извршења правоснажне одлуке управног органа, без обзира што је она донета против приватног лица (*Илић против Србије*)⁵⁹⁷.

Дакле, сагласно одредби члана 197. став 1. тада важећег Закона о планирању и изградњи⁵⁹⁸, до окончања поступка легализације не може се спроводити поступак извршења. Имајући у виду да поступак легализације објекта који је предмет извршења још увек није окончан, извршење решења од 12. септембра 2001. године, након ступања на снагу тада важећег Закона о планирању и изградњи, било би супротно закону.

Међутим, Уставни суд је нашао да поступци легализације објеката у којима постоји извршно решење о рушењу морају бити хитно и приоритетно решавани. У конкретном случају, поступак легализације је у тренутку одлучивања већ трајао 13 месеци и није био окончан ни у првом степену. Имајући у виду да надлежни органи у периоду од 20. марта 2009. године, када је правоснажно одбијен захтев за легализацију објекта, па до 11. септембра 2009. године када је ступио на снагу Закон о планирању и изградњи, нису испунили своју позитивну обавезу у смислу члана 58. Устава члана 1. Протокола 1 да изврше решење о рушењу бесправно изграђених објеката од 12. септембра 2001. године, а да након подношења новог захтева за легализацију објеката од 29. јануара 2010. године, поступак легализације за 13 месеци није окончан ни у првом степену. Стога је Уставни суд оценио да пропусти надлежних органа да делотворно спроведу поступак административног извршења решења о рушењу објеката који су изграђени изнад стана подносиоца уставне жалбе и на парцели коју користи, представља повреду права подносиоца на мирно уживање имовине, зајемчено одредбом члана 58. став 1. Устава.

Уж-5686/2011 од 28. фебруара 2013. године⁵⁹⁹

- ▶ **Експропријација; висина накнаде за експроприсану непокретност**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на имовину из члана 58. став 1. Устава**

⁵⁹⁵ *Broniowski против Румуније*, представка број 31443/96, од 28. септембра 2005. године, ст. 143.

⁵⁹⁶ *Oneriyildiz против Турске*, ст. 134.

⁵⁹⁷ *Илић против Србије*, ст. 74. и 75.

⁵⁹⁸ „Службени гласник РС”, бр. 47/03, 34/06 и 39/09.

⁵⁹⁹ „Службени гласник РС”, број 27/13.

Члан 1. Протокола 1 уз Конвенцију гарантује право сваком физичком и правном лицу на несметано уживање своје имовине и нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.

Наведена одредба Европске конвенције не говори о праву на накнаду, али из праксе Комисије и ЕСЉП произлази став да лице које је лишено имовине мора у начелу добити накнаду (компензацију) која „разумно одражава вредност“ одузете имовине, при чему „легитимни циљеви јавног интереса“ могу утицати на то да та вредност буде мања од тржишне.

Не постоји право на било какву одређену висину накнаде, али може доћи до повреде члана 1. Протокола 1 уз Конвенцију уколико је умањење накнаде толико да се тиме угрожава сама суштина права.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против решења Основног суда у и решења Вишег суда у Пироту, којима је одређена накнада у новцу за експроприсану непокретност и обавезан корисник експропријације ЈП „Путеви Србије“ да подносиоци исплати одређени новчани износ. Подносиоци је навела да приликом одређивања висине накнаде „нису коришћени обавезни законски параметри“ и да није правилно примењен члана 42. Закона о експропријацији⁶⁰⁰, те да је одређена висина накнаде „исувише ниска и никако није тржишна“, сматрајући да јој је повређено, између осталог, право на имовину из члана 58. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу у делу који се односи на повреду права на имовину из члана 58. Устава, оцењујући да поступак утврђивања накнаде за експроприсане непокретности није спроведен у складу са законом, те да оспореним решењима није успостављена правична равнотежа између интереса подносиоци и јавног интереса. У преосталом делу уставна жалба је одбачена.

Уставни суд је у поступку одлучивања пошао од тога да Устав гарантује мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона, али да ово право није апсолутно, те је констатовао да до дозвољеног одузимања права својине, које не представља повреду тог права, може доћи под кумулативно испуњеним условима: (1) да је такво одузимање прописано законом, (2) да је у сваком конкретном случају, на начин и под условима прописаним законом, утврђено постојање оправданог и неопходног јавног интереса за одузимање права својине и (3) да је приликом одузимања права својине успостављена правична равнотежа између интереса појединца чија се својина одузима и јавног интереса, и то кроз обезбеђену накнаду која не може бити нижа од тржишне.

Оцењујући постојање првог услова, Уставни суд је констатовао да је експропријација, као мера којом се врши одузимање непокретности или ограничава право својине на непокретностима у јавном интересу, уређена Законом о експропријацији, који је и примењен у конкретном случају приликом одузимања права својине подносиоци.

600 „Службени гласник РС“, бр. 53/95, 23/01 и 20/09.

Када је реч о другом услову, Уставни суд је указао да подносиатељка ни у поступку експропријације, нити у уставној жалби није оспоравала постојање оправданог и неопходног јавног интереса.

Оцењујући испуњеност трећег услова, Уставни суд је претходно констатовао да је подносиатељки за експроприсане непокретности оспореним решењима утврђена одређена новчана накнада за коју подносиатељка сматра да је „исувише ниска и никако није тржишна“. С тим у вези, Уставни суд је указао да није надлежан да утврђује или оцењује висину „досуђене“ новчане накнаде.

Приликом одлучивања о испуњености трећег услова, Уставни суд се позвао и применио стандарде из праксе ЕСЉП у предметима *Sporrong u Lönnroth против Шведске*⁶⁰¹, *Lithgow и други против Уједињеног Краљевства*⁶⁰² и *Scordino против Италије*⁶⁰³, јер је пошао од тога да је задатак Уставног суда да оцени да ли је у конкретном случају оспореним решењима успостављена правична равнотежа између интереса подносиатељке чија је својина одузета и јавног интереса. Истакао је да је поводом питања која се постављају у овом поступку ЕСЉП заузео став да по члану 1. Протокола 1 уз Конвенцију не постоји право на било какву одређену висину накнаде, али да до повреде члана 1. Протокола 1 уз Конвенцију може доћи уколико је умањење накнаде толико да се може угрозити сама суштина права. С тим у вези, навео је да члан 1. Протокола 1 уз Конвенцију гарантује право сваком физичком и правном лицу на несметано уживање своје имовине, као и да нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.

Према закључку Уставног суда, наведена одредба Европске конвенције не говори о праву на накнаду, али из праксе Комисије и ЕСЉП произлази да је одузимање имовине без накнаде (компензације) која по висини разумно одражава вредност одузете имовине, непропорционална, а у складу са пресудом ЕСЉП у предмету *Holy Monasteries против Грчке*⁶⁰⁴. Уставни суд је навео и да је ЕСЉП заузео став да лице које је лишено имовине мора у начелу добити накнаду (компензацију) која „разумно одражава вредност“ одузете имовине, при чему „леgitимни циљеви јавног интереса“ могу утицати на то да та вредност буде мања од тржишне вредности у смислу пресуда у предмету *Pincová и Pinc против Чешке*⁶⁰⁵

Уставни суд је указао да из члана 42. Закона о експропријацији, на чију погрешну примену у уставној жалби указује и подносиатељка, произлази да

601 *Sporrong u Lönnroth против Шведске*, представка бр. 7151/75 и 7152/75, од 23. септембра 1982. године, ст. 69.

602 *Lithgow и други против Уједињеног Краљевства*, представка бр. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 и 9405/81, од 9. јула 1986. године, ст. 120.

603 *Scordino против Италије*, представка број 36813/97, од 29. марта 2006. године, ст. 93.

604 *Holy Monasteries против Грчке*, представка број 13092/87 и 13984/88 од 9. децембра 1994. године, ст. 71.

605 *Pincová и Pinc против Чешке*, представка број 36548/97, од 5. новембра 2002. године, ст. 53.

орган надлежан за утврђивање пореза на пренос апсолутних права на непокретности (Пореска управа) врши процену тржишне цене за експропријацију конкретне непокретности, што уједно представља и најнижи износ накнаде за експроприсану непокретност (видети: Решење Уставног суда IУз-81/2009 од 22. децембра 2009. године). С тим у вези, Уставни суд је указао да орган надлежан за утврђивање пореза на пренос апсолутних права на непокретности има обавезу да ову процену врши, поред осталог, на основу наведеног Правилника о начину утврђивања основице пореза на имовину на права на непокретностима. Дакле, по оцени Уставног суда, задатак Пореске управе није да одређује тржишну цену експроприсане непокретности, већ да врши њену процену, при чему је, у случају да се не постигне споразум о накнади, једино суд надлежан да у ванпарничном поступку одреди накнаду за експроприсану непокретност. Уставни суд посебно наглашава да из одредбе члана 136. став 2. Закона о ванпарничном поступку произлази да суд, поред процене коју је дала Пореска управа, може да изведе и друге доказе које учесници предлажу и да одреди вештачење, уколико процени да су од значаја за одређивање висине накнаде.

Примењујући наведено на конкретан случај, Уставни суд је утврдио да је у поступку у коме су донета оспорена решења, ванпарнични суд прибавио извештај надлежне пореске управе о процењеној тржишној вредности, те да је у извештају наведено да је процена превасходно извршена према зони и локацији на којој се предметне непокретности налазе, другим критеријумима предвиђеним Одлуком о накнади за коришћење грађевинског земљишта, као и на основу понуде и тражње и проценама пореских управа суседних општина. Уставни суд је констатовао да се у поменутом извештају набрајају критеријуми који су, поред зоне и локације непокретности, били од значаја за процену тржишне вредности, при чему у извештају није наведено како и на који начин они утичу на тржишну цену предметних непокретности, нити је у извештају надлежна пореска управа „прецизно објаснила због чега се у конкретном случају не може применити већа цена“, а што је наведено у оспореном другостепеном решењу.

Међутим, по оцени Уставног суда, закључак судова да одредба члана 42. став 2. Закона о експропријацији ускраћује могућност да се накнада и тржишна цена експроприсаних непокретности одређује и процењује на неки други начин, осим на основу процене коју врши Пореска управа, указује да у конкретном случају поступак утврђивања накнаде није спроведен у складу са законом. Наиме, тржишна цена коју је проценила надлежна Пореска управа у свом извештају од 14. јуна 2011. године представљала је најнижи износ накнаде за експроприсану непокретност коју су судови у конкретном случају и одредили, али по оцени Уставног суда, тиме није била искључена могућност да судови одреде вештачење или да изведу друге предложене доказе, будући да нису искључиво и једино „везани“ проценом Пореске управе. Управо је надлежност судова и била да одреди висину накнаде за експроприсане непокретности и то, како на основу процене Пореске управе, тако и других доказних средстава, уколико су сматрали да је то у конкретном случају било потребно и оправдано.

Стога је Уставни суд оценио да поступак утврђивања накнаде за експроприсане непокретности није спроведен у складу са законом, те да оспореним решењима није успостављена правична равнотежа између интереса подносиоце и јавног интереса.

Уж-4543/2010 од 24. октобра 2013. године

- ▶ **Право на мирно уживање имовине; ограничење права на имовину; легитимно очекивање; повраћај неправедно одузете имовине**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на мирно уживање имовине из члана 58. став 1. Устава и повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава**

„Имовина“ у смислу члана 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију може бити само „постојећа имовина“, укључујући и потраживања у односу на која лице има бар „легитимно очекивање“ да ће их реализовати.

Право на имовину из члана 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију не гарантује право на стицање имовине нити се може тумачити као ограничење држави да законима уреди питање услова под којима одређена лица могу остваривати одређена имовинска права.

Имовински интерес представља имовину у смислу члана 1. Протокола 1 Европске конвенције, те када Држава већ усвоји принцип повраћаја неправедно одузете имовине, неизвесност у погледу примене тог принципа, било да је законодавна, административна или да је везана за праксу коју примењују власти, таква је да може довести, уколико је дугорочна, и у одсуству кохерентне и брзе реакције Државе, до тога да Држава неће испунити своју обавезу да обезбеди ефективно уживање права својине које је гарантовано чланом 1 Протокола број 1.

Подносилац је поднео уставну жалбу због повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава у управном поступку који се водио пред Комисијом за враћање земљишта општине Лајковац и у ванпарничном поступку који се водио пред Основним судом у Ваљеву – Судска јединица Лајковац, као и против решења Вишег суда у Ваљеву због повреде права на мирно уживање имовине из члана 58. став 1. Устава.

Подносилац је у уставној жалби навео да је поступак за враћање земљишта трајао укупно 19 година пред органом управе и судом, да му је правоснажним решењем надлежног органа утврђено право на новчану накнаду за одузето земљиште на терет земљорадничке задруге „Лајковац“, али да је „због очигледног одбијања“ управног органа да поступи у складу са законом, подносилац био принуђен да пред судом покрене поступак ради одређивања накнаде, који је правоснажно окончан одбијањем његовог предлога као неоснованог.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу решењем Вишег суда у Ваљеву повређено право на мирно уживање имовине из члана 58. став 1. Устава, будући да је закључио да је у конкретном случају праведна равнотежа коју је требало очувати између заштите својине подносиоца уставне жалбе и захтева јавног интереса била нарушена и да је подносилац био изложен специјалном и претераном оптерећењу, што је имало за последицу повреду права на мирно уживање имовине, као и да је у управном поступку пред Комисијом за враћање земљишта општине Лајковац и ванпарничном поступку пред Основним судом у Ваљеву – Судска јединица у Лајковцу подносиоцу повређено право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, оцењујући да предметни поступак јесте од великог интереса за подносиоца уставне жалбе, а да у предметном поступку није било сложених чињеничних и правних питања. Уставни суд је поништио решење Вишег суда у Ваљеву и одредио да тај суд донесе нову одлуку о жалби подносиоца. Такође, Уставни суд је утврдио право подносиоца на накнаду нематеријалне штете у износу од 500 евра.

У оцени повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, Уставни суд је утврдио да у предметном поступку није било сложених чињеничних и правних питања, а да је предметни поступак трајао преко 19 година, што само по себи указује на чињеницу да поступак није окончан у оквиру разумног рока. По оцени Уставног суда, основни разлог који је довео до повреде права је неделотворно поступање Комисије за враћање земљишта општине Лајковац у делу поступка у коме је одлучивала о основаности захтева подносиоца за враћање земљишта, као и да је Комисија о поднетом захтеву одлучила након скоро 14 година. Такође, након правоснажности донетог решења Комисија није доставила списе предмета надлежном суду ради одређивања новчане накнаде у ванпарничном поступку, што је била дужна да учини у складу са Законом о начину и условима признавања права и враћању земљишта које је прешло у друштвену својину по основу пољопривредног земљишног фонда и конфискацијом због неизвршених обавеза из обавезног откупа пољопривредних производа⁶⁰⁶. Уставни суд је, с друге стране, утврдио да је оспорени ванпарнични поступак трајао краће од годину дана, при чему је о предлогу подносиоца одлучено у року од пет месеци, а о његовој жалби у року од три месеца, те је оценио да је поступање надлежног суда у ванпарничном поступку било ефикасно. Када је реч о понашању подносиоца, Уставни суд је утврдио да је подносилац допринео дужини трајања управног поступка, пропуштајући да искористи право да поднесе жалбу другостепеном органу због „ћутања управе“, а потом и ургенцију, уколико ни другостепени орган не поступи по жалби, те право на покретање управног спора доношењем тужбе надлежном суду, након исцрпљивања претходно наведених правних средстава, и то у роковима прописаним цитираним одредбама закона. Међутим, имајући у виду да је поступак о захтеву подносиоца трајао 19 година, наведени допринос подносиоца, према оцени Уставног суда, није могао представљати прихватљиво оправдање за неделотворно поступање органа који воде поступак.

606 „Службени гласник РС“, бр. 18/91, 20/92 и 42/98.

На основу свега изложеног, а имајући у виду да је предметни поступак од великог интереса за подносиоца, Уставни суд је утврдио да је подносиоцу повређено право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

У оцени основаности уставне жалбе у односу на повреду права на имовину из члана 58. став 1. Устава, Уставни суд је прво испитивао да ли је подносилац имао имовину која је заштићена чланом 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију и чланом 58. Устава. У вези с тим, Уставни суд је указао на праксу ЕСЉПС, према којој „имовина“ у смислу члана 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију може бити само „постојећа имовина“, укључујући и потраживања у односу на која лице има бар „легитимно очекивање“ да ће их реализовати (*Jantner против Словачке*⁶⁰⁷). Уставни суд је такође подсетио да право на имовину из члана 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију не гарантује право на стицање имовине (*Van der Mussele против Белгије*⁶⁰⁸), нити се може тумачити као ограничење држави да законима уреди питање услова под којима одређена лица могу остваривати одређена имовинска права.

Имајући у виду да је у конкретном случају правоснажном одлуком надлежног органа утврђено право подносиоца на новчану накнаду за одузето земљиште, Уставни суд је сматрао да подносилац има „имовину“ у смислу члана 58. Устава и члана 1. Протокола број 1 уз Европску конвенцију.

Приликом разматрања питања да ли имовински интерес представља имовину у смислу члана 1. Протокола 1 Европске конвенције, Уставни суд је своју одлуку засновао на становишту ЕСЉП из предмета *Păduraru против Румуније*⁶⁰⁹, да када држава већ усвоји принцип повраћаја неправедно одузете имовине, неизвесност у погледу примене тог принципа, било да је законодавна, административна или да је везана за праксу коју примењују власти, таква је да може довести, уколико је дугорочна, и у одсуству кохерентне и брзе реакције државе, до тога да држава неће испунити своју обавезу да обезбеди ефективно уживање права својине које је гарантовано чланом 1 Протокола број 1. Имајући у виду да је прихваћен захтев подносиоца представке за повраћај земљишта, као и обавеза накнаде штете ако не дође до повраћаја, ЕСЉП је закључио да је подносилац имао „имовински интерес“ који је био довољно утврђен у домаћем праву, изванредно познат и доспео за наплату, који се заснива на појму „имовина“ у смислу члана 1 Протокола број 1 Европске конвенције. Сходно томе, то што земљиште није враћено до данашњег дана (после осам година) и што није додељена никаква одштета, по оцени тог суда, представља мешање у право подносиоца на поштовање његове својине. ЕСЉП је и у наведеном предмету поновио став да неизвршење одлуке којом се признаје право својине представља мешање, у смислу прве реченице првог става члана 1. Протокола број 1

607 *Jantner против Словачке*, представка број 39050/97, од 4. марта 2003. године, став 27.

608 *Van der Mussele против Белгије*, представка број 8919/80, од 23. новембра 1983. године, став 48.

609 *Păduraru против Румуније*, представка број 63252/00, од 1. децембра 2005. године, ст. 92 и 112.

који излаже општи принцип поштовања својине (*Ramadhi u net drugih лица против Албаније*⁶¹⁰).

Испитујући да ли је мешање надлежних органа у уживање права на имовину подносиоца уставне жалбе извршено у складу са законом, Уставни суд је најпре оценио да је потраживање подносиоца настало правоснажношћу решења Комисије којим је подносиоцу утврђено право на новчану накнаду коју је обавезана да плати земљорадничка задруга „Лајковац“. У вези са износом потраживања, Уставни суд је констатовао да је висина накнаде требало да буде одређена пред надлежним судом у ванпарничном поступку, а да је, сагласно члану 9. Закона, Комисија била дужна да по правоснажности тог решења све списе предмета достави суду који ће у одлучити о висини накнаде, у поступку који је по својој природи хитан.

Полазећи од чињеница утврђених у поступку који је претходио подношењу уставне жалбе, Уставни суд је утврдио да је у решењу којим је одбијен предлог подносиоца уставне жалбе за одређивање накнаде оцењено да се не ради о ситуацији када организација није у могућности да исплати накнаду, јер из чињенице да још није окончан стечајни поступак над обвезником накнаде, по решењу Комисије „произлази да још има имовине“, те подносилац тек по окончању стечајног поступка може захтевати накнаду од општине. У оспореном решењу Вишег суда у Ваљеву прихваћен је наведени закључак првостепеног суда и оцењено је да накнада најпре мора бити одређена у поступку пред судом, па тек у случају да обвезник тако одређене накнаде није у могућности да је исплати, ту обавезу преузима општина, односно Република.

Уставни суд је утврдио да је у конкретном случају протекло 19 година од подношења захтева за враћање земљишта и више од пет година откако је донето решење о утврђивању права на новчану накнаду, а да подносилац ни у периоду који је уследио није успео да постигне извршење те одлуке, односно исплату накнаде за одузето земљиште. Уставни суд је, полазећи од наведеног, а имајући виду становиште изражено у оспореном акту, према коме подносилац уставне жалбе тек по окончању предметног стечајног поступка може захтевати накнаду од општине, утврдио да је оспореним решењем Вишег суда у Ваљеву подносилац спречен у уживању имовине на коју је стекао право.

Имајући у виду све изложено, чак и под условом да је мешање у право подносиоца уставне жалбе било предвиђено законом и било извршено у корист неког јавног интереса, Уставни суд сматра да је у конкретном случају праведна равнотежа коју је требало очувати између заштите својине подносиоца и захтева јавног интереса била нарушена и да је подносилац био изложен специјалном и претераном оптерећењу, што је имало за последицу повреду права на мирно уживање имовине. Стога је Уставни суд усвојио уставну жалбу и подносиоцу утврдио повреду права на мирно уживање имовине из члана 58. став 1. Устава, поништио решење Вишег суда у Ваљеву и одредио да тај суд донесе нову одлуку о жалби подносиоца.

610 *Ramadhi u net drugih лица против Албаније*, представка број 38222/02, од 13. новембра 2007. године, ст. 76-77.

Уж-5132/2013 од 29. маја 2014. године⁶¹¹

- ▶ **Неизвршење пресуде ЕСЉП; неизвршење решења о рушењу објекта који је бесправно подигнут**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на имовину из члана 58. став 1. Устава (због пропуштања извршења пресуде ЕСЉП)**

Високе стране уговорнице дужне су да поштују правоснажне пресуде ЕСЉП у ком су оне странке, а чије извршење надзире Комитет министара Савета Европе (члан 46. Европске конвенције). Ова обавеза подразумева не само да држава плати одговарајуће износе додељене на име правичног задовољења, већ и да изабере опште и/или појединачне мере које ће усвојити у домаћем правном систему како би се утврђена повреда окончала и њени ефекти, у мери у којој је то могуће исправити.

Потпун или делимичан пропуст да се изврши пресуда ЕСЉП може довести до међународне одговорности државе странке.

Подносиоци су поднели уставну жалбу због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, као и због неизвршења пресуде ЕСЉП *Костић против Србије*⁶¹² и повреде права на имовину из члана 58. Устава и члана 1. Протокола 1 уз Европске конвенције „у вези са дужином поступка легализације“. У погледу повреде права на имовину, подносиоци су истакли да је дошло до континуиране повреде тог права услед неизвршења пресуде *Костић против Србије*, а будући да Република Србија није испунила позитивну обавезу у вези са означеним правом.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу подносилаца због пропуштања Одељења за инспекцијске послове општинске управе градске општине Вождовац у Београду да изврши правоснажну и обавезујућу пресуду *Костић против Србије*, у смислу члана 46. став 1. Европске конвенције и утврдио да се подносиоци имају сматрати жртвом повреде права на имовину из члана 58. став 1. Устава, у поступку на који се односи пресуда *Костић против Србије*, све док поступак на који се пресуда односи не буде окончан.

Уставни суд је указао да је ЕСЉП у предмету *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) против Швајцарске*⁶¹³ сажео најважнија начела на којима се темељи из-

611 „Службени гласник РС“, број 67/14.

612 У пресуди *Костић против Србије*, ЕСЉП је утврдио повреду члана 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију и наложио Републици Србији да исплати подносиоцима износ од 4.000 евра на име правичног задовољења, као и да обезбеди у року од шест месеци од правоснажности пресуде, извршење одлука које је 2. септембра 1998. године, односно 11. септембра 1998. године донела Општина Вождовац; да им је 12. фебруара 2009. године исплаћен износ досуђен на име правичног задовољења.

613 *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) против Швајцарске*, представка број 32772/02, од 15. септембра 2010. године.

вршење његових пресуда. Одговорна држава за коју је утврђено да је прекршила Конвенцију или њене протоколе је обавезна повиновати се одлуци ЕСЉП у сваком случају у којем је странка. Другим речима, потпун или делимичан пропуст да се изврши пресуда ЕСЉП може довести до међународне одговорности државе странке. Та ће држава странка бити обавезна не само платити онима којих се то тиче износ који им је додељен на име правичног задовољења, него и предузети појединачне и/или, буде ли прикладно, опште мере у свом домаћем правном поретку како би окончала повреду коју је ЕСЉП утврдио и исправила последице, које имају за циљ да се подносилац, колико год је могуће, врати у положај у којем би био да захтеви Конвенције нису били занемарени (*Scozzari u Giunta protiv Италије*⁶¹⁴ и *Assanidze против Грузије*⁶¹⁵).

Ради поштовања међународних обавеза Републике Србије и поштовања људских права као највише вредности уставног поретка Републике Србије, Уставни суд је најпре испитивао да ли је неиспуњење „позитивне обавезе“ након доношења пресуде ЕСЉП било законито, што би оправдало пропуштање Републике Србије да ту обавезу изврши. Уставни суд је оценио да се, у конкретном случају, неизвршење пресуде *Костић против Србије* не може оправдати законском сметњом да се спроведе предметни поступак административног извршења пре правоснажног окончања поступка легализације. Наиме, „наведена забрана је у правни систем Републике Србије уведена септембра 2009. године и, са прекидом од шест месеци, траје још увек, али је она могла бити од утицаја на извршење решења надлежног органа од 2. септембра 1998. године једино у случају да је предметни поступак легализације спорног објекта био правоснажно окончан одлуком којом се захтев за легализацију усваја. Уставни суд подсећа да је Република Србија пресудом *Костић против Србије* обавезана да обезбеди извршење одлука које је 2. септембра 1998. године, односно 11. септембра 1998. године донела општина Вождовац, што би, у случају усвајања захтева за легализацију, захтевало испитивање да ли је реституција „материјално немогућа“, односно да ли „укључује терет преко свих размера у односу према користи која извире из реституције уместо компензације“. Уставни суд је нашао да је недопустиво дуго трајање предметног поступка за легализацију онемогућило извршење пресуде – реституцијом или компензацијом подносилаца уставне жалбе.

Непоштовање међународних обавеза, које се у конкретном случају огледало у неизвршењу решења надлежног органа о рушењу предметног објекта, озбиљно је утицало на правну ситуацију подносилаца, посебно када је реч о утврђивању статуса жртве подносилаца уставне жалбе. Значајно је што је Уставни суд указао да ту чињеницу надлежни органи нису могли занемарити, јер се тиме нарушава легитимно очекивање подносилаца да ће пресуда ЕСЉП омогућити да надлежни органи испуне своју позитивну обавезу у смислу члана 1. Протокола 1, извршењем налога за рушење од 2. септембра

614 *Scozzari u Giunta protiv Италије*, представка број 39221/98 41963/98 од 13. јула 2000. године, ст. 249.

615 *Assanidze против Грузије*, представка број 71503/01, од 8. април 2004. године, ст. 198.

1998. године. Све дотле, или док се не утврди да би успостављање ситуације која је постојала пре него што је повреда права настала, била „материјално немогућа“ и да би „укључивала терет преко свих размера у односу према користи која извире из реституције умјесто компензације“, има се сматрати да су подносиоци и даље жртве повреде права на мирно уживање имовине из члана 58. став 1. Устава.

Уставни суд је овом одлуком потврдио да се право на правичан поступак у разумном року примењује и на административна извршења.

Уж-5636/2015 од 08. децембра 2016. године

- ▶ **Право на имовину; новчано потраживање; неизвршење правоснажне судске одлуке предузећа са већинским друштвеним капиталом; приватизација дужника; накнадна промена капитала**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на имовину из члана 58. Устава**

Свако новчано потраживање досуђено правоснажном судском одлуком улази у имовину повериоца, те неспровођење извршења судске одлуке, којом је потраживање досуђено, представља повреду права на мирно уживање имовине.

Пропуст државе да изврши правноснажну судску одлуку изречену у корист подносиоца представља мешање у његово право на мирно уживање имовине.

Тужена држава се сматра одговорном, *ratione personae*, за неизвршење пресуда донетих против предузећа са већинским друштвеним капиталом. То даље подразумева да домаћи органи могу, *a fortiori*, бити одговорни и у вези са оним предузећима где је касније дошло до промене акцијског капитала, што за последицу има претежан државни или друштвени капитал, те да се подносиоцима представки, кад год се утврде повреде Европске конвенције, досуђује накнада и материјалне и нематеријалне штете.

Подносилац је поднео уставну жалбу истичући повреду права на имовину из члана 58. Устава у извршном поступку, а у вези с којим су Виши суд у Лесковцу и Врховни касациони суд правоснажно утврдили повреду права подносиоца на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава. Уставном жалбом се такође оспоравају решења наведених судова у погледу досуђене висине накнаде нематеријалне штете због утврђене повреде права на суђење у разумном року.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу у извршном поступку повређено право на имовину из члана 58. Устава, полазећи од тога да је извршна исправа у предметном извршном поступку била правоснажна и извршна пресуда Општинског суда у Лесковцу, којом је извршни дужник био обавезан да подносиоцу исплати гарантовану нето зараду за утврђени период. Уставни суд је такође утврдио и право подносиоца на накнаду мате-

ријалне штете у висини износа опредељених решењем о извршењу, умањених за износе који су по том основу евентуално наплаћени.

Анализирајући наводе уставне жалбе, Уставни суд је најпре пошао од свог става да свако новчано потраживање досуђено правоснажном судском одлуком улази у имовину повериоца, те да стога неспровођење извршења судске одлуке, којом је потраживање досуђено, представља повреду права на мирно уживање имовине (Уж-1499/2008⁶¹⁶). Поред тога, Уставни суд је овде указао и на став ЕСЉП да пропуст државе да изврши правоснажну судску одлуку изречену у корист подносиоца, представља мешање у његово право на мирно уживање имовине (*Качапор и др. против Србије*⁶¹⁷ и *Burdov против Русије*⁶¹⁸).

Уставни суд је такође имао у виду и одлуку ЕСЉП о допуштености представке у предмету *Маринковић против Србије*⁶¹⁹, те пресуду у истом предмету⁶²⁰ у којима је тај Суд подсетио на своју устаљену судску праксу, према којој се тужена држава доследно сматра одговорном, *ratione personae*, за неизвршење пресуда донетих против предузећа са већинским друштвеним капиталом. То даље подразумева да српски органи могу, *a fortiori*, бити одговорни и у вези са оним предузећима где је касније дошло до промене акцијског капитала, што за последицу има претежан државни или друштвени капитал, те да се подносиоцима представки, кад год се утврде повреде Европске конвенције, досуђује накнада и материјалне и нематеријалне штете.

Поред наведеног, Уставни суд је указао да је ЕСЉП у пресуди у предмету *Јовичић и други против Србије*⁶²¹, утврдио да су члан 6. Европске конвенције и члан 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију повређени када се ради о пресудама подносилаца представке за исплату зарада, регреса за годишњи одмор, доприноса за пензијско-инвалидско осигурање, здравствено осигурање, осигурање за случај незапослености и других потраживања, које су постале правоснажне пре коначне приватизације дужника. Даље је утврдио да чл. 6. и 13. Европске конвенције и члан 1. Протокола 1 нису повређени када се ради о пресудама које су постале правоснажне после коначне приватизације.

У предметном извршном поступку, Уставни суд је из извештаја Агенције за привредне регистре утврдио да је подносилац приватизован у другој половини 2003. године, те је реч о правном лицу које се од 2003. године више не налази у искључивом или претежном државном власништву. Полазећи од тога да извршна исправа у предметном извршном поступку јесте правоснажна и извршна пресуда Општинског суда у Лесковцу од 16. јуна 1998. године, којом је извршни дужник обавезан да подносиоцу исплати гарантовану нето зараду за период од 1. јуна 1995. до 31. јануара 1998. године, те узимајући у обзир ставове Уставног суда и ЕСЉП, Уставни суд је оценио да је, у конкретном случају, подносиоцу повређено право на имовину из члана 58. Устава.

616 Уж-1488/2008 од 16. јула 2009. године.

617 *Качапор и др. против Србије*, представке бр. 2269/06, 3041/06, 3042/06, 3043/06, 3045/06 и 3046/06, од 15. јануара 2008. године.

618 *Burdov против Русије*, представка број 59498/00, од 7. маја 2002. године.

619 *Маринковић против Србије*, представка број 5353/11, од 29. јануара 2013. године.

620 *Маринковић против Србије*.

621 *Јовичић и други против Србије*, представка број 65474/16, од 3. октобра 2019. године.

Такође, Уставни суд је подносиоцу утврдио право на накнаду материјалне штете у висини износа опредељених решењем о извршењу, умањених за износе који су по том основу евентуално наплаћени, јер би у супротном, недосуђивање накнаде материјалне штете подносиоцу уставне жалбе било у директној супротности и са одредбом члана 60. став 4. Устава, којом је прокламована неотуђивост права из радног односа које је подносилац покушао на принудан начин да оствари у предметном извршном поступку.

Уж-1783/2017 од 28. новембра 2019. године

- ▶ **Право на имовину; ограничење имовине; легитимно очекивање; дозвола/одобрење за изградњу; промена намене таванског простора; поништавање правоснажног решења о одобрењу за реконструкцију и надзиђивање**
- ▶ **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на имовину из члана 58. став 1. Устава.**

Приликом испитивања повреде права на имовину из члана 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију, свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине и нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.

ЕСЉП прво испитује да ли постоји имовинско право (посед) које спада у оквир ове одредбе, након тога разматра да ли је дошло до мешања у тај посед и, коначно, испитује природу тог мешања.

Ограничења имовине оправдана су под условима: 1) да су законита, тј. да су утврђена законом, јер се тако обезбеђује владавина права; 2) да су учињена ради постизања легитимног циља, односно у општем или јавном интересу; 3) да су пропорционална, што значи да се право појединца на мирно уживање имовине мора одмерити са општим интересом, односно са циљевима који се морају остварити ради општег добра, при чему се пропорционалност неће остварити ако се појединцу у питању намеће прекомеран терет.

„Легитимно очекивање“ настало онда када је дозвола за изградњу издата тако да је надлежна управна тела више не могу укинути или на други начин опозвати чини саставни део имовине подносиоца.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против пресуде Управног суда којом је одбијена њена тужба поднета против решења Секретаријата за имовинско-правне послове, грађевинску и урбанистичку инспекцију града Београда – Сектор за другостепени управни поступак, истичући повреду права на имовину из члана 58. ст. 1. и 2. Устава.

У уставној жалби подносиатељка је, поред осталог, навела да је Управни суд у свему прихватио разлоге туженог органа за одлуку по жалби подносиатељке, јер се у конкретном случају радило о промени намене таванског простора претварањем истог у стамбени, због чега је било неопходно прибавити

писмену сагласност заинтересованих лица, као „сувласника предметне непокретности“, пре издавања решења о одобрењу за изградњу.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиатељки повређено право на имовину из члана 58. став 1. Устава, будући да је нашао да је поништавање правоснажног решења о одобрењу за реконструкцију и надзиђивање спорне породичне зграде представљало мешање у право подносиатељке на мирно уживање имовине и да то мешање није извршено у складу са законом. Уставни суд је поништио пресуду Управног суда и одредио да тај суд донесе нову одлуку о тужби подносиатељке.

Разматрајући наводе уставне жалбе, Уставни суд је сматрао да се у поступку који је окончан оспореним актом поставило као спорно питање да ли је подносиатељка имала легитимно очекивање да ће на основу издатог одобрења за изградњу извршити надзиђивање и реконструкцију тавана, који је подигнут изнад стана изграђеног на месту раније постојећег тавана.

Уставни суд је најпре констатовао да је у досадашњој пракси примењивао методологију ЕСЉП приликом испитивања повреде права на имовину из члана 1. Протокола 1 уз Европску конвенцију, према коме свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине и нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права. Дакле, ЕСЉП прво испитује да ли постоји имовинско право (посед) које спада у оквир ове одредбе, након тога разматра да ли је дошло до мешања у тај посед и, коначно, испитује природу тог мешања. Тај суд је на становишту да су ограничења имовине оправдана под условима: 1) да су законита, тј. да су утврђена законом, јер се тако обезбеђује владавина права; 2) да су учињена ради постизања легитимног циља, односно у општем или јавном интересу; 3) да су пропорционална, што значи да се право појединца на мирно уживање имовине мора одмерити са општим интересом, односно са циљевима који се морају остварити ради општег добра, при чему се пропорционалност неће остварити ако се појединцу у питању намеће прекомеран терет.

Такође, Уставни суд је указао и на став ЕСЉП (*Pine Valley Developments LTD и остали против Ирске*⁶²²) да је „легитимно очекивање“ настало онда кад је дозвола за изградњу издата и да је та дозвола, коју надлежна управна тела више нису могла укинути или на други начин опозвати, чинила саставни део имовине подносиоца.

Примењујући наведене критеријуме на конкретан случај, Уставни суд је утврдио да се „легитимно очекивање“ подносиатељке темељило на разумно оправданом поверењу у правоснажни управни акт и да је, као такво, само по себи конститутивно за власнички интерес подносиатељке, па је у конкретном случају правоснажно одобрење за изградњу саставни део имовине подносиатељке која ужива гаранције члана 58. став 1. Устава.

Оцењујући да ли је поништавањем правоснажног решења о одобрењу за изградњу дошло до мешања државе у имовину подносиатељке, Уставни суд

622 *Pine Valley Developments LTD и остали против Ирске*, број 12742/87, од 29. новембра 1991. године, став 51.

је оценио да све околности упућују на закључак да је у конкретном случају реч о *de facto* одузимању имовине подносиоце у смислу њеног легитимног очекивања да ће услови из издатог правоснажног одобрења за изградњу, које је чинило саставни део њене имовине, бити испуњени. Све док није донето решење о поништавању тог одобрења у поновљеном поступку, подносиоца је била овлашћена да изводи радове на реконструкцији и надзиђивању спорног објекта, те се не може сматрати да је нерационално или неодговорно поступала. Евентуална могућност да подносиоца покуша у управном поступку да издејствује нову грађевинску дозволу не утиче на чињеницу да је она изгубила права и користи које су произлазиле из оне коју је добила. Уставни суд је, с тим у вези, указао да предметно одобрење за изградњу није поништено због некомплетне документације у вези са предметним радовима, већ искључиво због недостатка сагласности „сувласника“ спорног објекта, што значи да издавање нове дозволе не зависи од радњи које је дужна да предузме подносиоца, већ од поступања трећих лица. По оцени Уставног суда, независно од тога да ли ће последица поништавања правоснажног одобрења за изградњу бити принудно рушење изведених радова по налогу надлежног органа, подносиоца је тим решењем остала без имовине просторне изградње, а изведени радови се отада сматрају бесправним.

Сагласно наведеном, Уставни суд је закључио да се у конкретном случају мешање државе, изражено кроз поништавање одобрења за изградњу у поновљеном поступку, мора подвести под фактичко одузимање власништва подносиоце. Уставни суд је нашао да је, у конкретном случају, поништавање правоснажног решења о одобрењу за реконструкцију и надзиђивање спорне породичне зграде представљало мешање које није извршено у складу са законом. Овакав закључак не ствара потребу да се утврди да ли је постигнута правична равнотежа између потреба од општег интереса заједнице, са једне стране, и захтева за заштиту основних права појединца, са друге стране, прихватајући становиште ЕСЉП (*latridis против Грчке*⁶²³).

Уставни суд је стога усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоци повређено право на мирно уживање имовине из члана 58. став 1. Устава.

623 *latridis против Грчке*, представка број 31107/96, од 25. марта 1999. године, став 58.

Члан 59. Устава: Право наслеђивања

Јемчи се право наслеђивања, у складу са законом.

Право наслеђивања не може бити искључено или ограничено због неиспуњавања јавних обавеза.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-7785/2014 од 09. јуна 2016. године

- ▶ **Право на удео у заједничкој имовини; заједничка имовина брачних супружника**
- ▶ **Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, ни права на имовину из члана 58. Устава, као ни права наслеђивања из члана 59. Устава**

Уставни суд није надлежан да оцењује правилност чињеничних и правних закључака редовних судова, осим у случају када је примена меродавног материјалног и/или процесног права била очигледно произвољна, односно арбитрарна на штету подносиоца уставне жалбе, што може довести до повреде Уставом зајемченог права на правично суђење. Неопходан услов за остваривање права на удео у заједничкој имовини је то да су брачни другови имовину стекли радом у току трајања брачне заједнице.

Подносиоци су поднели уставна жалбу против пресуде Апелационог суда којом је усвојен тужбени захтев против подносилаца и утврђено да је тужилца власник 1/2 идеалног дела трособног стана по основу стицања у браку са сада пок. Д. С, те да се ово својинско право издвоји из његове заоставштине, док је ставом другим изреке оспорене другостепене пресуде преиначена одлука о трошковима и тужени обавезани да тужилци на име трошкова поступка солидарно исплате 636.500,00 динара. Према наводима подносилаца, оспореном пресудом су им повређена права на правично суђење из члана

32. став 1. Устава, права на имовину из члана 58. Устава и права наслеђивања из 59. Устава, јер је другостепени суд признао тужилји могућност да буде члан породичног домаћинства у два стана, те да својим доприносом учествује у откупу оба стана, чиме се одступа од законског решења и постојеће судске праксе.

Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да оспореном пресудом није повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, као ни право на имовину из члана 58. Устава и право наслеђивања из члана 59. Устава, оцењујући да је Апелациони суд у Београду за своју оцену изнео аргументоване разлоге, као и јасно образложење које Уставни суд није сматрао произвољним ни арбитрарним.

Уставни суд је нагласио да није надлежан да оцењује правилност чињеничних и правних закључака редовних судова, осим у случају када је примена меродавног материјалног и/или процесног права била очигледно произвољна, односно арбитрарна на штету подносиоца уставне жалбе, што може довести до повреде Уставом зајемченог права на правично суђење. На овакав закључак упућује и став ЕСЉП у пресуди *Khamidov против Русије*⁶²⁴, у којој је тај суд констатовао да није његов задатак да доноси одлуку уместо домаћих судова који су у најбољој позицији да оцене презентоване доказе, установе чињенично стање и тумаче домаће право, те да, у принципу, тај суд неће интервенисати, осим уколико су одлуке домаћих судова арбитрарне или очигледно неосноване.

Уставни суд је утврдио да је Апелациони суд у Београду изнео уставноправно прихватљиве разлоге због којих сматра да је тужбени захтев за утврђење својинског права на стану основан. Закључак суда према коме стан представља заједничку имовину супружника је са аспекта правичности у свему прихватљив, имајући, пре свега, у виду да је другостепени суд јасно навео да је између тужилје и пок. Д. С. постојала заједница живота, која, иако је повремено прекидана, никада није трајно престала, да је приликом обрачуна откупне цене урачунат, као допринос тужилје, њен радни стаж у трајању од 23 године и 15 дана, да су приходе од пензија пок. Д. С. и тужилја трошили за заједничке потребе, као и да купопродајна цена стана није у целости исплаћена за живота пок. Д. С, већ је један део откупне цене стана тужилја отплатила по његовој смрти. Имајући у виду наведено, као и да је неопходан услов за остваривање права на удео у заједничкој имовини то да су брачни другови имовину стекли радом у току трајања брачне заједнице, Уставни суд сматра да је уставноправно утемељен став да се спорни стан налази у режиму заједничке имовине брачних супружника, будући да је својина на стану стечена откупом у току трајања заједничког живота.

⁶²⁴ *Khamidov против Русије*, ст. 170.

Члан 60. Устава: Право на рад

Јемчи се право на рад, у складу са законом.

Свако има право на слободан избор рада.

Свима су, под једнаким условима, доступна сва радна места.

Свако има право на поштовање достојанства своје личности на раду, безбедне и здраве услове рада, потребну заштиту на раду, ограничено радно време, дневни и недељни одмор, плаћени годишњи одмор, правичну накнаду за рад и правну заштиту за случај престанка радног односа. Нико се тих права не може одрећи.

Женама, омладини и инвалидима омогућују се посебна заштита на раду и посебни услови рада, у складу са законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-5020/2016 од 03. новембра 2016. године⁶²⁵

- ▶ Право на правичну накнаду за рад; право на имовину; неизвршење пресуда донетих против предузећа са већинским друштвеним капиталом; одговорност државе *ratione personae*
- ▶ Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правичну накнаду за рад из члана 60. став 4. Устава

Тужена држава се сматра одговорном *ratione personae* за неизвршење пресуда донетих против предузећа са већинским друштвеним капиталом, што подразумева да државни органи могу бити одговорни и у вези са оним предузећима где је касније дошло до промене акцијског капитала, што за последицу има претежан државни и друштвени капитал. Подносиоцима представки се, кад год се утврде повреде Европске конвенције и/или Протокола број 1 уз Конвенцију, досуђује накнада и материјалне и нематеријалне штете, при чему се од тужене државе захтева

⁶²⁵ Уставни суд је, поред осталог, исте ставове изнео и у Одлукама Уж-2779/2016 од 20. октобра 2016. и Уж-5996/2015 од 9. новембра 2017. године.

да из сопствених средстава исплати износе досуђене правоснажним домаћим пресудама.

У погледу неизвршења пресуда против предузећа у друштвеној својини која су у поступку реструктурирања, утврђује се повреда „права на суђење у разумном року“ и повреда „права на мирно уживање имовине“ и налаже се држави да исплати накнаду нематеријалне штете и материјалне штете у висини износа опредељених у домаћим пресудама.

Подносиоци су поднели уставну жалбу због повреде права у извршним поступцима који су се водили пред Општинским судом у Лесковцу и Основним судом у Лесковцу, као и у поступку стечаја који се води пред Привредним судом у Лесковцу, и то због повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава и права на имовину из члана 58. став 1. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцима повређено право на правичну накнаду за рад из члана 60. став 4. Устава, оцењујући да пропуст суда да намири у целини потраживања утврђена у стечајном поступку подносилаца, у конкретном случају представља и повреду права подносилаца на мирно уживање имовине. Уставни суд је утврдио и право на накнаду материјалне штете сваком подносиоцу у висини износа признатог потраживања утврђеног у поступку стечаја, умањеног за износе који су по том основу исплаћени.

Разматрајући захтев подносилаца да им се утврди повреда права на имовину из члана 58. Устава у извршним поступцима који су се водили пред Општинским судом у Лесковцу и Основним судом у Лесковцу, као и у поступку стечаја који се водио пред Привредним судом у Лесковцу, Уставни суд је констатовао да је ЕСЉП, 29. јануара 2013. године, донео одлуку о допуштености представке у предмету *Маринковић против Србије*⁶²⁶, у којој је подсетио на своју устаљену праксу према којој се тужена држава доследно сматра одговорном *ratione personae* за неизвршење пресуда донетих против предузећа са већинским друштвеним капиталом, што подразумева да српски органи могу, *a fortiori*, бити одговорни и у вези са оним предузећима где је касније дошло до промене акцијског капитала, што за последицу има претежан државни и друштвени капитал, те да се подносиоцима представки, кад год се утврде повреде Европске конвенције и/или Протокола број 1 уз Конвенцију, досуђује накнада и материјалне и нематеријалне штете, при чему се од тужене државе захтева да из сопствених средстава исплати износе досуђене правоснажним домаћим пресудама.

По оцени Уставног суда, пропуст суда да намири у целини потраживања утврђена у стечајном поступку подносилаца, а против дужника АД „Градитељ“, који има претежан друштвени капитал, у конкретном случају представља и повреду права подносилаца на мирно уживање имовине зајемчено одредбом члана 58. Устава (Уж-1712/2010⁶²⁷). Из тога произлази да би недосуђивање накнаде материјалне штете подносиоцима било у директној супротности и

⁶²⁶ *Маринковић против Србије*.

⁶²⁷ Одлука Уставног суда Уж-1712/2010 од 21. марта 2013. године.

са одредбом члана 60. став 4. Устава, којом је прокламована неotuђивост права из радног односа коју су подносиоци покушали на принудан начин да остваре у предметном стечајном поступку.

Уж-1533/2015 од 09. марта 2017. године

- **Право на правичну накнаду за рад; право на имовину; неизвршење пресуда донетих против предузећа са већинским друштвеним капиталом; одговорност државе *ratione personae***
- **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правичну накнаду за рад из члана 60. став 4. Устава**

Када је реч о извршењу правоснажних судских одлука донетих против субјеката који не уживају „довољну институционалну и пословну независност од државе“, држава не може да наводи недостатак сопствених средстава као оправдање за неизвршење тих одлука, при чему, уколико прода велики део свог удела у предузећу приватном лицу, не може се ослободити обавезе да изврши пресуду која је настала пре продаје удела.

Подносилац је поднео уставну жалбу због повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. устава, права на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава и права на правичну накнаду за рад из члана 60. став 4. Устава у извршном поступку који се води пред Основним судом у Бачкој Паланци. У уставној жалби се, између осталог, наводи да је подносилац извршни поступак покренуо против привредног друштва „МА“ а. д. из Бачке Паланке које се од 2009. године налази у реструктурирању, а ради принудне наплате новчаног потраживања – неисплаћених зарада из 2005. и 2006. године.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу повређено право на правичну накнаду за рад из члана 60. став 4. Устава и утврдио право на накнаду материјалне штете у висини износа опредељеног решењем о извршењу, умањеног за евентуално наплаћене износе по том основу.

Разматрајући захтев подносиоца да му се утврди повреда права на правичну накнаду за рад из члана 60. став 4. Устава, као и право на накнаду материјалне штете, Уставни суд је подсетио да је у Одлуци Уж-2779/2016⁶²⁸ (Уж-4232/2013), након што је подсетио на устаљену праксу ЕСЉП из одлуке *Маринковић против Србије*, у погледу неизвршења пресуда донетих против предузећа у већинском друштвеном/државном власништву и одговорности државе за дугове таквих предузећа, изнео оцену да пропуст да се намире потраживања подносилаца која су утврђена у стечајном поступку који се води над дужником – привредним друштвом које има претежан друштвени капитал, представља повреду права на имовину из члана 58. Устава, те да из тога произлази да би недосуђивање накнаде материјалне штете подносиоцу било у директној супротности и са одредбом члана 60. став 4. Устава, којом је прокламована

628 Одлука Уставног суда Уж-2779/2016 (Уж-4232/2013) од 20. октобра 2016. године.

неотуђивост права из радног односа коју су подносиоци покушали на принудан начин да остваре у стечајном поступку. Уставни суд је подсетио и на став ЕСЉП према коме, када је реч о извршењу правоснажних судских одлука донетих против субјеката који не уживају „довољну институционалну и пословну независност од државе“, држава не може да наводи недостатак сопствених средстава као оправдање за неизвршење тих одлука, при чему уколико прода велики део свог удела у предузећу приватном лицу, не може се ослободити обавезе да изврши пресуду која је настала пре продаје удела (*Анђелић и други против Србије*⁶²⁹). Осим тога, ЕСЉП је утврђивао повреде члана 6. Конвенције и/или члана 1. Протокола број 1 уз Конвенцију у предметима који су се односили на вишегодишње неизвршење судских одлука донетих против предузећа у већинском друштвеном/државном власништву (*McInnes против Србије*⁶³⁰).

Уж-4626/2015 од 09. новембра 2017. године

- ▶ **Право на правну заштиту за случај престанка радног односа; извршење судских одлука сматра саставним делом суђења; враћање запосленог на рад**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на правну заштиту за случај престанка радног односа из члана 60. став 4. Устава**

Извршење судских одлука сматра се саставним делом суђења.

Уколико се запосленом ускрати могућност да реализује извршну исправу којом је његов послодавац обавезан да га врати на рад, тачније, уколико суд или други орган надлежан за спровођење извршења, без законом утврђених разлога, одбије да такву извршну исправу спроведе, право на правну заштиту за случај престанка радног односа, које је запослени претходно остварио пред надлежним парничним судом, постаје беспредметно.

Сврха извршног поступка у коме се спроводи извршна исправа која садржи обавезу реинтеграције запосленог јесте да се послодавац приволи да такву своју обавезу самостално изврши. Враћање запосленог на рад има карактер обавезе коју само извршни дужник може да испуни, због чега је једина улога извршног суда да делује према послодавцу системом новчаног кажњавања све док послодавац ту обавезу не испуни.

Подносилац је поднео уставну жалбу против решења Основног суда у Лебану којим је одбијен предлог за извршење правоснажне и извршне пресуде којом је извршни дужник обавезан да подносиоца врати на рад. Према наводима подносиоца, оспореним решењем му је повређено право на рад из члана 60. Устава.

629 *Анђелић и други против Србије*, представка број 57611/10, од 28. маја 2013. године.

630 *McInnes против Србије*, представка број 7159/12, од 17. маја 2016. године.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је подносиоцу, *prima facie*, повређено право на правну заштиту за случај престанка радног односа из члана 60. став 4. Устава, јер је извршни суд одбио да спроведе извршну исправу којом се извршни дужник обавезује да изврши реинтеграцију запосленог. Уставни суд је поништио оспорено решење и одредио да исти суд поново одлучи о приговору подносиоца.

Полазећи од правног става ЕСЉП, према коме се извршење судских одлука сматра саставним делом суђења (*Hornsby против Грчке*⁶³¹ и *Jeličić против Босне и Херцеговине*⁶³²), Уставни суд је најпре констатовао да се наводи уставне жалбе, *ratione materiae*, могу довести у везу са гаранцијом правне заштите за случај престанка радног односа из члана 60. став 4. Устава. Наиме, уколико се запосленом ускрати могућност да реализује извршну исправу којом је његов послодавац обавезан да га врати на рад, тачније, уколико суд или други орган надлежан за спровођење извршења, без законом утврђених разлога, одбије да такву извршну исправу спроведе, право на правну заштиту за случај престанка радног односа, које је запослени претходно остварио пред надлежним парничним судом, постаје беспредметно. По схватању Уставног суда, сврха извршног поступка у коме се спроводи извршна исправа која садржи обавезу реинтеграције запосленог јесте да се послодавац приволи да такву своју обавезу самостално изврши. Враћање запосленог на рад има карактер обавезе коју само извршни дужник може да испуни, због чега је једина улога извршног суда да делује према послодавцу системом новчаног кажњавања све док послодавац ту обавезу не испуни.

У конкретном случају Уставни суд је констатовао да је извршна исправа *explicite* садржала обавезу враћања на рад. У парници из које потиче извршна исправа правом из члана 191. ст. 4. и 5. Закона о раду⁶³³ нису се користили ни подносилац уставне жалбе, ни тужени, касније извршни дужник. Наиме, Уставни суд констатује да су одредбама члана 191. Закона о раду биле предвиђене две могућности за случај незаконитог отказа: прва је враћање запосленог на рад уколико он то захтева, а друга је исплата накнаде штете у износу од највише 18 зарада, односно 36 зарада, за случај да запослени не захтева враћање на рад, односно да послодавац докаже да постоје околности које оправдано указују да наставак радног односа није могућ. Право запосленог да оптира између реинтеграције и накнаде штете, као и право послодавца да понуди накнаду штете уместо реинтеграције, временски је било ограничено до окончања главне расправе у парници која за предмет има оцену законитости одлуке послодавца о престанку радног односа. Неистичањем таквог захтева до наведеног процесног момента, запослени и послодавац, по схватању Уставног суда, бивају преклудирани и тим правом се више не могу служити.

Из образложења оспореног другостепеног решења и остале документације која је уз уставну жалбу приложена произлази да је извршни дужник на немогућност враћања подносиоца уставне жалбе на рад указао тек у извршном

631 *Hornsby против Грчке*, представка број 18357/91, од 1. априла 1998. године.

632 *Jeličić против Босне и Херцеговине*, представка број 41183/02, од 31. октобра 2006. године.

633 Закон о раду („Службени гласник РС”, бр. 24/05 и 61/05).

поступку, и то након што је извршни суд почео да га кажњава (новчано) због неизвршења судске одлуке. Према томе, како је извршни дужник у том моменту већ био преклудиран у праву из члана 191. став 5. ЗОР, а извршни суд није имао овлашћење да обавезу реинтеграције супституише накнадом штете уколико то није учињено извршном исправом, оспореним решењем Основног суда у Лебану подносиоцу, *prima facie*, је повређено право на правну заштиту за случај престанка радног односа из члана 60. став 4. Устава.

Члан 64. Устава: Права детета

Деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости.

Свако дете има право на лично име, упис у матичну књигу рођених, право да сазна своје порекло и право да очува свој идентитет.

Деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања.

Деца рођена изван брака имају једнака права као деца рођена у браку.

Права детета и њихова заштита уређују се законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-5710/2011 од 11. јула 2014. године⁶³⁴

- ▶ Право детета да сазна своје порекло; утврђивање очинства; неразумно дуго трајање поступка
- ▶ Одлука у усвајању; грађанско право; повреда права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава и повреда права детета из члана 64. став 2. Устава

Разумна дужина трајања поступка је релативна категорија која зависи од низа чинилаца, а пре свега од сложености правних питања и чињеничног стања које у спору треба расправити, понашања подносиоца уставне жалбе, поступања судова који су водили поступак, као и значаја права о коме се расправљало за подносиоца.

У предметима који се тичу грађанског статуса неког лица потребно је да судови и други државни органи покажу посебну одговорност у поступању, с обзиром на могуће последице које дужина поступка може имати, пре свега у погледу уживања права на породични живот.

Овај захтев је посебно наглашен у државама где само домаће право предвиђа да се одређени поступци морају решавати посебно хитно.

⁶³⁴ Уставни суд је исте правне ставове применио и у предмету Уж-229/2013 од 11. априла 2013. године.

Само она кашњења и одуговлачења која се могу приписати судовима и другим државним органима могу довести до закључка о непоштовању права на суђење у разумном року.

Подноситељка Г. Г. је у своје и у име своје тада малолетне кћерке М. Г, поднела уставну жалбу због повреде права на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава и права детета из члана 64. Устава, у поступку који се водио пред Основним судом у Ваљеву. У уставној жалби је, поред осталог, наведено да је правоснажна пресуда којом је утврђено очинство над подносиоцем М. Г, због спорог и неделотворног поступања судова и понашања туженог, донета после 12 година.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу М. Г. и утврдио да је у парничном поступку који је вођен пред Основним судом у Ваљеву повређено право подносиоце М. Г. на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава и права детета из члана 64. Устава, будући да је оценио да је подносиоца имала значајан интерес да прими, односно утврди информације потребне за „откривање истине“ о свом пореклу, а да је посебно због трајања поступка утврђивања очинства подносиоца била у стању продужене неизвесности у вези са својим идентитетом, односно пореклом. У преосталом делу, у односу на подносиоцу Г. Г. уставна жалба је одбачена. Уставни суд је утврдио право подносиоце уставне жалбе на накнаду нематеријалне штете у износу од 1.000 евра.

Приликом одлучивања о наводима уставне жалбе, Уставни суд је утврдио да је парнични поступак покренут 19. марта 1997. године, подношењем тужбе за утврђивање очинства и да је окончан ревизијском пресудом од 21. јуна 2012. године, док је у погледу захтева за вршење родитељског права окончан истеком рока за жалбу против првостепене пресуде, јер одлука у овом делу није била ожалбена.

Мада се слободе и права грађана јемче и њихова уставносудска заштита обезбеђује од 8. новембра 2006. године, када је ступио на снагу Устав, Уставни суд је, полазећи од тога да судски поступак представља јединствену целину, и у овом случају стао на становиште да су испуњени услови да се приликом оцене разумне дужине трајања конкретног парничног поступка узме у обзир целокупан период његовог трајања. У том смислу, Уставни суд је утврдио да је у конкретном случају парнични поступак у односу на подносиоцу М. Г. трајао 15 година и два месеца, што само по себи може да указује да није окончан у оквиру разумног рока.

Полазећи од тога да је разумна дужина трајања поступка релативна категорија која зависи од низа чинилаца, а пре свега од сложености правних питања и чињеничног стања које у спору треба расправити, понашања подносиоца уставне жалбе, поступања судова који су водили поступак, као и значаја права о коме се расправљало за подносиоца, Уставни суд је испитивао да ли су и у којој мери наведени критеријуми утицали на дуго трајање поступка.

С тим у вези, Уставни суд је посебно нагласио да је према пракси овога суда, као и ЕСЉП, у предметима који се тичу грађанског статуса неког лица по-

требно да судови и други државни органи покажу посебну одговорност у поступању, с обзиром на могуће последице које дужина поступка може имати, пре свега у погледу уживања права на породични живот (*В. А. М. против Србије*⁶³⁵), те да је овај захтев посебно наглашен у државама где само домаће право предвиђа да се одређени поступци морају решавати посебно хитно (*Јевремовић против Србије*⁶³⁶, *Воск против Немачке*⁶³⁷, *Микулић против Хрватске*⁶³⁸). С друге стране, Уставни суд је подсетио да само она кашњења и одуговлачења која се могу приписати судовима и другим државним органима могу довести до закључка о непоштовању права на суђење у разумном року (*Proszak против Пољске*⁶³⁹).

Узимајући у обзир претходно наведено, Уставни суд је, одмеравајући допринос надлежних судова и подносиољке укупној дужини трајања поступка, стао на становиште да је у конкретном случају допринос судова онај чинилац који је у највећој мери утицао на то да парнични поступак буде окончан у неразумном року, те је стога оценио да је подносиољки М. Г. повређено право на суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава.

Оцењујући основаност навода подносиољке М. Г. о повреди права детета из члана 64. став 2. Устава, Уставни суд је констатовао да подносиољка тврдњу о повреди овог права заснива на истоветним разлозима које је истицала у прилог тврдњи о повреди права на суђење у разумном року.

Уставни суд је даље нагласио да је наведеном уставном одредбом изричито гарантовано право детета да сазна своје порекло, те стога, иако исто право није изричито предвиђено чланом 8. Европске конвенције, оно спада у круг права на поштовање приватног живота (Уж-546/2009⁶⁴⁰). Ово право, по оцени Уставног суда, подразумева право детета да буде у могућности да утврди појединости о свом идентитету и пореклу, посебно уколико су такве информације важне и значајне због утицаја које могу имати на личност детета.

Примењујући наведено на конкретан случај, Уставни суд је утврдио да је подносиољка М. Г. покренула предметни парнични поступак утврђивања очинства како би у том поступку утврдила да ли је тужени њен биолошки отац, односно како би сазнала појединости о свом идентитету и пореклу, а што би касније могло одредити и њен правни однос са туженим. По оцени Уставног суда, подносиољка је у конкретном парничном поступку имала значајан интерес заштићен чланом 64. став 2. Устава да, поред осталог прими, односно утврди информације потребне за „откривање истине“ о свом пореклу. Имајући у виду трајање предметног поступка утврђивања очинства, као и чињеницу да је утврђена повреда права на суђење у разумном року, Уставни

635 *В. А. М. против Србије*, представка број 39177/05, од 20. фебруара 2007. године, ст. 99.

636 *Јевремовић против Србије*, представка број 3150/05, од 17. јула 2007. године, ст. 81.

637 *Воск против Немачке*, представка број 11118/84, од 21. новембра 1988. године и 21. фебруара 1989. године, ст. 49.

638 *Mikulić против Хрватске*, представка број 53176/99 од 7. фебруара 2002. године, ст. 44. и 45.

639 *Proszak против Пољске*, представка број 2/1997/786/987, од 16. децембра 1997. године, ст. 40.

640 Одлука Уставног суда Уж-546/2009 од 13. јула 2012. године.

суд је оценио да је подносиатељка М. Г. била у стању продужене неизвесности у вези са својим идентитетом, односно пореклом и да су судови пропустили да обезбеде подносиатељки уставне жалбе поштовање права из члана 64. став 2. Устава (Уж– 229/2013⁶⁴¹ и *Јевремовић против Србије*⁶⁴²).

Уж-6493/2015 од 27. априла 2017. године

- ▶ Противправно одвођење и/или задржавање детета; издавање налога за повратак детета у земљу „уобичајеног боравка“
- ▶ Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, ни права детета из члана 64. став 3. Устава, као ни права родитеља из члана 65. Устава

Извршење судских одлука сматра се саставним делом суђења.

Уколико се запосленом ускрати могућност да реализује извршну исправу којом је његов послодавац обавезан да га врати на рад, тачније, уколико суд или други орган надлежан за спровођење извршења, без законом утврђених разлога, одбије да такву извршну исправу спроведе, право на правну заштиту за случај престанка радног односа, које је запослени претходно остварио пред надлежним парничним судом, постаје беспредметно.

Сврха извршног поступка у коме се спроводи извршна исправа која садржи обавезу реинтеграције запосленог јесте да се послодавац приволи да такву своју обавезу самостално изврши. Враћање запосленог на рад има карактер обавезе коју само извршни дужник може да испуни, због чега је једина улога извршног суда да делује према послодавцу системом новчаног кажњавања све док послодавац ту обавезу не испуни.

Одвођење или задржавање детета сматра се незаконитим „ако представља повреду права на старање које је добило лице ... по закону државе у којој је дете било стално настањено пре одвођења или задржавања и ако су се у време одвођења или задржавања та права остваривала ... или би се остваривала да није дошло до одвођења или задржавања“ у складу са чланом 3. став 1. Хашке конвенције.

Један од разлога због којих органи државе у којој се дете налази нису дужни да наложе његов повратак постоји и када лице које се супротставља дететовом повратку докаже да се лице које се стара о личности детета сагласило или накнадно пристало на одвођење или задржавање (члан 13. став 1. Хашке конвенције), при чему појмове „сагласност“ и „пристанак“ треба рестриктивно тумачити и они морају да буду дати недвосмислено и безусловно.

Моменат који је релевантан за оцену о томе да ли је дошло до противправног одвођења и/или задржавања, јесте управо моменат када су те радње (одвођење/задржавање) предузете, док касније настале околности могу бити

⁶⁴¹ Одлука Уставног суда Уж-229/2013 од 11. априла 2013. године.

⁶⁴² *Јевремовић против Србије*, ст. 100-111.

од утицаја на доношење одлуке о (не)издавању налога за повратак детета у земљу „уобичајеног боравка“.

Подносилац је, у своје и у име свог малолетног детета, Л. М, преко пуномоћника, поднео Уставном суду уставну жалбу против решења Основног суда у Нишу и Вишег суда у Нишу, због повреде начела из члана 18. Устава, повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, повреде права детета из члана 64. Устава и повреде права и дужности родитеља из члана 65. Устава, као и права на поштовање породичног живота из члана 8. Европске конвенције. У уставној жалби је, поред осталог, наведено да је, у светлу праксе Европског суда за људска права која је донета у предмету *Х. против Летоније*⁶⁴³, суд, у светлу изнетих околности, био дужан да утврди да је мајка на преваран начин задржала дете у Републици Србији и да се ради о очигледном случају противправног задржавања, у смислу Хашке конвенције о грађанско-правним аспектима међународне отмице деце. Додаје да у току поступка нису изношене тврдње и докази о испуњености услова предвиђених чланом 13. Хашке конвенције, да он никада није дао сагласност да дете остане у Републици Србији и да не постоји ниједан ралог да му малолетно дете не буде враћено, јер је у току поступка доказао да је брижан отац који је у стању да се самостално стара о детету. С тим у вези додаје да судови, противно инструкцијама ЕСЉП изнетим у поменутој пресуди и обавези утврђењу чланом 32. став 1. Устава, уопште нису ценили његове наводе о томе да малолетно дете сваке друге недеље, због распореда радног времена мајке, у послеподневним сатима чува бака и да дете тада и не излази напоље.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану.

Приликом анализе навода уставне жалбе, Уставни суд је оценио да суштинско питање на које треба дати одговор у овом случају јесте да ли се начин на који су редовни судови применили одредбе меродавног права – Хашке конвенције и с тим у вези дали образложење разлога на којима су засновали своје одлуке, може оценити произвољним у мери да је дошло до повреде права на правично суђење на штету подносиоца, те последично и осталих права на која се позвао, имајући у виду да тврдње о повреди тих права не поткрепљује додатним и другим разлозима. Приликом анализе Уставни суд је указао и на став ЕСЉП изнет у пресуди *Van Kück против Немачке*⁶⁴⁴, према којем задатак тог суда није да преиспитује и утврђује чињенице и тумачи домаће законе, осим ако пресуда домаћег суда није очигледно произвољна или ако није на разумљив и задовољавајући начин образложена. Уставни суд је такође истакао да, сагласно члану 3. став 1. Хашке конвенције, одвођење или задржавање детета сматра незаконитим „ако представља повреду права на старање које је добило лице ... по закону државе у којој је дете било стално настањено пре одвођења или задржавања и ако су се у време одвођења или задржавања та права остваривала ... или би се остваривала да није дошло до одвођења или задржавања“. С друге стране, један од разлога због којих органи државе у којој се дете налази нису дужни да наложе његов повратак постоји и када лице које се супротставља дететовом повратку докаже да се

643 *Х. против Летоније*, представка број 27853/2009 од 26. новембар 2013.

644 *Van Kück против Немачке*, представка број 35968/97 од 12. јуна 2003.

лице које се стара о личности детета сагласило или накнадно пристало на одвођење или задржавање (члан 13. став 1. Хашке конвенције), при чему појмове „сагласност“ и „пристанак“ треба рестриктивно тумачити и они морају да буду дати недвосмислено и безусловно (*Carlson против Швајцарске*⁶⁴⁵). Из изнетог следи да моменат који је релевантан за оцену о томе да ли је дошло до противправног одвођења и/или задржавања, јесте управо моменат када су те радње (одвођење/задржавање) предузете, док касније настале околности могу бити од утицаја на доношење одлуке о (не)издавању налога за повратак детета у земљу „уобичајеног боравка“.

Примењујући изложено на конкретан случај, Уставни суд је нашао да су Основни и Виши суд у Нишу дали уставноправно прихватљиве разлоге за своју одлуку да постоје разлози за одбијање подносиоцевог захтева за издавање налога за враћање малолетног детета у Краљевину Норвешку, будући да је у току поступка који је претходио уставносудском утврђено да је подносилац на записнику пред судом, пре него што је поднео захтев органима Краљевине Норвешке у смислу Хашке конвенције, изјавио да је сагласан да се дете привремено, до правоснажног окончања брачног спора, повери мајци на старање, а што је један од разлога на којима су утемељене оспорене одлуке. По налажењу Уставног суда, подносилац се, дајући ову изјаву, изричито сагласио са тиме да дете повери мајци до мериторног решавања питања вршења родитељског права пред надлежним судом у Републици Србији, што сигурно захтева одређени временски период за одлучивање, па се у том смислу не може говорити о незаконитом задржавању. С обзиром на наведено, оцена Уставног суда је да у примени и тумачењу меродавног права – одредаба Хашке конвенције, није било произвољности. Уставни суд је такође истакао да Хашка конвенција не омогућава мериторно одлучивање о старању над дететом, већ обезбеђује хитан повратак незаконито одведене или задржане деце и има за циљ успостављање ранијег фактичког стања. Надовезујући се на претходно изнето у погледу циља Хашке конвенције и поља њене примене, Уставни суд је сматрао да нису утемељени ни наводи о повреди права из члана 8. Конвенције и члана 65. Устава јер, као прво, подносилац се пре покретања предметног поступка сагласио са тиме да дете привремено буде поверено мајци, а као друго, привременом мером, донетом након дате сагласности, је уређен начин на који подносилац у односу на дете врши своја родитељска права и, како је утврђено у предметном поступку, несметано их ужива.

Уж-9956/2016 од 29. децембра 2020. године

- ▶ Малолетно лице; принцип најбољег интереса детета; начело опортунитета; накнада штете
- ▶ Одлука о усвајању; кривично право; утврђена повреда права детета из члана 64. став 3. Устава (у осталом делу одбацивање)

645 *Carlson против Швајцарске*, представка број 49492/06, од 6. новембра 2008. године, ст. 77.

Европска конвенција не гарантује право да ће се против трећег лица покренути кривични поступак, нити да ће то лице бити осуђено.

Приликом одлучивања о висини накнаде нематеријалне штете због утврђене повреде права посебно се цени чињеница уколико је жртва кривичног дела малолетно дете, али се узима у обзир и животни стандард државе, те сама суштина накнаде нематеријалне штете којом се оштећеном пружа одговарајуће задовољење због повреде права које је претрпео.

Подносилац, малолетно лице, ромске националности, ученик четвртог разреда основне школе, поднео је преко пуномоћника Уставном суду уставну жалбу против радњи службеника градске управе града Ваљева у виду претњи и физичког напада на подносиоца уставне жалбе и против акта Основног јавног тужилаштва у Ваљеву, због повреде начела забране дискриминације из члана 21. Устава, као и права неповредивости физичког и психичког интегритета из члана 25. и права на једнаку заштиту права и на правно средство из члана 36. Устава. Подносилац је истакао и повреде права из чл. 3. и 13. Европске конвенције. Из навода саме уставне жалбе произишало је да подносилац сматрао да су му повређена и права детета из члана 64. став 3. Устава. Уставни суд је констатовао да је подносилац суштински оспоравао радње Основног јавног тужилаштва у Ваљеву у предметном случају.

Како се права гарантована чл. 3. и 13. Европске конвенције јемче и Уставом, Уставни суд је постојање ових повреда права оцењивао у односу на одредбе чл. 25. и 36. Устава.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио повреду права детета из члана 64. став 3. Устава, будући да је сматрао да је јавни тужилац у конкретном случају погрешно што је своје иначе легитимно и уставноправно прихватљиво поступање према начелу опортунитета кривичног гоњења, условио одређивањем осумњиченом конкретне обавезе која је општег хуманитарног карактера, уместо да је рационално искористио постојећу законску могућност која се тиче тзв. условљеног опортунитета кривичног гоњења ресторативног карактера, обавезујући осумњиченог да накнади штету оштећеном (подносиоцу), који с обзиром на свој узраст мора, у складу са релевантним уставним правилима и међународним обавезама које је Србија прихватила, треба да има појачан степен заштите у правном систему уопште, а посебно у његовом кривичноправном сегменту. Уставни суд је подносиоцу утврдио и право на накнаду нематеријалне штете у износу од 300 евра, сматрајући да наведени новчани износ представља адекватну и правичну компензацију за повреду права коју је подносилац уставне жалбе претрпео.

Подносилац је, између осталог, истакао да је радњом службеника градске управе града Ваљева био изложен нечовечном и понижавајућем поступању, да надлежно тужилаштво није ни довело истрагу која би расветлила све околности конкретног случаја, да нису узете изјаве подносиоца, те да је примена института одлагања кривичног гоњења из члана 283. ЗКП некомпатибилна са обавезама из члана 64. став 3. Устава, као и да „упркос доказима да је извршено застрашивање и напад на малолетно лице, припадника мањинске заједнице, од стране службеника локалне самоуправе, надлежно јавно тужилаштво

не само да је извршило неадекватну квалификацију дела, већ је уместо да донесе налог за спровођење истраге, одлучило да одложи кривично гоњење и коначно одбаци кривичну пријаву“.

Уставни суд је у оцени навода уставне жалбе о повреди права из члана 64. став 3. пошао од специфичне ситуације у којој је оштећени дете и у којој је примењен институт одлагања кривичног гоњења (условљени опортунитет кривичног гоњења).

У односу на кривични поступак који је вођен пред Основним јавним тужилаштвом против осумњиченог због кривичног дела насилничко понашање, Уставни суд је најпре указао на то да се самим подношењем кривичне пријаве не стиче право да се по поднетој кривичној пријави и покрене кривични поступак, те да подносилац кривичне пријаве нема ни Уставом, ни законом зајемчено право да ће се против трећег лица водити кривични поступак, нити да ће лице које је окривљено бити и осуђено, односно да ће му бити изречена одређена кривична санкција, те се из разлога што по кривичној пријави није покренут кривични поступак по службеној дужности, подносилац не може позивати на то да су решења о одбачају кривичне пријаве неправична (*Krzak против Пољске*⁶⁴⁶).

Приликом анализе навода уставне жалбе, Уставни суд је оценио да је потребно дати одговор на следећа питања:

1. да ли је у конкретном случају реч о детету у смислу Конвенције Уједињених нација о правима детета и Устава;
2. да ли дете има својство оштећеног, односно жртве психичког, физичког, економског или неког другог искоришћавања или злоупотребавања;
3. да ли су надлежни органи пружили адекватну заштиту детету, односно да ли је поступање надлежних државних органа било у најбољем интересу детета у смислу Конвенције Уједињених нација о правима детета и Смерница Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета.

У одговору на постављена питања, Уставни суд је закључио да је подносилац несумњиво био дете у у смислу одредаба Устава и КЗ-а, али и у смислу члана 1. Конвенције Уједињених нација о правима детета. Такође, Уставни суд је констатовао да је подносилац имао својство оштећеног у предмету пред надлежним основним јавним тужилаштвом, односно да је подносилац био пасивни субјект, жртва кривичног дела насилничко понашање у смислу одредаба КЗ, у предмету у коме је кривична пријава против осумњиченог због кривичног дела насилничко понашање према малолетном подносиоцу, одбачена применом института одлагања кривичног гоњења из члана 283. ЗКП. У одговору на треће питање Уставни суд је констатовао да је неспорно да су сви државни органи који су поступали у овој ситуацији, тј. полиција и надлежно тужилаштво, морали да имају у виду најбољи интерес детета.

⁶⁴⁶ *Krzak против Пољске*, представка број 51515/99, од 06. априла 2004. године, ст. 23. до 25.

Уставни суд је сматрао да је у ситуацији када је поступајући тужилац био обавештен о томе да је десетогодишње дете евентуална жртва кривичног дела, а имајући у виду Конвенцију Уједињених нација о правима детета и Смернице Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета, требало да поступи у складу са својим овлашћењима прописаним ЗКП и сам прикупи информације од подносиоца, а не да прикупљање информација повери полицији. Ово посебно што Уставни суд сматра да је подносилац неспорно могао самостално да да изјаву о критичном догађају, што је и учинио у просторијама полиције. Уставни суд је такође закључио да је приликом избора обавеза према осумњиченом направљен пропуст, јер је осумњиченом требало одредити и обавезу да подносиоцу накнади причињену штету, што би било и сврсисходно и елементарно правично. Уставни суд је сматрао да би обавеза отклањања штете подносиоцу била у најбољем интересу детета, а како је то и стриктно предвиђено Конвенцијом Уједињених нација о правима детета.

Примењујући изложено на конкретан случај, Уставни суд је оценио да је подносиоцу повређено право из члана 64. став 3. Устава, те је усвојио уставну жалбу.

Члан 65. Устава:

Права и дужности родитеља

Родитељи имају право и дужност да издржавају, васпитавају и образују своју децу, и у томе су равноправни.

Сва или поједина права могу једном или обома родитељима бити одузета или ограничена само одлуком суда, ако је то у најбољем интересу детета, у складу са законом.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-4154/2013 од 29. септембра 2016. године⁶⁴⁷

- ▶ Привремено одузимање деце; смештање деце под привремено старатељство; поновно уједињење/спајање породице
- ▶ Одлука о усвајању; управно право; повреда права родитеља из члана 65. Устава

Свако одузимање деце мора бити схваћено као привремена мера, која треба да престане чим околности то допусте, а свака одлука мора бити донета у складу са циљем поновног успостављања заједничког живота природних родитеља и детета.

Чињеница да дете може бити смештено у окружење за које је процењено да више доприноси развоју и добробити детета, не значи да дете аутоматски може бити трајно и принудно удаљено из породице својих природних родитеља. Све одлуке о смештају детета морају имати привремен карактер, морају се изменити чим прилике то дозволе и морају бити конзистентне са највишим циљем поновног уједињења природних родитеља и детета.

До повреде права на поштовање породичног живота родитеља може доћи уколико су државни органи пропустили да предузму све неопходне кораке како би осигурали да шанса за поновно уједињење породице не буде заувек компромитована. Кад родитељи, из било ког разлога, не

⁶⁴⁷ „Службени гласник РС”, број 102/16.

постижу задовољавајуће резултате у чувању, подизању и васпитавању детета, према њима се могу применити породичноправне мере које имају за циљ заштиту интереса малолетног детета, а којима се, у мањем или већем степену, ограничавају овлашћења родитеља која им припадају по основу вршења родитељског права.

Када треба дати налог за хитно збрињавање, није увек могуће, нити пожељно, укључити у поступак доношења одлуке и родитеље, али се, пре спровођења мере привременог старатељства, мора проверити да ли је извршена пажљива процена утицаја те мере на родитеље и на децу, као и да ли су постојала могућа алтернативна решења уместо смештања деце под привремено старатељство. Привремено старатељство треба да престане чим то околности допусте и све мере којима се спроводи привремено старање над децом треба да буду конзистентне с крајњим циљем поновног спајања биолошких родитеља и деце, при чему позитивна обавеза да се предузму мере за спајање породице чим буде могуће пада на надлежне органе и мора увек бити уравнотежена у односу на обавезу да се морају поштовати најбољи интереси детета.

Најмање што се може очекивати од државних органа јесте да повремено поново провере ситуацију како би утврдили да ли је дошло до неког побољшања у породичном окружењу.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против привременог закључка Центра за социјални рад града Зрењанина, решења Центра за социјални рад града Зрењанина и решења Покрајинског секретеријата за здравство, социјалну политику и демографију, због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, права детета из члана 64. Устава, права и дужности родитеља из члана 65. Устава и права на посебну заштиту мајке детета и самохраног родитеља из члана 66. Устава. У уставној жалби подносиатељка је, између осталог, истакла да је лишена вршења родитељског права без одлуке суда, да Центар за социјални рад града Зрењанина није покренуо поступак за лишење родитељског права, као и да је „због инертности надлежних органа годину дана и четири месеца одвојена од детета, без икакве судске одлуке“, чиме су јој повређена означена права гарантована Уставом.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу изјављену због повреде права родитеља из члана 65. Устава у оспореном поступку, јер у управном поступку који је вођен пред Центром за социјални рад града Зрењанина није постигнута правична равнотежа између потребе остварења најбољег интереса детета и права родитеља. Уставни суд је подносиатељки утврдио право на накнаду нематеријалне штете у износу од 1.000 евра.

Уставни суд је указао да је одредбом члана 8. став 1. Европске конвенције утврђено, поред осталог, да свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота и да, према ставу ЕСЉП, узајамно уживање родитеља и детета у међусобном контакту представља суштински елемент „породичног живота“ у смислу тог члана Конвенције (*Фелбаб против Србије и Монору против Румуније и Мађарске*⁶⁴⁸). Испитујући постојање повреде права на поро-

⁶⁴⁸ *Фелбаб против Србије*, представка број 14011/07 од 14. априла 2009. године и *Монору против Румуније и Мађарске*, представка број 71099/01 од 5. априла 2005. године.

дични живот, ЕСЉП је истакао да свако одузимање деце мора бити схваћено као привремена мера, која треба да престане чим околности то допусте, а свака одлука мора бити донета у складу са циљем поновног успостављања заједничког живота природних родитеља и детета (*К. А. против Финске*⁶⁴⁹). Полазећи од тога да надлежни органи имају позитивну обавезу да предузму све мере које ће олакшати породично сједињавање што је пре могуће, водећи истовремено рачуна о остварењу најбољег интереса детета, ЕСЉП је нашао да није било повреде члана 8. Европске конвенције у погледу оправдања мере одузимања деце од родитеља, али да је било повреде права на поштовање породичног живота, као последице пропуштања власти да предузму мере за поновно сједињавање подносиоца представке са својом децом. У пресуди *Kutzner против Немачке*⁶⁵⁰ ЕСЉП је утврдио да постоји повреда члана 8. Европске конвенције, јер оцена психолога да подносиоци не могу успешно да подижу децу због својих интелектуалних и емотивних недостатака, није довољно оправдање за тако озбиљно мешање државе у породични живот подносилаца. Такође је истакнуто да чињеница да дете може бити смештено у окружење за које је процењено да више доприноси развоју и добробити детета, не значи да дете аутоматски може бити трајно и принудно удаљено из породице својих природних родитеља. Наглашено је да све одлуке о смештају детета морају имати привремени карактер, да се морају изменити чим прилике то дозволе и да све мере које се односе на привремени смештај морају бити конзистентне са највишим циљем поновног уједињења природних родитеља и детета. У пресуди *Е. Р. против Италије*⁶⁵¹, иако су постојали недвосмислени докази да мајка пати од хроничне психозе – хипохондрије фокусиране на њену ћерку, упркос извештају психолога да се дете осећало као затвореник у кући, да је често хоспитализовано са нејасним дијагнозама, да је било бледо, са оштећеним зубима и проблемима у ходању и упркос извештајима да је након раздвајања од мајке постала срећно и здраво дете, ЕСЉП је оценио да су италијанске власти повредиле право на поштовање породичног живота мајке, јер су пропустиле да предузму све неопходне кораке како би осигурали да шанса за поновно уједињење породице не буде заувек компромитована.

Уставни суд је даље указао да кад родитељи, из било ког разлога, не постижу задовољавајуће резултате у чувању, подизању и васпитавању детета, према њима се могу применити породичноправне мере које имају за циљ заштиту интереса малолетног детета, а којима се, у мањем или већем степену, ограничавају овлашћења родитеља која им припадају по основу вршења родитељског права. У том смислу, орган старатељства обавља корективни надзор над вршењем родитељског права доношењем одлука којима се исправљају родитељи у вршењу тог права, а уколико не сарађују или одбијају да се повинују одлуци органа старатељства, односно институције у коју су били упућени, мере надзора могу бити замењене и неком тежом мером, као што је покретање судског поступка за заштиту права детета. То подразумева да је орган старатељства исцрпео све остале мере, да оне нису дале задовољавајуће резултате, те да мора да интервенише суд у правцу већег ограничавања ро-

649 *К. А. против Финске*, представка број 27751/95 од 14. јануара 2003. године.

650 *Kutzner против Немачке*, представка број 46544/99, од 26. фебруара 2002. године.

651 *Е. Р. против Италије*, представка број 31127/96, од 16. новембра 1999. године.

дитеља у вршењу родитељског права – у поступку за лишење родитељског права. У супротном, орган старатељства би преузео овлашћења суда, који је-дино може да одлучи о одузимању или ограничењу права и дужности родитеља да се брину о подизању, васпитавању и образовању своје деце, уколико оцени да су испуњени услови за примену тог правног института.

Уставни суд је истакао да његов задатак није да буде замена за органе старатељства у спровођењу њихових надлежности везаних за регулисање старатељства над децом и права родитеља чија су деца стављена под старатељство, али да приликом утврђивања да ли су предузете мере биле неопходне треба размотрити да ли су, у светлу предмета као целине, разлози који су наведени као оправдање за њих били релевантни и довољни за ограничавање права родитеља. На таквом становишту је и ЕСЉП (*К. и Т. против Финске*⁶⁵²). Уставни суд је прихватио да, када треба дати налог за хитно збрињавање, није увек могуће, нити пожељно, укључити у поступак доношења одлуке и родитеље, али се, пре спровођења мере привременог старатељства, мора проверити да ли је извршена пажљива процена утицаја те мере на родитеље и на децу, као и да ли су постојала могућа алтернативна решења уместо смештања деце под привремено старатељство.

Уставни суд је, међутим, указао на то да привремено старатељство треба да престане чим то околности допусте и да све мере којима се спроводи привремено старање над децом треба да буду конзистентне с крајњим циљем поновног спајања биолошких родитеља и деце (*К. и Т. против Финске*), при чему позитивна обавеза да се предузму мере за спајање породице чим буде могуће пада на надлежне органе и мора увек бити уравнотежена у односу на обавезу да се морају поштовати најбољи интереси детета. Према становишту ЕСЉП, најмање што се може очекивати од државних органа јесте да повремено поново провере ситуацију како би утврдили да ли је дошло до неког побољшања у породичном окружењу. Могућност поновног спајања прогресивно ће се смањивати и на крају потпуно нестати уколико биолошким родитељима и деци уопште не буде дозвољено да се виђају или ако то буде допуштено толико ретко да стварање природне везе између њих не буде много вероватно.

Полазећи од наведеног, Уставни суд је оценио да је у конкретном случају Центар пропустио да озбиљно размотри могућност да се прекине привремено старатељство, не водећи рачуна о свим доказима о побољшању породичне ситуације подносиоце уставне жалбе. Истакнуто је да је вештачењем у предметном судском поступку утврђено да подносиоца испољава адекватност у односу на реалитет у ком функционише, да има капацитет да врши родитељско право и да препозна све ризике који постоје у вези са њеним преузимањем детета. С обзиром на то да свако одузимање деце мора бити схваћено као привремена мера, која за крајњи циљ има поновно успостављање заједничког живота природних родитеља и детета, Уставни суд је нашао да је у периоду раздвојености подносиоце од малолетне А. Т., Центар био дужан да предузме све мере које би подносиоци олакшале породично сједињавање што је пре могуће, водећи истовремено рачуна о остварењу најбољег интереса детета. Уместо тога, Центар је ограничио своје активности на спрово-

652 *К. и Т. против Финске*, представка број 25702/94, од 12. јула 2001. године.

вођење Плана услуга чији је општи циљ био „стабилна збринутост детета у хранитељској породици“, а у оквиру тог плана је подносиатељка искључиво саветована како да се понаша у контактима са ћерком који су одржавани једном месечно, по сат времена.

Уставни суд је утврдио да су до подношења уставне жалбе подносиатељки била ускраћена права родитеља из члана 65. Устава у периоду од годину дана и пет месеци, на основу решења Центра о привременом старатељству, да је Центар две године и три месеца након доношења тог решења покренуо поступак за лишење подносиатељке уставне жалбе родитељског права, да је наведени поступак правоснажно окончан одлуком надлежног суда којом се тужбени захтев одбија као неоснован и да је период раздвојености подносиатељке од њеног малолетног детета трајао нешто краће од четири године. Стога је Уставни суд оценио да у предметном управном поступку који је вођен пред Центром за социјални рад није постигнута правична равнотежа између потребе остварења најбољег интереса детета и права родитеља, те је утврдио повреду права родитеља из члана 65. Устава.

Уж-14395/2018 од 26. децембра 2019. године⁶⁵³

- ▶ Позитивне обавезе државе; вршење родитељског права; начин одржавања контакта између детета и родитеља са којим оно не живи; недостатак сарадње између родитеља; супротстављени интереси странака
- ▶ Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права родитеља из члана 65. Устава

Узајамно уживање родитеља и детета у међусобном контакту представља суштински елемент породичног живота у смислу члана 8. Конвенције.

Ове одредбе првенствено пружају појединцу заштиту од арбитрарног мешања од стране јавних власти, стварајући за државу негативне обавезе, али поштовање овог права подразумева и неке позитивне обавезе државе усмерене на усвајање мера којима ће се обезбедити и осигурати поштовање породичног живота, чак и у сфери односа између појединаца. Ова позитивна обавеза државе у предметима који се тичу вршења родитељског права, за родитеље у суштини значи да ће држава предузети све мере како би се родитељи поново спојили са децом, односно обавезу да, уз уважавање посебних околности сваког конкретног случаја, таква спајања омогући, поред осталог и у разумном року.

Неизвршење правоснажне и извршне пресуде, којом је уређен начин одржавања контакта између детета и родитеља са којим оно не живи, може имати негативне последице по њихов однос, а што даље може довести у питање и могућност родитеља да несметано врши родитељска права и испуњава родитељске дужности. Суштина таквог захтева јесте да заштити појединца од било које врсте штете која би могла настати услед

653 „Службени гласник РС“, број 14/20.

протека времена. Вероватноћа да ће доћи до поновног спајања родитеља са дететом прогресивно се смањује и коначно нестаје уколико родитељ и дете нису у могућности да се уопште виђају или то чине толико ретко да постане извесно да до њихове природне везе неће доћи.

Мере принуде против деце нису пожељне у овој осетљивој области, међутим употреба казни не треба да буде искључена у случају незаконитог понашања родитеља са којим дете живи.

Домаћи органи нису ослобођени обавезе да предузимају све одговарајуће кораке како би омогућили контакт, чак и када постоји могућност да теже санкције не би промениле општи став родитеља. Недостатак сарадње између родитеља који су раздвојени није околност која сама по себи може ослободити власти од позитивних обавеза које имају према члану 8. Конвенције, а који им налаже да предузму мере које би помириле супротстављене интересе странака, имајући у виду најважније интересе детета.

Подносилац је поднео уставну жалбу због повреде права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, у извршном поступку који се води пред Првим основним судом у Београду. Подносилац је у уставној жалби, између осталог, навео да му је неизвршавањем пресуде парничног суда којом је уређен модел одржавања личних односа између њега и његове малолетне деце повређено означено уставно право и, поред осталог, истакао да је приговор који је извршни дужник – мајка деце изјавила против решења о извршењу одбијен, али да се извршење не спроводи пуне две године, за које време уопште није видео своју децу. У уставној жалби је такође наведено да Први основни суд у Београду, који је и донео наведену пресуду, „неће да спроведе извршење“ и да „не само што не поступа хитно, већ поступак смишљено и намерно одуговлачи две године“.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да су неделотворним поступањем надлежних органа у конкретном случају подносиоцу повређена права родитеља из члана 65. Устава. Уставни суд је утврдио и право на накнаду нематеријалне штете у износу од 1.000 евра.

Уставни суд је приликом одлучивања у овом уставноправном предмету указао на свој став, као и на праксу ЕСЉП, и истакао да је уставно право родитеља да се стара о детету, односно да га издржава, васпитава и образује, изведено из дужности родитеља да се о детету стара, те да родитељско право постоји само у мери која је потребна за заштиту личности, права и интереса детета. Предуслов да родитељ врши своју уставну дужност према деци и оствари своје Уставом зајемчено право, уколико родитељског права није лишен на начин прописан законом, јесте да му се омогући непосредан контакт и успостављање физичког и емоционалног односа са дететом (Уж-3721/2011⁶⁵⁴). Узајамно уживање родитеља и детета у међусобном контакту представља суштински елемент породичног живота у смислу члана 8. Конвенције (*Monory против Румуније и Мађарске*⁶⁵⁵ и *В. А. М против Србије*⁶⁵⁶). Такође, из одредаба члана 8. Конвенције произлази да ове одредбе првенствено пружају поје-

654 Одлука Уставног суда Уж-3721/2011 од 21. маја 2014. године.

655 *Monory против Румуније и Мађарске*, ст. 70.

656 *В. А. М. против Србије*, ст. 130.

динцу заштиту од арбитрарног мешања од стране јавних власти, стварајући за државу негативне обавезе, али да поштовање овог права подразумева и неке позитивне обавезе државе усмерене на усвајање мера којима ће се обезбедити и осигурати поштовање породичног живота, чак и у сфери односа између појединаца. Уставни суд је посебно указао на то да ова позитивна обавеза државе у предметима који се тичу вршења родитељског права, за родитеље у суштини значи да ће држава предузети све мере како би се родитељи поново спојили са децом, односно обавезу да, уз уважавање посебних околности сваког конкретног случаја, таква спајања омогући, поред осталог и у разумном року.

Испитујући допуштеност уставне жалбе, Уставни суд је оценио да је уставна жалба допуштена без обзира што је предметни извршни поступак још увек био у току, будући да неизвршење правоснажне и извршне пресуде, којом је уређен начин одржавања контакта између детета и родитеља са којим оно не живи, може имати негативне последице по њихов однос, а што даље може довести у питање и могућност родитеља да несметано врши родитељска права и испуњава родитељске дужности.

Уставни суд је даље указао и на релевантну праксу ЕСЉП (*Hokkanen против Финске*⁶⁵⁷, *Ignaccolo-Zenide против Румуније*⁶⁵⁸ и *В. А. М. против Србије*⁶⁵⁹) да је оно што је одлучујуће да ли су национални органи предузели све неопходне мере за спровођење извршења које се могу оправдано и разумно очекивати у околностима конкретног случаја, при чему адекватност предузетих мера треба ценити и са аспекта брзине њихове примене, имајући у виду да протек времена може изазвати непоправљиве последице на однос између детета и родитеља са којим оно не живи.

Суштина таквог захтева јесте да заштити појединца од било које врсте штете која би могла настати услед протекла времена (*Ignaccolo-Zenide против Румуније*⁶⁶⁰). Вероватноћа да ће доћи до поновног спајања родитеља са дететом прогресивно се смањује и коначно нестаје уколико родитељ и дете нису у могућности да се уопште виђају или то чине толико ретко да постане извесно да до њихове природне везе неће доћи (*Ribić против Хрватске*⁶⁶¹).

Полазећи од наведеног, Уставни суд је утврдио да је пресуда којом је уређен модел одржавања личних односа подносиоца са његовом малолетном децом, у време подношења уставне жалбе, била неизвршена годину дана и десет и по месеци од дана подношења предлога за извршење, односно годину дана и нешто више од пет месеци од дана доношења решења о извршењу, као и да је и даље била неизвршена у моменту одлучивања. С тим у вези, Уставни суд је указао на то да, иако спровођење извршења ради одржавања личних односа са дететом у одређеном тренутку може бити неизводљиво због одбијања детета да виђа родитеља са којим не живи, то не може бити

657 *Hokkanen против Финске*, представка број 19823/92, од 23. септембра 1994. године, ст. 58.

658 *Ignaccolo-Zenide против Румуније*, представка број 31679/96, од 25. јануара 2000. године, ст. 94.

659 *В. А. М. против Србије*, ст. 132. и 133

660 *Ignaccolo-Zenide против Румуније*, ст. 102. и 106.

661 *Ribić против Хрватске*, представка број 27148/12, од 2. априла 2015. године, ст. 99.

разлог за обустављање извршног поступка, већ, напротив, разлог за примену додатних мера како би се обезбедило извршење правоснажне пресуде.

Уставни суд је даље нагласио да према пракси ЕСЉП, мере принуде против деце нису пожељне у овој осетљивој области, међутим употреба казни не треба да буде искључена у случају незаконитог понашања родитеља са којим дете живи (*Здравковић против Србије*⁶⁶² и *Фелбаб против Србије*⁶⁶³). Уставни суд је указао и на то да пракса ЕСЉП говори и о томе да домаћи органи нису ослобођени обавезе да предузимају све одговарајуће кораке како би омогућили контакт, чак и када постоји могућност да теже санкције не би промениле општи став родитеља (*R. I. и остали против Румуније*⁶⁶⁴ и *Kuppinger против Немачке*⁶⁶⁵).

Уставни суд је даље имао у виду да су у конкретном извршном поступку и суд и орган старатељства суочени са тешкоћама због сукоба између родитеља. С тим у вези, Уставни суд је указао на став ЕСЉП да недостатак сарадње између родитеља који су раздвојени није околност која сама по себи може ослободити власти од позитивних обавеза које имају према члану 8. Конвенције, а који им налаже да предузму мере које би помириле супротстављене интересе странака, имајући у виду најважније интересе детета (*Грујић против Србије*⁶⁶⁶).

Уставни суд је поновио да је свако дужан да се руководи најбољим интересом детета у свим активностима које се тичу детета. Полазећи од наведеног, Уставни суд је оценио да је у конкретном случају извршни суд у досадашњем току поступка очигледно пропустио да на ефикасан и делотворан начин заштити не само право подносиоца као родитеља, већ и најбоље интересе малолетне деце, а који према извршној исправи (којом је утврђено да је у њиховом најбољем интересу да имају редовне контакте са својим оцем) кореспондирају са правом и интересима самог оца.

Не оспоравајући процену стручног тима органа старатељства да деца испољавају аутентични страх и отпор у односу на оца, Уставни суд је нашао да пропуст органа старатељства да обави корективни надзор над вршењем родитељског права мајке и поред напред наведеног налаза комисије судских вештака, доводи до закључка да у конкретном случају нису предузете све неопходне мере које су се оправдано и разумно могле очекивати у околностима овог случаја. Оваква процена органа старатељства додатно је потврдила пресудну улогу времена када се ради о односу између детета и родитеља са којим не живи.

Имајући у виду изнето, те уважавајући, с једне стране, деликатност предметног извршног поступка и не прејудуцирајући његов крајњи исход, а с друге

662 *Здравковић против Србије*, представка број 28181/11, од 20. септембра 2016. године, ст. 65.

663 *Фелбаб против Србије*, ст. 68.

664 *R.I. и остали против Румуније*, представка број 57077/16, од 4. децембра 2018. године, ст. 57.

665 *Kuppinger против Немачке*, представка број 62198/11, од 30. јануара 2015. године, ст. 103. и 107.

666 *Грујић против Србије*, представка број 203/07, од 28. августа 2018. године, ст. 65.

стране, нарочити значај који он има за подносиоца уставне жалбе као родитеља, Уставни суд је оценио да су неделотворним поступањем надлежних органа у конкретном случају подносиоцу уставне жалбе повређена права родитеља из члана 65. Устава.

Уж-12698/2019 од 18. јуна 2020. године

- ▶ **Позитивне обавезе државе; вршење родитељског права; начин одржавања контакта између детета и родитеља са којим оно не живи; недостатак сарадње између родитеља; супротстављени интереси странака**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права родитеља из члана 65. Устава**

Подносилац је поднео уставну жалбу због повреде права на правично суђење и суђење у разумном року из члана 32. став 1. Устава, повреде права детета из члана 64. став 3. устава, права родитеља из члана 65. Устава и посебне заштите породице из 66. став 1. Устава, у извршном поступку који је вођен пред Другим основним судом у Београду у предмету.

Подносилац је, између осталог, навео да је предлог за извршење правоснажне и извршне пресуде, којом му је признато право да виђа малолетну ћерку, ниједном није спроведено, што је последица дрског понашања мајке детета – извршног дужника, инертности суда и незаинтересованости органа старатељства; да је поступак одлучивања о приговору извршног дужника, изјављеном против решења о извршењу, трајао чак четири и по године; да је по приговору ради убрзавања поступка подносиоцу уставне жалбе утврђена повреда права на суђење у разумном року, али и поред тога, у поступку још увек ништа није урађено; да је извршном дужнику до сада изречена само једна новчана казна; да је подносилац уставне жалбе више пута безуспешно предлагао да се са новчаним кажавањем извршног дужника настави.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу у делу у ком се односи на повреду права родитеља из члана 65. Устава будући да се извршни суд, у конкретном случају, није руководио најбољим интересима малолетног детета који су (не)поступањем суда потпуно занемарени, док је у преосталом делу уставна жалба одбачена. Уставни суд је подносиоцу утврдио и накнаду нематеријалне штете у износу од 1.000 евра.

Разматрајући основаност навода о повреди права родитеља из члана 65. Устава, Уставни суд је указао на свој став да је уставно право родитеља да се стара о детету, односно да га издржава, васпитава и образује, изведено из дужности родитеља да се о детету стара, те да родитељско право постоји само у мери која је потребна за заштиту личности, права и интереса детета. Предуслов да родитељ врши своју уставну дужност према деци и оствари своје Уставом зајемчено право, уколико родитељског права није лишен на начин прописан законом, јесте да му се омогући непосредан контакт и ус-

постављање физичког и емоционалног односа са дететом (Уж-3721/2011⁶⁶⁷). Према пракси ЕСЉП, узајамно уживање родитеља и детета у међусобном контакту представља суштински елемент породичног живота у смислу члана 8. Европске конвенције (*Monory против Румуније и Мађарске*⁶⁶⁸ и *В. А. М. против Србије*⁶⁶⁹). Такође, из одредаба члана 8. Конвенције произлази да ове одредбе првенствено пружају појединцу заштиту од арбитарног мешања од стране јавних власти, стварајући за државу негативне обавезе, али да поштовање овог права подразумева и неке позитивне обавезе државе усмерене на усвајање мера којима ће се обезбедити и осигурати поштовање породичног живота, чак и у сфери односа између појединаца. Уставни суд је посебно указао на то да ова позитивна обавеза државе у предметима који се тичу вршења родитељског права, за родитеље у суштини значи да ће држава предузети све мере како би се родитељи поново спојили са децом, односно обавезу да, уз уважавање посебних околности сваког конкретног случаја, таква спајања омогући, поред осталог, и у разумном року. Дакле, оно што је одлучујуће јесте да ли су национални органи предузели све неопходне мере за спровођење извршења које се могу оправдано и разумно очекивати у околностима конкретног случаја, при чему адекватност предузетих мера треба ценити и са аспекта брзине њихове примене, имајући у виду да протек времена може изазвати непоправљиве последице на однос између детета и родитеља са којим оно не живи (*Hokkanen против Финске*⁶⁷⁰, *Ignaccolo-Zenide против Румуније*⁶⁷¹ и *В. А. М. против Србије*⁶⁷²). Суштина таквог захтева јесте да заштити појединца од било које врсте штете која би могла настати услед протекла времена (*Ignaccolo-Zenide против Румуније*⁶⁷³). Вероватноћа да ће доћи до поновног спајања родитеља са дететом прогресивно се смањује и коначно нестаје уколико родитељ и дете нису у могућности да се уопште виђају или то чине толико ретко да постане извесно да до њихове природне везе неће доћи (*Ribić против Хрватске*⁶⁷⁴).

Како неизвршење правоснажне и извршне пресуде, којом је уређен начин одржавања контакта између детета и родитеља са којим оно не живи, може имати негативне последице по њихов однос, а што даље може довести у питање и могућност родитеља да несметано врши родитељска права и испуњава родитељске дужности, те како је решењем надлежног суда подносиоцу већ утврђена повреда права на суђење у разумном року, Уставни суд је закључио да је уставна жалба допуштена са аспекта члана 65. Устава.

Уставни суд је констатовао да пресуда којом је уређен начин одржавања личних односа између подносиоца и његове малолетне ћерке, од подношења предлога за извршење до одлучивања по уставној жалби, ниједном није извршена, а што је период од шест и по година. Уставни суд је констатовао да

667 Одлука Уставног суда Уж-3721/2011, од 21. маја 2014. године.

668 *Monory против Румуније и Мађарске*, ст. 70.

669 *В. А. М. против Србије*, ст. 130.

670 *Hokkanen против Финске*, ст. 58.

671 *Ignaccolo-Zenide против Румуније*, ст. 94.

672 *В. А. М. против Србије*, ст. 132. и 133.

673 *Ignaccolo-Zenide против Румуније*, ст. 102. и 106.

674 *Ribić против Хрватске*, ст. 99.

суд ниједном није покушао да спроведе извршење и да није забележен ниједан контакт између подносиоца и малолетног детета, чак ни у контролисаним условима органа старатељства. Уставни суд је даље констатовао да је поступак по приговору против решења о извршењу трајао укупно четири и по године, те упркос томе што приговор против решења о извршењу није имао суспензивно дејство, за све време трајања поступка по том правном средству, рачунајући од поновног упућивања предмета већу (након извршене допуне првостепеног поступка), што представља период од четири године, није предузета ниједна процесна радња.

Према томе, период од четири године, у коме није било поступања суда и органа старатељства, непредузимање било каквих мера од стране суда у правцу спајања подносиоца са малолетним дететом, изузев једне новчане казне која није извршена, те чињеница да за шест и по година није остварен ниједан контакт између малолетног детета и родитеља са којим оно не живи, чак ни у контролисаним условима органа старатељства, по мишљењу Уставног суда, несумњиво има за последицу повреду права подносиоца из члана 65. Устава, јер му у наведеном временском периоду није омогућено да врши родитељска права (и дужности) утврђена правоснажном судском одлуком.

Описано (не)поступање суда је, по схватању Уставног суда, проузроковало негативне последице у односу између подносиоца и малолетног детета, што најбоље осликава разлика у садржини извештаја ЦСР из периода пре доставе предмета другостепеном већу и извештаја сачињених након доношења одлуке по приговору против решења о извршењу.

Код таквог стања ствари, по мишљењу Уставног суда, на оцену да су подносиоцу уставне жалбе повређена права родитеља не могу утицати околности као што су: сукоб родитеља који су раздвојени, мада та околност, сама по себи, не може ослободити надлежне органе позитивних обавеза да предузму мере које би помириле супротстављене интересе странака, имајући у виду најбоље интересе детета (*Грујић против Србије*⁶⁷⁵); мишљење малолетног детета, јер је први пут узето у обзир након шест година трајања извршног поступка; понашање подносиоца током неактивности суда, у ком периоду се он ниједном није обратио суду.

На крају, Уставни суд је, поред утврђене повреде права подносиоца из члана 65. Устава, јер му у наведеном временском периоду није омогућено да врши родитељска права (и дужности) утврђена правоснажном судском одлуком, закључио да се извршни суд, у конкретном случају, није руководио ни најбољим интересима малолетног детета, јер су интереси малолетног детета оваквим (не)поступањем суда потпуно занемарени. Следом изнетог, Уставни суд је утврдио да су у извршном поступку који се води пред Другим основним судом у Београду подносиоцу повређена права родитеља из члана 65. Устава.

⁶⁷⁵ *Грујић против Србије*, ст. 65.

Непосредна примена Европске конвенције – члан 8. конвенције – право на поштовање приватног и породичног ЖИВОТА

Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.

Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

Уж-2486/2017 од 26. децембра 2019. године

- ▶ Право на поштовање дома; аутономни појам „дом“; постојање трајних и чврстих веза лица са простором; исељење из стана; непоходно у демократском друштву
- ▶ Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на поштовање дома из члана 8. Европске конвенције

Редовни судови су у обавези да испитају да ли се ради о мешању у право на поштовање дома, да утврде да ли је мешање било утемељено на закону и усмерено на постизање легитимног циља, те коначно, ако јесте, да оцене може ли се мешање у право на поштовање дома оправдати са становишта разлога прописаних у члану 8. став 2. Европске конвенције, односно постоји ли неопходна друштвена потреба за такво мешање.

Одговор на питање да ли се одређени простор може сматрати домом неког лица у смислу члана 8. став 1. Европске конвенције зависи од чињеница и околности конкретног случаја, пре свега, постојања трајних и чврстих веза лица са тим простором, при чему је без утицаја законитост основа коришћења тог простора.

Мешање у остваривање права на поштовање дома је допуштено, ако је то мешање у складу са законом, ако се тим мешањем остварује један или више легитимних циљева прописаних наведеним чланом и ако је оно „неопходно у демократском друштву“ ради постизања тих циљева. При томе, захтев неопходности у демократском друштву односи се како на процесна, тако и на материјалноправна питања.

Обавезивање неког лица на исељење из стана представља мешање у његово право на поштовање дома.

Подноситељка је поднела уставну жалбу против пресуде Апелационог суда у Београду донете у поступку вођеном по тужби и противтужби ради утврђења права на закуп на предметном стану и исељења из тог стана, а у коме је подносиатељка имала својство тужиље-противтужене. Према наводима подносиатељке, оспореном пресудом јој је, поред осталог, повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, право на једнаку заштиту права из члана 36. став 1. Устава и право на имовину из члана 58. став 1. Устава, при чему је подносиатељка указала и на повреду права из члана 6. Европске конвенције и члана 1. Протокола број 1 уз Конвенцију. Подносиатељка је посебно истакла и повреду права на поштовање дома, као елемента права на поштовање приватног и породичног живота из члана 8. Конвенције. У погледу тврдње о повреди права на имовину, подносиатељка је посебно указала и на чињеницу да су правни претходници њеног покојног супруга у замену за спорни стан дали два мања стана чији су били власници. Образлажући повреду права на поштовање дома, подносиатељка је истакла да је у спорном стану живела 45 година, као и да су у судској одлуци, којом је њен покојни супруг стекао станарско право на том стану, она и њене ћерке наведене као чланови породичног домаћинства.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је пресудом Апелационог суда у Београду повређено право подносиатељке на поштовање дома из члана 8. Европске конвенције, оцењујући да подносиатељки у предметном парничном поступку нису биле обезбеђене одговарајуће процесноправне гаранције са становишта заштите права на поштовање дома. Уставни суд је поништио оспорену пресуду и одредио да исти суд донесе нову одлуку о жалбама странака.

Полазећи од тога да је, сагласно одредби члана 16. став 2. Устава, Конвенција саставни део правног поретка Републике Србије и да се непосредно примењује, Уставни суд је констатовао да су редовни судови у поступцима које воде дужни да одредбе меродавног права примењују и тумаче у складу са одредбама Европске конвенције. Дакле, редовни судови су у обавези да испитају да ли се ради о мешању у право на поштовање дома, да утврде да ли је мешање било утемељено на закону и усмерено на постизање легитимног циља, те коначно, ако јесте, и да оцене може ли се мешање у право на пошто-

вање дома оправдати са становишта разлога прописаних у члану 8. став 2. Европске конвенције, односно постоји ли неопходна друштвена потреба за такво мешање.

Полазећи од околности конкретнoг случаја, Уставни суд је наводе уставне жалбе ценио са становишта истакнуте повреде права на поштовање дома из члана 8. Европске конвенције. Уставни суд је указао на то да је према пракси ЕСЉП „дом“ аутономан појам, па одговор на питање да ли се одређени простор може сматрати домом неког лица у смислу члана 8. став 1. Европске конвенције зависи од чињеница и околности конкретнoг случаја, пре свега, постојања трајних и чврстих веза лица са тим простором, при чему је без утицаја законитост основа коришћења тог простора (*Buckley против Уједињеног Краљевства*⁶⁷⁶ и *McCann против Уједињеног Краљевства*⁶⁷⁷). При томе, Уставни суд је имао у виду да је право на поштовање дома тешко раздвојити од права на поштовање породичног живота, будући да је дом, у смислу тумачења ЕСЉП, кључан за активности које обухватају породичан живот.

Уставни суд је указао да је и ЕСЉП у својим одлукама (*Stankova против Словачке*⁶⁷⁸ и *Čosić против Хрватске*⁶⁷⁹) заузео став да обавезивање неког лица на исељење из стана представља мешање у његово право на поштовање дома. Разматрајући питање да ли предметно мешање представља повреду права на поштовање дома, Уставни суд је подсетио да члан 8. став 2. Европске конвенције допушта мешање у остваривање права на поштовање дома ако је то мешање у складу са законом, ако се тим мешањем остварује један или више легитимних циљева прописаних наведеним чланом и ако је оно „неопходно у демократском друштву“ ради постизања тих циљева. При томе, захтев неопходности у демократском друштву односи се како на процесна, тако и на материјалноправна питања (*McCann против Уједињеног Краљевства*⁶⁸⁰).

ЕСЉП је у више својих одлука изразио став да губитак дома представља најизразитији облик мешања у право на поштовање дома, те да би стога свако лице изложено ризику мешања таквог значаја, у принципу, требало да има могућност да сразмерност и оправданост мере буде утврђена од стране независног суда, у светлу релевантних начела из члана 8. Европске конвенције, без обзира на то што је, према домаћем праву, његово право на коришћење стана престало (*McCann против Уједињеног Краљевства*⁶⁸¹ и *Čosić против Хрватске*⁶⁸²). Међутим, то питање се не намеће само по себи у сваком спору везаном за исељење из стана, већ је странка дужна да укаже на повреду тог права, а суд пред којим се води такав грађански поступак је надлежан да оцени сразмерност и оправданост таквог мешања.

676 *Buckley против Уједињеног Краљевства*, представка број 20348/92, од 25. септембра 1996. године.

677 *McCann против Уједињеног Краљевства*, представка број 19009/04, од 13. маја 2008. године.

678 *Stankova против Словачке*, представка број 205/02, од 9. октобра 2007. године.

679 *Čosić против Хрватске*, представка број 28261/06, од 15. јануара 2009. године.

680 *McCann против Уједињеног Краљевства*, представка број 20348/92, од 25. септембра 1996. године.

681 *McCann против Уједињеног Краљевства*, ст. 50.

682 *Čosić против Хрватске*, ст. 22.

Уставни суд напомиње да су редовни судови слободни у оцени које ће чињенице сматрати као правно релевантне за доношење одлуке о основаности тужбеног захтева. Међутим, у случају када странка у поступку истакне приговор мешања у право на поштовање дома, судови су дужни да размотре и оцене чињенице на којима странка темељи такве своје тврдње, и то не само оне које се тичу законитости мешања, наравно, ако оцене да је оно у складу са законом, већ и оне које се односе на испуњеност других услова из члана 8. став 2. Европске конвенције, укључујући и питање сразмерности и оправданости мешања.

Имајући у виду да су се поступајући судови, и поред указивања подносиоце на питање права на поштовање дома, ограничили само на утврђење да ли је подносиоца имала законит правни основ за коришћење спорног стана, без упуштања у оцену да ли је предметно ограничење права (исељење из стана) имало легитиман циљ и да ли је било неопходно у демократском друштву, односно да ли је било пропорционално легитимном циљу чијем се постизању тежило, Уставни суд налази да подносиоци у предметном парничном поступку нису биле обезбеђене одговарајуће процесноправне гаранције са становишта заштите права на поштовање дома. Стога, по оцени Уставног суда која се ослања на поменућу праксу ЕСЉП, такав пропуст суда, такође, представља разлог за утврђење повреде права на поштовање дома. Такав став је заузео и ЕСЉП у више својих одлука (*Paulić против Хрватске*⁶⁸³ и *Brezec против Хрватске*⁶⁸⁴).

Подносиоца је у жалби против првостепене одлуке суда изричито указала на пропуст првостепеног суда да примени одредбу члана 8. Европске конвенције. Такође, из садржине наводи подносиоца изнетих у тужби и у току поступка, произлази да је она у суштини истакла приговор мешања у њено право на поштовање дома још у првостепеном поступку. Наиме, подносиоца је све време током поступка истицала да у предметном стану живи од 1972. године, да су ту рођене и њене ћерке, да редовно плаћа закупнину за тај стан и да је решењем суда – који замењује уговор о закупу предметног стана од 1992. године, донетим по предлогу њеног сада покојног супруга, утврђено да је она члан породичног домаћинства. Поред тога, подносиоца је током поступка указивала и на то да је она пензионер и да се налази у тешкој материјалној ситуацији, а у прилог тврдњама изнетим у захтеву за ослобођење од плаћања трошкова поступка. Такве чињенице и околности, по оцени Уставног суда, су свакако од значаја са становишта садржине гаранција права на поштовање дома из члана 8. Европске конвенције.

Уставни суд је на основу изложеног оценио да оспорена другостепена пресуда, којом је утврђено да подносиоца нема право да користи спорни стан као носилац права закупа на неодређено време и којом је обавезана да се исели из предметног стана, представља мешање у њено право на поштовање дома, а које је супротно члану 8. Конвенције.

683 *Paulić против Хрватске*, представка број 3572/06, од 22. октобра 2009. године, ст. 45.

684 *Brezec против Хрватске*, представка број 7177/10, од 13. јула 2012. године, ст. 50.

Уж-3238/2011 од 08. марта 2012. године⁶⁸⁵

- **Право на поштовање приватног живота; појам „приватни живот“; родни идентитет и право на прилагођавање пола; промена податка о полу у матичној књизи рођених**
- **Одлука о усвајању; управно право; повреда права на достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава и права на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције**

Поштовање приватног живота мора у одређеној мери укључивати и право да се успоставе и развијају односи са другим људским бићима. Појам „приватног живота“ укључује и „физички и морални интегритет особе“, укључујући и „њен или његов сексуални живот“.

Сфера приватног живота неког лица несумњиво укључује, поред осталог, и његову полну припадност, полну оријентацију и полни живот, те да право на приватни живот подразумева и право на одређивање појединости личног идентитета и самоопредељење, те у том смислу и право на прилагођавање пола свом родном идентитету.

Када је реч о критеријумима које мора да задовољи правни лек да би се сматрао адекватним и ефикасним, најзначајнији су: да правни лек буде доступан како у теорији, тако и у пракси; да правни лек пружа прилику да се кроз њега реше супстанцијална питања везана за одређено прекршено људског право, као и да пружа одговарајуће задовољење за конкретно кршење људског права; да, када наизглед постоји више правних лекова које жртва кршења људских права може да користи, на њему/њој је да одлучи који ће правни лек искористити и да правни лек пружа разуман изглед на успех.

Подносилац је изјавио уставну жалбу против радњи нечињења Народне скупштине и других надлежних државних органа, а због правне и фактичке немогућности да након хируршке промене пола изврши и промену податка о полу у матичној књизи рођених. Подносилац, лице које је рођено са псеудохермафродитизмом, то јест са физичким карактеристикама женског пола, али са мушким родним идентитетом, је навело да након обављене операције прилагођавања пола није било у могућности да у надлежној општини спроведе и правно признање фактичке трансформације пола чиме му је повређено право на достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава, начело забране дискриминације из члана 21. Устава и право на поштовање приватног и породичног живота из члана 8. Конвенције.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да је Општинска управа општине Z, доношењем закључка о стварној ненадлежности, пропустила да одлучи о захтеву подносиоца за промену података о полу и тиме повредила право на достојанство и слободан развој личности из члана 23. Устава и пра-

⁶⁸⁵ „Службени гласник РС“, број 25/12.

во на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције. Уставни суд је наложио општинској управи општине Z да, у року од 30 дана од дана достављања ове одлуке, одлучи о захтеву подносиоца за промену података о полу у матичној књизи рођених.

Испитујући постојање претпоставки за одлучивање, Уставни суд је оценио да у конкретном случају није постојао било какав редовни правни пут, управни или ванпарнични поступак, који би подносиоцу омогућио разуман изглед на успех у решавању његовог захтева и отклањању наведених повреда права, јер правна средства која су му била на располагању не би *prima facie* задовољила стандард ефикасног и делотворног правног средства. Приликом заузимања оваквог става, Уставни суд се руководио и праксом ЕСЉП према којој, да би се сматрао адекватним и ефикасним, правни лек мора бити доступан како у теорији, тако и у пракси (*Vernillo против Француске и Ленојућ против Србије*⁶⁸⁶), да мора пружити прилику да се кроз њега реше супстанцијална питања везана за одређено прекршено људско право, као и да пружи одговарајуће задовољење за конкретно кршење права (*Chahal против Уједињеног Краљевства*⁶⁸⁷), да, када наизглед постоји више правних лекова које жртва кршења људских права може да искористи, на њему је да одлучи који ће правни лек искористити (*Airey против Ирске*⁶⁸⁸), и најзад и најважније, да правни лек мора пружити разуман изглед на успех (*Akdivar против Турске*⁶⁸⁹).

Приликом одлучивања о меритуму, Уставни суд је наводе о повреди права из члана 23. Устава и члана 8. Европске конвенције ценио заједно, имајући у виду да иако Устав и Европска конвенција не помињу изричито родни идентитет и право на промену пола, ова сфера живота неког лица неспорно спада у Уставом зајемчену сферу достојанства и слободног развоја личности и Конвенцијом гарантовану сферу поштовања приватног живота. Упућујући на релевантну праксу ЕСЉП (*Niemietz против Немачке*⁶⁹⁰ и *X и Y против Холандије*⁶⁹¹), дато је тумачење појма „приватног живота“, и констатовано да ЕСЉП не сматра да је могуће или неопходно покушати да се да коначна дефиниција појма приватни живот. ЕСЉП је, међутим, закључио да би било исувише рестриктивно ограничити тај појам на „ужи круг“ унутар којег појединац живи свој лични живот по сопственом избору и искључујући у потпуности спољни свет који у тај круг не улази. Другим речима, поштовање приватног живота мора у одређеној мери укључивати и право да се успоставе и развијају односи са другим људским бићима. Додатно, појам „приватног живота“ укључује и „физички и морални интегритет особе“, укључујући и „њен или његов сексуални живот“. Стога је Уставни суд констатовао да сфера приватног живота неког лица несумњиво укључује, поред осталог, и његову полну припадност, полну оријентацију и полни живот, те да право на приватни живот подразумева и право на одређивање појединости личног идентитета и самоопредељење, те у том смислу и право на прилагођавање пола свом родном идентитету.

686 *Ленојућ против Србије*, ст. 51.

687 *Chahal против Уједињеног Краљевства*, ст. 145.

688 *Airey против Ирске*, ст. 23.

689 *Akdivar и остали против Турске*, ст. 68.

690 *Niemietz против Немачке*, представка број 13710/88, од 16. децембра 1992. године, ст. 29.

691 *X и Y против Холандије*, представка број 8978/80, од 26. марта 1985. године, ст. 22.

Указујући на пресуду *Goodwin против Уједињеног Краљевства*⁶⁹², где је осврћући се на ситуацију у којој живе постоперативни транссексуалци ЕСЉП истакао „Ту долази до сукоба између друштвене реалности и права, што транссексуалца ставља у један неприродан положај који код њега може да изазове осећања рањивости, понижења и стрепње“, Уставни суд је утврдио да је несумњиво да је постојећи несклад између фактичког и правног стања ствари утицао на живот подносиоца уставне жалбе, нарочито на његово људско достојанство и слободан развој личности, али и на ситуације када је у правном смислу пол битан, односно када се у погледу остваривања неких права прави разлика између мушкарца и жене (као што су склапање брака и сви породичноправни односи, област здравственог и пензијског осигурања, затворска правила за смештај затвореника итд.).

Имајући у виду претходно наведено, Уставни суд је оценио да је општинска управа, пропуштајући да се упусти у мериторно одлучивање о захтеву подносиоца и да, уколико он поседује релевантну документацију надлежне здравствене установе, изврши упис промене података о полу у матичној књизи рођених, истовремено пропустила и да изврши своју „позитивну обавезу“ којом би ускладила правно са фактичким стањем и тако обезбедила подносиоцу да након хируршке промене пола оствари права која му јемче и Устав и Европска конвенција.

Уставни суд је на основу ставова и оцена изражених у овој Одлуци, с позивом на чл. 105. и 108. Закона о Уставном суду, упутио писмо Народној скупштини у коме је указао на све аспекте проблема недостатка правне регулативе у случајевима постоперативних транссексуалаца, као и писмо Заштитнику грађана како би, сагласно члану 18. Закона о Заштитнику грађана, предложио законско уређивање наведених питања. Народна скупштина Републике Србије је 20. јуна 2018. године усвојила Закон о изменама и допунама Закона о матичним књигама⁶⁹³.

Уж-9495/2013 од 22. октобра 2015. године

- ▶ **Право на поштовање дома; аутономни појам „дом“; постојање трајних и чврстих веза лица са простором; исељење из стана; неопходно у демократском друштву**
- ▶ **Одлука о усвајању; грађанско право; повреда права на дом из члана 8. Европске конвенције**

„Дом“ је према пракси ЕСЉП аутономан појам. Одговор на питање да ли се одређени простор може сматрати домом неког лица у смислу члана 8. став 1. Европске конвенције зависи од чињеница и околности сваког конкретног случаја, пре свега постојања трајних и чврстих веза лица са тим простором, при чему је без утицаја законитост основа коришћења тог простора.

692 *Goodwin против Уједињеног Краљевства*, ст. 71, 72. и 77.

693 „Службени гласник РС“, бр. 20/09, 145/14 и 47/18.

Само налагање исељења представља мешање државе у право на поштовање дома. Члан 8. став 2. Европске конвенције допушта мешање у остваривање права на дом, ако је то мешање „у складу са законом и ако је у демократском друштву неопходно у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других“. У сваком случају, мешање државе у наведено право мора да буде сразмерно циљу који се жели постићи и неопходно у демократском друштву.

Свако лице које је изложено ризику мешања у право на дом треба да има могућност да сразмерност те мере размотри независан суд у складу са начелима из члана 8. Европске конвенције, без обзира што према домаћем закону нема право на посед.

Легитиман интерес државе да контролише своју имовину долази из права подносилаца на поштовање права на дом у ситуацијама у којима домаћи судови у својим одлукама, којима се налаже исељење подносилаца, нису дали никакво објашњење које би показало да је исељење било сразмерно циљу који се жели постићи и „нужно у демократском друштву“. У таквим ситуацијама посебан нагласак се ставља на чињеницу да тиме нису доведена у питање права других приватних лица у складу са пресудом.

Подносилац је поднео уставну жалбу против пресуде Апелационог суда у Београду, којом је обавезан да се исели из стамбеног простора у ком живи са породицом од августа 1993. године, а који му је доделила ЈНА као нужни смештај до коначног решавања стамбеног питања по трајним основама. Према наводима подносиоца, оспореном пресудом му је, поред осталог, повређено право на дом из члана 8. Европске конвенције, јер је у судском спору погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање и погрешно примењено материјално право и нису разматрани сви валидни докази, конкретно наредба ССНО од 23. новембра 1991. године којом је предвиђено да закуп траје до решавања стамбеног питања по трајним основама или до добијања службеног стана.

Уставни суд је усвојио уставну жалбу и утврдио да му је пресудом Апелационог суда у Београду повређено право на дом из члана 8. Европске конвенције, утврдивши да се исељење подносиоца ради остварења легитимног циља који се огледа у заштити имовинских права државе није могло сматрати „нужним у демократском друштву“ и сразмерним том циљу. Уставни суд је поништио пресуду Апелационог суда у Београду и одредио да исти суд доне-се нову одлуку о жалби подносиоца.

Разматрајући основаност тврдње о повреди права из члана 8. Конвенције, коју подносилац образлаже тиме да налог за његово исељење из спорних просторија представља мешање јавне власти у његово право на дом, Уставни суд је указао на то да је према пракси ЕСЉП (*Buckley против Уједињеног Краљевства*⁶⁹⁴ и *McCann против Уједињеног Краљевства*⁶⁹⁵) право на „дом“ аутономан појам, па одговор на питање да ли се одређени простор може

694 *Buckley против Уједињеног Краљевства*, ст. 52-54.

695 *McCann против Уједињеног Краљевства*, ст. 46.

сматрати домом неког лица у смислу члана 8. став 1. Конвенције зависи од чињеница и околности конкретног случаја, пре свега постојања трајних и чврстих веза лица са тим простором, при чему је без утицаја законитост основа коришћења тог простора. С обзиром на то да је подносилац са својом породицом у тренутку доношења оспорене пресуде у спорним просторијама живео скоро 20 година, Уставни суд је оценио да подносилац има трајне и чврсте везе са предметним простором, те да се, стога, тај простор може сматрати његовим домом у смислу члана 8. став 1. Европске конвенције, упркос томе што према правном становишту редовних судова подносилац нема никакав правни основ за његово даље коришћење.

У погледу питања да ли је дошло до мешања у право подносиоца на поштовање дома, Уставни суд је указао на праксу ЕСЉП (*Stankova protiv Slovacke*⁶⁹⁶) према којој и само налагање исељења представља мешање државе у право на поштовање дома. Како је оспореном пресудом подносиоцу наложено да се са свим лицима и стварима исели из спорних просторија, Уставни суд је закључио да судски налог за исељење представља мешање у његово право на поштовање дома.

Уставни суд је даље испитивао да ли је мешање у право подносиоца на поштовање дома било у складу са законом и да ли је тежило остварењу једног од циљева наведених у члану 8. став 2. Европске конвенције. Уставни суд је констатовао да је оспорена пресуда којом је подносилац обавезан да се са свим лицима и стварима исели из спорних просторија и да их преда власнику – Републици Србији, заснована на члану 37. Закона о основама својинско-правних односа, које овлашћују власника да од држаоца тражи повраћај индивидуално одређене ствари која се налази у његовој државини без правног основа. Полазећи од чињеница утврђених у поступку пред редовним судовима – да се подносилац и након престанка уговора о закупу налази у поседу просторија које су тужиочево власништво, те правног закључка судова да је његова државина без ваљаног правног основа, Уставни суд је оценио да је оспорена одлука заснована на уставноправно прихватљивој примени меродавног права и да је донета ради остварења једног од легитимних циљева прописаних чланом 8. став 2. Европске конвенције – заштите права других, конкретно, имовинских права државе.

Коначно, последње питање које је Уставни суд ценио јесте да ли је мешање било сразмерно легитимном циљу који се жели постићи и „неопходно у демократском друштву“. С тим у вези, Уставни суд је подсетио и на став ЕСЉП (*McCann против Уједињеног Краљевства*⁶⁹⁷) да свако лице које је изложено ризику мешања у право на дом треба да има могућност да сразмерност те мере размотри независан суд у складу са начелима из члана 8. Европске конвенције, без обзира што према домаћем закону нема право на посед. Такође, Уставни суд је указао и на став ЕСЉП према којем легитиман интерес државе да контролише своју имовину долази иза права подносилаца на поштовање права на дом у ситуацијама у којима домаћи судови у својим одлукама, којима се налаже исељење подносилаца, нису дали никакво објашњење које би

⁶⁹⁶ *Stankova protiv Slovacke*, ст. 24.

⁶⁹⁷ *McCann против Уједињеног Краљевства*, ст. 50.

показало да је исељење било сразмерно циљу који се жели постићи и „нуžno у демократском друштву“. У таквим ситуацијама ЕСЛП посебан нагласак ставља на чињеницу да тиме нису доведена у питање права других приватних лица (*Bjedov protiv Хрватске*⁶⁹⁸).

Примењујући наведено на конкретан случај, Уставни суд је констатовао да је држава, као власник спорних просторија, основаност тужбеног захтева заснивала на томе да подносилац у њима станује без правног основа, будући да је уговор о закупу престао истеком времена на који је закључен. С друге стране, подносилац је, иако се није изричито позвао на члан 8. Конвенције, суду изнео аргументе везане за сразмерност мере његовог исељења истичући да предметне просторије представљају нужни (привремени) смештај, да у њима станује 18 година са сином и супругом који су болесни и незапослени, да је редовно плаћао закупнину, те да се одрекао стана који је имао у Сиску. Поред тога, првостепени суд наводи да је по спроведеном доказном поступку утврдио да је закључком Министарства одбране од 8. октобра 2007. године, између осталог, прихваћен захтев подносиоца за давање стана у закуп на неодређено време. Првостепена и оспорена другостепена пресуда засноване су на становишту судова да подносилац нема правни основ за коришћење предметних просторија, јер је уговор о закупу престао истеком времена на који је закључен, те да је стога, сагласно чл. 3. и 37. Закона о основама својинскоправних односа, дужан да се из њих исели и преда их власнику. Дакле, Апелациони суд је оспорену пресуду ограничио искључиво на закључак да подносилац у спорним просторијама станује без правног основа уз оцену да су, с обзиром на то да решење о додели стана није донето, нити је закључен нови уговор о закупу, без утицаја на другачију одлуку његови жалбени наводи да у спорном простору борави на основу наредбе ССНО из 1991. године до коначног решавања стамбеног питања, а да се није упустио у разматрање сразмерности циља који се жели постићи исељењем подносиоца.

Уставни суд је нагласио да је конкретан случај неопходно разликовати од ситуација бесправног уселења и коришћења туђе имовине, те да се стога, не доводећи у питање правни закључак другостепеног суда о престанку правног основа коришћења спорних просторија, не могу занемарити околности због којих је подносиоцу одобрен смештај у њима, а за које другостепени суд налази да су без утицаја на другачију одлуку. Наиме, подносиоцу је, као тада активном војном лицу које је напустило Републику Хрватску због избијања сукоба, спорни простор додељен као нужни смештај до решавања стамбеног питања, а подносилац у њему са породицом станује скоро 20 година, при чему се не може занемарити ни чињеница да је остао без стана који је имао у Републици Хрватској и да је прихваћен његов захтев за давање стана у закуп на неодређено време. Такође, Уставни суд констатује да власник спорних просторија није приватно лице, па у конкретном случају, не постоје два супротстављена приватна интереса. Власник спорних просторија је Република Србија – Министарство одбране, која би исељењем подносиоца и његове породице ступила у посед своје имовине. Међутим, за разлику од права државе да врши својинска овлашћења на имовини чији је власник у пуном

698 *Bjedov protiv Хрватске*, представка број 42150/09, од 29. маја 2012. године, ст. 70.

обиму, интерес подносиоца да са породицом настави да станује у предметним просторијама за њега је од егзистенцијалне важности.

Стога, у светлу околности конкретног случаја, Уставни суд је утврдио да се исељење подносиоца ради остварења легитимног циља који се огледа у заштити имовинских права државе не би могло сматрати „нужним у демократском друштву“ и сразмерним том циљу у смислу члана 8. став 2. Конвенције из ког разлога је утврдио да је подносиоцу повређено право на дом из члана 8. Конвенције.

Уж-412/2014 од 14. априла 2016. године

- ▶ **Право на поштовање приватног живота; нејавна личност; пристанак на објављивање фотографије; неопходно у демократском друштву**
- ▶ **Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције**

Уж-303/2014 од 23. јуна 2016. године

- ▶ **Право на поштовање приватног живота; нејавна личност; пристанак на објављивање фотографије; неопходно у демократском друштву**
- ▶ **Одлука о одбијању; грађанско право; није утврђена повреда права на правично суђење из члана 32. став 1. Устава, ни права на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције**

Допуштена су нека ограничења права на приватност, и то под условом: 1) да је такво ограничење прописано законом; 2) да је у сваком конкретном случају, на начин и под условима прописаним законом, утврђено постојање оправданог и неопходног јавног интереса за ограничење, тзв. легитимни циљ; 3) да је то неопходно у демократском друштву.

Домаћи судови су дужни да приликом постизања равнотеже између права на поштовање приватног живота нејавне личности која не обавља неку важну функцију и слободе изражавања поштују: прво, да ли се ради о предмету од јавног интереса, што зависи од околности сваког појединог случаја. Друго, да ли се ради о јавној личности и шта је предмет информације. Треће, какво је понашање особе пре објављивања информације. Четврто, начин на који је једна особа представљена у чланку или на фотографији, на тираж, односно опсег у коме су чланак и/или фотографија дистрибуирани и да ли постоје негативне последице њиховог објављивања. Пето, околности у којима су добијене информације или снимљене фотографије. У вези са тим мора се водити рачуна да ли је особа на коју се информације односе дала пристанак на снимање или је то учињено без њеног знања или преваром или на други недопуштен начин.

Подносилац обе уставне жалбе је поднео уставне жалбе против пресуда Апелационог суда у Новом Саду и Вишег суда у Новом Саду, којима је одбијен његов тужбени захтев за накнаду нематеријалне штете, настале као последица објављивања фотографије и њеног пратећег коментара у дневним новинама. У дневним новинама „В. Н.“ објављен је текст са насловом „Антифашисти се противе запошљавању чланова десничарских организација“ и поднасловом „Неонациста држи час“, који се односи на В. Р., некадашњег члана неонацистичке организације „Национални строј“, који се запослио као професор у средњој школи у Новом Саду. У прилогу наведеног текста је објављена фотографија на којој се, поред В. Р., налази још неколико других лица, међу њима и подносилац уставне жалбе, испод које је исписан коментар „Истомишљеници – Р. са припадницима Националног строја“. Према наводима подносиоца, оспореним пресудама му је, поред осталог, повређено право на правично суђење из члана 32. став 1. Устава и право на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције. У уставној жалби је наведено да су парнични судови пренебрегли чињенице да се објављени текстови тичу искључиво поменутог лица В. Р. из ког разлога подносилац није морао бити приказан на спорној фотографији и тако учињен препознатљивим у јавности, да је фотографија начињена без намере њеног јавног објављивања, и то на приватном догађају (рођенданској прослави) у дворишту куће подносиоца, а не на неком јавном месту, да подносилац никада није дао пристанак за објављивање фотографије, као и да никада није био члан, симпатизер или истомишљеник наведене организације.

Уставни суд је одбио уставну жалбу као неосновану, оценивши да су разлози, које су у образложењима оспорених пресуда навели парнични судови како би оправдали предметно ограничење права на приватност, били релевантни и довољни, из чега је закључио да је такво ограничење било неопходно у демократском друштву.

Уставни суд је констатовао да члан 8. Конвенција не јемчи право на приватност као апсолутно право, будући да допушта нека његова ограничења, и то под условом: 1) да је такво ограничење прописано законом; 2) да је у сваком конкретном случају, на начин и под условима прописаним законом, утврђено постојање оправданог и неопходног јавног интереса за ограничење, тзв. легитимни циљ; 3) да је то неопходно у демократском друштву.

Уставни суд је даље констатовао да питање да ли ограничење права на приватност у конкретном случају представља и повреду права из члана 8. Европске конвенције, зависи од оцене постојања наведена три услова, односно оцене да ли су у оспореним пресудама испуњени напред наведени услови за дозвољено ограничење права на приватност.

Пре него што се упустио у оцену испуњености наведена три услова, под којима ограничење права на приватност не представља повреду овог права, Уставни суд је испитивао да ли је уопште дошло до мешања у право на приватност подносиоца уставне жалбе, односно да ли се, у конкретном случају, може говорити о ограничењу овог права. Узимајући у обзир став парничних судова да тужени нису имали обавезу да траже сагласност подносиоца за објављивање предметне фотографије, Уставни суд закључио да је оспореним пресудама дошло до мешања у његово право на приватност.

Када је у питању први услов, Уставни суд има у виду да су одговарајуће одредбе Закона о јавном информисању⁶⁹⁹ садржале у себи афирмацију права на приватност, као и законска ограничења овог права из ког разлога је Уставни суд закључио да је у конкретном случају испуњен први услов допуштености ограничења.

Оцењујући постојање легитимног циља (други услов), Уставни суд је констатовао да је задирање у право на приватност подносиоца извршено у оквиру остваривања слободе изражавања из члана 46. Устава, тачније, слободе новинарског изражавања. С тим у вези, Уставни суд је указао на праксу ЕЉПС (*Von Hannover против Немачке*⁷⁰⁰) где је заузет став да јавност има право да буде информисана, што је суштинско право у демократском друштву и да право на информисаност може у неким посебним околностима бити проширено чак и на аспекте приватног живота јавних личности, нарочито ако је реч о политичарима. Уставни суд је даље закључио да је као један од легитимних циљева ограничења права на приватност и остваривање слободе изражавања новинарске професије, посебно када је у питању објављивање информације за коју јавност има оправдани интерес да зна.

Уставни суд је питање неопходности у демократском друштву (трећи услов), као и ЕСЉП, посматрао са аспекта сразмерности између ограничења права на приватност и легитимног циља због којег је до таквог ограничења дошло. С тим у вези, Уставни суд је нагласио да, приликом одлучивања о захтеву за заштиту права на приватност, парнични судови имају дискреционо овлашћење код оцене да ли је у неком случају дошло до несразмерног ограничења права на приватност, при чему ово дискреционо овлашћење у великој мери зависи од врсте мешања (ограничења) у право на приватност, као и од природе легитимног циља који се тим мешањем желео постићи (*Leander против Шведске*⁷⁰¹). Дакле, Уставни суд је сматрао да у ситуацији у којој постоји конкуренција права на приватност појединца и слободе новинарског изражавања медија и новинара, судови приликом одлучивања морају успоставити правичну равнотежу.

Уставни суд је даље указао на мерила ЕСЉП (*Van Hannover против Немачке*) која су дужни да поштују домаћи судови приликом постизања равнотеже између права на поштовање приватног живота нејавне личности која не обавља неку важну функцију и слободе изражавања. Прво мерило је да ли се ради о предмету од јавног интереса, што зависи од околности сваког појединог случаја. Друго мерило је да ли се ради о особи познатој јавности (јавној личности) и шта је предмет информације. Треће мерило је понашање особе пре објављивања информације. Четврто мерило се односи на начин на који је једна особа представљена у чланку или на фотографији, на тираж, односно опсег у коме су чланак и/или фотографија дистрибуирани и да ли постоје негативне последице њиховог објављивања. Пето мерило су околности у којима су добијене информације или снимљене фотографије. У вези са тим мора

699 „Службени гласник РС“, бр. 43/03, 61/05, 71/09, 89/10 и 41/11.

700 *Von Hannover против Немачке*, представка бр. 40660/08 и 60641/08, од 7. фебруар 2012. године.

701 *Leander против Шведске*, став 59.

се водити рачуна да ли је особа на коју се информације односе дала приста-
нак на снимање или је то учињено без њеног знања, или преваром, или на
други недопуштен начин.

Уставни суд је, полазећи од изнетих мерила, констатовао да су новински
чланци, уз које је објављена предметна фотографија, садржали информацију
о томе да је члан забрањене „десничарске“ организације, В. Р., који је раније
правоснажно осуђен за кривично дело изазивања националне, расне и
верске мржње и нетрпељивости, добио посао у средњој школи као профе-
сор физичког васпитања. С тим у вези, Уставни суд је сматрао уставноправно
прихватљивом оцену редовних судова да је јавност имала оправдани инте-
рес да добије такву информацију.

Наведени чланци, који су доступни на интернет сајтовима јавних гласила „Б.“
и „А.“, бавили су се искључиво запослењем В. Р. у установи која подразумева
рад са децом, уз коментар да је недопустиво „да у време када незапосленост
у Србији достиже највећу стопу и стотине хиљада младих и стручних људи
не добија посао, држава запошљава активисту забрањене десничарске ор-
ганизације“. Судови су се у образложењима оспорених пресуда превасход-
но бавили организацијом „Национални строј“, њеном оријентацијом и про-
грамским циљевима. Оправдање за објављивање предметне фотографије уз
поменуте чланке, без тражења сагласности лица која се на њој налазе, како
Уставни суд закључује, парнични судови су видели у томе да се таквом фото-
графијом даје приказ карактера организације „Национални строј“, имајући у
виду да је један од детаља на њој и застава са нацистичким симболом. Дру-
гим речима, право јавних гласила „Б.“ и „А.“ да објаве предметну фотографију
судови налазе у потреби да се јавности укаже на чињеницу да је наведена ор-
ганизација неонацистичке оријентације, због чега је запослење В. Р. у једној
образовној установи било недопустиво и непримерено.

Уставни суд је даље анализирао и то да се у уставној жалби нарочито истиче
да у парничном поступку који претходи уставносудском није било спорно да
подносилац никада није био члан, ни симпатизер организације „Национални
строј“, из ког разлога је објављивање предметне фотографије могло имати
за последицу да се он у јавности представи као припадник „Националног
строја“, а што би негативно могло да се одрази на његов положај у друштву,
имајући у виду карактер те организације.

С тим у вези, Уставни суд је нагласио да чињеница да ли је неко лице члан
или симпатизер организације „Национални строј“ (или то није) не може са
сигурношћу бити утврђена, имајући у виду усвојени концепт анонимности
управљачке структуре и чланства у тој организацији. С друге стране, подно-
силац је у току парничног поступка истицао (што чини и у уставној жалби)
да је са В. Р. у пријатељским односима, да га сматра „старијим братом“ и да
му је познато чиме се он бавио, али да његове ставове никада није делио.
С тим у вези, Уставни суд је оценио да су парнични судови решавање спор-
ног питања – да ли је за објављивање предметне фотографије био неопходан
пристанак подносиоца уставне жалбе, на уставноправно прихватљив начин
ставили у контекст спровођења одлуке Уставног суда VIIY-171/2008 од 2. јуна

2011. године, којом је утврђено да је организација „Национални строј“ тајно удружење, чије је деловање забрањено сагласно Уставу. Анонимност чланства и *sui generis* унутрашње уређење „Националног строја“, по мишљењу Уставног суда, у довољној мери могу створити ризик да се неко лице, које се на неком месту нађе са декларисаним припадницима те организације (као што је В. Р.), уз истицање њених симбола, доведе у везу и са њеним деловањем. Подносилац је имао сазнања чиме се В. Р. бави(о), у шта несумњиво спада и његова веза са организацијом „Национални строј“, пристао је да се нађе на предметној фотографији, коју је начинила њему, до тада, непозната особа, и поред тога што је В. Р. претходно развио заставу са „симболом нацизма“.

Стога је Уставни суд оценио да нема произвољности у оцени парничних судова да су подносилац, као и сва остала лица на фотографији, себе изложили ризику да би свако ко фотографију види могао да претпостави да су они поборници идеја „Националног строја“. Уставни суд је даље закључио да је објављивање спорне фотографије, као илустрације карактера организације „Национални строј“, без пристанка лица која се, поред В. Р., на њој налазе, било сразмерно тежњи јавних гласила да ближе дочарају колико је рад В. Р. у једној образовној установи друштвено неприхватљив. Другим речима, фотографија са лицима која се због напред изнетих разлога могу довести у везу са организацијом „Национални строј“, може и без пристанка тих лица постати „део опреме“ неког чланка који у себи садржи информацију од интереса за јавност, а која се директно или индиректно тиче организације „Национални строј“, њеног деловања и/или програмских циљева, као што је у конкретном случају реч.

Уставни суд је оценио да су разлози, које су у образложењима оспорених пресуда навели парнични судови како би оправдали предметно ограничење права на приватност, релевантни и довољни, из чега произлази и да је такво ограничење било неопходно у демократском друштву. Стога је Уставни суд утврдио да оспореним пресудама подносиоцу није повређено право на поштовање приватног живота из члана 8. Европске конвенције.

Контрола уставности рада политичких, синдикалних и других организација (удружења)

Уставни суд одлучује о забрани рада политичке странке, синдикалне организације, удружења грађана или верске заједнице. Поступак се покреће предлогом Владе, Републичког јавног тужиоца или органа надлежног за упис у регистар политичких странака, синдикалних организација, удружења грађана или верских заједница, у коме се наводе разлози и докази због којих се тражи забрана рада.

Уставни суд може забранити рад само оној политичкој странци, синдикалној организацији или удружењу грађана чије је деловање усмерено на насилно рушење уставног поретка, кршење зајемчених људских или мањинских права или изазивања расне, националне или верске мржње, док верску заједницу може забранити само ако њено деловање угрожава право на живот, право на психичко и физичко здравље, права деце, право на лични и породични интегритет, право на имовину, јавну безбедност и јавни ред или ако изазива и подстиче верску, националну или расну нетрпељивост.

Политичка странка, синдикална организација, удружење грађана или верска заједница чији рад забрани Уставни суд брише се из одговарајућег регистра даном достављања одлуке Уставног суда надлежном органу.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

VIIY-249/2009 од 12. јула 2012. године⁷⁰²

► **Забрана/ограничење слободе удруживања; забрана рада удружења; изазивање националне и верске мржње; говор мржње**

⁷⁰² „Службени гласник РС”, број 69/12. У предмету VIIY-249/2009, судије Уставног суда, Катарина Манојловић Андрић и др Оливера Вучић написале су одбијајуће издвојено мишљење.

► **Одлука о забрани рада удружења грађана „Отачествени покрет Образ“ због деловања усмереног на кршење зајемчених људских и мањинских права и изазивања националне и верске мржње**

Слобода удруживања спада у основне грађанске слободе и заједно са другим политичким правима чини основу функционисања савремених друштава заснованих на плурализму интереса различитих друштвених група, а јемство ове слободе и њена заштита представљају темељ грађанског друштва.

Како слобода удруживања није апсолутна и неограничена, то је и чланом 11. став 2. Европске конвенције утврђено под којим условима је допуштено ограничити ово право. Сагласно наведеној одредби ове Конвенције, ограничење права на слободу удруживања биће допуштено само уколико је прописано законом, има легитиман циљ и нужно је у демократском друштву. Сва три услова морају бити кумулативно испуњена, јер би у противном дошло до повреде члана 11. Европске конвенције.

Приликом доношења одлуке о распуштању одређеног удружења мора се водити рачуна о томе да ли је таква мера предвиђена законом и да ли је усмерена ка спречавању нереда или криминала, или ради заштите права и слобода других.

Распуштање једне организације може се засновати и на одсуству осуде одређеног чина, будући да понашање политичара уобичајено обухвата не само њихове радње и говоре, већ и, у одређеним околностима, њихове пропусте или ћутања, који могу бити изједначени са заузимањем ставова и бити исто толико речити као свака радња изричите подршке.

Подстицање на говор мржње не захтева и позив на одређени чин насиља, тј. не мора да се деси последица која се говором мржње очекује, већ се говором мржње сматра напад на одређену групу лица изношењем увреда, клевета и подсмеха на њихов рачун.

Поступајући по предлогу Републичког јавног тужиоца за забрану удружења, Уставни суд је донео Одлуку о забрани Удружења грађана „Отачествени покрет Образ“, сматрајући да су, на основу доказа који су предочени у овом предмету, испуњени сви критеријуми за забрану рада, због деловања усмереног на кршење зајемчених људских и мањинских права и изазивања националне и верске мржње. Уставни суд је наложио брисање наведеног удружења из Регистра удружења који води Агенција за привредне регистре, даном достављања ове Одлуке Агенцији.

Уставни суд се у Одлуци, поред Устава, позвао и на Универзалну декларацију о људским правима, на Међународну конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације, Међународни пакт о грађанским и политичким правима и на Европску конвенцију.

Уставни суд је навео да је уставна функција Уставног суда да штити људска и мањинска права и слободе, што подразумева и њихово несметано остваривање, али да Уставни суд такође мора да води рачуна да ли се деловањем неке организације или удружења, било њеним актима или њеним радњама,

угрожавају слободу и повређују права других. У складу са тим, Уставни суд је указао на то да се приликом доношења одлуке о распуштању одређеног удружења мора водити рачуна о томе да ли је таква мера предвиђена законом и да ли је усмерена ка спречавању нереда или криминала, или ради заштите права и слобода других (*Association Nouvelle Des Boulogne Boys против Француске*⁷⁰³).

Уставни суд је у Одлуци констатовао да Статутом опредељени општи циљеви Удружења, посматрани сами за себе, не дају повода за забрану рада овог удружења. Међутим, другим наведеним документима, по оцени Уставног суда, Удружење не врши само промоцију и афирмисање српских и православних вредности, што јесте област деловања овог удружења, већ отворено исказује став нетолеранције и нетрпељивости према одређеним деловима друштвене заједнице са којима не дели исто мишљење, моралне ставове, поглед на свет, начин живљења или ма који други облик испољавања људске природе, при чему се то посебно односи на атеисте, припаднике ЛГБТ популације, али и на одређене народе у целини. У наведеним документима је такође изражена јасна намера предузимања свих радњи неопходних ради остваривања циљева прокламованих основним начелима и основним смерницама Удружења, што подразумева и примену насиља. Посебно је карактеристичан документ под називом „Србским непријатељима“, којим су стигматизоване читаве групе које Удружење сматра непријатељима српског народа и којима се упућују најтеже увреде и претеће поруке. Из начина обраћања појединим групама тзв. непријатеља српског народа, који су у овом прогласу означени као „ционисти, тј. антихришћански јеврејски расисти“, „ушаше“, „муслимански екстремисти“ и „шиптарски терористи“, произлази да је увредљиво обраћање такво да се не односи само на означене групе, већ на народе у целини, којима те групе припадају. Понижавајуће поступање, али и изазивање мржње према појединим групама додатно се појачава речима упућеним, примера ради, „ушашама“ да „сте од нас Срба покрали све оно што немате, почев од језика и историје“, или „муслиманским екстремистима“ да „очајнички трагајући за новим идентитетом, чак (сте) и назив новопроглашене ‘нације’ (‘Бошњаци’) и непостојећег ‘језика’ (‘босански’) украли од оних од којих потичете, покушавајући неуспешно да превазиђете јаничарски комплекс који ће вас мучити докле год се не вратите Србству и Православљу“. Уставни суд је даље констатовао да из текста овог прогласа такође произлазе и претње одређеним друштвеним групама, као што су припадници ЛГБТ популације, који су сврстани у „перверзњаке“ и којима је забрањено.

Поводом говора мржње, Уставни суд се у образложењу Одлуке позвао на праксу ЕСЉП (*Feret против Белгије*⁷⁰⁴) према којој „подстицање на говор мржње не захтева и позив на одређени чин насиља, тј. не мора да се деси последица која се говором мржње очекује, већ се говором мржње сматра напад на одређену групу лица изношењем увреда, клевета и подсмеха на њихов рачун.“ С тим у вези, Уставни суд је констатовао да се ставовима који су изражени у документима спорног Удружења врши дискриминација

703 *Association Nouvelle Des Boulogne Boys против Француске*, представка број 6468/09, од 07. марта 2011. године.

704 *Feret против Белгије*, представка број 15615/07, од 16. јула 2009. године, ст. 73.

говором мржње, како према припадницима српског народа који не поседују карактеристике које су неопходне да би се неко, по мишљењу припадника овог удружења, сматрао „добрим Србином“, тако и према припадницима одређених друштвених група због својстава које су припадници Удружења означили као зло против кога се треба борити, изазивањем осећања страха и несигурности за све ове групе. Уставни суд је констатовао да „није спорно да Удружење може заступати своје ставове и залагати се за своје циљеве који су утврђени Статутом Удружења, а односе се на промовисање и афирмисање традиционалних српских и православних вредности. То се, међутим, не може чинити на штету других, тј. на начин да се износе увреде и претње на рачун свих оних друштвених група које немају исте погледе и не деле иста уверења за које се Удружење залаже, јер се на тај начин врши злоупотреба права на удруживање и крше Уставом зајемчена права других лица и подстиче национална и верска мржња.“

Уставни суд је, поводом изјаве представника Удружења да чланови Удружења имају легитимно право да изразе своје неслагање, односно протест због одржавања одређених јавних скупова на којима се износе ставови који су супротни ставовима за које се они залажу у оквиру Уставом зајемченог права на окупљање и слободе мишљења и изражавања, између осталог, констатовао да се „у конкретним ситуацијама чланови Удружења не могу позивати на повреду ових права, јер су они ти који су злоупотребили наведене слободе како би другим лицима, односно групама те исте слободе ускратили.“

Уставни суд је посебно нагласио да се према пракси ЕСЉП (*Refah Partisi (Странка благостања) против Турске*⁷⁰⁵) политичка странка чији лидери подстичу на насиље или се залажу за политику која одбацује демократију, или је усмерена на њено уништење или уништење права и слобода признатих у демократском друштву, не може ослањати на Европску конвенцију у настојању да се заштити од санкција које су јој због тога наметнуте, као и схватање да одбијање ове странке да моментално санкционише говор мржње и претњу употребом насиља појединих својих чланова представља индикатор да се та странка није одрицала тих својих чланова. Такође, у предмету *Herri Batasuna против Шпаније* Европски суд за људска права је истакао да се распуштање једне организације може засновати и на одсуству осуде одређеног чина, „будући да понашање политичара уобичајено обухвата не само њихове радње и говоре, већ и, у одређеним околностима, њихове пропусте или ћутања, који могу бити изједначени са заузимањем ставова и бити исто толико речити као свака радња изричите подршке“⁷⁰⁶.

Уставни суд је даље констатовао да постоји веза између радњи чланова Удружења и деловања и циљева Удружења, да су радње чланова засноване на организованој вољи чланова и да је Удружење не само толерисало, већ и подржало све радње својих чланова у догађајима инцидентног карактера у којима је дошло до повреде Уставом зајемчених права одређених друштвених група и у којима је исказан дискриминаторски однос према тим групама због својства које их одређује.

705 *Refah Partisi (Странка благостања) против Турске*, ст. 115.

706 *Herri Batasuna и Batasuna против Шпаније*, представке бр. 25803/04 и 25817/04 од 30. јуна 2009. године, став 88.

Имајући у виду оцену програмских начела овог Удружења, Уставни суд је закључио да из аката и радњи Удружења проистичу ставови којима се суштински врши дискриминација грађана по личним својствима, која се спроводи говором мржње, узнемиравањем и понижавајућим поступањем, а што је све усмерено на кршење Уставом утврђених слобода и права грађана, начела владавине права, начела грађанске демократије и припадности европским принципима и вредностима, као основним начелима на којима почива уставни поредак Републике Србије.

Приликом утврђивања неопходности изрицања мере забране рада Удружења грађана „Отачествени покрет Образ“, која представља својеврсно ограничење људских права у демократском друштву, Уставни суд је имао у виду утврђивање постојања нужне друштвене потребе за датом ограничавајућом мером и проверу да ли је ова мера сразмерна легитимним циљевима који се желе постићи. Постојање нужне друштвене потребе за ограничењем слободе удруживања у конкретном случају огледа се у томе што се Удружење својим прокламованим начелима, деловањем и подржавањем насиља залаже за модел друштва које је засновано на дискриминацији одговарајућих етничких, верских, сексуалних и других група, употребом говора мржње, узнемиравања и понижавајућег поступања и што се саглашава са насиљем као средством за постизање циљева.

Уставни суд је такође указао да предлог Републичког јавног тужилаштва за забрану рада Удружења грађана „Отачествени покрет Образ“, садржи захтев да се наведено удружење забрани и по основу насилног рушења уставног поретка и изазивања расне мржње. Међутим, Уставни суд, након спроведеног поступка, није нашао да има основа за забрану рада Удружења по овим основима, па у том делу предлог Републичког јавног тужилаштва није прихваћен.

Поступак по жалби судија, јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца на одлуку о престанку функције

Против одлуке Високог савета судства о престанку судијске функције, судија има право жалбе Уставном суду. Жалба се може изјавити и против других одлука Високог савета судства. Такође, јавни тужилац и заменик јавног тужιοца могу изјавити жалбу Уставном суду против одлуке Државног већа тужилаца о престанку функције.

Ова жалба представља посебно правно средство непосредне заштите разрешеног судије, јавног тужιοца или заменика јавног тужιοца, дакле, она није уставна жалба, а што је видљиво како из самог назива овог правног средства (за разлику од уставне жалбе, ову жалбу Устав назива „жалба“), тако и из чињенице да Устав изричито утврђује да жалба изјављена по овом основу искључује право на подношење уставне жалбе.

Жалба се може изјавити Уставном суду у року од 30 дана од дана достављања одлуке, а орган који је донео одлуку о разрешењу има право на одговор на жалбу у року од 15 дана од дана достављања жалбе.

После истека рока за достављање одговора на жалбу, Уставни суд заказује расправу на коју позива подносиоца жалбе и представника органа који је донео одлуку о разрешењу.

Као и код поступка по уставној жалби, Уставни суд мериторно одлучује тако што одлуком усваја жалбу и поништава одлуку о

разрешењу или жалбу одбија. Одлука Уставног суда има правно дејство од дана достављања учесницима у поступку.

НЕКЕ ЗНАЧАЈНЕ ОДЛУКЕ УСТАВНОГ СУДА

а) Поступак по жалби судија на одлуку Високог савета судства о престанку судијске функције

VIIIY-102/2010 од 28. маја 2010. године⁷⁰⁷

- ▶ Право на правично суђење; престанак судијске функције; право на образложену одлуку; право на приступ суду
- ▶ Одлука о усвајању жалбе судије на одлуку Високог савета судства о престанку судијске функције

Непостојање образложења у вези са применом члана 6. став 1. Европске конвенције може проузроковати тешкоће приликом приступа суду ако спречава ефикасно коришћење жалбеног поступка због недовољних појединости у вези са основима на којима се заснива првостепена одлука. Одлука Високог савета судства којом се утврђује да је престала судијска дужност мора да садржи индивидуализоване разлоге због којих одређено лице није изабрано.

Подносилац је Уставном суду поднео жалбу против Одлуке Високог савета судства број 06-00-37/2009-01 од 25. децембра 2009. године, којом је утврђен престанак судијске дужности са 31. децембром 2009. године судијама које нису изабране у складу са Законом о судијама („Службени гласник РС”, број 116/08).

Подносилац жалбе је истицао да је оспорена одлука, осим констатације о престанку судијске дужности са 31. децембром 2009. године и списка 837 имена дотадашњих судија којима престаје судијска дужност, садржала само кратко, уопштено образложење које се односило на све неизабране судије о томе да је лицима са наведеног списка престала судијска дужност, јер нису испунили услове за избор у суд за који су поднели пријаву, предвиђене чланом 45. Закона о судијама и чл. 1, 13. и 14. Одлуке о критеријумима и мерилима за оцену стручности, оспособљености и достојности за избор судија и председника судова.

Подносилац жалбе је констатовао да из образложења оспорене одлуке произлази да је и за њега, као и за остале судије које нису изабране у поступку општег избора судија, Високи савет судства утврдио да кумулативно не испуњавају ниједан од прописаних услова за избор у суд, а да у Одлуци нису наведени конкретни разлози о томе зашто те услове не испуњавају, нити је у току поступка избора Високи савет судства обавестио подносиоца о по-

⁷⁰⁷ „Службени гласник РС”, број 41/10.

стојању било какве сумње у његову стручност, достојност и оспособљеност. Указао је и на то да му Високи савет судства, током поступка избора, није омогућио увид у доказе на основу којих је утврдио да постоји сумња у то да испуњава прописане услове за избор. Подносилац жалбе, поред наведеног, оспорио је и састав Високог савета судства који је одлучивао у поступку општег избора судија, поступак у коме је Високи савет судства донео одлуке и истакао недостатке оспорене одлуке у погледу садржине образложења и поуке о правном леку.

На захтев Уставног суда, Високи савет судства је доставио обавештење у коме је навео: да судијама које нису изабране у поступку општег избора судија у Републици Србији по огласу од 15. јула 2009. године, Високи савет судства није достављао појединачне одлуке о престанку функције са индивидуализованим разлозима неизбора; да је свим неизабраним судијама достављена идентична одлука којом се констатује престанак судијске дужности са 31. децембром 2009. године, а на основу одредбе члана 101. став 1. Закона о судијама („Службени гласник РС“, број 116/08); да се у конкретном случају није радило о поступку реизбора судија, односно разрешења судија, из ког разлога је Високи савет судства сматрао да није потребно да сваком од неизабраних судија достави појединачну одлуку са индивидуализованим разлозима; да Одлука Високог савета судства којом се констатује престанак судијске дужности судији који није изабран приликом општег избора не спада у одлуке против којих је дозвољен правни лек; да се одредбе чл. 67. и 68. Закона о судијама примењују од 1. јануара 2010. године и односе се на судије које су ступиле на функцију 1. јануара 2010. године.

У спроведеном поступку Уставни суд је најпре утврдио правне ставове у вези са спорним питањима која се односе на права судија којима је због неизбора на сталну судијску функцију престала дотадашња судијска дужност, и то: да ова лица имају право на жалбу Уставном суду које је утврђено одредбом члана 148. став 2. Устава и да одлука којом се утврђује да им је судијска дужност престала мора да садржи индивидуализоване разлоге због којих одређено лице није изабрано.

Уставни суд је о утврђеним ставовима дописом обавестио Високи савет судства, уз достављање поднетих жалби, и наложио му да, у року од 15 дана од дана пријема дописа, поступи сагласно наведеним ставовима, односно да достави одговор на наводе из жалбе.

Уставни суд је даље констатовао да Високи савет судства у односу на подносиоца ове, као ни осталих достављених жалби, није поступио по налогу Уставног суда да подносиоцима жалби достави појединачне образложене одлуке о престанку судијске дужности са конкретним разлозима због којих нису изабрани на сталну судијску функцију, већ је извршио допуну образложења оспорене Одлуке у погледу разлога за престанак судијске дужности.

Испитујући претпоставке за поступање, из анализираних одредаба Устава, закона и прописа Високог савета судства, Уставни суд је закључио: да свако лице које се бира за судију у Републици Србији мора, поред општих услова за избор, кумулативно да испуњава три посебна услова – стручност, оспо-

собљеност и достојност за обављање судијске функције; да испуњеност ових услова утврђује Високи савет судства у поступку избора судија на сталну судијску функцију, као и у поступку предлагања за избор лица које се први пут бира за судију; да је спроведени поступак општег избора судија у Републици Србији по огласу од 15. јула 2009. године имао одређене специфичности у односу на уобичајен поступак избора на сталну судијску функцију, које су се огледале у томе да су поступком општег избора биле обухваћене све судије које су у време објављивања огласа обављале судијску дужност у складу са раније важећим прописима, да је за њих важила претпоставка да испуњавају критеријуме и мерила за избор, али да је ова претпоставка била оборива, уколико су постојали разлози за сумњу да кандидат испуњава услове за избор зато што није показао да је стручан, оспособљен и достојан за вршење судијске функције, при чему је Високи савет судства неиспуњеност прописане претпоставке требало да утврди током спровођења поступка избора; да је у поступку избора морало бити обезбеђено Уставом зајемчено право на правично суђење, које обухвата и право да неизабране судије добију образложене одлуке о престанку судијске дужности.

Уставни суд је даље констатовао да законска обавеза у погледу образложене одлуке о престанку судијске дужности није усмерена на формално постојање образложења као саставног дела акта који Високи савет судства доноси, већ на навођење конкретних чињеница и околности које су биле одлучне за неизбор одређеног лица на сталну судијску функцију, као законски основ престанка његове судијске дужности. Ово стога што оспорена Одлука о престанку судијске дужности због неизбора на сталну судијску функцију од стране Високог савета судства није акт декларативне природе, већ конститутивни акт чијем доношењу мора претходити поступак у коме ће бити утврђено који услов, односно које од прописаних услова за избор на сталну судијску функцију судија не испуњава и из којих утврђених разлога. Уставни суд је нагласио да навођењем конкретних, индивидуализованих разлога због којих судија није изабран за сталну судијску функцију, услед којих му је престала судијска дужност, доносилац оспореног акта износи аргументе на основу којих се може закључити да његова одлука није последица самовоље и арбитрарности, а истовремено се лицу на које се одлука односи даје могућност да делотворно користи правно средство које му стоји на располагању ради оспоравања основаности донете одлуке.

С обзиром на изложено, Уставни суд је оценио да оспорена одлука која се односи на престанак судијске дужности свих неизабраних судија, „са сумарним и уопштеним образложењем, има такве процесне недостатке који онемогућавају Уставном суду да оцени њену законитост у односу на подносиоца жалбе у материјалноправном смислу, а подносиоцу жалбе да ефикасно користи право на жалбу“.

Уставни суд је даље констатовао да оспорена одлука у формалном погледу садржи део означен као „Образложење“, али се она, по оцени Уставног суда, не може сматрати образложеном одлуком у смислу члана 17. став 2. Закона о Високом савету судства, јер не садржи конкретне и индивидуализоване разлоге на основу којих је утврђено које услове за избор на сталну судијску

функцију подносилац жалбе не испуњава, те му је због тога престала судијска дужност. Оспорена Одлука самим тим не пружа подносиоцу жалбе одговарајући степен конкретности неопходан за њено побијање жалбом, чиме се повређује уставно право подносиоца на приступ суду као једна од процесних гаранција права на правично суђење, а истовремено не даје могућност Уставном суду за њено суштинско испитивање и расправљање о њеној основаности у поступку по жалби. По оцени Уставног суда, оспорена одлука није образложена на начин прописан законом, чиме се повређују Уставом зајемчена права подносиоца на приступ суду.

Овакав став Уставног суда темељи се и на пракси ЕСЉП у вези са применом члана 6. став 1. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (повреда права на правично суђење). Европски суд је у више одлука изнео став да непостојање образложења може проузроковати тешкоће приликом приступа суду ако спречава ефикасно коришћење жалбеног поступка због недовољних појединости у вези са основима на којима се заснива првостепена одлука (*Salov против Украјине*⁷⁰⁸ у којој је констатовано да је непостојање образложене одлуке омело подносиоца представке да оспори одређена питања у жалбеном поступку, као и пресуда у предмету *Hadjianastassiou против Грчке*,⁷⁰⁹ у коме је подносиоцу представке пре подношења жалбе била достављена само скраћена верзија – резиме пресуде Војног апелационог суда).

Уставни суд је даље истакао да сваки појединачни акт државног органа којим се одлучује о нечијем праву, обавези или на закону заснованом интересу мора бити образложен у поступку његовог доношења, чиме се обезбеђује елементарна правичност спроведеног поступка, гарантована одредбом члана 32. став 1. Устава. Одлука о избору судија на сталну судијску функцију и одлука о престанку судијске дужности судијама које нису изабране на сталну судијску функцију су у непосредној чињеничној и правној вези. Неизбор на судијску функцију је, у конкретном случају, за подносиоца жалбе имао као правну последицу не само престанак његове судијске дужности у Окружном суду у Приштини, већ и престанак његовог радног односа и губитак права по том основу. Стога су подносиоцу жалбе у спроведеном поступку избора морале бити обезбеђене све процесне гаранције обухваћене правом на правично суђење, између осталог, и да о престанку његове судијске дужности буде донета појединачна, образложена одлука Високог савета судства која треба да садржи индивидуализоване разлоге због којих није изабран, а који се темеље на условима за избор судија прописаним одредбама члана 45. Закона о судијама и ближе уређеним Одлуком о критеријумима и мерилима за оцену стручности, оспособљености и достојности за избор судија и председника судова, као и на подацима и мишљењима прибављеним у складу са овом одлуком.

С обзиром на наведено, оспорена Одлука Високог савета судства, по оцени Уставног суда, није образложена на начин прописан законом, чиме се повређују Уставом зајемчена права подносиоца. Високи савет судства у ос-

⁷⁰⁸ *Salov против Украјине*.

⁷⁰⁹ *Hadjianastassiou против Грчке*.

тављеном року, а ни накнадно, није поступио у складу са правним ставом Уставног суда од 25. марта 2010. године, према коме је требало да донесе појединачну одлуку о престанку судијске дужности подносиоца жалбе. Уставни суд је сматрао да се накнадним достављањем поднеска којим је доносилац допунио образложење оспореног акта у погледу разлога због којих подносилац жалбе није изабран на сталну судијску функцију, који није саставни део тог акта, не могу отклонити недостаци оспорене Одлуке, јер образложење мора бити садржано у самом оспореном акту, чиме се омогућава оцена правилности утврђеног чињеничног стања и примене одговарајућих материјалних прописа.

С обзиром на то да је жалба у конкретном случају поднета против Одлуке Високог савета судства о престанку судијске дужности неизабраних судија, предмет оцене у поступку по жалби може бити само оспорена Одлука и њена садржина, па непостојање утврђеног чињеничног стања и разлога који се односе на избор подносиоца жалбе у образложењу оспорене Одлуке представљају крупан и непремостив недостатак који спречава Уставни суд да приступи њеном мериторном испитивању. Уставни суд је нагласио да у поступку двостепеног одлучивања право на правично суђење мора бити обезбеђено у обе инстанце, те да врста и природа повреде овог права која је подносиоцу жалбе учињена у поступку пред првостепеним органом не дају могућност Уставном суду да ту повреду отклони у жалбеном поступку, нити да приступи суштинској инстанционој контроли садржине оспорене Одлуке.

Ценећи наводе из жалбе о саставу Високог савета судства који је одлучивао у поступку избора, Уставни суд је стао на становиште да се због непотпуног састава Високог савета судства не доводи у питање законитост његовог рада и одлучивања. Овакав правни став у погледу услова за конституисање Народне скупштине као органа власти Уставни суд је изразио у Одлуци IY-61/2001 од 12. фебруара 2004. године. Такође, приликом одлучивања о жалби подносиоца, Уставни суд је имао у виду да је Високи савет судства у време доношења оспорене Одлуке имао десет чланова (седам изборних чланова) од 11 чланова утврђених Уставом.

Уставни суд је жалбу подносиоца З. С. усвојио и оспорену одлуку поништио у делу који се односи на подносиоца жалбе, те наложио Високом савету судства да у року од 30 дана од дана пријема Одлуке Уставног суда поново одлучи о пријави подносиоца жалбе поднетој за избор за судију у Вишем суду у Нишу и Апелационом суду у Нишу.

Уставни суд се није упуштао у оцену основаности других навода изнетих у жалби, које Високи савет судства има у виду приликом спровођења поновног поступка, али је Уставни суд нагласио да је Високи савет судства дужан да поновни поступак спроведе сагласно Уставу и закону, на којима се темеље и правни ставови Уставног суда од 25. марта 2010. године.

Након одлуке Уставног суда у предмету З. С, Високи савет судства је у поступку њеног извршења 14. јуна 2010. године донео 564 појединачне одлуке о престанку судијске дужности које се односе на одређене неизабране судије, међу којима је и подносиоца жалбе, а које је доставио Уставном суду поводом поступака по жалбама неизабраних судија.

С обзиром на то да су одлуке Уставног суда коначне, извршне и општеобавезујуће, те да се 837 неизабраних судија којима је оспореном Одлуком Високог савета судства од 25. децембра 2009. године утврђен престанак судијске дужности, а међу којима и подносилац жалбе, налазе у истој правној ситуацији као и неизабрани судија З. С. Високи савет судства је био дужан да понови поступак по пријави на избор у складу са правним ставовима и налозима Уставног суда изложеним у Одлуци З. С.и у односу на друге неизабране судије које су овом суду изјавиле жалбе против наведене тзв. јединствене одлуке Високог савета судства.

VIIIY-189/2010 од 21. децембра 2010. године⁷¹⁰

- ▶ **Право на правично суђење; престанак судијске функције; право на контрадикторан поступак; право на расправљање; право на усмену јавну расправу**
- ▶ **Одлука о усвајању жалбе судије на одлуку Високог савета судства о престанку судијске функције**

Стандарди правичног поступка примењују се и у дисциплинским, управним, царинским и фискалним поступцима, а појам суда има аутономно значење у пракси ЕСЉП, ослобођено различитих националних дефиниција.

Учешће странке у поступку подразумева, између осталог, и то да странка мора имати могућност да изнесе све доказе да би успела у спору, али и да буде обавештена и да изнесе своје мишљење о доказима друге стране који су поднети да би се утицало на одлуку суда.

М. Т. је поднела Уставном суду жалбу против Одлуке Високог савета судства број 06-00-37/2009-01 од 25. децембра 2009. године, којом је утврђен престанак судијске дужности са 31. децембром 2009. године судијама које нису изабране у складу са Законом о судијама („Службени гласник РС“, број 116/08). Подносиатеља је жалбу изјавила због битних повреда одредаба поступка, погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања, погрешне примене материјалног права и повреде уставних права и права гарантованих Европском конвенцијом.

Имајући у виду да је Високи савет судства, и то након одлуке Уставног суда у предмету неизабраног судије З. С, дана 14. јуна 2010. године донео нову појединачну Одлуку којом је у односу на подносиатељку жалбе замењена ранија јединствена Одлука број 06-00-37/2009-01 од 25. децембра 2009. године у ставу I тачка 759. изреке, подносиатеља је жалбом од 29. јула 2010. године оспорила и ову појединачну одлуку.

Уставни суд је усвојио жалбе, оспорене одлуке поништио и наложио Високом савету судства да поново одлучи о пријави подносиатељке жалби поднетој за избор за судију, и то сагласно Уставу, закону и општим актима Високог савета судства.

⁷¹⁰ „Службени гласник РС“, број 27/11.

У одлуци неизабране судије М. Т. Уставни суд је најпре констатовао да је оспорена појединачна Одлука од 14. јуна 2010. године донета у извршењу претходне Одлуке Уставног суда VIIIY-102/2010 од 28. маја 2010. године. На основу документације коју су Уставном суду доставили учесници у поступку и резултата одржане расправе, Уставни суд је утврдио да је у поступку доношења оспорене појединачне Одлуке од 14. јуна 2010. године само делимично поступљено по налозима из Одлуке Уставног суда VIIIY-102/2010 од 28. маја 2010. године – Одлуке „3. С.“.

Уставни суд је подсетио да је у Одлуци „3. С.“ наложено Високом савету судства да поново одлучи о пријави подносиоца жалбе на избор за судију на сталну судијску функцију како би се у поновном поступку отклониле повреде учињене приликом општег избора и поступак спровео сагласно Уставу и закону. У извршењу наведене одлуке, Високи савет судства није поновио поступак одлучивања о пријави подносиоце жалбе, већ је само донео појединачну одлуку о престанку њене судијске дужности којом је заменио раније донету тзв. јединствену Одлуку од 25. децембра 2009. године у делу става I изреке који се односио на подносиоце жалбе.

У оспореној појединачној одлуци наведени су разлози за сумњу у оспособљеност подносиоце жалбе да обавља судијску дужност, али не и докази на којима је ова сумња заснована, начин на који су подаци о поступању у шест извршних предмета прибављени и време када је то учињено. Утврђено је и да поред недостатака у образложењу оспорене Одлуке од 14. јуна 2010. године, ова одлука не садржи ни поуку о праву на жалбу. Надаље, Уставни суд је констатовао да оспорена појединачна одлука од 14. јуна 2010. године није донета у поновном поступку одлучивања о пријави подносиоце жалбе за избор, па тако нису отклоњене повреде поступка које се огледају у следећем: подносиоце жалбе, као и другим неизабраним судијама у поступку општег избора пред ВСС није било обезбеђено право на јавну расправу; подносиоце жалбе није било омогућено да се у поступку упозна са чињеницама на основу којих је Високи савет судства образовао разлоге за сумњу у њену оспособљеност и да се о њима изјасни; подносиоца је тек седам месеци након завршеног општег избора сазнала за разлоге због којих је утврђено да не испуњава услове за избор за судију, а први пут се о њима изјаснила на расправи одржаној пред Уставним судом.

Имајући у виду природу поступка избора у коме је сумња у испуњеност услова за избор судије који већ обавља судијску дужност морала бити заснована на подацима и доказима које је од надлежних органа прибавио Високи савет судства, кандидатима су, по оцени Уставног суда, морали бити предложени ти подаци и докази како би могли да их провере и евентуално оспоре. Високи савет судства је подносиоце жалбе, као и другим кандидатима који су претходно вршили судијску дужност, ускратио могућност да се изјасне о околностима које су биле првенствено чињеничне, а не правне природе, и које су довеле до тешких последица за њих.

У вези са изложеним, Уставни суд је још једном указао на то да је у поступку избора судија кандидатима који су обављали судијску дужност морало бити обезбеђено Уставом зајемчено право на правично суђење. Уставни суд

је имао у виду да се одредбе члана 32. Устава првенствено односе на јемства правичног суђења у грађанским и кривичним стварима у поступку пред судовима, али да се стандарди правичног поступка примењују и у дисциплинским, управним, царинским и фискалним поступцима, те да појам суда има аутономно значење у пракси ЕСЉП, ослобођено различитих националних дефиниција (*Eskelinen и други против Финске*⁷¹¹ и *Olujić против Хрватске*⁷¹²). Стога је Уставни суд оценио да и поступак у коме су донете оспорене одлуке Високог савета судства подлежу захтевима правичног суђења у смислу члана 32. Устава, јер је поступак вођен пред својеврсним трибуналом.

Констатујући да право на правично суђење обухвата и контрадикторност, Уставни суд се позвао и на праксу ЕСЉП (*Lobo Machado против Португалије*⁷¹³ и *Vermulen против Белгије*⁷¹⁴) и указао на то да учешће странке у поступку подразумева, између осталог, и то да странка мора имати могућност да изнесе све доказе да би успела у спору, али и да буде обавештена и да изнесе своје мишљење о доказима друге стране који су поднети да би се утицало на одлуку суда.

У конкретном предмету, подносиатељки жалбе не само да је било онемогуће-но расправљање у поступку избора, већ је Високи савет судства из поступка искључио јавност. Према оцени Уставног суда, захтев за јавношћу расправе доприноси праву на правичан процес и остваривању његовог циља, јер штити учеснике у поступку од доношења тајних одлука које измичу контроли јавности и тиме јача поверење странака и грађана у судске институције. С тим у вези, Уставни суд је закључио да је општи избор судија у склопу реформе правосуђа био од великог друштвеног интереса, па је и општа јавност требала да добије више информација о изборном поступку, што је могло да искључи сумње у политичку мотивисаност и арбитарност изборног процеса које су биле присутне у широј јавности. У таквим околностима Уставни суд није прихватио тврдњу Високог савета судства да је у поступку избора била обезбеђена јавност.

Такође, Уставни суд је оценио да Високи савет судства у поступку одлучивања о пријави подносиатељке жалбе на избор за судију није правилно применио меродавно материјално право.

Уставни суд је усвојио жалбе, оспорене одлуке поништио и наложио Високом савету судства да поново одлучи о пријави подносиатељке жалби поднетој за избор за судију, и то сагласно Уставу, закону и општим актима Високог савета судства. Уставни суд је нагласио да је у поступку поновног одлучивања о пријави подносиатељке жалбе, Високи савет судства је овлашћен да под условима и на начин прописан законом и прописима донетим на основу закона, одлучи о њеном избору или неизбору на сталну судијску функцију у судову за које је поднела пријаву.

711 *Eskelinen и други против Финске*, представка број 63235/00, од 19. априла 2007. године.

712 *Olujić против Хрватске*, представка број 22330/05, од 5. фебруара 2009. године.

713 *Lobo Machado против Португалије*, представка број 15764/89, од 20. јуна 1992. године.

714 *Vermulen против Белгије*, представка број 19075/91, од 20. фебруара 1996. године.

VIIIY-534/11 од 11. јула 2012. године⁷¹⁵

- ▶ **Право на правично суђење; престанак судијске функције; непристрасност суда; јавна расправа; квалитет закона**
- ▶ **Одлука о усвајању жалбе судије на одлуку Високог савета судства о престанку судијске функције**

Непристрасност означава одсуство предрасуда и свега што може утицати на личну неутралност судије, с тим да се непристрасност претпоставља док се не докаже супротно.

Захтев за непристрасношћу суда може се посматрати са субјективног и објективног становишта. Непристрасност у субјективном смислу се своди на чињеницу да судија, поступајући по својој савести, нема никаквог разлога да фаворизује одређену странку. Непристрасност у објективном смислу се оцењује на основу спољашњих манифестација, пошто одређене чињенице, упркос личном понашању судије, могу довести у сумњу његову непристрасност.

Непристрасност може бити доведена у питање када о правном леку одлучује исти члан који је одлучивао у првостепеном поступку, па ни њихова уздржаност при гласању не би могла да има никаквог утицаја на исход одлучивања.

Владавина права представља руководно начело приликом оцене квалитета одређене законске норме, која грађанима мора са довољно прецизности пружити могућност да прилагоди своје понашање и да, према околностима конкретног случаја, у разумном степену предвиди последице које ће произаћи из одређеног поступања.

Подносиоци су поднели жалбу против одлука Високог савета судства донетих у поступку преиспитивања у коме је одлучивано о њиховим приговорима против одлука првог састава Високог савета судства којима им је утврђено да у поступку општег избора судија нису изабрани на сталну судијску функцију у складу са Законом о судијама⁷¹⁶, те да им са 31. децембром 2009. године престаје судијска дужност.

Подносиоци су жалбу изјавили због битних повреда поступка, погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања, повреде материјалног права, као и због повреде уставног права и права гарантованих Европском конвенцијом. Подносиоци су, као једну од битних повреда поступка истакли састав Високог савета судства који је одлучивао о изјављеним приговорима и начин одлучивања у том поступку, указујући да су у раду и одлучивању учествовали и чланови Високог савета судства који су доносили одлуке у поступку општег избора, а које су, управо због значајних пропуста у поступку доношења, предмет преиспитивања.

⁷¹⁵ „Службени гласник РС”, број 71/12.

⁷¹⁶ „Службени гласник РС”, бр. 116/08, 58/09 и 104/09.

Уставни суд је усвојио жалбе подносилаца, поништио оспорене одлуке Високог савета судства и наложио да тај орган у року од 60 дана од дана пријема одлуке Уставног суда изврши избор подносилаца у складу са чланом 30. Правила за примену Одлуке о утврђивању критеријума и мерила за оцену стручности, оспособљености и достојности и за поступак преиспитивања одлука првог састава Високог савета судства о престанку судијске дужности⁷¹⁷.

У спроведеном поступку, Уставни суд је, између осталог, утврдио: да је Високи савет судства 15. јула 2009. године огласио избор судија у судовима опште и посебне надлежности у Републици Србији; да су сви подносиоци до тада обављали судијску дужност у неком од тада постојећих судова; да су сви подносиоци благовремено поднели своје пријаве на оглашени избор; да је Високи савет судства 16. децембра 2009. године донео Одлуку о избору судија на сталну судијску функцију у судовима опште и посебне надлежности⁷¹⁸ и 25. децембра 2009. године Одлуку којом је утврђено да судијама које нису изабране у складу са Законом о судијама престаје судијска дужност са 31. децембром 2009. године. Поред тога, Уставни суд је утврдио: да је Високи савет судства током 2010. године у односу на подносиоце донео појединачне образложене одлуке зашто нису изабрани; да су се подносиоци, поводом донетих одлука првог састава Високог савета судства, обраћали Уставном суду са захтевом за уставносудску заштиту, те да је утврђено да је Високи савет судства у поступку преиспитивања одлука првог састава Високог савета судства донео оспорене одлуке којима су одбијени приговори подносилаца и потврђене одлуке првог састава Високог савета судства.

Оцењујући основаност поднетих жалби, Уставни суд је најпре констатовао да је подносиоцима судијска дужност могла престати само у случају неизбора на сталну судијску функцију у неком од судова опште или посебне надлежности за који су поднели пријаву у поступку општег избора, али и то само уколико у односу на њих буде оборена претпоставка изборности у погледу критеријума стручности, оспособљености и достојности. Дакле, ова претпоставка је оборива, те су сагласно тако установљеној претпоставци изборности, ове судије могле бити неизабране само под условом да је од стране органа надлежног за избор, а то је био први састав Високог савета судства, утврђено да не испуњавају неки од законом прописаних критеријума за избор. Тиме је и терет доказивања евентуалне нестручности, неоспособљености или недостојности подносилаца био искључиво на Високом савету судства. Високи савет судства је био дужан да у односу на сваког подносиоца приговора изведе одговарајуће доказе на основу којих заснива тврдњу да је оборена претпоставка његове стручности, оспособљености или достојности за обављање судијске дужности. На исти начин је Високи савет судства морао да поступи и у односу на тврдње подносилаца о постојању оправданих разлога због којих у поступајућим предметима нису остварили задовољавајуће резултате. На основу изложеног, Уставни суд је закључио да је Високи савет судства био обавезан да поступак доказивања околности које су могле оправдати постојање сумње у стручност, оспособљеност и достојност подносилаца приго-

⁷¹⁷ „Службени гласник РС”, бр. 35/11 и 90/11.

⁷¹⁸ „Службени гласник РС”, број 106/09 од 17. децембра 2009. године.

вора, спроведе у складу са начелима непосредности и расправности. С тим у вези, Уставни суд је утврдио да први састав Високог савета судства није спровео поступак у складу са захтевима права на правично суђење из члана 32. Устава (VIIIY-102/2010⁷¹⁹ и VIIIY-189/2010⁷²⁰).

Уставни суд је констатовао да је доношењем Закона о изменама и допунама Закона о судијама⁷²¹ (члан 5. став 1. Закона) наведена законска одредба подразумевала обавезу сталног састава Високог савета судства да размотри питања која се односе како на правилну примену одредаба процесног и материјалног права, тако и на правилност утврђеног чињеничног стања. Реч је, дакле, о преиспитивању одлуке у светлу стандарда правичног суђења, при чему и у поступку преиспитивања одлука првог састава Високог савета судства важи претпоставка испуњења критеријума достојности, стручности и оспособљености, а предмет преиспитивања могле су бити само чињенице и разлози који су већ били утврђени од стране првог састава Високог савета судства у време доношења одлуке о неизбору на сталну судијску дужност судија изабраних по ранијим прописима.

Уставни суд је истакао да обавеза сталног састава Високог савета судства да преиспита одлуку првог састава Високог савета судства претпоставља, поред осталог, и оцену да ли стални састав Високог савета судства представља суд образован на основу закона, тј. да ли својим саставом испуњава потребне услове у светлу члана 32. став 1. Устава. Уставни суд је у Одлуци „Савељић“ оценио да се због непотпуног састава Високог савета судства не доводи у питање законитост његовог рада и одлучивања, јер је први састав Високог савета судства био у могућности да врши све послове из своје надлежности утврђене Уставом и законом. Међутим, када је реч о преиспитивању одлуке првог састава Високог савета судства на основу приговора, састав сталног Високог савета судства би морао да буде сагледан и кроз призму захтева за непристрасношћу његових чланова.

С тим у вези, Уставни суд је подсетио на став ЕСЉП да се захтев за непристрасношћу суда може посматрати са субјективног и објективног становишта. Непристрасност у субјективном смислу се своди на чињеницу да судија, поступајући по својој савести, нема никаквог разлога да фаворизује одређену странку. Непристрасност означава одсуство предрасуда и свега што може утицати на личну неутралност судије, с тим да се непристрасност претпоставља док се не докаже супротно (*Le Compte, Van Leuven u De Meyer против Белгије*⁷²²). Непристрасност у објективном смислу се оцењује на основу спољашњих манифестација, пошто одређене чињенице, упркос личном понашању судије, могу довести у сумњу његову непристрасност.

Уставни суд је у односу на конкретан поступак заузео следеће ставове: да увођење приговора као „новог правног лека против одлука Високог савета судства о престанку судијске функције не само да не нарушава право на делотворан правни лек, већ је у функцији остварења овог права“; да имајући у

719 Одлука Уставног суда VIIIY-102/2010 од 28. маја 2010. године.

720 Одлука Уставног суда VIIIY-189/2010 од 21. децембра 2010. године.

721 „Службени гласник РС“, број 101/10.

722 *Le Compte, Van Leuven u De Meyer против Белгије*, представке бр. 6878/75 и 7238/75, од 23. јуна 1981. године, став 58.

виду да о приговору одлучује стални састав Високог савета судства, Уставни суд не сматра да, сама по себи, кумулација функција у одлучивању код једног тела доводи у питање карактер „суда установљеног законом“ онако како је он дефинисан у члану 32. став 1. Устава и члану 6. став 1. Европске конвенције; да се због непотпуног састава Високог савета судства не доводи у питање законитост његовог рада и одлучивања, јер је први састав Високог савета судства био у могућности да врши све послове из своје надлежности утврђене Уставом и законом; да је неспорно да је непристрасност доведена у питање имајући у виду да је о правном леку одлучивао исти члан који је одлучивао у првостепеном поступку (*De Haan против Холандије*⁷²³), па ни њихова уздржаност при гласању не би могла да има никаквог утицаја на исход одлучивања, што значи да се они не могу прибрати гласовима против. Уставни суд је указао и да би се у светлу праксе ЕСЉП могло поставити питање присуства чланова првог састава Високог савета судства доношењу одлуке чак и када не би учествовали у гласању, јер се присуством ствара привид недостатка независности или непристрасности (*Kress против Француске*⁷²⁴).

Уставни суд је закључио да су са становишта стандарда непристрасног суђења у поступку одлучивања о приговорима неизабраних судија могли учествовати само изборни чланови изабрани из реда судија на сталној судијској функцији, под условом и само док код појединих од њих нису наступили разлози који ово учешће искључују.

Уставни суд је закључио и да се претпоставка стручности, оспособљености и достојности у поступку преиспитивања може сматрати обореном само под условом да је најмање шест чланова сталног састава Високог савета судства из реда судија са сталном судијском функцијом, који нису били и у првом саставу Високог савета судства, гласало да се одбије приговор, поновивши да се уздржани глас не може сматрати гласом за одбијање приговора и обарање претпоставке стручности, оспособљености и достојности. Међутим, како је Уставни суд утврдио увидом у записнике о већању и гласању, не само да су у гласању учествовали и чланови Високог савета судства за које Уставни суд налази да то право нису имали – уздржавањем од гласања, већ су њихови „гласови“ третирани као гласови „против“ усвајања приговора, из чега је „проистекла“ одлука Високог савета судства о одбијању приговора. Међутим, Уставни суд је такође оценио да претпоставка изборности неизабраних судија није оборена ни у случају када је стални састав Високог савета судства доносио одлуке на основу правно ваљаних гласова судија са сталном судијском функцијом, у случајевима када је појединим од неизабраних судија стављено на терет да су нестручни, неоспособљени или недостојни за вршење судијске функције. Овакво становиште Уставног суда се темељи на чињеници да је у поступку одлучивања о приговорима неизабраних судија повређено начело „једнакости оружја“, а да су одлуке којима је приговор одбијен засноване на очигледно произвољној примени материјалног права.

Када је реч о критеријуму оспособљености, Уставни суд је посебно указао да појмови „грубог кршења“ и „грубог негативног одступања/кршења“ очигледно нису задовољили стандарде о правној норми која мора са довољно

723 *De Haan против Холандије*, пресуда од 26. августа 1997. године, став 51.

724 *Kress против Француске*, одлука од 7. јуна 2001. године, ст. 85 и 87.

прецизности да пружи грађанину могућност да прилагоди своје понашање и да, према околностима конкретног случаја, у разумном степену предвиди последице које ће произаћи из одређеног поступања (*Sunday Times против Уједињеног Краљевства*⁷²⁵). Поврх тога, селективност у примени овог критеријума на коју је указано у жалбама неизабраних судија, неспојива је са владавином права која представља руководно начело приликом оцене квалитета одређене законске одредбе" (*Malone против Уједињеног Краљевства*⁷²⁶).

Уставни суд је утврдио да неизабране судије чија је достојност била доведена у сумњу, нису добили прилику да у јавној расправи оспоре изнете наводе. Штавише, Уставни суд је закључио да им то није било омогућено ни у односу на критеријуме стручности и оспособљености (*Ruiz-Mateos против Шпаније*⁷²⁷).

Полазећи од свега изнетог, Уставни суд је усвојио жалбе будући да је утврдио да ни за једног од подносилаца није оборена претпоставка изборности, поништио све одлуке Високог савета судства донете у поступку по приговорима подносилаца против одлука првог састава Високог савета судства и наложио да тај орган након стављања ван снаге одлука о престанку судијске дужности подносилаца жалби, изабере подносиоце жалби за судије у суд који је преузео надлежност или део надлежности суда у коме су обављали судијску дужност, водећи рачуна о врсти суда у којем су радили, материји у којој су поступали и њиховој пријави на оглас за избор судија.

Уставни суд је такође утврдио да је Високи савет судства дужан да пре него што поступи по одлуци Уставног суда утврди да ли у односу на одређеног подносиоца жалбе постоје разлози за престанак судијске функције по сили закона, као и да ли постоји довољан број слободних судијских места за њихов избор на сталну судијску дужност. Овакав приступ је од стране Уставног суда оцењен као нужан, јер само такав начин може обезбедити Уставом и законом гарантовану сталност судијске функције судија изабраних на сталну судијску дужност.

6) Поступак по жалби јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца на одлуку Државног већа тужилаца о престанку функције

VIIIY-421/2011 од 18. јула 2012. године⁷²⁸

- ▶ **Право на правично суђење; престанак функције; непристрасност суда; јавна расправа; квалитет закона**
- ▶ **Одлука о усвајању жалбе јавног тужиоца и заменика јавног тужиоца на одлуку Државног већа тужилаца о престанку функције.**

725 *Sunday Times против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 29. априла 1979. године, ст. 49.

726 *Malone против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 2. августа 1984. године, ст. 67.

727 *Ruiz-Mateos против Шпаније*, 26. јун 1993. године, став 63.

728 „Службени гласник РС“, број 71/12.

Непристрасност се изражава кроз одсуство сваке предрасуде и личну неутралност у раду и одлучивању.

Подносиоци су поднели Уставном суду жалбе против одлука Државног већа тужилаца донетих у поступку у коме је одлучивано о њиховим приговорима поднетим против одлуке првог састава Државног већа тужилаца о избору заменика јавних тужилаца број 119-01-253/09-01 од 15. децембра 2009. године („Службени гласник РС“, број 106/09), односно против појединачних одлука из 2010. године којима је утврђено да им је због неизбора престала јавнотужилачка функција са 31. децембром 2009. године. Одлуке које су жалбама оспорене пред Уставним судом донете су у поступку преиспитивања одлука првог састава Државног већа тужилаца и њима су одбијени изјављени приговори подносилаца жалби.

Подносиоци су изјавили жалбе због битних повреда одредаба поступка, погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања, погрешне примене материјалног права и повреде уставних права и права гарантованих Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода.

Уставни суд је усвојио све жалбе неизабраних јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца чији су приговори одбијени у поступку преиспитивања првостепених одлука Државног већа тужилаца и наложио том органу да у року од 60 дана од дана пријема ове одлуке изврши избор подносилаца жалби у складу са чланом 14. ст. 1. и 2. Правилника о поступку преиспитивања одлука првог састава Државног већа тужилаца и примени критеријума и мерила за оцену стручности, оспособљености и достојности⁷²⁹, тако што ће, у за то прецизно предвиђеним поступцима, испитати у односу на поједине носиоце јавнотужилачких функција да ли испуњавају опште законске критеријуме за обављање функције на коју су изабрани.

Уставни суд је оценио да се у односу на све подносиоце жалби – неизабране носиоце јавнотужилачких функција, постављају иста спорна правна питања, па је из разлога целисходности и рационалности одлучио једном одлуком.

Образлажући своју одлуку, Уставни суд је констатовао да Државно веће тужилаца има својство својеврсног „суда“ (трибунала), јер непосредно одлучује о правима и обавезама носилаца јавнотужилачких функција (њиховом статусу и положају), те да стога његове одлуке и поступак у коме се оне доносе подлежу захтевима правичног суђења. Када је реч о саставу Државног већа тужилаца и захтеву за непристрасност у поступању, Уставни суд је закључио да се непристрасност у субјективном смислу, пре свега огледа у поступању судије по својој савести „који нема никакав разлог да фаворизује одређену странку“. Непристрасност се изражава кроз одсуство сваке предрасуде и личну неутралност у раду и одлучивању, при чему је указао на праксу ЕСЉП у предмету *Le Compte, Van Leuven u De Meuer против Белгије*⁷³⁰. Будући да су у сталном саставу Државног већа тужилаца по приговорима одлучивали неки

⁷²⁹ „Службени гласник РС“, број 36/11

⁷³⁰ *Le Compte, Van Leuven u De Meuer против Белгије*, представка бр. 6878/75 и 7238/75, од 23. јуна 1981. године, став 58.

чланови који су се налазили и у првом саставу, Уставни суд је констатовао да таква чињеница недвосмислено утиче на непристрасност тих чланова, при чему је указао на поступање ЕСЛП у предмету *De Haan против Холандије*⁷³¹. Закључак је да сви чланови Државног већа тужилаца који су учествовали у раду првог сазива, нису смели да учествују у раду сталног сазива.

Уставни суд је у овом предмету закључио да се начелно, према чињеничној и правној ситуацији у којој се налазе, подносиоци жалбе могу разврстати у три групе, и то:

Прву групу чине они којима никада није достављена појединачна образложена одлука о неизбору. Будући да њима никада није утврђено које од услова за избор не испуњавају, Државно веће тужилаца није ни могло да врши преиспитивање чињеница на којима је одлука о неизбору заснована – јер одлука није ни постојала. Тиме је у односу на њих повређено процесно начело забране преиначења на штету жалиоца, чиме им није обезбеђен стандард правичног суђења у поступку по изјављеном приговору. Другим речима, пошто у односу на ову групу подносилаца жалби у поступку избора носилаца јавнотужилачких функција није била оборена претпоставка изборности, та претпоставка није могла бити обарана ни од стране сталног састава Државног већа тужилаца, већ је морала бити донета одлука о избору ових подносилаца жалби на неку од јавнотужилачких функција за коју су поднели пријаву.

Другу групу чине они којима је достављена појединачна образложена одлука у којој је стајало да испуњавају све услове за избор, али су се разлози за неизбор односили на то да је смањен број заменика јавних тужилаца у оним тужилаштвима за која су конкурисали, због чега је предност код избора дата другим кандидатима који су „боље испуњавали“ услове за избор од подносилаца жалби. У односу на њих је у овим појединачним одлукама изричито речено да они испуњавају све законом прописане услове за избор, дакле изричито је исказан став да у односу на њих у поступку избора није оборена претпоставка да су стручни, оспособљени и достојни. У конкретној ситуацији, стални састав Државног већа тужилаца је био дужан и могао једино да поступи у складу са одредбом члана 14. став 2. у вези са ставом 1. Правилника о поступку преиспитивања одлука првог састава Државног већа тужилаца и примени критеријума и мерила за оцену стручности, оспособљености и достојности, односно да на седници, без одржавања заседања, донесе одлуку о избору ових подносилаца жалби на место заменика јавног тужиоца у једном од јавних тужилаштава за које су поднели пријаву.

И трећу групу жалби према класификацији Уставног суда чине они предмети у којима је Државно веће тужилаца донело појединачне образложене одлуке и детаљно утврдио разлоге неизбора кандидата на јавнотужилачку функцију, с тим што се разлози неизбора у суштини свode на питање њихове „неажурности, односно изразите неажурности“. Међутим, како се критеријум „ажурност“ није користио приликом доношења одлуке о избору заменика јавних тужилаца од 15. децембра 2009. године, то се с правом констатује да

731 *De Haan против Холандије*, представка број 22839/93, од 26. августа 1997. године, став 51.

ажурност као таква није могла представљати критеријум за одлучивање ни у поступку преиспитивања иницијалних одлука, а да иста није ни прецизно утврђена, односно дефинисана ниједним прописом и као таква је непрецизна и неподобна за било какву евалуацију рада јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца. Посебно се напомиње да је оцена релевантног јавног тужиоца, односно јавнотужилачког колектива, која је била део документације према којој се одлучивало, садржала у себи и процену ефикасности, односно ажурности, тако да није било потребе (нити могућности) за поновним преиспитивањем таквих оцена кроз прикупљање извештаја о ажурности. Даље се указује и на непрецизност прикупљених извештаја и одсуство било каквог стандарда или критеријума приликом примене наведеног критеријума ажурности, и да је исти примењиван „потпуно произвољно, односно арбитрарно“.

Уставни суд је закључио да је накнадним коришћењем критеријума „ажурност“ дошло до „дискриминације неизабраних носилаца јавнотужилачке функције“, јер је овај критеријум коришћен искључиво у поступку преиспитивања, а не и иницијалног избора 2009. године.

Уставни суд је указао и на правно неодржив став Државног већа тужилаца да је у односу на поједине носиоце јавнотужилачке функције оборена претпоставка стручности, оспособљености или достојности само на основу чињенице да у посматраном периоду од 2006. до 2008. године нису били радно ангажовани у тужилаштвима у којима је требало да обављају своју функцију. С тим у вези, Уставни суд је нагласио да се радно неангажовање тих носилаца јавнотужилачке функције не може њима стављати на терет, те је оценио да су одлуке којима је приговор тих лица одбијен засноване на очигледно произвољној примени материјалног права.

Уставни суд је након спроведеног поступка закључио да ни за једног од подносилаца жалби означених у изреци ове одлуке није на правно ваљан начин оборена претпоставка изборности. С обзиром на то да је терет доказивања постојања разлога за неизбор тих лица на јавнотужилачку дужност био на страни Државног већа тужилаца, Уставни суд је усвојио поднете жалбе свих неизабраних јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца.

Списак пресуда и одлука Европског суда за људска права коришћених у публикацији

A. и B. против Норвешке, 24130/11 и 29758/11 (2016)
A. B. против Швајцарске, 20872/92 (1995)
Airey против Ирске, 6289/73 (1979)
Akdeniz и други против Турске, 25165/94 (2001)
Akdivar и остали против Турске, 21893/93 (1996)
Aksoy против Турске, 21987/93 (1996)
Albert and Le Compte против Белгије, 7299/75; 7496/76 (1983)
Al-Khawaja и Tahery против Уједињеног Краљевства, 26766/05; 22228/06 (2011)
Allenet de Ribemont против Француске, 15175/89 (1995)
Amuur против Француске, 19776/92 (1996)
Anton Dornbach против Савезне Републике Немачке, 11258/84 (1986)
Antonenkov и други против Украјине, 14183/02 (2005)
Antonio Peruzzo и Uwe Martens против Немачке, 7841/08; 57900/12 (2013)
Ashingdane против Уједињеног Краљевства, 8225/78 (1985)
Ashughyan против Јерменије, 33268/03 (2008)
Assanidze против Грузије, 71503/01 (2004)
Association Nouvelle Des Boulogne Boys против Француске, 6468/09 (2011)
Atanasova против Бугарске, 72001/01 (2008)
Atanasovski против „БЈРМ“, 36815/03 (2010)
B. S. против Шпаније, 47159/08 (2012)
Baczowski и други против Пољске, 1543/06 (2007)

Bajaldžiev против „БЈРМ“, 4650/06 (2011)
Barbera, Messegué i Jabardo против Шпаније, 10590/83 (1988)
Bati и други против Турске, 33097/96; 57834/00 (2004)
Battista против Италије, 43978/09 (2014)
Bayorkina против Русије, 69481/01 (2006)
Bazorkina против Русије, 69481/01 (2006)
Beaumartin против Француске, 15287/89 (1994)
Beian против Румуније, 30658/05 (2007)
Belevitskiy против Русије, 72967/01 (2007)
Berliński против Пољске, 27715/95; 30209/96 (2002)
Besarabijska mitropolija и други против Молдавије, 5701/99 (2001)
Biblijski centar Čuvaške Republike против Русије, 33203/06 (2014)
Bjedov против Хрватске, 42150/09 (2012)
Bladet Tromsø i Stensaas против Норвешке, 21980/93 (1999)
Bochan против Украјине, 22251/08 (2015)
Bock против Немачке, 11118/84 (1988; 1989)
Bogumil против Португалије, 35228/03 (2008)
Boris Stojanovski против „БЈРМ“, 41916/04 (2010)
Botta против Италије, 21439/93 (1998)
Bozano против Француске, 9990/82 (1986)
Branko Tomašić и други против Хрватске, 46598/06 (2009)
Brega и други против Молдавије, 61485/08 (2012)
Brezec против Хрватске, 7177/10 (2012)
Broniowski против Румуније, 31443/96 (2005)
Brualla Gómez de la Torre против Шпаније, 26737/95 (1997)
Buckley против Уједињеног Краљевства, 20348/92 (1996)
Bulea против Румуније, 27804/10 (2013)
Bulfracht против Хрватске, 53261/08 (2011)
Burdov против Русије (број 2), 33509/04 (2009)
Buzadji против Републике Молдавије, 23755/07 (2016)
Campbell and Fell против Уједињеног Краљевства, 7819/77; 7878/77 (1984)
Cardot против Француске, 11069/84 (1991)

Carlson против Швајцарске, 49492/06 (2008)
Castells против Шпаније, 11798/85 (1992)
Castillo Algar против Шпаније, 28194/95 (1998)
Cetinkaya против Турске, 75569/01 (2006)
Cha'are Shalom Ve Tsedek против Француске, 27417/95 (2000)
Chahal против Уједињеног Краљевства, 22414/93 (1996)
Chassagnou и други против Француске, 25088/94, 28331/95 и 28443/95 (1999)
Chowdury и други против Грчке, 21884/2015 (2017)
Christians против Уједињеног Краљевства, 8440/78 (1980)
Cocchiarella против Италије, 64886/01 (2006)
Copland против Уједињеног Краљевства, 62617/00 (2007)
Crisan против Румуније, 42930/98 (2003)
Croissant против Немачке, 13611/88 (1992)
Cubber против Белгије, 9186/80 (1984)
Cudak против Литваније, 15869/02 (2010)
Czekalla против Португалије, 38830/97 (2002)
Čonka против Белгије, 51564/99 (2002)
Ćosić против Хрватске, 28261/06 (2009)
D. H. и остали против Чешке, 57325/00 (2007)
Dalban против Румуније, 28114/95 (1999)
Dalia против Француске, 154/1996/773/974 (1998)
Danska против Грчке, 3321/67 (1969)
De Geouffre de la Pradelle против Француске, 12964/87 (1992)
De Haan против Холандије, 22839/93 (1997)
Delta против Француске, 11444/85 (1990)
Deweert против Белгије, 6903/(1980)
Dolgova против Русије, 11886/05 (2006)
Dombo Beheer B.V. против Холандије, 14448/88 (1993)
Doorson против Холандије, 20524/92 (1996)
EM LINIJA d.o.o. против Хрватске, 27140/03 (2007)
E. P. против Италије, 31127/96 (1999)
Enerildiz против Турске, 48939/99 (2004)
Engel и други против Холандије, 5100/71...5370/72 (1976)

Ensslin, Baader u Raspe против Савезне Републике Немачке, 7572/76; 7586/76; 7587/76 (1978)

Eşim против Турске, 59601/09 (2013)

Eskelinen и други против Финске, 63235/00 (2007)

Ezelin против Француске, 11800/85, од 26. априла 1991.

Fedorov u Fedorova против Русије, 31008/02 (2005)

Feret против Белгије, 15615/07 (2009)

Ferrantelli u Santangelo против Италије, 19874/92 (1996)

Fey против Аустрије, 14396/88 (1993)

Foka против Турске, 28940/95 (2008)

Fouquet против Француске, 20398/92 (1994)

Freilinger и други против Аустрије, 4533/02 (2006)

Fressoz and Roire против Француске, 29183/95 (1999)

Fütterer против Хрватске, 52634/99 (2001)

G. против Немачке, 13079/87 (1989)

Gäfgen против Немачке, 22978/05 (2010)

Garcia Ruiz против Шпаније, 30544/96 (1999)

Georgiadis против Грчке, 21522/93 (1997)

Gheorghe State Viaşu против Румуније, 75951/01 (2008)

Gillan u Quinton против Уједињеног Краљевства, 4158/05 (2010)

Gillow против Уједињеног Краљевства, 9063/80 (1986)

Gladović против Хрватске, 28847/08 (2011)

Glod против Румуније, 4134/99 (2003)

Golder против Уједињеног Краљевства, 4451/70 (1975)

Golubović против Хрватске, 43947/10 (2012)

Gömi и други против Турске, 35962/97 (2006)

Goodwin против Уједињеног Краљевства, 17488/90 (1996)

Goodwin против Уједињеног Краљевства, 28957/95 (2002)

Gruzija против Русије, представка број 13255/07 (2014)

Guerra и други против Италије, 14967/89 (1998)

Guincho против Португала, 8990/80 (1984)

Gül против Турске, 22676/93 (2000)

Güveç против Турске, 70337/01 (2009)

Guzzardi против Италије, 7367/76 (1980)
Hackett против Уједињеног Краљевства, 34698/04 (2005)
Hadjianastassiou против Грчке, 12945/87 (1992)
Hajibeyli против Азербејџана, 16528/05 (2007)
Hamtnern против Норвешке, 30287/96 (2003)
Handyside против Уједињеног Краљевства, 5493/72 (1976)
Harutyunyan против Јерменије, 36549/03 (2005)
Hasan и Ćauš против Бугарске, 30985/96 (2000)
Hauschildt против Данске, 10486/83 (1989)
Helle против Финске, 20772/92 (1997)
Herri Batasuna и Batasuna против Шпаније, 25803/04 и 25817/04 (2009)
Higgins и остали против Француске, 20124/92 (1998)
Hiro Balani против Шпаније, 18064/91 (1994)
Hirsi Jamaa против Италије, 27765/09 (2012)
Hlynisdottir против Исланда, 54145/10 (2015)
Hokkanen против Финске, 19823/92 (1994)
Holandija против Грчке, 3344/67 (1969)
Holy Monasteries против Грчке, 13092/87; 13984/88 (1994)
Hornsby против Грчке, 18357/91 (1998)
Hrišćani против rasizma i fašizma против Уједињеног Краљевства, 8440/78 (1980)
Iatridis против Грчке, 31107/96 (2000)
Ignaccolo-Zenide против Румуније, 31679/96 (2000)
Ilhan против Турске, 22277/93 (2000)
Ilias и Ahmed против Мађарске, 47287/15 (2019)
Ilseher против Немачке, 10211/12; 27505/14 (2018)
Incal против Турске, 22678/93 (1998)
Irska против Уједињеног Краљевства, 310/71 (1978)
Jalloh против Немачке, 54810/00 (2006)
James и други против Уједињеног Краљевства, 8793/79 (1986)
Jantner против Словачке, 39050/97 (2003)
Jehovini svedoci и други против Аустрије, 40825/98 (2008)
Jeličić против Босне и Херцеговине, 41183/02 (2006)

Jentzsch против Немачке, 2604/65 (1971)
Jordanova и други против Бугарске, 25446/06 (2012)
Jularić против Хрватске, 20106/06 (2011)
Karakas and Yesilirmak против Турске, 43925/98 (2005)
Karner против Аустрије, 40016/98 (2003)
Katolička crkva Haniје против Грчке, 143/1996/762/963 (1997)
К. и Т. против Финске, 25702/94 (2001)
К. А. против Финске, 27751/95 (2003)
К. А. В. против Шведске, 886/11 (2013)
Kay против Уједињеног Краљевства, 37341/06 (1994)
Keegan против Ирске, 16969/90 (1994)
Kemache против Француске, 12325/86; 14992/89 (1991)
Kenedi против Мађарске, 31475/05 (2009)
Kessler и Krenz против Немачке, 34044/96; 35532/97; 44801/98 (2001)
Khamidov против Русије, 72118/01 (2007)
Khan против Уједињеног Краљевства, 35394/97 (2000)
Khudobin против Русије, 59696/00 (2006)
Khudoiorov против Русије, 6847/02 (2005)
Kilian против Чешке, 48309/99 (2004)
Kimlya и други против Русије, 76836/01; 32782/03 (2009)
Kincses против Мађарске, 66232/10 (2015)
Klass и други против Немачке, 5029/71 (1978)
Kokkinakis против Грчке, 14307/88 (1993)
Koprivica против Црне Горе, 41158/09 (2011)
Kormacheva против Русије, 53084/99 (2004)
Kostovski против Холандије, 11454/85 (1989)
Kraska против Швајцарске, 13942/88 (1993)
Krombach против Француске, 29731/96 (2001)
Krupko и други против Русије, 26587/07 (2014)
Kudla против Пољске, 30210/96 (2000)
Kuppinger против Немачке, 62198/11 (2015)
Kurt против Турске, 24276/94 (1998)
Kutzner против Немачке, 46544/99 (2002)

Kuznetsov и други против Русије, 39042/97 (2003)
L. C. B. против Уједињеног Краљевства, 23413/94 (1998)
Labita против Италије, 26772/95 (2000)
Lavents против Летоније, 58442/00 (2002)
Lawless против Ирске, представка број 332/57 (1961)
Le Compte, Van Leuven и De Meuer против Белгије, 6878/75; 7238/75 (1981)
Leander против Шведске, 9248/81 (1987)
Letellier против Француске, 12369/86 (1991)
Levages Prestations Service против Француске, 21920/93 (1996)
Lingens против Аустрије, 9815/82 (1986)
Lithgow и други против Уједињеног Краљевства, 9006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81 (1986)
Lobo Machado против Португалије, 15764/89 (1992)
Luca против Италије, 33354/96 (2001)
Luchaninova против Украјине, 16347/02 (2011)
Lutz против Немачке, 9912/82 (1987)
М. А. против Кипра, 41872/10 (2013)
Мађарска Унија за грађанске слободe против Мађарске, 37374/05 (2009)
Мађер против Хрватске, 56185/07 (2011)
Mahmut Kaya против Турске, 22535/93 (2000)
Malone против Уједињеног Краљевства, 8691/79 (1985)
Mamedova против Русије, 7064/05 (2006)
Mancini против Италије, 44955/98 (2001)
Mansur против Турске, 16026/90 (1995)
Maresti против Хрватске, 55759/07 (2009)
Mata Estavez против Шпаније, 56501/00 (2001)
McCaun против Уједињеног Краљевства, 19009/04 (2008)
McCaun и други против Уједињеног Краљевства, 20348/92 (1996)
McFeely против Уједињеног Краљевства, 9317/78 (1980)
McGoff против Шведске, 9017/80 (1984)
McInnes против Србије, 7159/12 (2016)
McKay против Уједињеног Краљевства, 543/03 (2006)
McKerr против Уједињеног Краљевства, 28883/95 (2001)

Medvedyev и други против Француске (Вв), 3394/03 (2010)
Mehmet Hasan Altan против Турске, 13237/17 (2018)
Miazdyk против Пољске, 23592/07 (2012)
Mikulić против Хрватске, 53176/99 (2002)
Mills против Уједињеног Краљевства, 35685/97 (2000)
Minelli против Швајцарске, 8660/79 (1983)
Mladina DD Ljubljana против Словеније, 20981/10 (2014)
Motčilović против Хрватске, 11239/11 (2015)
Monory против Румуније и Мађарске, 71099/01 (2005)
Muršić против Хрватске, 7334/13 (2016)
Muslija против Босне и Херцеговине, 32042/11 (2014)
M. S. S. против Белгије и Грчке, 30696/09 (2011)
Nachova и други против Бугарске [ВВ], 43577/98 и 43579/98 (2005)
Niemietz против Немачке, 13710/88 (1992)
Nikula против Финске, 31611/96 (2002)
Norveška против Грчке, 3322/67 (1969)
O. против Норвешке, 29327/95 (2003)
Oberschlick против Аустрије, 11662/85 (1991)
Observer и Guardian против Уједињеног Краљевства, 13585/88 (1991)
Oğur против Турске, 21594/93 (1999)
Olujic против Хрватске, 22330/05 (2009)
Oneryildiz против Турске, 48939/99 (2004)
Osman против Уједињеног Краљевства, 23452/94 (1998)
Păduraru против Румуније, 63252/00 (2005)
Pakelli против Немачке, 8398/78 (1983)
Panchenko против Русије, 45100/98 (2005)
Paulić против Хрватске, 3572/06 (2009)
Pavlenko против Русије, 42371/02 (2010)
Pavlyulynets против Украјине, 70767/01 (2005)
Pedersen и Baadsgaard против Данске, 49017/99 (1993)
Perote Pellon против Шпаније, 5238/99 (2002)
Piersack против Белгије, 8692/79 (1984)

Pincová u Pinc против Чешке, 36548/97 (2002)
Pine Valley Developments LTD u остали против Ирске, 12742/87 (1991)
Pizzetti против Италије, 8/1992/353/427 (1993)
Platforma „Doktori za život“ против Аустрије, 10126/82 (1988)
Prehn против Немачке, 40451/06 (2010)
Prikyan u Angelova против Бугарске, 44624/98 (2006)
Proszak против Пољске, 2/1997/786/987 (1997)
R. I. u остали против Румуније, 57077/16 (2018)
Radčikov против Русије, 65582/01 (2007)
Radoljubac против Хрватске, 51000/11 (2016)
Radunović u други против Црне Горе, 45197/13; 53000/13; 73404/13 (2016)
Raimondo против Италије, 12954/87 (1994)
Ramadhi u пет других лица против Албаније, 38222/02 (2007)
Ramirez Sanchez против Француске, 59450/00 (2006)
Rantsev против Кипра u Русије, 25965/04 (2010)
Rasmussen против Данске, 8777/79 (1984)
Refah Partisi (Странка благостања) против Турске, 41340/98; 41342/98; 41343/98; 41344/98 (2003)
Ribić против Хрватске, 27148/12 (2015)
Rodić u три остала против Босне u Херцеговине, 22893/05 (2008)
Rokhlina против Русије, 54071/00 (2005)
Rotaru против Румуније, 28341/95 (2000)
Rudan против Хрватске, 45943/99 (2001)
Ruiz Torija против Шпаније, 18390/91 (1994)
S. M. против Хрватске, 60561/14 (2020)
Sabalić против Хрватске, 50231/13 (2021)
Salguirou da Silva Monta против Португалије, 33290/96 (1999)
Salman против Турске, 21986/93 (2000)
Salov против Украјине, 65518/01 (2005)
Santos Pinto против Португалије, 39005/04 (2008)
Schalk u Kopf против Аустрије, 30141/04 (2010)
Schenk против Швајцарске, 10862/84 (1988)
Scordino против Италије, 36813/97 (2006)

Scott против Шпаније, 21335/93 (1996)

Scozzari u Giunta против Италије, 39221/98; 41963/98 (2000)

Sejdović против Италије, 56581/00 (2006)

Sekanina против Аустрије, 13126/87 (1993)

Selmuni против Француске, 25803/94 (1999)

Serif против Грчке, 38178/97 (1999)

Shanaghan против Уједињеног Краљевства, 37715/97 (2001)

Shimovolos против Русије, 30194/09 (2011)

Shofman против Русије, 74826/01 (2005)

Skalka против Пољске, 43425/98 (2003)

Smirnova против Русије, 46133/99; 48183/99 (2003)

Solmaz против Турске, 27561/02 (2007)

Sotiris u Nikos Koutras Attee против Грчке, 39442/98 (2000)

Sporrong u Lönnroth против Шведске, 7151/75; 7152/75 (1982)

Stanev против Бугарске (Вв), 36760/06 (2012)

Stanford против Уједињеног Краљевства, 16757/90 (1994)

Stankov u The United Macedonian organisation Ilinden против Бугарске, 29225/95 (2001)

Stankova против Словачке, 205/02 (2007)

Steel u Morris против Уједињеног Краљевства, 68416/01 (2005)

Storck против Немачке, 61603/00 (2005)

Streletz, Kessler u Krenz против Немачке, 34044/96; 35532/97; 44801/98 (2001)

Sufi u Elmi против Уједињеног Краљевства, 8319/07 и 11449/07 (2011)

Sunal против Турске, 43918/98 (2005)

Suominen против Финске, 37801/97 (2003)

Sürek против Турске, 26682/95 (1999)

Svetomihajlovska парохџа против Украјине, 77703/01 (2007)

Šečić против Хрватске, 40116/02 (2007)

Šikić против Хрватске, 9143/08 (2010)

Šilih против Словеније, 71463/01 (2009)

Škorjanec против Хрватске, 25536/14 (2017)

Švedska против Грчке, 3323/67 (1969)

T. I. против Уједињеног Краљевства, 43844/98 (2000)

Tolstoy Miloslavsky против Уједињеног Краљевства, 18139/91 (1995)

Tomasi против Француске, 12850/87 (1992)

Tudor Tudor против Румуније, 21911/03 (2009)

Ujedinjena komunistička partija Turske против Турске, 133/1996/752/951 (1998)

Unedic против Француске, 20153/04 (2008)

Union Alimentaria Sanders S. A. против Шпаније, 11681/85 (1989)

V. D. против Хрватске, 15526/10 (2012)

Van der Hurk против Холандије, 16034/90 (1994)

Van der Mussele против Белгије, 8919/80 (1983)

Van der Ven против Холандије, 50901/99 (2003)

Van Kück против Немачке, 35968/97 (2003)

Van Mechelen и други против Холандије, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93 (1997)

Vasilev против Бугарске, 48130/99 (2007)

Verein gegen Tiefabriken Schweiz (VgT) против Швајцарске, 32772/02 (2010)

Vermulen против Белгије, 19075/91 (1996)

Vernillo против Француске, 11889/85 (1991)

Vladimir Fedorov против Русије, 19223/04 (2009)

Vo против Француске, 53924/00 (2004)

Vogt против Немачке, 17851/91 (1995)

Von Hannover против Немачке, 40660/08; 60641/08 (2012)

Vusić против Хрватске, 48101/07 (2010)

W. против Швајцарске, 14379/88 (1993)

Welch против Уједињеног Краљевства, 17440/90 (1996)

Wettstein против Швајцарске, 33958/96 (2000)

Whitfield и други против Уједињеног Краљевства, 46387/99; 48906/99; 57410/00; 57419/00 (2005)

Wierciszewska против Пољске, 41431/98 (2003)

Wingerter против Немачке, 43718/98 (2002)

Wingrove против Уједињеног Краљевства, 17419/90 (1996)

Wloch против Пољске, 27785/95 (2000)

X и Y против Холандије, 8978/80 (1985)

X. против Аустрије, 7761/77 (1978)

Х. против Летоније, 27853/2009 (2013)
Х. против Уједињеног Краљевства, 8295/78 (1978)
Х. против Савезне Републике Немачке, 5217/71; 5367/72 (1972)
У. против Норвешке, 56568/00 (2003)
Уаџа против Турске, 22495/93 (1998)
Yordanova and Toshev против Бугарске, 5126/05 (2012)
Zavodnik против Словеније, 53723/13 (2015)
Zimmermann и Steiner против Швајцарске, 8737/79 (1983)
Zolotukin против Русије, 14939/03 (2009)
Žugić против Хрватске, 3688/08 (2011)

Списак пресуда и одлука Европског суда за људска права против србије коришћених у публикацији

Адамовић против Србије, 41703/06 (2012)
Анђелић и други против Србије, 57611/10 (2013)
Бацковић против Србије, 47997/06 (2012)
Бодрожић против Србије, 32550/05 (2009)
В. А. М. против Србије, 39177/05 (2007)
Видаковић против Србије, 16231/07 (2011)
Винчић и други против Србије, 44698/06 и др. (2009)
Вренчев против Србије, 2361/05 (2008)
Грујић против Србије, 203/07 (2018)
Добрић против Србије, 2611/07; 15276/07 (2011)
Здравковић против Србије, 28181/11 (2016)
Илић против Србије, 30132/04 (2007)
Јевремовић против Србије, 3150/05 (2007)
Јовановић против Србије, 32299/08 (2012)
Качапор и други против Србије, 2269/06... 3046/06 (2008)
Кликовац и други против Србије, 24291/08 (2013)
Кнежевић и други против Србије, 54787/16...60159/16 (2018)
Ковић и други против Србије, 39611/08; 50121/13; 2490/14 (2017)
Костић против Србије, 41760/04 (2008)

Лепојић против Србије, 13909/05 (2007)
Маринковић против Србије, 5353/11 (2013)
Матијашевић против Србије, 23037/04 (2006)
Милановић против Србије, 44614/07 (2010)
Милица Ђорђевић и други против Србије и још три представке, 5591/10;17802/12;23138/13;2574/14 (2017)
Младеновић против Србије, 1099/08 (2012)
Оташевић против Србије, 32198/07 (2013)
Риђић и други против Србије, 53736/08 и пет других (2014)
Ристић против Србије, 32181/08 (2011)
Стамбена задруга „Техничар Нови Сад“ против Србије, 52474/16 и још 29 других, (2019)
Станимировић против Србије, 26088/06 (2011)
Станковић против Србије, 41285/19 (2019)
Стевановић и други против Србије, 43815/17...6256/18 (2019)
Стошић против Србије, 64931/10 (2013)
Фелбаб против Србије, 14011/07 (2009)
Хајнал против Србије, 36937/06 (2012)
Цветковић против Србије, 17271/04 (2008)
Шоргић против Србије, 34973/06 (2011)

Списак одлука Уставног суда коришћених у публикацији

IУ-28/2005 (30. април 2009)
IУ-347/2005 (22. јул 2010)
IУз-149/2008 (28. мај 2009)
IУз-564/2011 (18. јануар 2012)
IУз-1218/2010 (19. април 2012)
IУз-225/2005 (19. април 2012)
IУз-295/2009 (06. децембар 2012)
IУз-1503/2010 (07. март 2013)
IУз-2/2010 (14. март 2013)
IУз-17/2011 (23. мај 2013)
IУз-1245/2010 (13. јун 2013)
IУз-204/2013 (09. април 2015)
IУо-42/2020 (22. мај 2020)
IУо-45/2020 (17. септембар 2020)
Уж –1429/2008 (16. јул 2009)
Уж-1488/2008 (16. јул 2009)
Уж-88/2008 (01. октобар 2009)
Уж-87/2007 (17. децембар 2009)
Уж-893/2008 (22. јун 2010)
Уж-425/2009 (08. јул 2010)
Уж-1064/2008 (14. јул 2010)
Уж-1638/2009 (09. септембар 2010)
Уж-1338/2008 (11. новембар 2010)
Уж-1211/2008 (25. новембар 2010)

Уж-2073/2009 (17. фебруар 2011)
Уж-2233/2011 (17. март 2011)
Уж-4940/2010 (31. март 2011)
Уж-1157/2008 (14. април 2011)
Уж-192/2007 (12. мај 2011)
Уж-2656/2010 (14. јул 2011)
Уж-2567/2011 (22. децембар 2011)
Уж-1918/2009 (22. децембар 2011)
Уж-1918/2009 (22. децембар 2011)
Уж-4078/2010 (29. фебруар 2012)
Уж-3238/2011 (08. март 2012)
Уж-1286/2012 (29. март 2012)
Уж-1749/2009 (04. април 2012)
Уж-2768/2009 (13. јун 2012)
Уж-546/2009 (13. јул 2012)
Уж-2886/2010 (04. октобар 2012)
Уж-1959/2010 (07. новембар 2012)
Уж-1255/2010 (28. новембар 2012)
Уж-5331/2012 (24. децембар 2012)
Уж-4527/2011 (31. јануар 2013)
Уж-5686/2011 (28. фебруар 2013)
Уж-1712/2010 (21. март 2013)
Уж-1286/2012 (29. март 2013.)
Уж-229/2013 (11. април 2013)
Уж-5284/2011 (18. април 2013)
Уж-1823/2010 (23. мај 2013)
Уж-5194/2010 (20. јун 2013)
Уж-5551/2011 (20. јун 2013)
Уж-4100/2011 (10. јул 2013)
Уж-3548/2013 (19. септембар 2013)
Уж-4543/2010 (24. октобар 2013)
Уж-8018/2013 (28. новембар 2013)
Уж-5436/2010 (11. децембар 2013)
Уж-4985/2012 (12. децембар 2013)

Уж-4461/2010 (12. децембар 2013)
Уж-1285/2012 (26. март 2014)
Уж-3721/2011 (21. мај 2014)
Уж-1167/2011 (29. мај 2014)
Уж-5132/2013 (29. мај 2014)
Уж-3020/2011 (05. јун 2014)
Уж-6536/2011 (03. јул 2014)
Уж-5710/2011 (11. јул 2014)
Уж-6596/2011 (30. октобар 2014)
Уж-337/2012 (11. децембар 2014)
Уж-9346/2012 (07. мај 2015)
Уж-190/2011 (07. септембар 2015)
Уж-9495/2013 (22. октобар 2015)
Уж-3634/2012 (26. новембар 2015)
Уж-412/2014 (14. април 2016)
Уж-8771/2013 (14. април 2016)
Уж-7197/2013 (21. април 2016)
Уж-1163/2013 (19. мај 2016)
Уж-7785/2014 (09. јун 2016)
Уж-7487/2013 (16. јун 2016)
Уж-303/2014 (23. јун 2016)
Уж-4162/2014 (06. октобар 2016)
Уж-2779/2016 (Уж-4232/2013) (20. октобар 2016)
Уж-5020/2016 (03. новембар 2016)
Уж-8195/2014 (03. новембар 2016)
Уж-5745/2014 (01. децембар 2016)
Уж-356/2015 (08. децембар 2016)
Уж-2458/2015 (08. децембар 2016)
Уж-5636/2015 (08. децембар 2016)
Уж-1533/2015 (09. март 2017)
Уж-7671/2014 (11. мај 2017)
Уж-8656/2015 (18. мај 2017)
Уж-4626/2015 (09. новембар 2017)
Уж-9137/2014 (21. децембар 2017)
Уж-7676/2015 (08. фебруар 2018)

Уж-6700/2016 (05. април 2018)
Уж-2980/2015 (05. април 2018)
Уж-7367/2016 (31. мај 2018)
Уж-2216/2016 (28. јун 2018)
Уж-1438/2018 (06. децембар 2018)
Уж-8006/2016 (06. децембар 2018)
Уж-8023/2016 (07. март 2019)
Уж-7917/2014 (07. март 2019)
Уж-1783/2017 (28. новембар 2019)
Уж-2486/2017 (26. децембар 2019)
Уж-711/2017 (23. јануар 2020)
Уж-9205/2018 (13. фебруар 2020)
Уж-6300/2017 (05. март 2020)
Уж-1772/2017 (21. мај 2020)
Уж-11924/2017 (21. мај 2020)
Уж-277/2017 (04. јун 2020)
Уж-12698/2019 (18. јун 2020)
Уж-303/2017 (16. јул 2020)
Уж-4303/2015 (01. октобар 2020)
Уж-11708/2018 (01. октобар 2020)
Уж-4474/2016 (03. децембар 2020)
Уж-9133/2017 (17. децембар 2020)
Уж-1823/2017 (29. децембар 2020)
Уж-3576/2016 (04. март 2021)
Уж-1526/2017 (04. март 2021)
Уж-4758/2018 (17. јун 2021)
Уж-14479/2018 (14. октобар 2021)
Уж-7951/2015 (27. јануар 2022)
Уж-9940/2018 (16. јун 2022)
VIIIY-102/2010 (28. мај 2010)
VIIIY-189/2010 (21. децембар 2010)
VIIIY-534/11 (11. јул 2012)
VIIY-249/2009 (12. јул 2012)
VIIIY-421/2011 (18. јул 2012)

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.565.2(497.11)

341.231.14(4)(094.2)(082)

342.7(497.11)

ЕВРОПСКА конвенција о људским правима и пракса
Европског суда за људска права у одлукама Уставног суда /
[приредили Наташа Плавшић ... [и др.]]. – Београд : Уставни суд,
2022 (Београд : Досије студио). – 415 стр. ; 24 cm

Подаци о ауторима преузети из колофона. – Тираж 500. –

Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-84925-07-9

1. Плавшић, Наташа, 1978– [аутор]

а) Уставни суд Србије (Београд) -- Зборници б) Европска
конвенција за заштиту људских права и основних слобода в)
Права човека -- Међународна заштита -- Србија

COBISS.SR-ID 79932425

ISBN 978-86-84925-07-9

